

કામદીન-સીરીઝ.

બંદો અને બંદગી.

બંદગીનું બળ અને ફળ.

શા. મ. દેસાઈ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજસતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાક ૧૧૫ : વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ

વિષય પૃ. ૪૫૯ : ૬૧૮૬

બંદો અને બંદગી.

અથવા

બંદગીનું બળ અને ફળ.

આવૃત્તિ ૨ છ.

૨૪નાર,

શા. મ. દેશાધ.

તાઓસ્ય મે નામ ઝળચએષ, અહિં અષાઉમ્ ઝરથુસ્, યિમ્ અષેમઓષેમ્
અનષવનેમ્ પતેન્તેમ્ વા, ઝળરેન્તેમ્ વા, ઇરિષેન્તેમ્ વા, રથોઇષેન્તેમ્ વા,
પધતિષેન્તેમ્ અમહે, પધતિષેન્તેમ્ યિમહે, પધતિષેન્તેમ્ અએષઝયેહે. તાઓસ્ય
મે નામ ઝળચએષ, અહિં અષાઉમ્ ઝરથુસ્, યત્ ઇસ્તો અંધહત હિરતેમ્નો,
ઇસ્તો અંધહત્ કાધયમ્નો, ઇસ્તો અંધહત્ વાધયમ્નો, ફૂળઓયે બાષે
બુયેન્તે, વિધબઓયે આફે બુયેન્તે.

(રામ યસ્ત)

(ન્યારે અશો જરથોસ્ત અદેખા શત્રુઓથી હેરાન થયા હતા ત્યારે અકુરાએ હિમ્મત
આપી કે;) હે ખ્યારા જરથોસ્ત! નાપાક આશ્મોગાની દુષ્ટ શક્તિઓ ત્હારા ઉપર
ધસારો કરતી, કાવાદાવા ચક્રાવતી, ત્હારાં જીગરને જખમી કરતી, ત્હારી સામે લડાઇ
ટંટાનું ગાહું ધસડી લાવતી, ત્હારી હિમ્મતની અદાવત રાખતી, ત્હારી આગાહી અને
ત્હારાં સુખોનો દેષ રાખતી, ત્હારી તંદુરસ્તી દેખીને બળતી, ત્હારી સામે કાવત્રાં કરતી
ન્યારે આવે, ત્યારે તું મ્હારાં નામો જરૂર યાદ કરજે, અને હું તુરત ત્હારી આગળ
આવી ઉભો રહીશ; જેથી તે સર્વ નાસી જશે. ન્યારે તું બંદીવાન લેખે સપડાઇ ગયો
હોય, ન્યારે તું કોઇ તોહમતમાં ફસી પડ્યો હોય, ત્હારે માથે કાંઇ આળ આવી પડ્યું
હોય, ગમે એવી ગીરફતારી કે ગીરોગાનીમાં તું આવી પડ્યો હોય, તેવા દરેક પ્રસંગે
હે બ્રહ્મા જરથોસ્ત! તું મ્હને જ યાદ કરજે; હું ત્હારી પડખે ત્હને બચાવી મેવાને
હાજર નાજર આવી ઉભેલો જ છું!

નવસારી ઈ. સ. ૧૯૨૪.

પ્રત ૧૦૦૦.

હિમ્મત શા. ૨-૦-૦

આ પુસ્તક સુરત બરાનપુરી બાગળ ભાજવાળી પોળમાં આવેલા “શ્રી અનાવિલ બંધુ” શ્રી. પ્રેસમાં
ગોવીંદજી ડાહ્યાભાઈ નાયકે નવસારીવાળા શ્રી. શૌરાબજી મનચેરજી દેશાધને માટે છાપી
કર્તાએ નવસારીમાં પ્રગટ કર્યું છે.

કલમપોષી.

મહારા હજી મિત્ર બાઈશ્રી દીનશાહ મહેરવાન ઇરાનીના ઉત્તેજનથી ઈ. સ. ૧૯૦૨ માં સેવકે “ અંદગી અને માથવાણીની મોતેખરી ” નામનું પુસ્તક રચ્યું હતું, અને તેની ૨૦૦૦ પ્રતો જરથોસ્તીઓમાં મુકન વહેંચવામાં આવ્યા હતાં તેની માંગણી આજ ૨૨ વર્ષ થયાં તોયે હજી ચાલુ ને ચાલુ જ રહેવાથી, મહારા એ જ બાઈએ તેવું જ ખીશું પુસ્તક તૈયાર કરવા માટે મહેને આર્થિક ઉત્તેજન આપ્યાથી આ પુસ્તકની ૧ લી આવૃત્તિ મેં પ્રગટ કરી હતી, જે માટે મહારી કલમપોષીના આ પોષિંદા બધુનો હું જોડસો આભાર માનું એટલો થોડો છે.

આ પુસ્તકની ૧ લી આવૃત્તિ ધણાજ ટુંક વખતમાં ખપી ગઈ, અને પાછી પુષ્કળ માંગણી દર રોજ ચાલુ થવાથી મહારા ખેરખાહ મિત્ર મી. શ્યામલા શોરાબજી દરાતુર કામદીન જેમનો હું આભાર માનું છું, તેઓએ મહેને ચાલુ ઉત્તેજન આપી ઉલટ ઉશકેળાં કાઢાથી ધણા સુધારા અને વધારા સાથે આ ખીજી આવૃત્તિ પ્રગટ કરી છે; પરંતુ છપાઈની મોંઘવારીને લીધે ગામના કે દેશાવરના તમામ ખરીદનારાંઓને વી. પી. વિગેરેનો ખર્ચ જૂદો લેવામાં આવી સરેરાસ રૂ. ૨) ની કિંમતે વેચવાનું કરાવવાની મહેને ફરજ પડે છે.

મહારા બાઈશ્રી રૂશતમજી બેજનજી રાનજી મહારાં દરેક પુસ્તકના ફેલાવા માટે મિત્ર સ્વાર્થે મહેનત જોડમન ખેડે છે, તેઓનો આભાર માનવાનું પણ હું બૂલીશ નહીં.

આ પુસ્તકમાં મહારાથી કે છાપાખાનાવાળાથી જે ભૂલો થએલી જણાય તેને દરગુજરની નજરથી જોવાને હું વિનંતિ કરું છું.

કરાંચીવાસી ધર્મી શેઠ ફકીરજી કાવસજીએ નિશાળે બાલુનાં ન્હાનાં બાળકોને આ ચોપડી ઇનામમાં આપવા સારૂ ધણી પ્રતો ખરીદ કરવા જણાવ્યું છે, તેઓ સાહેબનો આ ઉત્તેજન માટે હું મોટો આભાર માનું છું.

કર્તા.

અર્પણ મણુકા.

દાતાર અશો દશતુરની શોધમાં—

૧.

સુન રે ઇશ તું લાવરીનાં સવારો !—ટેક.
ચકલી કહે દેહ બાળીને દાતાર શોધ્યો સતવાદી;
તિતર હાફે હુંડતાં સખી જડ્યો નહીં મતવાદી;
કમરવ કોયલના અશો દશતુર સુનો પતવાદી;
નૂરી રડી હા ! ક્યાં ગયો રે ! નિર્દોષનો છતવાદી !
રે ભાગ્ય અમ ભાંખ્યાં સમારો !—સુન રે ઇશ.

૨.

ગોટ જળ ગળે કુકડી આકાશ જૂએ ભાળી ભાળી;
થાક્યું અધુતર માળે માળે રઝળી ખાળી ખાળી;
સમડી જળે ના મળે દાના ઘસે હાથ ચોળી ચોળી;
આની ધરમી ગૂમ થયો અરે ! આવ અમારા વાલી વાલી;
જમએ હવે ક્યાં ભવ બળ્યો અમારો !—સુન રે ઇશ.

૩.

ચારો દેનો, છાયો દેનો, અસીલ રંકે રાંક વનમાળી;
પોપટ પટે રે પ્રિય ! હાથ ધરી ઉગારો દીનવાલી;
બુલબુલે સમ લેખ્યાં રે ! ગાન રૂડન શ્રવ બાળી;
તૌવા કાકા “અનાથ ઉગારો !” અર્જ સુનો મન વાળી;
બકિન કરીએ રે તું નાથ અમારો !—સુન રે ઇશ.

૪.

કેની પાળે કાગ નિભાવે, મેના મોર તણો રખવાળી;
બાજ બકી બકી શું બકે ? “આવ—આવ !” અન્નવાલી;
ચલીઆં ચીલ તમ ભલે પોકારો, હોળા પર પંખ વાળી;
રક્ષક ગયા ને ભક્ષક રહ્યા, કલજૂગે ગળ વિંટાળી;
બગલું કહે ઓ અર્દશીર ! આવી ઉગારો !—સુન રે ઇશ.

૫.

ગરૂડ થયું લોતન એકડું, ગીદ મૃત ચરે દેહાળી;
ધ્રુવડ ઉડે રજનીમાં વાગલ, દિસમાં રડે નિહાળી;
હંસ કુટી કપાલ શોધે સખી, વિજ તો કાળી કાળી:
હિરામલના હાંજ પડે ભઈ, કોણ કરે રખવાળી ?
ઈશનનાં અજવાળાં થકી પધારો !—સુન રે ઇશ.

૬.

શાહમૃગ કહે ઉચકી આણું. વિમાન લાવું રે બહારી;
ખોદ-લકડ તો આભ જ તોડે, ચાંચી ભાલો ભાલી;
કાઢું કોરી કઠણ આભ પણ, નહીં જડયો ધનશાળી;
હંસરાજ ગયું ગરોથમન, આવ્યું હાથે ખાલી;
અનાથો રાયાં રે, પુનઃ સિધારો !—સુન રે ઇશ.

૭.

ગરૂડ જઈ ખોજે અરદેશર, ફિરરના પાડે તાળી;
વાસે મરઘો “ જીડ રે જીડ તું ! ” સહાય કરો કર જાલી;
રખની સોડે, ખુદને ખોળે, પેલો થું રંકે વાલી !
અ.શી.દશતુર* તો અમર્ગ રહ્યો છે, પશુ પંખી પુનશાળી.
પ્રભુ પાછો કાઢો ને. કૃપા કિતારો !—સુન રે ઇશ.

* મરહુમ સખી વલ્લુદ શેઠજી શ્રી. અરદેશર શોરાખજી દશતુર કામદીન જેમણે ફસલી સાલની લટતમાં અસલી સાલનો ખુરો ઉઘો કર્યો હતો, જેમણે ઈશન વતનના ઈતિહાસ ઉપર પ્રકાશ પાથર્યો હતો, જેમણે અનેક બહેર ખાતાં-ઓની ચરાસ્કર સેવા બજાવી હતી, જેમણે ભારતનાં પ્રખ્યાત દશતુર ખાંદાંનને દીપાવ્યું હતું, અને જેમણે પાદસીપણાને અને જરથોસ્તી ધર્મને મટિ તન, મન, ધન અર્પણ કર્યો હતો, તેમની અશો ચાદમાં આ ખીજ આવૃત્તિ અર્પણ કરવામાં આવી છે.

મહુમ શેઠ અરુદ્દેશર સોરાખી દરતુરકામદીન

અર્પણ કેને આ પુલોનો હાર ?

ગુલીસ્તાનમાં માળી આવીને મુંદર ખીલેલાં પુલોનો હાર ગુંથતો હતો ત્યેને પુલો પૂછે છે :—

ગુલામ:—હે માળી ! મહેને તોડીને તું આ હાર કેને સાર ગુથે છે ?

માળી:—જે એક ધરાની આગ્યાન, ધંધો એજ દોલત છે એમ સમજે છે, જે મહેનતુ દુકાનદારના ધરમાં દુકાણ કદી પડતો નથી, જે એક નિર્ધન રાજા ઉદારતાને લીધે સર્વદા આનંદમાં રહે છે ત્યેને માટે.

ગુલઘરી:—હે માળી ! મહારી કુમળી કળીઓ તું એવા તે મહોટા કેને માટે તોડે છે ?

માળી:—જે એક દીનનો નિર્દોષ શાહ છે, જેને શેતાન ફરેશમાં લાઇ શકતો નથી, એવા મુચારક દિવસનો, હાથ સોસારા કીધા વગર જે ખુશાલ દિલ ધરાવે છે, તે નરે જમાનને માટે.

અમ્પેલી:—હે માળી ! મહારી કાચી કળિયો તું એવા તે કયા દાતાર થકી ચુટે છે ?

માળી:—દુ:ખી અમેરિકનોની બહારે ધાવામાં બધર જોનાધન જેમ કુદી પડતો હતો, અનાથ જર્મનોને આશ્રય આપવામાં કઝીન મિશાયલ જેમ સર્વસ્વ અર્પણ કરતો હતો, સંકટમાં સપડાયલા અંગ્રેજોને હાથ આપવામાં જેમ જોન યુલ તત્પર રહેતો હતો, લાચાર ફ્રેન્ચ ભાઇબધોને સહાય થવાનું જેમ જીન કેપોડ શોધતો ફરતો હતો, ગમગીન રશિયન બંધુઓને આનંદી સ્વભાવના કરવા સાર જેમ ધવેનોવિચ પોતાની બધી શક્તિ ખર્ચી દેતો હતો, તેમ ગરીબ પારસીઓને ઉગારવાને જે પુરુષ સઘળું ખર્ચી ખાય છે ત્યેને માટે.

મોગરો:—હે માળી ! આજે તું એવા તે કયા મહોટા પુરુષ માટે મહારા ખીલતા અંકુરોની ચુંચાચુંચ કરે છે ?

માળી:—જેમ જોન હાવર્ડે પરમાર્થને કારણે આખાં યુરોપની જેલો અને હોસ્પિટલો આખી જાંદગીભર દુંદી મારી દુ:ખી દર્દીઓને રાહત આપી હતી, તેવા એક ધરાની બચ્ચાએ પોતાની પુંજને કાટ ન ચઢવા દેતાં, અને દુ:ખીઓને ધૈર્યના શબ્દો કહી પોતાની જાંબાને સુંવાળી રાખી દાન ધર્મમાં બધી દોલત ગુમાવી દીધી છે ત્યેને માટે.

અમ્પે:—માળી ! તું બેલો બેલો મહારા ફુટતા ફળુગાઓને આજે એવા તે કયા સાહુકારને સાર તોડે છે ?

માળી:—જેણે વગર કંજુશાઈએ પોતાની લાપકીનાં ખીજ વાવ્યાં, જેનો ભરભરાટ પાક ઉગી નિકળ્યો છે એવા પારસી પિબડી, જેણે સખી ઉદાર દિલ રાખી ધનનો ખાલી પવન પોતાના જીગરમાં ભરી રાખ્યો નથી એવા હાતમદિલ, કંઈ જેવા દાનેશ્વરી, અને બળિ જેવા દાતારને માટે.

સેવતી:—હે માળી ! મહારા ફુટતા પીલાઓને તું આજ કેને માટે ચુથે છે ?

માળી:—સર્વ દાનમાં વિદ્યાદાનને જેણે મ્હોડું માન્યું છે, સર્વ ધર્મમાં સ્વધર્મને માટે જેણે પ્રાણપ્રાણ કર્યું છે, આંખ મિચ્છે એટલો વાર પણ જે ખુદાતાલાને ભૂલ્યો નથી, અને જેણે બંદગી ભક્તિને પોતાનીજ પ્રિયા કરી રાખી છે, માટિન દયુથરની પેઠે માથે ઉઠાવેલાં કામો પાર પાડવામાં ગભરાટ કે કંટાળા વગર ખુશ મિગ્નજથી જેણે મનસ્વી, ગવસ્વી, અને કુનસ્વીનો ઇગરો એક હાથ કરી રાખ્યો છે તેને માટે.

નરગેશ:—હે માળી! વીલો ફાંફળો પડીને તું મ્હારી કુમળી કળિયોને શા સારું છેદાને છેડે છે ?

માળી:—ગિડિયન લીએ બાળપણમાં કળવણી નહીં મેળવી વિદ્યા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં પછાત રહેવા છતાં, જવાનીમાં તેનો ખંગ વાળી આપવાને આકાશ અને પૃથ્વી તેણે જેમ એક કરી નાખી હતી, તેમ ક્ષણે ક્ષણે વિદ્યાનો અને કણે કણે ધનનો સંગ્રહ કરીને પોતાના જાત-ભાઈઓના કલ્યાણ માટે, જે ધણી પૈસે ટકે ખાલી ખુવાર થયો છે તેને માટે.

સોસન લીલી:—હે માળી! મ્હારા લીલા તાજ છોડને આજે તુ એવા તે કીયા મ્હોટા ઉમરાવને માટે બગાડે છે ?

માળી:—જે જોન જેકમ એસ્ટરે ૩૬ વર્ષ વેર બસ પૈસો-પૈસો-ને પૈસો જ મેળવવામાં જીંદગીનું ખર્ચ સુખ દીડુજ નહીં, જે એસ્ટર “સોનાના મહેલનો માલિક થયો, પણ ચાલ ચલકત તો જેની માટીની હતી,” તેના વિરોધી બનીને જે ઇરાનીએ “માટીના મહેલનો માલિક રહી ચાલ ચલગત તો સોનાની રાખી છે” તેને માટે.

જાઈ દુલ:—હે માળી! મ્હારાં ઉગતાં ખીલતાં પુષ્પોને તું આજે કીયા મ્હોટા શ્રીમંત માટે લઈ જાય છે ?

માળી:—કારૂન જેવા કૃપણનો જે શત્રુ છે, જેણે દામ તથા દેરમથી ખેરાતમાં ને ખેરાતમાં દોલતનો ખ્યાલ ખોઈ દીધો છે, સેંટ વોલ્સ્ટનની પેઠેમ પોતાની પાસે જે કાંઈ પાઈ પૈસો આવે તે ખેરાત કરી દેવાની વીરમાં જે પડ્યો છે, અને પોતાનું કે પોતાનાં બચ્ચાંનું પેટ ભરવા માટે જ્યારે પૈસા જોઈએ ત્યારે મજુરી કરવાને જે દોડે છે, તેવા એક જીગરના શ્રીમંત વીરલા માટે.

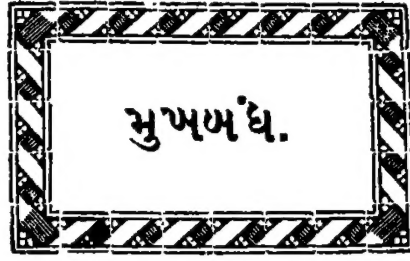
કરેણા-કેવરા-ગલગોટા-ગુલબાસ-ગુલલાલા-નાગચાંપું-નરગેરા-સાગરગોટી-સૂરજ-મૂખી-રામ તુલસી-અને રાણી ગુલાબ વિગેરે બાગમાંનાં સર્વ પુષ્પો સામટાં પોકારવા લાગ્યાં:—“હે માળી! અમે સર્વને તે સખાવતના શાહનું નામ હવે ઝટ ને પટ કહી દે, કે આવો સુંદર હાર તું કોના ગળામાં પરીવા જાય છે ?”

માળી:—સંધરી રાખેલું ધન પત્યરા જેવું જે સમજે છે, જે શ્રીમંત કહેવડાવવા કરતાં ફકીર કહેવડાવવાને તત્પર છે, જે સ્વધર્મના રક્ષણ સાર, પોતાના ખુદા અને પેગમ્બર ઉપર જન પ્રાણ કુરબાન કરવાને દહાડો ને રાત જે ખડો ઉભેલો જ છે;

એવા મ્હારા મિત્ર

ભાઈ દીનશાહ મહેરવાન ઇરાનીને

આ ગજરો હું અર્પણ કરું છું.

‘Celestial love may be compared to a tree with beautiful branches, leaves, and fruits. The Life’s love is that tree; the branches with the leaves, are the affections of goodness and truth, with their perceptions; and the fruits are the delights of the affections, with their thoughts.’

Swedenborg.

શું પરમેશ્વરને પૈસો જોઈએ છે ? ના ; તેને ત્યાં મળલગ ખબરો પડેલો છે; તે તો સર્વને આપનારો છે, તો લેનારો કેમ હોય ? શું ઇશ્વરને કીર્તિ કે માન જોઈએ છે ? ના ; કીર્તિ કે માનનો તે માલેક ભૂખ્યો નથી. જેણે સૃષ્ટિ રચના રચી, ત્હેને કીર્તિ માન સૌ આપોઆપ સંપાદન થએલું જ છે. શું ત્યારે ત્હેને સ્તુતિ, ભક્તિ, બંદગી, ભજન કે નિમાજની કિંવા પ્રેયર કે પ્રાર્થનાની જરૂર છે ? ના ; ના ; ત્હેને તમારી તારીફની, સ્તુતિની, કે વખાણનીએ જરૂર નથી. તમે ભક્તિ કરો છો તે તો તમને પોતાને તેના જેવા લાયક બનાવવા સાડુ જ કરો છો. બંદગી તો તમારાં પાપો અને ગુન્હાઓના પસ્તાવા કે તોજેશ માટે કરો છો. ભજન ભક્તિ કરીને તો વિશ્વ રચનામાં તે સાહેબે જે કમાલ કરી છે, તેના અદ્ભુત ચમત્કારોથી તમે તમારી તાબુથી બતાવી મનની શુદ્ધિ કરો છો. ખુદાને તમારી પૌકળ બંદગીની, ખોટી સ્તુતિની, દિલ વગરની ભક્તિની, પાપી અંતઃકરણની પ્રાર્થનાની, કે વગર ચિત્તની નિમાજની કશીએ જરૂર નથી. ત્યારે પરમેશ્વર શાથી પ્રસન્ન રહે છે ? એનો ઉત્તર એટલો જ છે કે; “પરમાત્મા માત્ર પ્રેમનો ભૂખ્યો છે.” મહાત્મા સ્વીડનબોર્ગે ઇશ્વરી પ્રેમ વિષે ઘણા ઘણા વિચારો દર્શાવ્યા છે, તેમાંનો અમુલ્ય અર્ક તેણે ઉપર જણાવેલા ફકરામાં ભરી મેલ્યો છે. પ્રેમ એ જ પરમેશ્વર છે, અને પરમેશ્વર જ પ્રેમની મુર્તિ છે. Love is Heaven and Heaven is love. તે ઇશ્વરિ પ્રેમના અધિકારી થવાને પ્રથમ તો તમારું વિચારવું, વહવું, કાર્ય કરવું, તમારી માલ મીલકત, બચ્ચાં છોકરાં, ઘરખાર, દોલત, સર્વસ્વ તમે તે પરવરદેગારને જ અર્પણ કરતાં શિખો. તમારાં મુખ, હુઝ, સેવા, ક્રિયા, સૌ સૌ ત્હેને જ અર્પણ કરી દેવાનો નિસ્વાર્થ તમે શીખો. એવટે ત-

મારો આ દેહ અને તમારો પ્રાણ પણ “ત્હારાં દર્શન અને ત્હારી સેવામાં હા-
જર છે !” એવું કહેવા એટલું સ્વચ્છ, ખરાં હીલનું તમારું ચારિત્ર બનાવો. ત્યાર
પછી તમે દિવ્ય દષ્ટિ મેળવશો અને અખંડ શાન્તિના અધિકારી થશો; એટલે પછી
“પ્રેમ સમાયો પરમેશમાં” એ સિદ્ધાંતનું તમને આગોઆપ જ્ઞાન થશે. એ
જ્ઞાન થયા પછી તમે ઇશ્વરના પ્રેમથી દૂર નથી, ને તમારા પ્રેમથી તે માલિક પણ
દૂર નથી. દિવ્ય શાન્તિ અને દિવ્ય આનંદના દેવ-દૂતો તો તમારી આગળ જ ખડા
રહેતા જણાશે. તે દેવ-દૂતોને જો તમે જોઈ સાંભળી કે સ્પર્શ કરી ન શકો, તેમની
સાથે તમે રહી પણ નહીં શકો, તો યાદ રાખજો, કે હજીયે તમારો સાચો સબળ
પ્રભુ-પ્રેમ કાચો હોવાથી દેવના દેવદૂતો માટે તમે પોતે જ તમારા ઘરનાં બારણું
એવી રીતે બંધ કરો છો, કે તે દેવદૂતોથી તમારી આગળ આવી જ શકાતું નથી.
તમે ગમે એવી ભક્તિ કરો, ગમે એવી પ્રાર્થના કરો, પરંતુ જ્યાં સુધી તમારામાં
દુષ્ટ તત્વોની મામલત ભરેલી છે ત્યાં સુધી તમે ઇશ્વર ઉપરનો પ્રેમ ખંડિત કરો
છો. કવિ દયારામભાઈનો કોલ છે કે:—

રામ નામ પ્રમ ધામ દ્રુમ, ક્ષેમ પ્રેમ સિમ સ્યામ;

સોમ ધામ તમ ગ્રામ ગ્રમ, હોમ કામ બ્રમ દામ.

ખુદાનું કામ એ જ ધર્મનું ધામ છે. પ્રભુ તો પ્રેમ અને કલ્યાણના કલ્પવૃક્ષ
જેવા જ છે. તુચ્છ બ્રમણના અંધકારના ધામને ચંદ્રના જેવા પ્રકાશથી પ્રકાશિત ક-
રનારા છે. માટે રે જીવડા ! કામ એટલે હવસ કે વિષય વાસના અને દામ એટલે
પૈસા ટકા, એ બે વિષે ત્હને જે બ્રમ થયો છે તેને બાળી નાખ, અને પરમેશ્વર
ઉપર પ્રેમ બાંધીને ત્હારો જન્મ સપ્તજ કર ! તું જેવો થવાની ઇચ્છા કરે છે, ચાહે
છે, તેવો જ તું છે, ને તેવો જ તું બની શકે છે; તે ક્યારે ? તું ત્હારી જાતને, તું
ત્હને પોતાને શુદ્ધ બનાવવાનો પ્રયાસ કરે ત્યારે જ. પ્રભુ ઉપર તું શુદ્ધ પ્રેમ રાખતાં
શિખીશ ત્યારે જ શાંતિના માર્ગે તું દાખલ થઈશ. જો તું ત્હારી જાતને શુદ્ધ બનાવી
નહીં શકે તો ઇશ્વર માથુંક ત્હારી સુંદરતા કબુલ રાખશે જ નહીં, અને તું દુઃખો
વિપત્તિમાં જ ઝુથાં કરીશ. આ ખાકી જગતમાં પણ તમે હાડ માંસની બનેલી પુતળી
ઉપર જો અખંડ પ્રેમ રાખતાં શિખો તો તમારી સબળ ઇચ્છા ગમે ત્યાંથી ગમે તેમ
કરીને પણ તમારા સમક્ષ તે પુતળીને પાતાળમાંથી પણ ખડી કરી શકશે, તો પછી
અંતરાત્માનું તો પૂછવું જ શું ?

રાજા એડલબ્રાઈટને પેટે આજેનટાઈન નામે પુત્રી હતી. રાજા મરવા પડ્યો
ત્યારે છોડોનો હાથ આદેલના હાથમાં આપી મૃત્યુ પામ્યો. આદેલ રાજાની ધાનત
બગડવાથી તેણીની તમામ માલ મીલકત પચાવી બેસવાના હેતુથી આજેનટાઈનને
એક અંધારા ગારમાં પૂરી રાખી. દેનરૂક રાજાના દીકરા કયુરેનનો પ્રેમ આજેનટા-
ઈનમાં દ્રઢ એટલે હતો. આથી કરીને આદેલ રાજાના બાવરચીખાનામાં બાવરચીના

વેષે તે નોકરી રહ્યા. જૂઓ; કુદ્રત શું કરે છે ! આદેશના મનમાં પણ દુષ્ટ વિચાર આવ્યો કે, એજ બાવરચી સાથે આર્જેન્ટાઈનને પરણાવી દઉં તો પીડા પતે. પરણવા પહેલાં આર્જેન્ટાઈન કેદખાનેથી નાસી જવા પામી. નિરાશ ન થતાં પેલા ગ્રેમી આશકે બાવરચીની નોકરી છોડીને ભરવાડનો ધંધો માંડ્યો; જેથી તે સ્થિતિમાં પણ પોતાની ખ્યારી કેમ પ્રાપ્ત થાય છે તેની કસોટી કરે ! હવે ત્હેનો ગ્રેમ પોતાની પડોશમાં રહેતી એક ભરવાડણ ઉપર સજ્જડ થયો; કાં કે તે છોડીની મુદ્રા આખાદ પોતાની માથુકના જેવી જ આબેહુબ જણાઈ. અંતે આ બંને ગામડયાં પરણ્યાં, પણ બંને અભણ છે. હવે પહેલી જ રાતે બંને જણાં જેવાં સુતાં, એટલે ભેડે બોલી ઉઠી:—“હાય ! કયાંની આર્જેન્ટાઈન કયાં આવી પડી !” ત્યારે ધણી બોલ્યો:—“જે કચુરેનના જે દિલમાં સદ્દાની વસેલી હતી તે જ દિલમાં તે આવી પડી છે !” ગ્રેમ ચમત્કારિક છે. ગ્રેમ છુટો પડતો જ નથી. શ્રી કૃષ્ણને એક ગોપીએ મેહણું માર્યું કે; “હિ લાલ ! તમે બધેથી નાસી જાવ છો, પરંતુ મ્હારી આગળથી તો તમારાથી નાસી જવાશે જ નહીં; કેમકે મ્હારા હૃદય સમીપ આપને તો ખાંધી જ રાખેલા છે, તો ત્યાંથી તમે કેમ નાસી જશો ?”

“પ્રિતમ પતિયાં તમ વિષ્ણુ, જમ તુમ હો બીદેશ;

હરાં કે પરતવ દેહઃ મેહેરો માહરા ઓ યમ !”

હૈ પ્રિતમ ! પર તો ત્યારે જ લખું કેની, કે જ્યારે તમે પરદેશમાં વસતા હો ! મગર તમે તો મ્હારા તનમાં, મનમાં, ને નયનમાં વાસો જ કરી રહ્યા છો, તો પછી મ્હારા ગ્રેમનો સંદેશો વળી હું મોકલું તે કયાં ? દશતુરોએ એક દિવસે બાદશાહ સિકંદરને પૂછ્યું કે; “તું ત્હારા બાપ કરતાં પણ ત્હારા ઉસ્તાદનો દરજ્જો શા માટે મ્હોટો ગણે છે, અને શા સાડ પિતાજી કરતાં ગુરૂજીને વિશેષ માન આપે છે ?” ત્યારે બાદશાહે ઉત્તર દીધો; “બાપ જે છે તે તો નાશ પામનારી જીંદગીનું મૂળ છે. તેણે તો આ અસાર સંસારનો ગ્રેમ શિખાડ્યો; પરંતુ મ્હારા ઉસ્તાદ તો જાવેદાન સૂધીના જીવનનું મૂળ છે, જેણે મ્હને અઘ્વાતાલા વિષેનો ગ્રેમ શિખાડ્યો. બાપ તો મ્હને માત્ર આસમાન ઉપરથી જમીન ઉપર નીચે લાવ્યો, અને મ્હારો ગુરૂ અરસ્તુ (એરીસ્ટોટલ) તો મ્હને પાક પરવરદેગારના ગ્રેમમાં જમીન ઉપરથી છેક ઉંચે આકાશ ઉપર લઈ ગયો, ને મ્હને સ્વર્ગનો માર્ગ બતાવ્યો !” અર્થાત, જે જે બલિહારી છે તે તે ગુરૂ-ગ્રેમની જ છે. જડ વસ્તુ પણ એક બીજાના ગ્રેમથી જોડાયેલી છે. ગ્રેમ જો ના હોય તો આ સૃષ્ટિ જ ઉભી ના રહે. ગ્રેમ એ જ આકર્ષણ છે. આકાશ, વગર થાંભલાએ ઉભું છે તે ગ્રેમથી જ. મા-બાપ પોતાનાં જણેલાં અભણ બાળકોની સેવા ચાકરી કરે છે તે પણ ગુપ્ત ગ્રેમથી જ તેઓ આકર્ષાયાં છે. આ ભવ્ય દેખાતા સંસારમાં આપણી જવાનીના વખતે સર્વથી

ઉચ્ચ પ્રેમ સ્ત્રી ઉપર વિશેષ આકર્ષાય છે, પરંતુ છેવટે તો “પ્રેમ સમાધો પરમેશમાં” એમ જણાયા શિવાય રહેતું જ નથી.

હરિન હરિન ચરન આકા, ચિત્ત ચરન આગાર;

વાકો ક્ષલ સંસાર હે, વાકો ક્ષલ સંસાર ! (દયો)

હરણના પગના જેવી જે ગુહ્યોદ્ગ્રિ તેમાં જ સૌનું ચિત્ત સદા લાગી રહેલું છે, પરંતુ હરિનાં ચરણરૂપી જે સ્થાન છે તેમાં તો લોકોનું ચિત્ત ચોંટતું જ નથી. હે ભાઈઓ ! ગમે એવું બળ વાપરીને હરિનાં ચરણ રૂપ દરમાં જ તમારું ચિત્ત રાખો, નહીં તો પહેલી વાતમાં જ તમે જેટલા ચકચુર ને ચકલમ રહેશો, તેટલા બધા જન્મ મરણના ફેરામાં આવન જાવન કરી કરીને સંસારથી દુઃખી થઈ થઈને વારંવાર દુઃખી ને દુઃખી જ રહેશો. બીજી વાત જે કહી તેમાં જો મન્યા મંડયા રહેશે તો તેટલાં જ સુખ અને શાંતિમાં તમે સદાકાળ સૂધી રહી થાગશો; એ અનુભવની જ વાત તમને કહી છે. સ્ત્રી તો ખ્યારની વાવ છે. આ ભવસાગરની પાળ છે. એ પાળ ઉપર ઉભા રહીને પુરૂષ રૂપી મનુષ્ય તેણીની નાજેલી જાળમાં પ્રેમથી બંધાયેને જીવતાં જીવત સપડાઈ જાય છે. સ્ત્રીના આકર્ષણમાં તણાયા જઈને તેની મોહમાયાની મોહિનીમાં મોહિત થઈ મનુષ્યરૂપી માછલાં એવાં તો સજડ જીકડાઈ જાય છે, કે તેમાંથી કેમે કરતાં પણ છુટાતું નથી. કેળીરજીનું આ વચન છે કે:—

નારી મદન તજાવડી, ભવસાગરડી પાલ;

નર મનુષ્યકે કારણે, જીવત હે માંડી મલ.

પ્રેમ એ ઠેકાણું સજજડ હોય. સ્ત્રીના કે પરમેશનો. એક પ્રેમ નર્કના ખાડામાં અને બીજો પ્રેમ સ્વર્ગના વાડામાં પુરૂષને ઘસડી લઈ જાય છે. એ બન્ને પ્રેમ વિષે જાત માહિતીનો ખરો અનુભવ કોઈથી પણ બીજાને કહી શકાતો જ નથી. કડવું મન કરીને, પહાડ તૂટી પડે એવાં દુઃખે દુઃખે બેઠાર થવાથી, વિષયી એવા ઘણા વીરલાઓ સ્ત્રીના ઉંડા ખડકામાંથી એકદમ બહાર પડીને જ્યારે પોતાનો પ્રેમ પેલી મહા માશુક જોડે જોડે છે, ત્યારે જ પ્રેમ શું છે તેનું તેમને લાન થાય છે. દુઃખ જેવા મહાન શિક્ષા ગુરૂની ખરી બલિહારી છે, કે ખરડાયલા ગલીચ. ખડકામાંથી મનુષ્યને તે બહાર કાઢીને પરમેશ્વર ખ્યારા ઉપરનો પ્રેમ સજજડ કરાવે છે.

“દુઃખકેં સુખ સ્નેહમેં, બિદુન દેહ જુઆપ;

જોં દુઃખ તો સખ કરત ક્યોં, ક્યોં સુખ તો પરિતાપ ?”

હે પંડિતજી ! હું તમને પૂછું છું તહેનો જવાબ આપો, કે પ્રેમમાં સુખ છે કે દુઃખ ? જો દુઃખ કહેશે તો સર્વ કોઈ પ્રેમ કાં કરે છે ? પ્રેમમાં જો સુખ છે એમ કહો, તો તે પ્રેમ કરનારને પરિતાપ કાં થાય છે ? અર્થાત, પ્રેમમાં શું રહ્યું છે તે કાંઈએ કહી શકાતું જ નથી. એમાં તો સુખ ને દુઃખ બંને છે. ત્યારે પંડિતજી કહે છે કે;

“ બિખમ બિખ બચ્ચવ કરત, બહુત ખીગારત મુખ;
 પેં મન હેં રૂચ તોં સમુઝિ, રતિ દુઃખમેં હુ મુખ.
 રતિ દુઃખમેં મુખ સમુઝ મન, પેં કહી શકે ન આક;
 કહુતાધમેં બસે મિટતા, જૈસિ કરેલાં સાક. ”

અફીણિયો કે દારૂડિયો અફીણ ખાતાં કે દારૂ પીતાં તો પોતાનું મોઢું ઘણું ખગાડીને કડવું ઝેર જેવું કરે છે, ને ઉંકાંટા ખાય છે, પણ મનમાં તો ઉલાલા ગમે છે. તેમ જ પ્રેમના દુઃખમાં પણ સુખ સમાયું છે એમ સમજી લેવું. રતિ જે પ્રીતિ તેની જે પીડા, તે પીડામાં જ સુખ છે. તેની સમજણ એકલાં મનને જ પડે છે, પણ વાણીથી તે કોઈને કહી શકાતી જ નથી. જેમ કારેલાંના શાકની કડવાસમાં જે મિઠાસ છે, તેના સ્વાદનું વર્ણન કોઈને સમજાવી શકાતું નથી, તેમ સ્ત્રી ઉપરના પ્રેમ કે પરવર-દેગાર ઉપરના પ્રેમના સ્વાદની લેઝત ખીજાને સમજાવી શકાતી જ નથી. દરેક મનુષ્યને પોતાનો એક ખાસ ચડસ કે છંદ છે તે જ પ્રેમ છે. કોઈને કીર્તિનો પ્રેમ, કોઈને દેશનો પ્રેમ, કોઈને છોકરાં બચ્ચાનો પ્રેમ, કોઈને વતનનો પ્રેમ, કોઈને જુગારનો પ્રેમ, કોઈને સ્ત્રીનો પ્રેમ, આ પ્રેમ માટે જ તે જીવે છે. તે પ્રેમ તેની પાસેથી લઈ લો તો ત્હેની તમે જગત્ જ છિનવી લો છો. પ્રાણ કરતાં વ્હાલો પ્રેમ છે. એ બધા પ્રેમ નાશવંત છે. અલ્સટર પ્રગણના લોકોમાંથી આયર્લેન્ડના કિનારાને પહેલ વહેલો હાથ કોણ અડકાવશે, એ વાતનો પ્રશ્ન નિકળતાં, જે વહાણ પહેલ વહેલું ઉપડ્યું તે ઉપરના માણસોમાં પોતાના આ વતન ઉપરના પ્રેમની પરિક્ષા ચાલી. એ નેઈલ નામનો સાહસિક નર બોલ્યો:—“મ્હારા જેવડો એ ભૂમિ વિષેનો સખળ પ્રેમ કોઈનો પણ ના હોય. મ્હારો જ હાથ એ મ્હારી ખ્યારી ભૂમિને પહેલો લગાડું તો જ ખરો !” ત્હેના આ પ્રેમની કસોટી કરવા સારૂ જેવો આયર્લેન્ડનો કિનારો નજીક આવ્યો, કે ઘણા દાવેદારો વહાણના આગલા ભાગ તરફ ધસી ગયા, ને એ નેઈલ તો છેક પાછળ પડી ગયો. પોતાના પ્રેમની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા સારૂ આ પ્રેમી પુરૂષે એકદમ પોતાનો એક હાથ કાપી નાંખી ખીજે હાથે પેલો કાપેલો હાથ કિનારા ઉપર ફેંકી દીધો ! આજે પણ અલ્સટર પ્રગણના લોકો આવા અખંડ પ્રેમના ચિન્હ તરીકે “ઉઘાડો રાતો લોહીનો હાથ” પોતાની નિશાન લેખે વાપરે છે. પ્રેમનું ખરૂં રહસ્ય આ છે. આ પ્રેમજો પરમેશ્વર ઉપર ચિટકી બેસે છે તો માણસ પોતાના પ્રાણની પણ તમા કે તથા રાખતો નથી. પરંતુ ભવિષ્યમાં થનારૂં ભવ્ય કે અભવ્ય જેને જેવું હોય ત્હેને તેવી પ્રથમથી જ નિમિત્ત સૂચના થાય છે. હદ બહાર સ્ત્રી ઉપર પ્રેમ રાખનારા યુવકો અતે ને આખરે પરમેશ્વર-પ્રેમી થઈ ગયાના પણ સેંકડો દાખલા છે. પરંતુ કબીરજી કહે છે તેમ એવા વીરલા બહુ થોડા જ હોય છે.

“ હાટ હાટ હિરા નહીં, કંચનકા નહીં પહાર;
 સિંહનકા ટોલા નહીં, સંત બિરલા સંસાર. ”

બળરે બળર કાંઈ હીરાના ઢગલા વેચાતા નથી, અને સોનાના કાંઈ પહાડો હોતા નથી. વળી જેમ ખીનાં જનાવરો ટોળે ટોળાં થઈને ફરે છે, તેમ સિંહનાં કાંઈ ટોળે ટોળાં હોતાં નથી. તેમ જ ઈશ્વરના પ્રેમમાં ચક્રચૂર થએલા, કે પ્રભુ ઉપર જ મરી રહેલા સંતો કાંઈ આ સંસારમાં ઉભાઈ જતા નથી. પશ્ચિમ દેશોમાં એક કેહતી ચાલે છે કે; “સાધની એક, ને જીંડ અનેક.” મેરેથોનની મહાન લડાઈ પૂરી થવા પછી ધરાની લોકોને વહાણો ભરીને નાસી જતાં જોઈને એશીલોસના કવિ સાધની ગીરોસને એવું તો ઝનુન છુટ્યું; કે હંકારી જતાં વહાણોને અટકાવવા સાડે દરિયામાં નંખાવી દઈને, નાસી જતાં એક વહાણને પોતાના જમણા હાથે પકડ્યું. ધરાની સરદારે તે હાથ તૂટજ કાપી નાખ્યો, એટલે સાધની ગીરોસે ડાબા હાથે વહાણને પાછું પકડ્યું! સરદારે ડાબા હાથ પણ છાંટી નાખ્યો; ત્યારે પેલા બહાદુર નરે પોતાના દાંતો વડે પેલાં વહાણને પકડ્યું. એટલે સરદારે છેવટે તેનું ડોકું ઉડાવી દીધું. પ્રેમની આ શુદ્ધ વ્યાખ્યા છે. પ્રેમનો અભ્યાસ તો પરમેશ્વરનો પાડવો એ જ સલામત પ્રેમ છે. જેમ શેળડીનું ખીજ ગયું હોય છે ત્યારે કાસને વાવીને સીંચે છે, અને એમ ફરી ફરીને વાવતાં સીંચતાં ખારમે વરસે પેલો કાસ તો રસ વગરનો થઈ જાય છે, તો પણ તેની મિઠી શેરડી જેમ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ જે કોઈ રસ વગરનો પદાર્થ લાગતો હોય તે પણ પ્રેમના અભ્યાસથી રસવાળો થઈ જાય છે. માટે હે ભાઈઓ ! જવાનીમાં તમે ગમે એવા મસ્ત સહેલાણી હો તોપણ એકવાર પ્રભુના પ્રેમમાં મસ્ત થવાનો અભ્યાસ પાડો, પછી તમને જરૂર જણાશે કે, “પ્રેમ સમાયો પરમેશમાં !”

“જહાંમેં બસ કુદે જીંદગાની, હર એકકો આલમ શઆબકા હય;
જવાનીમેં હોતી હય બ્હો મસ્તી, કે જૈસા નિશા શરાબકા હય.—જહાંમેં.

જહાં હુત્ત હુસ્ન જુલ્વગર હય, તો ઇસ્કને આકે દીધ ખખર હય;
નહી રહે શાયને હર નજર હય, કે જુલ્લવા સાહેબ નકાબકા હય.—જહાંમેં.

હમેશાં હોતી અગર જવાની, તો આહતે અએસે જાવેદાંતી;
મગર જહીરી હય આખીર આની, કરીય વક્ત ઇન્કેઆલકા હય. —જહાંમેં.

“ઈશ્વર કયાં અમો શોધું, ખતાવો કોઈ દયા લાવી; પૂછે જ્યાં ત્યાં જનો સડોને, હૃદય દીનતાથી કરમાવી.
મસ્ત્યો પૂછે ઉદ્દિષિ કયાં હશે, દો કોઈ દર્શાવી, રમતાં ઉદ્દિષિ નિત્યે અહલહલ! આંતિ થઈ આવી;
પૂછે પક્ષીઓ વાયુ ખતાવો, છે હવા ખાવી, વસતાં વાયુમાં ન હવા જડે, કયાં ભાગ્ય સ્તુતિ ગાવી;
પ્રભુમાં હરે પ્રભુમાં ફરે સડ, જૂદાઈ ન થાવી, તોપણ વિરહ આંતિ આ શી, જનને વ્યર્થ દે તાવી;
હરિમય વિશ્વ આ છે એ જ હરિ જોયા તણી આવી, સાધી નર હરિ અનુગ્રહથી, ન ભજ આવો ને આવી.”

દુઃખ દર્દો વખતે ભણવા ભણાવવાનાં ભણતરો.

તથા આરાધના.

દુઃખ દર્દોનું નામ.	ભણતર અને આરાધના.
<p>અદાલતમાં દર દાવા તથા ફરિઆદીમાં ફતેહ.</p> <p>આંખ આવે ત્યારે. આંખે કુછું પડયું.</p> <p>આંખ દુઃખતી હોય.</p> <p>આજર મરજ, અને ભૂંડાં વ્યસનો દૂર કરવા.</p> <p>આસાની, રાહત, અને આરામ પામવા.</p> <p>આંખનો શીત બાથી બીગાડ.</p> <p>આંખે મોતૈયા : આંખનું સામાન્ય દર્દ.</p> <p>આફત દૂર કરવા. આરતનું કષ્ટાવું.</p>	<p>મેહોર ચરત પઢે. ખુરશેદ મેહોરની ન્યાયેશ કરે. આંવાં ચરત અથવા અરદ્દીશૂરની ન્યાયેશ કરે.</p> <p>બહેરામ ચરતનો ૧૬ મો કરદો વારંવાર ભણવો. આતસબહેરામમાં હદિયો લઈ જઈ આતસની ન્યાયેશ કરવી. શરૌશ ઇજદની બાજ ભણવી. તીર ચરત ભણવી.</p> <p>અરદ્દીબેહેસ્ત અમશારપદની બાજ ભણવી. હોમ ઇજદના દરૂન કરવા. હોમ ચરત ભણ્યા કરવી. આતસબહેરામ સુખડ ચઢાવવું. અરદ્દીબેહેસ્ત અમશારપદની બાજ ભણવી.</p> <p>શરૌશ ઇજદની આરાધના. શરૌશ બાજ તથા ચરત. અરદ્દીબેહેસ્ત ચરત.</p> <p>પૂરેસ્તા કરવાની કબુલત. શીરાજ ચરત ભણે. કામ પાર પડવા પછી ૩૩ ફરેસ્તાની નૈયતે ક્રિયા કામ કરાવે. આસ્તાહ ચરત પઢે. બહેરામ ઇજદની આરાધના. આતસબહેરામ સુખડ. જે મવસર હોય તેા અરશીસ્વંજ ઇજદની બાજ, દરૂન, આફગાન, ઇજશને કરાવે.</p> <p>ઉપર મુજબ.</p> <p>તેશતર ઇજદની આરાધના. તીર ચરત ભણતાં રહેવું. ખુરશેદ ઇજદની આરાધના. ખુરશેદ ન્યાયેશ તથા ચરત ભણવી.</p> <p>શીરૌજ ચરત પઢે. ૩૩ ફીરેસ્તાઓની આરાધના. અરદ્દીબેહેસ્ત ચરત પઢે. કમળનું ફુલ જ્યાં</p>

કરમર દુઃખે કે દર્દ
થાય.

કાન દુઃખે કે
દર્દ થાય.

કુલ બલા દરે
કરવા.

ખવાખની ધારતી.

ખરવસ્તરની
(ઝરી જાનવરોની)
ખરાખી.
ખેતીની નુકશાની.

ખર્જનના દર્દો.

ખાંડપણ દૂર કરવા.

ધા રૂઝવવા માટે.
છાતીનું દર્દ.

છોકરાં નહીં થતાં
હોય.

છોકરાંમાં ડહાપણ
લાવવા.

ખીલેલું હોય ત્યાં આંવાં અરદ્રીસૂરની આરાધના,
ન્યાયેશ અથવા યશત પઢે.

તેશતર ઇંઝદની આરાધના. તીર યશત લણવી.

પાદિયાબ કુસ્તી વારંવાર. અરદ્રીખેહેસ્ત
અમશાસ્પંદની ખાજ.

અરદ્રીખેહેસ્ત અમશાસ્પંદની આરાધના. અરદ્રી-
ખેહેસ્ત યશત પઢવી.

અરદ્રીખેહેસ્ત યશત અથવા ખાજ. દરૂન-ખાજ
આક્રંગાન. અશે ફરેહરોની આરાધના. હોમ
ઇંઝદની આરાધના. શરોશ ખાજ લણ્યા કરવી.
શાહ ફરેહુન તથા શિયાવજ શાહની ચાહ કરવી.
પાદિયાબ કુસ્તી વારંવાર. અરદ્રીખેહેસ્ત અમશા-
સ્પંદની ખાજ.

ખોરદાદ અમશાસ્પંદની આરાધના. ખોરદાદ યશત
લણ્યા કરવી. મેહેર ઇંઝદની આરાધના. ખુરશેદ
મેહેરની ન્યાયેશ તથા યશત લણવી. આવાં
અરદ્રીસૂરની આરાધના. આવાં ઇંઝદની ન્યાયેશ
તથા યશત લણવી.

રામ યશત દરરોજ લણવી. ખામદાદ થતાં જ
હોશખામ પઢવી.

ગોઆદ ઇંઝદની આરાધના. વા પર ગએલાં
માટે હોરમઝદ યશત પઢે.

હોમ ઇંઝદની આરાધના. હોમ યશત પઢે.
અરદ્રીખેહેસ્ત યશત અથવા તેની નિરંગ. આવાં
ઇંઝદની આરાધના. આંવાં અરદ્રીસૂરની ન્યાયેશ પઢવી.
આતસખેહેરામની ન્યાયેશ લણ્યા કરવી. આતસ-
ખેહેરામનાં દર્શન લેવા કરવાં. આતસ ઉપર સુખડ
લોખાન ચઢાવતાં રહેલું. ઝાડ રોપવાં.

ઉપર મુજબ.

ધુપી ખખર મેળવવા,
અને ચોરી પકડવા.

જીવ ધુજે, દહયતું
દર્દ થાય. હાર્દતું દર્દ.

જન-પરી-ખવીસ
જેવી છુંડી

શક્તિના વહેમ કાઢી
નાખવા.
તલીનું (ખહરોળ) દર્દ.

તકરાર, વાંધામાં
ફતેહમંદી તથા હર-
કતમાં ખરકત થવા.
તાપ દરેક જાતની.

દરેક દુઃખ દર્દે કરી
સુખ હાંસલ કરવા.
દૂર દેશાવર ગયલાં
બહાલાંનો મેળાપ.

ધંધાધાપા, વેપાર,
નોકરી ચાકરીમાં
ખરકત.

નખખર અથવા
નખના રોગ.
નખખાઈ દર્દે કરવા.

અરદીખેહેસ્ત યશ્તમાં ફૂંચી મૂકી પાક ખોદેંહ
અવસ્તાની કેતાખને કુશ્તી ખાંધી પાદિયાખ કુશ્તી
કરેલા બે આસામીઓએ કુંચી પકડી અષેમ વેાહું
ભણવી. (સરેહ તથા સમજણ અને ચિત્ર ખહેન દી.
સો. એન્જનીયરની કેતાખ પાન ૭૫૭ બેવું.)
હોમ તથા ગોઆદ ઈજદોની આરાધના, અને
તેની યશ્તો પઢે.

હોમ ઈજદની આરાધના. હોમ યશ્ત ભણી
શ્યાવક્ષ શાહની યાદ કરે.

અરદીસૂરની આરાધના. અરદવિસુર ન્યાયેશ પઢે.
ખને તો આવાં યશ્ત ભણે.

ખેહરામ ઈજદની આરાધના. ખેહરામ યશ્ત પઢે.

અરદીખેહેસ્ત યશ્તની પીંછી. ખેહરામ યશ્ત
ભણે ભણાવે.

શરોશ ખાજ પઢયા કરે.

અરદીખેહેસ્ત અમશાસ્પંદની યાદમાં અરદી-
ખેહેસ્ત યશ્ત પઢે. હોમ યશ્ત પઢતાં રહેવું.
અહુરમઝદ યશ્ત ૧૧ દરરોજ ભણવી.

અહુરમઝદનાં ૧૦૧ નામો ભણો. અહુરમઝદ યશ્ત.
આતસને હદિથો. માહુખોખતારની ન્યાયેશ.
અરસીસ્વંગ યશ્ત અને તેની આરાધના. અરદી-
ખેહેસ્ત યશ્ત પઢે.

ગોવાદ ઈજદની આરાધના. સીરોખ યશ્ત ભણે.
૩૩ ફરેસ્તાઓની યાદ કરવી.

અરદીખેહેસ્ત યશ્ત પઢે. શરોશ ઈજદની પનાહ
માંગે. અમરદાદ અમશાસ્પંદની આરાધના કરે.

નાકને નાસુર
અથવા રોગ.

નવું કામ
આરંભતાં.

નારંગોર થયો હોય.

નાકૌવતી દૂર કરવા.

નશીબ વાંકું ચાલે.

નજર લાગી હોય.

પેટમાં દુઃખે તો.

પિત્તાનું દર્દ.

પીઠ ઉપરનાં દર્દો.

પૂઠ ઉપરના રોગ.

પીશાબનાં દર્દો.

પગનાં દર્દો.

મહાભોખતારની ન્યાયેશ પઢે. અરદીબેહેસ્ત અમશા
સ્પંદની આરાધના કરી અરદીબેહેસ્ત યશ્ત લખે.
અષ્ટમયોહુ ૩ અને ચથા અહુવૈર્યો ૫ પઢવી. પછી
હફ્ત (સાતે) અમશાસ્પંદની આરાધના કરવી.
શાહ ગયોમદ્ અને શાહ જમશેદની યાદ કરવી.
અરદીબેહેસ્ત અમશાસ્પંદની આરાધના. અરદી-
બેહેસ્ત યશ્ત પઢે. નહીં જ અને તો અરદીબેહેસ્ત
યશ્તની નીરંગ લખવી.

અરદીબેહેસ્ત અમશાસ્પંદની ઉપર સુજળ આરા-
ધના. અમરદાદ અમશાસ્પંદની યાદ કરે.
મોટી હમન યશ્ત પઢવી.

પાદિયાબ કુશતી કરતાં રહેવું. અરદીબેહેસ્ત
અમશાસ્પંદની આરાધના. હોરમઝદ યશ્ત ૧૧
લખતાં રહેવું. અરદીબેહેસ્ત યશ્ત રોજ લખવી.
હોમ ઇજદની આરાધના. ન્હાની હોમ યશ્ત
લખવી. અને તો મોટી હોમ યશ્ત પઢે.

પાદિયાબ કુશતી વારંવાર. અરદીબેહેસ્ત યશ્ત
પઢે. નહીં જ અને તો અરદીબેહેસ્ત યશ્તની
નીરંગ લખે. આતસબહેરામ સુખડ લઈ જાય.
આતસની ન્યાયેશ કરે.

સીરોબ યશ્ત લખે. બધા ફરેશ્તાઓની યાદ
કરે. પોતાના મવક્કલ ફરેશ્તાની આરાધના કરે.
મોટી હમન યશ્ત લખે. વસ્ત્રદાન કરે.

આસ્તાદ ઇજદની આરાધના. આસ્તાદ યશ્ત પઢે.
આવાં અરદવિસૂરની આરાધના. અરદવિસૂર
ન્યાયેશ લખે. અને તો આવાં યશ્ત લખે.

બેહુમન અમશાસ્પંદને આરાધે. અરદીબેહેસ્ત
યશ્ત અથવા તેની નીરંગ પઢે. અથવા મોટી
હમન યશ્ત પઢવી.

પગના શુરાનું દર્દ.

પગની ઘુટીનું દર્દ.

પેડુ (પીડ અથવા
વીરજનાં) દર્દો.
ખચ્ચાં ખોવાય કે
ભુલાં પડે.

ખાખાર દરેક
ખતની.

ખિકટ રોગ કે દર્દ.
ખચ્ચાંનું સુખ પ્રાપ્ત
કરવા.

ખેઆપ્ત અને
ખેખિતી ટાળવા.

ખેટાની વૃદ્ધિ.
ખચ્ચાં નહીં
જીવતાં હોય.

ખુત-પલીઠી-ખદુ
અને ખીજ
ખલાઓના વહેમો
દૂર કરવા.

અસ્પંદાદ અમશાસ્પંદની આરાધના. ખદુમન
ચરત ભણે. હોમ ચરત પડે.

અરદીખેહેસ્ત ચરત અથવા નીરંગ તથા મ્હોટી
હોમ ચરત ભણે.

આસ્તાદ ઇજદની આરાધના. આસ્તાદ ચરત પડે.

શરોશ ઇજદની પનાહ માગે. યથા અહુવૈરો
જેટલી ભણાય એટલી ભણ્યા કરવી. શરોશ
ઇજદના દરેન, ખાજ, આક્રંગાન, ઇજશને અને
જશન કરે.

“કુલ ખલા દરે શવદ” વાળી નીરંગ પડે.
અરદીખેહેસ્ત ચરતની પીંછી કરે. ખેહેરામ ચરત
ભણે ભણાવે.

અહુરમઝદ ચરતની પીંછી કરે કરાવે.
અરદીખેહેસ્ત અમશાસ્પંદની આરાધના. એઓની
જ યાદ અને ચરત ભણવી.

શરોશની આરાધના. શરોશ ચરત અથવા શરોશ
ખાજ ભણે. આવાં અરદવીશુરની ન્યાયેશ અથવા
ખને તો આવાં ચરત પડે.

આતસખેહેરામની ન્યાયેશ ભણ્યા કરે. આતસ-
ખેહેરામનાં દર્શન લેયા કરે. આવાં અરદીશુરની
ન્યાયેશ અથવા ચરત ભણે. અમરદાદ અમશા
સ્પંદની આરાધના. ખને તો હોમ ચરત મ્હોટી
પડે. હોમ ઇજદની આરાધના કરે. ખેહેરામ
ચરત ભણવી.

અરદીખેહેસ્ત ચરત ભણે. હોમ ઇજદની નૈયતે
યાદ. “કુલ ખલા દરે શવદ” વાળી નીરંગ.
શાહ શિયાવક્ષાને યાદ કરવા. આતસખેહેરામ
સુખડ. શરોશ ખાજ અને શરોશ ચરત ભણતાં
રહેવું. અહુરમઝદ ચરત ૧૧ ભણે.

મનની સુરાદ
પાર પાડવા.

મરઘી, કોલેરા,
જ્વેર, દુષ્કાળ,
આગ.

માથે ઉઠાવેહું
કામ પાર કરવા.

માથું દુઃખે તો.

માન મરતખામાં
થતી ખલલ દૂર કરી
તે વધારવા.
માંદગીનો ભય
દૂર કરવા.
માતાના થાનમાં
દુધ નહીં આવે
સારે.

મુશકેલી દફે
કરવા.
મોઢાંના વ્યાધિ.

માસિક માંદગી
અને દશતાનમાં
હેરાનગતિ.

લગ્નના કામ
પાર પાડવા.

અરદીખેહેસ્ત અમશાસ્પંદની આરાધના. અરદીખે-
હેસ્ત યશત ભણે. આવાં યશત પઢે; અને નહીંજ ખનેતો
દરરોજ દરિયા કે નદી કિનારે અરદીશૂર ન્યાયેશ પઢે.
હોમ ઇજદની આરાધના. શાહ પ્રેરેદુનની યાદ
અને દરૂન ખાજ. સાતે અમશાસ્પંદની નૈયતે
યાદ. અહુરમઝદનાં ૧૦૧ નામો. વનંત
યશત તથા અરદીખેહેસ્ત યશત પઢે.

સાતે અમશાસ્પંદની આરાધના. આવાં અરદીશૂર
ઉપર ભાવ. શાહ જમશેદ અને ગયોમર્દની
યાદમાં ખાજ આફ્રંગાન કરાવે.

આતસખેહેરામની રક્ષા (રખ્યા) માથે લગાડવી.
અરદીખેહેસ્ત અમશાસ્પંદની ખાજ લેવી. ખહે-
રામ યશત ભણવી ભણાવવી.

હોરમજદ યશત ૧૧ દરરોજ ભણવી. ચાહુ યથા
અહુવૈયો પઢવી.

શાહ ફરેફ્રનની યાદમાં દરૂન, ખાજ, આફ્રંગાન
કરાવવાં. ખેહરામ યશત પઢવી અથવા પઢાવવી.
અરદીખેહેસ્ત યશત ભણી એજ અમશાસ્પંદની
આરાધના કરે. આવાં યજદની યાદ-આવાં યશત
અથવા અરદીશૂર ન્યાયેશ પઢે.

ગોશ ઇજદની આરાધના. વીપ્ર તથા ખશીસ
ખેદની નૈયતે ઇજદને. શરોશ યસ્તાની નીરંગ પઢે.
આવાં અરદીશૂરની ન્યાયેશ. ખને તો આવાં
યશત ભણવી ભણાવવી.

તીર યશત, ચોખખાં હોય ત્યારે ભણીને તેશ-
તર ઇજદની આરાધના કરતાં રહેવું. દૂર ખેઠાં
ખેઠાં અરદીખેહેસ્ત અમશાસ્પંદની યાદ કર્યા કરવી.
અહુરમઝદનાં ૧૦૧ નામોની યાદ કરે. દાદાર
અહુરમઝદના નામે દરૂન, ખાજ, આફ્રંગાન,
ઇજદને, અને ખને તો જશન પણ કરાવે.
શરોશ ઇજદની આરાધના કરી શરોશ ખાજ
અને શરોશ યશત પઢે. મહોટી હોમ યશત પણ પઢે.

લાંબી છંદગી
માટે.

શત્રુનું જોર કમી
કરવા.
શીતળા અને
ગોવર્ધન.

શેઠ, ઉપરી, કે
અમલદારની ગેર
મહેરબાની
કમી થઇ કૃપા
મેળવવા.
હુમેલની
હયરાની અને કષ્ટ.

હાજત ટાળવા.
હાથ પગનાં
આંગળાનાં દર્દો.
નાખળા

મૂર્ચની ચાલથી.
(રવીના ગ્રહ.)
ચંદ્રની ચાલથી.
(સૌમના ગ્રહ.)

મંત્રજના ગ્રહ.
બુધના ગ્રહ.
ગુરુ અથવા
બ્રહ્મસ્પત.

શુકની દશા.

શનીની દશા.

અમરદાહ અમશાસ્પદની આરાધના. ૩૩ ફરેસ્તા-
ઓની યાદ.

મોહોર ઇજ્ઞની આરાધના. ૩૩ ફરેસ્તાઓની
યાદ. બેહરામ યશત.

અરદીબેહેસ્ત અમશાસ્પદની આરાધના, તેની
ખીંછી કરે; તથા હોમ યશત અને અરદીબેહેસ્ત
યશત પઢે. આસ્તાહ ઇજ્ઞની ઇજ્ઞને. આતસબે
હેરામ સાહેબ માટે સુખડ મોકલવું.

અર્દાબામ બોશ તથા અશીસ બેદનીની યાદ કરે.
અશોકરોહરોની આરાધના કરે.

આસ્તાહ યશત પઢે પઢાવે. એ જ અમશાસ્પદની
આરાધના કરે. અરદીબેહેસ્ત યશત પઢે; અને
બને તો એ યશતની ખીંછી કરાવે. નહીં જ બને
તો ફરોહી પઢાવે; ફરવરદીન યશત પઢે.
દહમ ઇજ્ઞની આરાધના કરવી.
હોમ યશત મહોટી ન્હાની પઢવી પઢાવવી.

ગ્રહોથી થતી હાડમારી દૂર કરવાના ઉપાયો.

દરરોજ પુરશેહ મહેરની ન્યાયેશ જરૂર પઢવી.

દરરોજ માહુબોખતારની ન્યાયેશ કરવી.

અરદીબેહેસ્ત તથા બેહરામ યશત ભણતાં રહેવું.
ખોરદાહ યશત તથા તેશતર તીર યશત પઢે.
દરરોજ અહુરમઝદ યશત પઢે; બને તો ૧૧ વાર
એ યશત ભણવી.

હફત અમશાસ્પદની (મહોટી હોમ યશત) યશત
ભણે. તેશતર તીર યશત પઢે.

મહોટી હોમ યશત પઢે. આવાં યશત ભણે.

રાહુની દશા.

કેતુની દશા.

અરહી બેહેસ્ત ચસ્ત
શુ' કહે છે ?

મોટી હોમ ચસ્ત લણ્ણતાં રહેલું.

ઉપર મુજબ.

[મેબેદો, બહેન દી. સો. એન્જનીયર, ભાઇ ડી. પી. માદન અને જુનાં પુસ્તકોની મદદથી.]

અષો-બએષજ્ઞે, દાતો-બએષજ્ઞે, કરેતો-બએષજ્ઞે, ઉર્વરો-બએષજ્ઞે, માંથ-બએષજ્ઞે; બએષજ્ઞનામ બએષજ્ઞયેતેમો ચત્ માંથ્રેમ-સ્પેન્તેમ-બએષજ્ઞયો; યો નર્શ અષઓનો હચ ઉર્જ્યાંન બએષજ્ઞયાત્, અએષો ઝી અસતિ બએષજ્ઞનામ બએષજ્ઞયેતેમો. (૧) અશોઇ અને પવિત્રાઇથી દર્દ કે રોગને મટાડી તંદુરસ્તી આપનાર હકીમ હોય છે; (૨) વાજળી રીતે ધનસાફ આપી ચોકખા ન્યાયથી રાહત આપનારા હકીમ હોય છે; (૩) શસ્ત્ર વડે એટલે હથિયારોથી વાઢકાપ કરીને દર્દ કાપી નાખનારા વૈદ હોય છે; (૪) છાલો પાલો એટલે જડીબુટ્ટીથી રોગ મટાડનારા વૈદો પણ હોય છે; અને (૫) એ ચારેવ વૈદોથી પણ જે દુઃખ દર્દ, વ્યાધિ કે વ્યાધિ નહીં જ મટી શકે એવાં દર્દો મંત્રોપચાર કરીને, માથવાણી લણ્ણીને સાજાં કરનારા વૈદ તે “માથ બએષજ્ઞે” હોય છે. એ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારના ડોક્ટરો કહેલા છે. એ પાંચેવ વૈદોમાં પત્રિ મંત્રો એટલે અશોઇવાળા માથના કલામોનો ઉપાય, અને તે ઉપાય કરનારા હકીમને સર્વમાં શ્રેષ્ઠ ગણેલો છે. અશોઇથી માથ લણ્ણીને સાજાં કરનાર વૈદથી જરૂર જ તંદુરસ્તી મળે છે; કેમકે તેની ગુપ્ત આત્મિક શક્તિથી દર્દોને ઘણી રાહત ને વહેલું આરોગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે; જેથી ચાર જાતના ઉપાયોથી દર્દોને આરામ થતો ન હોય, મનના વ્યાધિ ને તનના વ્યાધિ જ્યારે દૂર દેડે નહીં જ થતા હોય ત્યારે ઉપર જણાવેલા મંત્ર એટલે માથના ઉપાય જરૂર જ અજમાવવા જોઇએ.

મરણ પાછળ ક્રિયા કર્મ—ફરજીઆત ને મરજીઆત.

ફરજીઆત.

૧-નીરંગ ચોપડી ન્હવાડી, કપડાં પહેરાવી, ફૂસ્તી બાંધી અષ્ટમ વેહુ પઢયા કરવી.

૨-બીલકુલ રડવું કુટવું નહીં. મરનારના વાસના શરીરને બ્હાલાંઓના નહીં રડવાથી, નહીં ગમગીની કરવાથી, ૩ દહાડા સૂચી મરનારને જેવી મૂખ્ય શાંતિ મળે છે તેવી બીજી ક્રિયાથી મળતી નથી.

૩-ગેહસારણું એ સૌથી માટેબર ક્રિયા છે.

૪-પાંચદરતે જવાને મોબેદોની ભેડ એક પણ ભેદએ; પરંતુ મરનારનાં બ્હાલાંઓની જેટલી ભેડ રૂવાનની પાછળ જાય એટલી શૂદ્ધ શરીરને હિસ્મત રહે છે, અને કેરદારની ખુશનુદી વધુ થાય છે.

૫-પહેલા ૩ દિવસોમાં દરરોજ અઢેકી શરોશની ઇજશને કરાવવી. રૂવાન (લાસ) ચઢાવતાં ભે એકાદ દિવસ કપાય તોપણ ૩ દહાડામાં ૩ ઇજશને પૂરી કરવી જ. ૩ દિવસ પાંચે ગેહમાં શરોશની બાજ મળવવી.

૬-રૂવાનને (લાસ) દોબમે ચઢાવ્યાના દિવસથી ત્રીજી રાત સૂધી લોંચ આગળ શરોશને કરદો કરાવવો.

૭-ત્રીજે દિવસે ઉશહેન ગેહમાં ચાર બાજ સિયાવ સાથે કરાવવી.

૮-ત્રીજે દહાડે ઉજરન ગેહમાં તથા તેજ દિને પાછલી રાતે ઉડમણની ક્રિયા.

૯-ચેહારમ (ચાથે દહાડે) ને દહાડે આમદાદે બે મોબેદો આક્રંગાન કરે. અને હાવન ગેહમાં પાહું આક્રંગાન તથા બાજ કરે. બપોરે સતુમ ભણાવે.

૧૦-દશમે દિવસે (દશમાને દિને) આક્રંગાન. અરદાફરોસ તથા શરોશની બાજ. સતુમ પઢાવે. મવસર પ્રમાણે સિયાવ સાથે ઇજશને કરાવે.

૧૧-પહેલા મહિનામાં, મરણ દિવસની એક દહાડો આગમચ-માસીસાના હિંગામ ઉપર સીરોજનનું આક્રંગાન. શીરોજનની તથા શરોશની બાજ. સતુમ. મવસર મુજબ સિયાવ સાથે ઇજશને.

૧૨-પહેલે મહિને, ગુજરવાના બરા માસિક દિવસે, એટલે માસીસાને દિને અદાફરોસનું આક્રંગાન; અદાફરોસ અને શરોશની બાજ; સતુમ, અને બને તો ઇજશને.

૧૩-પહેલા વરસમાં દર મહિનાની બાજે આક્રંગાન; અદાફરોસ અને શરોશની બાજ; સતુમ.

૧૪-વરસી. પહેલાં વરસના બારમે મહિને, મરણ દિવસની એક દહાડો આગમચ, શરોશની તથા ૩૩ દરૂન સાથની સીરોજનની બાજ તથા આક્રંગાન સતુમ અને ઇજશને.

૧૫-વરસી. બારમે મહિને, ગુજરવાને બરે દહાડે, અદાફરોસ તથા શરોશની બાજ; સતુમ; અને મવસર પ્રમાણે સિયાવ સાથે ઇજશને.

૧૬-પહેલાં વરસમાં મુકતાદના ૧૦ દિવસ દરરોજ આક્રંંગાન; બાજ; સતુમ; અને બને તો ફરોક્ષી.

ટીપ:-લાચારીએ ઉપરની ટીપ મુજબ કાંઈ જ ન બને તો પુલ મૂકી, લોખાન મૂકતી વખતે ચોખખાં પાણીનો કળસિયો ભરી મૂકી, સતુમનો કરદો ભણી, અશોપ્રરોહરોની નામવાર યાદ કરવી. બધુંએ નહીં બને તો પણ પહેલાં ૩ દહાડાની ક્રિયાની તો જરૂર જ છે; કેમકે પૂલ ગુબ્બર થતાં સૂધી અશોપ્રરોહરને તેની ખાસ જરૂર છે; ચેહારમની ખામદાદ સૂધીની જ ખુદા લાજ શરમ રાખે તે બસ છે; કેમકે, મરનારને “પાદફરાહે સે શબ પંજહ હફત સાલ” પોતાના કર્મ બાળી નાંખનારી શિક્ષા સહન કરતાં પહેલાં ૩ દિવસ અને પહેલી ૩ રાત તો બાણે કે ૫૭ વરસ જેટલી લાંબી મુદતની લાગે છે.

મરજીઆત.

૧-છમસી (છમાસિ). ગુજરવાને છઠ્ઠે મહિને, છ મહિનાના ખરા દિવસની એક દહાડો આગમચ, સીરોબની તથા શરોશની બાજ; આક્રંંગાન; સતુમ; ફરોક્ષી, અને ઇજશને. નહીં બને તો પ્રરેસ્તાની બાજ આક્રંંગાન કરાવી સતુમ ભણાવવું.

૨-દસમા-માસીસા!-છમસી-અને વરસીને દહાડે સિયાવ ઇબ્બવે; અને બે મવસર હોય તો દર મહિનાની બાજે, તથા બાર વરસ સૂધી વરસની બાજે સીયાવ તથા ઇજશને કરાવવી.

૩-પહેલાં ૩ દિવસ, મવસર હોય તો વંદીદાદની ક્રિયા કરાવવી.

૪-ફવાન (લાસ) જેટલો વખત ઘરમાં હોય તેટલો વખત કોઈ પણ અવસ્તાના કલામો ભણવા ભણાવવા. પટેટ ભણાવવાની ઇચ્છા હોય તો તે ભણાવવાથી પણ નુકશાન નથી.

૫-શ્રીમંત હોય ને જીવતાંને પણ શાન્તિ થતી હોય તો નિરંગદીન હમાયશ્ત કરાવે, બરશનુમ અપાવે-નાવર કરે, મુકતાદમાં ફરવરદિયનની ક્રિયા કરાવે. એ સૌ કાંઈ ફરજીઆત નથી.

૬-ઘામ્બાર ૬ કરાવે, તીરીઆન સાથે.

૭-દર મહિનાનાં પરભ (પર્વ) ને દિને જશન કરાવે.

૮-વિસ્પરદ કરાવવી; મવસર પ્રમાણે.

નોંધ:-જીદેહફવાનની ક્રિયા-ગેતી ખરીદ એ સૌ જીવતાં માટેની ક્રિયાઓ છે. જીદેહફવાનની ક્રિયા કરાવી, અને જે દહાડેથી તે શરૂ કરાવી, તે જ દિવસે બારમે મહિને (એટલે જીદેહફવાનની વરસીને દહાડે) બે તે ક્રિયા કરાવનાર ગુજરી જાય તો તે ક્રિયા કરાવ્યાનું પ્રમાણ થયું, અને ઉત્તમમાં ઉત્તમ પરિણામ નિપજ્યું એમ સમજી લેવું.

બંદગી-ફરજિયાત અને મરજિયાત.

વખત.	અવસ્તાની બંદગી કંઈ કંઈ કરવી.
	ફરજિયાત-હાવન ગેહમાં
૩ મિનિટ.	કાંઈ જ બંદગી કરવાનું ન અને તો બિછાનેથી ઉઠતાંને વાર પાંચ યથા અહુ વધર્યો અને ત્રણ અપેમ વોહુ તો ભણવી જ ભણવી.
૨ મિનિટ. પાંચ મિનિટ.	આખેજરલેવાની નિરંગ “શિકસ્તે શેતાન” ત્રણ વાર પઢે. પાઢિયાળ કુશ્તી. પાંચે ગેહમાં એક વાર પાઢિયાળ કુશ્તી તો કરવી જ.
પાંચ ”	શરોશ બાજ. (નહીં આવડે તો ૩૫ યથા અહુ-વૈર્યો ભણે.)
દસ ”	હોશબામ. (નહીં આવડે તો ૪૫ યથા અહુવૈર્યો ભણે.)
પાંચ ”	હાવન ગેહ. (કાંઈ પણ ગેહ નહીં આવડે તો ૫૫ યથા અહુવધર્યો ભણવી.)
બાર ”	ખુરશેદ ન્યાયેશ. (નહીં આવડે તો ૧૦૩ યથા અહુવધર્યો પઢે.)
બાર ”	મેહર ન્યાયેશ. (,, ,, ૬૫ અહુનવર પઢે.)
ત્રણ ”	વીરુપ હુમત. (નહીં આવડે તો પાંચ અહુનવર ને ૩ અપેમ પઢે.)
ચાર ”	હોઆ નામ સેતાએશને. (નહીં તો ૩૦ અહુન-વર પઢે.)
ચાર ”	નમસ્કાર આરે દિશાનો. (નહીં તો ૩૦ અહુન-વર પઢે.)
	ફરજિયાત-રપિથ્વન ગેહમાં.
૫૦ મિનિટ.	પાઢિયાળ કુશ્તી. શરોશ બાજ. રપિથ્વન ગેહ. ખુરશેદ તથા મેહર ન્યાયેશ. વીરુપ હુમત. હોઆ

નામ સેતાએસને. નમસ્કાર ચારે દિશાનો. (નહીં આવડે તો દરેક બંદગીને માટે ભણવાની યથા અપેક્ષા હાવન ગેહની ફરજ ગુજારીમાં જણાવ્યા મુજબ ભણવી.)

ફરજિયાત-ઉછરન ગેહમાં.

૫૦ મિનિટ.

રપિંચનને બદલે ગેહ ઉછરન ભણવી; ખાકી બધું રપિંચન ગેહ માફક. (નહીં આવડે તો ઉપર જણાવ્યા મુજબ યથા અપેક્ષા ભણવી.)

ફરજિયાત-અધવિસરૂથેમ ગેહમાં.

૫૦ મિનિટ.

પાહિયાળ કુશ્તી. શરોશ ખાજ. અધવિસરૂથેમ ગેહ. ચેરાગનો નમસ્કાર. શરોશ ચશત વડી (રાતની) (શરોશ ચશત ન આવડે તો ૧૦૩ યથા પઢે.)

ફરજિયાત-ઉશહેન ગેહમાં.

૧૫ મિનિટ.

પાહિયાળ કુશ્તી. શરોશ ખાજ. ઉશહેન ગેહ. (જો બને તો હોરમઝદ ચશત ભણવી.)
* દરેક ગેહમાં દરેક જરથોસ્તીથી આ પ્રમાણે પ્રરજ-ગુજારી થઈ શકે નહીં, માટે કેઈ પણ ગેહની ફરજિયાત એક વાર તો કરવી જ. ખસુસ કરીને હાવન ગેહની ફરજિયાત બંદગી ઉત્તમ છે.

મરજિયાત બંદગી.

૮ મિનિટ.

માહ ખોખ્તારની નિયાયેશ. (નહીં આવડે તો ૬૫ યથા અહુ વૈર્યો પઢે.)

૮ "

અરદ્વીસુરની નિયાયેશ. (ઉપર પ્રમાણે)

૮ "

આતશની નિયાયેશ. (ઉપર પ્રમાણે)

૧૧ "

પટેટ પશેમાની. (નહીં આવડે તો યથા ૧૨૧ અને અપેક્ષા ૧૨ પઢે.)

૧૨ "

પટેટ રૂવાનની. (નહીં આવડે તો અશો ફેરા-હરોની યાદ કરતાં જઈ ૧૨૧ યથા ને ૧૨ અપેક્ષા પઢે.)

૧૨ મિનિટ.

શરોશ ચશત હાદોખ્ત. (નહીં આવડે તો યથા ૭૫ પઢે.)

૧૫ „

આક્રિંગાન. નહીં આવડે તો યથા ૧૨૧ અને અષેમ ૧૨ પઢે.)

૨ „

દીનનો કલ્મો (રનિશ્તયાઓ); અને નહીં આવડે તો પાંચ અહુનવર ને ત્રણ અષેમ ભણવી.

૧૫ મિનિટ.

હોરમઝદ ચશત (નહીં આવડે તો ૧૦૩ યથા, અને ૧૨ અષેમ ભણે.

૧૦ મિનિટ.

અરદીએહેસ્ત ચશત. („ „ „ ૬૫ યથા પઢવી)

૨૦ મિનિટ.

મ્હોટી હપ્તન ચશત. (આ ચશત ઘણી ઉત્તમ છે. નહીં આવડે તો ૧૨૧ યથા, ને ૧૨ અષેમ પઢે.)

૩૦ મિનિટ.

એહરામ ચશત. „ „ „ „

૧૦ „

શીરોજ ચશત. „ „ „ „

૩૫ „

આવાં ચશત. „ „ „ „

૭૫ „

મેહેર ચશત. „ „ „ „

૭૫ „

જમ્યાદ ચશત. „ „ „ „

૬૦ „

અહુનવદ ગાથા.

૬૦ „

ઉશ્તવદ ગાથા.

૩૦ „

સ્પેન્તોમદ ગાથા.

૧૫ „

વોહુક્ષથ ગાથા.

૧૫ „

વહિશ્તોઈશ્ત ગાથા.

૧૫ „

પટેટ ભણવા કરતાં પણ ગુજરાલાંની નૈયતે સતુમનો કરહો ભણવો બહુ જ ઉત્તમ છે.

૭ „

દરેક બંદગી કીધા બાદ તંદુરસ્તી ભણી પોતાનાં બહાલાંઓ, દોસ્ત આશનાવો, તથા કુલ જેહાનનું કલ્યાણ ઇચ્છવું સભાવાર છે.

* જે બંદગી ન આવડે તેને માટે તે ભણતાં લાગનારા વખતના પ્રમાણથી અહુનવર અને અષેમ વોહુની સંખ્યા ગોઠવેલી હોવાથી દરેક જરથોસ્તીએ “યથા અહુવધયો” તથા “અષેમ વોહુ” તો મોઠ કરવી જરૂરી જ છે.

બંદો અને બંદગી.

સબક ૧ લો.

“હું નહોં માનતો !”

“No creature can be a satisfactory and permanent substitute for God; but God can be more than a satisfactory and permanent substitute for every creature.”

Dr. Davies.

વિરાઈ અને નસર બે ભાઈઓ હતા. વિરાઈ એક ખુદાની હસ્તી માનનારો અને ચકીનદારીથી તે દીરતારની બંદગી કરનારો ભક્ત હતો; જ્યારે નસર કુદરતને બે કે માનતો, પરંતુ ખુદા જેવી કોઈ ખાસ હસ્તીને માનતો ન હોવાથી ખુદાની બંદગીને નકામી સમજતો. એક પ્રસંગે વિરાઈ વાત છેડી. ભાઈ ! જેવી જેની મદદ તેવુંજ તેને દેખાય. સાંભળ ભાઈ. પરમેશ્વરનો એક ચુસ્ત ભક્ત હતો તે રામ, સીતા, લક્ષ્મણ, અને હનુમાનની મૂર્તિઓ સોનાની બનાવીને, દરરોજ તે સઘળી મૂર્તિઓને સામે રાખીને હર હમેશ ભજન કીર્તન કરતો હતો. રામનું નામ લેતાં જ હર્ષના આનંદથી ઉછળતો. સીતા શબ્દ ઉચ્ચારતાં જ તેની આંખોમાં આંસુઓ ધરાઈ આવતાં, જેથી પોતાનો સઘળો ભક્તિભાવ તેમના પ્રત્યે ખાલી કરી દેતો. જમાનાનો કાળચંદ્ર બેઠાથી તે બાપડો એકવાર એટલો તો નિર્ધન ને નિરાધાર થઈ ગયો, કે અન્નને ને દાંતને પણ વેર પડવા લાગ્યું. કેટલાક દહાડા તો ભૂખે કાઢ્યા. ભૂખે ભૂખે તે એટલો તો નબળો પડી ગયો, કે છેવટે તો સીતા ને રામ શબ્દો પણ મહા મહેનતે તે ઉચ્ચારી શકતો. અંતે એક ચોકસીની દુકાને જઈ આદેવ મૂર્તિઓ તોલાવી ને સોનાની કિંમત માગી. ચોકસી કહે; “રામની મૂર્તિના ૧૦૦ રૂપિયા, સીતાની મૂર્તિના ૨૦૦, અને લક્ષ્મણની મૂર્તિના ૩૦૦ રૂપિયા મળશે; પરંતુ હનુમાનની મૂર્તિના તો તમને ૧૦૦૦ રૂપિયા આપીશ !” આ કિંમત સાંભળી પેલો ભક્ત તાબુબ થઈને બોલવા લાગ્યો :—“હે ચોકસી ! આ તું શું બકે છે ? હનુમાન મહોટો કે રામચંદ્રજી મહોટો ? હનુમાન તો રામજીનો દાસ, રામચંદ્રજીનો સેવક, અને માલિક તો રામચંદ્રજી છે, તે છતાં તું દાસના દસગણા રૂપિયા આપવા કહે છે, અને જે માલિક પોતે શ્રી રામ તેની કિંમત ઘટાડી નાંખીને તું એક સો જ

રૂપરડી આપવા કહે છે, તો તું કાંઈ ગાંડો છે કે કેમ?" ત્યારે ચોકસી કહેવા લાગ્યો:— “હે દેવ ભોળા! હે ધર્મ-ભોળા! હું ચોકસી તો હાલ સોનાનું જ વજન કરું છું. હું રામ કે સીતાનું વજન કે કિંમત કરવા બેઠો નથી. સોનું કેટલા ભાર છે ને તેની કિંમત શું થાય, એજ મ્હારે તો જોવાનું છે. રામચંદ્રજી ભલેને મોટા હોય, પરંતુ રામ શું કે સીતા શું, લક્ષ્મણ શું કે હનુમાન શું, એ સૌ માત્ર સોનાના જ બનેલા છે! પરમાત્મા તો સર્વમાં એક સરખો જ છે. સોનાની માફક તે તો એક જ. રૂપ અને એક જ રંગે રંગાયેલો છે. સોનું મૂકીને બીજી કોઈ ધાતુ રામજી કે હનુમાનજીમાં મૂકે તો અહિં કાંઈ દેખાતી જ નથી, માત્ર નામ જુદાં છે! એ તો દેવ મળતા પથ્થર પુખ્ત છે. રામ ભજતી વખતે રામની વાત, સોનું ભજતી વખતે સોનાની જ વાત. રામ-રામ કરતે તો તું ભૂખો મરે છે, તું હવે રામ અને સીતા કરવાનું છોડી દઈ દુનિયાદારી થા, કે ત્હારે કાંઈ દહાડો વળે!”

નસર:—એ ઉપરથી જો ખુદતું જણાય છે ભાઈ, કે ખુદા ઉપર વિશ્વાસ રાખી બેઠેલો તો ભૂખો મરે છે ને ધકેલા ખાય છે! ભાઈ, ત્હારી વાત હું નહીં માનતો.

વિરૂદ્ધ:—પણ યાદ રાખજે કે, અંતે તો તેજ ભક્ત તરી જશે, ને પેલો પેસાને દુઃખી ચોકસી, જે પોતાના ચોકસીના ધંધાને જ વળગી રહ્યો હોત તો તે વાજબી જ કહેવાત, પણ છેલ્લું નાસ્તિક વચન ઉચ્ચારવાથી તો તે દૂખશે જ. માટે

ખિપત ભલી હરી નામ લેત, કાયા કસોટી દુઃખ;

રામ બિના કિસ કામકી, માયા સંપત સુખ!

ભાઈ, ખુદાનું નામ જપીને તેના ઉપર જ બેસનારાને તો દુઃખો ને કષ્ટો વેઠવાં જ પડવાના. તો પણ આવી વિપત્તા વિપત્તિ તેની ભક્તિ કરવાથી ભોગવવી એ જ સાફ છે; કેમજે, ખુદાતાલા વગરનાં આ નાંશ પાંચનારાં સુખો અને સંપત્તિઓ કશા કામનાં જ નથી. ભાઈ! આપણાં પવિત્ર અવસ્થાનાં ભણતરમાં એટલા જ માટે કહ્યું છે કે; ખુદાપરસ્ત, સદ્ગુણી, તથા નીતિધર્મ પાળનાર આદર્શીના મુવા પછી તે બંદગીખોર બંદાના રૂવાને બેઠેલ મેળવવાની ઉમ્મેદમાં જ ઘણો આનંદ રહેલો હોય છે.

“ઉશ્તવૈતીમ ગાથામ સાવયો ઉશ્તતાતેમ નિમ્નઓગ્નો ઉસ્તા અક્ષાઈ યક્ષાઈ ઉશ્તા કક્ષાઈચિત વસે-ક્ષયાંસ મઝદાઓ હાયાત અહુરે.”

જે બંદગીખોર બંદાનું રૂવાન હલકું ને પવિત્ર થએલું હોય છે, તે પોતાને સાફ અનંત સુખ સંપત્તિ માંગતું માંગતું ઉસ્તવદ ગાથા આપ મેળે ગાઇને બોલે છે કે; “સુખાકારી અને સંપન્ન સંપત્તિ તેને જ હોજે, જેનાથી બીજાંઓને દુઃખો નહીં પહોંચતાં સુખો જ પહોંચે છે!” તે રૂવાન કહે છે કે; “ત્હારી મરજી માફક સર્વ કાર્ય કરનારા, અને ત્હારી ઇચ્છા પ્રમાણે ખુદાવંદી ચલાવનારા અય અહુરા! ત્હારા ઉપરજ બેઠેલા પરોપકારી ભક્તોને જ તું સુખાકારી આપતો રહેજે!” હે

ભાઈ ! જ્ઞાન તો એવો અંદકાર કરાવે છે કે :—“મેં બધું જ બાણી લીધું.” જ્યારે ખુદાઈ હાપણુ એવું ગરીબડું અને વગર અભિમાનવાળું છે, કે તે “બંદગીને બાણુ છે, બીજું કંઈ વધારે બાણુતું નથી;” અને બંદગી સિવાય તે બીજું કશું સમજતું જ ન હોવાથી, જેમ હાદ્યા ગુરૂઓ કહે તેમ જ વર્તે છે, ને ખુદા તેના ઉપર પ્રસન્ન થઈ બેહેશતનો અધિકારી પોતાના તે ગરીબ બંદાને જ કરે છે. મહાન ફિલસુફો થેલીસ, એનેક્ષીમેન્ડર, એનેક્ષીમેનીસ, હેરાકલિટસ, અને એનેક્ષાગોરસ એ પાંચે જણ ખુદાની સૃષ્ટિ રચનાની બનાવટમાં એકેકથી જૂદા પડયા હતા, પરંતુ જઈ જઈને દરેક વસ્તુનો અંત અને આખેરી તો તેમણે એક યા બીજાં ખુદાઈ તત્ત્વોમાં જ લાવી મૂકયાં હતાં. તે બધાએ પૂરવાર તો એટલું જ કરવા માગ્યું કે; જે જે કંઈ પેદા થયું છે તે તે સર્વ એક જ દૈવતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું છે. થેલીસે કહ્યું; “પાણીથી સર્વ ઉત્પન્ન થયું.” એનેક્ષીમેનીસે કહ્યું:—“હવા અથવા ગેસમાંથી બધું પેદા થયું.” એનેક્ષાગોરસે કહ્યું:—“નહીં, નહીં; માત્ર અણુઓ અને પરમાણુઓમાંથી.” હેરાકલિટસે કહ્યું:—“અગ્નિ અથવા ગરમી અને ઉષ્ણતામાંથી.” ત્યારે છેવટે એનેક્ષીમેન્ડરે કહ્યું:—“તમે બધા જ ભૂલો છો; દરેક વસ્તુનાં તત્ત્વો એકલા એક જ અવિનાશી પરમેશ્વરમાંથી જ સરભયલાં છે !” ખુદા ઉપર જ ચકીનદારી રાખનારા ઓલીફન્ટ અને ઓલીવર વંશવાળાઓનું એજ પોણુ છે કે; “અમે તો ધર્મશાસ્ત્ર એટલે કરારનામા પ્રમાણે ચાલવાથી જ લાલ, જશ, અને જય મેળવ્યે છિયે.” માટે હે ભાઈ ! તું પણ લાલ, જશ, કે જયને ખાતર નહીં, તો પણ ઉપકાર માનવાને ખાતર તો હવેથી તે માલિકની બંદગી કર, અને તેણે આપેલી ન્યામતો માટે તેનો ઉપકાર માનવા સાડૂ થોડું કંઈક પણ બાણી લે !

નસર:—“શું ત્યારે તમારા અહુરમઝદને ખાકી ઇનસાનના ઉપકારની જરૂર છે ? ઉપકાર માનવો—એનો અર્થ એટલોજ થાય, કે કોઈએ આપણા ઉપર એહશાન કર્યું હોય તો તેનો બદલો વાળવો. એક ઇનસાન તમારા મહાન ખુદાનો બદલો તે શી રીતે વાળી શકે ? ઉપકાર પાછો વાળવા થકી બંદગી કરવી, એ હું નહી માનતો. મ્હને તો અહુરમઝદનો ડર લાગતો નથી, પરંતુ કુદ્રતી સંજોગો વારંવાર ચિત્ર વિચિત્ર બોધને તે સંજોગો બનાવોનો જ ડર લાગે છે.”

વિરાઈ:—હા, ભાઈ હા. મન ગમતી કલ્પનાઓના તો કોથારો ને કોથારો માણસમાં ભરી મૂકેલા છે. વળી સંતોષના ભાનના ભંડારો પણ મનુષ્યમાં ભરી રાખેલા છે. વિચિત્ર પ્રકારનાં ઇતિહાસિક દાખલાઓ, તથા સુખ દુઃખના બનાવો આપણામાં ભરપૂર ભરેલા છે. એ બધા ભંડારોમાં ચોરી કરવાને સાડૂ ચિંતા કાળજી કે ફીકર કદી પણ પેસી શકે એમ નથી; તો પણ ખુશનુમા ખ્યાલોના ભંડારોના દરવાજા આપણુ આદમીઓ જ રજ કલાક બંધ રાખ્યે છિયે, અને તેથી જ આપણને કુદ્રતી બનાવોનો ભય ને ડર લાગે છે. કર્મવાદી કર્મને કૂટયા કરશે; સત્યવાદી

સત્યને રહ્યા કરશે; પરંતુ એક-ઈશ્વરવાદીને તો એકલા એક ઈશ્વરનો જ હર હોય છે. ખુદાનો હર જ મનુષ્ય માત્રના જીવને સ્વચ્છ રાખી શકે છે. સાંભળો લાંબ. એક મકતબખાનાના ઓટલા ઉપર ચાર સંત પુરૂષો ભેગા મળ્યા હતા. એક ભાવિક ભક્ત ભક્તિ કરતો ખરો, પરંતુ “સત્યાત્ નાસ્તિ પરોધર્મ”=એટલે કે; સત્ય સિવાય બીજો કોઈ ધર્મ ઉંચો નથી. એ સિદ્ધાંતને જ માનનારો હતો. બીજો નેકમદ્ ખુદાની બંદગી હરદમ કરતો ખરો, પરંતુ “અહિંસા નાસ્તિ પરોધર્મ”=એટલે જીવ બચાવવા જેવો બીજો શ્રેષ્ઠ ધર્મ જ નથી, એમ માનનારો હોવાથી, સત્યને જ શ્રેષ્ઠ ધર્મ માનનારો તેની વિરૂદ્ધ જઈને કહેવા લાગ્યો કે; “સાતસો રૂપિઓનાં ખોટી રીતે પણ ગળાં કપાતાં હોય તોય સત્યનું જ પાલણુ કરવું.” ત્રીજો ભલો પુરૂષ કર્મવાદી હોવાથી, ઉપલા બન્નેવના સિદ્ધાંતો માનતો ન હોવાથી, બસ જે થાય છે તે કર્મ પ્રમાણે જ થાય છે, બંદગી કરનારો આસ્તિક શું, કે બંદગી નહીં કરનારો નાસ્તિક શું, બધા પોતાના કર્મને જ આધીન છે, એમ માનતો. ચોથો અશો આબેદ જે એક જરથોસ્તિ હતો તે ખુદાઈ બંદગીમાં ઉસ્તવાર રહી એક જ ખુદાને માનનારો હોવાથી બસ એટલું જ મંત્ર કહેવા લાગ્યો કે; “હુંક્ષત્રોતેમાઈ ખાત ક્ષત્રેમ”=સર્વોત્તમ પાદશાહોના પાદશાહ પરમેશ્વરને જ તેની પાદશાહી આમીન હોજો! “વસસ્ય તૂ અહુરમઝદ ઉસ્તાય, ક્ષત્રેષ હવનામ દામનામ”=હે પરમાત્મા! ત્હારી ઉત્પન્ન કરેલી તમામ સૃષ્ટિ ઉપર તું ત્હારી ઇચ્છા પ્રમાણે સુખે રાજ્ય કરતો રહે! અમે તો બસ ત્હારાં દર્શનનાં જ ભૂખ્યાં છિયે. ત્હારી નજીક આવવાની જ બસ અમે તો તલબ કર્યે છિયે. હે માલિક! અમે તો ત્હારી કાયમની દોસ્તી શોધ્યે છિયે. ત્હારી ખુદાવંદી ત્હને જ મુખારકે હોજો! એવી જ અમે તો બંદગી કર્યે છિયે. “દરેસામ શ્વા, પધરિ શ્વા જમ્યામ, હમેમ શ્વા હખમ!” આ તકરાર દરમ્યાન એક ગાય કસાર્ધના હાથમાંથી છટકીને નાસી જતી ચારેં દીડી. થોડીવારે હાથમાં છુરી લઈને ગાયની પાછળ દોડતો દોડતો આવીને કસાર્ધ પેલાઓને પૂછવા લાગ્યો:-“હે ખુદાના બંદાઓ! મ્હારી ગાયને આ ગમથી નાસતાં તમે દીડી છે? તે કઈ બાજુએ ગઈ?” પેલા જીવ હંત્યા નહીં કરવાવાળાએ અસત્ય કહ્યું કે:-“મેં તો ગાયને દીડી નથી.” ત્યારે સત્યવાદી બંદો બોલી ઉઠ્યો કે; “હા, ગાયને મેં દીડી છે; તેણી ઉત્તર દિશાએ ગઈ!” ખાતકીએ પૂછે દોડી જઈ ગાયને પકડીને જાણે કીધી. આ બનાવ બનવાથી બધા બંદગીખોર બંદાઓમાં પ્રશ્ન ઉભો થયો કે; “આ નહાર્ કર્મ કરવામાં આગળ રહીને કોણે પાપનું કામ કરેલું કહેવાય?” પહેલા બેઉ તો પોતપોતાનું સિદ્ધાંત વાજબી મનાવવા લાગ્યા; પરંતુ કર્મવાદી કહે; “બેઉ સંતોએ એક દષ્ટિથી વાજબી કયું, ને બીજી દષ્ટિથી બેઉએ ગેરવાજબી કયું.” એટલે છેવટે અશો આબેદ બોલી ઉઠ્યા:-“ક્ષત્રેમ્યા અહુરાઈ આ ચિમ દ્રેગુખ્યો દદત વાસ્તારેમ! =જે કોઈ શખ્સ ગરીબ લાચાર દુઃખમાં આવી પડેલાં પ્રાણીની પાશબાની કરનારો, અને સધિયારો આપી પોષણ કરનારો હોય છે,

તેજ પરંવરદેગારની તમામ કુદ્રતની ખુદાવંદી તથા પાદશાહી સ્વીકારનારો કહેવાય. કોઈપણ પ્રાણીનો જીવ બચાવવા અથવા જીવું બાલવાથી લાગનારાં પાપની તોળેશ અને પ્રાયશ્ચિત્ત ઓછાં જ હોય છે; અને ભક્તિ કરવી એજ શ્રેષ્ઠ ધર્મ હું તો સમજું છું.

માટે હે નસર ! તું પણ ખુદાની મળલગ મોટી કરામતનો વિચાર કરીને તેની ભક્તિને જ શ્રેષ્ઠ સમજ. તેની સ્તુતિ કર. તેની જ તારીફમાં બંદગી કરનારો થા ! સૂર્ય, ચંદ્ર, તારાઓ, રતુઓ, રાતો ને દિવસો, સહવારો અને સાંજો, એ સર્વ પોત-પોતાનાં કામો વખતસર કર્યાં જ ભય; દુનિયાને ૧૦૦૦ કે દસહજાર વરસે દેખાતા તારાઓ કે દોઢ હજાર વરસને અંતરે જણાતા ધૂમકેતુઓ વખતસર જ, એક મિનિટ પણ ઓછી વત્તી નહીં એવી રીતે પોતાને સ્થળે ફરતા મૂકાય; પાંચ અબજ માઇલની સૃષ્ટિનું ચક્ર લેનારા સેતારાઓ પણ મુંબઈમાં જે પળે એકવાર આવેલા, તે તેજ ઘડી પળે પાછાં ને પાછાં મુંબઈમાં જ દેખાય; એવી એવી અદ્ભૂત કારીગિરી કરનારા કિરતારની કારસાઝીથી છક્ક મક્ક થઈને “અહા ! અહા !” ના જે દમ ખેંચવા તે બંદગી જ છે, અને તેવા તાબુખીના પોકારો રૂપી તે માલિકની સ્તુતિ પણ શું તું નહીં કરે ભાઈ ?

“ભાઈ બિરાફ !” નસર કહેવા લાગ્યો :—“ત્યારે શું આવી કોઈ મહાન શક્તિને, આવા કોઈ મહાન કારીગરને પોતાની તારીફ કરાવવી, સ્તુતિ કરાવવી, કે વખાણ અને ખુશામત પોકારાવવી પસંદ છે શું ? માનવીની સ્તુતિથી તેને શું લાભ થનાર છે ? હું નહીં માનતો. તમારા ખુદા ઉપર ફીદા થયેલા એક ભક્ત બંદાને તો મેં એવું ગાતાં સાંભળ્યો છે કે :—

અજબ હયરાન હવું બગવાન ! તુમહે કયું કર
રિઝાવું મયેં ?

કોઈ વસ્તુ નહીં અયસી, જીસે સેવામેં લાઉં મયેં.

કરેં કીસ તરફ આબ્દાન ? કે તુમ મોજુદ હો
હર જા ;

નિરાદર હય ખુલાનેકો, અગર ધંટી બજાઉં મયેં.

તુમ્હી હો મુરતિમેં બી, તુમ્હી બપક હો ફૂલોમેં ;

હે બગવાન ! હું અજબજમ થઈને હેરાન થઈ
પડ્યો છું, કે હું તારો ખાત્રી બદો ત્હને શી
રીતે રિઝાવી શકું ?

કેમકે તારી સેવામાં હાજર કરવા જેવી, કે બેટ
ધરવા જેવી મ્હને તો કોઈ ચીજ જ માલુમ
પડતી નથી.

હે નાથ ! ત્હને હુંકી લાવવાનું વારંટ પણ કંઈ
પ્રકારે કઢાઉં ? કાંકે તું તો હરેક કેશણે જ હાજર
ને મોજુદ છે.

ત્હને બોલાવી મંગાવવા જેવો પણ તું નથી. નથી
ત્હને આવકાર બેઠતો; પછી દેવળ કે આલસક-
દેહમાં ઘાંટ વળડીને ત્હને હું તેડી પણ કેમ શકું ?
દરેક મુર્તિમાં તું જમ સમાયેલો છે તેમ દરેક
ફૂલોમાં પણ તું તો મોજુદ છે; ત્યારે તો આ

ભલા ભગવાન પર ભગવાન, તુમ્હે ક્યું કર
અઢાઈ મયેં ?

લગાના ભોગ કુચ્છ તુમકો, યે એક અપમાન
કરના હય;

ખિલાતા હય જે સખ સંસારકો, ઉરકો ખિલાઈ
મયેં ?

તુમ્હારી જ્યોતિસે રૈશન હયેં, સુરજ ચંદ્ર ઓર
તારે;

મહા અધેર હય તુમકો અગર દીપક દિખાઈ મયેં;

જુજન હય, ન સીના હયેં, ન ગરદન હય ન પેશાંની;

કે હય નિર્દોષ નારાયણ, કહાં ચંદન લગાઈ મયેં ?

ફૂલોને મહાદેવની મૂર્તિ ઉપર અઢાઈ, તે તો હે
ભગવાન! ત્હારા ઉપર તુંને જ અદાવ્યા બરાબર છે!

ત્યારે હે નાથ! ત્હને કાંઈ પણ ભોગ અદાવવો કે
નૈવેદ્ય મૂકવો એ તો એક જાતનું ત્હારું અપમાન
ક્યાં જેવું થાય છે!

સારી જગતને, ને તમામ ખલકતને તું રાટ્ટી આપે
છે, તો હું ત્હને સતુમ કે નૈવેદ્ય બોણું ધરીને
ખવડાવી શકું એ કેમ બને?

હે સાહેબ! ત્હારા પ્રકાશથી તો સૂર્ય, ચંદ્ર, અને
તારા રૈશન અધને પ્રકાશે છે; ત્યારે

એ તો મોડું અધેર કહેવાય, કે ત્હારી મૂર્તિ સમક્ષ
આરતી ફેરવીને કે ત્હને દીવો દેખાડીને હું ત્હને
સુઝાડી શકું!

નથી ત્હને હાથ, નથી ત્હને પેટ, નથી ત્હારી ગરદન,
કે નથી ત્હારી મૂખમુદ્રા;

ત્યારે હે નાથ! તમે કે જેમને લેપ લાગી શકેજ
નહીં એવા; તેઓને હું ચંદન ને ક્યાં ક્યાં
ચોપડી શકું?

હે વિરાડ! તમારા ખુદાનું સ્વરૂપ જ્યારે આપું જ છે ત્યારે તેને માણસ કંઈ
રીતે બાળ શકે ?

વિરાડ:—લાઈ નસર! જે ગચ્છ તે બકત ગાતો હતો, તે ખુદાની રતુતિને
માટે જ ગાતો હતો, અને તેની શ્રદ્ધા તો અચળ હતી. અદ્વૈત એટલે એકલા એક
ખુદા ઉપર, અને નહીં કે દ્વૈત એટલે ખુદા સિવાય બીજી કોઈ વાત ઉપર તે શ્રદ્ધા
રાખતો હતો. નસર! હું ત્હને બંદગી એટલે ખુદાની રતુતિ જ એકલી કરવા કહેતો
નથી, પરંતુ તેના ઉપર ચક્રીનદારી ને શ્રદ્ધા રાખવા સાડ જો તું બંદગી કરશે, તો મુશ્કેલી
ને બીડની વખતે તે ત્હારી ઢાલ સમાન થઈ પડશે; તેનાથી ત્હને હિમ્મત આવશે.

એક વાર એક પાદશાહને કોઈ પંડિતે કહ્યું કે; “જો તું તન મનથી પ્રભુની
પ્રાર્થના કરીશ, અને પ્રભુની ઉદારતા ઉપર વિશ્વાસ રાખીને જો તું તેનું શરણું લઈશ
તો તું ત્હારા ગમે એવા શત્રુથી પણ હારીશ નહીં.” પેલા પાદશાહને ખુદા વીશે ચાંટ
લાગવાથી આખી રાત તે બંદગીમાંજ મશગુલ રહેતો. કેટલેક વખતે તેના ઉપર
શત્રુ રાજ ચઢી આવ્યો, એટલે પાદશાહ પણ પોતાના લશ્કર સાથે તેની સામે
ધસ્યો. પરંતુ જેવી સાંજ પડી, કે સઘળું છોડી દઈને પ્રથમ ખાઈ લીધું, અને પછી
નિમાજ પઢવા બેઠો. બહુ રાત સૂધી પ્રાર્થના કરતો દેખી વઝીર મંડળી ત્રિગેરે સવે

મળી તેને કહેવા લાગ્યા કે ; “ હમણા તો આપ આરામ કરો, કેમકે સવારના પહોરમાં તો તમને બ્યારે લડાઇ ઉપર ચઢવું પડશે ત્યારે તમને ઉંઘના ઝોંકા આવશે, અને લડાઇ હારી જશે ! ” પાદશાહે ટેકથી જવાબ દીધો :—“ ઇશ્વર સ્મરણના જેવું ઉત્તમ અખ્તર મેં પહેરી લીધું છે ; જે કોઇ ઇશ્વરની ભક્તિ રૂપ કવચ પહેરી લે, તે કદિ પણ યુદ્ધમાં હાર પામે જ નહીં, એ ગુરવાક્ય છે ! ” આ તેની શ્રદ્ધા હતી. આ વાતની ગુપ્ત ખાતમી મેળવનારા દુશ્મનના ખાતમીદાર બસુસે સામી પક્ષના સરદારને જઇને અતિશયોક્તિથી કહ્યું કે ; “ અરે નાસો—નાસો ! દુશ્મન તો બહુગર છે, ને અલ્લા-તાલાએ પોતાનું પહેરવાનું અખ્તર તેને આપ્યું છે, તે પહેરીને લડાઇની ગોઠવણની પેલો ખાદશાહ તો બધી માંત્રિક ચુકિતઓ કરી ચુક્યો છે ! આપણી યાંત્રિક ચુકિતઓ કાંઇ કામ લાગવાની નથી. ” આ ઉપરથી જોર પર આવેલો શત્રુ જીવ પર આવીને ભાગી ગયો, ને પેલા નિમાજી ખાદશાહની જીત થવાથી તે પોકારીને બોલવા લાગ્યો ;

“ હે પ્રભુ ! હું મોત રૂપી અંધકારમય ખીણમાં ફરતો હોઉં તો પણ કોઇએ આકૃતની મ્હને તો ખીંક લાગતી જ નથી ; કેમકે તું મ્હારી સાથે જ છે. ત્હારી યાદ રૂપી પવિત્ર દંડ અને ત્હારા નામ રૂપી મજબુત લાકડી મ્હને શાંતિ જ આપે છે. તેમજ ચિંતાનો પણ મ્હને ડર નથી, કેમકે આકાશ ઉપર ઉડતાં આખી દુન્યાનાં કરોડો રંગના, કરોડો આકારનાં કરોડો પક્ષિઓ પોતે કંઈ અનાજ વાવતાં નથી, વળી તેઓ કાંઈ અનાજ લણતાં નથી, તેઓ કંઈ ભંડાર કે કોથારમાં અનાજ ભરી મેલતાં નથી, તો પણ હે પ્રુદા ! તું તેમનું પોષણ કરે જ છે, તો શું હું માણસ, તેમના કરતાં પણ કંઈ છેક નાંખી દેવાનો છું ! ” હે નસર, ઇશ્વર ઉપરની આ ભાતની શ્રદ્ધાથી આકૃત વખતે માણસને હિંમત રહે છે. માટે

બાં છોડ દો, કે જંદગી ફાની હય, પાક હય ;

ઈમાન ન છોડીયો, કે બ્હો ખાકી હય, ખાક હય !

“ લાઈ વિરાફ ! ” નસર બોલ્યો :—એ તો જેનાં જેવાં મત તેવું જ તે મત-વાદીને લાગે. દુઃખમાંથી છુટકારો પામવા સાડ જ બે બંદગી કરતા હોય, તો બંદગીખોર બંદાઓ તો ઉલટાં ઘણાં સંકટો પામે છે. માટે એ વાત પણ હું નહીં માનતો. તમે જ જૂઓ કે, મતવાદીઓ પૂર્ણ જીવસાથી પોતાના ધર્મના કાનુનોનો અચાવ કરીને જ ન અટકતાં એટલાં સુધી જણાવે છે કે ; પરધર્મવાળા કાફર છે, નાસ્તિક છે, દુરવંદ છે, અને મ્લેચ્છ છે ! આવા મતાંધ માણસો જૂદા જૂદા જમાનામાં—જૂદી જૂદી જરૂરિયતો વખતે રચાએલાં સત્યનાં જૂદાં જૂદાં સુંદર રૂપો બાણવાથી બે—નસીબ રહે છે ; અને જ્ઞાનરૂપી સાકરનો સ્વાદ ચાખવા પામતા નથી. જે સત્ય હસ્તી છે તેને તકરારથી નીસ્તીમાં લાવી શકાવાની નથી. માટે અમુક મનુષ્ય કિંવા ચોકકસ પંથ કે ચોક્કસ પ્રબંધો ખાસ પરવાનો કે કોઇ ખાસ હક્ક હોઇ શકે જ નહિ. જ્યાં મિથ્યા “હું—પણ” પ્રવેશ કરે છે ત્યાંથી સત્ય તો આદ્યું જ બાંધ છે. તકરારથી સાબીત કરો. સૃષ્ટિ રચના આપમેળે થઇ

છે, તે વીશે મેં ખરાબર જાણ્યું છે. કંઈ અળગે અળગ વર્ષથી એક ને એક ગતિએ આ સૃષ્ટિનો કારોબાર પોતાની મેળે જ ગોઠવાયેલો ચાલ્યો જાય છે, અને જેમણે યુનિવર્સિટીની કેળવણી લઈને ખગોળવિદ્યા, ભૂસ્તરવિદ્યા વિગેરે વિદ્યા ભણી છે, તેમને વગર સમજે “ખુદા-ખુદા” કયો કરવામાં વખત ખરબાદ કરવો પસંદ હોતો નથી. માત્ર નીતિથી ચાલવું એજ ધર્મ; એટલું જ હું તો જાણું છું. સંસાર સારી રીતે ચલાવવાનું જુલો જઈને “ખુદા-ખુદા !” ખડખડવામાં શું સાર ? હું કંઈ માનતો નથી.

વિરાડ-ભાઈ નસર ! એકલી વિદ્યા જાણવાથી જ કંઈ સાર્યક થતું નથી. એકલી વિદ્યાથી તો અપચો થાય; પણ વિદ્યા જાણ્યા પછી તેનો અમલ કરવાનું પગથિયું તમ નાસ્તિકો ચુકો છો તેથીજ તમને ખુદાની પરસ્તેશ કરવાની સમજ પડતી નથી. વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર જાણવા માટે કેલેજની કેળવણી લેવી એ એક વાત છે, ને મીનોઈ જ્ઞાન મેળવવાની કેળવણી લેવી એ બીજી જ વાત છે.

એક રાત્રિએ ઘણી ઘણીઆણીનું જોડું સેયામાં સૂતેકું હતું એવામાં એક ચોર ઘરમાં પેસતો સ્ત્રીને જણાયો. ખાતર પાડવાનો અવાજ થવા લાગ્યો ત્યારે ઘણીઆણી પોતાના એમ. એ. થએલા ખાવીંદને કહેવા લાગી:—“કેઈ ખદમાસ ખાતર પાડતો હોય એમ જણાય છે, ઉઠો !” ઘણી કહે:—“ઠીક છે, ઠીક છે. હું બધું જાણું છું, મૌ થઈ રહેશે.” ખાચડી ખોલી:—“ખાતરમાંથી અંદર આવ્યો જો !” ઘણી:—“હું બધું જાણું છું, જાણું છું.”

ઘણીઆણી:—“મોટા પેટારા આગળ ચાલ્યો જો !”

ઘણી:—મેં જાણ્યું; જાણ્યું. ઠીક છે. જોઈ લઈશ.

ઘણીઆણી:—પેટારો ખોલ્યો જો ! ઘણી:—બધું હું જોઈ છું ને જાણું છું. ઘણીઆણી:—“ઘરેણાં ને કપડાં મૌ કાઢ્યાં જો !” ઘણી:—હા. તે પણ મેં જાણ્યું. ઘણીઆણી:—ઘાંસડો આંધીને પેલો ચાલ્યો રે ! “હા રે હા. હું બધું જાણું છું.” “પણ પેલો તો ઘરની બહાર પણ નિકળ્યો ને !” “હા રે હા—તે પણ મેં જાણ્યું. છેવટે ચોર તો નિકળી નાઠો, ત્યારે ચિચવાઈને સ્ત્રી ખોલી:—“તમારે મોઢે ધૂળ ! એવું જાણ્યું તેમાં શું દળદર ફીટયું ? જાણ્યું એ પણ ઠીકજ છે, ને ન જાણ્યું હોત તો તે પણ ઠીકજ !” જે ચીજ આપણે શિખ્યા, જાણ્યા, જાણ્યું, ને અનુભવ લીધો તેનો જરા પણ ઉપયોગ ન કર્યો, તે જાણેલું શા કામનું ? જાણ્યું તો તેનું નામ, કે વખત પર કંઈ કામ આવે !

હેરાતના એક પાદશાહે સુભાન નામના એક પંડિતને વિનંતિ કરી કે ; “આપ મહેને કંઈ પણ શિખામણ આપો !” સુભાને કહ્યું ; “આપ જો સંસારથી મુક્ત થવા માંગતા હો ને સ્વર્ગની પદવિ મેળવવા ચ્હાતા હો, તો રાત્રે પરમેશ્વરની ભક્તિ કરી તેની પાસે દીનતાથી તમારી દાદ માગજો, ને દિવસે પોતાની કચેરી કરીને ગરીબોની તમે દાદ લેજો ! સંસાર ચલાવતાં સંસારના સાધનોનો ઉપયોગ કરવો, ને ઇશ્વરની વાતોમાં ઇશ્વરની સાધનોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. ઇશ્વર તો કહે છે કે ;

સંસારમાં સરસો રહે, ને મન મ્હારી પાસ;
સંસારમાં લેપે નહીં, તે જાણુ મ્હારો દાસ.

સંસાર વહેવારમાં તો આગળ ને આગળ જ પડતાં રહેવું, પણ તમારું આખું આખું મન તો મ્હારામાંજ પડેલી રાખજો! સંસારમાં રહેવા છતાં જે કંઈ તેમાં આખે આખો લપટાઈ ન જાય તે જ મ્હારો સાચો ભક્ત છે. ભાઈ નસર! હું ત્હને ખુદાની ખંદગીના લાલની વાત કહું તે સાંભળ.

સખક ર જો.

બાદશાહ અકબર અને ભક્ત ખેડુત.

"To you it is given to know the mysteries of the Kingdom of God, but to them it is not given.....therefore speak I to them in parables (or allegories): because they seeing, see not, and hearing, they hear not, neither do they understand." (Bible.)

સેનેકા જેવો ઇશ્વર શોધક તો કહે છે કે; જે કાંઈ તમે માણુસોને નહીં જણાવવા માંગતા હો, તે તમે ઇશ્વર પાસે ના માગો, અથવા જે કાંઈ તમે ઇશ્વરને નહીં જણાવવા માંગતા હો તે માણુસ પાસે નહીં માગો! અકબર બાદશાહ એકવાર ફરના પ્રદેશમાં શિકારે એકલો નીકળી ગયો. ત્યાં જંગલવાસીઓનાં કસ્તુરી પેદા કરનારાં એક મૃગને તેણે શિકાર કીધાથી તે જંગલીઓ લાકડી ને લાઠીઓ લઈ તેને મારવા ઉલટી પડ્યા. અકબર નાસવા લાગ્યો, અને જંગલી મારાઓ પૂઠે દોડવા લાગ્યા. અકસ્માત એક ખેડુતના ઝુંપડાં આગળ ઘોડાને ઠોકર લાગવાથી તે પડ્યો, અને અકબર ઉથલાઈ પડ્યાથી, તેને સજડ વાગ્યું. એવામાં પૂઠે આવતા મારાઓને જોઈને ઝુંપડીવાળા ખેડુતે તેને પોતાના શેલડીના ખેતરમાં સંતાડી દીધો, અને ખેડુત પોતે ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈ નાઠો. લોકોનું ટોળું પૂઠે દોડતું જ હતું, અને ઝુંપડીથી બે કોશ દુર ગયા કેડે ખેડુતે ઘોડા ઉપરથી ઉતરી ઘોડાને છુટો મૂકી પોતે પાસેના તળાવમાં નાહવા પડ્યો. લોકે ઘોડાને ત્રણ કોશ ઉપર પકડ્યો ખરો, પણ તેમનો શિકાર તે ઉપર નહીં દીઠો, એટલે નાસિપાસીથી આમ તેમ શોધ કરી ઘોડાને લઈને પાછા ફરવા લાગ્યા. તેમના ભેગો પેલો ખેડુત પણ નાહતો નાહતો નીકળી આવીને ચાલવા લાગ્યો. આખરે પેલો ખેડુતે ઘોડો માંગી લેવાથી ખદલામાં અનાજ લઈને ઘોડો તેમણે તેને આપ્યો. સાંજ પડતાં અકબરને ઝુંપડીમાં લાવી ખવાડ્યો. અને

રાતો રાત તેને ઘોડેસ્વાર કરી પલાયન કરાવ્યું. અકબરે પોતાનો જીવ બચાવનારને એક કટારી આપી કહ્યું કે; “જે શખ્સ પોતાના ભાઈને મદદ કરે છે, તેને ખુદા કયામતના દિવસે મદદ કરશે. હે ભાઈ ! હું દિલ્લીનો અકબર પાદશાહ છું, અને તેં મ્હને બચાવ્યો છે તેના બદલામાં હું ત્હને પુષ્કળ દ્રવ્ય આપીશ; માટે ગમે ત્યારે દિલ્લી આવજે, ને આ કટારી બતાવશે તો ત્હને મ્હારી આગળ આવવા દીધામાં આવશે.” પાદશાહે મહેલમાં જઈ હુકમ કર્યો કે, “મ્હારી કટારીની નિશાણુવાળો જે શખ્સ આવે તેને કોઈ પણ પ્રસંગે મ્હારી આગળ આવવા દેવો !” ખેડુને તો વગર દરકારે પેલી કટારી ગ્રુપડાંમાં ખોસી દીધી. લાંબે વખતે દાતરડું શોધવા જતાં તેના જોવામાં કટારી આવ્યાથી, ઝટ પાદશાહની બક્ષેશોની આશા વીશે તેને યાદ આવ્યાથી તે લઈ દિલ્લી આવ્યો. આ વખતે પાદશાહ નિમાજ કરતો હતો તો પછી દરવાને તૂર્તજ તેને પાદશાહના નિમાજ કરવાના ઓરડા આગળ ઉભો રાખ્યો. આ વેળાએ અકબરને ગ્રુટણ મંડિયે પડીને કલાકો વેર નિમાજ કરતો પેલા ખેડુને દીઠો. નિમાજની છેવટે અકબરે ખુદાને અરજ ગુબારી કે:—

“હે માલિક ! હે અકબરના પણ અકબર ! તું ત્હારી ખલકત, ત્હારે હાથે ઉભાં કરેલાં બાંધકામો, ચંદ્રો, તારાઓ, સૂર્યો, જેને તેં નિર્મીણ કરી છે તેનો જ્યારે હું વિચાર કરું છું, ત્યારે મ્હને અભયબી લાગે છે કે, મનુષ્ય અથવા મનુષ્યનો પુત્ર એ ત્હારી નજરમાં એવો તે શું છે, કે તેની તું ફીકર કાળજી રાખે છે, અને તેને જ તું ત્હારાં સુખારક દર્શન પણ આપે છે !

હે અલ્લા ! માનવીના નાના દેહોને તું તેમના દિવસો આપે છે, તેમને ત્હારી મદદ આપવાનો દિવસ જ્યારે તું બંધ કરે છે ત્યારે તેઓ જીવતાં પણ બંધ પડે છે; કેમકે તેઓ ત્હારી જ રોશની, ત્હારા જ પ્રકાશ અને ત્હારી જ પ્રભુતાના અંશો છે, ત્હારા જ ચેરાગની ચિંગારીઓ છે. તોપણ હે પાક ! તું તો તેમનાથી વધારે જ છે. ત્હારી કીર્તિ, ત્હારા ખબના, ત્હારી શક્તિ, ત્હારી ખુબી, અને ત્હારાં હકાપણની આગળ હું તો મુકલેસ છું—મુકલેસ છું—મુકલેસ છું ! હું હાજતમંદ ગરીબ ઉપર ત્હારી ન્યામતોની બક્ષીશો ઉતાર, હે ગરીબ નિવાજ !”

આ બંદગી સાંભળતાં જ પેલો ખેડુત ચાંક્યો. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે; અકબર જેવો અકબર પણ પોતાના કરતાં ચઢતા કોઈ એક “મોટા અકબર” પાસે માંગે છે, તે પાદશાહ અકબર વળી મ્હને તો શું નવાજવાનો હતો ! જેની પાસે તે માંગે છે, તેની જ પાસે હું પણ માગું, કે મ્હારો ખેડો પાર થઈ જશે !” આમ વિચારીને ત્યાંથી અકબર પાદશાહને મળ્યા વગર ચાલ્યો ગયો, ને પોતાની ગ્રુપડીને જ ઉત્તમ નિમાજગાહ બનાવી ખુદાતાલાની નિમાજ કરવા લાગ્યો. રાત ને દહાડો તે ગ્રુપડીમાં ભરાઈને નિમાજમાં જ વખત કાઢવા લાગ્યો. સાતમે દહાડે આવીને પડોસનાં ખેતરવાળાએ તેને કહ્યું કે; “શેલડી નરી સુકાઈ ચાલી, તું ખેતરે આવ,

ને પાક સાંભળ, અલ્લા અલ્લા કયા કીધાથી કાંઇ અલ્લા ત્હારી શેલડીને પાણી પહોં પાવા આવશે વાડું?" આ મહેલું સાંભળીને ખેડુત વિચારમાં પડ્યો. એટલામાં એક સાંઈ આવ્યો તે બોલ્યો:—“બુઢાકી રાહ પે” કુચ ખેરાત ખર્ચ કર! ખચોત ઉમદા ખજાના વેઢી હે ભાખ!

ઝે ગેતી જેહાં આધરીન ખરતરત:

ખદ્દ ઝન બ હર કારે દુસ્વાર દસ્ત!

સારી જેહાનમાં ખુલ્લું દરબજાવાળો તે માલિકે પાક કીરતાર છે. હે ખંદા! તું ત્હારી હરએક મુશકેલી કે બીડમાં તેની હજુરમાં જ ત્હારો હાથ લાગ્યો કરજે! તેની મરજીને આધીન થશે તો ત્હારી મુશકેલીઓનો તે જ ઇલાજ ખત્ર થશે.

ખંદગી માટે આ ઉત્તમ બોધ સાંભળીને સાંઈને ખેરાત આપવા તે ખેડુત ઉઠ્યો ખરો, પરંતુ તે ફકીર કયાં ને કયાં અલોપ થઈ ગએલો જણાયો! એટલે વધારે જોસથી ખેડુતે નિમાજ પઢવી પાછી થઈ કીધી. પ્રલયના વખતે ભારે પવનથી પર્વતો કદાપિ ડગમગીને ચલિત થઈ ઉખડી જશે, પરંતુ ઇશ્વર ઉપર જ ખેડેલાની ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે એવું સમજનારા ધીર પુરુષોનું મન ચલિત થનાર જ નથી. એટલામાં ખેતરનો રખવાળ આવી કહેવા લાગ્યો:—“તમે તો અલ્લા અલ્લા કરવા પડ્યો છો ને તમારા ચાર ચાર ખળદો ભૂખે ભૂખે મરવા પડ્યા છે તેની કાંઈ ખબર લેશો કે નહિ?” નિમાજ વિચાર કરે છે કે; “અલ્લાતાલાની ખંદગીમાં પહોં કેટલી બધી ખલલ પડે છે! કેમ કડું!” એટલામાં બે સારંગીવાળા સારંગી વજાડતા વજાડતા ચાલ્યા જતા તેણે સાંભળ્યા:—

“કેતે નદ નદી નારે ભરે હે સમુદ્ર ખારે,
દસન કો હેત એક માન સરોવરસે;
ખન ઉપવન કેને ગિનતી ન આવે એતે,
કામનાકો કાજ એક કદપ તરોવરસે;
વર્ષાંતુ શરદકાલ ભરે નીર જલ્દ જ્યાલ,
ચાતુરક ન્યાસ એક સ્વાત ખુદ જલસે;
અર્જકી તો ગર્જ કાકે જાને વજર લોક,
ગરીબકી અરજ એક ગરીબ પરવરસે!”

ખેડુતે આ કવેત સાંભળી પાછી ખેવડાં જોશથી અલ્લાતાલાની નિમાજ જારી કીધી. થોડી નિમાજ કીધી નહીં કીધી, એટલામાં ખેડુતની ઓરત આવી પોકાર કરવા લાગી કે; “ધંધા વગર ધાન્ય નથી, ને ખચ્યાં ભૂખાં મરે છે, તેની તમને કાંઈ કદર છે કે? હું કેટલા દહાડાથી લાંઘણ કરું છું, ને ધાનમાંનું દુધ સુકાઈ ગયાથી બે ખચ્યાં તો ભૂખે ભૂખે મરણ પામ્યાં, ઉઠો! પરવરદિગાર લોકોના ઉપર જીલમ કરતો નથી, પણ લોકો પોતેજ પોતાના ઉપર જીલમ લાવી મૂકે છે.”

આ ઘડી ઘડીનો કળકળાટ સાંભળી ખેડુંતે નિમાજ તર્ક કરીને ખેતરે જવાનો વિચાર કીધો. તેણે બન્ની પહેરી લીધી, અને હાથમાં ખરપી તથા હાતરડું લઈ જેવો ગુંપડીની બહાર નિકળવા કરે છે, એવામાં એક સાધુ આવી ઓટલી ઉપર બેસી બોલવા લાગ્યો :- “હે નિમાજ ! તું નાદાન નહીં થા ! તે જ મનુષ્યને નાદાન કહેવો, કે જેનું અંતઃકરણ ગુપ્તપણે પરમેશ્વરની યાદ કરવાથી ગાફેલ હોય. તું તેને જ નાદાન કહેજે, કે જે કોઈનો પણ ડર રાખ્યા વગર પાપના કામોથી પોતે થઈને જ શરમાય નહીં, અને ઇશ્વરનું ભજન શુદ્ધ અંતઃકરણથી કરતાં છતાં નફાની ઉમેદ, કે પેલી દુનિયામાં આસાએશ મેળવવાની આશા નહીં રાખે. જમનો ચારી આપે તો જ આ સંસારનું સુખ તો ભોગવી શકાય. હુઃખ તથા ગમીના વખત ઉપર સખુરી પકડવાનો અર્થ એ જ છે, કે તે ગમી આપણને ટાણો મારે છે કે;—

॥ યત્રકાલ પનાહો ॥ યત્રકાલ ગેરાય :

ચુ ખાડી કે આશદ તોરા રેહનુમાય.

હે ભલા આદમી ! તું ભગવાનની જ સહાયતા માંગ. તું તેની જ પાસે ત્હારી જે કાંઈ માંગણી હોય તે કર ! જ્યારે કે તું એટલે સૂધી તેને ત્હારો રાફ બતાવનારો ગુરૂ કરી શક્યો છે, ત્યારે તો તું પાછો નહીં હંક !

પરમેશ્વરમાં અવિશ્વાસ રાખનારા અજ્ઞાની આદમીઓની માફક જે કોઈ સાચા નિમાજ છે તે તો ભયના પ્રસંગો આવી પડયાનું બહાનું કાઢીને આકુળ બ્યાકુળ થતા જ નથી. ઇંદ્રિયોથી જણાતા બહારના પ્રસંગોથી ગભરાઈ જઈને તેઓ ભયભીત થઈ આભરા ગાભરા થતા જ નથી. અજ્ઞાની પુરૂષો હરિના ભકતને પોતાના જેવા જ સમજે છે, પણ ગુલાબ અને કરેણાના ફુલની મુગંધીમાં ફેર છે, દેવ અને દહિતમાં ફેર છે, રત્ન અને કોડીમાં ફેર છે, વિષ અને અમૃતમાં ફેર છે, વિક્લાન ને મૂળમાં જેટલો ફેર છે એટલો જ ભક્તમાં ને જગતમાં ફેર છે.

यं ब्रह्मावरुणेन्द्ररुद्रमरुतस्तुन्वन्ति दिव्यैस्त वै-

र्वदैः सार्क्षिपवक्रमोपनिषदैर्गायन्ति यं सामगाः

ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यन्ति यं योगिना

यस्यान्तं न विदुः सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥

જે એક અનાદિ સર્વનું મૂળ કારણ, જેની સ્તુતિ બ્રહ્મા કયો કરે છે, તથા વરૂણ, ઇંદ્ર, રૂદ્ર, મરુત, અને સૂર્ય ઇત્યાદિ સઘળા અધિષ્ઠાન મહા શક્તિ રૂપ દેવો નિરંતર જેની સ્તુતિ કરે છે, જેનું વેદ વેદાંગ ઉપનિષદ અને સામવેદ ગાયન કરે છે, જેનું ધ્યાનસ્થિત યોગીઓ એક ચિત્તે અને મન બુદ્ધિના સંયમથી ધ્યાન કરતાં છતાં પણ તેના પારને પામતા નથી, જેને સુર અને અસુર પણ બાણી શકતા નથી, એવા મોટા ઇશ્વરને હું તો નમસ્કાર કયો કરું છું !

ગમે એવી બહારથી દેખાતી આફતો આવે તોપણ બંદગીખોર બંદાઓ અને ભક્ત લોકો તો પરમાત્માની કલ્યાણકારી સત્તામાં સ્થાપેલી પોતાની દ્રઢ યકિનદારી

ડાવતાજ નથી. ખુદાની બંદગીમાં મશગુલ રહેનારાઓ તો અનુભવપૂર્વક જાણે છે કે, આ અપ્રિય સરખો ભાસતો આકૃતનો પ્રસંગ એવ દ્રષ્ટિથી અપ્રિય અથવા દુઃખકારક જણાય છે, પરંતુ ખરેખરી રીતે તો ખુદાની સમદૃષ્ટિથી તે દુઃખના પ્રસંગો તેવા ભયાનક નથી જ હોતા. ખુદાની સર્વશ નજરમાં તો અકલ્યાણના પ્રસંગો તે કલ્યાણ સાધી આપનારા જ થઈ પડે છે. જેમ રાત્રિના અંધકારમાંથી જ પ્રભાતનો પ્રકાશ પ્રકટે છે, તેમ આ અંધકાર જેવા ભાસતા દુઃખના પ્રસંગો તો સુખને વાસ્તે જ હોય છે. જેમ તાપના દિવસો જઈને વરસાદના શીતળ દહાડા આવે છે, પરંતુ ઘણા જ તાપ પડે છે તે ઘણી જ વૃષ્ટિ થવાને ખાતર જ પડે છે, તેમ જ ત્હારા આ દુઃખી દેખાતા દહાડા વિત્યા પછી ત્હને સુખ જ થશે; કેમકે તું ખુદાનો નિમાણ છે, તો ખુદા પોતાની બંદગી કરનાર બંદાને દુઃખી શા માટે કરશે? બંદા! દુઃખો પાડી પાડીને તો ખુદા ત્હને કસી જાય છે! વાત કહું તે સાંભળ. એક પીર પોતાના મુરીદને નીચે મુજબ કહેતો સેખ સ્નાહી સાહેબે સાંભળ્યો હતો કે; જે પ્રમાણે આદમીનું મન રોજ ઉપર જ લાગેલું રહે છે, તે પ્રમાણે જ રોજના આપનાર પરવરદેગાર ઉપર લાગેલું હોત, તો માનવીઓ તો પ્રીરેસ્તાઓ કરતાં પણ આલા દરજ્જો પામત.

“કરામુશત ન કદ મજદ દરાં હાલઃ
કે ખુદી નોતદએ મદખુનો મદફુશ.
રવાંત દાદો અફલો તમેઓ એદ્રાકઃ
જમાઓ નોતકો રાય ઓ કેફનો દશ.
દેદ અગોશતત મોરતય કદ અર દસ્તઃ
દ આબુઅત મોરકય સાપ્ત અર ફુશ.
કું પીન્દારી અએ નાચીઝ હીમત?
કે ખાલદ કંનત રોઝી ફરામુશ.”

ઓ બંદા! તું જ્યારે દટાઈ રહેલો નોતદો હતો, અને બેહોશીમાં હતો; અર્થાત, જ્યારે તું હજી તો માતાના પેટમાં હતો. ત્યારે પરમાત્માએ ત્હને વિચરી જઈને તજી નહીં દીધો હતો. પછી ત્હને રવાન તથા અફલ તથા તબીઅત તથા સમજ આપી; તે સાથે વળી રૂપ, ઇચ્છા, તથા જ્ઞાન અને પ્રીતર તથા અફલ આપી. વળી ત્હારા હાથ ઉપર ૧૦ આંગળાં બનાવ્યાં અને ત્હારી ખાંધ ઉપર બે બાબુઓ બેડી આપી. અરે વગર હિમ્મતના ઓ બંદા! હવે શું તું એવું ધારે છે, કે તે સાહેબ ત્હારી રોજીને ફરામોશ કરશે, અને ત્હને ભૂખે મારશે?

વિશ્વતું ભરણ પોષણ કરે છે તેથી જ તે માલિક વિશ્વંભર કહેવાય છે, અને તેથી જ જણાય છે કે, તે પ્રભુ આ વિશ્વના ભરણ પોષણ માટે કાળજીમંદ છે. હે નિમાણ! તું હજીએ ત્હારા કે ત્હારાં અચ્ચાં બળદ ને બોકસાંના ખોરાકની શોધમાં

ના ફીકર રાખ ! ત્હારી હાજત ઇશ્વર ભણે છે : તું તો તે ઇશ્વરના રાજ્યની શોધમાં જ રહે, સઘળું તેની સાથે જ લંબે મળશે.”

આ બોધ સાંભળીને પાછાં ઓભરે નાંખી દઇ ચોવડાં જોમથી તે ખેડુત પાછો ખંદગી કરવા લાગ્યો. ખંદગી કીધા બાદ જેવો ઉઠી ઉભો થયો, કે તેની નજરે એક ફિસ્તો દેખાઇને અલોપ થઇ ગયો.

થોડાજ વારમાં તે ઝુંપડી આગળ હીરા મોતીના હારો ગળામાં વિંટાળેલા, અને ઠાઠમાડથી આવી ઉભેલા એક ઘોડેસ્વારને પેલા ખેડુતે દીઠો ; જેણે ખેડુતને નમન કરી કહ્યું :—“હે જ્વાળ ! મેં તમને બોલાવ્યા છતાં તમે જ્યારે મ્હારે મહેલે આવ્યા જ નહીં, ત્યારે હું પોતે થઇને આવ્યો છું ; હું પાદશાહ અકબર છું. જ્યારે તમે મ્હને મળવા ન જ આવ્યા ત્યારે તમારી નિસ્વાર્થ ભક્તિ જોઇ તમારા ઉપર અદ્વા પ્રસન્ન થયા છે. આ સઘળું દ્રવ્ય તમારે માટે ને તમારાં ખચ્ચાંને માટે સાત પેદી સૂધી નલે એટલું તેણે જ ખુદ મ્હારી જોડે મોકલાવ્યું છે અને હું લાવ્યો છું. તમે આ સર્વ રાખો, અને તમારી ખુદાઇ ખંદગીમાં હરદમ મશગુલ રહો. જેણે મ્હને આ આખું છે, તેણે જ તમારે હિસ્સેનું મ્હારી જોડે મોકલાવ્યું છે. હું જેનાથી પાદશાહી પામ્યો છું તેના જ આશીર્વાદ તમારા ઉપર ઉતર્યા છે !” આમ કહી પોતાના સિપાઇઓ પાસે ઉચકાવી આણેલી સોનાના સિક્કાથી ભરેલી સઘળી થેલીઓ તથા સર્વ ઝવેરાત ઉતારી આપ્યાં. ભાઇ નસર ! આવી રીતે ખુદાની ખંદગી ખાલી જતી નથી.

“ભાઇ ચિરાફ !” નસર પૂછવા લાગ્યો :—“શું ત્યારે નફો કરવા સાડ ઇશ્વરની ભક્તિ કરવી જોઇએ ? શું લાભ ને પ્રાપ્તિ કરવા સાડ ખુદાતાલાને કુસલાવવા ખાતર ખંદગીની જરૂર છે ? જો સ્વાર્થ સાધવા સાડ ખંદગી કરવાની જરૂર હોય તો તે હું નહીં માનતો.”

ચિરાફ :—હે ભુલેલા ભાઇ ! એકલો સ્વાર્થ સાધવા સાડ જ નહીં, પણ નિસ્વાર્થ ભક્તિની પણ ખાસ જરૂર છે. આપણા અશો જરાથુસ્તે પણ વખતો વખત માલિકની મદદ માંગી છે. હે ભાઇ નસર ! ખુદાની ખંદગી ખાલી જતી નથી. એટલા માટે જ આપણે વોહુક્ષત્ર ગાથામાં ભણ્યે છિયે કે :—

યે વલો વંધહેઉશ દઝદે યસ્તા હોઈ વારાઈ
રાહત, અહુરો ક્ષથા મઝદાઓ અત અહાઈ
અકાત અખો, યે હોઈ નોઈત વિદાઈતિ
અપેમે અંધહેઉશ ઉર્વએસે. (વોહુક્ષત્ર ગાથા.)

જે મનુષ્ય પરમાત્માને ખુશી કરવા સાડ તેને સર્વસ્વ અર્પણ કરીને આરાધે છે, તે શખ્સને પરમાત્મા પોતાના સર્વ ખળથી સારાંના કરતાં પણ વધારે સાડ અર્પી તેના હક્કમાં બહુ સાડ જ કરે છે. વળી જે કોઇ તેની ભક્તિ કરતું નથી તે મનુષ્યના રૂવાને દુન્યાંને આખર દહાડે, એટલે કયામતને દહાડે, ખરાબના કરતાં પણ વધુ

ખરાબ હાલતમાં મેલશે, જેથી તેને બહુ જ વેદના ને પીડાકારી હમણાના કરતાં વિશેષ ભોગવવી પડશે. માટે હે નસર! જે ધર્મમાં ખુદાએ આપણને પેદા કર્યા તે જ ધર્મમાં રહીને તે ધર્મમાં ફરમાવેલી રાહ ઉપર જો તું ચાલશે તો ખેઉ જેહાનનાં સુખ મેળવશે; પણ જો અધર્મિ રહીશ તો તું હુઝા સિવાય બીજો નફા પામીશ નહીં.

धर्म एव हतो हन्ति धर्मो रक्षति रक्षितः ।

तस्मान्धर्मो न हन्तव्यो मा नोधर्मा हतोवधीतः ॥

જો એક મનુષ્ય પોતાના ધર્મનો જ નાશ કરે છે, તો ધર્મ પણ તેને ખડા ખાસ્તા કરે છે. અને જે માણસ પોતાના ધર્મનું રક્ષણ કરે છે, તેની રક્ષા તેનો ધર્મ જ કરે છે. એટલા માટે પોતાના ધર્મનો નાશ કરવો નહીં. ધર્મહત થયાથી તો આપણો જ નાશ થાય છે.

ખુદાની બંદગી કરવી એજ તે માલેકે મખલુકને ઓળખવાનો સહેલામાં સહેલો માર્ગ છે. તે સાહેબ માત્ર ભાવ ભક્તિને જ વશ થાય છે; માટે ભક્તિ વડે તેને પોતાનો કરી લઇ, સઘળો ભાર તેના ઉપર નાંખી દઇ, નચિંત જીવે આપણે રહેવું જોઇએ. સર્વવેત્તા, સર્વ વ્યાપક, સર્વજ્ઞ, સર્વ શક્તિમાન, અને પરમકૃપાળુ પ્રભુને શરણે જો કોઈ બદ્દા બાય, તો પછી તેને કોઈ બતનો ભય રહેતો જ નથી. તેમ છતાં ઈશ્વરની કૃપા ઉપર જ આશા રાખવી, અને ફરજને ભૂલી જવી એ પણ વાજબી નથી. ફેનીલન કહે છે કે, જે કોઈ માત્ર મોટી મોટી સ્વાર્થી આશાઓ ખાંધીને પોતાની ફરજ-ગુબારીનો ફાળો નહીં આપે તે છેવટે પસ્તાયા વગર રહેતો નથી.

देवा गर भेरुभंदी ओ हुशियार :

એકુન બંદગીએ હકતાલા અખતીયાર.

अगर शुके हके ता य रहे सुभार :

ગુજારી ન બાશદ યકી અઝ દઝાર.

હે ડાહ્યા ભાઈ! તમે હુશિયાર છો તો ખુદાની ભક્તિ કરવાનું જ અખત્યાર કરજો. જો તમે જીંદગીના છેલ્લા દિવસ સૂધી પણ બંદગી કરો તોપણ તે બારે હકતાલાએ તમને જે જે નવાજેશે બખશેલી છે, તેના હબારમા ભાગે પણ તમે તેનો ઉપકાર વાળી શકશો નહીં. માટે તમે પગથિયે પગથિયે આગળ વધજો. નફાનાં બાળકને પણ ખુદાતાલાએ જે હાથ ને જે પગ મ્હોટાં માણસના જેવા આપેલા છે, પરંતુ બાળકથી એકદમ દાદારનાં ફાંગિયાં ઉપર ચઢી શકાતું નથી, હજી તેણે તો ફસડિયાંજ મારવાના હોય છે, હજી તેને દાદર ઉપર ચઢિ જવાનો અધિકાર મળેલો નથી. તેમજ બાળ-રવાનને ઉચ્ચે દરજ્જે ચઢવાનો એકદમ અધિકાર મળતો નથી. સખબ આત્માનું બળ ધીમે ધીમે વધારવા થકી બંદગી એજ પહેલું પગથિયું પસાર કરવાની જરૂર છે. બાળક એકદમ દાદરે ચઢવા બાય તો તે જેમ હેઠળ ગબડી પડ્યા વગર રહેતું નથી, તેમ બાળ-રવાન એકદમ જ જો આત્મિક વૃદ્ધિને માટે વગર અધિકારે અને વગર બળ મળવે ઉંચે ચઢી જવાનું

કરે છે તો તે પણ હેઠળ ગળડી પડીને નુકશાન જ કરે છે. જંના જેવા સંસ્કાર તેટલે જ દરબજે તેણે કોશીશ કરવી બેઠાં.

શહેનશાહ ક્રોન્સટનટાઇનના રાજ અમલમાં તેને ત્યાં કેટલાક ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળનારા નોકરો હોવાથી તેણે બહોરનામું કાઢ્યું હતું કે; “ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળવો હોય તો નોકરી ઉપરથી ખરતરફ થવું; અગર જો નોકરી કરવી હોય તો ખ્રિસ્તી ધર્મ તજ દેવો!” કેટલાક અધર્મી ખ્રિસ્તીઓએ પેટને લીધે ધર્મ તજ દઇને નોકરી પટ કરી, ને કેટલાક ધર્મીજી હતા તેમણે તો રાજનામા આપ્યાં. ક્રોન્સટનટાઇને આ ઉપરથી રાજનામા આપનારાઓને જ નોકરી ઉપર કાયમ રાખ્યા, ને ધર્મજીય થનારાઓને ખરતરફ કરી કહ્યું કે; “તમારા દીવ્ય ધણીને તજ દેવાને જો તમે તૈયાર થઈ ગયા તો કોઈ દહાડો વખત આવે તમે મહેને પણ તજ દેવાને ચૂકો નહીં! જાવ! તે માલિકના નામનું નિત્ય રટણ કરો. તેનું નામ લેવાથી જ તમે સુખી થશો!”

નામ કહત સુખ હોત હું, નામ કહત દુઃખ જાત;

નામ કહત સુખ જાત દુરિ, નામ કહત દુઃખ ખાત.

નામ કહત વૈકુંઠ સુખ, નામ કહત અધ્યાન;

નુસતી નાને કર સમુજિ. કરકુ નામ પહિચાન.

ખુદાતાલાનું ફરમાન છે કે; “હે આદમીઓ! તમે મહારા ઉપર વિશ્વાસ રાખીને મહારા નામથી ગમે તે તમે શુભ માગશો તે હું તમને આપીશ. તમે જો મહારા વચનોનો તમારા હૃદયમાં વાસો રાખશો, તો તમારી મરજીમાં આવે તે સાફ માગશો જે હું તમને આપીશ. મહેને તો સઘળાં અંતઃકરણ ખુલ્લાં દેખાય છે, અને સઘળાં જીગરોની ઇચ્છા મહેને તો માલુમ જ છે. પાપી હોય તે પણ જો પશ્ચાતાપી અંતઃકરણના નિસ્સાસા અને શોકમય ગમગીનીઓથી મહારૂં રક્ષણ માગતો આવે તો તેની ઇચ્છાનો પણ હું તિરસ્કાર કરતો નથી. તમારી ચિંતાઓ મહારા ઉપર નાંખી દો, કાંકે તમારે માટે મહેને જ કાળજી છે.”

નસર:-“ભાઈ ખ્યારા! એવું કહેતાં ખુદાને કોણે સાંભળ્યા? એ તો ક્રાઇસ્ટ જેવા મહાનુ વિદ્વાને બેડી કાઢેલું તમે કહો છો. એ તો ખુદિશાળી પુરુષો પોતાની ચતુરાઈથી માણસોને બોધ દેવાને એવી એવી રચના કરી ગયા છે. તમારું સમજાવ્યું હું નહિ માનતો.”

વિરાડ:-હે ભાઈ! ક્રાઇસ્ટ શું કે જરાથુજી શું, કૃષ્ણ શું કે રામ શું, બુદ્ધ શું કે મોઝીઝ શું, એ સર્વ આપણાં જેવાં મનુષ્ય તો હતાં જ, પરંતુ તેમના મન-શરીર અદુરમજદનો અનુભવ થાય એવી લાયકાતવાળાં હોવાથી, તેમના મન-શરીરમાં અદુરમજદની શક્તિઓ અને ડહાપણો એટલાં બધાં આવી ગયાં હતાં, કે તેઓનાં ફરમાનો જાતે બેનારાઓને જ તે અનુભવમાં આવ્યાં હતાં, અને બ્યારે એ બધાઓ ખુદાની બંદગી કરવી સબબાર કહી ગયા છે, ત્યારે શું તું પામર નસર થઇને

એવું શુમાન લઈ જાય છે, કે તેમની બુદ્ધિ, તેમના જ્ઞાન, અને તેમનાં ડહાપણ કરતાં તું કંઈ વધારે છે? હું તો એટલુંજ માશું છું કે;

જુઝ અઝ બંદગી પીશએ મન મળ્યાદ!

જુઝ અઝ રાસ અંદીશેએ મન મળ્યાદ!

પાક પરવરદેગારની એબાદતના ધંધા સિવાય મ્હારો તો બીજો કોઈ ધંધો જ ના હોતો! સત્ય સિવાય મ્હને ત્હારી માફક બીજો કોઈ ખ્યાલ જ ના હોતો.

સખક ૩ નો.

લક્ષ્મી આધીન ભગવાન.

“Farewell! Farewell! but this I tell
To thee, thou wedding-guest,
He prayeth well who loveth well
Both man, and bird, and beast.”

Cherishing.

વિરાઢ:-ભાઈ નસર, તું ખુદા વીશે અને તેની ખુદાવંદી વીશે શંકાશીલ રહીને તેની બંદગીથી વિમુખ રહે છે, એ જોઈને મ્હને એક ભાઈ લેજો ત્હારા વીશે બહુ દયા આવે છે. પ્રેમનો ભંડાર તે મહાન જ્ઞાન (Intelligence) જે છેક હિમાલયની તળેટીની દરેક રજકણમાં પણ વસે છે, તે મહા શક્તિ જે એટલાંટિક મહાસાગરના છેક છેક ઉંડાં તળિયામાં રહેલી રજે રજમાં પણ રમી રહેલી છે, તે અનદિત અપારપણું પ્રાધે પ્રાધ કોશ દૂર તમામ સૃષ્ટિમાં સમાઈ રહીને એક નહીં કંઈપી શકાય એવા ગંભીર કદના પ્રકાશનો ડહાપણથી ભરપૂર ગોળો, જેમાંથી આ બધાં પ્રકાશનાં કિરણો છુટી રહી જગતો ને જગતો બનેલી છે, તેને વિષે તું લગાર દરરોજ કલાક અરધો કલાક ધ્યાનમાં બેસીને પોતે ને પોતે મનન કરશે તો તું સમ્બાધને બેસે, અને તેના તે પ્રકાશને બેઈ તે પ્રકાશ તે તુંજ છે, તે મહાન પ્રકાશનું તું એક કિરણ છે, એમ ત્હને દેખાશે. આપણી આમડાંની બનેલી આ આંખોએ નજરમાં નહીં આવે એવી, તથા જેને અડકીને સ્પર્શ કરી ન શકાય એવી અનદીક, સર્વ વ્યાપી, ચૈતન્યમય કંઈક ચોક્કસ સત્ય વસ્તુ છે, તે પૂર્ણ પ્રેમમય છે, પૂર્ણ જ્ઞાનમય છે, તથા અનંત શક્તિવાળી છે. સંપૂર્ણ સુખ, સંપૂર્ણ જ્ઞાન, સંપૂર્ણ બળ અને સંપૂર્ણ સત્ય જે એકમાં એકત્ર થઈને રહેલાં છે, તે મહાન શક્તિ તે જ અહુરમઝદ છે, અને તેને વીશે તું જેટલો વખત તકરારમાં શુમાવે છે તેટલો વખત તેની બંદગીમાં શુભરે તો કેવું સારું! ત્હારા જેવા શિષ્યેલા ભણેલા કેટલાક વિદ્વાનો પરમેશ્વરની હસતીના સંબંધમાં તકવિતક કરીને ખોટી વદવાદ કરે છે, પણ જાણજે ભાઈ, કે પરમેશ્વર એ એક સત્ય સ્વરૂપ છે, તેને વાદવિવાદ કે તકરાર મારફતે ઓળખાવવા બેસણું એ ડહાપણ ભરેલું નથી. તેના વીશે શંકાશીલ પ્રશ્ન

કરવા એ “અતિ પ્રશ્ન” કહેવાય. એનું સ્વરૂપ કેવું છે એ નક્કી કરવાની જરૂર નથી. અત્યંતે કંઈ ચીજની મદદની બીલકુલ જરૂર નથી.

જનમ સખ જોયો ખટપટમેં, પ્રભુકૌ ન રચ્યો અપને દીલમેં.—જનમ.

કહત કબીરા સુનો બાઈ સાથે, પ્રભુ ખમે અપને મનમેં.—જનમ.

જીખટ કહે તેમ, “સત્યના હાથમાં હથિયાર આપવાની કંઈ પણ જરૂર નથી.” ભાઈ નસર! પૈસાની પુખ્ત એ તો શેતાનની પુખ્ત છે. ઉપલક્રિયા ને ઉપર ચોટિયા જ્ઞાન એ તો અસુરી જ્ઞાન છે. દીનદારી સિવાય એકલી દુન્યાદારી એ તો સ્વાર્થિ વેપાર છે. ત્હારો જીવ જે છે તે એક દમની હિમાયતમાં છે, અને દુન્યા જે છે તે એક વુજીહ એટલે કે આતશ છે, માટે દીનને દુન્યાં સાડ નહિ વેચ. ચકીનદાર ચુસુકને જેમણે વેચ્યો તેઓ તેનો કેવો ખુરો નતીજો પામ્યા, તે ઉપર વિચાર કર. ફુરાનમાં કહ્યું છે કે; “ઓ આદમના બેટા! મેં શું ત્હાડું વચન નહીં લીધું હતું કે, તું શેતાનની પુખ્ત રખે કરતો?”

દાયમ હમે જ બા હમે કસ દર હમે કાર;

મદાર નેહોફને અરમે દેલ જ્ઞાને બ યાર.

કંઈ નહીં ભાઈ! તું દરેક જગ્યાએ, સર્વ માણસો સાથે, બધાં કામોમાં મશગુલ રહે, પણ ત્હારાં દીલની આંખ અને ત્હાડું ધ્યાન ધકે તો એકલા એક ત્હારા ચાર એટલે ખુદા સાથે જ લાગેલું રાખ! હે ભાઈ! જો તમે તમારા મહાન બાપ દાદારની ડોકે બચ્ચાંની પેઠેમ વળગી રહેશો તો, જેમ ધણા વખત પહેલાં મેમરીના મેદાનોમાં, એટલે અસલના બાવા આદમના ઘરમાં, ખુદાના હુકમથી ફરેસ્તાઓ તેની બંદગીના અવાજે સાંભળતાંને વાર આવતા હતા, તેમ તમારા પોતાના ઘરમાં પણ આવશે.

“મોટા ભાઈ વિરાડ!” નસર કહેવા લાગ્યો:—“શું ત્યારે આંધળાં ચકીનથી બધું માની લઉં ત્યારે જ હું તમારી નજરમાં ઠીક લાગું? કેમ? શાથી? એમ કાં? એવા સવાલો પૂછી ખાતરી કીધા શિવાય બસ માની જ બેસવાનો આ જમાનો નથી ભાઈ. રોમન કેથલિક ધર્મના મંત્રોમાં સુધારા વધારા કરનારી સ્ત્રીનાની કેઠરાઈન કહો, કે ધર્મના પાખડો ઉંઘાડાં પાડનાર સ્કોટલેન્ડના ધર્મ સુધારક જોન નોકસ કહો, તેઓને પોતાની માન્યતા ઉપર ચુસ્ત શ્રદ્ધા ને ચકીન હોવાથી તેમને પોતાનું મત જ્યારે ખરેખર લાગ્યું ત્યારે જ તેઓ પોપ જેવા પોપની પણ સામે માથું ઉંચકવાને ડર્યાં નોંતાં. માટે પેગંબર જરથોસ્ત બંદગી કરવા ફરમાવી ગયા માટે જ મ્હારે બંદગી કરવી જોઈએ, એ હું સાફ ના પાડું છું. કાળાં માથાંનો માનવી શું નહીં કરી શકતો, તેનો આપ પ્રથમ વિચાર કરો.”

“સોક્રેટીસે કહ્યું છે તેમ, ” વિરાડ બોલ્યો; “જે માણસ વગર અભિમાને પોતાને સંપૂર્ણ કરવાનો ભારે પ્રયાસ ને પ્રયત્ન કરે છે તે જ સર્વમાં શ્રેષ્ઠ છે, અને

જે માણસ નિરાશિમાની રહી પોતાને સંપૂર્ણ કે પરિપૂર્ણ સમજે છે તે સૌથી મુખ્યારો છે; પરંતુ અહંકારથી પોતાને સર્વજ્ઞ માની બેઠેલો શખસ જરૂર જ હુઃખ ભોગવીને મરે છે.” હે નસર ! ત્હારું હું-પદ છોડશે નહીં ત્યાં સૂધી ત્હને અહુરમ-ઝહની ઓળખ થશે નહીં; અને તેની ઓળખ થશે નહીં ત્યાં સૂધી ત્હને બંદગીનો રસ લાગશે નહીં. નેબુચદનઝર એકવાર બેબીલોનના રાજાની દરબારમાં આવીને ગરૂરી કરતો પૂછવા લાગ્યો હતો કે, “આ મહાન બેબીલોન, શું મહારા એકલાના બળ અને શક્તિથી આપ નામદારને માટે મેં પોતે નથી બાંધ્યું ?” જેવું તેણે આ વચન ઉચ્ચાર્યું, કે તુર્તજ તેને માણસોના વસવાટથી દૂર હાંકી કાઢવામાં આવ્યો હતો, અને તેણે બળદો માફક ઘાસ ખાઈને જીંદગી પૂરી કરી હતી ! મરતે દહાડે ગરૂડ પક્ષીના પીછાં જેવા તેના સઘળા બાલ દવથી ભિંબાઈને સફેદ થયા હતા, તથા પક્ષીઓનાં નખ જેવાં તેનાં નખ વધી ગયાં હતાં. માટે હે ભાઈ ! નેબુચેદ જેવું હું-પણું છોડીને આંધળાં ચકીનથી તો આંધળાં ચકીનથી પણ તેની બંદગી કર, ને તેને જ મોટો ને મહાન સ્વીકાર. ખરાં ચકીન ને દિલદારીથી તથા જનકેશાની અને પાક નેયનથી કીધેલી બંદગી ખરાબ માણસની તથા વહેમી અને ધાસ્તી ભરેલા વિચારોની સામે થવાને, આપણે માટે એક મજબુત હથિયાર થઈ પડે છે. વિલાપ વિપત્તિના વખતમાં ખરાં દિલની ભક્તિ આપણામાં એક ભતતું શૂર ઉપદ્ર કરી આપણને હિંમત અને સધિયારો આપે છે; જેથી આપણી સામે ઉત્પન્ન થએલી મુશ્કેલીઓને ઘણું ભાગે દૂર કરવાને આપણે શક્તિવાન થઈએ છિયે. અશો જરથોસ્ત પેગંબરને મારી નાખવાને માટે જ્યારે તમામ દુષ્ટ શક્તિઓ ને દેવ દરજ્જે મનમુગ્ધો કરીને આવ્યાં હતાં ત્યારે તે સત્યવાદી સફરુરએ તે વેળાએ જે ઉપાયો કામે લગાડ્યા હતા, તેમાંના સૌથી પહેલો ઇલાજ એ જ હતો, કે તેઓશ્રી “યથા અહૂ વૈર્યો” ના એજમતી ને ખરકતી કલામ મોટે સાદે ગાઈને ભણ્યા હતા, તેમ તું પણ ભણુ ઓ નસર, નાસ્તિક નહિ થા !

વીસાંત્રય દ્રમિઓ નામેનીઝ પરત્તરય
પદારિ-ચારત્તય વીમેન્ને. પદારિ મન્નિયઓયાત
દુઝત. કરેન્યયાતય દ્રવાંધ્યાત, ઝીઝીયુશતય
કયધાત વીરપો-મદરકાઅતય પદારિ દ્યતત યત
અંધ્રાત મૈન્યઓત : માનયેન આહે
યથ દઝઝેમ નરામ ઓયુમ નરેમ ઔવ્યાક્ષોષત.

(હોરમઝદ યત્ત.)

જે પ્રમાણે એક માણસની ઉપર ચોકસી રાખી તેનું રક્ષણ બીજાં એક હબર માણસો કરે, તેજ પ્રમાણે પરમાત્માના નામ માત્ર લેવાથી ગુપ્ત દુષ્ટ શક્તિઓ તથા ગીલાન જેવા દુષ્ટ લોકોના મારામાંથી ત્હારો બચાવ થશે. પરમેશ્વરનું નામ માત્ર ઉચ્ચારવાથી ત્હને નુકશાન પહોંચાડનારા પાપી મુદ્દાઓની સામે તે નામ બચાવની

એક ઢાલ રૂપ થઇ પડશે. તમામ મરકીવાળી માત ઉપજવનારી શક્તિઓ જે અંગ્રેમિન્યુશની સત્તા કહેવામાં આવે છે, તેની સામે પણ ત્હને ધૈર્ય રાખવા, હિંમત આપવા, અને ત્હને ટેકો આપી ત્હારો બચાવ કરવાને માત્ર ખુદાની બંદગી અં ખુદાનું નામ જ બસ છે. પૂરતું છે તે મુબારક નામ, હુઃબ હદોને કે સંકટ વિકટો દફે કરવાને!

નસર:—ભાઈ! ભાઈ! તમે મારી કુટીને મ્હારી પાસે બંદગી કરાવવા જ માગે છો, અને ખુદાનું માત્ર નામ લીધાથી પણ માનવી જાતનું સાર્થક થવાનું જણાવે છો, તો વગર ખાતરી થવે તે હું કેમ માનું? એવું એવું હું તો કાંઈ માનવાનો નથી

વિરાડ:—એટલા જ માટે હે ભાઈ, ત્હારી શકાનો અંધ કવિ મીડટન જવાબ આપી ગયા છે કે; “સત્ય ઉપર હુમલો કરી શકાશે, પરંતુ તેને નુકશાન તે કદિયે કરી શકાશે નહીં. ગેરવાજબી જબરદસ્તીથી તેને ઘેરી શકાશે ખરી, પણ તે કદ પકડી શકાશે નહીં.” નામની બરકતને લીધે તો વેપારીના નામનું માત્ર એ પાટિયું હબરો રૂપિયે વેચાય છે. નામ લીધાના ગુણથી તો કુંપનીનાં માત્ર ગુડવીલન માટી કિમ્મતો અપાય છે. નામની માત્ર શાખ ઉપરથી તો લાખોની ધીરધાર ચાલે છે. નામ માત્રના વિશ્વાસથી તો આખું જગત ચાલે છે.

ચિન બાવ બિનુ ચરશિયા, સંદેન પુકારે રામ;

વાકો પદ પય પિબન બહુ, એવી પરતાપ હરિ નામ.

ખુદાનું માત્ર નામ લેનારનો કેટલો અધો દરબજો કહેલો છે, કે કુવામાંથી કોઈ ખેંચનારો કોશિયો, જ્યારે ખુદાની કૃપાથી કુવામાંથી થાળાં સૂધી કોશ જેવા ઉપર આવે છે, કે બળદ હાંકનારને તે વાતની બાણ કરની વેળાએ “આવે એ એ રામા!” કરીને ખુદાનું નામ, મનમાં કે ચિત્તમાં રાખ્યા વગર, કે ભાવ ભક્તિ રાખ્યા વગર કે પોકારે છે, તો ઉભારમાંથી તે કોશિયાના પગ ધોવાએલું જે પાણી વહે છે તે પાણી પીવા પણ સૌને બહુ જ ભાવે છે, પછી તે કોશિયાનો પગ કોહેલો મૂડેલો કે કો નિકળેલો કાં નહીં હોય, તેની પણ કોઈ તપાસ કરતું નથી. ખુદાનું માત્ર નામ લેવાનો પ્રતાપ એટલો અધો છે, તો એક ચિત્તે તેનું સ્મરણ કીધાથી કેટલા બધા લાભ થાય!

સબક ૪ થો.

શ્રદ્ધામાં જ વસે ખુદા.

He that shuts Love out, in turn shall he
Shut out from Love, and on her threshold lie
Howling in outer darkness.—

Templeton.

ખુદા તો લાવનો શૂન્યો છે. પ્રભુ તો પ્રેમનો તરસ્યો છે. શ્રદ્ધા બસ શ્રદ્ધા અને આંધળાં ચકીનની પણ પોતાના તરફની ફીલાગીરી, અને વિશ્વાસ ઉપર જ તે મોહી પડે છે. પોતાનો ભક્ત કોઈ પણ રીત વાપરીને તેના ઉપર ભરોસો રાખે છે તેને તે માગ્યું આપે છે, પરંતુ અશ્રદ્ધા અને અવિશ્વાસથી તે પ્રસન્ન થતા નથી.

એક જંગલી પ્રદેશમાં મહાદેવનું દેહડું હતું. ત્યાં મહાદેવની સેવા ચાકરી અને પૂજા કરવાને એક બ્રાહ્મણ ૧૨ વર્ષથી નિત્ય જતો, અને પોતાને પુત્રની અને ધનની પ્રાપ્તિ થાય એવી નિત ઉઠીને પ્રાર્થના કરતો. પરંતુ સાંજને છેટે જ્યારે દેહરામાં ઘંટ વગાડી બારણું ઢાંકીને શેહેર ઘેરે જતો ત્યારે તૂટેલે કિલ્લે બડબડતો કે; “એ પથરની મૂર્તિ શું આપવાની!” આવી તેની ઓછી ચકીનદારી ચાને અશ્રદ્ધાનું કાંઈ પણ ફળ મળ્યું નહીં. દેહરાં આગળ થઈને એક કઠિયારો જંગલમાંથી લાકડાં વાઢીને દરરોજ માથે ભારો મૂકી પસાર થતો હતો, તેણે એક સાંજે પેલા બ્રાહ્મણને રોકીને પૂછ્યું:—“અલ્યા બામણા! નિત રોજ તું આ દેહરામાં ભરાઈને શું કરે છે?” બ્રાહ્મણ કહે:—“ભાઈ! મહાદેવની સેવા ચાકરી કરું છું. મહાદેવની સેવા ચાકરી કર્યે તો મહાદેવ છોકરાં આપે, ધન હોલત આપે, ને બધુંએ આપે!” કઠિયારાને આ વાતની આંધળી શ્રદ્ધા લાગ્યાથી જંગલમાંથી આવતાં બરાબર લાકડાંનો ભારો ભોંયે મૂકી, એક લાકડી લઈને દેહરામાં ભરાઈ મહાદેવને પૂજા મારવા ને બડકાડવા લાગ્યો. તેના મનમાં કે છોકરાં જેમ અસ્તીજીવ આપ તેની સેવા ચાકરી (!) કરવી એટલે મારવાં, બડકાડવાં, સેવીજ કાંઈ સેવા ચાકરી મહાદેવની કરવાની હશે! કેટલેક મહિને તેને ત્યાં પુત્રની વૃદ્ધિ થઈ, અને જાણી લાકડાંને બદલે જંગલમાં ઉગેલાં ચંદનનાં ઝાડો આપો આપ મળી આવતાં. આગળ કરતાં ચંદનના ભારાની કિંમત તેને ચોવડી અથવા દસગીરી એટલે પછી તો તે કઠિયારો ઘણા ઉત્સાહ અને ઘણી શ્રદ્ધાથી દેવની સેવા ચાકરી કરવા લાગ્યો. જેમ જેમ વર્ષો પસાર થતાં ગયાં તેમ તેમ તેની કુપ્રેમમાં તો બરબાં બાંજાંની રેલછેલ થઈ બઈ, અને પૈસો પણ પૂજા કમાવા લાગ્યો. એક દહાડાના સમયે તે મહાદેવને બડકાડતો હતો એવામાં બ્રાહ્મણ આવી લાગ્યો. તેણે આ અમાણું દેવને દુઃખ આપી અપમાન કરતાં જોઈ કોઈ ભરાઈ કઠિયારાને ધમકાવ્યો કે; “કેમ રે અલ્યા, છેક કાટો કે? દેવને કેમ બડકાડયા?” કઠિયારો કહે:—“હું બામણા! દેવની સેવા ચાકરી કરવા તેજ મહેને કહું હતુંને! હું તારો પાંડ માનું છું, કે તે મહેને આ ઉત્તમ રસ્તો બતાવ્યો, અને દેવની સેવા ચાકરી કરી હું સિત ઉઠીને માંગતો કે; ‘મહેને લીકરાં આપ! હોલત આપ!’ અને દેવે મહારી અજબ સાંભળી, મહારી સેવા ચાકરીથી પુરી થઈ મહેને ધન હોલતે ને બરબાં છોકરાંને મેલાલ પ્રીયા, એમાં મેં શું ખોટું કર્યું?” બ્રાહ્મણે તર્જન દેવના ચરણે માર્યું મૂકી શાંત સીધું કે; “બાર બાર વર્ષ થયાં મહે તારી સાચી સેવા ચાકરી કરી પણ શ્રદ્ધા અશ્રદ્ધાથી, વિશ્વાસ અને અવિશ્વાસ

નગર કીધી, તેનું મ્હને કાંઈ ફળ ન મળ્યું, અને આ દુખળે ખોટી સેવા ચાકરી કરી પણ વિશ્વાસ, ચકીન, અને શ્રદ્ધાથી કીધી તેનું તે ફળ આપ્યું ! હવે મ્હને ક્ષમા આપી મ્હારા ઉપર દયા લાવ !”

તુલસી દેવલ સમકે, લાજે લાખ કરાર;

કાક અભાજે હગિ ભરે. મહિમા બચડ ન ચાર.

લાખો ને કરોડો રૂપિયા ખરચીને પ્રભુના માટે દેવલ બંધાવ્યું હોય, પરંતુ અભાજ્યો કાગડો તે દેવલ ઉપર ખેસીને અધી મૂતરી ઉઠે તોપણ દેવનો મહિમા અને દેવની મહેર લહેર કાંઈ ઓછી થતી નથી જ !

લાઇ નસર ! આપણા જરથોસ્તી શાસ્ત્રોમાં તો સકામ ભક્તિ તેમ જ નિષ્કામ ભક્તિ બન્ને કબુલ રાખેલી છે. માટે તું શ્રદ્ધાથી સ્વાર્થ માટે ભક્તિ કરશે તેનું દુન્યાઈ ફળ તેટલા પૂરતું જ મળશે ; પરંતુ સ્વાર્થ રહિત નિસ્વાર્થ ભક્તિ કરીશ તો આ જેહાનનું સુખ અને તે જેહાનનું શ્રેય એમ બન્ને સુખો આપોઆપ મળશે. અહુરમઝદની ચકીન રાખીને બંદગી કરવી એ જ મનને શુદ્ધ કરનારું સર્વોત્તમ સાધન છે. વગર સ્વાર્થે ભક્તિ કરવાથી અધમમાં અધમ પાપી પણ શુદ્ધ થઈ મુક્તિ પામે છે. માટે જેઓ પાપ વૃત્તિના હોય, જેઓ બંદગીનું મોટપ પોતે સમજવા માંગતા જ ન હોય તેમણે બીજા ભક્તને ભક્તિ કરતાં કે બીજા કોઈ બંદાને બંદગી કરતાં તેના મનમાં ખત્રો નાંખવો નહીં, એ પણ તેમને માટે કાંઈક પુન્ય જ ગણાશે.

કોઈ જીલમગાર પાદશાહે એક ખુદાના લાલથી બાલુવા ઇચ્છ્યું કે : “ મ્હારે માટે બંદગીઓમાં કઈ બંદગી ઉત્તમ છે, કે જેથી હું પરમાત્માને ખુશાલ કરી શકું ? ” પેલા ફકીરે ઉત્તર દીધો : “ ત્હારે માટે તો છેક બપોર સૂધી પથારીમાં સુઈ રહેવું એજ ભક્તિ સર્વથી મ્હોટી છે; કાંકે તેટલો વખત તું ત્હારી દુઃખી પ્રબળને દુઃખ નહીં દઈ શકશે ! એટલી જ બંદગી ત્હારે સાડૂ ઘણી મોટી થઈ પડશે. એટલો વખત તો ત્હારાથી દુઃખી થએલાં કરારે શાંતિમાં રહેશે ! ”

“ જલ્દીમાં ખુદાને દીક્ષમ નીમ રોઝ; આફતમ ઈ કેનરત ખાખશ ખુદે ખલ.

આં કે ખાખશ ખલનર અઝ બીદારી અરત; આં ચુનાં બદ ત્રીદગાની મુદે બલ. ”

(સાઆદી.)

મેં એક દુઃખના દેનાર દુઃખને બપોર વેર ઉઘેલો દીઠો ત્યારે હું બોલ્યો કે; આ કળ્યાબોરો ફીત્તેઅંગીઝ ઉંઘમાં જ પડેલો ભલો ! એનું ઉંઘવું એ ભગવા કરતાં બેહતર છે. તે તો સુવેલો જ ભલો. ભલેને, યુનિવર્સિટીના ઉંચા અભ્યાસથી તું એમ. એ; કે બી. એ. થયો હો, અને તે ભતનાં શિક્ષણથી ખુદા અને તેની બંદગી વીશે વસવસો થયો હો, તોપણ અભણ દેખાતા ખુદા-પરસ્તોની વચમાં માથું મારી તેમને પણ વગર ચકીનના તું કરીશ મા. ચકીન ચોર એ મ્હોટામાં મ્હોટો ચોર છે. વડો કુલપતી અખ્રાહામ, અખ્રાહામનો પુત્ર ઈસાક, અને ઈસાકનો પુત્ર

જેકબ એ સઘળા વાંચી લખી પણ બલુતા નો'તા. સાદી ત્રિરાશી પણ નો'તા કરી શકતા. આઈબલમાં કહેલા મનુષ્યોના મૂળ વડવાઓ પણ અબલુ હતા, પરંતુ તેઓ ઈશ્વર ભક્તિથી ખુદાઈ જ્ઞાનમાં અને મીનોઈ મજામાં હાલના ગ્રેજ્યુએટો કરતાં લાખ દરજ્જે આગળ વધી ગયા હતા.

જળ વડે જેમ અંગ શુદ્ધ થાય છે, સત્ય વડે જેમ મન શુદ્ધ થાય છે, વિદ્યા અને તપ એ બેનો જોગ મળવાથી જેમ આત્મા શુદ્ધ થાય છે, અને જ્ઞાને કરીને જેમ શુદ્ધ શુદ્ધ અને નિર્મળ થાય છે, તેમ ભક્તિએ કરીને દુઃખના લાગેલા ડાઘ, પાપનાં પડછાયાં, અને મનોવિકાર જરૂર જરૂર દૂર થાય છે.

સખક પ મો.

પાપનો પસ્તાવો કરી, ફર પાછો!

“In the morning this is a golden key to open the heart for God's service, and in the evening it is an iron lock to guard the heart against sin.”—*Nocker*.

નસર:—ભાઈ ત્રિરાઈ! ત્યારે તમારા કહેવા મુજબ તો પાપમાંથી છુટકારો પામવાને સાફ જ બંદગી કરવાની જરૂર છે; તો પછી કર્મનું બંધારણ કેમ રહે? બંદગી કયે તો પાપ નષ્ટ થાય એ હું નથી માનતો. શુદ્ધ કર્મ વગર કાંઈ થઈ શકતું જ નથી.

ત્રિરાઈ:—હે નસર! બંદગી કરતાં જે બંદો પાતાના પાપોનો પસ્તાવો કરતો બંધ છે, ચુંદાની માંડી માંગતો બંધ છે, અને તે ચુંદા નહીં કરવાની કબુલત જેમ જેમ ખુદાતાલાને આપતો બંધ છે, તેમ તેમ તેણે પાપ કે ચુંદા કીધા જ નથી એવું તે દંઢ કરતો બંધ છે. તે બંદો આવી બાતની બંદગી કયો કીધાથી એવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે, કે પાછું તે બાતનું પાપ તે કરે જ નહીં. જેને ખુદા ઉપર દંઢ શ્રદ્ધા ને મજબુત ચકીન ચાંટે તે તો ઈશ્વર ઉપર મજબુત આધાર રાખતો જ થઈ પડે છે; પરંતુ તેવી દ્રઢ ચકીનદારી ન હોતાં હજી પણ જો તે વસવસો રાખતો હે.ય તો તેની બંદગી તેનાં પાપી કર્મોને કાપી નહીં શકે. પાપોની તોજેશ પૂરી કરવા સાફ બંદગી તો અવશ્યની જ છે, પણ સાથે ચકીનની તો ખાસ જરૂર છે.

એક વાણિયા અને મિયાંભાઈ વચ્ચે ચરત પડી. વાણિયો કહે કે, “મહારો રામ જ ખરો છે!” મિયાંભાઈ કહે: “મહારો રહેમાન જ ખરો છે!”

“જો ત્હારો રામ ખરો હોય તો બેઉં, આ ઝાડ ઉપર ચઢીને રામ નામ લઈને ફૂંકો મારને! ત્હારો ખચાવ રામ કરે છે ખરો કે, તે હું જોઈ લઈશ!” લોક લોક ભેળું મળ્યું. વાણિયો તો ઝાડ ઉપર ચઢ્યો ને રામનું નામ લેઈને આંધળાં

ચકીનથી, આંખ મિચીને, ફૂંકેા મારી લોંચે પડયો; અને સાજો સમો ઉભો થઇને મૂછો મરડીને મિયાંલાઇને કહેવા લાગ્યો;

“હવે ત્હારા રહેમાનનો તો પ્રતાપ ખતાવ, જોઈ!” મિયાંને ખેબલત લાગી. તેણે વિચાર્યું કે; “એનો રામ તો બળવાન ને તેજસ્વી દેખાય છે ખરો, કેમકે એનો હાથ કે પગ કંઈ લાંગ્યો નહીં, મગર કોણ જાણે મ્હારા રહેમાનમાં એટલું પાણી નહીંએ હોય, તો પછી મ્હારી તો પાંસળી નકામી જ લાંગશે!” આવું ડામાડોળ ઇમાન રાખીને ઝાડે ચઢ્યો, અને મનમાં તો રામનાં જ નામની મોટાઇનો વિશ્વાસ રાખી, બહારથી મોટેથી લોક સાંભળે તેમ રહેમાનનું નામ બોલી, ઝાડ ઉપરથી ભૂસ્કો માર્યો; એટલે મિયાંલાઇના તો બન્ને હાથ પગ લાંગી ગયા. કારણકે તેનું દ્રઢ ઇમાન નોતું. પરંતુ મિયાંજી એવું જ શુમાન લઇ ગયા કે, રામના જ નામમાં કરાંમત છે, રહેમાનના નામમાં કંઈ કરાંમત કે બરક્કત નથી. ત્યારે વાણિયો કહે:—“હે મિયાંજી! શા માટે અમથા ફૂટાઇ મરો છો! રામ ને રહેમાન તો સૌ એક ને એક જ, પણ તમારાં ચકીન ડામાડોળ તેને રામે શું કરે, ને રહેમાને શું કરે?”

“રાત્રી દરિનું નામ, બાઝ રાત્રી દરિનું નામ;
ખાટી કાયા, ખાટી માયા, ખાટાં ધન મુખ ધામ—બાઝ.
સાચ તઈને ખાટાં માંડ, બરકે તું શું કામ ?
ડાળા આગા, ડાળા બલુ, અને ડાળું ઠામ—બાઝ.
પ્રભુ બલન બવસાગર તારે, પણ તેનું નહિં બાન.
યદી પલકના નહિં બરસો, કાં ન રટિ હો રામ!—બાઝ.”

સંસાર વહેવાર નિલાવવાની જ તમને સ્પૃહા હોવાથી તમે ભક્તિ કે જ્ઞાનના ખરેખરા અધિકારી થતા નથી. ભક્તિ જ્ઞાનના ખરેખરા અધિકારીને તો પોતાના વહેવાર બગડો કે સમરો તેની સ્પૃહા હોતી જ નથી. સંસાર વહેવારને સાધવા ઉપર તેનું નિશાન તો ટાંકેલું હોતું જ નથી. પરમેશ્વરનું અખંડ ચિંતન કરવું, અને તે માલેકને જ અંતરમાં તથા બહાર જોવા, એજ તમારો મૂખ્ય આશય અને કર્તવ્ય રાખો લાઇ. અને આ કર્તવ્ય તથા આશય સિદ્ધ કરતાં તમારો વહેવાર બગડો કે મુધરે તેના ઉપર, ઓ લાઇ! તમારી નજર રાખશો જ ના; તમારી દ્રષ્ટિ તો પરમાત્માના સ્વરૂપ સાથે અખંડ સંલગ્ન થઇ રહેવી જોઇએ. તમારાં આવાં વર્તનથી તમારો સંસાર વહેવાર તે માલેક કદિ બગાડશે જ નહીં; પરમાત્મા પોતે થઇને જ તેનું તો નિવારણ કરશે, તમે તે એકના ઉપર જ ચકીન ખાંધીને નિર્ભય રહી શકશો.

આદમીઓની રૂચિ બહી બહી હોવાથી તેમણે પોત પોતાની રૂચિ પ્રમાણે ખુદાની પાસે જવાના બૂદા બૂદા માર્ગો પસંદ કરેલા છે. કેઈ સાંખ્ય, કેઈ યોગ, કેઈ શૈવ, કેઈ મૈષણવ, કેઈ સુસલમાન, કેઈ જરથોસ્તી, કેઈ ક્રિસ્તી, એ પ્રમાણે

અનેક માર્ગો છે, તેમાંના કોઈ એક માર્ગને એક માણસ શ્રેષ્ઠ કહે છે, તો કોઈ બીજા માર્ગને જ પસંદ કરવાને લાયકનો જણાવે છે. કોઈને સરળ માર્ગ પસંદ પડે છે, તો કોઈને કડક ને કઠણ માર્ગ પસંદ પડે છે; પણ જમીન ઉપર પડેલું પાણી જેમ અનેક માર્ગો થઈને આખરે સમુદ્રમાં જ જાય છે, તેમ ગમે તે માર્ગ પસંદ કરે, તો પણ આખરે સર્વને એકઠા મળવાનું મધ્યબિંદુ તો પરમેશ્વર જ છે; તેના સિવાય બીજી ગતિ છે જ નહીં.

આપણું મન આખો દહાડો અહુરાના જ વિચારો કર્યા કરે એવું કરવું એ આપણા પોતાના જ હાથમાં છે; બીજો કોઈ આપણે માથે હાથ મૂકીને અહુરાનાં દર્શન કરાવે એમ માની વગર ભક્તિએ અયાસી પડી રહેવું બિચ્ચા છે. હે નસર ! તું તહારા આત્મા વડે જ તહારા આત્માનો ઉદ્ધાર કર. તહારા જ પ્રયત્નથી તહારાં મનને પાપ મુક્ત કરીને શુદ્ધ વિચારો કરતું તેને બનાવ. નવાઈ જેવું તો એ છે, કે જે કામને તું કઠિન માની બેઠો છે, તે કામ તું પોતે પાર પાડવા માગે તો નહીં પાર પડવાનું અને બીજો તે કામ બે હાથ ધરશે તો પાર પાડી આપશે, એવું તું સમજતો થઈ ગયો છે; પરંતુ તહારું કામ તહારે જ હાથે જેટલું પાર પાડી શકાશે એટલું બીજાથી કદિ પાર પાડી શકાવાનું નહીં. તહારી જ બંદગી જીને કામ લાગશે.

કાનકો કામ ન નાક કરે, અરૂ નાકકો કામ ન કાનતેં હોઈ;
આંખકો કામ ન જીભ કરે, અરૂ જીભકો કામ ન આંખતેં હોઈ.
હાતકો કામ ન પાંઉં કરે, અરૂ પાંઉંકો કામ ન હાતતેં હોઈ;
જ્ઞાન ન જ્યોર વિષે રસ ઈંદ્રિય, કયોં કરકે વહ ચેતન હોઈ ?

ભાઈ નસર ! આપણી પોતાની શ્રદ્ધાથી કરેલી ભક્તિ જ આપણને કામ લાગશે, ને પાપ મુક્ત કરશે, પણ શ્રદ્ધા યાને ચકીન વગરનું તો બધું જોટું જ છે. એખલે જે શ્રદ્ધાથી ચરૂ કર્યો, નોહાએ જે શ્રદ્ધાથી આડું (કમાન) ઉભી કીધી, અગ્રાહામે જે શ્રદ્ધાથી પોતાના ઘરનો ત્યાગ કર્યો, તે શ્રદ્ધા એક યા બીજી પુરાવાવાળી માન્યતામાં ચકીન હોવાથી જ તેમણે ધાર્યું તે પાર પાડ્યું હતું. ગમે એવાં દુઃખ કે વિટંબણને તેઓએ પોતાના ચકીનથી જ હલકાં ગણ્યાં, ને જે સત્ય તેમને સત્ય લાગ્યું તે જ તેમણે કર્યું. દરરોજ હાવન ગેહમાં ભણતી વેળાએ મ્હને તો “અમ-વન્તેમ, વેરેશ્રાજ્જનેમ, વિત્ખએષંઘહેમ, વીરપ ત્ખએષાઓ તઉર્વંચન્તેમ, વીરપ ત્ખએષાઓ તિતરેન્તેમ;=પરમેશ્વરની ભક્તિથી હિંમત આવે છે, કેમકે તે ક્ષતોહ આપનારી, દ્રેષને દૂર કરનારી, તમામ ખાના-ખરાબીઓને તોડનારી, તમામ આક્ર-તોને ટાળનારી સચોટ માલુમ પડી છે. ક્રાઈસ્ટે પોતાના આખાં બાઈબલનો સાર એક વકીલને એટલો જ કહ્યો હતો કે:—“તહારા ઇશ્વર પ્રભુ ઉપર તહારાં સઘળાં અંતઃકરણથી, તહારા અખંડ આત્માથી, તહારાં સઘળાં મનથી તું પ્રીતિ રાખજે. આ આજ્ઞા સૌથી પહેલી ને વળી મ્હોટી છે; અને બીજી પણ તેના જેવડી જ

મોટી આજ્ઞા છે તે એ કે; તું ત્હારા પાડોશીને પોતાની માફક જ રહાજે અને તેને પણ સારો માર્ગ બતાવજે ! ” ભાઈ ! આ બે આજ્ઞા ઉપર સઘળા ધર્મ અને પેગંબરોના શિક્ષણનો આધાર છે. માટે જ હું ત્હને બંદગી કરવાનો સારો માર્ગ બતાવવાની મ્હારી ફરજ સમજું છું. જો ત્હારું દિલ પાકે હોય, અને પ્રેમભક્તિ ને રાસ્ત-બંદગી મજબુત હશે તો ત્હારો કોઈ પણ પાસો અવળો પડશે જ નહીં; ને પડશે તો જણાશે નહીં; ને જણાશે તો તું જ ખમી લેશે. મ્હોટાં તુફાન પછી આપણે એકદમ સંધું શાંત પડી ગએલું વારંવાર અનુભવ્યે છિયે, કે રાતના ગલ-રાટોને આપણી સહવારો આનંદમાં ફેરવી દે છે. માટે

ચુનાન રવ કે પૂરસદત રૂઝે શુમાર;
ન પીચી સર અઝ શર્મે પરવરદેગાર.

હે ભાઈ ! તું આપણી બંદગીના રૂઝા માર્ગે ચાલ્યો જા, કે જે દહાડે કયા-મતનો વખત આવશે, અને “ તે ” ખુદાને યાદ કર્યો કેમ નહીં ? ” એમ સવાલ કરવામાં આવશે, ત્યારે ત્હને ખેજાલત લાગીને શરમથી ત્હારું મોહું ત્હને નીચું કરવું નહીં પડે !

નસર—“ ભાઈ વિરાફ ! જેઓ બંદગી નથી કરતાં તેઓ કાંઈ ભૂખ્યાં સુતાં નથી. સૂર્યનો પ્રકાશ મેળવવાને પણ નાલાયક એવા પાગલ પાપી મનુષ્યો કેટલાં બધાં પડેલાં છે, તોએ સૂર્ય તો તેમના ઘરમાં તડકો ને પ્રકાશ બન્ને નાંખે છે જ. ત્યારે બંદગીથી વધુ શું થવાનું છે ? ” નહીં ભાઈ, નહીં. એમાં ત્હારી સમજ ફેર થાય છે. વિરાફ બોલ્યો:—

ખુદાવહે રૂઝી બ હક મુસ્તગેલ;
પરાગહે રૂઝી પરાગહે દેલ.

રોજ અને દોહતના સાહેબો તો હમેશાં હકતાલાની યાદમાં જ ગુંથાયલા રહે, અને પરાગહે રોજવાળા યાને વગર પુંજવાળાઓ જ હમેશાં દુઃખી ને પરાગહે દીલથી રહે છે. આ દુન્યાની દોહતને જેમ ઉંઘમાં લોકો સારી કે માઠી વસ્તુ લેખે જૂએ છે, પણ જાગ્યા પછી કાંઈ વસ્તુ રહેતી નથી, તેવી જ આ દુન્યાની દોહત છે. જેના વડે સર્વ સાચાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, તથા પારમાર્થિક મુક્તિ અને મીનોઈ સુખ પણ પ્રાપ્ત થાય છે તે ધર્મ અને ભક્તિથી જ થાય છે, એકલી દોહતથી નહીં. માણસ જેમ જેમ સુધરતું જાય છે, તેમ તેમ તેની ધર્મભાવના અને ઇશ્વર ઉપરનો પ્રેમ અને વિશ્વાસ પણ સુધરતો જાય છે. ભાઈ નસર ! તું ખુદાતાલાના લેહના ઉંડાણમાં હમણા ઉતરી શકતો નથી, માટે એ શુદ્ધ ને શુભ વાતમાં વાદવિવાદ કરવાનું છોડી દઈ આજથી જ જરા જરા બંદગી કરવા લાગ !

જેહાંદાર તા ધન જેહાન આફરીદ;
ફિલીદે દરે રાઝે બ કસ ન દીદ.

આ જગત્ જ્યારથી તે માલેકે પાકે ઉત્પન્ન કર્યું છે ત્યારથી આજ વેર તે સાહેબના લેહ ભરમોના છુપા દરવાજાની કુંચી કેાઈને હાથ લાગી નથી. એ તો એવું છે કે; માણસને જેમ જેમ પોતાના આત્મા ઉપર શ્રદ્ધા વધતી જાય છે અને ભકિત વડે પોતાને તુચ્છ જીવરૂપે માનતો જ્યારે માણસ ખંધ પડે છે, ત્યારે જ તે પોતાને વધારે ને વધારે ઉચ્ચ સામર્થ્યવાળો માનતો થાય છે, અને તેમ તેમ તેના શરીરનું પણ ઉચ્ચ ખંધારણ થતું જાય છે. ખુદાના નામની એવી ખરકત છે.

રામ નામ તો રત્ન હે, જીવ જતન કર રાખ;

જળ પડેગી સંકટી; તબ રાખે રઘુનાથ.

પ્રથમમાં તો ભાવ રાખીને ભકિત કીધાથી, તેમજ કુદ્રતનો આદરભાવ પૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી, મનુષ્ય જીવનને અગે રહેલાં સુખનાં સાધનોમાં એટલો ખર્ચ વધારે કરી શકાય છે, કે છેવટે આપોઆપ તે અહુરાનું તેને જ્ઞાન થઈ જાય છે. ત્હારા દિલમાં ભાવ રાખીને જો તું અહુરા-નામનો જપ કરશે, તો ત્હારાં સર્વ દુઃખો નાશ પામશે, અને પછી ધીમે ધીમે જો તું દ્રઢ ચકીનદારીથી તેને ભજવા માંડશે તો જરૂર જ પાપ સુકત થઈને ખુદાના ખેળામાં માથું મૂકવાને તું ભાગ્યશાળી થઈશ. તું હાલ તો કથીર જેવો છે, પણ ભકિતભાવથી તપ જપ કરશે તો તું કંચન જેવો થઈશ. જે અહુરા અગ્નિમાં છે, જે જળમાં છે, જે આખા જગતમાં પ્રસરી રહેલો છે, જે એસડમાં છે, જે વનસ્પતિમાં છે, તે અહુરાને તું વારંવાર નમસ્કાર કર ! ભાઈ, ત્હાડું અંતઃકરણ પણ ત્હારા ઇશ્વર રૂપ જ છે. માણસ પાપી કર્મ કરવા તરફ દોરાય ત્યારે એ જ ઇશ્વર તેને પાછું વાળીને ઠપકો આપે છે, કેમકે માણસનું દરેક પાપ એ “અંતઃકરણ-ઇશ્વર” જૂએ છે ને જાણે છે. એટલા માટે તે અહુરાની પ્રાર્થના કરવાથી જ માણસની વૃત્તિઓ જરૂર શાંત અને પવિત્ર થશે. ભાઈ! ફક્ત “હુઝે સંભારે રામ” એમ સંકટ સમયે જ અહુરાને યાદ કરવો એ ઉહાપણુ ભરેલું નથી. સુખના દિવસોમાં પણ તે માલેકનો આભાર માનવાનું માણસે ચુકવું જોઈતું નથી. ભાઈ નસર ! હમણા તું અજ્ઞાન છું, માટે એકદમ જ અહુરા વીશે ખરૂં નરૂં કરવા નહિ બેસ. ફરીથી કહું છું કે;

તૂ રાજે જોહાં તા તવાની મ જૂઈ;

કે ઉ તૂદ પીચદ કે જૂઇચદ રૂઈ.

હમણા ને હમણા જ તું બનતાં સુધી ખલકતની કુદ્રતનો લેહ શોધવાની માયાઝીક ના કર; કારણ કે, વગર અધિકારે ખાલેકે મખલુકનો શુખ્ત લેહ શોધનારાથી તો તે સાહેબ પોતાનું મોહું તુર્તજ ફેરવી નાંખે છે. માટે તું બ્રાંતિમાં ને બ્રાંતિમાં ત્હાડું જીવન ખરબાદ નહીં કર.

“અશ્મેકે દિયેસેં જૈસેં, છોટાઉ ખડોસો લાગે,
ફૂસરો નિહારે ખડો, છોટો સોધ લખતુ હૈ;

કાંચહીકી ધરનીમાં, નીર સમ ભાસ પરે,
 નીરમાંય કહું કહું, કાંચ જૈસો જગતુ હૈ;
 નૈયાકે ચલેસેં તીર, તરવરહિ ચલિત લાજે,
 ખાદરકે દોરેં માનૈં, ચંદ્રમાહિ ભગતુ હૈ;
 જૈસેં ઈંદ્રજલ વારે, પાંખતેં પંખેર ભાંખે,
 તૈસેં શ્રદ્ધ ચેતનમાં, ભાસત હે જગતુ હૈ.”

અંતર્ગોળ ઉપનેત્ર જેવી આંખે ચંદ્રમો ચઢાવ્યાથી નાનો પદાર્થ બ્રાંતિથી મ્હોટો દેખાય છે. બહિર્ગોળ ઉપનેત્ર જેવી આંખે ચંદ્રમો લગાડવાથી મોટો પદાર્થ બ્રાંતિથી નાનો દેખાય છે. બિલ્વેરી કાચની ભૂમિમાં જળની બ્રાંતિથી જળ દેખાય છે. વહાણ કે રેલવેગાડી ચાલે છે ત્યારે આસપાસનાં જાણે કે ઝાડો ચાલતાં હોય નહીં શું એવું બ્રાંતિથી માલુમ પડે છે. વાદળાંનાં ઢોડવાથી જાણે કે ચંદ્રમા ચાલતો હોય અને તારાઓ ઢોડતા હોય એવું બ્રાંતિથી ભાસે છે. તથા ઇંદ્રજળથી જેવી રીતે, પાંખતું પક્ષી દેખાય છે તેવી જ રીતે શ્રદ્ધ ચેતનને વિષે જગતમાં આપણી બ્રાંતિ થાય છે. આ મર્મ જાણી લે લાઈ, જાણી લે !

સખકે ૬ ઠો.

અર્દ્રીશુરની આરાધના માર્ફતે બંદગીનું ફળ.

“Heaven is the magazine wherein God puts
 Both good and evil; prayer's the Key that shuts
 And opens this great treasure; 'tis a key
 Whose words are *Faith*, and *Hope*, and *Charity*.”

નસર:—ભાઈ વિરાઈ! તમારા પાંચ સખકોથી મ્હારા વિચારમાં અલબત્ત કેટલોક ફેર પડ્યો છે, પરંતુ આપણા લોકો એક ખુદાને મૂકી ખોરશેદ, મેહર, માહબોખતાર, આતશ, પાણી, હવા, વિગેરેની નિયાએસો ને ચરતો લણવાથી શું સાર્થક કરવા માંગે છે? તે લણવાથી ખુદાની શું બંદગી થાય? પાણી કે આતશ પાસેથી માંગવાથી તે શું આપી શકે? પથ્થરથી બનેલા સેતારાઓ અને ચંદ્રમા પાસે મુરાદ ચઢાવાથી શું મળે? જો એકલા એક ખુદાની બંદગી આપણી પાસે કાંઈ હોય, ને તે કરવામાં આવે તો સમજ્યા, ઠીક જ છે, પરંતુ તેથતર તીરને નામે તારાઓ અને સેતારાઓની બંદગી કરવી એ શું વાહિયાત વિચાર નથી?

વિરાઈ:—ભાઈ નસર! ત્હને કંઈક અસર થઈ, તેમ કંઈક કસર પણ રહી. અજ્ઞાનોનો ભકિતભાવ વહેમમાં રહેલો છે, પરંતુ જ્ઞાનીઓની ભકિત તો પવિત્રાઈમાં રહેલી છે. પરમેશ્વર કાંઈ ભકિત કરવાની જુદી જુદી રીતોએ બોતા નથી, પરંતુ

મનુષ્યના મનના ભાવ અને પ્રેમને જૂએ છે. ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ ધર્મની પવિત્ર મીલકત ધરાવનારાની ઢાંગી ભક્તિ તરફ તે ખાડી નજરે પણ જોતા નથી, પરંતુ જો એક મૂર્તિયુગ્મક પણ હોય, ને તેની ભક્તિ સાચાં હૈયાંની હોય તો તે ખંઠગી પ્રભુને બહુ પ્રિય છે. આજના જમાનામાં તો સુધરેલા સમયનું એ જ સુત્ર થઈ પડ્યું છે કે, જેનું કાંઈ પણ કૃણ પ્રત્યક્ષ તૂર્તાતૂર્ત દેખાય એવું રોજ ઉઠીને કાંઈને કાંઈ કર્યો કરવું.

એક યોગી તપ કરવા બેઠો હતો, તે ૧૨ વર્ષ પૂરાં કીધા પછી ઉઠ્યો, અને પાણી પીવા માટે એક કુવાની પાસે ગયો. પાસે દોરડી ન હોવાથી આમ તેમ શોધવાને આભરો ગાભરો પડ્યા લાગ્યો, પણ રસી કાંઈ તેને હાથ લાગી નહીં. તેજ સમયે એક તરસું હરણુ તે કુવાની પાળે આવી લાગ્યું. કુવો ઉઠો જોઈ તે નાચાર થયું; આકાશ તરફ ઉંચે ખુદા તરફ ડોળા ફાડીને જોતું સ્તબ્ધ ઉભું તે ખસ ડોળા ચઢાવી ઉભું જ રહ્યું, પણ પેલા તપેશ્રીની માફક બીજી દોડાદોડી નોતું કરતું. ઘણી વારે ખુદાની દયા તેના ઉપર ઉતરી, અને કુવાના પાણીની ધારા સરસર કરતી ઉંચે ચઢી આવી, અને તે વાચા વગરનાં મૂંગાં પ્રાણીનાં ઉંઘાડેલાં મોઢામાં તે પડવા લાગી. તરસ છિપાવ્યા પછી પાછું ઉંચે આકાશ તરફ ઘણીક વાર જોઈ જોઈને ત્યાંથી તે હરણું ચાલ્યું ગયું. આ કૌતક દેખી પેલા યોગી હતા તેમને પોતાની ભક્તિનું અભિમાન થવાથી ઇશ્વર ઉપર તપી જવા લાગ્યા, અને અશ્રદ્ધાથી બકવા લાગ્યા કે; “આ કેવો અન્યાય ! બાર બાર વર્ષ હે પ્રભુ ! ત્હારી સેવા ચાકરી કરી કરીને મૂઓ છતાં મ્હને તરસો રાખ્યો, અને આ જંગલી જેવાં હરણાંની તરસ ભાંગી તો ભાંગી, પણ વળી પાણી પણ પોતાની મેળે તેના મોઢામાં કેમ રેડાયું ? આ કેવો ગેર ઇનસાફ !”

એટલામાં આકાશવાણી થઈ રહી કે :—“ત્હારો યોગી તરીકે મ્હારા ઉપર જ જો દ્રઢ વિશ્વાસ હોત તો તું રસીને હુંડવા ન જાત, પરંતુ મ્હને જ શોધતો મ્હારી આશા ઉપર ઉભો રહેત ! તથાપિ મ્હને શોધવાને બદલે તું તો રસી શોધવા પડ્યો, અને હરણું તો ખાપડું બીજું ખંખોર્યું શોધવા ન જતાં મ્હારા તરફ જ મ્હોં વકાસીને વિશ્વાસે ઉભું રહ્યું, ને તેનું માગ્યું તેને મળ્યું ! પાણી ઉપર પણ મ્હારા નિમેલા દેવતા ફરેસ્તાઓ મુકર કરેલા મવજ્જલ છે, પાણીની ભક્તિ કરનારો પણ તેના મવજ્જલ ફરેસ્તા મારફતે મ્હારી જ ભક્તિ કરે છે !”

ભુખેકો હર ભોજન દેત હે, ખાસેકુ પાણી;

ઉનકી દરધા યુધ કહે, “મેં નેકી કર બણી.”

હેં નસર ! આતશ કે પાણી એ સર્વ ત્હને જડ વસ્તુ જણાય છે; અને તેની આરાધના કરવી ત્હને મિથ્યા જણાય છે, પરંતુ તે અગ્નિ કે જળના સમુહના મવજ્જલ (અધિષ્ઠાતા=Presiding deity) ફરેસ્તાઓ તો રાત ને દહાડો તેમની આસપાસ હોય છે જ. તું જો ગેબી શક્તિઓને માનનારો હોય, આ જડ જગત

ઉપરાંત અનદીઠ મીનોઈ જગતો અને શક્તિઓની હયાતિ માનનારો થાય તો હું ત્હને માત્ર આવાં અર્દ્રદીશૂરની આરાધનાના કેવા કેવા ફાયદા છે તે આપણા અવસ્તાના પુસ્તકમાંથી ત્હને કહી સંભળાઉં છું.

આવાં અર્દ્રદીશૂર નદી જે મુરાદ બર લાવનારી ને મુશકેલીની આસાન કરનારી ગંગા જમના જેવી મહા પવિત્ર નદી ધરાન દેશમાં પુજ્ય ગણાતી હતી, તેની મારફતે ભલા પાદશાહો પણ ભલી મુરાદ માગતા હતા, ને તે મુરાદ સફળ થતી હતી. પરંતુ પુરા, દુષ્ટ, ત્રણ મોઢાંના (એક મોઢું પોતાનું ને બે મોઢાં જેના ખલા ઉપર રહેલાં સર્પ રૂપી દહોના મોઢાં) ઝુહાક પાદશાહે બાબીલોનમાં સો ઘોડા, હજાર બળદ, અને દશ હજાર મેઢાં બોકરાંનું બળિદાન એ પાક નદીને આપીને, આટલા બધા લોગ ધરાવીને શું માગ્યું? “ઓ ખુબીવાળી, ઘણો જ ફાયદો કરનારી, નિર્મળ અર્દ્રદીશૂર! તું મ્હને મ્હારી માત્ર આ એક જ મુરાદ બક્ષ, કે સ્માતે કેશ્વરોને (સ્માતે ખંડોને) હું મનુષ્ય વગરના ઉબક વેરાન કરી શકું!” નિર્મળ અર્દ્રદીશૂર (પાણી ઉપર મવક્કલ કરેલા ફરેસ્તા મારફતે) નાપાક ઝુહાકની આ દુષ્ટ માગણી, પુરી ઇચ્છા, અને અવર બંદગી કબુલ રાખી નોતી. આ તો ખુદા-તાલાની ઇચ્છા વિરુદ્ધની માગણી કહેવાય. આ તો એકદમ પરમેશ્વરપણું છિનવી લેવાની મુરાદ થઈ! એટલે પાણી ઉપર નિર્માણ કરેલો ફરેસ્તો (મીનોઈ શક્તિ) નાખુશ રહ્યો.

બે તર્સ અઝ ખુદાયે જેહાન આફરીન;

કે તખ્ત આફરીનો કોલાહો નેગીન.

હે ઝોહાક! આ સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનારા પાક પરવરદેગારની કુદ્રતથી ડરીને ચાલ, કેમકે ત્હારું આ તખ્ત અને તાજ તથા નગીના સર્વ કાંઈ તેણે જ ત્હારે માટે સરજેલાં છે. ત્હારી શુભ મુરાદ હશે તે જ પાર પડશે, અશુભ મુરાદ વ્યર્થ જશે, અને ત્હારું ભુંડું ચિતેડું ત્હારા જ માથામાં વાગશે.

બંદગી ખાસ અઝ બરાએ બંદગીરત;

બંદગી બી બંદગી શરમીંદગીરત.

આપણું જીવવું ખાસ શુભ બંદગી કરવા થકી જ છે, કેમકે શુભ બંદગી વગરની બંદગી એ તો મ્હોટી શરમીંદગી જ છે. લાઇ નસર! વિશ્વાસ રાખીને હવે સાંભળ.

માટીનો બનેલો માનવી પણ બંદગીને લીધે ખુદાઇ બંદગી ગુજરી શકે એમ કહેવામાં હું ઉતાવળો કહેવાઇશ નહીં. એક ફકીરને જેમ બંદગીની જરૂર છે, તેમ જ એક પાદશાહ, એક પહેલવાન, કે એક પેગમ્બરને પણ બંદગીની અગત્ય જણાય છે; અને તે બંદગી, એક નહીં વર્ણવી શકાય એવી શક્તિની હોવી જોઇએ. જો અલંકારિક લખાણનો અનર્થ નહીં થતો હોય, તો ખુદ ખુદાતાલાએ આ પૃથિવ કે સર્વ સૃષ્ટિ પેદા કરતી વેળાએ, એક અણદીઠ સ્વશક્તિ, જેનું વર્ણન નહીં આપી

શકાય એવી ખુદ શક્તિ, જે પરમાત્મા પરબ્રહ્મની પોતાની સાથેની જ પોતાનામાં હયાતી ભોગવનારી હતી, તે શક્તિ પાસે કાંઈક માગી લીધું, અને આ સૃષ્ટિ રચનાનું પેદા થવાનું કારણ બન્યું. પરંતુ ઈનશાનમાં તેટલી સ્વશક્તિની સમજના અધારાને લીધે, જે એક ઉજ્જવળ શક્તિના છાયામાં રહી તેની બંદગી કરવાની છે, તે માત્ર એક ખુદાની છે. સૈંટ પૉલનું કહેવું છે કે ; “જે માણસે પ્રભુની નજીક આવવું હોય તેણે એટલું તો યકીન રાખવું જ જોઈએ, કે તે સાહેબની શોધમાં જે માણસ ખંતથી મર્યો રહે છે તેને તે જરૂર બદલો આપે છે જ.” એવું એવું માનીને જ બંદગી કર ; એ ભાઈ ! જેથી તારા ખ્યાલમાંએ નહીં હોય એવું નવનવું સુખ તું જરૂર જ ભોગવીશ. આપણા પાક પેગમ્બર સાહેબે પણ બંદગીમાં જ શાંતિનું સુખ સમાયલું જાહેર કર્યું છે. સર્વ ધર્મોપદેશકોએ ઈશ્વરની ભક્તિમાં જ શાંતિ અને સુખ સમાયલાં જાહેર કરેલાં છે. તેમણે બંદગીના ત્રણ પ્રકારો પાડેલા છે. ૧-હુમતેથી બંદગી કરવાની રીત. ૨-હુપ્તેથી ભકિત ભાવ બતાવવાની રીત. ૩-હુઅરેસ્તથી ભકિત કરવાનો માર્ગ. એ ત્રણે પ્રકારની બંદગી કરનારો સર્વોત્તમ ભકત ગણાય, તોપણ જેનાથી ત્રણે માર્ગે બંદગી નહીં જ થઈ શકતી હોય તેણે નિદાન બંદગીના સાધારણ થતા અર્થમાં પણ બંદગીવાળી જાંદગી અખત્યાર કરવાની જરૂર છે. ઈશ્વર અને તેની પેદાયશ વીશે સાડું વિચારો, સાનું સાડું ઇચ્છો, અને કુલ જેહાનનું ભડું ચિતો, તે પણ એક પ્રકારની બંદગી જ છે. પરંતુ માણસનું મન, નિર્મળતાથી સર્વનું ભડું ઇચ્છવા જેવું પોતાનું અંતઃકરણ સ્વચ્છ રાખવાને, તથા પોતાના અંતઃકરણને સદમાર્ગે ચાલતું કરવાને, રેતીમાંથી તેલ કાઢવાના કામ કરતાં પણ વિશેષ ભારે ગંજીવામાં રોકાયલું રહે છે. બુન્યન કહે છે કે ; બંદગીમાં તો વગર દિલે માત્ર મોઢેથી શબ્દ ઉચ્ચારવા કરતાં, શબ્દ વગરનું અંતઃકરણ વધારે સરસ છે. વળી ઈશ્વર અને તેની પેદાયશ માટે સાડું બોલવાનું કામ, જેને આજનો જમાનો બંદગી જ ગણે છે, તે કામ બંદગી જેવું છે ખરું, પરંતુ તે રૂડું બોલવું એટલે મોઢે મીઠું બોલીને અંતર્યામ મેલું રાખવું એ કેવળ અઘટિત છે. રીચટરના કહેવા પ્રમાણે, સાચી બંદગીથી આપણું દિલ ચોખ્ખું થઈ હલકું પડે છે, અને આપણે પોતાને જ સધ્યારો અને હિંમત આપીએ છીએ. પાછળ આવતી બલા, આપદા, વિપત્તિ, કે આક્રમક સામે ટકી રહેવાને બંદગીથી તો એક ઢાલ બરાબરની હિંમત રહે છે; તો જો કે થનાર વસ્તુ તે તો થવાની જ, પરંતુ જે થવાનું તે જીંડું થવાનું છે એવો આપણામાંથી ખ્યાલ જ નિકળી જાય છે. વળી ઈશ્વર અને તેની પેદાયશ માટે સારાં કામો કરવાં એ પણ એક જાતની બંદગી ગણવામાં આવે છે. ખરાં અંતઃકરણવાળો એક સિપાહ બન્યો જો કે રણભૂમિમાં હજારોનાં ગળાં કાપી લોહીની નદી વહેવડાવે છે, તોપણ તે તેનો ધર્મ અને તેનું કર્તવ્ય હોવાથી તે કામને તેની બંદગી ગણવામાં આવે છે. ભગવદગીતામાં જ્યારે અર્જુન પોતાના સગાંસ્નેહિઓ સાથે યુદ્ધ કરવાની

આંચકી કરે છે, ત્યારે શ્રી કૃષ્ણ લગવાન તે ચોદાને પોતાનો ધર્મ બળવવા સારૂ લડાઈ લડવા પણ ફરમાવે છે. એ પ્રમાણે આપણા પોતાના ધર્મ અથવા કર્તવ્ય, (તે યથાયોગ્ય કરવાના કામને) ભકિત બરાબર જ ગણવા કહેવામાં આવ્યું છે. તેમ છતાં, બંદગીની સંજ્ઞામાં સુકૃત્યને મેળવવાની ભૂલ બતાવવામાં આવે છે. લોર્ડ એસ્લીએ એડજહીલની લડાઈ વખતે પહેલો ખાર છોડ્યો ત્યારે પ્રથમ તેણે એક ટુંકી બંદગી કરી હતી કે; “ઓ ખુદા! તું જાણે છે કે, આજ રોજે હું કેટલો બધો રોકાઈ જઈશ! તેથી જો હું તુંને ભૂલી જાઉં, તોપણ તું મને ના ભૂલી જઈશ!” ટુંકમાં, ભકિત સર્વદા શુભ ઇચ્છાવાળી જ હોવી જોઈએ.

જ્યો, કે ધાતકી અધર્મી તુરાની અક્રાસીઆએ પણ હુંગે અક્રાસીઆખ નામના ગુફામાં, પોતાનાં ફૂર કામો પાર પાડવાનાં લોચરાંમાં, સો ઘોડા, હંભર ગંજદ, અને દશ હંભર ન્હાનાં ગોસ્પદો કહેતાં બકરાં મેદાંનો લોગ આપી અર્દ્રીસૂર પાસે એવું વરદાન માગ્યું હતું કે; “ઓ ખુબીવાળી, ઘણોજ ફાયદો આપનારી નિર્મળ અર્દ્રીસૂર! તું મહારી એટલી જ મુરાદ પાર પાડ, કે ચોઉરૂકશ દરિયાની વચ્ચે વચ્ચમાં જે બુલંદ ખોરેહ છે તે હું લઈ લઉં! જે ખોરેહ ઇરાન દેશના મુલકોમાં જન્મેલા તથા આયદે જન્મનારા લોકોનું છે, તથા જે ખોરેહ અશો પેગમ્બર જરથોસ્તનું છે, તે પણ હું લઈ જાઉં!” અર્થાત્, સઘળા ઇરાનીઓની કીર્તિ, જાહોજલાલી, તથા તેમના અશો ખોરેહને લીધે પ્રાપ્ત થએલા તેમના સર્વ સંશુભો, જેને લઈને ઇરાનીઓ મશહૂર છે, તે સઘળું હુંજ છિનવી લઉં, અને તેમને બેઇજત ને બેઆપ્ત કરૂં!” પરંતુ તેની આ દુષ્ટ માગણી અર્દ્રીસૂરે એટલે કે અર્દ્રીસૂર ઉપર મવજ્જલ કરેલી ફરેસ્તાઈ શક્તિ મારફતે, અહૂરાએ મંજુર રાખી નોતી. ખુદાની કુદ્રતથી જે કોઈ એવી બેહુદી માગણી કરીને પોતાની ઇદ્રિયોની વાસના તૃપ્ત કરવા માગે તે ખુવાર જ થાય. શુભ માગો તો શુભ મળે, અશુભ માગો તો અશુભ જ મળે.

धर्मार्थो यः परित्यज्य स्यादिन्द्रियव शानुगः ।

श्रीप्राण धनदारेष्वः क्षिप्रं सपरिहीयते ॥

જે મનુષ્ય ધર્મ અને અર્થનો ત્યાગ કરીને પોતાની સ્વાર્થી ઇન્દ્રિયોની વાસનાને આધીન થાય છે તે લક્ષ્મીથી, પ્રાણીથી, ધનથી અને સ્ત્રીથી પણ જલદીથી છૂટો પડી જાય છે. માટે હે ભાઈ, દુષ્ટ માગણીવાળી બંદગી તું કરીશ જ ના, જો કરીશ તો ઉલટું ત્હાડું જ નરસ થશે.

એક લાખણ કર્તા સારા ઉપદેશો થકી અંતઃકરણ પૂર્વક સારૂં લાખણ કરતો હશે તો તે લાખણને પણ બંદગી ગણવામાં આવે છે. એક ખેડુત ઉંઘાડા ખેતરમાં અતોપાટ પડીને કોઈવાર ચંદ્રના ચાંદરણાની વખાણ કરતો, તો કોઈ વાર ચંદ્ર ઉપર વાદળાંઓનું પડ લેવાવાથી અંધારૂં નિહાળતો; અને તુર્ત જ વરસાદના ઝીણાં છાંટામાં લિંબઈ જવા બાદ, થોડી વારમાં પાછું પોતાના શરીર ઉપર ચાંદરણાંને

ઓઠતો ભેઈ, મનમાં કુદ્રતની જે ઉંડી અજાયબીની હાયનો એક શ્વાસ મૂગો મૂગો, પડ્યો પડ્યો કાઢે છે, તેને બંદગી ગણે છે. જેનોફન જણાવે છે કે, હે ભાઈ! તારૂં દરેક કામ કરવા પહેલાં પ્રભુને યાદ કરીને તેની બંદગી કર; અને બંદગી એવી નિષ્ઠાથી કર, કે તે સાહેબ તે કામનો સારો છેડો લાવે. જેથી કરીને સેન્ટ-પોલના કહેવા પ્રમાણે, તે સાહેબને તું તારી અરજ, તથા શુક્રગુજરી, જે બંદગીની સાથે સાથે કરશે, તો તે દયાળુ ઈશ્વર ત્હને જરૂર જ સહાય થશે.

આમ છતાં બંદગીની ખરી સંજ્ઞા તો ઉપલા દાખલાઓથી પણ જૂદી જ કહેલી છે. બંદગી તે શું, અને તે કેવી કરવી બેઈએ? પ્રથમ એકલા ખુદાનું, પછી તેનાં મહા કૃત્યોનું, અને પછી તે મહા કૃત્યો ઉપરથી ઉપજતા ઉપકારના ઉભરાઓનું ધ્યાન કરીને, મનન પૂર્વક જે એકની સ્તુતિ કરી, આપણે તેનામાં અને તે આપણામાં લેખાઈ જાય એવી ભક્તિ કરવી, તે જ ખરી બંદગી છે. પણ આપણું મન તે કામ માટે મજબુત બેઈએ. પ્રથમ તો ખુદાના અસ્તિત્વ વીશે આપણું યકીન પોષાઈ જેવું દૃઢ બેઈએ. પછી ખુદા, તેની કુદ્રત, તથા બંદગી કરનારનું પોતા વિષેનું જ્ઞાન અને અનુભવ અવશ્ય થવાં બેઈએ. નસર:-પણ આવો અનુભવ શી રીતે લઈ શકાય તે તો તમે સમજાવતા જ નથી. વિરાઈ:-ભાઈ! તેનો કાંઈક ખ્યાલ હું ત્હને આપીશ. ૧ હું-આપણે પોતે, આ જગત, સઘળી સૃષ્ટિઓ, અને ઈશ્વર એ સૌ ફક્ત એક જ ચીજ છે; અને આપણે ખુદાથી જૂદા નથી, તેમ ખુદા આપણાથી જૂદા નથી, એવી ભતના ઉચ્ચ પ્રકારનાં જ્ઞાનનું પ્રાપ્ત થવું બેઈએ. ૨ જું-આ જગત, સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહો, મા બાપ એ સર્વ કાંઈ જ નથી; એ તો આપણા મનના ચાળા છે, સ્વપ્ના સરખું છે, એવી ભતનું પ્રૌઢ જ્ઞાનનું સંપાદન થવું બેઈએ. આપણે કલ્પના કરી તેથી આ સર્વ ખેલ વસ્તુતઃ ખરો કે ખોટો લાગે છે. મનની વાસનાથી જ જે ભેવાનું તે આપણે બેઈએ છિયે, સાંભળવાનું સાંભળ્યે છિયે, સુંઘવાનું સુંઘીએ છિયે, અને એક ચીજનો સ્પર્શ થવાથી લાગણી થાય છે, એ વીશેના સંગીન જ્ઞાનનું હાંસલ થવું બેઈએ. ૩ જું-એ વાસના જે દહાડે નાખુદ થાય છે, તે દહાડે ખરું શું અને ખોટું શું તે આપો આપ જણાઈ જાય છે, જેથી ખુદામાં તમે અને તમારામાં ખુદા તો સાકર અને દુધના મિશ્રણની માફક મળી જશે, એવી ભતનું યકીન થવું જરૂરનું છે. એ વાસના પેદા કરનાર એક મહાન અનંતીક શક્તિ છે તેને ખુદા ગણો, જેણે નહીંનું હા કરી મેલ્યું છે, જેણે એક ઝીણામાં ઝીણી રબકણ અણુ, કે પરમાણુમાં આખી દુન્યાની દુન્યા વાસનાને લીધે પેદા કરેલી બેઈએ, જે સિદ્ધાંતને લીધે જગત એક નહીં, એક લાખ નહીં, એક પ્રાધ નહીં પણ ગણત્રિજ નહીં થાય એટલાં જગતો વાસનાથી પેદા કરેલાં છે એમ માને; હજારો સૂર્યો, લાખો ચંદ્ર અને અગણિત તારાઓ વાસનાને લીધે જ અસ્તિત્વ પામેલાં છે એમ ભાન લાવો. એવાં અગાધ જ્ઞાન, ઉંચા એલમ, અને મોટી ખુદિ પ્રાપ્ત થયા વિના ઈશ્વરનું

ખરેખરે સ્વરૂપ દેખાવું કઠણ છે. આ પ્રકારના વિચારોમાં ગોથાં ખાઈ એક જણ કહેશે કે, એક રજકણ લાખો કે કરોડો વર્ષે એક પાદશાહ કે એક પીર કે એક પેગંબર કે એક ફરેસ્તા પણ બની શકે છે. જ્યારે બીજો કહેશે કે, જે કપડાંને દરજી આજે સિવે છે, તેજ કપડું એક દહાડે દરજી થઇને પેલા દરજીને કપડાંની હાલતમાં સિવશે; જે હથોડાએ લુહાર આજે લોઢાંને ટીપે છે, તેજ હથોડો એક દિન તે લુહારને જ ટીપશે. જે કપડાંને ઘોળી આજે પથ્થર ઉપર પછાડીને ધુએ છે, તે જ કપડાં એક વખત તે જ ઘોળીને પથ્થર ઉપર ઝીંકશે. અને તેનો ભેદ પૂછશે તો એવું જ કહેવામાં આવશે કે, ધૂળની એક રજ (અણ) પણ કાળયોગે આદમીનો અવતાર લઈ શકશે, અને એક મનુષ્ય અવતાર હશે તે પણ એક રજકણ થઈ શકશે. ઇશ્વરના જ વિચારમાં ગોથાં ખાતો ત્રીજો શખ્સ હવે કહેવા લાગ્યો, કે પાણીનું એક ટીપું લો ! રેતીનો એક કાંકરો લ્યો ! તેમાં અગણિત શહેરો, નગરો, દરિયાઓ અને પ્રજાઓ વસે છે; અને વાસનાથી તેમાં બળરો તથા હાટો મંડાયલાં છે. એ સૌ તે રેતીના કાંકરામાં વાસો કરનારી એક જાતની પ્રજાની વાસનાઓ. ફળી વળવાથી તેઓને ખરેખર જ લાગે છે. આપણને તેમ બનવું અશક્ય લાગે છે, એટલું જ નહીં, પણ હસવા સરખું લાગે છે. જેની જેવી કલ્પના તેવું તેને દેખાય એ વાસનાનું મૂળ સ્વરૂપ છે. તુલસ પહેલવાનની વાસના આવાં ઈજદ ઉપર દ્રઢ ચાંટેલી હોવાથી તેણે અરઢીસૂરની આરાધના કરી લડાઈના મેદાનમાં દુશ્મનોની સામે લડતી વખતે પોતાના જ ઘોડાઓને માટે ભેર, શરીરની મજબુતી, અદેખાઓને જેર કરવાનું, દુશ્મનોને મારી નાખવાનું, સામે લડનારા પેરીઓને નીચે તોડી પાડવાનું કૌવત એ સઘળું માંગતાં તેણે આરાધના કીધી હતી કે, “ઓ અરઢીશૂર ! વચ્ચેસકના બહાદુર બેટાઓને કુંગદેઝ નામના કિલ્લાના ક્ષત્રોસુક નામના સર્વથી ઉંચા દરવાજા આગળ, હું શત્રુને જેર કરનારો થાઉં, તેમજ તુરાન દેશના લોકોને પચાસથી સો ગણા, સોથી હજાર ગણા, હજારથી દશ હજાર ગણા, તથા દશ હજારથી અગણિત ગણાઓને હું મારી નાખું એવો વર તું મહેને આપ !” હવે પેલી ગમ વચ્ચેસકના બહાદુર બેટાઓએ તે જ પડક કુંગદેઝના કિલ્લાના તે જ ક્ષત્રોસુક દરવાજા આગળ સો ઘોડા, હજાર બળદ, અને દશ હજાર ન્હાનાં ગોસ્પદોથી અરઢીસૂરને આરાધીને તેણી પાસે એટલીજ મુરાદ ચાહી કે, “અમે ભેરાવર તુલસ પહેલવાનને માર મારીને જેર કરનારા થઈએ, તથા ઈરાની મુલકોના પચાસથી સો ગણા, સોથી હજાર ગણા, હજારથી દશ હજાર ગણા અને દશ હજારથી અગણિત ગણા લોકોને અમે મારી નાખ્યા !” પરંતુ એ બન્નેની ખોટી માગણી તે ખુદાએ શાથી કબુલ રાખી નોતી ? ભગીને બુખ ભાંગી જ. જે સર્વદા સમાહિત મનનો, નિસ્વાર્થી તથા વિવેકી હોય છે, તેનીજ ઈન્દ્રિયો સારથિના સારા ઘોડા પ્રમાણે વશીભૂત થાય છે, સ્વાર્થિઓની નહીં જ. નર-ફરેસ્તા કે નારી-ફરેસ્તાની આપણે જે

આરાધના કરતા હોઈએ તે ફરેસ્તાને સર્વ ફરેસ્તા કરતાં મહોટો કહેવો, તેને હથુતા આપવી જ નહીં, પણ તેની સેવા કર્યા કરવાથી જરૂર લાભ થાય છે, એમ ચકીનશી માનવું, નાસ્તિક વિચાર રાખવો જ નહીં. ત્યારે હે લાઈ ! તું હવે નાસ્તિક વિચાર નહીં કર. કાંકે આપણુ સર્વ રખના રજની ખાક છિયે.

હઝાર ખીશ કે ખીખાને અઝ ખુદા ખાશદ,
ફેદાએ ચક તને ખીખાને કાશના ખાશદ.

એક હજાર સગાં બહાલાં હોય તેઓ બે નાસ્તિક વિચારનાં હોય તેમને તો, જે કોઈ સગો બહાલો નહીં છતાં આસ્તિક એટલે ખુદાનો હોસ્ત હોય, તેના ઉપરથી તે બધાં સગાં બહાલાંને આવારી નાંખવાં બેઠાં. સંગેમરમરનો એક પત્થરો પડેલો છે, ત્યાં દશ શિલ્પશાસ્ત્રિઓ ઉભેલા છે. મનમાં તેઓ કલ્પનાઓ કરે છે તે બધી. એક જણ ધારે છે કે એ ટુકડામાંથી એક મનુષ્યની મૂર્તિ સારી કેતરાશે; નીચલા લાગોમાંથી પગો કેતરાશે, અને ઉપરનો લાગ સાંકડો છે તેમાંથી માથું કેતરાશે. ખીબે વિચાર કરે છે કે, એમાંથી એક પેટી કેતરાશે. ત્રીબે કલ્પના ચલાવે છે કે, એમાંથી પ્રિયા પ્રિતમનું શય્યામાં સુતેલું એક બેડું સુંદર રીતે ધડાશે. ચોથો એવી વાસના કરે છે કે, એમાંથી એક હોજ કે કુંડ ઉત્તમ બનાવાશે. એ પ્રમાણે જેણે માણસ કેતરવાની કલ્પના ચલાવી હોય તેને પેલા પત્થરામાં આબેહુબ માણસનો ચિતાર દેખાય છે. જેણે પેટી ધારી હશે તેને પેટી, અને જેણે પ્રિયા પ્રિતમનું બેડું ધાર્યું તેને તે સૌ તેમાં જ આબેહુબ દેખાશે. એ સુબળ દશ કેતરનારાઓ બુદાં બુદાં હજારો હજાર રૂપો કેતરવાનું તે પથ્થરમાં બેઠાં કલ્પે છે; તો બે કે પથ્થર તો એક જ છે, અને જેમ ને તેમ પડેલો છે, તો પણ તેમાં વાસનાથી કરીને આકૃતિઓ તો તરેહવાર કેતરાઈ ચુકી છે; અને સર્વને કેતરવાનું તે પણ બુદું બુદું જ સુબ પડ્યું છે. પત્થરો તો માત્ર એક જ છે, પરંતુ તેમાં બુદી બુદી જાતની મૂર્તિઓ નહીં કેતરેલી છતાં કલ્પના અને વાસનાથી કેતરાઈ ગઈ; તેજ પ્રમાણે બુદાં બુદાં જગતોમાં બુદા બુદા આકારો તે કલ્પના અને વાસનાનું મૂળ છે, એમ સમજાવવામાં આવે છે. વળી મીઠાઈગરને ત્યાં ખાંડના શીરામાંથી રમકડાં પાડે છે તે બધી. શીરો તો એક જ છે, તોએ તેમાંથી જ હાથી થાય છે, ઘોડા નિકળે છે, ખુરશી બને છે, મકાઈબુદા અને તરેહવાર વસ્તુઓ બનાવવામાં આવે છે, તોપણ શીરો તો એક જ છે, માત્ર આકૃતિ બુદી કલ્પવામાં બુદાપણું આવ્યું. તેજ પ્રમાણે જગતમાં જે જે કાંઈ દેખાય છે તે તે માત્ર એક જ ઇશ્વર આત્મામાં લિન્ન લિન્ન અનુમાન ચલ્યાં દેખાય છે, તો બે કે ઇશ્વર રૂપી શીલા, અને ઇશ્વરરૂપી શીરો તો એક જ છે; માત્ર વાસનાથી તરેહવાર મૂર્તિઓ અને રમકડાં પડેલાં આપણે બેઠાં છિયે. વળી તે સર્વ બુદાં નહીં છતાં, બુદાં હયાત નહીં છતાં, આપણને બુદાં બુદાં દેખાય છે. તેવો જ આ મોટો, ખ્યાલી, અને ફવળા જેવો સંસાર છે. વળી માટી કે મીણના પુતળાં બુદી. માટીના બનેલા

એક જ શારમાંથી હજારો પુતળાં બનાવી શકાય છે. કુંભાર પણ કાઢવના એક જ લોચામાંથી તરેહવાર વાસણો બનાવી કાઢે છે. અને હવે સર્વનો સામટો સરવાળો કાઢ્યો તો મૂળમાં તો એક જ પથ્થર-ખાંડનો એક જ શરીર-માટીનો એક જ ગાર-અને ધૂળનો એક જ લોચો છે; પરંતુ વાસનાથી કરીને તેઓને બહુ રૂપો જૂદે જૂદે પ્રકારે આપાયાં છે. તેજ પ્રમાણે મૂળ તો માત્ર એક જ ખુદા છે, અને વાસનાએ કરીને આપણે તેને આપણાથી જુદો માન્યે છિયે, અને તેને જોઈ શકતાં નથી, કેમકે જે જોવાની વસ્તુ તે જ આપણે પોતે છિયે, તો વળી જે જોવાની વસ્તુ હોય તે પોતે પોતાને જ જોનાર કેમ હોય ? માટે જ એમ જોએ બંદગીનું લક્ષણ એવું કહ્યું છે, કે ખુદાની બંદગી, એ આપણા આત્માની પાંખની બરાબર છે, જે પાંખો વડે આપણો આત્મા આકાશ ઉપર ઉડે છે, બંદગી એક જાતની એવી સમાધિ છે, કે જે સમાધિ ચઢાવતાં જ આપણે પ્રભુને જોઈ શક્યે છિયે, એવું પણ આપણને સમજાવવામાં આવ્યું છે. અને એ સિદ્ધાંતો લક્ષમાં લઈ કોઈ તો એવું પણ સમજાવે છે કે, વાસનાનો ઉપલો ભેદ કાઢી નાંખવાને આજે સોસિએલીસ્ટો, એનાર્કીસ્ટો, નિહીલીસ્ટો, બોલ્સવિસ્ટો, અને કોમ્યુનિસ્ટો વિગેરે મન મોજાવાઓ એક ઉમદા નેમ રાખી, સર્વને પાછાં એક જ પંક્તિ ઉપર એક સરખાં કરવાનો દાવો કરે છે, તેમાં તેમની નેમ જેટલે દરજ્જે ઉમદા છે તેટલો જ તેમનો નેમ પાર પાડવાનો માર્ગ પણ જો ઉમદા હોત, તો તેઓ આ જમાનામાં પેગંબરોની પંક્તિ ઉપર હોત. અશો જરાયુએ તેમ જ સોક્રેટીસ એવી વળણ તરફ મત આપતાં કહે છે કે, આપણી બંદગી માત્ર આપણ પોતાને જ માટે નહીં હોવી જોઈએ; પરંતુ સામાન્ય તમામ દુન્યાની પેદાશને માટે હોવી જોઈએ; કેમકે આપણું લહું શેમાં સમાયલું છે, તે તો આપણા કરતાં આપણો ખુદા વધારે સારી રીતે સમજે છે. ઉપર જણાવેલા “ઈસ્ટો” થી ઉલટું જ, સર્વને એક ખુદામાં ભેળી નાંખવાના વાંધા વગરના માર્ગો પાક પેગંબરોએ બહાર પાડી એમ જ સમજાવ્યું છે, કે જ્યાં સૂધી આપણું અજ્ઞાનપણું દૂર થાય નહીં ત્યાં સૂધી તો આપણે ખુદાથી જુદા અને ખુદા આપણાથી જુદા જ છે, અને તે જુદાપણાનું અજ્ઞાન દૂર કરવા માટે જ બંદગીનો માર્ગ ઉત્તમ છે. એક જરથોસ્તનું-એક બુદ્ધનું-એક ક્રીષ્ણનું-એક મોહનનું-એક વસિષ્ઠ કે વિશ્વામિત્રનું કામ, રૂપમાં જુદું, પણ હેતુ, કૃમ, અને કર્મમાં તો એક જ હતું. રે ભાઈ, તે એકને જ ભજો! તે એકના એકની જ ભક્તિ કરો! તે એકના એકની જ સ્તુતિ કરો! અવસ્તામાં આપણને સમજાવવામાં આવ્યું છે કે, અશ્વીસૂરને વિદ્વનવાજ નામના ટોળાઓએ આરાધવા માંડી હતી, કાંકે જોરાવર અને રૂતેહમંદ પાદશાહ રૂરેદુને જ્યારે વિદ્વનવાજને ગીધ પક્ષિના આકારમાં ઉચે ઉડાડી દીધો હતો, ત્યારે તે વિદ્વનવાજ પોતાને ઘેર પહોંચવાને માટે ૩ દહાડા અને ૩ રાત સુધી ઉડ્યા જ કીધો; અર્થાત્, નાસ્ત્યા જ કીધો. ત્રીજી રાતને છેડે તેણે અશ્વીસૂરની આરાધના કરીને એટલી જ સુરાદ માગી કે; “અગર જો પરવરદેગારની

પેદા કરેલી જમીન તરફ તથા મહારા પોતાના મુકામ તરફ હું જીવતો સહી સલામત પહોંચીશ, તો ત્યારે માટે પવિત્ર કીધેલી, અને બરાબર ગાળેલી હોમને લગતી (શોમ રસની) જીવામને લગતી લેટોમાંની હબરો લેટો ત્યારા રંધણ નામના ઘાટ ઉપર હું લાવીશ ! ” ગંગા અને જમનાના ઘાટો ઉપર પણ એવાં વ્રત લેવાય છે, દુઃખના અને મહા સંકટના વખતમાં બરાં ફીલથી દુઃખી થઈને આર્જવ કરેલી બંદગી તેણીએ માન્ય રાખી, અને તે સુશોભિત, ઘણી હિંમત આપનારી યુગ્મસુરત દેખાવની, ઉંચે વેરથી વસ્ત્રાલંકાર પહેરેલી, સીધાં કદવાળી, સુંદર તાજ સાથની કન્યાના રૂપમાં તે રાહ ચુકેલા ગભરાયેલા વિક્રનવાજની આગળ આગળ ચાલવા લાગી. તેણીએ તે વિક્રનવાજની બંને બાજુ પકડીને આંખના પલકારામાં તેના ઘર આગળ જ આખાદ, વગર જખમ થયે, તંદોરસ્તી ભરેલા જલદીથી લઈ જઈ મૂક્યો હતો. માટે તું ખાત્રીથી બાજુએ વાળા ભાઈ, કે એક જરથોસ્તી લેખે દુન્યાદારીને ખાતર ત્યાં ઈમાન અને ચકીન ડામાડોળ કરવું એ ગુન્હાનું જ કામ છે.

હરકે પરણીએ એલેમો ભેહોદ ફરખત;
બરમની ગીરહ કહોં પાક ખેશુકા.

જેણે પોતાની પહેરેઝગારી તથા એલમ તથા પવિત્રાઈ વેચી, તેણે અનાજની બળી એકઠી કરીને પછી બાળી મૂકી, તેવું થાય છે; માટે એ અધર્મી માર્ગથી તું ફર પાછો !

સપ્તક ૭ મો.

કલ્પના ચલાવી ફેરવો, મનની માળા.

“ Father of light and life ! thou Good Supreme !
O teach me what is good ! teach me Thyself !
Save me from folly, vanity, and vice,
From every low pursuit ! and feed my soul
With knowledge, conscious peace, and virtue pure,
Sacred, substantial never fading bliss. ” (Thomson)

નસર:—ભાઈ વિરાડ ! કાંઈ પણ ચમત્કાર દેખવા વિના માત્ર નમસ્કાર કરવાનું તમે કહો તે શી રીતે થાય ?

વિરાડ:—ભાઈ, બીજા રોખ્યા વિના ઝાડ કેમ ઉગશે ? કર્મ કીધા વિના પરિણામ કેમ જણાશે ? પુદ્ગાની પુદ્ગાવંદીનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કીધા વિના પુદ્ગાની મહાન શક્તિનું ભાન ત્હને કેમ થશે ? પહેલાં તો તું તેના ગુપ્ત લેટો સમજ,

કાંઈ શાસ્ત્ર કહેશે કે, જે મા—બાપ આજે અહિંયાં આપણા ઉપર

મા—આપણું લોગવે છે, તે જ મા—આપના આપણે કદાપિ પૂર્વ જન્મમાં મા—આપ હોઈશું. જે મટ્ટી આપણા પગ હેઠળ આજે અહિંયાં કચડાય છે, તેમાં જ કદાપિ આપણે આપણા પૂર્વના દ્વૈશ્વર્ય અને શૌરાળ પહેલવાંને, કિંવા નૌશૌરવાન અને શાહપુર જેવા પાદશાહોને કચડતા હોઈશું; અથવા લવિષ્યમાં મહારૂષિ કે મહામુનિ થનારાઓને કદાપિ કચડતા હોઈશું; અથવા એવી રજકણો પગે દાખતા હોઈશું, કે જે રજકણો લાખો યોનિયોમાં જન્મ લઈને રાજા પાદશાહ કે પીર પેગંબરોના દરબજા લેશે. વાસ્તે ઓ નસર! એવી વિલક્ષણ શાંતિની પેદાશને પેદા કરવાવાળા ખાવિંદને જ તું લજ! વળી કોઈ શાસ્ત્ર તે સાહેબને નમવાના પ્રયોજન લેખે આપણને એવું જણાવશે કે, કંઈ કંઈ જપ જપ અને તપ પરિતાપ કરતાં કરતાં એક રજકણ, એક અણુ, કે એક પરમાણુ (atom) માંથી લાખો લાખ જન્મ પછી અને કરોડો કરોડ હાંડમારી પછી, આપણે આદમી જેટલી ઉંચી પદ્ધિએ પહોંચવા પામ્યા છિયે તે માટે, તથા હવે પછી ફીરેસ્તાઈ પદ્ધિઓએ ચઢવાને પાર પડવા માટે, અને તે પરમાત્મામાં પાછાં મળી જવા માટે, તે સાહેબના ઉપકાર અર્થે તથા આજેજી અર્થે, તે તમારા ઉપરીને નમો! હરમીસ પણ એવું કહેતો આવ્યો છે, કે ખુદાતાલાની આગળ કાંઈ પણ નજર કરવા લાયક ખાસ ચીજ જો આપણે આદમીઓ પાસે હોય, તો તે એકલી બંદગી જ છે. ઇંડાં વગર મરઘી પેદા થતી નથી, અને મરઘી વગર ઇંડું પેદા થતું નથી; અર્થાત્, માય છે તે બચ્ચાંને જન્મ આપે, અને તે જ બચ્ચાં માયને જન્મ આપે, એવા અદ્ભુત ચમત્કારો શું નમસ્કાર કરવાને પૂરતા નથી? આ સંસારનો મિથ્યા વાસનાનો ખેલ રચવા માટે તેના ચમત્કારિક કર્તાને શું તમે નહીં લજો? જે ઇશ્વરે દરિયામાં પ્રાધોપ્રાધ ટન પાણી ભરેલું છે છતાં, તે જ દરિયામાં મુસાફરી કરનારા ધણીવાર પાણીની જ તરસે મરી જાય, અને તેવા જ પાણીના પૂર્ણ ભંડારમાં એક મોટી કે નાની સરખી આગબોટ ઉપર લાગેલી આગ બુજવી શકાતી નથી; એવા વર્ણવી નહીં શકાય તેવા ચમત્કારિક કાયદાઓ ચલાવનાર, અણુહદ શક્તિ ધરાવનાર ધણીની બંદગી શું તમે નહીં કરો? એક વર્ષના ન્હાના બાળકને તેની માતાના ખોળામાં રમતું છોડી, તેના પિતાની લાડકવાચી ચૂમી લેવાનું બંધ કરી, એકદમ તે બાળકને એક જંગલમાં એકલવાયું રહેવા દઈ, તેના માતપિતાને મારી નાંખી, તે મુવેલી માતાના મુવેલા ખોળા ઉપર રમતું અને મુવેલી ધાવણ ધાવતું છોડી મેલવાનો લેલી કાયદો ચલાવનાર સાહેબને તાબુ-ખીથી શું તમે નહીં લજો? ઓ નસર! તે સાહેબ એક વરસના બાળકને છોડી, ખીજી ગમથી એક સો વરસના, પળે પળ ગુનાહ અને પાપો કરનારને રોજી રજકે, માનપાને, અને દૂધપૂતે ભરપૂર કરવાનો વિચિત્ર પણ લેલી નિયમ ચલાવવાનો કાયદો રાખનાર ખારે હકતાલાને ઓ લલા, તું પૂર્ણ એતેકાદથી લજ! તેને જ લજવાથી તું પોતે જ પોતાને શાંતિનું સુખ આપશે. માંગ અને મળશે. શોધ અને જડશે.

ઠોક અને ઉઘડશે. એ વેણી પવિત્ર ચક્રીન ધરાવનારાં જ છે. નસર:-પણ ત્યારે બધાં જ ઇશ્વર પાસે તરેહવાર માંગે છે અને તે બધાંને જ માંગેલું તો મળતું નથી તેનું કેમ ? વિરાઠ:-પણ વાત તો હાં છે, કે માંગવા માંગવામાં ફેર છે. સેન્ટ જેમ્સ કહે છે તેમ તમે માંગો છો અને મળતું નથી, તેનું કારણ એ જ છે કે, તમે માંગો છો તે અયોગ્ય માંગો છો. જે માંગો તે ચક્રીનથી માંગો, ડગમગપણે ના માંગો. માગ્યા પ્રમાણે મોટે વહેલે મળશે જ એવી માગનારની પ્રભુ વીશે ચતિ જ ક્યાં છે !

નસર:-“પણ ત્યારે ઇશ્વર પાસે માંગવું, કે પાણી અને આતશ પાસે માંગવું ?”

વિરાઠ:-સંભળ. જામારપે પોતાની સામે બળવાન લશ્કરને આવતાં જ્યારે દીકું હતું ત્યારે ગલરાઇને આવાં અર્દીસૂર મારફતે ચક્રીનથી માગ્યું હતું કે; “જેમ બીજા સર્વ ઇરાનીઓએ આગલા વખતમાં ફતેહો મેળવીને દેત્યોને પુજનારા હુષ્ટ માણસોને સજા કરી હતી, તેવી ફતેહ મહને આ હુષ્ટ લોકોને જેર કરવા માટે તું આપ !” તેની ભલી મુરાદ તે જ વેળાએ બર આવી હતી. તેમ જ પૌરુષાક્તિના દીકરા અશ્વઝંદઘહે, તથા સાયુઝદ્રિના બે બેટાઓ અશ્વઝંદઘહે અને શિતએ તેણીની આરાધના મારફતે માગ્યું હતું કે; “તુરાની લોકોના દાનુ તાએફાવાળાઓના જે ત્રણ સરદારો નામે કર અસબન, વર અસબન, અને દૂરએકતુ છે, તે જીલમગારોને આ મહા જગયુદ્ધમાં હરાવવાને અને દુઃખ પામેલાંઓને છોડાવવાને અમે શકિતવાન થઇએ !” તે ભલી, બીન સ્વાર્થી મુરાદ હતી, જેથી તે પ્રાપ્ત થઇ જ હતી. તે લોકોને કાંઇ ફાયદો નજર આવ્યો હશે ત્યારે જ આવી બંદગી કરી હશે ને !

રે નસરે યોં રહિ ભવ બિખે, ભગવત પથ વં લીન;

બિમિ કુપાર મહિ ધાર નિત, ચમુના ખેલત મીન.

ઓ નસર ! તું સંસાર સમુદ્રમાં વસીને અહુરાની પેદા કરેલી અદ્ભુત શક્તિઓ અને પેદાશોની શેતાશ્વના માર્ગમાં એવી રીતે લીન રહેજે, કે જેમ સમુદ્રમાં જમનાજીની ધારા વહે છે તોપણ તે ધારામાંનાં માછલાં તે જ ધારામાં રમે છે, અને મૃત્યુની બીકથી ખાચં જળમાં જતાં નથી. તેમ જ હે નસર ! સંસારમાં રહીને અહુરાની રચેલી ઉત્તમ પેદાશો અને તેના ઉપર ભવજ્વલ કરેલા ફરેસ્તાઓની આરાધનાના માર્ગમાં જ હાલ તો તું એક ચિત્તે ખેલ્યા કર ! એક ચિત્તે હાલ તો ખુદાને યાદ કર, પછીની વાત પછી.

નસર:-પણ એક ચિત્ત કેમ રખાય ? વિરાઠ:-હે ભાઈ ! ખુદાને બે તું એવાં એક ચિત્તથી પુજે, કે જેવાં ચિત્તથી એક કનકવો ચકાવનાર, પોતાના કનકવાના ચકવા ઉપર, તેની ગોળાંટ ઉપર, તેના ઉપર સામેવાળાની ભેળવાયલી જાળ ઉપર, જે દ્રઢતાથી ધ્યાન રાખી કનકવો ચકાવતાં તેની આસપાસ શું શું થાય છે, તે તે કાંઈ બોતો કે જાણતો જ નથી, તેમ તું પણ ઉંચે આકાશ તરફ એક ચિત્ત રાખી ત્હારા

કનકવા રૂપી ખુદા ઉપર ધ્યાન લગાડ; અને સંભાળ રાખ, કે તે કનકવાને ખાંધેલી ત્હારા મનમાંની દોરી તૂટી ન જાય, કિંવા બીજે કોઇ દેવ દરજ્જા કહેતાં શયતાંની શક્તિ ત્હારા મન રૂપી કનકવામાં પોતાની દુષ્ટ જાળ નાંખી ત્હારે તાર તોડી ન નાંખે. અને તેટલા માટે ત્હારે તાર મજબુત માંજે પાયલો બનાવજે; પછી માંગ અને જરૂર મળશે જ. ચિતળ કે બાંગરી પહેરાવનારના જેવાં ધ્યાનથી તું ઇશ્વરનું ધ્યાન ધર. ચિતળ પહેરનારી ગમે એવી રહે, તેણીની નાની આંખોમાંથી ગમે એટલાં આંસુ ટપકે, તેણીના કોમળ નાભુક હાથ ગમે એવા લાલ લોહી જેવા થઈ જાય, તોપણ તે તરફ નજર નહીં કરતાં, તે એટલી જ ચીજ ઉપર નજર રાખે છે, કે રખેને આ નાભુક ચિતળ ભાંગી જાય ! કેમકે ન્હાનું જેટલું ચિતળ મસ મ્હોટા હાથના પોંચામાંથી સાંકડા હાથોમાં ઘાલવાનું કામ જેવું બિકટ, અને પૂર્ણ ધ્યાનવાળું છે, અને તેથી તે ચિતળવાળો જેમ ધીમે ધીમે તે ચિતળ પોંચામાંથી ઉતારે છે, તેજ પ્રમાણે આ સંસારરૂપી પોંચામાંથી મન રૂપી ચિતળને ધીરે ધીરે ધ્યાન ધરીને ઘાલવું, અને પછી ચિતળ પહેરાયા બાદ, જે પ્રમાણે રડતી નાજનીન હસતી રમતી દેખાય છે, અને ખુશી ખુશાલીમાં આવી પોતાના હાથની શોભા જૂએ છે, તેમ ત્હારે આત્મા ઐશ્વર્યાત્મામાં પરોવાઈ જવાથી ત્હને બેહદ ખુશાલી ઉપજશે. ચિતળ જે વખતે ઘણાજ ભેર આપે છે તે વખતે એક સોહવાસન સ્ત્રી એટલી બધી આકળી ગાલરી થઈ જાય છે, કે તેણી ઘડીભર ચિતળ વગરના રાંડેલા હાથે રહેવાનું પસંદ કરે છે, પરંતુ ચિતળ પહેર્યા બાદ તે પોતાના આગલા વિચાર માટે ધિક્કાર કરે છે, તેજ પ્રમાણે જીવાત્મા માટે ખુદાઈ રસ્તો ઘણો બિકટ છે, ઘણી હાડમારી નડે છે, પરંતુ એક વાર તેમાં મન પરોવાયા પછી તેની મજા, તેનું સુખ, તેની શાંતિ, એ સૌ ઔર જ જાતના જણાશે, કે જેવાં સુખના નમુનાનું કાંઈ પણ સુખ અને આનંદ આ સંસારમાં અનુલવમાં આવતું જ નથી. એવી મનની શુદ્ધિ આ જન્મમાં નહીં, તો બીજા જન્મમાં પણ થશે, એમ જાણીને ખંતથી મંડ્યા રહેવું બેઈએ. નસર:-પણ મન તો મારી શકાતું નથી, અને પાપો તો થતાં જ જાય છે, એટલે બંદગી શા થકી કરવી ? અને તેવી કરેલી બંદગીની કે પુન્યની અસર તો કંઈએ થવાની નથી તેનું કેમ ? વિરાડ:-એવું એવું ત્હારે બીલકુલ મનમાં લાવવું જ નહીં, કેમકે પાપ પુન્યનું તોલ અને માપ જ હંમેશાં દાદારની દરધામાં તો થાય છે; ત્યારે બંદગી કીધાથી જે મણભર પાપમાં શેરભર પણ પુન્ય થાય તો એક શેર પાપ જે ઓછું થયું તે ખરું. તેની સજા જેઠલી ઓછી થઈ તે સહી. કારણ કે, તમે કોઈ પણ કામ કરશો તેનો માંગદલો તો થવાનો જ. હજારો પાપ કરીને એક પણ સવાબનું કામ કરશો તો તે પણ વ્યર્થ જવાનું નથી, તેનો પણ બંદલો તમને મુજરે મળશે. એ કારણસર તમારાં મનને તમે એકની સાથે ચોંટાડી દેવાનો રાજરોજ અભ્યાસ પાડવાનો પ્રયત્ન કરો. પહેલાં તો તમારા સપાટામાંથી એ મન નાસી નાસી જશે,

પરંતુ તમે કાચબાવાળું કરો, કે જે કાચબો પોતાનું આખું અંગ કોટલાંમાં રાખી પોતાને એકમાં સંકોચાવી દે છે, તેમ તમે પણ મનને સંકોચવાની કસરત કરતા રહો; પછી જેમ મેથ્યુ હેનરી કહે છે તેમ, તમે બંદગીને સવારની કુંચી બનાવો, અને સાંજની આળણી બનાવો. એટલે કે, સહવારનું પહોર છે તે બાણે એક તાળું છે, તેને બંદગી રૂપી ચાવીથી ઉઘાડો. અર્થાત્, સવારમાં ખુદાતાલાની બંદગી શરૂ કરો, અને સાંજે તો જેમ આળણીમાંથી હરેક વસ્તુ આળી નાંખવામાં આવે છે તેમ બંદગી રૂપી ચારણીમાંથી હુણ્ણરૂપી સર્વ કંચરો આળી નાંખી રાતે સુખે ઉઘાવ! તેમ થવા સાડ થોડું થોડું પણ કાંઈ રોજ રોજ મનના સ્થિરપણા માટે કર્યા બન. મન, ચિત્ત, વાસના, ધ્યાન, એ સર્વ દ્રઢ થયાં, કે ખુદાનો પ્રકાશ રૂબરૂ તમને દેખાશે; સાકાર રૂપે કે નિરાકાર રૂપે, બહારની દ્રષ્ટિથી કે અંતરની દ્રષ્ટિથી તેને તમે દેખતા થઈ જશો.

નસર:—પણ શું ખુદાનો પ્રકાશ આતશના ને પાણીના જથ્થામાં જ ભરેલો છે? અરદ્રીશૂરની આરાધનાનું તે વળી ફળ કેવું હોય?

વિરાડ:—સંભળો ભાઈ; પ્રાથો પ્રાથ કે અસંખ્ય ગણા જળના નિર્મળ જથ્થા ઉપર શું પ્રભુએ કોઈ મહાન ફરેસ્તાની શક્તિને નિર્માણ નહીં કરી હશે, કે અંતર્જ્ઞાને ગોશ્તક્રીઆને પણ રંધના ઘાટ ઉપર અરદ્રીશૂરની આરાધના કરી ઇચ્છા જણાવી હતી કે; “અરાબ અક્કલવાળા, દોજખી અખત બહુગરને જેર કરનારો હું થાઉં! તે અક્કલવાળા પરંતુ આડે માર્ગે હુદ્દ રીતે અક્કલને વાપરનારા અખત બહુગરે અદાવત અને અદેખાઇથી મહને લલ પક્ષે કર્યા છે, તેના પ્રત્યુત્તર આપવાને મહને તું બુદ્ધિ બક્ષ!” ગોશ્તક્રીઆનને એ અખત બહુગરે બુદ્ધા બુદ્ધા અધરા લલ સવાલો પૂછીને તેના જવાબ માગ્યા હતા, જે જવાબો બે તે ગોશ્તક્રીઆન ન આપે તો તેના જીવ બનનો સોદો હતો. આથી આવા કટાકટીના, બેઆપ્ત થવાના, મુશકેલ પ્રસંગે આવાં અરદ્રીશૂર મારફતે અહુરાએ તેની દ્રઢ ભાવના પાર પાડી હતી. અર્થાત્, તમે બે પરમેશ્વર પાસે તેની મહાન કુદ્રત મારફતે મુરાદ માગો, અને બે તે મુરાદ પોતાનું તેમ પારકાં સર્વનું ભલું જ રહાવા જેવી ભલી હોય તો જ તે મંબુર થાય. ખીબને હુઃખ દેવાની હુવા ફજિબુત થતી નથી, પણ તેનું પરિણામ ઉલટું આવી ખાડો ખોદે તે જ તેમાં પડે છે.

સબક ૮ મો.

દિવસની બંદગી રાત્રે, અને રાતની બંદગી દિવસે ફળ આપે.

“When prayer mounts upon the wing of fervour to God, then answers come down like lightning from God,”—W. Secker.

અનસૂયુઃ કૃતજ્ઞઃ કલ્યાણા નિષ સેવતે ।

સુલાનિ ધર્મમર્થેષ્વ સ્વર્ગેષ્વ લબ્ધતે નર ॥

જે અસૂયા વગરનો અને થએલા ઉપકારોની પિછાન કરનારો કૃતજ્ઞ છે, તથા સારાં કર્મ કરે છે, તે સુખ, ધર્મ, અર્થ, અને સ્વર્ગ બધું જ મેળવે છે.

અલંકાર રૂપે કહેવામાં આવ્યું છે કે, દાદાર અહુરમઝદે એકવાર આવાં “અમરદ્રીશૂર” નામની ગંગા જન્મના જેવી પવિત્ર નદીને ફરમાવ્યું હતું કે; “આકાશ ઉપરના તારાઓ આગળથી થઇને તું પૃથ્વી ઉપર જા; ત્યાં સરી ઇજતવાળી, પરણવાને લાયક કન્યાઓ ત્હારી સોડેથી પાદશાહી મુકામ તથા તદ્દોરસ્તી ભયોં જોરાવર પંતિ માંગતી આવશે. તેમજ કષ્ટાતી વ્યાતી જનતી જવાન સ્ત્રીઓ ત્હારી પાસેથી આસાનીથી અને દુઃખારો થયા વિના છોકરાં જન્વાનું એક ચિત્તે, એક ધ્યાને મનન પૂર્વક મથન કરતી માગતી આવશે; તો તેમની ભલી ઉમેદો હે અમરદ્રીશૂર! તું તેમને મ્હારા તરફથી જરૂર બખશજે. કેમકે તેઓ ખરાં દિલથી મુશાહો માંગતી આવશે.”

નસર:-ધ્યાનપૂર્વક, મનનપૂર્વક, અને એક ચિત્તની મ્હને વ્યાખ્યા સમજાવશે બાઈ?

વિશ્લેષ:-એક દષ્ટાંત આપવાથી આ સિદ્ધાંત તમે સમજી શકશો બાઈ. ભરથરી રાજા મોટો ઇશ્વર ભાવિક અને ઇશ્વર ભક્તો યોગીરાજ રાજા હતો. તેના જેવો જ ભાવિક અને આત્મજ્ઞાનિ પોતાના પુત્રને કરવાની ઇચ્છાથી, બીજા કોઈ રાજાએ ઘણી મીનતભરીથી તે રાજા પાસે તે પુત્રને ખાસ મોકલી આપ્યો. ભરથરી રાજાએ તે પુત્રને કહ્યું કે; “હું ત્હને મ્હારો ચેલો ત્યારે જ કરૂં અને આત્મજ્ઞાન તો ત્યારે જ આપું, કે જ્યારે આ થાળ પાણીથી તળાતળ કોરે કોર ભરીને હું હ્યાં મૂકું છું. એ થાળમાં હવે જો પાણીનું એક ટીપ્પું નાંખીશ તો તે પણ ઘોળાઈ જશે, એટલી બધી આ થાળ ભરેલી છે. એ ત્હારા માથા ઉપર ચઢાવી, આજ સાંજે મ્હારાં આખાં નગરમાં ત્હારે ફરી આવવું, મગર તેમાંથી પાણીનું એક ટીપ્પું પણ નહીં ઘોળાવું જોઈએ! ત્યારે જ હું ત્હારો ગુરૂ, ને તું મ્હારો ચેલો થઈ શકીશ!” પુત્રે તેમ કરવા કબુલ કર્યું. બીજી ગમથી રાજાએ નગરમાં દુહાઈ ફેરવી, કે આજની રાત સર્વ લોકોએ તહેવારના જેવી પાળવી. રસ્તે, શેરીએ, કે ચકલે ચોટે બધે નાચરંગ, ગાનતાન, ખાણીપીણી અને દીવા રોશનીનો ઠાઠ મચાવવો; એટલે દુકંમ મ્હોટો મહિમા કરી દેવો. પછી ગોઠવણ પ્રમાણે પેલા રાજપુત્રે સાંજને સમયે મહા રાજની રૂબરૂ પેલી થાળ ધીરે ધીરે-ધીમે ધીમે, ધ્યાન ધરીને માથા ઉપર એવું તો સફાઈથી ચઢાવી, કે એક પણ ટીપ્પું ઘોળાયું નહીં. એટલુંજ નહીં, પણ આખા શહેરમાં જ્યાં ગમે ત્યાં તે છોકરો ભટકી ભટકીને થાળ સહિત મ્હારાજના મહેલમાં પાછો ફર્યો. રાજાએ તેની થાળમાં પાણીનું એક ટીપ્પું નાખી બેયું તો તે ટીપ્પું પણ બહાર ઘોળાયા વિના ન રહ્યું! જ્યારે તે રાજપુત્રને મ્હારાજાએ સવાલ

કયોં કે; “નગરમાં તેં શું શું જોયું? કાંઈ નાચરંગ કે ગાનતાન કે દીવા રોશની કાંઈપણ જોયાં સાંભળ્યાં કે કેમ?” રાજપુત્રે કહ્યું; “હું તો કાંઈએ જાણતો નથી; મેં તો નાચરંગ જોયાં નથી, લાઇટ પણ નિહાળી નથી, કે ગાનતાન પણ કાંઈ સાંભળ્યું નથી. હું તો જ્યાં ચલાયું ત્યાં ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં ચાલ્યા જ કયોં. કાંકે મ્હાડું તો બધું ધક ધ્યાન આ થાળ ઉપર ચોંટી બેઠું હતું, કે રખેને એકાદું ટીપું ધોળાય ! રખે પાણી છળકાય ! અને ત્હારા કેઈ ખાતમીદારો તે જાણે, એવી ખીકથી મ્હાડું સર્વ ધ્યાન ધક તો ઉપર થાળ ઉપર જ હતું, તેથી નગરમાં શું શું બન્યું તે હું તો કાંઈએ જાણતો નથી !” એટલાથી જ મહારાજા હર્ષથી પોકારી ઉઠ્યા; “જા ! બેટા ! તું એજ પ્રમાણે પ્રભુ ઉપર ધ્યાન રાખ, તું તેને જલદી પહોંચશે !” મતલબ’કે, એટલું બધું ચિત્ત ખુદા ઉપર રોકીને તમે માંગો તો તમને તે જરૂર મળશે, શોધો તો તે જડશે, અને તેના દરવાજા ઠોકશો તો તે ઉઘડી જશે ! તેમાં પણ વળી વચગાળેનો માર્ગ એક ફીલસુફે શોધી કાઢી કહેલું છે કે; “વગર ધ્યાને બંદગી કરવી એ ઢાંગ છે, અને વગર બંદગીએ ધ્યાન ધરવું એ ખોટી જાતનો ગર્વ છે.” ખાણું ખાતી વેળાએ હોજરી ઉપર જેમ એક ખાધરો, અને દડાદાવ રમતાં દડો ઝીલવા ઉપર જેમ એક કીકેટીઅર પોતાની નજર દ્રઢ રાખે છે, તેવી જ દ્રઢ નજર તે કીરતાર ઉપર રાખી બંદગી કરો, અને તમે માંગો તે જરૂર મળશે જ. એવી મનની બંદગી વગર, મહેનત બરબાદ જશે. એકસો ને એક વરસ વેર કાં નહીં તમે માળા ફેરવી ફેરવીને તેના દાણાના મોઢાં ઘસી ઘસીને પહોળાં ચઢોળાં કરી નાંખો, પણ તે સાહેબ તમને મળવાનો નથી, તે સાહેબ તો માત્ર એક ઘડી કે અર્ધી ઘડી, પણ ખરેખરાં નિર્મળ મનથી બંદગી કરનારને જ મળવાનો.

મનકા ફેરત જનમ ગયો, ગયો ન મનકા ફેર;

કરકા મનકા છોડ કર, મનકા મનકા ફેર.

માળા ફેરવતાં ફેરવતાં જન્મ ગયો, પરંતુ મનનું ચળવળ તો ગયું નહીં, એટલે કે મનની શાંતિ તો થઈ નહીં; માટે હાથમાંની માળા છોડી દે, અને મનની માળા ફેરવ. નસર:-“લાઇ ! બંદગી તો એક ફરજગુજારી છે, એમ ગણી નિમી આપેલું ભણતણ કલાકે અર્ધો કલાક, જ્યાંથી ત્યાંથી વગર ધ્યાને ભરડી જઈ કાશળ પતાવવામાં અથવા ફરજિઆતને વહેમની નજરથી માની લઈ બડબડાટ કરીને પરવારી જવામાં, તમે સૂચવો છો તેવી બંદગીનો હેતુ તો ઉંધો જ વળશે. એક શાયરે કહ્યું છે કે;

ચું હર સાચત અઝ તુ બખ્શ રવદ દેલ; બ તનહાઈ અંદર સફાઈ ન ખીની,
વરત માલો જ હરતો ગર એ તોભરત; ચું દેલ બા ખોદાઈરત ખેલવત નસીની.

જો કદાંચિત તું એકલો ખુદાઈ દરવામાં બંદગીમાં બેઠો હોય અને તે વેળાએ ત્હાડું દિલ તથા ધ્યાન ઠેકાણે નહિ હોય, તો તેવી બંદગીથી કાંઈ પણ વળવાનું

નથી; બલકે ધંધાધાપાનાં હરેક કોઈ સારાં કામમાં રોકાયેલા છતાં, તે કામો કરતી વેળાએ જો ત્યાં ચિત્ત કીરતારમાં જ પડેલી દબને તે સાહેબને યાદ કરતો હોય, પછી જો તું ખેતરમાં ખેતી કરતો હશે તો તે ખેતર જ ત્યાં એળાદતખાનું છે; જે કારખાનામાં તું કામ કરતો હશે તે કારખાનું જ ત્યારી દરદા છે. પાપીની બંદગી નકામી છે. પાપો થતાં જ જાય ત્યારે એક પાપી બંદગી કરે કે ન કરે તે સૌ સરખું જ છે.”

વિરાડ:—“હું તો પાપી છું, મ્હારાથી તો એવા ગુન્હા થયા છે, કે ગમે એટલી બંદગીથી ધોવાવાના નથી,” એવા એવા વિચાર કરીને બંદગી નહીં કરવી, એ મોટી ભૂલ છે. ઘણા ગુન્હા થયા માટે તો ઉલટી ઘણી બંદગી કરવી જોઈએ; તેવા વખતે સમુળી બંદગી કરવી જ નહીં અને હારી ખાવું, એ શર તા પા હેમકાઈ છે. એક શાયરનું કહેવું છે કે:—

ખાત્ર આ ! ખાત્ર આ ! હરાંચે હરતી ખાત્ર આ !
ગર કાફરો નાપાકો, ખુતપરરતી ખાત્ર આ !
ઇન દરઘહે મન દરઘહે ના ઉમેદી નીરત;
સદ ખાર અગર તેમેહ શીકરતી, ખાત્ર આ !

કદાપિ તું કાફરી ચકીનનો હોય, કદાપિ તું નાપાકી ચકીનનો હોય, કદાપિ તું ખુતખાં ખુજક હોય, તોપણ તું પાપથી પશ્ચાતાપ અને પસ્તાવો કરી, ફર પાછો ! ઇશ્વરની દરબારમાં નિરાશી કિંવા નાઉમેદી છે જ નહીં. કદાચિત સો વાર તે તોળા કરીને વળી ફરી ફરી ગુનાહ ટીધા હોય, તોએ તું પાછો ફરી ફરીને તોળા કર અને ફર પાછો ! ખુદા મારીનો બક્ષનાર છે. જેટલે દરજ્જે તમે બંદગીની ચાલુ કોશેશ કર્યા જશે, તેટલે દરજ્જે તમારા ગમે એટલા મોટામાં મોટા ગુનાહ હશે, તે પણ દિન ઉગે મોટા જથ્થામાં કપાતા જ જશે. વળી ઘણાઓ બંદગી કરી કરીને આખી જીંદગી દગિદ્રાવસ્થામાં ગુબરે, તો તેથી એમ નહિ માનવું કે તે બંદગી નિષ્ફળ ગઈ. તે જ બંદગી તેમને તેમની લવિષ્યની જીંદગીમાં કહો, કે હિંદુ શાસ્ત્ર પ્રમાણે બીજા જન્મોજન્મમાં કહો, પણ તે ઘણી કામ લાગશે. વાસ્તે “બંદગી કુન, બંદગી કુન, બંદગી; જીંદગી બીજાં જીંદગી શરમીંદગીસ્ત.” બંદગી કરો, બસ બંદગી કરો; વગર બંદગીવાળી જીંદગી એક શરમીંદગી જ છે. એક ભાઈને આમ લાગે, કે બંદગીના બદલા જેવું આગળ કે પાછળ કંઈ છે જ નહીં. કદાપિ તેને એમે લાગે, કે ખુદાની હસ્તી જ નથી, માટે વગર હસ્તીવાળી કોઈ વીજની બંદગી કરવાની જરૂર નથી, વાસ્તે તેણે બંદગી નહીં કરી. બીજા ભાઈને લાગ્યું, કે બંદગીનો ફાયદો મળે છે, અને ખુદાની હસ્તી છે જ, સખબ બંદગીની જરૂર છે; તે કારણથી તેણે બંદગી કરી. હવે બીજું એમ માનો કે, ખુદાની હસ્તી નથી, એમ મુવા બાદ પેલા બંદગીખોરને જણાયું, તો તેથી પેલા બંદગી કરનારને કંઈ ખોવાનું રહ્યું નહીં. જેટલો

વખત તેણે બંદગીમાં ગુમાવ્યો એટલો વખત તો તે ખરાબ વિચારો, વચનો, અને કામોથી અળગો રહ્યો હતો. હવે બીજી બાબત તપાસો. ખુદાની તો હસ્તી છે, એમ બ્યારે પાછળથી જણાયું, ત્યારે બંદગી નહીં કરનારને તો પૂરેપૂર્ણ ખોવાતું જ રહ્યું. “હુન્યાંકા તલબ કરનેવાલા રન્ઝુર; આકેખતકા ચાહનેવાલા મજદુર; મગર હય તાલેખે મઓલા મશરૂર”=આ હુન્યાંની જ માયામાં લપટાઈ રહેલાઓ આખરે તો દુઃખી જ થયા છે, તેમ વળી પોતાનો જ માત્ર સ્વાર્થ સારો ઇચ્છનારાઓ તો મજૂર જેવા જ રહ્યા છે; પરંતુ ખુદાતાલાની જ તલબ કર્યા કરનારા તો હમેશાં આનંદી અને સુખી જ રહ્યા છે. એક કુંવારિકા પરણવા પહેલાં સોહવાસન થવાની આશામાં જ, પોતાનો ધણી નક્કી નહીં થયેલો છતાં, હાથે ચીતળ ધાત્રી સોહવાસન બને છે; તે ભવિષ્યના એટલા જ શુકનથી, કે તેણીનો કોઈપણ દહાડો પરણવાનો વારો આવશે જ; કેમકે નહીં જણાયલો એવો તેણીનો કોઈ ધણી છે જ છે, અને વખત આવશે એટલે આપો આપ લગ્ન થશે. તે ઇચ્છા પ્રમાણે તેણીને મોંઠે વહેલે ધણી મળે છે જ. એ જ પ્રમાણે તમે પણ પ્રથમથી જ ખુદા જેવા એક હુપાયલા ધણીને માટે બંદગી રૂપી ચીતળ પહેરીને ફરશો, તો તમારી શોભા પેલી સુંદરાના જેવી સોહવાસન રૂપે જ પ્રગટશે. પરણ્યા વગર સોહવાસન થવાના આનંદમાં ચીતળ પહેરનારી થવા માટે સેંટ પોલે કહેલું છે કે; “તમારૂં શરીર જેમ અંગોળ કરીને સ્વચ્છ કરો છો, તેમ અંતઃકરણને પણ સાથે સાથે જ સ્વચ્છ કરીને પૂર્ણ એતેકાદથી તે મુરખી ધણીની આગળ તમે જવા માંગશો, તો તે ખુશી સાથે તમારી મુલાકાત લેશે. જે કોઈ ખુદાની આગળ આવે તેણે પ્રથમ તો માનવું જ જોઈએ કે, મહારા ધણી ઇશ્વરની હયાતિ છે જ છે. પછી જોઓ તેને ખંતથી શોધે છે તેઓને તે બક્ષનારો પણ તેવો જ છે. ટુંકમાં, આસ્થાથી, યકીનથી, શ્રદ્ધાથી ઇશ્વરના નામ ઉપર જ માત્ર કાંઈ પણ સાડું કામ કરો, સાડું બોલો, અને સાડું વિચારો. તમારી બંદગી ફળની આશા વગર તેને જ અર્પણ કરો; તમારી જીંદગી તેના ઉપરથી ઓવારી નાંખો, અને તે જ તમને તારશે. નસર:—“ભાઈ વિરાડ! ખુદાનાં દર્શન થયા વિના, ખુદાની ખુદાવંદી દીઠામાં આવ્યા વિના, તેની હસ્તીનો અનુભવ પૂર્ણ થયા વિના, તેને માટે એક અજ્ઞાનીની પતિજ કેમ થઈ શકે વાડ?” વિરાડ:—ભાઈ નસર ! તમે કહેશો કે, તે સાહેબ એક વાર દેખાય, તમને મળે, અને પોતાની હયાતિ સાબીત કરી દેખાડે તો પછી હું તંબેને પુછશ ! એ સિદ્ધાંત ઉપર ચાલવું એ તો વાંઝણીના છોકરાને પરણાવીને તેનો પરિવાર જોવાની ઇચ્છા રાખવા જેવું છે. હિમાલય પર્વતની હસ્તી છે, તેની તરેહવાર બલિહારી છે, પરંતુ તે જોવાની તમારી ઇચ્છા થાય, તો હિમાલય નજીક તમારે જ જવું જોઈએ; તે પર્વત ઉપર ચઢવા વેદનાની તમારે જ વિપત્તિ વેઠવી જોઈએ: નહીં કે હિમાલયને તમારી આગળ તમે ઉંચકી મંગાવીને જ તેની હયાતિ અને બલિહારી માનો ! તમારે પુરૂષાર્થ તો કરવો જ જોઈએ. પુરૂષાર્થ વિના દૈવતું

ચલણ ચાલતું નથી. ભાઈ! તમે જન્મ્યા પછી સમજની ઉમ્મરમાં આવ્યા બાદ તમે કેમ જાણ્યું, કે હું તમારો ભાઈ થઈ છું? આપણાં મા-બાપ અને ભાઈ ખડેનોને તમે કેમ ઓળખ્યાં કે એ સઘળાં તમારાં મા-બાપ અને ભાઈ ખડેનો છે? તેઓ જ તમારાં મા-બાપ ને ભાઈ ખડેનો છે એમ તમે ક્યાં જોવા ગયા હતા? તે તેઓ જ છે એમ તમે શા આધારે ખાત્રી કરી હતી? તમને તમારાં બીજાં બહાણાંઓએ તેમની પિછાન કરાવી ત્યારે જ તમે જાણ્યું કે નહીં? જેના પ્રતાપથી તમે નવ મહાસૂધી એક અધારી, ગંદીલી, ગલીચ, હવા ઉભાશના આવ જાવ વગરની કેટડીમાં જીવતા જાગતા રહી શક્યા, અને તમે જન્મો તે આગમ્ય તમારા ઘટતા ખોરાકને માટે માતાના સ્તનો દૂધથી ભરી રાખ્યાં, તેવા પ્રતાપિને તમે બંદગીથી નહીં સંભારો તો કેમ સંભારશો? દુન્યામાં જે જોશો તે ઉલટ સુલટ સિદ્ધાંત ઉપર ઇશ્વરે રચેલું તમને જણાશે; તેથી તેના તેવા કાયદાથી કંટાળી નાસ્તિક નહિ બનશો. ખુતપરસ્તીમાં પણ જો એક ઇશ્વરનું સ્મરણ હોય તો તે ખુતપરસ્તી પણ ખુદા પરરતી જ છે. આતશની પરસ્તેશમાં પણ જો એક ખુદાનું ભજન થતું હોય તો તે આતશ પરસ્તી પણ ખુદા પરસ્તી છે. ઉંડાં જ્ઞાનથી એ સઘળું તપાસીને જૂઓ. દુબળાં, નરડાં, કોળી આદિલઈ હલકી મનો-વૃત્તિ ધરાવનારી પ્રજાઓને ખુદાની મહોટાઈ અને મહાબળનો ખ્યાલ આપવાને તરેહવાર કલ્પિત આકારના, વીશ પચીશ હાથ પગવાળા, પખાલ જેવાં માથાવાળા અને તરખુચ જેવી આંખોવાળા, તથા પંખા જેવા મોટા કાનોનાં પુતળાં બનાવી ખુદાના બળનું ભાન કરાવ્યું, તેના ધાકનું માન બેસાડ્યું, ત્યારે જ એક દુબળો નરડો પણ પાપનો કાંઈએ ડર રાખીને સારાં કામો કર્યો જશે; બાકી ઇશ્વર નિરંજન, નિરાકાર, અને જ્યોતિસ્વરૂપે આખી જગતમાં સ્ફુરી રહેલા એવા મોઢાં માથાં વગરના ઇશ્વરને તો તેઓ માનવાના નહીં જ. તેની છાયાં અને છાપ તેવા અતિશય અજ્ઞાનો ઉપર પડવાની ન જ હતી. તેવા અજ્ઞાનો તે સાહેબના ભેદને નહીં સમજે તો એટલું મહા મોટું પુતળું જોઈને પણ તેઓ ઉદગારો કાઢે કે; “બાપ રે! આવી આવી મહોટી આંખોવાળો ઇશ્વર તો બધું જ જોઈ શકવાનો! આવડા મોટા કાનોવાળો તો સર્વ સાંભળી જ લેવાનો! માટે ગમે એવા ખૂણામાં મોટું કામ કરીશું તો તે પણ જોવાનો જ જોવાનો!” એવી એવી બીકથી તેને પુતળાંનો ખ્યાલ થતો નથી, પરંતુ ખુદાનો જ ખ્યાલ થાય છે, અને પુતળાં તે પુજે છે ખરો, પણ ખુદાના ખ્યાલથી જ પુજે છે. જોકે આધ્યાત્મિક વિદ્યા વડે જોતાં મૂર્તિનો તે પશ્ચરો પણ ખુદાનું જ અંગ છે. પત્થરો અને પોતે કાંઈ જુદાં નથી. “રૂપ વગરનો તે ખુદા હોય? આકાર વગરની તે કાંઈ ચીજ હોય?” એવા અજ્ઞાન અતિ પ્રશ્નો તેમને સહેજે જ ઉત્પન્ન થાય, એવા ધરાદાથી આ ખેલ ખુદા વ્યાસ જેવા આગલા પંડિત શાસ્ત્રીઓએ રચેલ છે. નસર:-ખુદાતાલાને કોઈએ દીઠો નથી, તેનું કાંઈએ રૂપ નથી; અને આ તો મહાદેવનું પુતળું, આ તો શંકરની મૂર્તિ, એમ ખુદાતાલાનો ગમે તે આકાર માણસે વગર જૂએ કોતરી કયાંથી કાઢ્યો? વળી મૂર્તિ કોતરનારા પણ ખુદ

જ્ઞાનીઓ કે યોગીઓ હોતા નથી, કે જેઓને ઇશ્વરની જરાએ છાંયા પડી ગઇ હોય. બલકે, કેવળ અજ્ઞાન સલાટ લોકો મન ભાવતા પત્થરાની મન ભાવતી મૂર્તિ કેતરી કાઢે, તે તે વળી ઇશ્વરની આબેહુબ છત્રી કયાંથી હોય? આવા મૂર્તિપુજકો અને નદીનાળાંને માનનારાઓની તથા અરદ્રીશૂરના આગળ નમનારા દુષ્ટ લોકોની ઇચ્છાઓ અને ભક્તિ પણ નીચ માંગણીવાળી જ થઈ પડે!”

વિરાડ :-ભાઈ, અલંકારિક રીતે આ શંકાનું પણ આપણા ધર્મશાસ્ત્રમાં નિવારણ કરેલું જ છે. આવાં અરદ્રીશૂર એવા દુષ્ટ માણસોને પોતાની આરાધના કરવા, પોતાને ઇજેલી ચારની કરવા, પોતાની નીચ ઇચ્છાની નીચ માંગણી કરવાની સાફ ના પાડે છે કે; “ખીન્ન”ઓને દુઃખ દેનારાઓએ, ગરમ મીઠજવાળાએ, ઠગાઈ કરનારે, હિંચકારાએ, નીચ માણસે, બદચ્છાલની સ્ત્રીઓએ, અધર્મિ માણસે, કોહોડિયા માણસે, પોતાની દુષ્ટ ઇચ્છા જણાવી ઉમેદ પાર પાડવાની મ્હને ખાહેશ જણાવી હતી જ નહીં.” તેમ જ છત્રી આંખે આંધળા, છતે કાને બહેરા, બુરા, ઘાતકી, ખખીલ, શેહવત પરસ્ત એટલે વિષયી ને હવસી માણસે કરેલી ઇચ્છા ને ઉમેદ તેણી બર ભાવતી જ નથી; પરંતુ જે ઇશ્વર પરસ્ત હવેવના ખાંદાંનવાળાઓએ, જે ધર્મી નોદરના વંશવાળાઓએ દ્રઢ ઇચ્છાથી બંદગી કીધી, તે હવેવવાળાઓને દોલત ને સુખ પ્રાપ્ત થયાં, તે નોદર કુટુંબવાળા ગુસ્તાસ્પને દરિાનની પાદશાહી સાથે, તેજ ઘોડા પણ માગ્યા મુજબ મળ્યા હતા. સલાટ લોકો મહાદેવ કે માફતિની મૂર્તિ ખુદાં મેદાનમાં મોટા પત્થરાઓ નાખીને જ્યારે કેતરે છે ત્યારે કકડતા તાપથી તપી રહેલા પત્થરા ઉપર ખાસડાં સાથે જ બેસીને, મૂર્તિની છાતી ઉપર પગ મૂકીને તેઓ આકૃતિઓ કેતરે છે, પરંતુ તેજ પત્થરાની અને તે જ મૂર્તિની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા, કેઈ મહાત્મા, રૂપિ, કે પ્રવીણ બ્રાહ્મણોએ પોતાનો પ્રાણ તે પત્થરની મૂર્તિને અર્પણ-કરવાની ક્રિયા કીધા પછી, મૂર્તિ પર-થાયા પછી, તેના થાનકે ખાસડાં સાથે તે સલાટથી તે જ મૂર્તિની આગળ પણ જઈ શકાતું નથી. બલકે સાધાંગનમસ્કારતે જ મૂર્તિ સમક્ષ તેને હવે કરવા પડે છે. તેજ પ્રમાણે અશો મોબોદે સાધારણ આતશોની પ્રાણ પ્રતિષ્ઠાની ક્રિયા કરીને આતશબેહરામ પરથે છે, ત્યારે તે પુજવા લાયક થઈ પડે છે, અને તેની મારફતે ખુદાની બંદગી થઈ શકે છે. ખુદાવંદીને અનુભવવાના માર્ગો એવા જ છે. મિથ્યા માની લીધેલાં જીંદગીનાં ચિંતનનો ત્યાગ કરી, તમારી જીંદગીની જગોએ ખુદાવંદીને તમે જોતા થાવ ભાઈ, કાંકે તમારાં સાધનો માત્ર આજ માર્ગ ભણી તમને દોરે છે. જપ તપ કરો, ભક્તિ કરો, યોગ કરો, ઇચ્છામાં આવે તે સાધન કરો, પરંતુ સર્વ ધર્મવાળાનાં લક્ષ્ય-સ્થાને (GOD) પહોંચવાના માર્ગો એવા જ છે, કે ખસ શ્રદ્ધા રાખો; ઈમાન ને ચકીન નહીં છોડી દો.

સચ્ચાઈ હય કુવત, તો સિદ્ધાન્ત મેરા બંજર;

ઈમાન હય જંડા મેરા, નેપી મેરા બખતર.

વૃદ્ધ જઈંગી, કટ જઈંગી, શિકવા ન કરંગી !

ઈમાન છવેજા, તો મયે સૌર બાર મવંગી.

સબક ૬ મો.

કુદ્રત ઉપરથી કર્તાની હસ્તી.

“He that cometh to God, must believe that He is, and that He is a rewarder of them that diligently seek him.” *St. Paul.*

નસર:—ભાઈ વિરાડ! જે પરવરદેગારને બક્ષાયદેહ, બક્ષાયશગરે, મેહેરખાન કહ્યો છે, તથા ન્યામતનો બક્ષનાર, શુન્હાની માફીનો આપનાર, આપણ માણસ જાત ઉપર દયા રાખનાર, અને વળી ન્યાય કરનારો કહ્યો છે, તે પરવરદેગારની બંદગી કીધાથી શું તે દયા લાવે છે ને ઇનસાફ ઉઘો વાળે છે? શું બંદગી નહીં કરનારને તે ન્યાય નહીં આપતાં કીનો કે કોષ કરે છે? શું બંદગી નહીં કરનાર ઉપર તેની દયા નહીં ઉતારતાં તે નિર્દય થાય છે? શું પોતાની બંદગી કરાવવાને તે ઝેટલો બધો તલબગાર છે? હું નહીં માનતો.

વિરાડ:—નસર! નસર! તું આવા વાદવિવાદ કરીને પાછો ને પાછો અધર્મીની સાથે વળી અજ્ઞાની પણ નહીં થા. ધર્મ નથી અને વળી ખુદાની કરામત પણ નથી, એમ માનનારા જે લોકો અશો અને ભક્ત લોકોનો ઉપહાસ કરે, અને ધર્મ તરફ અશ્રદ્ધા કરે કરાવે, તેઓનો ખચિતજ વિનાશ થાય છે. કુદ્રતમાં શક્તિ, રહાપણ, લલાઈ વિગેરે મહાન ગુણો જોઈને તે કુદ્રત રચનારની મોટાઈ વિષે તથા તેની હસ્તી વીશે આપણને માનવું જ પડે છે. જેમ રોળીનસન કુંજો એક ટાપુ ઉપર ગયો, અને રેતી ઉપર કોઈ માણસનાં પગલાં દીઠામાં આવ્યાં તે ઉપરથી જ તે ટાપુ ઉપર માણસ જાત વસે છે, એની તેણે ખાત્રી કરી હતી. જેમ અમેરિકાની શોધમાં જતાં કોલમ્બસને દીવો દેખાયાથી તેણે જમીન હવે નજીક આવ્યાનું અનુમાન દરિયામાં જ કયું હતું, તેમ હે ભાઈ! પ્રથમ તું આ કુદ્રતની બધી બલિહારી જોતાં જ ઇમાન લાવ, અને પછી જ તકરાર ચલાવ. ઇમાનદારી એ એક એવી રોશની છે, કે જે જન્મત, સ્વર્ગ અને બેહેસ્ત સુધીનો રસ્તો રોશન કરી આપે છે. યાદ રાખજે નસર! દાદાર અહુરમઝડનું પેટ તો દયાથી જ ભરેલું છે; પહેલાં તે દયા ખાય છે, અને પછી જ તે ન્યાયનું પાન કરે છે. તેનામાં દયા અને ન્યાય દૂધ અને સાકર પેઠે ભેળાયલાં જ છે.

ધણી ધણીઆણીનું એક સુખવાસી જોડું ધણાં વરસથી સુખચેનમાં રહેતું હતું. પ્રસંગે ધણીને પરદેશ રજવા જવાની જરૂર પડતાં તે બહાર પડ્યો, અને તેની પતિવ્રતા સ્ત્રી તેનાથી જૂદી પડી. તે સ્ત્રીને મનથી પોતાનો ધણી એજ ઈશ્વર હતો, તે કારણથી તેની જૂદાઈમાં તેણીએ તેની કાંઈ છબી શોધી, પણ તે હાથ ન આવ્યાથી પોતાના ધણીના પગમાંની પાવડીને દરરોજ ઘોઈ ઘોઈ સાફ કરી, પોતે અંગોગ કરી રહીને ભક્તિ ભાવથી પૂજવા લાગી. તે પાવડીને છાતી સરસી દાખીને, આંખસે લગાડીને, માથા ઉપર મૂકીને, પતિની ભક્તિ, યાદ, નિત કર્મમાં તેણી કરે

જતી હતી. ૩-૪ દિવસ સૂધી તે પેલો તેણીના ઘણી પાસેના પડોશીને ત્યાં પોતાની સ્ત્રીનું પતિવ્રત બેવાને ભરાઈ રહેલો હતો, તેણે સર્વ કાંઈ નજરે નજર દીધું. દિવસમાં તેને એટલા બધા આનંદની લગ્ની લાગી રહી, કે પોતાની સ્ત્રી બેઠે નથી તેના છબીને પુજતી, કે નથી તેના શરીરના કોઈ અંગને પુજતી, કે નથી તેના સ્વરૂપની કોઈ વસ્તુને પુજતી; બદલે પગની ભુતીને તેણી પુજતી હતી છતાં, તેણીનો ભાવ એ જ માત્ર પોતાના ઘણીના દિલને આકર્ષણ કરનાર વસ્તુ હતી ! તે જ પ્રમાણે સામે આતશ કે પથ્થર મૂકીને પરમેશ્વરનો ભાવ રાખી પુજા કરવાથી તે માલિક નાખુશ નથી જ થવાનો, પણ ઔર તે ખુશી જ રહેશે. પરંતુ મૂર્તિપુજા અને ઇશ્વર જ્ઞાનનો સાચો પણ નહીં માન્યામાં આવે એવો ગુપ્ત ભેદ એક અજ્ઞાનીને સમજાવતાં, તે જોટલો. પણ ખુદાને માનતો હોય તેટલો પણ છોડી દઈ ઘણીકવાર નાસ્તિક બને છે, જ્યારે કેટલાક વધુ વગરનાને તેનો ખરો ભેદ એકવાર રામના બાણની માફક ચોંટી બેસે છે, તો તે ભાવિક આસ્તિક બની જાય છે. વાસ્તે લગાર આગળ વધીને કહો, કે તે સાહેબનાં ખરાં સ્વરૂપને બદલે બીજું જ કાંઈ રૂપ ધારીને, અથવા તેનું ને તેનું જ અમુક રૂપ ચિત્તમાં પરોવીને તેને માનો, અને પછી તેને પુજે. જે માણસ યકીનથી તેને માનવા માટે જ પોતાના મનની શુદ્ધિ કરતો હોય, તેને આ બધું કહેલું ઉલટી અસર કરવાને પણ શક્તિમાન થઈ પડે, એવા તેના ભેદો ઉંડા અને ભયંકર જેવા લાગે છે. શેકશાપીઅર કહે છે કે; આપણુ માનવીઓ, જેઓ આપણુ પોતાથી જ અભાણુ છિયે, તેઓ બંદગી વિના હાથે કરીને આપણુ પોતાને માટે જ આફતોની માંગણી કર્યે છિયે, અને તેવી માંગણીઓ પેલો ડહાપણવાળો સાહેબ આપણા જ ભલાંને માટે કબુલ રાખતો નથી. ભાઈ ! બંદગી વગર પણ જ્યારે તે સાહેબ ત્હાડું ભલું ઇચ્છે છે, ત્યારે બંદગી કરતો રહે તો ત્હને કેટલું બધું ભલું બેવાની ઉમેદ રહેશે ! એટલા વાસ્તે ઇશ્વર શોધક એનેકા કહી ગયો છે કે, બંદગીમાં તું શું શું માંગશે ! પહેલાં તો ખુદાતાલા પાસે નિર્મળ અંતઃકરણ ઇચ્છજે. પછી તંદોરસ્ત મન, અને ત્યાર બાદ તંદોરસ્ત તનની તું માંગણી કરજે. તું વિપત્તિમાં કે ચિંતામાં આવી પડ્યો હોય, ત્હારાથી ભયંકર પાપ થઈ ગયું હોય, તું ભીડમાં આવી ગયો હોય, તું એકલવાયો અને હાડમાર થઈ પડ્યો હોય, ત્યારે એક ખૂણામાં બેસીને બંદગીની એક નરમ હાથ માર ! તેની ભક્તિ કરવા સિવાય ત્હને હિમ્મત આવવાની નથી. બધા આધાર જતા રહેશે, બધાં જ રૂઠશે ત્યારે ત્હને એક પણ આધાર તો બેઠશે જ, અને તે આશરો ત્હને છેવટે એકલા એક ખુદામાં જ જણાશે.

નસરઃ—“તે સાહેબને ગાળ આપો, તેની નિંદા કરો, કે ગમે તેવું તેનાં માટે વાંકું બાલો તો તે ગુસ્સો કરતો નથી. તેની ખોટી ખોટી, મોટી મોટી તારીફો કરો તો તે ખુશી થતો નથી. રે ભલા ! તે કાંઈ ત્હારી કે મ્હારી બંદગી ઉપર બેસી

રહ્યો નથી. તેને માનનારા આસ્તિકોનું તે પેટ ભરે જ છે; અને તેને નહીં માનનારા નાસ્તિકોને તે ભૂખા સુવાડતો નથી. જેઓ માંસ મદિરાના આહારને નર્કમાં લઈ જનારો માર્ગ ગણી ગયલા, તેઓ પોતે જ નર્કમાં નહીં ગયા હશે, અને જેઓ માંસ મદિરા ખાઈ પી મસ્ત બનનારા તે સ્વર્ગમાં નહિ ગયા હશે, એવું કાંઈ હોય શું ? ઇશ્વરને સવાળ ગમે છે અને પાપ નથી ગમતાં, તોપણ જે જે કરાવે છે તે તે તો તે જ કરાવે છે ! આ અસત્ય અને પેલું પણ અસત્ય, એવું મનાવનારો પણ તે જ છે ! પૂર્વ જન્મ કે પુનઃજન્મ કાંઈ છે જ નહીં, કેમકે પાપ પુન્ય પણ તે જ કરાવે છે ને ! ”

વિરાઢક:—“ ઓ ભગવાન ! રે પ્રભુ ! આવાં ખોટાં ખરાંના વમળ લયોં વિટ-બણામાં નાંખનારી વાસનાને તેં કાં પેદા કરી ! એવા ભેદ ભરમોથી ભરેલા ઓ ભલા ! હમે ત્હને બંદગી શિવાય કેમ અને કેવી રીતે ઓળખ્યે ? કિયે માર્ગે પુજ્યે, અને કિયે રસ્તે તુને આવી મળ્યે ? ” એવા એવા અંતર્યામી ઉદ્ગારો એ પણ ખરે ખરા બંદગીના જ ઉભરા અને ભક્તિની જ હાથો છે ભાઈ ! જે છે તે બસ તું જ છે, જે કાંઈ કરાવે છે તે તું જ કરાવે છે, એટલું પણ તમે માનતા થયા છે ભાઈ, ત્યારે તો તમે જરૂર ઠેકાણે આવશો જ. વસિષ્ઠ મુનિ પ્રમાણે કોઈ પેદા થયું નથી, ને કોઈને તું પેદા કરતોએ નથી; કોઈ જન્મતુંએ નથી ને મરતુંએ નથી; એ બધાં વાસના દેવીનાં પરાક્રમે છે; તે જ દેવીની મોકાણે આપણે ખુદાથી જૂદા પડ્યા છિયે. “ પેદાથયા ” કહેતાં, અમે ત્હારાથી “ જુદા થયા; ” તો તે જૂદાઈ પણ વાસનાને જ આભારી છે. જીવ હંત્યા ન કરવા બદલ ત્હારાં કરમાનો કહેવાય છે, પરંતુ તું તો ઉલટો હમે દમ લાખો લાખ ને પ્રાધો પ્રાધ જીવોને અમારાં પેટાખાનામાં શુંગળાવી મારવાતું પાપ કરાવે છે ! પાણીના દર ગોટે ગોટ તું તો હજારો હજાર જીવડાઓનો ભક્ષ કરાવે છે ! એવાં ઉલટાં સુલટી કર્મોના ભેદના આભારથી અમે તુને ને તુને જ યાદ કર્યે છિયે. એક પણ પંથવાળાતું એક પણ પ્રમાણ સિદ્ધ રહેતું નથી; બદકે તેને તોડવાને ઉલટા સુલટી વાતો તે પંથના પ્રેમાળુઓ પાસે જ તેં કરાવી છે. એ ત્હારી અદ્ભુત શક્તિમાં શુંચવનારી ત્હારી ભેદી બળ છે છે ને છે જ. એવા મોટા માલિક ! હું ત્હને નહીં કાં ભજું ! ત્હારી વાહવાહ કેમ નહીં પોકારું !

ભાઈ નસર ! ખુદાતાલાની બંદગીના સંબંધે કર્મનો વિષય આપણે ખાસ અભ્યાસમાં લાવવો જોઈએ છે; અને જેવું કરશો તેવું પામશો એવા અર્થનું જરૂર થાસ્તી સિદ્ધાંત “ અકેમ અકાઈ વઘોહિમ અધિમ વંઘહઓવે ” જે અવસ્તા કલામેમાં પવિત્ર વચન છે, તેનું ભાન લાવવાને પૂનર્જન્મનું ચક્રીન ખાસ મહત્વ ધરાવે છે. જરૂર થાસ્તી ધર્મશાસ્ત્રમાં પૂનઃજન્મ કે પૂર્વ જન્મ કાંઈ છે જ નહીં, એવું અવસ્તાના અભિયાસીઓ જણાવી દેવાની જે ઉતાવળ કરવા પડ્યા છે, તે તરફ લગાર વિશેષ

વાદ વિવાદની જરૂર છે. એકવાર પૂર્વ અને પૂનઃજન્મનો વિચાર નક્કી થયો તો પછી છુદ્દાની બંદગી ઉપર જરા બહેલી જ આસ્થા વધશે. એકવાર પૂર્વ અને પૂનઃજન્મની શ્રદ્ધા આપણા જરથોસ્તીઓમાં પેસવા દો, અને પછી જો પહેલેથી આપણા ધર્મઅભ્યાસ ઉપર નવેસર અવલોકન કરવા દો, તો પછી કાંઈ જૂદો જ અર્થ અને માર્ગ આપણને સુઝ પડશે. જરથોસ્તીઓ આત્માની અમર્ગી તો માને જ છે. આત્માની અમર્ગી તે શું, અને તે શા થકી હોવી જોઈએ, તેનો ખ્યાલ કરવાનું અને તે ઉપર ઉઠા વિચાર ચલાવવાનું છોડી બેઠાથી, તાસુખીથી દોરાઈને પૂર્વ અને પૂનઃજન્મ વીશે આપણે અધકારમાં રહ્યે છિયે. પૂનઃજન્મનો શબ્દ અવસ્તામાં હોય તો જ તેને માનવું શું ? તેનો ભેદી અર્થ, ઉઠા અર્થ, બીજાં રૂપે અવસ્તામાં સમાયલો હોય તો તેને નહીં માનવું શું ? અવસ્તામાં તો ચોકકસ ગણત્રિના જ, અમુક હદમાં જ શબ્દો આવેલા છે. એક નિર્દોષને વગર પાપે આ જન્મમાં દુઃખ થતું આપણે જોઈએ છીયે. ખરું છે, કે આ ભવમાં તે સારી રીતે વર્ત્યો છે, પણ પેલા આગલા ભવોમાં તેણે કરેલાં નકારાં કામોનો બદલો મળવાનો રહેલો હશે તે કાં નહીં આ ભવમાં તેને મળતો હશે ? તેમ વળી એક પાપી દોષિતને આ ભવમાં અનેક ગુનાહ કરવા છતાં સુખ ભોગવતો જોઈએ છિયે, ત્યારે કાં નહી પેલા ભવનાં તેના સવાળોનો બદલો તેને મળતો હશે ? સુખ દુઃખ સૌ કરણી પ્રમાણે જ છે, એવું તો “અકેમ અકાર્થ વંધાહીમ અપિમ વંધહ્યોવે” ભણીને આપણે કણુલાત આપી છે. ધારો કે એક પાપી માણસ આખી જીંદગીમાં ગુન્હાઓ કરીને સુખમાં જ મરી જાય, અને પુનર્જન્મ નહીં હોય તો તેના ગુન્હાનો બદલો ક્યાં અને કેવી રીતે મળી શકશે ? કોઈ ત્યારે કહેશે કે, દોષજન્યમાં તેને અસહ્ય વિપત્તિઓ ખમવી પડવાની એ જ તેનો બદલો ! ત્યારે પાછો સવાલ ઉઠશે કે, એક બાળક એક જ વરસની ઉંમરમાં કે તેથી પણ ઓછી ઉંમરમાં જન્મથીજ દુઃખી દર્દિ જન્મીને, પીડા પામી પામીને મરી જાય છે, તેણે એક વરસમાં એવાં તે શું પાપો ક્યાં કે તેને કરણીનો આવો બદલો મળ્યો ? ના. તે બદલો તેને પૂર્વેના પાપોનો અહિં, આ જન્મમાં મળ્યો છે, એમ જ સમજવાનું છે. પૂર્વેના પાપોનો બદલો જે અહિં, આ ભવમાં મળ્યો એ જ ખતાવે છે કે, આપણને તો આ દુનિયામાં કે બીજી કરોડો હયાત અને હવે પછી થનારી દુનિયાઓમાં જન્મ મરણના એવા એવા લાખો લાખ ફેરા, છેવટની મુક્તિ થતાં સૂધી ફરવાના છે. આપણે એકવાર જન્મ્યા ત્યારથી લાખો લાખ ફેરા સૂધી આપણા એક જ જન્મ કહો, તો તે જ જન્મના કૃત્યોનો બદલો પણ એ જ ગણાશે. એના ઉંડાણમાં જઈ તેને શોધવા જશો, તો તમારું મન નિશ્ચિત થયા સિવાય તે શોધાવાનું નથી. અધારૂં એ શી ચીજ છે ? તે કેવું છે ? એમ કહીને તમે અધારાંને દીવો લઈ જેવું તેનું સ્વરૂપ જોવા જશો તેવુંજ તે તો ઉલટી ક્રિયા કરશે. અધારાંનું ખરું સ્વરૂપ જોવા જતાં દીવાથી તો ઉલટું ઉજરડું થઈ જશે. માટે અધારાંને જોવા માટે તેને તેનાં ખરાં

સ્વરૂપમાં જ રહેવા દઇ તમે જાણો, યાને આત્માની અમર્ગીને તેનાં ખરાં સ્વરૂપમાં કહેતાં પૂનઃજન્મના સ્વરૂપમાં જો જોવા જશે, તો તમને તમારાં કૃત્યોનો ડર કે નિડર જરૂર લાગશે, ખુદાતાલા વીશે ખરો ખ્યાલ ત્યારે જ થશે; અને ત્યારે જ તમોને બંદગી કર્યા વિના ચાલવાનું નથી. સેંટ જોન કહે છે કે, ખુદા એ પણ ચૈતન્ય આત્મા છે, માટે તમે પણ જો આત્માને પરોવીને તેની બંદગી કરો તો જ તે આત્માને ખુશી કરી શકો. જ્યારથી આપણે પરમાત્માથી જૂદા પડ્યા ત્યારથી જ આપણે એક એવી મોટી ઉંઘમાં પડ્યા છીએ, કે લાખો લાખ ફેરા જન્મ મરણની ફેરા આંટીમાં ફરે છિયે તોએ, ઉંઘમાં આપણે એ સર્વ સ્વપ્નો જ જોઈએ છિયે. સંકલ્પથી સતતો સ્વપ્નો એક ક્ષણનો પણ નહીં હોવા છતાં વરસોનો લાંબો લાગે છે, અને જ્યારે જાગો છો ત્યારે જાણો છો કે, સર્વ કાંઈ થોડીક ક્ષણમાં ખતી ગયું. તેમજ વાસનાથી માત્ર એક ક્ષણનો આ ભવનો એક ફેરો લાખો લાખ જન્મ જેવો લાંબો લાગે છે. તમે રાત્રે ખરાખર ૬ કલાકે ઉંઘમાં પડ્યા. સ્વપ્નો આવ્યો. તમે જાગો છો કે, તમારે પેટે છોકરાં થયાં છે, અને મોટો કબીલો થયો છે. તમારાં છોકરાંને ઘર છોકરાં આવતયાં. તમે હિંદુસ્થાનના રાજા થયા. ત્યાં ૫૦ વરસ રાજ્ય કરી બીજા દેશો જીત્યા; અને બીજાં ૨૫ વરસ જાહોજલાલી ભોગવી ૧૦૦ વરસની ઉંમરે તમે મરણ પામ્યા. તમે જાગી ઉઠ્યા અને ઘડિયાળમાં જાણો છો તો હજી ૬ કલાક ને પાંચ મિનીટ ઉપર થઈ છે! તો પાંચ મિનીટમાં તમે જેમ ૭૫ વરસની કારકિર્દી જોઈ અને અનુભવી, તેજ મીસાલે તમારું આ જીવનું ૭૫-૮૦ વરસનું તમોને માત્ર વાસનાથી જ લાગે છે, બાકી એ તો થોડીક ક્ષણનું જ જીવનું છે. એ બધું તમે એવા એક ચરમા વડે જોઈ શકો, કે જે ચરમા મનરૂપી આંખને બંધબેસતો આવે. એ સૌ ખુદાઈ જ્ઞાન તથા ખુદાઈ અનુભવથી જ જોવાનું છે. જે કોઈ કે ખુદાઈ જ્ઞાનમાં રસ્તે પડી ચુક્યો છે તેને તો એવાં એવાં અજબ કૃત્યો કરવાનું સુઝ પડે છે, કે અજ્ઞાનીઓ તો તેને ગાંડો જ ગણે છે. તે તો ખુદાઈ એશકમાં અને તેની બંદગીમાં વેળે ખાવાનું પણ ભૂલી જશે. આપો તો જાણો, ને નહીં આપો તો તેની તેને તમા નથી. એવા માર્ગ ઉપર તદ્દન જ લીન અને તદ્દલીન થઈ ગયલા ગમે એવા એક શ્રદ્ધાળુ પ્રાદ્વાણ જેવાને પણ તમે અન્નને બદલે અખંતર આપો, કિંવા શીરાપૂરીને ઠેકાણે માંસ મદીરા આપો તો તે પણ વગર સ્વાદે અને વગર કમકમે ભક્ષ કરવાનો; કેમકે તેના મનને તે વાનાં કાંઈ જૂદાં અથવા ભેદભેદવાળાં નથી. એ બધી સ્થિતિએ આવતાં સૂધી સૌ કોઈએ બંદગી તો કરવી જોઈએ જ જોઈએ. ખુદાતાલાના ઉપકારોનો ઉભરો કાઢવાને આદમ જાતની પાસે બંદગી સિવાય બીજું હથિયાર જ શું છે? તે ઉપકારના બંદગી રૂપી ઉભરાનાં ફાયદા ઘણા છે. તે વીશે લોર્ડ ટેનીશન કહી ગયા છે કે; “આ દુનિયાં માને છે તે કરતાં પણ ઘણું વધારે કામ બંદગીથી થઈ શકે છે.” વાસ્તે એ ભાઈ! એક વહેતા ઝરાની માફક રાત ને દહાડો તું ત્હારો બંદગીનો અવાજ કાઢ્યા જ

!! કેમકે મેઢાં બકરાં જેઓ બિચારાં વગર વાચા અને વગર બુદ્ધિવાળાં અધકાર ગજ લઇને ઉધરેલાં છે, તેમના કરતાં તો તું સો દરબજે ચઢતો છે; છતાં તું ખુદાને જાનવા પછી જો બંદગીના જુસ્સાથી ત્હારા હાથો ઉંચા નહીં કરશે, અને ત્હારે તર તથા ત્હારા ખેરખાહો ખાતર બંદગી નહીં કરશે, તો ત્હારામાં અને મેઢાં કરાંમાં કાંઈએ ફરક કહેવાશે નહીં.” તે બિચારાં જો ત્હારી માફક ખુદાની હસ્તી જાનત તો ત્હારા કરતાં સો ગણીવાર ઝાંઝા-મૈમૈ કરીને પણ તે સાહેબને જરૂર ચાહત. અરે! અરે! એક મરઘો પણ પ્રેરણા બુદ્ધિથી સહવારના પહોરમાં “ફૂકરે-ફૂક” રૂપી બંદગી કરે છે. એક મરઘી પણ પાણીનો અકેકો ગોટ ગળતાં ગળતાં આકાશ તરફ ડોકું ચું કરીને તે સાહેબની ન્યામત માટે પ્રેરણાથી જ શુક્રગુબરી કરે છે. એક રવાંનો, એક મગતરૂં, તે સાહેબના ચેરાગરૂપી માત્ર નૂર ઉપર પોતાનો બન પાતાં “ન્યામત! ન્યામત!” ના અવાજો પોકારી ગણગણરૂપી બંદગી કરે છે;

રે નસર! જેણે ત્હારે જ માટે દુનિયાની આ બધી રેલછેલ કરી મેલી છે, તેને રૂં, ત્હારા સાહેબને માટે બંદગીનો એક સોલ્હો, એક હાથ, એક પોકાર, કે ક દમ પ્રેરણાથી નહીં પણ બુદ્ધિથી તું નહીં ખેંચે વારૂં? તેના ને તેના જ શલમાં તું લોહીતું એક આંસુ નહીં ખેરવે? હું જો બુલબુલ પેદા પડ્યું હોત બુલબુલો જેવાં ખુદાઈ પ્રેરણાના ગાયનો ગાય છે તેવાં ખુદાઈ ગાયનો જ હું ગાયા ત. હું જો હંશ પેદા થયું હોત તો હંશોના જેવાં ખુદાઈ પ્રેરણાના ગાયનો ગાત, ગર હું તો બુદ્ધિ અને અક્ષલવાળું પ્રાણી પેદા પડ્યું છું; માટે મ્હારી ફરજ તો દાની સ્તુતિનાં ગાયનો અકકલ અને બુદ્ધિ વાપરીને જ ગાયા કરવાની છે. પહેલાં ત્હને કહી આવ્યો, કે પ્રથમ બંદગી કરતાં મનને કાબુમાં લેવું જોઈએ; પરંતુ આદમીને એમ લાગે, કે તેનું મન કેવળ જ કાબુમાં રહી નહીં શકતું, તોએ થે ધીમે ધીમે ફરી ફરી ચત્ન કરી તેને ઘેરવાની કોશિશ કર્યા કરવી. મગર તે ટલું બધું ચળિત જણાય, કે માત્ર લખાણ અથવા સમજાવટથી પ્રથમદર્શક રણોને લીધે તે જરા જરામાં લોભાઈ જઈ ઘડીકમાં આ માર્ગ અને પ્રીકમાં પેલો પંથ, એમ ફેરવાયા કરનારૂં તે ત્હને જણાયા કરે, તો ઓસોશી કે આત્મજ્ઞાન કે અહારસ કે આધ્યાત્મિક જ્ઞાન જેવા ઉંડા, શુદ્ધ ને લેલી વિષયો ઉપર અદ્ય જ્ઞાને હળદનો ગાંડિયો મળતાં હકીમ થઈ બેસવું ત્હારે જોખમ ભરેલું છે. ઈશ્વરિ જ્ઞાન એ તો મોટા લેદની વાત છે. તાબડતોબ ઉતાવળે જ્ઞાન મેળવવા જતાં તો લેણાના દેવા થઈ જવાનો સંભવ છે. ઉતાવળે એ વિષયમાં લાડવા પાના નથી. ઘણી ધીરજ અને કંમે કંમે કામ કરવાનું છે. લેદ સમજી જવાની કિત નહીં આવે ત્યાં સૂધી એટલુંજ ચક્રીન રાખવું કે; “ખુદાની હયાતી છે, અને દગી એજ મૂખ્ય માર્ગ તેને માટે છે.” જ્ઞાન માર્ગ અને કર્મ માર્ગ કરતાં પહેલાં કિત માર્ગે જ ચાલ્યા જવું ત્હારા જેવાઓને માટે તો વધુ સલામતી ભરેલું ગણાયું

છે. એટલું સમજી પોતાનો જ ધર્મ સાચવીને ત્યારે તો ધીમે પગલે ડગલાં ભરવાં. બીશપ બેલી કહે છે કે, જેમજેમ ત્યાં કામકાજ વધતું જાય, તેમ તેમ ખુદાઈ આશીર્વાદ અને ત્યારાં સુભાગ્ય માટે ત્યારે વધારે ને વધારે બંદગી કરતાં રહેવું; એટલુંજ માની લઈને કે, તે સાહેબના આશિર્વાદ વગર ત્યારી આબાદી થઈ શકવાની જ નથી. બંદગીમાં શુભાવેલો વખત કદિયે હરકત કરતો નથી, પણ ઉલટું એક ભકતાની સફર કે વેપાર વણજ કે કામ ધંધાને આગળ વધારનાર, વૃદ્ધિ કરનાર અને બરકત કરતો થઈ પડે છે; વાસ્તે ગમે એવી ત્યારે કોઈ એક કામની ઉતાવળ હોય, અથવા ગમે એવું ત્યાં કામકાજ મોટું હોય, તો પણ તું બંદગી કીધા વગર ત્યારો ઉંબર ઓળંગતો ના ! બંદગી કીધા પછી જ બારણામાંથી પગ બહાર કાઢજે ! ત્યારે જ, ત્યારે જ ત્યાં કામ સરજામ પાર ઉતરશે, અને કંઈ જ નહીં તો તે કામ પાર પડવાની ત્યારામાં એક ભતની દૃઢતા ને હિમ્મત રહેશે.

સખક ૧૦ મો.

ખાધાનું જગાડે ફતરારને, મરઘો જગાડે નિમાળને.

“ The gift of prayer is not always in our power.”

(Lessing.)

નસર:—“ વિરાડ ! ભાઈ મ્હને હજી પણ બંદગીની જરૂરિયાતની શંકા જ રહે છે. મન તો વાળેલું વળતું નથી. હુઃબ આવી પડે છે ત્યારે મ્હને તો ઉલટો કુદ્રત ઉપર ને તેના કરતાં ઉપર કહેર ચઢે છે; જેથી બંદગી કરવા તો ગમતું જ નથી.”

વિરાડ:—હાલ તો સર્વ સમજવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યા વિના જે તે ભારી મત સ્વિકારવા કરતાં, સરળ અને સાદાં સિદ્ધાંતો, ફરમાનો, અને ફતવાને જ અનુસરીને ત્યારે ચાલવું ડહાપણભર્યું છે. મન ચંગા તો કચોટમે ચંગા. તમારું મન જો કથરોટમાં રહેલાં પાણીને પણ ચંગા નહિના પાણી જેવું સમજવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરે તો અર્થ પૂર્ણ સરશે. તેને માટે કુદ્રતની શક્તિનું તમને સંપૂર્ણ જ્ઞાન થવું જોઈએ. જ્ઞાન થાય તેની સાથે સાથે જ અનુભવ પણ થવો જોઈએ. ત્યારે જ તમારું મન નિશ્ચય ઉપર આવવા માંડશે. ત્યારે જ ખુદા વિશે ઉંચામાં ઉંચો ખ્યાલ આવશે. એ કાંઈ પાણીના ગોટની માફક ગળાઈ જતું નથી. અનુભવ સાથનું જ્ઞાન થવા સાડ પ્રથમ ખુદાના નૂરી કેબલાઓ સૂર્ય—ચંદ્ર—આતશ—સેતારા—પાણી એ સર્વની કમાલ્યતની સ્તુતિ ગાતાં ગાતાં ઈશ્વર ભજન કરવાથી તમારી અંતર દ્રષ્ટિ યાને અંદરની નજર ઉપર ચઢેલો કાટ હજી તો ઓગળવા માંડશે. આગળ વધવા પછી તો સૂર્ય, ચંદ્ર, અગ્નિ કે બીજી સર્વ ભૂતની તમને જરૂર જ પડવાની નથી. પછી તો બધી ભૂતિઓને તમે ફેંકી જ દેશો. સાતમ! ધોરણ સુધી ચઢેલો વિદ્યાર્થી પહેલી બીજી ચોપડીને ફેંકી દઈ આવ્યો

છે તે પાછા ફરીને તે ચોપડીઓને ભેતો પણ નથી. મેત્રીક સૂધી પહોંચી ચુકેલો વિદ્યાર્થી પાછો કેઇ દહાડો આંકની ચોપડી કે પારા મોઢે કરવાની જરાએ કાળજી રાખતો નથી. તે સઘળું ફેંકી દેઈ આવેલો હોવાથી જેમ તે આગળ ને આગળ વધે છે, તેમ જો જિજ્ઞાસુ આત્મજ્ઞાનમાં ઉંચે દરજ્જે ચઢ્યો તે તો મૂર્તિઓને કે કેળવણીને પાછો ફરીને ભેતોએ નથી; તો પણ પ્રથમ પગથિયે ચઢતાં આંકની ચોપડીની, પારા મોઢે કરવાની, અને “મા-બા છે” ની પહેલી ચોપડી લખવાની જેમ તેને અવશ્ય જરૂર છે, તેમ જ ખુદાઈ માર્ગે ચઢવાને પ્રથમ તો મૂર્તિ અને આતશ—સૂર્ય—ચંદ્ર—ગંગા—જમના—અરુદ્રીસૂર આદિ કેળવણીઓની અને બંદગીની અવશ્ય જરૂર પડે છે.

નસર:—એમ તો આપણા જરથોસ્તીઓ સૂર્ય, ચંદ્ર, આતશ, પાણી ઇત્યાદિની આરાધના કરે છે, તો તે મૂર્તિ પુખ્ત નહીં તો બીજું શું છે? મૂર્તિ એટલે આકૃતિ. ઇશ્વર અને તેની અનદીઠ શક્તિઓ ઇબ્દો અને અમશાસ્મદો સિવાય તમામ વસ્તુને આકૃતિ છે જ છે. માણસના ગળામાંથી અ—એ—અઝેફ વિગેરે સ્વરો ને ક—ખ—ગ વ્યંજનો નિકળે તેની કલ્પિત આકૃતિ બનાવીને જો આપણને એ. બી. સી. વિગેરે સમજાવવામાં આવત નહીં તો આપણને કેઇ પણ ભાષા લખતાં વાંચતાં આવડત નહીં. વિરાટ:—બહારની નજરમાં અને અંદરની નજરમાં મોટો ફેર છે. એક માણસ જન્મથી આંધળો હશે, તેણે ઘોડા હાથી કે ઘરબાર કાંઈ દીકાં ન હશે, તો પણ સ્વપ્નામાં તો માણસ, ઝાડપાન, જનાવરો આદિ સર્વ તે જુએ છે. ત્યારે બહારની બે આંખ ઉપરાંત અંદરની બીજી આંખ હોવી જ જોઈએ. એવું દ્રષ્ટાંત પકડી, અંતર દ્રષ્ટિ જેવું કાંઈ હશે એવું માત્ર અનુમાન તો કરો. એ અંદરની આંખ ખોલવા સાડે પ્રથમ તો બંદગીની અવશ્ય જરૂર જ છે. તમને તમારા સુક્ષ્મદેહનું જ્ઞાન થવાને અંદરની નજર આંધળી હોવી જોઈશે નહીં. અને તે અંદરની નજરના પડદાનું તાળું ખોલવાને બંદગીની કુંચી તમોને જરૂર જ કામ લાગશે. એક પુસ્તકમાં બંદગીનું લક્ષણ એવું જણાવે છે કે; આકાશ છે તે એક એવો કોઠાર છે, કે જેમાં ખુદાતાલાએ સારાં અને માઠાંનો લંડાર ભરેલો છે; અને બંદગી તે એક ભતની એવી કુંચી છે, કે જેથી તે લંડારને ઉઘાડી તેમજ બંધ કરી શકાય છે. એ કુંચી ત્રણ નામે ઓળખાય છે. તે નામે યકીન—આશા—અને સખાવત (ખેરાત) છે. જો ત્હારા મનમાં પાપ કરવાનો અથવા દુઃખનો વિચાર આવે, તો પેલી બંદગીરૂપી કુંચી તું ફેરવજે, જેથી કરીને તાળું બંધ થતાંની સાથે જ તે પાપો અને દુઃખો તેની અંદર બંધ થઈ પડશે. પરંતુ જો ત્હારા ઉપર ઇશ્વરિ આશિર્વાદ રેડાય એવું તું માંગતો હોય, તો તું તે દરવાજો પેલી જ કુંચીથી ઉઘાડજે, તાળું ઉઘડી જશે, અને ત્હારા ઉપર આશિર્વાદ વરસશે.

કોસેટાનો જીવડો કોસેટાને પોતે જ બનાવી પોતે જ તેમાં ભરાઈને બંધાયેલ છે;

તેમ સંસારરૂપી કોસેટો આપણે પોતે જ બાંધ્યો છે, અને તેમાં આપણે બંધાયલા છીએ, તેમાંથી છુટા થવાને બંદગીની જ જરૂર છે. બહારની નજર અને અંદરની નજરનો જશ ખ્યાલ લાવવા સારૂ જૂઓ કે, ત્હમે જગતને જોવાની વાસના કરી તેથી તમે આંખ ઉઘાડતાં જ સર્વ ચીજોને જોઈ લો છો, પણ પાછી તમે આંખ બંધ કરી જૂઓ તો જગત દેખાતું બંધ પડશે. બીજા બોલોમાં જાણે જગતના દેખાવોનો નાશ થશે. વળી પોપચાં બંધ કરેલાં છતાંએ એક શક્તિથી તમને દુન્યાનો ચિતાર તો દેખાયા જ કરશે. એનો આપણને ખ્યાલ કેમ આવશે ? જેરેમી ટેલર તે બરાબર સમજાવે છે. આપણે ગુપ્તપણે ખુદા માટે જે જે ઉભરાના ઉદગારો કાઢ્યે તે અટકાવવાને કોઈ પણ સમર્થ નથી. વાસ્તે દરેક જણે પોતાનું દેવળ અથવા આતશકદેહ પોતાની અંદર જ બાંધવું, પોતે જ ત્યાંના પુજારી કે મોખેદ બનવું, અને પોતાના અતઃકરણને જ આહુતિ અથવા સુખડ વગેરેનો હદિયો બનાવવો; અને જે ભૂમિ ઉપર પોતે ફરે છે તેને યજ્ઞકુંડ અથવા આતશનું પાતું બનાવવું.

સ્ત્રિના ગર્ભમાં પાણીના એક ટીપાંમાંથી ગમે તો પેગંબર, પાદશાહ, કે ફકીરનો લોચો બંધાય, કે ગમે તો તે ઘર (સ્ત્રી) નો નાશ કરનારા જન્મનો પણ લોચો બંધાય. ખોરાક કે પાણી માણસના આડા કે પીશાબને રસ્તે બહાર નિકળી પડશે, પરંતુ માણસને બનાવનાર પાણીનું માત્ર એક યુગ્મ આડા કે પીશાબને રસ્તે સ્ત્રિના ગર્ભમાંથી નિકળી જતું નથી, તેનો તમે ઉંડી નજરથી અભ્યાસ કરો. તમે જ કોઈ દુન્યાના મહારાજા-પાદશાહ-કે મહામુનિ કિંવા મહારૂપિ લેખે જુના જમાનામાં મોટી મોટી યાદગારીઓ રાખી આવ્યા હશે. તમારાં પુતળાં કયાં કયાં મંડાયાં હશે, અને ઘણી ઘણી ગમ કદાપિ તમારી પુજા જ થતી હશે. કોઈવાર તમે વિષ્ણુ-બ્રહ્મા કે શીવના અવતારો લીધા હશે; તમે કદાપિ સીકંદર, તૈમુર, કે અકબર થયાં હશે; તમે કદાપિ શેકશપીઅર-સોક્રેટીસ-કે સેનેકા થયા હશે, અને કદાપિ તમે તમોને જ પુજ્ય પુરૂષો દાખલ હઉં છું યાદ કરતા હશે. એ વિચારો આદમીઓમાંથી જેવા શુન્ય મારી ગયા, કે આપણામાંથી પૂર્વજન્મનો અને પૂનઃજન્મનો ડર લાંગી જવા લાગ્યો. પૂનઃજન્મનો ડર લાંગી ગયો કે દુઃખ તથા પાપ વધવા લાગવાના જ. દુન્યા જ્યારે બગડતી જ ચાલવાની ત્યારે ખુદા કોઈ પેગંબર-મહાત્મા-મુની રૂપિ-કે પીર સૈયદો-કિંવા સેન્ટોને કાળે કાળે કિંવા સાડી છસો જેટલાં વરસને આશરેના અંતરે દુન્યામાં પેદા કરતા રહે છે. ટુંકમાં, દુન્યા પાપી થાય ત્યારે સુધારવાની જરૂર પડતી રહે એવો કમ ચાલી આવ્યો છે જ. તેથી તો પેગંબરો આશરે ૬૩૦ વરસને અંતરે આવતા જ રહે છે. નસર:-પણ હિંદુઓ શું કે પારસી, મુસલમાન, ખ્રિસ્તી કોઈને પણ મૂર્તિ વગર તો ચાલતું જ નથી તેનું કેમ ? વિરાટ:-જરથોસ્તીઓમાં અને હિંદુ વિગેરેમાં મુર્તિનો તક્કાવત બહુ મહોટો છે. હિંદુ વિગેરે પ્રજાઓ માણસે પોતાની કલ્પનાથી બનાવેલી મૂર્તિની આરાધના કરે છે, અને જરથોસ્તીઓ

તો ખુદા માટે બનાવેલી સૂર, ચંદ્ર, આતશ અને પાણીની મારફતે ખુદાને લગે છે. અનલેક વસ્તુ અને દેખીતી વસ્તુમાં પણ ઘણું લોક રહેલો છે. આ લોક વખતો વખત મંદાતમાઓ દૂર કરતા રહ્યા છે. સુધારો પછી બગાડો અને પાછો સુધારો એવો કેમ ચાલુ જ રહ્યો છે. જરૂરોસ્ત એક જમાનામાં—ક્રાઈસ્ટ બીજા જમાનામાં—મહમદ ત્રીજા જ જમાનામાં એમ થોડાસ વરસોને અંતરે આવી, ખુદાઈ જ્ઞાનમાં માણસોની આંખો ઉઘાડ્યા ગયા છે. બિગાડો અને સુધારા તે ખુદાઈ જ્ઞાન અને ખુદાઈ માર્ગના સમજવાના છે. તે ઉપર થોડાસ નજર રાખી સાટમારી લડવાની છે. સાટમારીમાં ઘોડેસ્વારનો ઘોડો અને સ્વાર બેઠે, પાછળ આવતા હાથી ઉપર જેવી પણ પળ કાળજીથી ચિંતાતુર નજર રાખી રહે છે, તેવીજ રીતે આપણી પાછળ લાગેલો ચેતાન્યતનો હાથી, કહો કે દુષ્ટ વાસના તરફ, કંઈ કંઈ આપણે નજર રાખી, તે ખરાબ શક્તિ રૂપી હાથીના હાથ ઉપર માર ખાઈને કચડાઈ જતાં સંભાળ લેવાની જરૂર છે. તેમાંથી બચશો તો તમારા આત્માનો ઉદ્ધાર થશે. તેવા થવા માટે તમારી ગેખી અંતર શક્તિ ઉપર તમારે વિશ્વાસ રાખવો પડશે. તમને તે કામમાં તમારાં શરીરની શક્તિ કાંઈ મદદ કરવાની નથી. એક રૂસ્તમ પહેલવાન અગરચે પહાડને લઈ આશમાન ઉપર ફેંકશે, મગર પક્ષીના એક પીછાં જેવાં નાબુક મનને તે કાળુમાં રાખી શકવાનો નથી. તેને માટે તો અંતર શક્તિની જરૂર છે. એનેકા જેવા ઇશ્વર શોધકે પોતાના મિત્ર હુશીદ્યસ ઉપર લખેલાં પત્રો મધેના ૪૧ મા પત્રમાં લખ્યું હતું કે:—

“God is near you, is with you, is within you, a sacred Spirit dwells within us, the observer and guardian of all our evil and our good.....there is no good man without God.”

એટલે કે; પ્રભુ ત્હારી નજીક છે, ત્હારી સાથે છે, ત્હારી અંદર છે. જે એક પવિત્ર શક્તિ આપણામાં વસે છે, તે આપણાં સર્વ સારાં નરસાં કામોને જોનાર છે અને રક્ષા કરનાર છે.....પ્રભુ સિવાય કોઈ પણ મનુષ્ય સારો માણસ હોઈ શકતો નથી. નસર:—“સંસારી માણસ આ બધું કેમ સમજી શકે? સંસારી માણસથી આવી કડક પ્રતિજ્ઞાએ કેમ પાળી શકાય?”

વિરાફ:—ઉપર વર્ણવેલી જે અંતર શક્તિ છે તે હકયોગથી ખીલવવાના કરતાં રાજયોગથી ખીલવવી બહુ લાલકારી છે. સંસારમાં રહીને, ઘરબારનાં ગ્રહસ્થ રહીને, બધાં છોકરાંમાં વસીને, નોકરી ધંધામાં ગુંટાઈને, એક આદમીએ જે સદ્-બોગ લોગવવાના તે લોગવીને, રાજયોગથી ખીલવવાની છે.

“મુરીદે એહલે તરીકત લેખાસે આહેર નીરત;

કમર બ ખીદમતે સુલતાન બેખંદ આ સુરી બાશ !

એટલે કે, લોકોને દે તાડવા ફકીરી રૂપરંગનો પોશાક પહેર્યોથી જ કાંઈ દીન ધર્મના તરીકા પ્રમાણે વર્તન કરનારા અશો આદમીઓ આપણે ગણાઈશું નહીં; તો

જો કે તું દરબારની નોકરીમાં કમર કસતો હોય તોપણ ખુદાની યાદ ના ભૂલતો. ત્યારે જ તું ઈશ્વર—મકતો યોગી થઈ શકશે. વોઈસ ઓફ ધી સાયલન્સમાંથી નીચલો ફકરો પ્રગટ છે, તે ઉપર તું ધ્યાન આપ ! “ ભાઈ ! તું એવું સમજતો ના, કે અઘોર વનમાં બેસવાથી, કે માણસ જાતથી જૂદો પડી મગરૂર એકાંતવાસમાં રહેવાથી કે જાંઘીનો નિર્વાહ મૂળ્યાં અને છોરવા ઉપર કર્યાથી, કે પહાડોની હાર ઉપરના ખરફથી તરસ મટાડ્યાથી—એમ માનીશ નહીં, ઓ ભાઈ ! કે એ સંઘર્ષ તંદને છેવટની સુક્તિ તરફ લઈ જશે. એવું વિચારીશ નહીં, કે હાડકાંને મરડવા મચડવાથી કે માંસને અને સ્નાયુઓને ચીરવાથી તું ત્હારા શાંત મહા આત્મામાં જઈ મળશે ! ” વાસનાએ ઉત્તન્ન કરેલાં શબ્દ—રસ—આદિ પાંચે પંકવાનનો ત્યાગ કરવાનો, તે તો આગળ સમજાવ્યું છે તે ઉપર લક્ષ રાખીને, અંદર પેસવાની અવશ્ય જરૂર ઉપર રહેલો છે. તેમાં પણ એમજ મનવું કે, જે ધર્મમાં અહુરાએ આપણને જન્મ આપ્યો છે તે જ ધર્મ આપણને પોતાને માટે સર્વોત્તમ છે, એમ માનીને ચાલવું. પારકી સ્ત્રી ઘણીએ સુંદર હોય તો પણ તે જેમ ત્યાજ્ય છે; તેમ પરધર્મ ગમે એવો ખુબસુરત જણાતો કાં ન હોય તો પણ તે કામનો નથી; કેમકે દરેક આદર્શીનો ધર્મ, તેના પોતાના ધર્મ લેખે ઉંચી ફીલસુફી ભરેલો જ છે. બીજા ધર્મોનો અભ્યાસ કરવો એ કાંઈ ગુંડા ભરેકું નથી, મગર તે અભ્યાસ માત્ર સંશોધન અને જ્ઞાનના વધારા માટે જ હોવો જોઈએ; અને જે કાંઈ કરવું તે ખુદાઈ ઈચ્છા માટે કરવું, નહીં કે અમુક જાતનું વ્યર્થ ફળ પ્રાપ્ત કરવાને કરવું. સર્વ ધર્મનું મૂળ અને માર્ગ એક ખુદાને માનવાનો છે; તેનામાં જ આપણે ઈચ્છે; અને તે આપણામાં છે; માટે આ વચનો સર્વદા મનમાં ભરી રાખવાં.

સપક ૧૧ મો.

મન અને ચિત્તથી ભળે કીરતારને.

“ Know ye not that ye are the temple of God, and that the spirit of God dwelleth in you ? ”

સૈંટ પૉલનું પણ એજ મત છે. ગંગા અને જમના એ બે નદી રૂપે જૂદી જૂદી થઈ, તે તો આપણે નામ આપ્યાં માટે જૂદી થઈ; દરિયામાં કે પાતાળમાં જ્યારે તે બન્ને મળી જાય, ત્યારે દરિયામાં કે પાતાળમાં તો તેઓને આપણે જૂદી જૂદી લેખે જોઈ શકનાર નથી. તે જ પ્રમાણે પાણીરૂપી સર્વ મનુષ્યને, અને નદીના જુદાં જુદાં નામ રૂપ સર્વ ધર્મને, પરમાત્મારૂપી મહાસાગરમાં એકત્ર થઈ જવાનું છે. એટલા માટે તે એક જ મૂર્તિને પૂજો. તે એકજ દેખલાને નમો. અને તે એક જ પુતળાંની પૂજા કરો. તે ખારે હકતાલાની જ જાંઘી કરો— તમે તમારા એક ઉપરીને કે તમારા શેકને જેટલી

ધાક અને જેટલાં માનથી નમો છો, તેટલી જ ધાક અને તેટલાં જ માનથી તેને નમો તો ઘણું છે. ખસ છે. કેમકે, ખરનાર્દના કહેવા પ્રમાણે, બંદગી એ તો એક એવો સદ્ગુણ છે, કે જે લોભ લાલચોને આપણી આગળ આવવા દેતો જ નથી. માટે ચાલુ બંદગી તેનીજ કરો; તેજ તમને તારશે. અંતકાળ આવી પુગ્યો ત્યારે આવરા આવરા બનીને ભક્તિ કરવા બેસી બંધ તે કાંઈ બનવાનું નથી; હમેશાં બંદગી કરી તૈયાર રહો. એકવાર ત્રણ પાદરીઓ પાના રમતા હતા, એવામાં વાત નિકળી કે, બે. મોતનો ફરેસ્તો થમરાજ હમણા આવી આપણને જણાવે કે, એક ઘડી પછી તમને હું મારી નાંખું છું, ત્યારે આપણે શું કરવા મંડી જવું ?” એકે કહ્યું કે; “હું તો દેવળમાં જઈ ભક્તિ કરવા મંડી જાઉં !” બીજો બોલ્યો; “ના. ના. હું તો દેવળ લગી ચાલવા જેટલો વખત પણ નહીં સુમાવતાં, અહિં બેઠાં બેઠાં જ ભક્તિ કરવા મંડી જાઉં.” ત્યારે ત્રીજો ધરડો પાદરી તો ઠંડે કહેજે બોલ્યો; “હું તો પાનાજ રમ્યા કરું !” કારણકે, એ પાદરી તો હરદમ બંદગી સૌ કરીને પરવારેલો, મરણને વાંસ્તે હર પળે તૈયાર જ હતો. એનો સાર એ જ છે, કે હર પળે મરણને માટે આપણે તૈયાર રહી, હમેશાં ચાલુ બંદગીથી આપણે આપણી રોજે રોજની ફરજ અદા કરતાં રહેવું; એન વખતે બંદગી કરવા બેસવાનું નથી. પુદાની હયાતિ માનીને સર્વદા સારાં સદ્કર્મો કરે તે જ આસ્તિક છે; બાકી પુદાની ગમે એવી હસ્તી માનવા છતાં ગુનાહ કરવાનું ચાલુ જ રાખે તો તે ખરા નાસ્તિક જ કહેવાશે. આપણે મણીધીન છિયે માટે જ સર્વદા શણીધીન રહેવું. બંદગીના મુખ્ય ભાગોમાં મનની બંદગી (Mental-prayer) અને મોઢેની બંદગી (Vocal-prayer) એવા બે પ્રકારો છે. જેરેમી ટેલરના કહેવા મુજબ, જ્યારે આપણી ચૈતન્ય શક્તિ (Spirit) ભમ્યા કરતી હોય છે, ત્યારે મનની બંદગી એક જાતનાં થમ્બ થઈ પડેલાં ઘડિયાળના જેવી થઈ પડે છે; કારણ કે, કમાન નીચે પડી ગયલી હોય છે; તેથી તેને પાછી કુચી આપશે તો ઘડિયાળ ખરાબર ચાલશે. પરંતુ મોઢેની બંદગીમાં તો જેમ જેમ શબ્દો નિકળ્યા જ જાય તેમ તેમ ચૈતન્ય શક્તિ તો ખૂબ ભમ્યા કરવાની; અને તેથી ઘડિયાળમાં ખોટા કલાક વાગ્યા જ કરવાના, અને કાંટા ખરાબર કલાક ઉપર પણ ઠરી રહેવાના નહીં; કારણ કે અંદર કાંઈ પણ બિગાડો થયલો હોવો જોઈએ; અને ઘડિયાળની ટકોરી વાગશે ખરી, પણ તે અમરથો ઘોંઘાટ કર્યો કરનારી જ વાગશે. પુદા સર્વવેત્તા અને સર્વ સાક્ષી છે, એમ મનની બંદગીથી જાણે કે આપણે કપુલ રાખ્યે છિયે, પણ મોઢેની બંદગીથી તો આપણે આપણી બંદગીની સાક્ષીમાં જાણે કે બહોરા થઈ પડેલા ફરેસ્તાઓને તેડું કર્યું છિયે ! પહેલા પ્રકારની બંદગીમાં આપણો આત્મા પુદાની અંદર પુશાલી માને છે; અને બીજા પ્રકારમાં ફરેસ્તાઓ આપણામાં પુશાલી માને

છે. તે સાહેબ સાથની પ્રીતિનો ઉત્તમ ઉપાય મનની બંદગી છે, અને પ્રભુ સાથના સંસર્ગ માટે ઉત્તમ હથિયાર મોઢેની બંદગી છે. આ મત ગમે તેવું હોય મગર એ ઉ બંદગી ઉત્તમ છે; તો પણ લોકોને જણાવવા સાફ જ મોટે બરાડા મારવા એ તો ઉલટી જ અસર કરનારી બંદગી થઈ પડશે.

“ કાલીદે દરે દુઝળ અરત આં નિમાજ;
કે દર અરમે મરહુમ ગુઝારી દરાજ. ”

અર્થાત્, જે કોઈ બીજાં લોકોને બતાવવા સાફ જ મોટે મોટે બરાડા પાડીને જુદી ઢાંગી બંદગી કરે છે, તે બંદગી તો દોજખના દરવાજાનું તાળું ઉઘાડવાની કુંચી સિવાય બીજાં કંઈ કામમાં આવતી નથી. એવી બંદગીને તો પેલા મીઆંબાઈવાળી “ નકામી નીમાજ ” તું નામ આપવામાં આવેલું છે. એક મીઆંબાઈ પોતાની બીબીને કહેવા લાગ્યા કે; “ હું વહેલો વહેલો અલ્લાતાલાની નીમાજ ભણી લઉં છું, કેમકે મોચી હજી મહારા જોડા શીવી લાવ્યો નથી, તેને ઘેર જઈ આજે રમખાણ મચાવી જોડા લાવવા છે, જોડા! જોડા!” મીઆંબાઈ રાતા પીળા થઈ મોચી ઉપર કોપાયમાન થઈને જાણે કયારે મોચીનો ટોટો પીસે એવી ધામધુમથી હાથ મોહું પોતાં પોતાં પણ મોચી અને મોચીના જ ઘર વિષે બડબડાટ કરવા લાગ્યા. પછી બડબડતા બડબડતા નીમાજ પઢવા લાગ્યા. એટલામાં કોઈ માણસ મીઆંબાઈને બહારથી સાદ મારી પૂછવા લાગ્યો. બીબીએ ઘરમાંથી જ જવાબ દીધો કે; “ મીઆંજી ઘરમાં નથી, મોચીને ઘરે ગયા છે ! ” આ અવાજ સાંભળી નીમાજ પઢતાં પઢતાં મીઆંજી ગુસ્સામાં પોકારી ઉઠ્યા; “ એ મોચી આવ્યો કે ? એ મોચી છે કે ? કમખખત જોડા લાવ્યો કે ? ” પણ મોચીને બદલે તે તો મીઆંજીનો જાની મિત્ર હતો, તે ઘરમાં આવી બીબીને કહેવા લાગ્યો કે; “ આપ જુદું બોલ્યાં કે મીઆંબાઈ મોચીને ઘેર ગયા છે; મીઆંજી તો નીમાજમાં બેઠેલા છે ! ” બીબી બોલી; “ મીઆંજી શરીર માત્ર ઘરમાં છે; પરંતુ મીઆંજી પોતે (એટલે મીઆંજીનું મન, મીઆંજીનો આત્મા) તો મોચીને ત્યાં જ ગયાં છે ! ” કહેવાનો સાર એ, કે ધક ધ્યાન તો બીજે જ ઠેકાણે હોય, અને ખુદાની બંદગી માત્ર હેખાવને ખાતર કરવી, એ તો જાણે કે ખુદાતાલાને જુદી રીતે કુસલાવીને છેતર્યા બરાબર છે. ટુંકમાં કહેતાં, ખુદાતાલાની સર્વોત્તમ ખુબીઓનો ખ્યાલ લાવી તેની ખુબી ઉપરથી ઉભરાઈ આવતા ઉભરાના જોશમાં એક ચિત્તે, ઓ ભાઈ, તું સાચી બંદગી કર ! પાણી જેવા પ્રવાહી પદાર્થો જ નહીં, પણ અન્ન, ફળ, શાક, કે હાડકાં જેવા નકકર પદાર્થ પણ, રે ભાઈ ! ત્હારા પેટમાં જઈને પીગળી જાય છે, પરંતુ તું નજર કર, કે આદમ જાતનું પાણીનું એક બુંદ, સ્ત્રીના ગર્ભમાં પીગળી કે પાચન થઈ જતું નથી, અને તે પાણીનું ટીપું નવ નવ માસ સુધી સ્ત્રીના પેટમાં સચવાઈને જળવાઈ રહે છે, અને પોખાય છે, તથા તેમાંથી પીર પેગંબર કે પાદશાહ પહેલવાન પેદા થાય છે, તો તે બુંદને પોખનાર

શું આદમી છે? આદમીથી તો નકકર વસ્તુ પણ જેરવી પચાવી શકાતી નથી, તો માણીનું ટીપું સાચવનાર તે કિરતાર, તે માલેક, અને તે તે ને તે સિવાય બીજું કોણ છે? તેનો તું ખ્યાલ કર! અરે, તે જ ટીપાંનું બનેલું આદમી પેદા થયા પછી કેટલાક દિવસો આગમચથી તેની માતાની ધાવણમાં રૂઢનો ખોરાક પણ તેજ તૈયાર રાખે છે, અને કરોડપતિ માતાના ધાવણનું રૂઢ કાંઈ સાકર નાંખેલું હોતું નથી, બદકે, એક ગરીબ દુખળીની ધાવણના રૂઢની બરાબરનું જ તે માલિક તૈયાર કરી રાખે છે, તો એવા ત્હારા પાળક સાહેબનો તું આભાર રૂપી ઉભરો બંદગીના અવાજથી કાઢીને સંતોષ નહીં મેળવે ના? ?

નસૂર:—એવા ખ્યાલી પછાડામાં તો ચડી જવાય, અને આ જન્મનું તથા આ સંસારનું કે ધંધા રોજગારનું સુખ ના ભોગવાય.

વિરાજ:—અરે રે ભાઈ! ગ્રેય સુખ જે આ જગતનું તકલીફી સુખ છે, તે તો ખરેખર દોજળી સુખ છે, તેને તણુ છં જે ગ્રેય એટલે ખંડ ન થાય. એવું મીનાઈ સુખ છે, તે મેળવવાને તો ઇશ્વર ભક્તિ, એ જ એકલો ઉપાય છે. પરંતુ અકસોસ છુટે છે કે, ત્હારા જેવા નાસ્તિકો પેદા પડવાથી જ એ બધું આપણા જરથોસ્તી ટોળામાંથી દહાડે દહાડે ઘટતું બય છે. લગભગ ચાવીસ મતના કેટલાક પારસીઓ અથવા મઝહકી મઝહબ પાળનારા ઘણાક પારસીઓ આજે આપણને મળે છે, કે જેઓ એપીક્યુરસની રૂઢીએ જેટલો વાર આ દુન્યામાં જીવવું તેટલો વાર અમન ચમનમાં જીવવું, એવું જ લઈ બેઠા છે. કુટુંબના કુટુંબો સુસલમાન અને કિસ્તિચન થઈ બય છે. જેના બાપદાદાઓએ જરથોસ્તી ટોળાની રાહબરી કરેલી, જેઓ જઈ અવસ્તાને પોતાનો હમેશનો ઉદ્ગાર કરી રાખતા, તેઓના જ બેટાઓ ક્રિમેટોરિયમ કાઢી કિસ્તિચનો થઈ જવા માગે છે. દશ ઘડી પહેલાં જે ધણી ચુસ્ત જરથોસ્તી હતા, તે દશ ઘડી પછી મરતી વખતે કિસ્ટિ બની ગયલા ગણાઈ, કિસ્ટિઓના હાથ ઉપર ઝુંટાઈ બય છે; અને હવે પછી શું થશે, અને શું નહીં થશે, એજ વિચાર આપણને અકળાવી નાંખે છે, કે રખેને મરહુમ મેક્સમ્યુલર ખરો પડે, અને ન ધારેલી રીતે આપણો ટોળો રખેને ૫૦ નહીં ને ૧૦૦ વરસમાં કેવળ જ નષ્ટ થાય!

હાયમ હમે જા બા હમે કસ દર હમે કાર;

મદાર નેહુકતે અશમે દિવ બને જ ચાર!

દરેક રજીને ને દરેક પળે ભલેને તું પ્રત્યેક મનુષ્ય સાથે સર્વકા સંસાર વહેવારના કામકાજ ને ધંધા બાપામાં સર્વકા મંડવો મચ્છો રહેશે તો કરી પણ હરકત નથી, પરંતુ ત્હારી અંતર દ્રષ્ટિ, ત્હારાં અંતાકરણની આંખો અને ત્હારાં મનનું ખ્યાન તો તું હરદમ પ્રભુ તરફ જ ટાંકેલાં રાખ! અને કવિ ટોમસને કરેલી બંદગી હવે તો આકાશ તરફ ઉંચા હાથ કરીને તું પણ ચાલ કર ભાઈ!

“ઓ પ્રકાશ અને પ્રાણના પિતા ! ઓ સદ્ગુણી સર્વોપરી સાહેબ ! જે કામ સાડું હોય તેજ મહેને શિખાડ ! તું મહેને ત્હારા વિષેનું જ જ્ઞાન આપ ! તું મહેને મૂખાઈ, હલકાઈ, અને નિઆઈથી બચાવ ! દરેક દુબટ કામોથી દૂર રાખ ! અને મહારાં આત્માનું જ્ઞાનથી, સચેત શાંતિથી, તથા નિર્મળ સદ્ગુણથી પોષણ કર ! તથા પવિત્ર અને અવિનાશી સુખથી અમને ભરપૂર રાખ !” ભાઈ ! જે ક્રિસ્ચિયન ધર્મવાળાનું તમને બધું જ સાડું લાગતું હોય, તો તેઓ જે ભક્તિભાવથી બંદગી કરે છે તેની નકલ કાં કરતા નથી ? કાઈસ્ટને માનનારાઓએ તો બંદગી ઉપર બહુ જ લક્ષ આપેલું છે. તેઓ માને છે કે, કાઈસ્ટના નામ ઉપર તેના ચેતન્યાત્માની સહાયતાથી ઈશ્વર આગળ આપણી ઈચ્છાઓ અર્પણ કરવી તે બંદગી છે; અને બંદગી કરતાં આપણા પાપોનો એકરાર, તથા તે કરીમે કારસાને જે બદ્દેશો આપણા ઉપર કરેલી છે તે માટે શુક શુભરી કરવી બેઠાં છે. પેદા કરનાર, અને આપણુ પેદા પડેલાઓ વચ્ચેના સંબંધ ઉપરથી કુદ્રતી રીતે જ બંદગીને આપણે ફરજ સમજ્યે છિયે. બંદગીથી આપણે તે કરીમે કારસાજ, જે સર્વ બનાવોનો બનાવનાર છે, તેના ઉપર જ આપણો બધો આધાર છે, એમ આપણે કબુલ કર્યે છિયે. એટલા ઉપરથી જૂદી જૂદી મહાન શક્તિઓ, જેને મૂર્તિપુત્રકો દેવતાઓ તરીકે માને છે તેઓ પણ, ઈશ્વરનું એકશાન દરેક માણસે માનવાની ફરજ છે, એમ સારી રીતે સમજે છે. જુના ગ્રીક તથા રોમન લખનારાઓએ પણ બંદગીની જરૂરિયાત વીશે માણસને ઘણા સુંદર બોધ કહેલા છે. જુનો અને નવો બેઉ ટેસ્ટમેન્ટમાં બંદગી વીશે એટલું બધું તો કહેલું છે, કે તેટલો બધો આગ્રહ તો થોડાંજ ધર્મ પુસ્તકો કરતાં હશે. ક્રિસ્ચિયનો બંદગીમાં ફરજ માને છે, હકક ગણે છે, મોજ સમજે છે, અને લાલ પણ ગણે છે. હમિશાં બંદગી નહીં કરતો જણાતો સખ્શ ક્રિસ્ચિયન છે જ નહીં એમ તેઓ માને છે. આત્માના ઉદ્ધાર માટે બંદગી જ ઉત્તમ છે, એમ માનીને કાઈસ્ટે એને ન્યાસની ખાત્રી કરી આપતાં ઉદ્ધાર કાઢ્યો હતો કે, “જો ! પેલો બંદગી કરે છે !” ફરેસ્તાઈ બંદગી ગુજરવા સાડ પહેલું જ કર્તવ્ય ચક્રીનહારીવાળી બંદગી છે, અને બાંધબલવાળાઓ ભણે છે કે, “O Lord, I beseech thee deliver my soul !” બંદગીનું લક્ષણ ક્રિસ્ચિયનો એવું કહે છે કે, “પોતાના દિલની ઈચ્છાઓ બર લાવવા માટે બંદગી અવશ્યની ઠરાવેલી હોય છે, પણ જ્યાં સૂધી દિલમાં ધાર્મિક ઈચ્છાઓએ વાસો કર્યો નહીં હોય ત્યાં સૂધી ખરેખરી બંદગી થઈ શકતી નથી. તે અધર્મી આદર્મી ઘણીએ વાર ખુદાના નામ ઉપર શુંટણ ઉપર પડ્યો હશે, ઘણીએ વાર હોઠ હલાવી તે સાહેબને માન આપ્યું હશે, તોએ તે તો ખુદાથી ઘણો દૂરજ રહેવાનો; અને તેથી પાપી અંતઃકરણથી બંદગી કરનારને ધર્મ શાસ્ત્રોએ ખુદાની નજરમાં ધુતારો કહેલો છે; અને ખુદાનો ધિકકાર પામેલો ગણેલો છે. ક્રિસ્ચિયન ધર્મ શાસ્ત્રમાં તો

કહેલું છે કે, “પેલા ધુતારા બંદગીખોર ભક્ત જેવા તમે ના થતાં ! કારણકે, તેઓ દેવળોમાં તથા મોહોદ્ધાના ખૂણામાં ઉભા રહીને, લોકો તેઓને બંદગી કરતાં જુઓ એવી રીતે બંદગી કરવાનું પસંદ કરે છે, અને તેઓને બદલે પણ તેઓજ નહારે મળે છે. ખરેખરે ભક્ત બંદો તો માણસને બદલે ખુદા જુએ એવી રીતે બંદગી કરે છે.” ઘણીખરી અભણ પ્રભમાં બંદગી તો તેને જ ગણવામાં આવે છે, કે જેમાં ઘણો બડબડાટ અને ઘણી ખાંગો મારી મોટે મોટે લાંબું લાંબું ખુદાની તારીફમાં માત્ર મોઢથી ભણવું! બાઈબલમાં પણ એવી જાતની મન વગરની મોઢાંની બંદગીને ધિક્કારી કાઢેલી છે. “બ્યારે તમે બંદગી કરો ત્યારે લાંબા લાંબા ફોકટિયા પટ-પટારા નહીં કરો ! કેમકે પેલાં અભણો તો એમ જાણે છે કે, ઘણું અને મોટે સાદે બોલવાથી ખુદા આપણી બંદગી સાંભળશે. તમે પણ તેવા ના થતા ! કેમકે આપણો ઇશ્વર બાપ તો તમે તેની પાસે જે માંગવાના છો તે શું છે, તે પણ આગળથી જાણે છે.” ઇશ્વર કાંઈ બહેરા નથી. (જુઓ Matth. VI 7, 8.)

ક્રિસ્તીઅનોથી ઉલટુંજ, જેમ જરથોસ્તી શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે તેમ, ચહુદી લોકોમાં અસલ એમ મનાતું હતું, કે મોટે સાદે ને ખુલ્લું અવાજે બંદગી કર્યા વગર ઇશ્વરની ભક્તિ થાય જ નહીં. દેવ્યલ અને દેવીદે દહાડામાં ત્રણ વાર એવી બંદગી કરવાનું ફરમાન આપેલું છે. જે પ્રમાણે સુસલમાનો, પોતાના પવિત્ર પેગંબરની કબરવાળી મસ્જાની જમીને દિશાએ જોડેશમાં આવેલી હોય, તે દિશા તરફ ફરીને જ ગમે તે દેશમાં હોય તો પણ ભક્તિ કરે છે. તે જ પ્રમાણે અંસલી ચહુદીઓ તેમના દેવળમાંનું મૂખ્ય દેવળ, જે દિશાએ આવેલું હોય તે તરફ મોઢું ફરીને ગમે એટલી ફરની જગોએથી પણ મનથી બંદગી કરી લેતા હતા. દેવીદે કહેલું છે કે;

“Evening, and morning, and at noon, will I pray, and cry aloud and He shall hear my voice.”

મેહોમેદનો તો બંદગીને જ બહેસ્તની કુંચી માને છે. વળી તેઓના ચેગંબર સાહેબે તો કહેલું છે, કે વજુ (પાદીઆબ) કરવા એજ અરબી બંદગી કર્યાખરાબર છે. તે ઉપરથી સુસલમાન લોકોમાં બંદગી કરવા પહેલાં તરેહવાર રીતે વજુ (પાદીઆબ) કરવામાં આવે છે. તેઓ માને છે કે, ખુદાએ પેગંબર સાહેબને એવું ફરમાન આપ્યું હતું કે; “તારા ચેલાઓને માથે દરરોજ ૫૦ વાર બંદગી કરવાની ફરજ નાંખજે !” મોઝીઝની સૂચનાથી બંદગી પાંચ વારની ઠરાવવામાં આવી હતી, અને તે કર્યા વગર ચાલે એમ ગણાતું જ નથી. પરાદીઆમાં, બપોરે, બપોર પછી, સાંજે, અને રાત્રિના પહેલા પહોરે ભક્તિ કરવી જ કરવી. એ બંદગીઓમાંની ૧ લી આદમ; ૨ જ અબ્રાહામ; ૩ જાકોબ; ૪ થી જુસસે; અને ૫ મી, મોઝીઝે બાબલ કરેલી હતી. વળી મુસા-ફરો અને મોહાં માણસો મોટે ટુકી બંદગીઓ પણ બનાવેલી હતી. બંદગી માટે તસખી

હાથમાં લેવાનું કારણ એવું જણાવવામાં આવે છે, કે બંદગી કેટલી થઈ અને કેટલી બાકી રહી તે જણાઈ આવે. શ્રીક લોકોમાં પૂર્વ દિશા તરફ ફરીને બંદગી કરવાનો આદેશ છે. નસર:—પણ જરથોસ્તી ધર્મમાં એવું સુંદર રીતે કયાં સમજાવ્યું છે ?

વિરાફ:—તો ઠીક. મેં તને બૂઝી બૂઝી પ્રભાની બંદગીની સામાન્ય રીતિઓ કહી છે. હવે હું જરથોસ્તીઓની જ બંદગી ઉપર આસ થોડોક ભાગ રોકીશ. પરંતુ બંદગીના સામાન્ય વિષયનું જ્ઞાન થયા વગર, તથા બંદગી શું ચીજ છે, તેથી ફાયદા કેટલા અને કેવા છે, આકૃત વખતે તે કેટલી બધી અકસીર દેવા છે, તે વિગેરે સમજાવવા સારૂ જ ત્હને મેં પ્રથમ સામાન્ય બંદગી ઉપર આટલું બધું કહ્યું છે, જે આશા છે કે બ્યથ તો નહીં જ જશે નસર !

બંદગી કુન બંદગી કુન બંદગી;

બંદગી બીબંદગી સરમીદગી.

બંદગી કરો ! બંદગી કરો ! બંદગી કરો ! વગર બંદગીની છંદગી સરમીદગી જ છે.

સપ્તક ૧૨ મો.

પરમેશ્વરના ખેરાક પાણી વિષે.

Nor to thyself the task shall be
Without reward, for thou shalt learn
The wisdom early to discern
True beauty in utility—Longfellow.

નસર:—પરમેશ્વરનું પેટ સાથી ભરાયલું છે ?

વિરાફ:—પરવરદેગાર પહેલાં દયા ખાય છે, પછી ન્યાયનું પાન કરે છે. જેઓને હૃદય નથી, જેઓમાં સાચું અંતઃકરણ વસ્તું નથી, તેઓ ચાલતાં ને હાલતાં “રામ-રામ ! પ્રભુ-પ્રભુ !” એવા ઉદગારો ખેંચવાની ઢાંગી તકલીફ ઉઠાવે છે. શું તેઓ માટે નરકનો દરવાજો ખંધ છે, અને સ્વર્ગનાં દ્વાર ખુલ્લાં સમજે છે ? નહીં-નહીં; પ્રભુની દરબારમાં દાખલ થવાના અધિકારી તો તેઓ જ છે, જેમણે આ જગતનાં સુખોનો પેલી દુનિયાને ખાતર ત્યાગ કીધો હશે; અને સંકટો વેળાએ પરમેશ્વરની ઇચ્છાને સરણે રહ્યાં હશે. તેઓ જ તે પાક દરવામાં દાખલ થવાને અને “ખુદા ખુદા ! રામ રામ !” પોકારવાને લાયકનાં હોય છે.

નસર:—ભાઈ ! શું માણસ ખુદામાં મળી જઈ શકશે ? શું માણસ ખુદા થઈ શકશે ? હું નહીં માનતો ? રામનું નામ તો સૌ કોઈ લે છે, તો શું બધાજ ખુદા થઈ જાય ? એ તો કાંઈ મ્હારી અકકલમાં ઉતરતું નથી.

વિસ્થાપક:—રામ રામ સખ કોઈ કહે, ઠગ, ઠાકોર, ચોર ચોર;

છસ નામસે મુવ પ્રહ્લાદ તરે, આ કુહ નામ હે ચોર ?

સ્વાસે સ્વાસ સમશ્વ કરે જો, હે વિનતી અધ્યાત્મજી,
સ્વાર્થ કરના નામ સુમરનો, કોન જાને કલકી ?

ઠગ લોકો, ઠાકોર લોકો, અને ચોર લોકો જે રામનું નામ લે છે, તે જ રામ-નામ પ્રુવ અને પ્રદ્ધાદ લેતા હતા, તેમના રામ કાંઈ જુદા ન હતા; પણ મતિ મતિમાં જ ફેર રહે છે. જેના જીવનમાં પ્રભુનું સ્થાન છે તેને તો આ જન્મ એ જ સુક્રિતાનું ધામ છે. જેના જીવનમાં ડાળ ધાલવા માટે રામ ઉચ્ચારણ થાય છે તેને દુઃખના સ્થાન પણ દ્યાં જ છે. જે કોઈને પરમાત્મા વીશે કેહસત છે, તેના પ્રત્યે તો તેના આશિર્વાદ ઉતર્યા જ જાય છે. જે તેના ઉપર ખેડા છે તેમને ચિંતા કરવાની જરૂર જ હોતી નથી; અને તેનું જ રટણ ચિંતન રાત ને દહાડો કરવાથી તે ભકતો પણ તેના સ્વરૂપના જ થઈ જાય છે.

“ જે જેનું ચિંતન કરે, તે તે મય થઈ જાય;
પ્રભુ ચિંતી પ્રભુ મય થવું, કીટ જમરને ન્યાય.”

જે કોઈ જેનું ચિંતન રાત ને દહાડો કર્યા જ કરે છે, તે તે જ વસ્તુના સ્વરૂપનો થઈ જાય છે. જેમ એક ભતના લીલા કીડાને ઝાડ આગળથી ઉંચકી લાવીને, જમરી કાઢવનું ઘર બનાવી તેમાં તેને પૂરે છે, અને પછી પળે પળ ને કણે કણે આવી આવીને તે જમરી પેલા કીડાને ડંચ માથા કરતી હોવાથી તે કીડો ચાલુ ને ચાલુ “ હે પેલી આવી ! હે પેલી આવી ! ” આમ વિમાસ્યા કરતો હોવાથી, છેવટે તે કીડો પણ જમરી જ થઈને ઉડી જાય છે. તેમ જ “ ખુદા ! ખુદા ! ” કર્યો કરનારા ભકતનું ધ્યાન ચિંતન ખુદાની ચાહમાં જ ચાલુ ને ચાલુ હોય ત્યારે છેવટે તે પણ ખુદામય, પ્રભુમય, એકતાર ને એકરસ થઈ જાય છે. એટલા માટે હરદમ તે સાહેબ પાસે દયા કૃપા ને મહેરબાની માગવાનો આપણ તેનાં બચ્ચાંબોનો હક્ક હોવાથી આપણે તેની પ્રાર્થના કરવી કે; “ આહુ અત પછતી અદાહુ, મંઝદા અહુરા મંઝદાંમ્યા ખુઈરિયા કેરેખા; રાઈતી તોઈ પ્રપછતિ અક્ષત દ્યત અઈલી, દ્યત મીઝદેમ મવએથેમ ફેદદાથા દએનાખેઠો મંઝદા અહુરા. અદ્યા હવો ને દાઈદી, અદ્યાઈયા અહુચે મનખ્યાઈયા તત અદ્યા યા તત ઉયા-જમ્યામા, તવચા હખેમા અવખ્યાચા વીસ્થાઈ ચવે.”

(હપ્તન ચરત)

ઓ પરવરદેમાર ! અમે સર્વ ત્હારી જ પેદાશ છિયે, તું ખમાઉપણું, ઉંડું દહાપણું; અને અમારાં કામકાજમાં ખરકત મૂક ! હે સાહેબ ! ત્હારી કૃપાથી જે ઉંચો બદલો સમજા ધર્મચુસ્ત માણસોને તે આપ્યો છે તેવો જ બદલો, ઓ અકલના આવીંદા ! તું અમને પણ આપ. આ લોક તથા પેલાં જીવનને માટે ત્હારી કૃપા ને મહેરબા અમારા ઉપર એવી તો ઉતાર, કે જેથી કરીને અમે હમેશ સૂધી ભક્તિની આરક્ષે લેને તથા ત્હારી ખુદાવંદીને પહોંચે.

સબક ૧૩ મો.

પાપી છે તો ખુદાનો જ બદો.

“ Let us draw near with a true heart, in full assurance of faith, having our hearts sprinkled from an evil conscience, and our bodies washed with pure water.”—St. Paul.

નસર:—ભાઈ વિરાડ જેઓ સમજની ઉમ્મરમાં આવ્યા પછી ખસ પાપ, પાપ, અને પાપ જ કરતા રહ્યા હોય, પૈસાના લોભમાં ગુન્હાઓ કીધા, ગુનાં સાચાં કરી કીના કપટ અને કબજા કરતા રહ્યા; દારૂડિયા ને ગુગારી બન્યા, પર સ્ત્રીઓના મોહમાં પડી કુકર્મો કર્યાં, એવી એવી બદદેલી ચલાવીને વ્યભિચારમાં લમ્પટ રહેલાં પુરૂષો કે સ્ત્રીઓ પણ શું બંદગીના માર્ગ ઉપર ચઢી શકે ? શું તેમની બંદગી રવા રહેશે ? શું ઈશ્વર તેમના ઉપર દયા લાવી તેમને પોતાના ભક્ત લેખે સ્વીકારશે ? હું નહીં માનતો.

વિરાડ:—નસર ભાઈ ! તમે માનો ન માનો, પણ વ્યસની ને નાદવાળા માણસો તો જ્યારે ઈશ્વરનાં વ્યસનમાં અને ખુદાના નાદમાં લાગે છે ત્યારે વગર વ્યસનનાં ને વગર નાદવાળા ભકતો કરતાં પણ ચઢિયાતા ભકતો થઈ શકે છે. ઘણીક વેળાએ વ્યસનવાળાને પ્રભુનો જેવો છંદ ને ભકિતનો જેવો રંગ લાગે છે, તેવો તો વગર વ્યસનવાળાને પણ રંગ લાગેલો દીકામાં આવતો નથી. જેઓ પહેલાં ધર્મ અને ખુદા તરફ યેપરવા રહી પાછળથી જ્યારે પોતાનાં અજ્ઞાન તિમિરથી દૂર થશે ત્યારે દુન્યામાં તેઓ જ ચંદ્રમાની પેઠે ઝળઝળી રહેશે. “ આ માણસે હજારો અપરાધ ને પાપો કર્યાં છે છતાં સુખી છે, તો મહને એક અપરાધ કરવાથી શું થવાનું છે ? ” આવો વિચાર કરીને જરા પણ પાપ કરવાનો વિચાર ત્યારે તો કરવો જ નહીં; કારણ કે ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય છે. મેરી મેગ્દલીન હડહડતી કુકર્મી હતી, તેણી કાઈસ્ટના સહવાસથી પવિત્ર મીરાંબાઈ જેવી ભકતાણી થઈ જવા પામી હતી, અને તેણીના નામ ઉપરથી એક આશ્રમ—સ્થાન પણ સ્થાપવામાં આવ્યું હતું, જ્યાં કુકર્મના પ્રાયશ્ચિત સાડ પુષ્કળ વેશિયાઓ જઈને પોતાનાં પાપો માફ કરાવી, ઈશ્વર પરાયણ સાધ્વીઓ થવા પામી હતી. મોટે ભક્તિ અને બંદગીની સાથે કરેલાં કામોથી જીવેલો એક કલાક પણ વગર ભક્તિ અને વગર બંદગીથી કાઢેલા આખા જ-મારા કરતાં મોટો ને સુંદર હોય છે. જો માણસો પ્રાર્થના કરશે તો સતો અને શોશિયતો તેમને મદદ કરશે; અને જેનાથી જલુ રંગનું આશમાન સર્વને માથે છત્ર કરીને અદ્ધર ઉભું છે, તે માલેકના નામથી ગમે તે તમે શુભ માગશો તે તમને તે સાંહેબ આપશે જ. પાપ પીનારાઓને (Sin-eaters) પાયદસ્ત વખતે રાખવાનો ચાલ પશ્ચિમ દેશોમાં હતો; જેઓ મરનારનાં પાપો ગળી જઈને તેને દોજખમાં જતો બચાવતા હતા ! એનો અર્થ, લેલી અર્થ, ત્યારે સતો અને શોશિયતોના શુભ કાર્યમાં જ

સમજવો જોઈશે. આપણા પડોશીઓની પ્રીતિ, કાર્ય, સહાય, ચાને પરોપકાર વૃત્તિમાં માણસ જાતની ભૂલ અટકાવવાની, તેમની અગવડો દૂર કરવાની, અને તેમની દુઃખ-ભાગ ઓછી કરવાની બંદગી અને ઇચ્છા, અને આપણે આવ્યા તે વખતે દુનિયા જેવી હતી તેનાં કરતાં વધારે સારી અને સુખી મૂકી જવાની આગળ વધતી ઇચ્છા અને ભક્તિ એજ ખરૂં જીવન છે. આ ઇચ્છા અને આ ભક્તિ આપણું અને બીજાઓનું ભલું કરે છે. માટે હે ભાઈ! તું હાલ લગાર જેટલો મુમુક્ષુની પદવીએ પહોંચ્યો છે, તો હવે ત્હને પણ થોડી જ સમજાવટમાં ખુદાનો રંગ જરૂર લાગશે. મેસીલને કહ્યું છે કે:—“હે બંદા! એમ કેમ બને! ત્હને આ પતિત દુન્યામાં મોકલ્યો છે તે ઉપરથી તું એમ સમજતો ના, કે ખેડેસ્ત, જીન્નત કે સ્વર્ગ ત્હારા નસીબમાં જ નથી. પૃથ્વી એ કાંઈ ત્હારું વતન કે ત્હારો સ્વદેશ નથી; અને જે સઘળું ઈશ્વર માટે નથી તેટલું જ ભરોળર ત્હારે માટે પણ નથી.” માટે હે નસર! હું તો હવે ત્હને મુમુક્ષુનાં પદને તથા તલબગારના દરજ્જાને થોડો ધણો પણ પહોંચી ચુકેલો માનું છું, કેમકે તું અહુરાને ઓળખવાની વાતમાં રસ લેતો જણાય છે.

નસર:—ભાઈ વિરાફ, મુમુક્ષુ એટલે શું? તલબગાર એટલે શું? કંઈ સમજાવશો?

વિરાફ:—જન્મ મૃત્યુ સંસાર તે, કૈસે છુટિ. હાં ચિંત; સૌ મુમુક્ષુ કહિયેં સદા, યહી બિચારે ચિત.

જન્મ—મરણરૂપી રેંટમાળ જેમાં લાગી રહી છે, એવા આ સંસાર રૂપી કુવામાંથી ક્યારે બહાર નિકળીશું? ત્હને પ્રભુની પીછાન ક્યારે થશે? એવી તલબ રાખવાની જેને તિન્ન લાગણી થાય, તેજ મુમુક્ષુ કહેવાય. તેને “તલબગાર” કહેવો. “સંસાર બંધનની નિવૃત્તિ થઈને બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ રૂપી મોક્ષ મ્હને ક્યારે થશે?” એવી જે ઉત્કટ ઇચ્છા, અને તલબ થયા કરે તેને મુમુક્ષુતા કહીએ. એવી જે મુમુક્ષુતા જેને વિષે હોય તેને મુમુક્ષુ બાણવો. આ જીંદગીમાં જ જો તમે ભાઈ તમારે હાથે ભક્તિનું સુખ નહીં મેળવી શકો તો આવતી ભવિષ્યની જીંદગીમાં તમે સુખી થઈ શકશો, એમ શા માટે માની લેશો? હાલ કાંઈ ઈશ્વર આપણા ઉપર ભવિષ્ય કરતાં ઓછી કૃપા દ્રષ્ટિ રાખે છે? શું તે હવે પછી વધારે કયા રાખશે? અહિંજ જો તમે શાંતિનું કે ભક્તિનું સુખ નહીં લોગવો તો ત્યાં સુખ અને શાંતિ લોગવવાની કાંઈ તમને જામીનગીરી છે? તમારાં હમણાંના જ જીવનનું સુખ, તમારી ભક્તિ, અને શાંતિ કોણ ચોરી લે છે? તમે જ. હવે હું તમારી શંકાઓ દૂર કરવાના બીજા પૂરાવા કહું છું તે સાંભળો ભાઈ.

સબક ૧૪ મો.

નાદી કે છંદી, પુગેપહેલા પરમેશને ! કામ કંચનના ત્યાગથી. .

In all things throughout the world, the men who look for the crooked will see the crooked, and the men who look for the straight, will see the straight.—*Ruskin*.

“ Nature always springs to the surface, and manages to show what she is. It is vain to stop or try to drive her back. She breaks through every obstacle, pushes forward, and at last makes for herself a way.”—*Boileau*.

મનુષ્ય માત્ર આ દુનિયામાં જે કાંઈ કાર્ય કરી રહ્યાં છે તે છેવટનું પરમ સુખ પ્રાપ્ત કરવાને માટે જ હોય છે. નકારાંમાં નકારું કાર્ય કરતો માનવી પણ એક મહાન સુખ સંપાદન કરવાને જ તે કર્તવ્ય કરે છે. જે માણસ બસ પોતાનું ધ્યાન ધક અમુક કાર્યમાં મનનપૂર્વક સંપૂર્ણ રીતે પરોવે છે, તેની સબળ ઈચ્છા તેને ક્ષેમ તરફ વહેલી ઘસડી જાય છે. જુગારી જે પોતાનું તન, મન, ને ધન માત્ર જુગારના જ વ્યસનમાં અર્પણ કરે છે, ચોર જે અહોનીશ ચોરીના જ વ્યસનમાં તદ્દરૂપ રહે છે, એક લુટારો જે બસ રાત ને દહાડો હુંટ ચલાવવામાં જ તદ્દાકાર હોય છે, કોઈ પુરૂષ જે સ્ત્રીની જ લમ્પટમાં તદ્દલીન થઈ તેમાં જ મરી ચડી રહેલો હોય છે, પછી જે તેનું ચિત્ત બીજી દિશાએ પાછળથી પણ વળે છે તો તે નવી દહેરમાં પણ તે ચઢેલ ને મરત થઈ તેમાં પણ તેટલો જ તદ્દરૂપ થઈ જાય છે. જેટલાં હઠ વિનાનાં પરિણમી તે એક દુર્ગુણને વળગ્યો હોય છે, તેટલાં જ જેમ ને જેમથી પોતાને નવા હાથ લાગેલા ગુણનાં વ્યસનમાં પણ તદ્દાકાર થઈ જાય છે. એક જ દિશાએ સબળ ને દ્રઢ ઈચ્છાથી મંડ્યા મચ્યા રહેવાના સ્વભાવવાળાં મજબુત મનનો મનુષ્ય, જે પણ કામમાં હાથ ધાલે છે, તેમાં મનનપૂર્વક - દ્રઢ ચેટી જાય છે. એક દિશાથી બીજે જ નાકે ઢોડી જવાનો જ્યારે તેને ચટકો લાગે છે, ત્યારે તે પ્રથમની દિશા તરફ પાછું ફરીને જોતોએ નથી. એમ કરતે કરતે જ્યારે તેને સુખનો અંત ઈશ્વર પરાયણ થવામાં જ જણાય છે ત્યારે તે ઈશ્વરના જ વ્યસનમાં ગાંડો બની જાય છે. અને જ્યારે પ્રભુમાં લીન થઈ પ્રભુ જોડે એક તાર થઈ જાય છે, ઈશ્વર જોડે જોગ જોડીને જ્યારે યોગ સાધે છે, ત્યારે તે એવો તો યોગી ને જોગતો બની જાય છે, કે પછી તેને ભગવાનનાં વ્યસન સિવાય બીજું એકે વ્યસન ગમતું નથી. કાંકે સુખની ને શ્રેયની સિમા પરમેશ્વર સાથે તદ્દાકાર થવામાં જ છેવટની આવીને અટકે છે. પછીથી તે મજબુત મનવાળો મનુષ્ય આમ જ કહે છે કે:—

ડર્યો કર્યો હરિ પ્રમિત મન,
હરિમું ધર્યો અગિપાન;

કર્યો ચીજુક કુપથકિ પ્રિયા !

તાહી અભય દે દાન.—(દયારામ)

હે પ્રિયા ! ત્હારી વેણીરૂપ સાપનું ડસેલું, જકુટિરૂપ જમરનું ડસેલું, સિંહ જેવા સ્વરૂપથી કસેલું ને પીડેલું કુંચરૂપ પર્વત ઉપર ચઢીને થાકી ગયેલું મ્હારું મન રૂપી મૃગ તે ત્હારાં અમૃતનું પાન કરવાને ત્યાંથી હવે ધસ્યું છે, પરંતુ થાકથી પીડાયેલું હોવાથી વચમાં રૂપ કહેતાં હડપચીનો ખાડો (પાપનો ગાર) કુદી ના શક્યું, અને માંહે ફસી પડ્યું છે, તેને તું કાઢીને અભયદાન આપ ! હે પ્રિયો ! ત્હારાં સ્વરૂપના મોહમાં જ હવે તો મ્હારું મન પીડાય છે, માટે હવે તો ત્હારું જ સુખ મ્હને આપ ! આવાં સુખની પ્રાપ્તિ માટે, જે શખસો ઘણા જ અનીતિવાન હતા તેઓ જ ઘણા મોટા ઇશ્વર ભક્તો થવા પામ્યા છે. જેઓ સ્ત્રી લપટ હતા, તેઓ જ ભગવાન ઉપર આસક્ત થઈ પ્રભુના પૂરા આશક થઈ ગયા છે. જેઓ એરફે મીઠાણમાં ઘણા જ તદરૂપ હતા, તેઓ પાછળથી એરફે હડીકીમાં તદાકાર થઈ ચૂક્યા છે. તમે બિલ્વમંગળનું ચરિત્ર જુઓ. તુલસીદાસ અને દયારામનું ચરિત્ર વાંચો. વાલ્મિક અને બીજા ભક્તોનાં વૃત્તાંતો તપાસો. માત્ર એક જ ચટકાથી તેઓ કંઈ દિશાથી કંઈ દિશાએ એકદમ વળી ગયા છે તે જુઓ. બિલ્વમંગળ ચિંતામણી નામની એક સ્ત્રીના છંદમાં એટલો તો ચડી મરી રહેલો હતો, કે પોતે ભતે પ્રાણજી છતાં, પોતાના મરી ગયેલા ખ્યારા પિતાજીનું શ્રાધ્ધ હતું તેની ક્રિયા પણ પડતી નાળીને, અધારી ઘોર રાતે, મારમારેના ઉપરથી વરસાદ પડતો હતો તેની પણ દરકાર વગર, નદીને પેલે પાર આવેલાં ખ્યારી ચિંતામણીના મકાનમાં દાખલ થવા સારું, નદીમાં પાણીનું ભારે પૂર આવેલું છતાં, હોડીવાળા હોડી પણ ચલાવી શકતાં નથી તેથી, એક વાસ મારતાં મુવેલાં તરતાં મુડલાં ઉપર બેસીને એકદમ પેલે પાર ભય છે ! ચિંતામણીના દરવાજા બંધ બેઠેને અડધી રાતે ખારીએ લટકેલા સાપને ઢોરી સમજી બેઠડક તેને પકડીને માળ ઉપર ચઢી ભય છે; અને પોતાની વિષમ વાસના તૃપ્ત કરે છે ! ચિંતામણી જેવી કંચની પણ તેને ટાંચો મારી કહે છે કે, “હાય હાય ! આટલી બધી સખળ વાંમજા અને તલમગારી બે તું ઇશ્વરની લેહમાં લમાડે તો તું કેવુંકે પરમ સુખ પ્રાપ્ત કરે ! ઇશ્વરને તું કેટલો બેલો પહોંચી ભય !” અને અંતે જે પાપી આંખો વડે તે પરમીઓ ઉપર નજર જગાડતો હતો, તે આંખોમાં સોયા લોંડી આંખોથી થઈ રામરામ કરતો ઇશ્વરની શોધમાં રાત ને દહાડો દિવાનાની માફક ભટકી ભટકીને છેવટે ભગવાનનાં સાક્ષાત્ દર્શન કરવાને લાભચાળી થાય છે ! કાલ્યો જેમ પોતાનાં છુટાં મૂકેલાં અંગોને સંકેતી લે છે, તેમ જ્યારે માણસ પોતાની ઇશ્વરિયોને વિષયથી ખેંચી લે છે, ત્યારે તેની બુદ્ધિ પ્રતિષ્ઠિત થાય છે. આ બધી એકાગ્ર ચિત્તની બલિદારી છે.

“કર્મીદીકનુ ત્યાંહાં લગી બજ હરી, જ્યાં લગી મનમાં આણે રે !
 નહિ તો કરુણાધી ઇશ્વર પદ, શાને વેદ વખાણે રે !
 બ્રહ્મ આપ જોતાં વણુ વાંકે, સહુ યાદવને લાગ્યો રે !
 ઉદ્ધવ વજનાભ વંચાવ્યા, મને સદેહ સહુ ભાગ્યો રે !
 કરતુમ અકરતુમ અન્યથા કર્તુમ, સમર ઇશ કહાવે રે !
 સર્વેશ્વર સર્વાત્મા સ્વનાત્ર, તેમ કરે જેમ ભાવે રે !
 મુખ થાવા સહુ દુઃખ જવાનો, એજ ઉપાય એક સાચો રે !
 મન કમ વચને કૃષ્ણ ભજે દયા, અવર વિચાર સહુ કાચો રે !”

ઈશ્વરનું નામ રટવાની અજબ બલિહારી છે. અજબેલ એક બ્રાહ્મણનો દીકરો હતો. પહેલાં તેને પૈસો જ મેળવવાનો છંદ હતો, આથી પોતાના તે ચડસ પાર પાડવા સારૂ બ્રાહ્મણ છતાં કસાઈને ઘેર વટીક કપ.એલાં બકરાં મેઢાંનો હિસાબ રાખવાની નોકરીએ રહ્યો હતો. બસ પૈસાને જ તેણે પરમેશ્વર માન્યો. બધું ધ્યાન ધક ને મનન ચિંતન પૈસામાં ને પૈસામાં જ. પાછળથી તેનો તે લક્ષ છુટો ત્યારે પોતે વાંઝિયો હોવાથી બસ એક પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે તેની સબળ જિજ્ઞાસા થઈ રહી. રાત ને દિવસ બસ પુત્ર-પુત્ર માટે વેવળાં મારતો. પૈસા ભય કે બધુંએ ભલે હુંતાઈ ભય, પણ પુત્ર જોઈએ ! અતે સાધુના આશીર્વાદથી પુત્ર જન્મ્યો. સાધુના કહ્યાથી તે પુત્રનું નામ નારાયણ રાખીને રાત ને દહાડો બસ “નારાયણ-નારાયણ !” કરીને પુત્રને લાડ લડાવતો. તેનું સર્વ દીલ બસ નારાયણમાં જ પેઠું. પછી નારાયણ કરતાં કરતાં સાધુ સંતનો છંદ લાગ્યો, તે પણ સજડ ઉડા લાગ્યો, અને છેવટે મરતી ઘડીએ પોતાના પુત્ર નારાયણનું જો કે તે નામ લેયા કરતો હતો, તો પણ “નારાયણ” નામ રૂપે તે ઇશ્વરને જ યાદ કરતો મરી ગયો, અને રૂપિતનું વલણ પકડી રાખીને પરમાત્મામાં તદ્દાકાર એક તાર થઈ ગયો ! નસર:—ભાઈ, રૂપિત તે શું છે તે મ્હને સમજાવશો ? વિરાડ:—ભાઈ નસર ! રૂપિત જે પ્રકારની હોય છે. એક વિધ અને બીજી અવિધ ત્રિધ. વિધ રૂપિતનું વલણ મુકિતપદ મેળવવા તરફ હોય છે, અને અવિધ રૂપિતનું વલણ સંસારની મજામાં અને તેનાં બંધનમાં હોય છે. જ્યારે જન્મ થાય છે ત્યારે આ બંને રૂપિત ત્રાજવાની. દાંડીની. માફક સમતોલ હોય છે. ત્યાર પછી સંસારની મોહમાયા એક ગમનાં ત્રાજવાની અંદર પોત પોતાની મોજમજા અને ઉપયોગ મૂકે છે, અને બીજાં ત્રાજવામાં આત્મા પોતાના આકર્ષણ મેલે છે. હવે જો મનુષ્યની યુદ્ધિ સંસારની મજાને પસંદ કરે તો સંસારની માયાથી ભરેલું ત્રાજવું ભારે થાય છે; પરંતુ જો તે જ યુદ્ધિ આત્મા તરફ ઢળી ભય તો તેને પરમેશ્વર તરફ ખેંચી ભય છે. પુરૂષો રાજાની કથા છે, કે તે પોતાની ઉર્વશી જેવી સુંદરા રાણીને ઘણા જ પ્રેમથી મ્હાતો હતો. એકવાર કેલાશ શિખર ઉપરના ગંધમાદન-નંદન વનમાં તે વિહાર કરતો

હતો, એવામાં મંદાકિની નદીના કિનારા ઉપર રેતીમાં રમતી બીજી એક ઘણી સુંદર કુમારિકાને જોઈ તેના પ્યારમાં તે ચોતપ્રોત ચસી ગયો. તેના તરફ એકાચ ચિત્તથી એવો તો જોતો રહ્યો, કે પાપણુ પણ હાલે નહીં. બીજી શોક્યના પ્રેમમાં પોતાના પતિને પડેલો દેખી પોતાના પતિ રાજા ઉપર ક્રોધ કરીને ઉર્વશી તેને લ્યજીને કયાં કંઈ ગૂમ થઈ ગઈ. ઉર્વશી ગુમાવ્યાના દુઃખથી તે રાજા બેળાકળો થઈ ગાંડો થયો એવો થઈ ગયો. એવામાં તેને સંગમ મણિ મળી આવ્યો, અને ત્યારથી તેણે સ્ત્રી ભતિનું નામે ના લીધું, દર્શને ના લીધું, અને બસ એકલા એક પ્રભુના જ પ્રેમમાં ઇશ્વર પરાયણ થઈ રહ્યા. એટલા માટે સ્ત્રી સાથે સંબંધ એ જોડે મહા અનર્થ છે, ગમે એવાં ઉચ્ચ સ્થાનમાંથી સારા સમ્મજનોને પણ સ્ત્રીએ જ બ્રબ્દ કીધા છે, જ્ઞાનીઓને પણ અજ્ઞાનીઓની પેઠે સ્ત્રી ઉપર વાર તહેવારે મોહ થાય છે; પરંતુ તે જ મોહમાયા સ્ત્રી ઉપરથી ઉડીને ઇશ્વર માયા તરફ જ્યારે વળે છે ત્યારે તે ઉલટું જ રૂપ પકડે છે. ઇશ્વરિ માયા ઘણી દુરતર છે. હરિ નારાયણ પોતાને મોઢે કહ્યું છે, કે મમ માયા કુરમ્મયા ॥ મ્હારી માયા એવી છે, કે જે તરી શકાય એવી નથી. ઇશ્વરિ મોહમાયામાં લલમલા મોટા મોટા મોહિત થઈ ડૂબી ગયેલા છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ સ્ફુટિ સરજનારા બ્રહ્મદેવ, કૈલાશમાં વસનારા શ્રી શીવ શંકર અને નારદ મૂનિ જેવા દેવર્ષિ સરખાએને પણ કામી માયાએ ભૂલાવે ખવાડ્યો છે; તો પ્રજા સાધારણ પુરુષોના શું આશરા ? પરંતુ

“ જીત્યો જો હરિ અંત કહી, દોષ દહિ દહિ મોખ;

જિમિ ગંજી આખરી, હતત ખૂજ શખ સોખ.

જેમ ગંજીની રમતમાં આખરે મરાય છે તે જ હાથે છતાં પણ જીત્યો કરે છે, અને સઘળી ખૂજો શોક કરે છે, તેમ જે પુરૂષ અંત કાળે પણ હરિ નામ લે છે તે હાથે છતાં પણ જીત્યો જ જાણવો. તેના નામથી જ દોષ માત્રને બાળી નાખીને તે મોક્ષ પામે છે. જ્યારે ચટકો લાગ્યો ત્યારે જ ભગિરથ રાજાએ પણ છેવટ ભાગે બહુ તપો કરીને કપિલ મૂનિના કોષને લીધે બળી મૂએલાં પોતાનાં પૂર્વજોનો ઉદ્ધાર કરવા ચક્રી, ગંગાજીને પોતાના તપોબળથી સ્વર્ગમાંથી નીચે આણ્યા હતાં. પિંગળા નામની એક અનીતિવાન સ્ત્રીને નિરાશા મળવાથી ચટકો લાગી ગયો, ને તેણી એકદમ ઇશ્વરની મહા મોટી ભક્તિથી થવા પામી; તે દ્વાં સુધી કે, ગુરૂ હતાત્રયે પણ તેણીને પોતાના રજ ગુરૂઓમાં એક ગુરૂ માની હતી ! કશ્યપ મુનિ જેવા દક્ષ પ્રભુપતિ પોતાનો વિષય તૃપ્ત કરવા સારૂ અદિતિ, દિતિ, વિગેરે તેર તેર સ્ત્રીઓને પરણ્યા હતા, પરંતુ આખરે તો તેમને ઇશ્વરના રંગમાં જ ક્ષેમ જણાયું. કાલિદાસ પંડિત એક ગુણિકાના એશકમાં એટલા બધા રહેતા હતા, કે લોજરાબની ભર દરબાર છોડીને પણ તે સ્ત્રીના સ્થાન ઉપર રાત બધી જામતા હતા. છેવટ ભાગે તેમને પણ ચટકો લાગ્યાથી સંન્યાસ લઈ ઇશ્વર પરાયણ રહ્યા હતા. માટે હે ભાઈ !

પાપી કાંઈ સહાનો પાપી રહેતો નથી. ઉલટો એક પાપી તો ધર્મ પુરૂષ કરતાં પણ બહેલો ઇશ્વરને પહોંચી શકે છે, માટે પાપી છતાં ભક્તિને કહિયે છોડવી જોઈતી નથી.

સખક ૧૫ મો.

લોભીનો ગુરૂ દામ-કામીનો ગુરૂ કામ-સંતનો ગુરૂ રામ.

Love, when true, faithful, and well fixed is eminently the sanctifying element of human life:-without it, the soul cannot reach its fullest height or holiness.-Ruskin.

કવિ દયારામે એક માર્મિક વચન કહ્યું છે કે; અતિ તિયતે ઇક નર ભયો, અતિ નરતે ઇક નારિ; નારી સેવત હરિ મિલે, નર સેવત જમ દારિ.

બહુ બહુ સ્ત્રીઓ મળીને એક નર થયો છે, ને બહુ બહુ નર મળીને એક નારી થઈ છે. તે નારીને સેવવાથી ઇશ્વર આપો આપ મળી જાય છે, પરંતુ પેલા નરને સેવતાં તો ચમરાબનું દાર મળે છે! તે નર અને તે નારી તે ક્રિયાં? તે નારી તે તુલસીની માળા. બહુ નર તે પેલી માળાના મણકા, જે વડે મત્રો ઉચ્ચારી ભક્તિ કરતાં પરવરદેગારનો મેલાપ થઈ જાય છે; ને ખીજે નર જે સ્ત્રીના ચૂડા જે બહુ ચૂડીઓ વડે થયો છે તે. ચૂડીઓ એટલે સ્ત્રી સમજવી. તેમને સેવીએ એટલે સ્ત્રીઓનો જ સંગ છેવટ સૂધી કયાં કરીએ તો નર્કમાં જઈએ. એનો કે જો અર્થ આજના આપણા વિષયને લાગુ પડે છે. શ્રદ્ધા રાખીને નીચ પાસેથી પણ ઇશ્વરનું જ્ઞાન મેળવી લેવું; ચાંડાળ ખસેથી પણ ધર્મનું જ્ઞાન મેળવી લેવું. અને સંસારના જોગને સાડ તથા ઇશ્વરના યોગ સાડ નિંદાએલાં કુળમાંથી પણ ગુરૂરૂપ ઉત્તમ સ્ત્રી ગ્રહણ કરી લેવી. સુરદાસ જેમ પ્રથમ વેશિયાના રસમાં મસ્ત હતો, પણ તેજ મસ્તીની અગ્નિ લગ્નિની લાહે જ્યારે પ્રભુ ઉપર લાગી ત્યારે એકદમ ઇશ્વર પરાયણ થઈ ગયો હતો, તેવા જ ચટકા ઘણા ઘણા દાસોને લાગ્યા છે. આપણા આશ્વોદવાસી દયાશંકર કવિ પોતાના બાપા પરભુરામ અને માતા રતનબાઈ મરી ગયાં કેડે બહુ કુસંગમાં લપટાયેલા હતા એમ કહે છે. કાંકડા લહેરીલાઈ થઈ કુછ-દમાં ધૂમ પેસો ઉડાવતા હતા. એક વખતે પોતાની માસીએ ઠપકો દીધો અને અની-તિવાન શબ્દ કહ્યાથી દયારામને એવો તો ચટકો લાગ્યો, કે તુર્ત જ ફરશી જઈને ઇશ્વરની મસ્તીમાં પડ્યા, અને શ્રી કૃષ્ણની જાણે રાધિકા જ હોય નહીં શું, એવા શ્રી કૃષ્ણના નામ ઉપર ગાંડા બની ગયા. એક પ્રસંગે તેમણે ગાયું હતું કે;

રસિક રાગ રાગી સુવર; નટ્યર નંદ કિશોર;

કામિનિ કંદ કામ જિત; બધે શિર પર મોર.

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન તો સર્વ રસિયાં રંગીલાઓના રાજા છે, પ્રીતીવાળા છે,

પાનતાન કળાવાળા છે, ચતુર છે, ઘણા રૂપાળા છે, રાજકુવર છે, સદા કિશોર
 અવસ્થાવાળા છે, કામિનીઓ સાથે કીડા કરીને સુખરંગના આપનારા છે, તેમ છતાં
 પોતે કામ દેવને જીત્યો તે કેમ? આવું આશ્ચર્યકારક પરાક્રમ, ૧૬૧૦૮ ગોપીઓના
 ભાગ છતાં કોઈનાથી પણ થઈ શકે નહીં, પણ કૃષ્ણે તો તે અશક્ય પરાક્રમ કરી
 બળવું છે, તો પણ સદા બ્રહ્મચારી કેમ કહેવાયા? તે બતાવવા સાડ મસ્તક ઉપર
 મારનાં પીછાં ધર્યાં છે; તે બાજુ કે તે પીછાનાં પરો બાંધ્યાં છે. દુકંમાં, આવાં
 બાવાં સ્ત્રી રસનાં પ્રેમરસવાળાં કાર્યો કર્યાં છતાં જેઓ બ્રહ્મચારી રહી શકે, તેજ
 મેં પરો છોડવે. તુલસીદાસ પ્રારંભમાં બહુજ હવસી હતા. પોતાની સ્ત્રી મમતાદેવીની
 કાંડમાં જ રાત દહાડો ભરાઈ રહેતા, ચકવા ચકવીનું જ બાજુ બેડું. મમતા દેવી
 ત્યાં બથ ત્યાં તેની પૂઠે પૂઠે રવડતા; એક ઘડી પણ સ્ત્રી વગર તેમને ચાલતું નોતું.
 આ કામ ને ધધો એજ, કે મમતાદેવીની કાંડમાં સારો દહાડો ને રાત ભરાઈ
 હેવું! મમતાદેવીની માતા માદાં પડયાં એટલે તેણીએ પિયર જવા માગ્યું; તો
 તુલસીદાસે તેટલી વાર પણ સ્ત્રીનો સંગ છોડવાની ના પાડી. જ્યારે ઉપરા ઉપરી
 લાલુ આબુ ત્યારે પિયરે જવાની રબ તો આપી, પરંતુ જ્યારે એટલો વાર
 પણ નહીં જ રહેવાયું ત્યારે લાગલા તેણીની પૂઠે જ સાસરે ગયા! આથી મમતા-
 નીને પિયરમાં લાજ લાગવાથી ગુસ્સાથી તુલસીદાસને મહેલું માર્યું; “કેવા નિર્લાજરા છો!
 વા તમે જંગલી કૂતરા જેવા છો! સ્ત્રીનો જ છેડો પકડીને ફરનારને હબરો વાર
 બેઠાર છે! લોકો તમારી મશકરી કરે છે, ધિક્કાર નાખે છે, તોએ શું તમને લાજ
 લાગતી નથી? એના કરતાં તો ઝેર ખાઈને મરો તો સાડ! સ્ત્રી ઉપર આટલા
 ભ્રા આસક્ત છો તેટલા બધા બે તમે પરમાત્મા ઉપર આકુળ બ્યાકુળ થયા હો
 તમે કેવા મોટા ભક્ત થઈ બન!” આટલા ચટકાથી જ તુલસીદાસને વૈરાગ્ય
 પાળ્યો, ને જેટલો રસ સ્ત્રી રંગના એશકમાં લેતા હતા, તેટલા જ બેશથી તે દિશાએથી
 પેકદમ નિકળી જઈને ઈશ્વરના એશકમાં મસ્ત થઈ, ભક્તિ માર્ગે લાગી જઈ જ્ઞાની
 થયા હતા. ભગવાને પણ સ્વમુખે એજ કહ્યું છે કે;

યતકરોવિ ચદબ્રાસિં યજ્ઞહોવિ વદાસિયત ।

યતપસ્યસિ કૌતેય સ્કરુણ મદર્પણમ ॥

હૈ કૌન્તેય ! તું જે પણ કાંઈ કરે, તું જે કાંઈ ભોગો ભોગવે, તું જે કાંઈ
 જીવન કરે, તું જે પણ કાંઈ તપ કરે, તે સર્વ સર્વ મૂંડને જ અર્પણ કરી દે !
 તો સર્વ સૃષ્ટિ મહારા જ આત્માનું એક સ્વરૂપ હોવાથી હું એટલે આનંદ જ
 ; હું જ સર્વસ્વ છું; માટે મહારામાં ત્યારે રંગ લગાડ ! મહારા વિષયનો જ
 ભાગ ભોગવ ! ત્યારે

“રંગ લાગ્યો કેવું ભાગ્ય જાગે, ટળી ગઈ બધી ભુખ તરસ મહારી;

ચડ્યા સલરૂપના ચડ્યા ત્યાં, પડી કાચની બંગડી દૂરી મહારી.

ત્હારો સંગ આકાશમાં ખેંચી જતો, ઉડી દોર વિના જ પતંગ મ્હારી;
જડી તેજની વરસવા લાગી હવે, ફિસે ચાંદ સુરજ એક દહેર મ્હારી.”

હેરા નામની ધર્મધ્યક્ષણિ ઉપર લીચેન્ડર એવો તો ખ્યારમાં પડયો હતો, કે દર રાતે તેણીની મુલાકાત લેવા સારૂ દરિયો પણ તરીને તેણીને ત્યાં જતો ત્યારે જ ધરાતો. એક અંધારી રાત્રિએ તે દરિયામાં પડતાં જોઈયો; “તેણી મળે, ભલેને મ્હારો જીવ જાય, હવે તો તે પ્રભુના જ દર્શન મળો !” તેજ ક્ષણે તે લોડનું નામ લઈ દરિયામાં પડ્યો ને ડુબી મૂચો ! તેની ખ્યારી હેરાએ જેવી આ ખબર સાંભળી, કે તુર્તજ તેણી પણ તેજ દરિયામાં ડુબી મરતાં આવેશમાં આવીને જોલી; “હે પ્રભો ! માર્હ લોડ ! ખ્યારા લીચેન્ડરની પેઠે મ્હને પણ પાપમાંથી મૂક્તિ આપી ત્હારી જોદમાં લઈ લે !” આવી રીતે એરકે ત્રીજાજીમાં તરખોલ થએલાં બન્ને આશક માથુક એરકે હકીકીમાં જ્યારે તદ્દકાર થઈ ગયાં, ત્યારે તેમને એકલા એક પ્રભુનું જ લાન થયું હતું. મેરી મેગડેલીન અત્યંત વિષયી ને હવસી હતી. તેણીએ પ્રભુની માશી માગી પાછળથી પરતાવો કરીને ક્રાઇસ્ટની પૂઠે પૂઠ ફરી તે પણ ઉત્તમ ભક્તાણી થઈ ગઈ હતી. વડનગરો નાગર મનોહર સ્વામી પ્રથમ સ્ત્રી ઉપર આસકત હતો. વકીલના ધંધામાં ખોટી શક્તી અને ખોટા લેખો બનાવવામાં તે પાવરધો હતો. સ્ત્રી વ્યસનમાં તેણે ખાપીકી ૨૦ હજારની પુણ્ય ગુમાવી દીધી. પાછળથી તેનો પોતાની સ્ત્રી ઉપરથી મન ઉતારો થતાં જ તેણીનો પણ ત્યાગ કર્યો. તે પછી તેણે સંન્યાસ લેવાનું કયું, પણ છ મહિને પણ તે સ્નાન સંધ્યા નોતો કરતો, ને શિષ્યાણીઓના સહવાસ સમાગમમાં જ રહેવા લાગ્યો હતો. તેનું શરીર વાસે વાસ મારતું હતું. બે હજાર રૂપૈયાને ખાતર તેણે ખોટો દસ્તાવેજ પણ બનાવ્યો હતો. લુચ્ચાઈ ઢોંગાઈમાં તે પૂરો હતો. અંતે તેને પોતાની ખોટી માર્ગે વાપરેલી હુશિયારીનો પસ્તાવો થવાથી ઇ. સ. ૧૮૨૩ માં સુરતના સેસન્સ જડજ મીં જોન્સ રૂબરૂ રજુ થઈ પોતાનાં ટોંચે ચઢેલાં પાપોનો એકરાત કીધો, અને પછી ઇશ્વરના છંદમાં તદ્દલીન થઈ આ લુચ્ચો મનોહર પણ એક ખોટો ભકત થઈ ગયો હતો. જો અતિ તપેલાં લોખંડ ઉપર પાણી રેડવામાં આવે છે તો તે પાણીનું નામ સરખુંએ રહેતું નથી, પરંતુ તે જ પાણી જ્યારે કમળ પત્ર ઉપર મૂકવામાં આવે છે ત્યારે મોતીના દાણા જેવું દીપ દીપ થાય છે, ને વળી તે જ પાણી જ્યારે રવાતિ નક્ષત્રમાં સમુદ્રની અંદર રહેલી સીપમાં પડે છે ત્યારે તેનું અમુલ્ય મોતી બંધાઈ જાય છે; પરંતુ તે જ નક્ષત્રનું પાણીનું ટીપું સાપના મોંમાં જાય છે તો ત્યાં ઝેર બની જાય છે; તેજ પ્રમાણે એક ને એક બંદો સ્ત્રીના વિષયમાં પડે છે તો નર્કનો અધિકાર થાય છે, ને તેજ બંદો ઇશ્વરના છંદમાં પડે છે તો સ્વર્ગનો અધિકારી બને છે. પુરૂષો જ નહીં, પણ સ્ત્રીઓ પણ તપ જપ કરવાથી તાપસી થઈ શકે છે. ગંગા સરખી અધમ ગણિકાએ હવસી છંદ લમ્પટની ખાજ છોડી તપ કયું, અને વેશિયાપણાના વિકારો તથા પુરૂષો સાથના વિષય છંદોનું

ઝેર જ્યારે મારી નાખ્યું ત્યારે તેણી મોટી ભકતાણી થઈ શકી હતી. કથા પ્રમાણે મહાદેવજીએ તેણીને પોતાને માથે ચઢાવી ગંગા નદી તરીકે તેણીને વહેવરાવી તેણીના નામનું મોટું એટલું બધું તો વધાર્યું છે કે, માત્ર એણીના નામનું સ્મરણ કરવાથી પણ લાખો પાપો ટળી જાય એવું વરદાન આપ્યું છે !

અગર ના તવાની કૃતદ્દ ઝીરે પાએ;

ચુ ગીરંદ દસ્તશ બેખીઝદ એ બાએ.

અગર જો કોઈ અશક્ત માણસ નીચે લોંચ ઉપર તૂટી પડે, અને તેને જો કોઈ હાથ પકડીને મદદ કરે તો તે શખ્સ પાછો ઉભો કેમ ન થાય ? તો હે પરમાત્મા !

મન આન ના તવાનમ કૃતાદેહ અસીર;

ખુદ્દયા એ રહેમત મરા દસ્તગીર !

હું તો નાતવાન થઈ પડેલો અશક્ત, પાપના ઉંડા ગારમાં હેઠળ ગબડી પડેલો ત્યારે શુભામ બહો છું; તું મ્હારી ઉપર પણ દયા કર, અને મ્હને સહાય થા !

વાલિયો ઉર્ફે રતનો લીલ બસ લૂટે ચલાવવામાં એકાગ્ર ચિત્તથી મંડ્યો મર્યો રહ્યો હતો. રાત ને દિન વટેમાર્ગીઓને લુટતો, ને તે લુટારાના ધંધામાં તલબોર થઈ પ્રપંચમાં જ લક્ષ રાખી રહ્યો હતો. એકવાર તેણે નારદમૂનિને પણ લુટવા માંડ્યા; એટલે નારદે તેને કહ્યું કે; “આ ઘોર પાપો તું ત્હારાં બહાણોમાં માટે કરે છે; પરંતુ ત્હારાં કર્મના જવાબદાર તો તું એકલો જ થાય છે.” લીલે આ વાતની પતિજ કરવા થકી પોતાનાં સર્વ કુટુંબીઓને પોતાના પાપોમાં ભાગદાર થવા પૂછતાં, બધાંએ તેનાં પાપના ભાગદાર થવાની ના પાડવાથી તેને ચટકો લાગ્યો, એટલે લુટની દિશાએથી ફરી જઈ રામ નામનો ઉઘો જપ, — “મરા મરા” બાર વર્ષ સુધી કીધા પછી, તે વાદિમકી રૂપિ લેખે પ્રખ્યાત થયો, ને સેંકડો વરસ આગમચથી રામાયણ જેવું સર્વોત્તમ પુસ્તક તેણે જ બનાવી રાખ્યું હતું ! એવાં દબાંતો પુબ્કળ છે, પરંતુ એટલા ઉપરથી સમજી શકાશે, કે કોઈ પણ સંસારી નાદ કે વ્યસનના પાપ કર્મ કરવામાં જે જીવ એકતાર, એકાગ્ર ચિત્ત, અને અમુક દિશાએ તદરૂપ થઈ જઈ શકનારો હોય છે તે જ જીવ જ્યારે ઈશ્વરની દિશાએ લાગી જાય છે ત્યારે તે વિષયમાં પણ તદ્દલીન થઈ જઈ એકલા ઈશ્વરમાં જ તદ્દાકાર પણ થઈ જઈ શકે છે.

સબક ૧૬ મો.

પરવારીને ભજશે ક્યારે ?

“The greater thy business is, by so much the more thou hast need to pray for God's goodspeed and blessing upon it, seeing it is

certain nothing can prosper without his blessing. The time spent in prayer never hinders, but furthers and prospers a man's journey and business: therefore, though thy haste be never so much, or thy business never so great, yet go not about it, nor out of thy doors, till thou hast prayed."—*Bishop Bayley.*

નસર:—ભાઈ વિરાડે ! તમને તો કેટલીક નવરાસ મળે છે, એટલે તમે તો કેટલાક કલાકો ખંદગી કરવામાં ગુબરી શકો; પણ મહારા જેવા નોકરિયાત, જન્મળી સંસારી માણસને એ ત્રણ કલાક ખંદગીમાં વ્યર્થ કરવા પાલવે નહીં; હું પણ રિટાયર થઈ, પેન્શનર થઈ, કુરસદ પ્રમાણે, ખુદાની મહેને ઓળખ થવા બાદ, તમારા સમન્વયાથી ખંદગી કરી શકું, પણ હાલ તો મહારાથી બનવા જેવું નથી. તે માલેક જ્યારે મહારી જન્મળો ને દુઃખો દૂર કરશે ત્યારે જ હું કાંઈ પણ કરી શકીશ !

વિરાડે:—ભાઈ ! ભાઈ ! કાંઈ પ્રીકર નહીં, મહેને ત્હારું એટલું પણ વચન જોઈતું હતું. જુઓ ભાઈ, “મહારી આટલી ઉપાધિ મટે તો હું નિરાંતે ખુદાની ખંદગીમાં જોડાઉં !” એમ જોલવું એ મિથ્યા આગસ, પ્રમાદ અને કર્મના નિયમોનું તમારું અજ્ઞાન સૂચવે છે. ભાઈ ! અદુરમઝદને તું હમણા નહીં તો ક્યારે પિછાની શકશે ? મોડું થશે ને સંસારની પાછળ આવતી જન્મળો વખતે ત્હારી બુદ્ધિ શુન્ય મારી જશે ત્યારે ત્હને તે માલિકનું જ્ઞાન લાન પણ રહેવાનું નથી.

ને યામદ બદ્દ નીઝ અંદીશેહ રાહ;

કે જી બરતર અઝ નામો અઝ જયગાહ.

તે કરીમો રહીમ માલેક પાકને ઓળખી શકવાને ત્હારી વિચાર શક્તિ કિંવા બુદ્ધિ તે વેળાએ ચાલી શકવાની નથી; કેમજે, તે સાહેબનું અમુક સ્થાન કે તમુક નામ જ્યારે લલા લલાઓને કોઈને માલુમ પડતું નથી ત્યારે ત્હારું શું થશે ! નિશાળે જઈને ૫-૬ કલાક ત્યાં ગોંધાઈ રહેવાનાં અને મહેતાજની સોટી ખાવાનાં દુઃખમાંથી બચવા માટે ન્હાનાં બાળકો પોતાનાં માબાપને અજ્ઞાનતાથી કરગરીને કહે છે કે; “નિશાળે અમને નહીં મોકલો પિતાજી ! અમારું એટલું દુઃખ ટાળો માયજી !” તથાપિ, એટલાં ન્હાનાં દુઃખ પછી તેજ બચ્ચાંને લવિબ્યમાં મ્હોટું સુખ મળનાર છે, એમ માબાપ સમજતાં હોવાથી જ તેઓ તેને નિશાળે પડતું દુઃખ વેઠવા જ દે છે; તે જ પ્રમાણે આપણાં કહેવાતાં દુઃખો એકદમ ટાળી નાખવાની આપણી પ્રાર્થનાને પરમેશ્વર આપણાં લલોને જ કળે આપણી કાકલુદી સાંભળતા જ નથી. જેમ બાળક પોતાનું દુઃખ ટાળવા માબાપની પ્રાર્થના કરનારાં છે, તેમજ મ્હોટાં આદમીઓ દુઃખ ટાળવાને પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરનારાં છે. ઘણી મહેનત પડે એવા કઠણ અભ્યાસથી છોડવવાનું બાળકે મા બાપ પાસે માગવું, એ જેમ હસી કાઢવા જેવું ખોટું છે, તે જ પ્રમાણે નહીં સહન થાય એવાં દુઃખોને ટાળી નાખવાને પરમેશ્વરને કહેવું, એ પણ ખોટું જ

છે. કઠણ અભ્યાસમાં બાળકોને કેવી રીતે રસ પડતો થઈ સરળતા થાય એવી માગણી માં બાપને કે ગુરૂને કરવી એ જેમ બાળકને માટે બસ છે, તેમજ માણસે પોતાના ઉપર આવી પડેલું દુઃખ સહન કરવાની શક્તિ સર્જી અથવા પરમેશ્વરથી માગવી એ જ તેને માટે બરહક છે. અભ્યાસના શ્રમથી અને મહેતાજીના ત્રાસથી ત્રાસી જનારાં બાળક જેમ આખી જીંદગીમાં મૂઢ અને મૂર્ખ રહી જાય છે, તેમ જ બંદગીથી તથા આત્મજ્ઞાનથી ત્રાસી જનારા બંદાઓ બંદગીથી તથા આત્મજ્ઞાનથી મળનાર દેવી લાલથી અભાગ્યાં જ રહી જાય છે.

હમદી-મોઈ મે ગાંધ તપાં અપરયા ઉર્વરાઓરયા
અમેરેતાતા હકીર્વાતા રપેનિસ્તા મધન્યૂ મઝદા
તેવીળી ઉતયૂદતી મનંધહા વોહુ સેંધહે.

[વોહુક્ષત્ર ગાથા]

ઘણી જ સુખ શાન્તિ ને આબાદી ફેલાવનારા ઓ પરવરદેગાર ! તું કે જેણે પ્રાણી, પાણી, તથા ઝાડ પાન સઘળું ઉત્પન્ન કીધું છે, તેવો તું મહાન બાપ મહારી નેક મનશીને લઈને મહેને દુઃખ દર્દથી મોકળો રાખ ! અને બેહેસ્તની અમર્ગીનું સુખ આપ ! મહેને શક્તિવાન, ભેરાવર, તંદોરસ્ત બનાવી મહેને ત્હારું ઇશ્વરિ જ્ઞાન મેળવવાનો માર્ગ દેખાડ ! આવી પ્રાર્થના નિત ઉઠીને કરવાની જરૂર છે. જેઓ અનુકૂળતા આવવાની મિથ્યા વાટ ન જોતાં અખ ઘડીથી જ તેને પિછાનવાનો પ્રયત્ન કરવાની શરૂઆત કરે છે તેઓ જ ખરા બુદ્ધિમાન છે. ભાઈ ! તમારાં દરેક કામને માટે વખત ઠરાવી આપો, અને દરેક કામ તેને માટે નિમેલે વખતે કરો; પછી તમને જેટલી જોઈએ એટલી બંદગીની કુરસડ પોતાની મેળે મળશે.

It is better to walk in the dark with God,
Than walk alone in the light.
It is better to walk with Him by faith
Than walk alone by sight." .

ભાઈ નસર ! ઘણીક વેળાએ આમ પણ બને છે કે, અહુરમઝદનો જેના ઉપર ખ્યાર હોય છે તેને સુધારવા માટે, અથવા તો તેની ભક્તિની પરિક્ષા કરવા માટે, તે માલેક તેને સંસારની અનેક જાંબળો માથે નાખીને કસોટી કરે છે. હાગફેલો કહે તેમ, સંકટ સહન કરવાં અને ખુદા વિષે દ્રઢ થતાં જવું એ અહુરમઝદના કાયદાના રહસ્યનો એક ભાગ છે. જે પુરૂષો શાંત અને ધીરા વીરા હોય છે, તેઓને ભક્તિથી એવું સુખરૂપ શિક્ષણ મળે છે કે, તેમને માટે મઝદા એ જ સધિયારો લેવાનું એક સાધન થઈ પડે છે. બંદગીમાંથી શાણપણ વાપરીને સાર લેવામાં આવે તો તેથી આપણી રહેણી-કરણી કેળવાય છે, અને આપણામાં આત્મિક ઉન્નતિ સભાગર થાય છે. જાંબળ વેઠવાની તથા સહનશક્તિઓને ફીપાવવાની, તથા

ખીજા કેટલાક ઉપયોગી ગુણોને તેજી આપવાની, અને નિરાશ થએલાં ઇનશાનોને સંકેટના સમયમાં ખંઢગી એ તો બચાવની એક ઢાલ થઈ પડે છે. માટે જાન્યો કે દુઃખો આવી પડતાં ત્યારે ખુદા ઉપર અવિશ્વાસ કરીને ખંઢગીને તજવી જોઈતી નથી. ખંઢગી કીધાથી દુઃખ રૂપી રાતો પસાર થઈ જઈને સુખનો દહાડો ઉગ્યા વગર રહેવાનો જ નથી. જોવા સારૂ આંખ તો મૂર્ખને પણ ઇશ્વરે આપી છે. સાંભળવાને પણ એક ગધેડાના કાન માણસના કાન કરતાં મોટા સરજેલા છે. સુંઘવાને માટે એક કીડીને તીવ્ર નાક પરમાત્માએ જ આપ્યું છે. મૂઢને બળવાન હાથોને મજબુત પગો ખીજાઓ કરતાં પણ તેણે સારા જ આપ્યા છે. પણ એ ઇંદ્રિયોનો ઉત્તમ ઉપયોગ જોઓ કરે છે તેમને માટે જ એ ઇંદ્રિયો ઉત્તમ થઈ પડે છે. ઓસ્ટનમાં એક ભાષણ કરતાં એ વિજળીના પ્રયોગો સાથનું ભાષણ કર્યું. તેને એક નવાઈના રમણિય અખતરા તરીકે જોવાની નજરે જ બધા શ્રોતાજનોએ સાંભળ્યું; પણ ફ્રેન્કલીને તે જ ભાષણને ઉપયોગી બનવાના કાનથી સાંભળ્યું હતું, અને વહેવારમાં મૂકવાની દ્રષ્ટિએ જ તેના પ્રયોગો પશુ દીકા હતા. તે જ પ્રમાણે જો ખંઢગીમાં આપણી વૃત્તિ રસ સાથે જોડાય છે તો તેમાં જ તે પૂર્ણ એકાગ્ર થઈ શકે છે. જેમ દીવામાં અગ્નિ છે, અને અગ્નિમાં દીવો છે, તેમ જ અશો નરો જે ઇશ્વરના ભક્ત ને ખંઢગીબોર છે, તેમને વિષે જાણી લેજો, કે મજદા ઉપર મોહી પડેલા પુરૂષો મજદામાં જ ઝળકતા માલુમ પડે છે, અને તે પુરૂષોમાં મજદા પશુ ઝળકી રહેલો હોય છે. માટે અહુરાને અહુરાના ભક્તોમાં જ જોઈ લેજો ભાઈ. ભગવાનને ભક્તમાં જ રમી રહેલો દેખજો ભાઈ.

કવિત.

કાનનકો નાદ નાંચ, જીભકો સવાદ નાંચ;
બચનનકો વાદ નાંચ, જૂગની સોં જો કહૈ;
નૈનકો દિખાવ નાંચ, નાંકકો સુંઘાવ નાંચ,
કરકો ગહાવ નાંચ, પાવનકો રોક હૈ;
મન કરી જાન્યો નાંચ, દૂસરો પ્રમાન્યો નાંચ,
બુદ્ધિ અનુમાન્યો નાંચ, પ્રકટ કર જો કહૈ;
અસત પ્રપંચ સત્ય, કૈસે પહિચાને આપ,
આપ સુખ જાને દૂજો, માને ખીન કો કહૈ.

એક બ્રહ્મ અદ્વૈત હૈ, તારી ઉપમા કૌન ?
ખિન ઉપમા સમજે નહીં, અગ કહાવે તૌન.
જો લક્ષણ આકાશકો, સોહી બ્રહ્મકો જાન;
વો જડ વે ચૈતન્ય હૈ, યહી ભેદ હિય આન ।

આત્મા છે તે કાનનો શબ્દ નથી, જીભનો સ્વાદ નથી, વચનનો વાદ નથી, ત્યારે તેને વિષે કઈ રીતે કહી શકાય ? આંખે દેખાય એવોએ નથી. નાકે સુંઘાય એવોએ

નથી, હાથમાં લઈ શકાય કે પગની પછી ત્યાં ગતિ ચાલે તેવો પણ નથી, અને મન વડે ભણી શક્યે તેવો પણ નથી. આમ છે ત્યારે તે અસત્ય રૂપ છે, સત્ય રૂપ છે, કે પ્રપંચ રૂપ છે, તેને હે ભાઈ! તમે કેવી રીતે સમજી શકશો! કેમકે તે તો પોતાને પોતાથી જ જણાય તેમ છે. અનુભવગમ્ય છે, તેથી અનુભવ થયા વિના બીજો કોઈ આદમી “એજ આત્મા છે” એમ કેમ માને? એક અહુરમઝદ જ્યારે એક અદ્વૈત જ છે ત્યારે તેને બીજાનો અભાવ હોવાથી તેને કોની ઉપમા આપી હું તમને સમજાવી શકું? એટલા માટે હે નસર! આપણી અંતર દ્રષ્ટિની આગળ જે પડે છે તે ખસેડવાનું સાધન. જેનું તેનું પોતાનું શાસ્ત્ર અને જેના તેના સંશુદ્ધ અશો પેગમ્બરો તથા સત્પુરુષોનાં. વચનમાં શ્રદ્ધા રાખવી એ જ ખસ છે; અને તે શ્રદ્ધાને લઈને જ તું મઝદાને ભજવાનું કર! બંદગીનો ખાર ખાલી જતો નથી. ભકિતનો લાલ વ્યર્થ થતો નથી.

કોઈ એક નગરમાં ચાર પાંચ ચોરોની ટોળી રહેતી હતી. તેઓ પાંચ પંદર દહાડે આસપાસ ચોરી કરી લાવી શુજ્જન ચલાવતા. એ ટોળીમાંનો એક નગરપા નામનો ચોર એક વાર નગરમાં ફરવા નીકળ્યો. રસ્તામાં એક ભજન મંડળી ભજનો કરતી હતી, જેથી તે પણ ગાયન સાંભળવાને અંદર પેકો. ગાયનની મધુરતાને તેને ચડસ લાગ્યાથી વારંવાર ભજન મંડળમાં જતો. પછી તો ભજનમાં સામેલ થવા લાગ્યો. એક દિવસે ભજન ગવાયું કે; “પારકા ધનની અથવા પારકી કોઈ પણ વસ્તુની ચોરી કરવી એ ઇશ્વરે મહા પાપ ગણેલું છે!” એ ભજન તેના મનમાં ખટકી બેઠું. ચોરી કરવા જવાનો સમો આવતાં તેના સોબતીઓ તેને બોલાવવા આવ્યા ખરા, પણ તેણે ચોરીમાં સામેલ થવાની ના જ પાડી. આથી સોબતીઓ તેને મરડી મચરડીને પણ સાથે લઈ ગયા. નગરનો દરવાજો છોડીને થોડક દૂર ગયા, એટલે નગરપાને ઠોકર વાગવાથી તે જોરથી પડી ગયો, ને પગના નળામાં એક મોટો કાંટો પેસી ગયો. રડતાં રડતાં તે કાંટો ખેંચી કાઢીને બોલ્યો; “ભજન કરવા માંડ્યું ત્યારે જ આ દુઃખમાં કાં પડ્યો હઈશ! જ્યારે ભજન ભકિત નહીં કરતાં, ચોરીઓ ને ખૂનો કરતો હતો ત્યારે તો કંઈ નડ્યું નહીં; ભગવાનને ધરને આ કેવે! અવળો ન્યય!” લોહી બહુ નિકળ્યું, ચલાયું નહીં; એટલે ચોર સોબતીઓથી છુટો પડી બહારો બહાર પોતાને ઘરે ગયો. બીજે દહાડે લંગડાતો લંગડાતો ભજન મંડળમાં ગયો; ત્યાં કોઈ શુભીજને દવા લગાડી મોટો બાંધવાથી પગની કળતર કમી થઈ. પેલા ચોરો એક સાહુકારનું ખૂન કરી ખૂબ દોલત ચોરી લાગ્યા હતા; પરંતુ તે ખૂન પકડાયું ને દલ્લો પણ હાથ લાગ્યો. ખૂનીઓની આખી ટોળીને શૂળીની સજા થઈ. જો કે નગરપાને પણ ચોરોના સોબતી લેખે સિપાઈઓ પકડી લઈ ગયા હતા, પરંતુ ભજન મંડળની સાક્ષી પડવાથી તેને વીશે ન્યાયાધીશની ખાત્રી થઈ, કે તે ખૂન અને ચોરીમાં સામેલ નોતો. આ વખતે ભજન મંડળીએ

ગાયું કે; “નગપ્પાનું શુભિએ મોત હતું તે ભજન કીર્તનમાં જોડાયથી કાંટાએ જ મટી ગયું!” માટે રે ભાઈ,

“ધશ નામ તું ભજ લે ભાઈ, મગરૂરીમાં શું વળશે રે !
કાચી માટીનું મંદીર ત્હારું, એક પલકમાં ઢળશે રે !—ધશ.
બ્રાહ્મણ થઈને સ્નાન વિધિ કરી, નાક પકડી જપ જપશે રે !
પોથી પુસ્તક પુરાણ બણશે, એથી પ્રભુ કેમ મળશે રે ?—ધશ.
જોગી થઈને જટા વધારી, આંગ બહુતથી ક્ષિપશે રે !
તુલસી માળા કડે ધરશે, એથી પ્રભુ કેમ મળશે રે ?—ધશ.
યજ્ઞ યાગ કરવે જંગલમાં, ગુફામાં જઈ રહેશે રે !
ધી તલ યોગ્યા બ્યર્થ આળશે, એથી પ્રભુ કેમ મળશે રે !—ધશ.”

સખકે ૧૭ મો.

આસ્તિક થયલો નાસ્તિક : સાચો ભકત;

“Every created thing has its bounds, but grace has none. In true Godliness there is no excess. Those wells which are of God's digging can never be too full of water. He delights to see the trees of righteousness laden with the fruits of righteousness.”

—Seeker.

નસર:—“હે ઢાલા ભાઈ! મૂર્તિ પુજાને આપણા જરથોસ્તી ધર્મે ધિકકારી છે, અને જ્યારે તમે અહુરમઝદ એકલાની જ ખંડગી કરવા કહેો છો ત્યારે ખુરશેદ, મેહેર, માહબોખતાર, આંવાં અરદ્વીસૂર, સર્વત્ર, તથા અગ્નિ વિગેરે મૂર્તિઓ અને આકૃતિઓ જેવી જડ વસ્તુની નિયાએશ અને સ્તુતિ કરવાની શી જરૂર? ખુરશેદ એ કાંઈ અહુરમઝદ નથી; અંદ્ર એ કાંઈ મઝદા નથી. બે ભાવથી તો અહુરમઝદની એકતામાં ખલલ નડે! તો પછી દ્વૈત જે બેપણું તે અદ્વૈત એટલે એકપણું છે તેની સામે થઈને બીજાને કેમ ભજવ? એ તો મૂર્તિ પુજા જ કહેવાય; કેમ ખરૂં કે ખોટું?”

વિરાડ:—ભાઈ! તું હવે મ્હારા સખકની છેક પાસે પાસે આવતો જાય છે, એ જોઈને મ્હને આનંદ થાય છે, કે તું દુકં વખતમાં હવે પછી ખુદાઈ માર્ગે લાગશે જ. જુઓ ભાઈ, અહુરમઝદ સર્વત્ર છે. સોયની અણિનો એક કરોડમા ભાગ જેટલી તલ માત્ર પણ જગ્યા અહુરા વિનાની નથી. જ્યારે તે સર્વત્ર છે ત્યારે સુખને અનુભવવા ઇચ્છનાર જે મનુષ્યની વૃત્તિ છે, ત્યાં પણ શું તે નથી? ત્યાં પણ તે છે જ. વૃત્તિની અંતરમાં, બહાર, મધ્યમાં સર્વત્ર તે ને તે જ છે. પરમેશ્વર જડ વસ્તુમાં તેમ જ મીનોઈ આત્મિક વસ્તુ એ બેઉમાં એાતપ્રોત ભાવથી હમેશાં રહીને જ કામ કરે છે.

જડ અને આત્મા જે નિયમથી ચાલે છે, તે તો ફક્ત અહુરમઝડની કાર્ય પદ્ધતિ છે. આ જગતમાં કોઈ પણ નિયમ અનદીક નથી; વિધાતા બધે જ કાર્ય કરી રહેલ છે. તમામ આદમ જાતને અને દરેક માણસને સ્વાભાવિક રીતે યોતાને જેમાં રસ પડે તે વસ્તુમાં તેને એકાગ્રતા કરતાં આવડે જ છે. રસવાળી વસ્તુઓમાં એકાગ્રતા કરવાનું તે કોઈનું શિખવેલું શિખવાનું નથી. કારણ કે, એકાગ્રતા કરવી એ આદમીનો કુદ્રતી સ્વભાવ જ છે. જેમાં રસ પડવા લાગે છે તે કાર્ય કરવાનું તો સર્વને આપોઆપ આવડે છે. તું કહે છે કે, રાતે નિદ્રા દિસે કામ, કઈ વખત લઈએ ખુદાનું નામ ? તો કહું છું ભાઈ, કે જેમ આપણાં બહાલાં વ્યસનને ખાતર આપણે ઘણું ઘણું વેઠીએ, ઘણા ઘણા જોખમમાં રહીએ, ઘણા વખત ફાજલ પાડી શક્યે, અને ઘણા બિગાડ પણ સહન કરીએ, છતાં તે છંદનો કે તે નાદનો ત્યાગ કરવાનું આપણને ગમતું જ નથી; તેમ જ એક વાર જો ત્હને બંદગીની દહેર લાગી, એક વાર ભકિતનો રંગ ને રસ ત્હને ચોંટયો તો પછી તે ત્હને છોડવા ગમશે જ નહીં. માટે હે ભાઈ ! તમારી આંખો ઉઘાડી રાખીને ચાલો. તમારી ચામડાંની આંખો તેમ જ આત્મિક આંખો હંમેશાં ઉઘાડી રાખીને ચાલો. અંશે જરાયુસનો શત્રુ બેન્ડુ બહારથી તો જરાયુસનો શત્રુ અને એક ખુદાને બદલે મૂર્તિ પુજાને ચિવટાઈથી માનનારો હતો, પરંતુ ખાતેનમાં તો મૂર્તિ પુજા અને નાસ્તિક વિચારો કેમ તજવા, તેનું સાચું જ્ઞાન જરાયુસથી જ બાણી લેવાની તેની નેમ હતી. રાવણ કાંઈ બરેબરો રામચંદ્રજીનો શત્રુ અને નાસ્તિક નોતો, તે તો અવતારી પુરૂષ હતો; પરંતુ વિરૂદ્ધ-ભકિતથી તે યોતાને ત્યાં રામને આવેલા જોવા માગતો હોવાથી જ સીતાજીનું તે હરણ કરી ગયો હતો. એ બેન્ડુ અને એ રાવણ આડો રસ્તો લઈને પરોક્ષ જ્ઞાને કરીને પ્રત્યક્ષ સાચા અહુરાને, સાક્ષાત પ્રભુને જોવાની ખાહેશ રાખતા હતાં. માટે હે ભાઈ ! તમને જે સ્થિતિ હાલ પ્રાપ્ત થએલી છે તે સ્થિતિમાંથી જ થોડી થોડી અનુકૂળતા કાઢીને થોડો થોડો વખત ફાજલ પાડીને તે અનુકૂળતામાં જ બંદગીનો શુભ પ્રયત્ન સેવતાં તમને વધારે ને વધારે અવકાશ ને અનુકૂળતાનો સંભવ આવશે; અને ખુદા કેાણ છે, તેની શક્તિ કેવી છે, તેનું દર્શન કેમ થાય, તેના ઉપાય બંદગીથી જ તમને સુઝ પડશે. એક માણસ બીજાં માણસ ઉપર ઉપકાર કરે, અને તેને જો કે કાંઈ પણ બદલો, ઉપકાર, કે સ્તુતિ પસંદ ના હોય, તોપણ ઉપકાર પામનારે તો તેનો ઉપકાર માનવો, તેની સ્તુતિ કરવી એ તેની યોતાની તો ફરજ જ છે; માટે તું ખુદાને અપકારી નહીં થા.

ગઈ સુ ગઈ ગઈએ રહી, હરિયુન મનમનિ હોય;

મરતમે ખડવાંગલોં, બહીર સહીસી હોય.

ત્હારો કેટલોક વખત ખુદાની બંદગી અને નિમાજ વગર ગયો તે તો ગયો જ, પણ જેટલો બાકી રહ્યો છે તેટલાને તો તું સંભાળી લે ! ઇશ્વરચણ રૂપી જે

હોરો, તેમાં ત્હારાં મન રૂપી મણીને પોષને, જે પ્રમાણે માત્ર એ જ ઘડીમાં ખડવાંગ રાજા ખુદાને લાજીને ખુદાને મળ્યો હતો, અને મન-લગ્ન તે માલેક સાથે જેમ કયું હતું, તેમ તું પણ ચેતી લેશે, તો વહી ગયેલો વખત પણ તું સફળ કરી લેશે ભાઈ. હે નસર ! આપણી આંખોમાં તેજ છે; પણ જ્યોતિ એટલે સૂર્ય વિના એટલે અંધારે કાંઈ સુગતું નથી; માટે સૂર્ય એ જ જ્યોતિ છે, સઘળું દર્શાવનાર છે. સૂર્ય ન હોય તો ચંદ્ર જ્યોતિ, ચંદ્ર ન હોય તો નક્ષત્ર, તારા, દીવા, દેવતા, મણિ વિગેરે જ્યોતિ એટલે પ્રકાશ, અને તે ન હોય તો શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ એ જ્યોતિ અથવા લાન થવાનો પ્રકાશ છે, પણ જ્યારે જાગૃતના વહેવાર બંધ થાય છે, અને ઘોર ઉંઘમાં સ્વપ્ના આવે છે તેનું જાગૃતમાં લાન કરાવનાર તો આત્મ-જ્યોતિ અહુરા જ આપણો દીવો, જ્યોતિ અને પ્રકાશ રૂપ છે, જેનું તેજ સૂર્ય-નારાયણ કરતાં પણ કરોડો ગણુ અધિક છે. તે જ જગજ્યોતિ છે. મન કે બુદ્ધિને પ્રકાશ કરનાર તે જ છે. એટલા સાડા હું તો આમ જ કહું કે; હે પરવરદેગાર ! જગતમાં આજે કાંઈ એવું નથી, કે જે તમારાં નામને ખોરાક આપીને તૃપ્ત કરે ! તમારાં નામનો આહાર ચાને ખોરાક તો પાપ છે, પણ તમારું નામ તૃપ્ત થાય એટલું પાપ તો કેટલું પણ છે નહીં, પરંતુ મ્હારું હૃદય રૂપી માત્ર એક જ ધામ છે; ત્યાં તમારાં નામને મોકલો, ત્યાં જે પાપ ભરાઈ રહ્યું છે તે ધરાઈને આપનું નામ ખાશે એટલું પડેલું છે, એટલે સદા મ્હારાં પાપી દિલમાં તમારું નામ રહે તેમ કરો !

આજ ન ઐસો કૃષ્ણ કો, તૃપ્ત કરે તુવ નામ;

અથ અધાય કેં જિયેગોં, પડ્યો મો ઉરધામ.

માટે હે ભાઈ ! જે ખુરા અને વિષયી વિચારો ત્હારી અંદર ઘુસી આવી ત્હને રંજીદા કરતા હોય તો તે વેળાએ તું યજ્ઞનાં નામના આશ્રય હેઠળ પનાહ લઈ લે ! બહાલા ભાઈ ! ત્હારી ઈંદ્રિયો અને ત્હારો પ્રાણ પણ જેમાં સ્થિતિ કરે છે, એવા જે સર્વ અવિનાશી અહુરમઝદાને જે જાણે છે તે જ સર્વ જાણે છે, અને તે જ સર્વમાં પ્રવેશ કરે છે. તે અહુરાના માર્ગમાં બહુ જ મુશ્કેલીઓ છે, તોપણ પ્રેમથી તે જીતાય છે.

પ્રેમીને મળવા સદા, પ્રેમી આતુર હોય;

આશાતુર હૃદયને, શકે ન વર્ણવી કોય.

જરથોસ્ત સાહેબ ખુદા ઉપર આશક પડેલા હતા, અને તેઓ બંદગીની મારફતે જ બેહેસ્તમાં જવા આતુર હતા. તે સાહેબે દાદાર અહુરમઝદને એક વાર પ્રશ્ન કર્યો હતો કે;

“ કયા મઝદા રાન્ધો-સ્કેરેતીમ ગામ ઇપસેમ્પત,

યે-દીમ અદ્દાઈ વાસ્તવધતીમ સ્તોઈ ઉસ્તાત ? ”

(સ્પેન્તોમઃ ગાથા)

આ ખુશી ખુશાલી ઉપજવનારી દુન્યાને ઓ દાદગર ! જે કોઈ હંમેશાં આબાદીથી ભરપૂર જોવા ઇચ્છે, તે માણસ કેવા પ્રકારના પ્રેમથી પોતાની પસંદગી મેળવી શકે ? ત્યારે અહુરમઝદે કોલ આપ્યો હતો કે :

“ એરેજેશ અથા પોઉરુ હવરે-પિખસ.

આક્રસ્તેંગ મા નિપાંસ્યા દાયેમ દાહવા. ”

અશોધથી ખાલેસ નિર્મળ જીવંતી શુબરનારા, અને આત્મજ્ઞાનથી પ્રકાશિત થએલાઓ ખોરશેદપાયા નામના સ્વર્ગનાં ભરપૂર ઝગકાટવાળાં બેહેસ્તમાં જવા સારૂ આ દુન્યાને જ સુંદર બનાવી શકે છે. ત્યારે પેગમ્બર સાહેબે પ્રાર્થના કરી કે ; “ ઓ અહુરમઝદ ખાપ ! મ્હને પણ તે હાલતમાં મૂકીને તે ઉઝાં, સુંદર ને ખુશનુમા બેહેસ્તમાં તું લઈ જા ! ” અર્થાત, જે માણસને રોગ થયો હોય તે રોગનો ઉપાય કરીને તેમાંથી મુક્ત થયા પછી જ તે જેમ સુખ ભોગવે છે, તેમ દરેક આદમી પણ બંદગી રૂપી ઓસડ વડે પોતાનાં પાપ કર્મોનો નાશ કર્યા પછી જ સુખ ભોગવે છે. દુઃખ આપનારાં પાપ કર્મોને ઉપદેશથી સમજ્યા પછી, કિયો માણસ કુકર્મ કરવાની કોશીશ કરે ? કોઈ જ નહીં. એટલા માટે હે નસર ! અહુરમઝદના નિમી આપેલા નિયમો તું હવે પાળવા માંડ, અને તેની ઇચ્છા મરજીને આધીન રહે.

એક ધર્મી પુરૂષ પોતાની પ્રાર્થના પૂરી કરીને હર હંમેશ બોલતો કે ; “ અહો પ્રભુ ! જે વિદ્યામાં ત્હારી પ્રસન્નતા હોય તે જ વિદ્યા મ્હને પણ આપ ! ” લાંબે વખતે તે ધર્મીને એવો ગેળી અવાજ સંભળાયો હતો કે ; “ હે બંદા ! મ્હારી પ્રસન્નતા ત્હારે માટે બંધ છે ; કેમકે ત્હારું વધારે સારું થવું એ મ્હારા બાંધી દીધેલા નિયમના આધાર ઉપર રહેલું છે, માટે તું જો મ્હારા નિયમ એટલે કુદ્રત ઉપર પ્રસન્ન રહેશે તો હું પણ ત્હારા ઉપર પ્રસન્ન રહીશ ! ” ભાઈ ! શોક અને સંતાપના વખતમાં બંદગી અને ભક્તિ આપણને અત્યંત આશ્વાસન ને સધ્યારો આપે છે. ખુદાની બંદગીનો ઉદ્દેશ આદમીને બેહેસ્તમાં પહોંચાડવાનો નથી, પણ તેના અતઃકરણમાં જ બેહેસ્તને લાવી મૂકવાનો છે. માટે જો તું દુનિયા વિચારમાં મગ્ન રહેશે તો તું ભક્તિનો ઉદ્દેશ સફળ કરી શકશે નહીં. ભાઈ, તું ઉઘાડાં પાપ જેટલાંએ કરે છે, તે કરતાં હજાર ઘણાં પાપ મન વડે અને વિચાર વડે કરે છે. તું હરદમ ત્હારા મનમાં દુષ્ટ વિચારો કર્યા કરે છે, જેથી છેવટે તું ત્હારા તે વિચારોને અમલમાં મૂકી દેવાને વાર લગાડશે નહીં. જે બંદગી કરનારાનો હંમેશાં પોતાના પવિત્ર વિચારોમાં રમ્યા કરશે તેમને નકારા વિચાર રહેશે જ નહીં ; કેમકે દુઃખ અને પાપ વખતે કાંઈ પણ રોકાણમાં રહેવાથી તે દુઃખ અને પાપમાં મન રોકાતું બંધ પડે છે ; અને દુઃખ કે પાપ વખતે કાંઈ બીજું કામ સુઝ પડતું નથી ; પરંતુ બંદગીમાં રોકાઈ જવું સહેલું થઈ પડે છે, અને મન ઉપર વિચારોનો પટ જલદીથી બેસી જાય છે ; જેથી બંદગી કરતે કરતે મનને હંમેશાં સારા અને પવિત્ર વિચારોમાં જ રોકાયેલું

રાખવાની લાલચ થયાં કરે છે. દુષ્ટ, નાસ્તિક, અને અપવિત્ર વિચારો મનમાં ઢાખલ થવા દેવાથી આખરે આપણે દુષ્ટ આચરણો કરવા પણ લાગી જઈએ છીએ. એ નબળા વિચારો અહુરાનું મુખારક ને બખ્તાવર નામ લેયા કીધાથી પવિત્ર થઈ શકે છે.

સકળ સૃષ્ટિ પાલક કૃપા તું કરે ! છું હું દીન તારો, તું ચિંતા હરે !

જગત્ ના ટકે તારી ઇચ્છા વિના; રે તુમની કૃપા પણ જીવે જીવના—સકળ.

ભાઈ ! મહા મહેનત કરીને નિર્મળ અંતઃકરણ તો કદાપિ કયું, પણ બે પરવરદેગારનું નામ ના લીધું તો પેલી સઘળી મહેનત ફેકડ; કાંઈએ ફળ ના મળે. સુધારેલું ખેતર હોય પણ તેમાં કાંઈએ વાવ્યા વિના કોઈ ચીજ ઉગતી નથી, ને ખેતર ખેડયાનો શ્રમ વ્યર્થ બય છે, તેમ જ એ વિષે પણ નિત્યે બાણ્યે ભાઈ. ખુદાનું નામ લેનારો, ધર્મની ધાક માનનારો (God fearing) આદમી આ દુન્યાની તકલીફો લાલચોને કદી વશ ન થાય. તેવા ભક્તને તો ગમે એવી આગમાંથી પ્રભુ બચાવી લે છે, જેમ દોરાશરૂન જેવા રમ્યે સલતનતના પાદશાહે પેગમ્બર જરાથુમને અગ્નિથી ધગધગતી ચિતામાં જ્યારે હોમાવ્યા ત્યારે ખુદાતાલાએ તે અગ્નિને હિમ જેવો શીતળ બનાવી દીધો હતો તેમ.

કરિ કૃપા ક્રિય અમલ ઉદ્ધ, કૃષ્ણ નામ નહિ લેત;

ફલ ન કંઈ જ્યોં બોય બિન, ઉગે ન સુધર્યો ખેત.

એક નાસ્તિક શેઠને ત્યાં એક ધર્મી જવાન નોકરીએ રહ્યો. રવીવારે પણ તે શેઠની દુકાન ઉઘાડી રાખવામાં આવતી. પેલા જવાને રવીવારે દેવળમાં જઈ ધાર્મિક તહેવાર પાળવા માટે રવીવારે કામ કરવાની ના પાડતાં શેઠે કહ્યું; “ત્યારે મ્હારે ત્યાં ત્હારું કામ નહીં !” પેલે તુર્ત રાજીનામું આપ્યું. એટલે શેઠે કહ્યું; “હું તો તમને નોકરીમાંથી છોડવા ખુશી નથી. હું રવીવારની નોકરીની ફરજમાંથી તમને મુક્ત કરું છું; અને તમારો પગાર આજથી જ બેવડો કરું છું !” આ શેઠ નાસ્તિક હતો તો પણ તે સમજતો હતો કે, ધર્મ પાળનાર માણસ ભરોસાદાર અને સાચો હોય છે. રવીવારે કામ કરનાર નોકર કરતાં ધર્મને ખાતર રવીવારે નોકરી નહીં કરનાર વધારે વિશ્વાસુ હોય છે. જે માણસ ખુદાને હાજર નાજર બાણ્યે, તે જ જગતમાં ભરોસાપાત્ર થઈ પડશે.

બ હસ્તીશ બાયદ કે ખસ્તૂ શપી;

એ ગોક્તારે બીકાર ચક્સ શપી,

બહાલા નસર ! અહુરમઝદની હસ્તિનો હવે તો ત્હારે સ્વીકાર કરવો જ બેઘશે; ને હવે ત્હારું નાસ્તિક વાહિયાત બોલવાનું પણ ત્હારે તર્ક કરવું જ બેઘશે.

સપ્તક ૧૮ મો.

બંદગી—ખુદાની પસંદગી.

“ Prayer ardent opens heaven, lets down a stream
Of glory on the consecrated hour
Of man, in audience with the Deity:
Who worships the great God, that instant joins
The first in heaven, and sets his foot on hell.—Young.

વિશ્લેષ:- ભાઈ નસર! મેં ત્હને આટલાં બધાં સિદ્ધાંતો દૃષ્ટાંતો સાથે કહ્યાં તોપણ શું ત્હને બંદગીનું મોટું જણાતું જ નથી? તેજીને ટકોરો બસ છે. વહા ભાઈ તરીકે તું મહારામાં ગુણબુદ્ધિ તથા ગુરુબુદ્ધિ લાવશે નહીં, હું ખરું જ કહું છું એવો ત્હારો અનુભવ થશે નહીં, તો ત્હને અસર ન જ થાય. ભાઈ, હવે તું બાણી ભેંધને અવળો શુદ્ધરહ પહેરવા જેવું ના કર. કુઝેદના બનાવનારા પીટર ધી હરમીટ માટે કહેવાય છે કે; તેની એક જ વાયળની અસર એવી થઈ હતી, કે ૬૦૦૦૦ લોકોએ તેના વ્યાખ્યાનો સાંભળતાં જ પોતાના ગળામાં ક્રાઈસ્ટનો કોસ ઘાલ્યો હતો! ત્યારે શું આટલી બધી મહારી વાયળો ત્હને અસર કરતી નથી? જરથુસ્ત્ર પાકની પવિત્ર માથવાણી ત્હારા હૃદયમાં શું નથી જ ઉતરતી? જો કોઈને પૈસા જ મેળવવા શિવાય બીજો ખ્યાલ જ મનમાં હોતો નથી, તો તે પૈસો જરૂર જ મેળવી શકશે; તેમ જો કોઈને બંદગી કરવામાં જ દ્રઢભાવ લાગ્યો હોય તો તે જરૂર ખુદાનો જલવા, અને ઝળઝળાં આવે એવો તેનો પ્રકાશ જોઈ શકશે. જો કોઈના દિલમાં પેગમ્બરોના દર્શનની દ્રઢ ઇચ્છા હશે તો તે પેગમ્બરોને ખુદ્દી આંખે જોઈ શકશે. જેમનો પ્રેમ પોતાનાં અશો ફરોહરો તરફ હશે તો તેઓ નિત ઉઠીને સ્વપ્નામાં પણ પોતાના પિતૃઓને જ ભેળા કરશે, અને તેઓ મુઆ પછી પિતૃભુવનમાં પોતાના ગુજરેલાં બહાલાંઓની પાસે જ જશે, અને પેગમ્બરમાં જ આસ્થા રાખનારાં પેગમ્બરોના ભુવનમાં જ જશે. માટે ઇશ્વર ઉપર પૂરેપૂરો ઇતબાર રાખીને ત્હારાં નિત્યનાં કાર્યકર્મ કર, તેના નામની ધરક્ષત ત્હને જરૂર પહોંચશે. જરમનીમાં મી. ક્રાન્કે એક ઓરફનેજ વગર પૈસે સ્થાપી હતી, અને તે ચલાવવા સાડું પૈસો મેળવવા થકી દૃઢ ભાવનાથી તે દરરોજ-પ્રભુની જ પ્રાર્થના કરતો હતો, અને તેને જેટલા જોઈએ એટલા પૈસા ગુપ્ત મદદથી પૂરા પાડવામાં આવતા હતા. ભક્તિની આવી અસર થતી બને જોઈને તેનું કૃણ મેળવવા મી. બ્રૅન્ડ મૂલરે પણ મન ઉપર લીધું હતું. તેણે પણ ઇસ્કાંડ જઈને ક્રિસ્ટલ શહેરમાં વગર પૈસે અનાથ આશ્રમ ઉઘાડ્યું, ઓરફનેજ સ્થાપી, અને પ્રભુ પ્રત્યે શ્રદ્ધા રાખી ભક્તિભાવ વધારી આ ખાતાંઓ ચલાવ્યાં, ને પૈસો તો આપમેળે કયાં-કયાંથી ખેંચાઈ આવતો ગયો હતો. ખરેખર; નેક કામોનો બકલો ખુદા ફેકડ જવા દેતો જ નથી.

સખ સનમુખ જમ જાનિયે, જમ કૃષ્ણ સનમુખ;
યેં વિમુખ ત્રી હોત હે, અટકુલ દોખ સખ દર.

ન્યારે ઇશ્વરની સનમુખ આપણે હાજર થઈએ, અથવા આપણી સનમુખ ઇશ્વર પોતે જ ખડા થઈ જાય, યાને પરમેશ્વરને ન્યારે આપણે શરણે જઈએ ત્યારે સર્વ ચીજ, સૌ સૌ આપણી આગળ આવીને ઉભાં જ રહે છે. તેને શરણે જવાથી માત્ર ત્રણ વસ્તુ આપણી આગળ ઉભી રહેતી નથી; તે અશુભ, પાપ, અને દુઃખ છે. કેલ્યાસ, એકીલીસ, ને ઇન્દ્રિયાસ જેવાઓને બંદગીનાં ફળ મળ્યાં હતાં. પેગમ્બર જરથોસ્તે બંદગીનાં તથોબળથી ગુસ્તાસ્પ પાદશાહને પવિત્ર કરેલો શરાબ પાઈ જીવતાં જીવત જીવનત દેખાડ્યું હતું; અસ્કંદિયારને બંદગીથી પવિત્ર કરેલું દુધ પાઈ ત્રાંબાંની દેહવાળો રૂઢિતત કીધો હતો; દશતુર પેશોતનને બંદગીનાં બળથી શુદ્ધ કરેલું દાડમ ખવાડી અમર્ગ કીધો હતો; અને ચઝદાંની પરસ્તેશ કરીને મેળવેલું સ્વર્ગ પુલ સુઘાડીને જાંભાસ્પને લવિષ્યનું જાણુનાર હકીમ બનાવી દીધો; એ શું બંદગીનાં ફળ નથી નસર? વીદ્યાયતી નદીને કિનારે પૂરતા એતેકાદથી ખુદાઈ બંદગી કરવાથી જ પેગમ્બર સાહેબ ઇશ્વરી જ્ઞાન પામ્યા હતા, અને તે જ્ઞાન ગાથાના મામ્રીક ગાયનોમાં લાખણો રૂપે તેઓએ પૃથ્વી ઉપર ફેલાવીને બંદગીનાં બળ અને પ્રજા વીશે આપણી ખાતર જમા કરી આપી છે. ગમે એવા કડક શત્રુઓ તરફની પીડાકારી આપણા પાક સંદગુરૂએ બંદગીના જ બળે મારી હડાવી હતી, અને બિડાતીના કારમા પ્રસંગે તેણે અહુરાનો જ આશ્રય માગ્યો હતો કે;

“કેમના મઝદા મવઈતે પાયૂમ દદાત, દાત મા દ્રેગ્વાઓ દીદરેષતા અએનંધહે, અન્યેમ થ્વદ્દાત આદ્રસ્તા મંનંધહુસ્તા; યયાઓ પ્યઓથનાઈશ અષેમ ધ્યોશ્તા અહુરા તામ મોઈ દાંસ્તવામ દએનયાઈ કાવઓઆ.” (ઉશતવદ ગાથા)

ન્યારે કોઈ દુષ્ટ માણસ કીનો લેવાને, દુઃખ દેવાને, મ્હારી ઉપર ડાળા કકડાવે ત્યારે ઓ પરવરશીના કરનાર દાદાર બાપ ! મ્હારો અને મ્હારાં બહાલાંઓનો ત્હારા શિવાય ખીજો કીયો શખ્સ બચાવ કરશે ? મ્હારા પ્યારા આતશને, મ્હારા મનનાં સુખોને, તથા જે ઘરખારને લગતાં સુખોથી મ્હારાં મનને શાન્તિ રહે છે તેમાં ખલલ કરનારાઓથી મ્હને ત્હારા શિવાય ખીજો કોણ ઉગારશે ? ઘરનાં સુખો તથા મનની મ્હારી શાન્તિથી જ ઓ અહુરા ! મ્હારું સત જળવાય છે. ધર્મ નીતિને ખાતર જ હે દાદાર ! તે ઉત્તમ જ્ઞાન મ્હને આપ ! આવી ઉત્તમમાં ઉત્તમ બંદગી કીધાથી અશે જરથોસ્તે જે માયુ તો તેઓ સાહેબને મળ્યું હતું. અરે લાઈ ! નહીં કદપી શકાય એવાં કામો બંદગીના બળ વડે થઈ શકે છે; પણ મૂઠ માણસો ફળના ઉત્સુક થઈને ધર્મ અને બંદગી રૂપી ફળવાન ઝાડને જ કાપી નાખે છે. જે કોઈ ફળ મેળવવાની ઇચ્છા રાખે તેણે તો કદી પણ ઝાડના મૂળનું જ છેદન ના કરવું. એટલે કે, બંદગીનું ફળ મેળવવા સાફ ધર્મના ઝાડને ઘા-કરવાથી પહરેઝ રહેવું. મી. જૈન ગ્રીને લોકોને

જ્યારે જાહેર કચું હતું કે; “હું માત્ર પ્રભુનું નામ લેતો જઈશ, અને હું માત્ર પ્રભુની યાદ કરતો રહીશ, અને હું એકલો કૌવેનદ્રીનું દેવળ કોઇ પણ ખીબા માણસની મદદ વગર ખાંધી શકીશ!” ત્યારે સર્વને આશ્ચર્ય થયું; પણ ઇ. સ. ૧૮૧૦ માં તેણે એ દેવળનો પાયો એકલાએ જ ખણ્યો, તેણે જ ચણ્યો, અને આઠ વર્ષના અંદર તો તેણે તમામ પથ્થરનું દેવળ એકલાએ, માત્ર બંદગીના હથિયાર વડે, પ્રભુની બંદગી કરતો જઈને ખાંધી દીધું હતું! હે! નસર! બંદગીનું કળ તે આ. હુંકમાં, જેઓ અંતરમાં શાંતિનું ભાન કરે છે, તેઓ બહાર પણ શાંતિનો જ અનુભવ કરે છે. જેઓ અંતરમાં તહોરસ્તી, આરોગ્યતા, ઐશ્વર્ય, આનંદ, જ્ઞાન, અને ઉંચા સદ્ગુણોને જુએ છે, તેઓ બહાર પણ તેમનો જ અનુભવ કરે છે. અંતરમાં પરમેશ્વરને જોનાર થોડા જ વખતમાં બહાર પણ સ્થુળ આંખો વડે સ્થુળ રૂપમાં પણ પરમેશ્વરને દેખે છે. ભક્તિમાં કે સમાધિની અંદર કોઇપણ માણસના મનની સ્થિતિ એવી આનંદમય થાય છે, કે તે સ્થિતિમાંથી જાગૃત થવું એ જ લેને મનથી તો ભારે દુઃખ હોય છે. જેવી રીતે જીવતી માછલીને થોડાવાર પાણીની બહાર રાખ્યા પછી પાછી પાણીની અંદર મૂકીએ અને તેથી તેને જેવો આનંદ થાય છે, તેવો જ આનંદ એક ભક્તને ભક્તિમાં કે સમાધિની અંદર થાય છે. આપણે સઘળા જ જો કે બૃહસ્પતિ કે શુક્રાચાર્ય, સોલન કે સોલોમન જેવા શાણા થઇ શકીએ એમ નથી, આપણુ બધા જ કાંઈ જરથોસ્ત કે અદ્યાંય વિરાઈ થઇ શકીએ એમ નથી; તોપણ અભ્યાસ વડે આપણે આપણી વિવેક બુદ્ધિ દૃઢ અને વિશાળ કરી શકીએ એવી સ્થિતિમાં તો છીએ જ. ૧૫મી સદીની અર્ધવચમાં થઇ ગયેલો નેપલ્સનો “ભલો રૈને રાજા” પોતાની ઇનીશ્યલ કરતો હતો તે ઇનીશ્યલ જેવી સુંદર સહી આજ સૂધી કોઇએ કરી નથી; કેમકે પ્રથમ તે પ્રભુનું નામ લેતો ને પછી જ દરેક દસ્તાવેજ ઉપર સહી કરતો હતો. ઇસોચાના સેન્ટ થેસ્લા માટે કહ્યું છે કે, તેણે આખું ક્રીસ્ટી શાસ્ત્ર પોતાને હાથે લખ્યું હતું, અને એક પણ હરફ છેકાયો ન હતો, તેમ એક પણ ડાઘો પાડ્યો ન હતો; પરંતુ લખતી વખતે તે પ્રભુનું નામ આલુ લેયા કરતો હતો! સેન્ટ થીઓડોસ્યસે સોનેરી અક્ષરે પોતાને હાથે ગોસ્પલો લખી કાઢ્યાં હતાં, તેમાં એક પણ ભૂલ કીધી નહીં, કે જરા પણ ડાઘો ડપકો પાડ્યો નહીં. તેના કારણમાં તેણે જણાવ્યું છે કે; એક હરફ પણ પ્રભુનું નામ લીધા સિવાય તેણે લખ્યો નથી. માટે હે ભાઈ! તે કદાપી કામ, કોધ, અને લોભ ઇત્યાદિ તબ્બાં તો ખરાં, પણ જો એક ટેક ધરીને પરવરદેગારની બંદગી નહીં કરી ત્યારે તું ત્હારે મનથી તો પ્રુત્યાં કર, પરંતુ મ્હારે મનથી તો કામ રહિત થયો તે તો જાણે એક હિજડો વધ્યો, અને કોધ વગરનો થયો તે તો ખીબાં ઝાડામાં એક નવું ઝાડ વધ્યું, અને લોભ તબ્બો તે તો તું એક અજગર વધ્યો; પરંતુ ભક્તિ વિના ત્હારાં સઘળાં શ્રમ સાધન મિથ્યા જ થયાં.

માર મન્યુ લય લોભ કિય, હરિ ન ભજે ધરી ટેક;

મો મન ભયોં અધિક તું, કિલ કુજ અજગર એક.

સબક ૧૯ મો.

ઉત્તમ શું ? દીનદારી કે દુન્યાદારી ?

The measure of our love to God must be to love Him without measure. The creature may have the milk of our love, but God must have cream. Love to God must be above all other things, as the oil swims above the water."—Watson.

નસર:—ભાઈ વિરાડ ! હું તો એમ સમજું છું કે જે મનુષ્ય નીતિથી ચાલે, પોતાની ફરજો પ્રમાણિકપણે બજાવે, તથા ખુદાતાલાએ જે નેક બુધ્ધિ આપી હોય તે પ્રમાણે જનસેવા સત્યતાથી કરે, અને આપણા ધર્મમાં કહ્યા પ્રમાણે મનરની, ગવરની, અને કુનરનીનાં પ્રમાણો મુજબ અમલ કરે, તે દાદાર અહુરમઝની હબરો હબર બંદગી કરવા બરાબર છે. બંદગી નહીં પણ કરે, અને ઉપર કહેલી નીતિ રીતિથી ચાલે તો બંદગીની કાંઈ જ જરૂર નથી. ખુદા તો સૌ સમજે છે. ગુરૂની પણ જરૂર નથી; આપણે જ આપણા ગુરૂ પણ છીએ.

વિરાડ:—એ પ્રમાણે જે કોઈ વર્તી શકે તે તો ૩૪ મો ફીરસ્તો જ થઈ જાય. પરંતુ એ મહા ઉત્તમ ગુણો મેળવવા થકી અને એવી ઉચ્ચ લાયકાત પ્રાપ્ત કરવા સાડ પણ બંદગીની તો જરૂર જ છે; કેમકે આપણે પોતે તેવી લાયકાત ધરાવવા સાડ જ બંદગી કર્યે છીએ.

જ્યાં સુધી આનંદ સ્વરૂપ આત્માનો સંપૂર્ણ અનુભવ માણસને થયો નથી ત્યાં સુધી માયાનો પડદો ને માયાનું ઢાંકણ આવરણ ખસેડી શકાતું જ નથી. એક અહુરમઝની લક્ષિત કીધાથી આત્માનું જ્ઞાન થઈ માયાની આવરણ શક્તિ નાશ પામે છે. એટલા માટે ગુરૂઓનાં ફરમાનો પ્રમાણે ચાલવાની તો જરૂર જ છે.

ખેલાફે પયગમ્બર કસી રહે ગુઝીદ;

કે હરગીઝ બ મન્ઝેલ ન ખાહદ રસીદ.

જે કોઈ કે પોતાના પેગમ્બર કે ગુરૂનાં ફરમાનથી ઉલટો રસ્તો પકડે છે, તે કદી પણ પોતાની ખાહેશ પાર પાડી શકતો નથી. તે શખ્સ બહેસ્ત પણ બેતો નથી. અને ખુદાના દીદારનાં કદીએ દર્શન પણ લઈ શકતો નથી.

જેમ ઇસ્લામમાં કહ્યું છે કે; લા ઇલાહા ઇલિલાહ=લક્ષિત કરવાને માટે પરવર-દેગાર સિવાય બીજો કોઈ સાહેબ નથી, તેમ આપણામાં પણ કહ્યું છે કે; નીસ્ત હસતી બ જુઝ યઝદાં=ખુદા સિવાય બાકી બીજું કંઈ જ છે નહીં. હે નસર !

બ્રહ્મ રૂપ તબહી હતો, હતો અજ જળ બાઈ,

જ્ઞાન ભયે કણુ ઔર નહિ, વહિ બ્રહ્મતા આઈ.

બુલેકોં સમુદ્રાવહી, વેદ ઔર ગુરૂ ભોગ;

કર્તાસેં કોઈ ઔર નહિ, ક્રિયા કર્મકા બેગ.

જ્યારે તું નહાતું બાળક હોઈ અજ્ઞાન હતો. ત્યારે પણ તું પ્રજ્ઞ જ હતો, અને હવે જ્યારે તને કાંઈક જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે અને સમજની ઉન્નતિ થયો છે ત્યારે પણ તું પ્રજ્ઞ સ્વરૂપ જ છે. તું બાળક હતો ત્યારે ત્હારામાં ખુદાઈ તત્ત્વ નહોતું એમ કાંઈ નથી; અને હવે ત્હારામાં તે નવું જ આવ્યું છે એમ પણ કાંઈ નથી. એ તો કંઈક નિઃસ્વાયની પેઠે ભૂલાઈ ગયેલાંને તે બતાવવા જેવું છે. ગળામાં ચોળવેલો હીરાનો હાર પીઠ ઉપર જઈ પડયાથી, હાર તો ચૂમાઈ ગયો નથી છતાં ચૂમાઈ ગયો હોય એવી રીતે જેમ તેને શોધવામાં આવે છે, પણ કોઈ બતાવે છે કે, “પાછળ લટકેલો છે તો ખરો!” તેમ ભક્તિનાં શાસ્ત્રો, જ્ઞાનના પાથો, તથા પેગમ્બરો અને શુદ્ધો ભૂલેલાંને માત્ર માર્ગ બતાવે છે. તેઓ કાંઈ નવું દેખાડતા નથી, માત્ર ભૂલ ભાંગે છે. કમ અને ક્રિયા કાંઈ કર્તાથી જુદાં નથી. સૂર્ય પૃથ્વીથી અતિ ગણ્યો, ફરોડો ગણ્યો મોટો છતાં દૂર હોવાને લીધે નહાનો જણાય છે, તેવી જ રીતે સૃષ્ટિનો પેદા કરનારો અતિ ઘણો મોટો છતાં જ્યાં સૂધી આપણે તેનાથી ઘણા જ દૂર છીએ ત્યાં સૂધી તેનું મોટાપણું આપણી નજરમાં આવતું નથી, તેથી આપણને તે નહાનો લાગે છે, પરંતુ શુદ્ધો તેનું ખરું સ્વરૂપ બતાવવા અને આપણને તે માલિકની છેક નજીક લઈ જઈ મૂકવા સારું જ આપણને ભક્તિનું દૂરબીન આપી ગયા છે. જેમાં એકાચરતા કરવી હોય તે વસ્તુમાં કેવી રીતે રસ લાવવો, તે વસ્તુમાં પ્રીતિ કેમ પ્રકટાવવી, અને જે મોટા બાપે આપણને મનુષ્ય જન્મ આપી પોતાની સૃષ્ટિની સુંદરતા ભોગવવા મનુષ્ય લેખે આપણને પેદા કર્યો તેના ઉપકાર કેમ જાણવો, તે બંદગી ને ભક્તિથી જ શિખાય છે.

તૃણં શાકં વરમન્યે નરાવનુપકારિણઃ ।

વાસો મૂલ્લા પશુન્યાતિ મિરુન્યાતી રણાંગણે ॥

ઉપકાર વિનાના પુરૂષ કરતાં હું ઘાસનાં તુચ્છ તૃણને ઉત્તમ માનું છું. કારણ કે તે ઘાસના તણખાં બાંધને પશુઓ પોતાનું રક્ષણ કરે છે, અને રણમાં ભય પામીને ભૂલા પડેલા પુરૂષનો તે ઘાસ બચાવ કરે છે. ખુદાનો તો શું પણ એક ઇનશાનનો ઉપકારી થયેલો માણસ પોતાનો પ્રાણ પણ તે માણસને અર્પણ કરવાની જ્યારે લાગણી ધરાવે છે, ત્યારે જે માણસમાં ઈશ્વરે કરેલા મહા ઉપકાર માટે પ્રાણાર્પણ કરવા બેટલો જુસ્સો ના આવે, તે મનુષ્ય જ ના કહેવાય. અમીહલ મોમનીન ઈમામ હુસેન કહેતાં હતા કે;

“જે હું કોઈ શ્રદ્ધાળુ માણસની હાજતો પૂરી કરું, તો મશજીદમાં બેસીને ૭૦ વરસ સૂધી બંદગી કરું તેનું જે પુણ્ય થાય, તેના કરતાં પણ તે ઉપકાર વધારે છે.” હે નસર! તે અવિનાશી અહુરાને કોઈ જોઈ શકતો નથી, પરંતુ તે સાહેબ તો સર્વને જાણે છે. કોઈ તેને બોલતાં સાંભળી શકતો નથી, પરંતુ તે સર્વને બોલતાં સાંભળે છે. કોઈ તેના મનનું મનન કરવાને સમર્થ થઈ શકતો નથી, પરંતુ તે સર્વના મનનું મનન કરે છે. કોઈ તેને જાણી શકતો નથી, પરંતુ તે સર્વને જાણે છે. હે બાઈ! આકાશ કે જળ કે ભૂમિ સૌ સૌ આ અવિનાશી અહુરાથી ચોતપ્રોત ભાવથી વ્યાપ્ત

થઈ રહેલું છે. એટલા માટે તે બાપની કુદ્રતની સામે જઈને નહીં, પણ તેના હમકાર રહીને, કુદ્રતની સાથે મળીને કામ કરવાથી જ ત્હને સુખ શાંતિ મળી શકશે. સ્ત્રીસેરો કહે તેમ;—ચુધીના વિસ્તારતું જેને જ્ઞાન મળ્યું હોય છે, જેને તે મહાન બાપની મહાન ચેજનાઓનો ખ્યાલ થાય છે, તેને મનથી કંઈ મુશીબત મોટી છે? બંદગીખોર માણસનું મન હંમેશાં એવું સાવધ રહે છે, કે ન ધારેલું તેમને કંઈ નડતું જ નથી. માણસના જ્ઞાનમાં અને આટલાં એક ન્હાનાં જેટલાં જીવતરમાં એવું તે શું છે, કે જે તેને મોટું લાગવું જ બેઠ્યો? પ્રભુએ માણસને એવું તે શું આપ્યું છે, કે બધાં જ “બુદ્ધ બુદ્ધ” કરે છે! ત્યારે કેાકર વંશના નખીરાઓ કહે છે કે; “તેઓને બુદ્ધ જ ખવડાવે છે;” અને કુર્થ ખાંદાનીઓ કહે છે કે; “વધારે ન્યામતનો બદનારો તે પણ બુદ્ધ જ છે.” એટલા ઉપરથી સ્ટીફન્સો બોલે છે કે; “ત્યારે તો જેમાં તેમાં વચમાં બુદ્ધને જ લાગીને પૂરો; અને તેની જ પ્રાર્થના કરો!” ત્યારે હે નસરલાઈ! તું ત્હારી કાયનાતનો અને ત્હારી હાજતોનો વિચાર કર, અને ત્હારાં સંબંધીઓ સાથે તું જે સંબંધ ધરાવે છે તેનો તું ખ્યાલ કર; પછી ત્હને ત્હારાં જીવનની ફરજોનું જ્ઞાન થશે, અને એક ચોક્કસ માર્ગે ચાલ્યો જવાનું ત્હને સુઝ પડશે. ત્હારો વિશ્વાસ તે કરીમે કારસાજની ઉપર મૂક! ત્હારે સાડ હાલ તો એટલું જ બસ છે કે, તું ઈતબાર રાખીને તેની બંદગી કરે. કવિરાજ ટેનીસન કહે છે તેમ,

More things are wrought by prayer Than this world dreams of.

Wherefore let thy voice Rise like a fountain for me night and day.

તું તે ચાલુ વદ્યા જતા ઝરાની પેઠે રાત ને દિન તે મહાન સાહેબની ભક્તિ કરતો રહે, કેમકે આપણે સ્વપ્ને પણ નહીં જોવા પામ્યે એટલાં બધાં શુભ કાર્યો ભક્તિથી જ થાય છે.

અદ્યા મન્યેઉશ ત્વેમ અહી તા સ્પેન્તો, ચે અદ્યાઈ ગામ રાન્યો સ્કેરેતીમ હેમ—તપત, અત હોઈ વાસ્ત્રાઈ રામાદાઓ આમર્ષતીમ હ્યત હેમ વોહુ મઝદા હેમે—ફરતા મનંધહો.

(સ્પેન્તોમદ ગાથા.)

લાવાઈ=ઓ પરમ કૃપાળુ મોટા બાપ! આ સઘળી મીનોઈનો આબાદી કરનાર તું જ છે. ઓ સાહેબ! તું શાદી રામશનીનો મ્હારા ઘરમાં વધારો કરનારો છે. તું દયાવંત દાદારે, બહમન અમશાસ્પંદની મારફતે, જ્યારે અમે અમારાં સુખને સાડ જે કાંઈ સલાહ ને મરહત ત્હારી સાથે કીધી ત્યારે, અમોને તું બાપે એટલો જ હુકમ ફરમાવ્યો, કે આ ખુશી ખુશાલી ઉત્પન્ન કરનારી જગતને બંધ બેસતા થવા સાડ અમારે આમર્ષતિ કહેતાં ત્હારા તરફની નમ્રતા ને ત્હારા પ્રત્યેની સભ્યતાથી જ અમારે તો ચાલવું બેઠ્યો. પછી તો, એડજકોમ્બ વંશની મુદ્રા પ્રમાણે, “હે બુદ્ધ! ત્હારી નેક નજરમાં જેમ આવે એમ ખડ્ડ!”

નસર:—બંદગીમાં જ કલાકો પસાર કરવા જઇએ તો પછી બચ્ચાં છોકરાં ભૂખે પણ મરે. માટે ઘડી બે ઘડી તેને યાદ કરીને કામ ધંધે વળગ્યે તો શું મુશ્કેલી કંઈ ના કહે છે કે લાઈ? થોડો વખત ભણ્યા તે પણ સરખું જ, ને ઘણો વખત ભણ્યા તે પણ સરખું જ છે.

વિરાડ:—એક ઘડી, અડધી ઘડી, અડધી ઘડીમાંની પણ અડધી ઘડી તેની યાદ કરવાનું શરૂ કરશો, એટલે જ તમે જિજ્ઞાસુ થઈ માર્ગે લાગ્યા એવો મહેને સંતોષ થશે. તમે તમારા બાળ ગોપાળની ખાધ ખોરાકીની ફિકર પણ શા સારૂ રાખો છો? ખેતરોમાં ઉગતાં સુંદર ફુલોનો વિચાર કરો. તેઓ કેમ ઉગે છે? તેઓ કંઈ મહેનત કરતાં નથી. તેઓ કંઈ ચાક ઉપર ચઢતાં નથી. ખેતરનું ઘાસ બે આબે છે તે કાલે ભૂટીમાં બાય છે. તેનું પણ ભરણ પોષણ ધધિર કરે છે, તો હે નિસાસ્યા ને અવિશ્વાસુ લાઈ! શું તે ત્હારાં જ બચ્ચાંનું ભરણ પોષણ નહીં કરશે?

નસર:—હે લાઈ! જ્યારે આપણે તે પ્રભુના જ પુત્ર છીએ, જ્યારે આપણામાં તેનો જ અંશ છે, જ્યારે આપણામાં તે પોતે જ છે, ત્યારે પછી બંદાને વળી બંદગી કેવી? બંદો પોતાના સિવાય બીજા કોની બંદગી કરે? જે પોતે જ કસ્તુરી પેદા કરવાની શક્તિ ધરાવે છે, એવો જે કસ્તુરીમૃગ તે તો કુલો કે પુષ્પોના સુવાસની સ્વપ્નમાં પણ કેમ ઈચ્છા કરે! તેને મનથી તો બધી સુગંધ વ્યર્થ જ છે. માટે હું તો નીતિ, કરજ, અને રાસ્તીને જ માણુસ માટે ઉત્તમ સમજું છું. સંસારી માણસે તો સારા ઉદ્યોગે કરીને ધન મેળવવું, ને શ્રમ લઈને કીર્તિ મેળવવી. નામ ખુદાનું લેવ, ને કામ શેતાનનાં કરે તે શા ખપવું? ગુણ અવગુણ કાંઈ છુપા રહે છે? સોનું તે સોનું જ, દેવતામાં પણ નાખ્યાથી તે કોઈ દહાડો કથીર થવાનું છે? ઉલટું તે ઉલટવળ જ થશે; નરકમાં નાખ્યાથી પણ સોનું તો સોનું જ રહેવાનું.

વિરાડ:—લાઈ નસર! હું કબુલ કરું છું. એક સત્ય જ માત્ર એ માણસ પકડી રાખે તો તે સત્ય—ભક્તિને હું શ્રેષ્ઠ કહું. મોત અને ઇનશાફ, સત્ય અને પ્રમાણિકતા, બહેસ્ત અને દોબખ, ભક્તિ અને જ્ઞાન, નીતિ અને ધર્મ, એ વાતોનો જે કેઈ વારંવાર વિચાર કર્યો કરે છે, તે તો પોતાના મોતને પણ ધણું સારૂં સુધારીને રૈનકઢાર કરે છે. એવા માણસની તે ચાલુ બંદગી જ છે. પરંતુ ત્હને ખબર નથી, કે કસ્તુરીનો સુંદર સુવાસ જ્યારે ખુદ કસ્તુરી-મૃગને સુગંધ છે ત્યારે તે અજ્ઞાન પ્રાણી જંગલમાં અહિં તહિં ભટકીને કસ્તુરીને જ સોધતું કરે છે; તો જો કે તે કસ્તુરી તો તેના પોતાનામાં જ રહેલી છે, બહાર હુંદવા જવાની તેને જરૂર નથી, તો પણ તે અજ્ઞાન હોવાથી જેમ અચડાયા કરે છે, તેમ જ મનુષ્યના ભિતરમાં જ પ્રભુ તો વસે છે, પરંતુ અજ્ઞાનતાને લીધે લોકો ત્હને અહિં તહિં ભટકીને સોધતા કરે છે. માટે હું તો ફરવો જ એવી જ પ્રાર્થના કરું છું કે:—

આત વે સ્તઓતા અઓભાઈ મગદા આઓંઘહાયા યવત અષા તવાયા ઇસા-
ઈયા દાતા અંઘહેઉશ અરેદત વોહુ મનંઘહા હુઈયાવરેશતાંમ દ્યત વરના ફેરપો-
તેમેમ. (સ્પેન્તોમદ ગાથા)

ઓ પરવરદેગાર ! જ્યાં સુધી અશોઈના માર્ગે હું શક્તિ ધરાઉં છું તથા
તાકાત રાખું છું ત્યાં સુધી, જેમ હું પ્રથમથી જ ત્હારી ભક્તિનાં ભજનો ગાતો
આવેલો છું, તેમ ત્હારી કીર્તિ અને વડાઈના ગાયનો ગાનારા ભક્ત લેખે હું બાણીતો થઈશ.
સત્યના રાસ્ત કામો કરનારાઓની આ ખાહેશ જે સર્વોત્તમ છે, તેને હુન્યાના પેદા
કરનારા હે ખાવીંદ ! તેમની નેક મનશની તરફ નેગાહ કરીને તું તે ઈચ્છા પાર પાડ.

એક મુસલમાનીન ખાદશાહને મકકે હજ કરવા જવાનો શોખ થયો. દરખા-
રીઓ કહે:—“ આપના શત્રુઓ ઘણા છે, માટે રસ્તે ઘણું વિઘ્ન આવશે, તમારા
બનની ધાસ્તી રહેશે, અને રાજ્યમાં રાબાની ગેરહાજરી થશે તો ગડબડ ઘોંટાળો
થઈ પડશે; માટે ચાલો, દૂરના એક ગુફામાં એક મોટો હાથ જેણે ૬૦ હજ કરી
છે, તેના પાસેથી એકાદી હજનું પુન્ય વેચાતું લઈશું તો ચાલશે.” ખાદશાહને આ
વાત પસંદ પડવાથી તે ગુફામાં જઈ પેલા ગુફા હાથ પાસેથી એક હજનું પુણ્ય
વેચાતું માગ્યું. હાથ કહે; “ હા, હું મ્હારી ૬૦ હજનું પુણ્ય વેચવા ખુશી છું,
પણ એકેક હજની કિંમત એકેક જગત પડશે !” ખાદશાહ કહે; “ આવડી મોટી
કિંમત મ્હારાથી કેમ અપાય ?” ત્યારે હાથ કહે; “ ત્યારે તો મ્હારા મહેરબાન !
આપે જેટલા જેટલા અદ્દલ ઇનશાફે આપેલા છે તે સર્વ ન્યાયનું પુણ્ય જો મ્હને
આપી દો, તો હું મ્હારી સાઠ હજનું પુણ્ય તમને વેચી દેવા તૈયાર છું. માલિક !
આપને હજ કરવા ભવાની કાંઈ જ જરૂર નથી. ખાદશાહ તો એક દાદીને વાજખી દાદ આપી-
ને ખરો ન્યાય કરે તો તે એક ન્યાય એક હજ ખરાખરની કિંમતનો છે !”

જેકબ એસ્તરની પેઠેમ એમોસ લોરેન્સ નામના એક ખેડુત પુત્રને બસ
પૈસો ભેગો કરવાની ભારે કાંક્ષા લાગી હતી, પરંતુ તેનો નિયમ એ હતો, કે પ્રથમ
નીતિ અને પછી દૌલત. આ ઉદ્દેશને લીધે તે પોતાની ખીસા-પોથીમાં પહેલું એજ
વાક્ય લખી રાખતો હતો કે:—“ એક ઇસમ બેહદ દૌલત સંપાદન કરે અને તેની
સાથે સાથે જ જો તે પોતાના આત્માને ખૂવાર કરે તો તેને કશો ફાયદો થનાર
નથી.” તેનો મુદ્રાલેખ એ હતો કે; “જે મલમની દાખડી બંધ રહે તેના કરતાં તેમાંનો
મલમ કાઢીરટના ભાંગી ગયેલા અવયવો ઉપર ચોપડીને ફાયદો કરવામાં વપરાય
તે જ મલમ દાખડીમાં સચવાયલો ભલો. પૈસો ભેગો થાય ને ધર્મીના કાર્યમાં
વપરાય નહીં તે પૈસો નથી પણ મટ્ટી છે.” વળી હે ભાઈ, કીર્તિ કરવા ઉપર જ હાય
હાય કરવાની પણ જરૂર નથી. ડયુક ઓફ વેર્લીંગ્ટનના હબરો સરકારી લખાણમાં
કીર્તિ શબ્દ એક વાર પણ વપરાયલો કોઈના દીકામાં આવ્યો નથી; કેમકે તેનો
મુદ્રાલેખ “ ધર્મ=ફરજ ” એ હતો. આટલા ઉપરથી ત્હને માલુમ પડશે કે,

આપણા માલિકને મળવા માટે તો તવંગરી કરતાં ફકીરી સારી છે; કીર્તિ કરતાં અપકીર્તિ લાભી છે; વૈભવ કરતાં વિપત્તિ જ ઠીક છે.

“ ફકીરી ખુદાકો ખ્યારી હય; અમીરી કયા ખીચારી હય !
ગદાકો ખુદાસે યારી હય; સદા એ સાથ હમારી હય !
એ કફની શાલસે હય આલા; એ મનકા લાલસે હય આલા !
એ મનબી દાલસે હય આલા; ઈસીમેં મૌજ હમારી હય !
પરા ને પાંઉમેં છાલા; વોહબી હય મોતીઓસે આલા !
કુતા સા હાથમેં ખ્યાલા; ભી જામે જમસે ભારી હય !
નીશાનમ ખેનીશાં ફકીરોંકા; મકાનમ લા મકાં ફકીરોંકા;
ખુદા હય ઈમાં ફકીરોંકા; ઈસ્મે જેહાં સય સારી હય !
નીકર ગએ ખાલ તો કયા પરવા ? ઉપર ગએ ખાલ તો કયા પરવા ?
હુવા કંગાલ તો કયા પરવા ? ઇસમેં મૌજ હમારી હય ?”

સખક ૨૦ મો.

આ જન્મની ભક્તિ, તે ભવિષ્ય—જન્મની શક્તિ.

“ O ye immortal powers, that guard the just,
Watch round his couch, and soften his repose,
Banish his sorrows, and becalm his soul
With easy dreams ! remember all his virtues,
And show mankind that goodness is your care.”—Addison.

નસર:—“ લાઈ વિરાફ ! બંદગી કીધાનું ફળ શું, તે તો તમે કાંઈ સમજવતા જ નથી; અને બંદગી નહીં કીધાથી ગેરલાભ શું, તે પણ તમે સમજાવતા નથી. મહારા જેવા સંસારીને તે વાત તો પહેલી અગત્યની છે. કબીરજી ખુદાના લાલ હતા; ગુરૂ નાનકે ખુદાના લાડલા હતા; તેઓ ઉપર તો ભારે ભક્તિ છતાં પૂછી પૂછીને આકત ને જફાકારી વધુ પડી હતી ! અશો જરથોસ્ત જેવા ખુદાના ખ્યારા ઉપર, અને મનસુર, નરસિંહ મહેતા તથા તુકારામ ભક્ત ઉપર જ કાં બહુ વિપત્તિનાં વાદળો ગગડ્યાં ? ક્રાઈસ્ટ અને મોહમ્મદ ઉપર કાંઈ થોડી જફા પડી છે ? તેમના કરતાં તો હજી બીન બંદગીવાળા બંદા સુખી હતા.

અબલેલાં રાહમેં શરબત એ ગુલામો કંઈ અસ્ત;
કુતેદાના હમે અઝ ખૂને જગર મી બીનમ !

ખુદા વીશેની દરકાર વગરના નાદાન લોકોને હમેશાં ગુલકંદ ખાઈને ઉપરથી વળી શરબત પીતા હું તો જોઈ છું, જ્યારે ખુદાપરસ્ત ડાહ્યા લોકોની ખોરાકી તો તેમનાં કલેખાંનાં લોહીથી થાય છે, એવું જ હું તો જોઈ છું.

વિરાટ:—ભાઈ નસર ! ખુદા પાસે પ્રાર્થના કરવામાં ગમે એ પીડા પડે, પણ ખુદા જેમાં આપણું સાડું ધારતા હોય તેજ બરહુક્ક સમજવું જોઈએ. ખુદાને કોય અને અવકૃપા એકદમ માણસના વૈભવોને પલકારામાં ગમ અને શોકની સ્થિતિમાં લાવી નાંખતાં વાર લગાડતાં નથી, તેમજ તેની કૃપા ભારેમાં ભારે આકૃતને ઉત્તમમાં ઉત્તમ સુખ શાંતિમાં બદલી નાંખી હસતાં મોઢાં કરાવતાં પણ દેરી કરે નહીં. તેની મરજીથી જ જે કાંઈ થવાનું તે થશે. મેચ્યુ હેનરીને તેનાં દરેક કામમાં ફોતેહ મળવાનું કારણ એ જ હતું કે, ગમે એવી જરૂરીના કામે જ્યારે જલદીથી મુસાફરી કરવાની હોય ત્યારે, ગમે તે વેળાએ વાયજ કે લાઇસુ કરવું હોય ત્યારે, પોતાનું પુસ્તક છપાવવા સાડું આપતી વખતે, ગમે એવી મુશકેલી આવી પડી હોય ત્યારે, પહેલાં તે પ્રભુની લક્ષ્મી કીધા વગર કદી પણ ઉતાવળ કરીને કામ શરૂ કરતો ન હતો. કોરનેલ્સ વીન્ટર તો જ્યારે કોઈ ચોપડી વાંચતો હોય ત્યારે પણ દરેક પાનું ઉથલાવતી વખતે ખુદાની યાદ કરતો; જેથી તે જે કાંઈ વાંચતો તે તેને હમેશને માટે યાદ રહી જતું. ખીશપ હેબર તો એટલે સુધી ખુદાની યાદ કરતો કે, કોઈ પણ સાડું કામ શરૂ કરવા પહેલાં લેટીન ભાષામાં ખુદાની એકાદ જૂદી જ બંદગી જોડી કાઢતો, અને દરેક કાર્યમાં તેનું ફળ મેળવતો હતો. એ બધા ગમે એટલું દુઃખ પામ્યા હતા તો પણ તેમણે ખુદાની પ્રાર્થના કરવાનું કદી છોડી દીધું ન હતું.

જેટલા મહાન ડોક્ટરો થયા છે, તેમાંના મોટે ભાગે બધા જ ડોક્ટરો દરેક ઓપરેશન વખતે પ્રભુની ટુંકી બંદગી પોતાના ખાસ બંદગી કરવાના ઓરડામાં જઈને કરતા, અને બધાં વાઢકાપમાં ફોતેહ પામતા. એક મહાન ડોક્ટરના બાપે તેને કહી રાખ્યું હતું કે; *Always pray for your patients.*—દીકરા ! ત્હારાં દરદીઓ માટે તું હરહમેશ પહેલાં ખુદાની પ્રાર્થના કરજે ! શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું હતું કે;

પ્રાર્થ નૈવેદ્ય નામુત્ર વિનાશસ્તસ્ય વિચરે ।

ન હિ કલ્યાણ કૃત્કચિત્તુર્ગતિં તાત ગચ્છતિ ॥

હે અર્જુન ! પ્રભુના નામથી પોતાનું શુભ કાર્ય શરૂ કરનાર કોઈપણ માહી ગતિને પામતા જ નથી. હે તાત ! આ લોક કે પરલોકમાં તે ભક્તને કદી પણ નાશ થતો જ નથી. જૂઓ કે, લોરેન્સો જેવા નાસ્તિકના પક્ષાત્પનો અંત નાસિ-પાસી અને નિરાશામાં જ આવ્યો હતો, જ્યારે ગોટસનોઝ નામના એક આસ્તિક પેગમ્બર જન્મથી જ જો કે બહેરા અને મૂળા હતા, તો પણ ખુદા ઉપર આખે આખો વિશ્વાસ રાખનારા હોવાથી તે માલિકે તેમને પોતાના ધર્મના સિદ્ધાંતો ઇસારતો કરીને સમજાવવાની પ્રેરણા તથા બસારત કીધી હતી, અને તે પેગમ્બર ઇસારતોથી જ બધાં શિક્ષણ આપી ગયા હતા !

માટે એ ભાઈ ! આખો વખત સંસારી ખટપટોના વિચારો કરી કરવાનું તમારું કામ જ નથી; તમારું કામ તો વખતો વખત પ્રિય પ્રભુના વિચારો કરવાનું જ રાખો. જેટલીવાર તમે એ વિચારો કરશો તેટલીવાર પરમેશ્વરથી તમે તમારી વૃત્તિઓને વિમુખ કરી શકશો નહીં. શું ઇશ્વર સંખંધી વિચારો કરતાં સંસારની અટપટીના વિચારો કાંઈ ચલિયાતા છે ? શું એ પ્રભુના વિચારો કરતાં સંસારના વિચારો સુખ આપનારા છે ? નહીં જ. કદાપિ તમારી પ્રાર્થનાનો પ્રભુ તરફથી તમને જવાબ નહીંએ મળે, ભક્તિનું ફળ નહીં પણ જણાય, અને જે મુશ્કેલીમાં તમને રક્ષણ જોઈતું હોય તે નહીંએ મળે, અને તે મુશ્કેલીમાંથી જો તમે છુટી પણ ન શકો, તો તમારે બાણી લેવું, કે કાંઈ ફરનાં ભલાંને જ માટે તે મ્હોટા બાપ તમારી માંગણીનો જવાબ આપતા નથી. તે મુશીબતો મૂકે એટલે ખમવાથી તમારી મુક્તિનો માર્ગ તે બાપ ખુલ્લો જ કરે છે. તમે પ્રથમ પરમેશ્વરનું પ્રભુત્વ ને પરમેશ્વરપણું તથા તેના ઇન્શાફને શોધો તો તમને બધી ચ્હાએલી વીજો જરૂર મળી આવશે. ધંધામાં પણ આળસ ન કરતાં ઉત્સાહ રાખી ધંધાની સાથે સાથે ઇશ્વરની સેવા કરતાં કરતાં ધંધો કરવો. ધંધો ને ધર્મ સાથે સાથે ચાલે છે. વળી ધણા જ દુષ્ટ દગાબોર વેપારીઓ દેવળમાં બીજા કરતાં વધારે ધક્કા ખાય છે, ને પોતાના ધંધાને એમ લગાડે છે, એ ઇશ્વર સાથે એક મોટી ઠગાઈ ચાલે છે. આવા ખોટા ડોળધાણુઓના ભક્તિભાવનું ચલણ છેક વેર નભતું નથી. માટે ધંધાદારીની ખરી ભક્તિ તો એ જ હોવી જોઈએ કે;

દઝદિ અઘ્ઘાકેમ તત આયત્તેમ ચસે ચ્વા યાસામહિ, શૂર, ઉર્વધતિ દાતનામ્ !
સ્રવંધ્દામ્ ઇશ્તીમ્ અમેમ્ વેરેશ્વનેમ્ચ, હવંધહુમ્ અષવસ્તેમ્ચ, હઓસ્રવંધહેમ્
હુરૂનીમ્ચ, મસ્તીમ્ સ્પાનો વએધધીમ્ચ વેરેશ્વનેમ્ચ અહુરધાતેમ્ વનઈન્તીમ્ચ ઉપરતા
તેમ, યામ અષહે વહિશ્તહે, પધતિ-પરશ્તીમ્ચ માશ્રહે સ્પેન્તહે (મેહેર યસ્ત.)

હે શૂરા મેહેર ઇજદ ! અમે ત્હારી મારફતે કરેલી બંદગી પ્રમાણે અમારી આટલી મુશ્કેલ બર લાવ, કે દૌલત, હિમ્મત, દુશ્મનને મારવાનું કૌવત, મ્હારાં કુટુંબની આબાદી, પવિત્રાઈ, સારી કીર્તિ, મુવા બાદ મ્હારાં રવાનગી સુખી હાલત, મ્હોટાઈ ડહાપણ, વિદ્યા, પરમાત્માની ઉત્પન્ન કરેલી સર્વ ક્ષેત્રમંદી, સર્વોત્તમ સચ્ચાઈની ક્ષેત્રમંદ સરસાઈ, પવિત્ર મંત્રોની વાકેફગારી, એ બધું તું અમેને આપે !

જે અહુરા મેહેર ઇજદમાં છે, જે મઝદા માહબોખતારમાં છે, જે અગ્નિમાં છે, જે પાણીમાં છે, જે દરદમાં છે, દરદનાં ઓસડમાં છે, જે વનસ્પતિમાં છે, જે આખી પૃથ્વીમાં વ્યાપી રહેલા છે, તે અહુરાથી કાંઈ જ છુપું નથી ; તેને વારંવાર નમસ્કાર કરો ; અને જે કાંઈ થાય છે તે ખુદાની મરજીથી ઠીક જ થાય છે, સાડું જ થાય છે, એવો ભાવ તમે રાખ્યા કરશો અને મનને ખ્યારા અહુરમઝદમાં જ જોડેલું રાખશો તો ખચિત જ તમે નિર્ભય અને નચિંત જીવંતી ગાળી શકશો. ભાઈ ! તેના વગર

કોઈ ચીજ ખાલી પડેલી નથી. પ્રથમ-પુરૂષ હઝરત આદમને બહેસ્તમાં બેસીને જ્યારે ઘઉંનો દાણો ખાધો ને લુગડાં ઉતારી પાડ્યાં, અને અદલાતાલા આવી લાગે છે એમ જોઈને જ્યારે નાસવા લાગ્યા, અને છેવટે એક ઝાડની પાછળ સંતાવા કરતા હતા ત્યારે આકાશવાણી થઈ હતી કે; “હે આદમ! શું તું મહારાથી નાસીને છુપાય છે?” આદમ કહે; “અએ ખુદાવીંદ! હું તહારાથી કેમ નાસું? ક્યાં નાસું? એવી તહારાથી છુપી કોઈ જગા જ નથી, કે જ્યાં હું નાસી જઈ શકું; પણ મહેને તો મહારાં પાપથી શરમ આવે છે, તેથી જ સંતાઉં છું!”

ભયો એહિ ધ્રુવ જહિમેં, હરિકો અર હરિ મોર;
લાધક સાધક અહં મમ, સહજ બલાવા ચોર.

જેના મનમાં એવું નિશ્ચય થયું છે, કે હું ખુદાનો જ્યારે છું, અને દાદાર અહુરમઝદ તો મહારા જ છે, તથા અહંતા ને મમતા, હું અને મહાર્ એ બે મહોટા હરકેત કરનારાઓ જ જન્મ મરણના દુઃખના દેનારા છે, એવું ચક્રીન જેમને થયું, તેઓ તો ખુદાને જલદી જ તાબે થઈ રહેવાના, અને તેમનાં દુઃખો તેમણે પોતે થઈને મટાડવાં પડવાના નથી. અર્થાત, જે ચોર હશે તે જ તેમને વળાવા જેવા થઈ પડશે. ભાઈ નસર! તહારે પણ ભક્તિ અને જ્ઞાનથી માનસિક દુઃખ દૂર કરવું, અને શરીરનું દુઃખ તો પોતાની મેળે જ દૂર થશે. ભક્તિવાળા માણસો પરમગતિનો અનુભવ કરીને પછી શોક કરતા જ નથી. સુગન્ધથી પવન, કુંપળોથી મૃગ, કુલોથી ભમરો, ફલથી પક્ષી, છાયાથી તાપે તપેલા લોક, થડથી ગંધરાજ, એમ તે સાહેબે જ સર્વને આપીને કૃતાર્થ કર્યા છે, તે જ સર્વને ઉપકાર કરવા સમર્થ છે, અને તે જ સાહેબ બીજાં વૃક્ષોની પણ આપત્તિ ટાળે છે.

નસર:-ભાઈજી! આપ કહો છો તેમ કાર્ય ધંધામાં લાગી જાઉં, અને સાથે સાથે બંદગી પણ કરતો જાઉં, તોપણ શું આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ તથા મૃત્યુ કાંઈ મહેને મૂકી દેવાનાં હતાં? મહારાં પાપ કાંઈ ટળવાનાં હતાં? કર્મ કાંઈ મહેને મૂકવાનું હતું? ત્યારે બંદગીનું લાભકારી ફળ શું? બંદગીથી આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ અને મૃત્યુ બે ટાળી શકાતાં હોય તો હું જરૂર બંદગીને જ પકડી બેસું.

ચિરાફ:-હે નસર! બંદગીથી આપણે હમેશાં ઇશ્વર પાસે આપણું પાપો અને અપરાધોની ક્ષમા માંગીએ છીએ, પણ આપણે પોતે જ બે બીજાંના અપરાધોની ક્ષમા કરીએ નહીં, આપણે પોતે જ બે બીજાંને દુઃખ દઈએ તો ઇશ્વરની ક્ષમા ઉપર આપણો શો હક્ક છે? ક્ષમા લેવી હોય તો ક્ષમા કરતાં શિખવું, અને દુઃખ સુખ સર્વ તે સાહેબને જ અર્પણ કરતાં રહેવું. ગ્રહસ્થ મનુષ્યે તો ખુદાપરસ્ત અને જ્ઞાની થવું જ જોઈએ; અને જે કાંઈ કર્મ કરવામાં આવે તે અહુરમઝદને જ અર્પણ કરવું જોઈએ, પછી લાલ થાવ કે નહીંએ થાવ.

મનન બિના દુઃખ ના દરે, બિદ્ય અને ન મનન;

કા કરિયે જ્યોં ત્યોં બન્યોં, તાતે તુમ ન પ્રસન્ન.

સઘળાં ધર્મશાસ્ત્રો અને સવાળી માણસો એમ કહે છે, કે પરવરદેગારની બંદગી કીધા બિના આફતો ટળે જ નહીં, પણ સંકટોનાં આકુળબ્યાકુળ વખતે બંદગી તો થઈ શકતી નથી; અને કદાંચિત્ત કાંઈ દુઃખે પાપે દુઃખના માયું જદવા તદવા ગ્રેમ વગરનું, કે-મનનું ભણાયું ગણાયું તો ઠીકો ઠીક; એમ કયું તો અહુરમઝદ કાંઈ પ્રસન્ન થતા નથી; અને જ્યારે દુઃખ મટતાં નથી ત્યારે દુઃખીઓ કહે છે કે, “હે દાદગર દાદાર! અમે તે શું કર્યે? માટે અમ અનાથ, દુઃખી, હર્ષી, હરિદ્રી ઉપર કાંઈ કૃપા કરો, ને રહેમ નજરથી જુઓ!”

આવી વેળાએ ધર્મ કર્મનો સાક્ષી જે હાથર, તે જો આપણાથી સંતોષ પામે તો આપણુ ધર્મી માણસનો જન્મ સફળ થયો એમ સમજવું. જે ત્હારા અંતઃકરણમાં સત્ય હશે તો દરેક પ્રાણી ત્હને જીવતરનો નમુનો અને પવિત્ર ઉદ્દેશનું એક પુસ્તક જેવું પુસ્તક લાગશે; પણ તે સાહેબને લાયકની બંદગી કરી બાંધે છે જ કોણ? તે બાપનાં કામોનાં પ્રમાણમાં તેની બક્ષિત કોણ કરી શકે છે? આ સંસારમાં નાના પ્રકારના કર્મો કરીને અને વિષય ભોગો ભોગવીને આખરે તો મનુષ્ય આ માની લીધેલાં સુખોથી પણ કંટાળી જાય છે. વિષય ભોગનાં સુખો પ્રથમ ડોળીતી રીતે તો અમૃત સમાન લાગે છે ખરાં, પરંતુ આખરે તો તે ઝેર સમાન નિવડે છે. ઔદિક સુખથી મનુષ્ય કંટાળે છે એટલે તેનું લક્ષ સ્વર્ગના મુખ તરફ જ ખેંચાય છે. પછી સ્વર્ગનો આનંદ જ તેને મ્હોટો લાગે છે. આમ કર્મ કર્મે તે ઉપર અઘ્યા પછી ત્હને સહજ જ્ઞાસા ઉત્પન્ન થાય છે કે, હું પોતે કોણ છું? ક્યાંથી આવ્યો છું? અને ક્યાં જવાનો છું? તે પોતાના સંબંધનો વિચાર કરવાના સવાલ ઉપર વિચાર કરવા લાગે છે. તે વિચારે છે કે, આ ચોરાસી લાખ ફેરામાં ફક્ત કામ-વાસના તૃપ્ત કરવા માટે જ આપણે સપડાયા છિયે કે શું? આવો વિચાર આવતાં જ તેને ભાન આવે છે કે, આપણો આ જગતમાં જે જન્મ થયો છે, તે કેવળ ખાવા પીવા અને એશ આરામ ભોગવવા કે મોજ મજા મારવા માટે થયો નથી, પરંતુ એ કરતાં કાંઈ વધારે ઉત્તમ વસ્તુ બાંધવા માટે છે. આપણી આસપાસ જે લાખો અને કરોડો ભાઈબંધો વસે છે, તેમના હક્ક સર્વ પ્રકારે આપણા ઉપર હોવાથી તેમના તરફ કાંઈ પણ બદલો વાળવા માટેનું કર્તવ્ય આપણે કરવાનું છે; એ બધું બંદગીથી સુઝે છે.

ચિત્ત ન રહ્યો ચિર તદ્દ, કહાં રહ્યો કોને રાત;

મિમન જ્યેહ્ જય કુધ, ત્યોં વેહ્ સિધ કાચ.

જો કદાપિ ચિત્ત ઠેકાણે ન રહ્યું તોએ શું થયું? પણ મઝદાનું નામ તો રટયા જ કરવું; ખુદાનું નામ તો લેયા જ જવું; તેથી કલ્યાણ થઈ સર્વ સિદ્ધિ થાય જ થાય. મન વિના પણ ભોજન કર્યે તોએ ભૂખ તો મટયા વગર ન જ રહે.

સપ્તક ૨૧ મો.

બ'હગીનું ફળ એજ ખુદાનું બળ.

“Such an instrument is prayer, which, if it be set upon God and fixed in heaven, will fetch earth up to heaven, change earthly thoughts into heavenly conceptions, turn flesh into spirit, metamorphose nature unto grace, and earth into heaven.”—*Venatorius*.

“બ'હગીનું બળ અને ફળ એવડું મોટું છે નસર, ” વિરાડ કહે કે; “સાધ-રેકયુસના મહાન ગણિત શાસ્ત્રિ આર્કિમીડીસે પોતાના હુન્નર વડે એક એવું ચંત્ર બનાવવા માંડ્યું હતું કે, જો તે ચંત્રને કેમ જોડવું એટલું જ જો બહાર કરીને તે મરણ પામ્યો હોત તો, આખાં જગતની ઉથલપાથલ થઈ ગઈ હોત. તે ચંત્ર કીયું ? તે ચંત્ર ઉપર કહ્યું તેમ બ'હગીના ચંત્રને જોડવાની ભુક્તિ છે, અને તે એવી છે કે જેથી બ'હગીનું ફળ શરીર કરતાં જીવને ઘણું મળે છે. એડવર્ડસ ખાંદાનીઓ બોલે છે કે; “ખુદા ! એજ અમારું બળ છે.” અને ટેનન્ટ કુટુંબીઓ કહે છે કે; “ઈશ્વર જ અમારાં વહાણના સદમાં પવન ભરી આવશે ! ” જ્યારે રોક વંશવાળા કહે છે કે; “God is my rock.” ખુદા એજ મહારો ગઢ ને મહારા આધારનો કિલ્લો છે ! ” ત્યારે વળી લા પૌર ટ્રેન્ચવંશના બહાદુરો કહેશે કે; “God for the trenches, whoever may oppose.” અમારી સામે ગમે એવા શત્રુ ચઢી આવશે, પણ પ્રભુ જ અમારી તો બચાવની ટ્રેન્ચીસો (ખાઈ) છે ! કેમકે બધું જ જોનારી જેની આંખો છે, આ બધું જ જોતું સુખ છે, આ સર્વત્ર પ્રસરી રહેલા જેના હાથ છે, અને સઘળે જ જેનાં પગલાં છે, તે માત્ર ખુદાએ આકાશ તથા પૃથ્વીને ઉત્પન્ન કરીને માણસોને હાથ અને પક્ષીઓને પાંખ લગાડી દીધી છે, તેજ ખુદાની તું પણ ખાહેશ રાખ.

બ યઝદાં ગેરાયો બ યઝદાં કુશાય; કે દારદેહ ભિ અસ્તો નીકી ફેઝાય.

તે માલિકની જ તું તલબ કર્યા કર, અને તે મોટા બાપ આગળ જ ત્હારાં દુઃખનું દિલ ખુલ્લું કરી દે; કેમજે તે બાપ જ આ જગતનું રક્ષણ કરનારો અને બહી ભલાઈનો બક્ષનારો છે. ભક્ત વિલ્ખરફેર્સનું જીવન તમે તપાસો ભાઈ. બાળપણમાં તો તે તમારા જેવા નાસ્તિક વિચારોનો હતો. જીવાનીમાં તે ધર્મનું કે ખુદાનું નામે નો'તો બહુતો. તેણે કેાઈ પરોપકારનું કામ પણ જવાનીમાં નો'તું કયું; તો પણ જ્યારે તેનામાં ખુદા વીશે ધાર્મિક જીસો પેઠા ત્યારે તેનું મન બગૃત થયું; અને તે જુદી જ ભતનો ધર્મી માણસ થયો. પાલીમેંટના મેમ્બર લેખેનું તેણે રાજીનામું આપી જણાવ્યું હતું કે:—“રાજકીય બાબતો એવી ખરાબ છે, કે ધર્મી માણસોએ તો તેમાં ભાગ લેવો જ ન જોઈએ. ઈશ્વરના સેવક તરીકે જ ગ્રેટબ્રિટનના રાજકીય કામ-કાજમાં ભાગ લઈ શકાય છે.” ભક્ત બનીને ધર્મી થયા પછી તેને પહેલવહેલું

જણાયું કે; મહારા દેશની સ્થિતિ હું સારી કરૂં શકું એવી મહારામાં શક્તિ છે. તેણે ખુદાપરસ્ત અને ધર્મી થયા પછી જ ગુલામગીરીનો રિવાજ બંધ પાડવાની અને સંસારી સુધારા કરવાની બે વાત મન પર લીધી. તે ધર્મી થયો તેથી જ બન્ને બાબતોમાં ફતેહ પામ્યો. વિલ્ધરફોર્સ ભક્ત બન્યો ના હોત, ધર્મી થયો ના હોત તો તે દુનિયામાં ઘણો ભણીતો પણ થયો ના હોત. એ ધર્મી હોવાથી જ એના સુધારાના કારભારમાં ફતેહો મળી હતી. તે ધર્મી થયો તે પહેલાં એ પોતે પણ સમજતો નોતો, કે તેનામાં આટલી બધી મનની તીવ્ર શક્તિ છે. પ્રખ્યાત હુટારો ગાઇફોક્ષ અબ્બણપણે બાઈબલના સુત્રને વળગીને ચાલતો ને કહેતો કે; “તે ઇશ્વરનો મિત્ર છે ને શ્રીમંતોનો દુશ્મન છે!” ઇશ્વરમાં આ રીતે તેનું મન પરોવાયાથી જ તે બધાંમાં ફાવ્યો હતો; બ્યારે શેઠાઈને ઉલટું જ ફળ મળ્યું હતું. ખુદાતાલાના સરબેલા બેહેસ્તના બાગો જેવા ઘણા જ સુંદર બાગો બનાવી શેઠાઈ પ્રભુતા બતાવીને પ્રભુની હરીફાઈ કીધી હતી. બ્યારે લાખો ને કરોડોના ખર્ચે આ બાગો તૈયાર થયા ત્યારે બેહેસ્ત સંપૂર્ણ થયું, એવો ગર્વ કરીને જેવો તે બાગમાં પહેલવહેલો પગ મૂકે છે, તેવી જ તેના શરીર ઉપર વિજળી પડી, ને તે તુર્ત જ મરણ પામ્યો હતો! એથી ઉલટું, બ્યારે નરસિંહ મહેતાને માથે બાપનું શ્રાદ્ધ કરવાનું મ્હોટું કામ આવી પડ્યું ત્યારે શ્રાધના ને શ્રાધના વિચારો થકી તેને તેટલો વાર દુઃખ જ થયું, પરંતુ જેવા તે તાંબડી લઈને શ્રાદ્ધ માટે દૂધ લેવા સાડે ભગવાનનું ભજન કિર્તન કરતા ચાલ્યા, કે ભગવાનની છાપ તેના મન ઉપર એવી સજડ બેસી ગઈ, કે શ્રાદ્ધ ને દૂધ કે તે મેળવવાનું દુઃખ સૌ તુર્ત ભૂલી ગયા, અને નારાયણ જ તેમના અંતરમાં વસી ગયાથી નારાયણ જ તે શ્રાદ્ધનું કાર્ય ભતે પોતે પાર પાડી આપ્યું હતું.

બ્યારે જોન બન્યન અજ્ઞાન, નાસ્તિક, અને હલકો કંસારો હતો, ત્યારે શું તેને બખર હતી, કે હું મ્હોટો ઇશ્વર ભક્ત થઈ શકું એવી મહારામાં શક્તિ છે? આવો ઉચ્છંકળ માણસ પ્રખ્યાત થઈ શકે એમ કોઈ માનતું જ નોતું. ખુદા ઉપર વિલ લાખ્યા વગર કશાંથીએ દુન્યામાં નામદારી થતી નથી. ઘણા દુરાચારી માણસો બંદગી કરવાથી સુધર્યા છે, અને ડાહ્યા તથા ઉપયોગી શહેરી બન્યા છે. ભક્તિથી માણસના આચરણમાં અદ્ભુત ફેર પડી ભય છે. ભાઈ નસર! મનમાં સત્યની ભાવના દંઢ થયાનું પરિણામ આવું જ હોય છે; કેમકે ઇશ્વર એવા કયાળુ છે, કે જે જે ખરાબીઓ સામે થવાની તમારામાં શક્તિ નહીં હશે તે તે ખરાબીઓને તે માલેક તમારી આગળ આવવા દેશે જ નહીં; અને જે ખરાબીઓ તમારી આગળ આવી ઉભી રહીને ખડી થઈ જશે, તેમાંથી કેવી રીતે બચી જવું, તેના તમને તે જ રાહબર રસ્તો પણ બતાવશે. એટલા સાડે જ આપણે હમન યસ્તમાં ભણિયે છિયે કે;

હનએમાચા ઝએમાચા મઝદા અહુરા, ષ્વહી રદનહી હરેમાસુ અએવાચા
જ્યા એમબન્તચા બુથમા; રપોઈરથા; તુ ને હરેગેમ્યા ઉસ્તાચા, હોતામ હુદાસ્તેમાં.

હે પરમેશ્વર ! ત્હારી યાદ, ત્હારી બંદગી, ને ત્હારી ભક્તિ કરવામાં અમોને જે આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે, તેવા આનંદવાળી લાંબી જીંદગી લોગવવાને અમે લાયક થઈએ એવું હમે ધારીએ છિયે. અમારી નેક મુશ્કેલી એ જ છે, કે ત્હારી ભક્તિ કરવાને જ અમે જન્મો જન્મ જીવ્યે, અને અમારી તે ઇચ્છા પાર પડે ! ત્હારી ઉપર પ્રેમ રાખનારા, અને ગમે એવી આકૃતિમાં ત્હારા ભરોસા ઉપર જ હિમ્મત ઓંધનારા અમે થઈએ છિયે. હે સર્વથી ઘણા ડહાપણવાળા, હંસતી ધરાવનારા સાહેબ ! તું અમોને લાંબાં વર્ષો સૂધી બંદગીથી ભરેલી આખાદીમાં ખુશ ખુશાલ રાખ !

એટલા જ સાડે એક આર્થુથનોટ કહેશે કે; “પુઠાજ મ્હને નિભાવે છે.” એક ફેર સાહેબ કહેશે કે; “મ્હારી રાહત તો પુઠા જ છે.” એક એકાકરલોની કહેશે કે; “પ્રભુ જ મ્હારો મહદગાર છે.” જેનરલ જ્યોર્જ વોર્શીંગ્ટન જ્યારે દરેક લડાઈમાં જીતતો હતો ત્યારે કહેતો કે; “હું પ્રભુના માત્ર નામથી જ જીત મેળવું છું.” અને તે જીત વેળાએ અમેરીકનો કહેતા કે; “અમે વોર્શીંગ્ટનના માત્ર નામથી જ જય મેળવ્યે છિયે !”

ઈ. સ. ૧૭૮૮માં અમેરિકામાં ભારે ગભરાટ થઈ રહ્યો, કે ફ્રાન્સ દેશ અમેરિકનો સામે લડાઈ જગાડવાને તૈયાર થાય છે. આ વખતે જેનરલ જ્યોર્જ વોર્શીંગ્ટન લડાઈઓથી પરવારીને પુઠાઈ એખાદતમાં એકાંત જીંદગી ગુજારતો હતો. તેણે હવે છેવટનો આરામ લેવા સાડે પ્રવૃત્તિ છોડીને નિવૃત્તિ લીધી હતી. તે વેળાના અમેરિકન પ્રેસીડન્ટ એડમ્સે તેના ઉપર એક યાદગાર વિનંતિ પત્ર લખ્યો કે;—“સાહેબ ! અમોને માત્ર આપના નામની જ જરૂર છે, માટે તમારા નામનો ઉપયોગ અમોને કરવા દો ! લાખો લશ્કર કરતાં પણ વોર્શીંગ્ટન નામમાં વિશેષ બળ અમે માન્યે છિયે; માટે લડાઈની સરહારી આપ લેનાર છો. એટલી માત્ર આપના નામની જ છુટ અમોને લેવા દો !” આ તેની ભક્તિ નીતિની નામના બળની જ શક્તિ સમજી દેવો લાઈ. તમારો ભય તેનું નામ લીધાથી જ વાયુમાં ઉડી જશે. માટે તેના ઉપર નિર્ભય થઈને તમે આશાવાળા થાઓ. પુઠાતાલા તમારો લાંબો શ્વાસ સાંભળશે, અને તમારાં આસુનાં ટીપાંઓની ગણતરી કરશે જ. અહુરા જ તમારું શર હંચું રાખશે. તે પિતા થઈને સર્વ પદાર્થને તમારા જ કરી મેલશે. લાઈ ! તમે આતશને માનવા ના પાડો છો, પણ તે મહાન પિતાના પુત્ર લેખે આતશને સર્વ ધર્મવાળા શાક્ષીરૂપ સમજીને તેની મારફતે જ અહુરાની સેતાયશ કરતા હોવાથી, આતશને પુજ્ય ગણી પ્રાર્થના કરે છે, તેમ પહેલું પગથિયું આતશનું જ તમે પણ પકડો લાઈ.

પહેલ વહેલાં ઈગ્નિડ જઈ આવેલા હિંદીવાને પ્રરાગયંત્ર ભેવા પછી જણાવ્યું હતું કે; “ઈગ્નેજ લોક બડા હુશ્યા ને બહુગર છે. આપણ હિંદુ લોકો તો બેલ, થોડા, પાડા, હાથીને પકડીને તેમની પાસે મળુરી કરાવ્યે છિયે, પણ એ લોક તો આપણો અગ્નિ દેવતાને ગુલામ બનાવીને તે મ્હોટા દેવ પાસે બધી

મહુરી કરાવે છે ! અરેરે ! આ લોક આ રીતે પણ આપણા પ્રભુના પુત્રને ભજતા હોવાથી કેવાં સારાં ફળ પ્રાપ્ત કરે છે ! ”

દારાં કસ કે દાનદ કે દાદાર હસન;

ન આશદ મગર પાક યજ્ઞાં પરસ્ત.

કોઈપણ બંદો જો આમ સમજતો થાય, કે અહુરમઝદ સર્વમાં હયાતિ લોગવે જ છે, તો તે બંદો સર્વમાં પાક યજ્ઞદાનની જ બંદગી કરે છે એમ ભાણુવું. ભાઈ નસર ! તમે વારંવાર ભક્તિ કરો, કેમકે તમે વારંવાર પાપ કરો છો; અને તમારાં પાપનો તુર્તાતુર્ત પશ્ચાતાપ કરવા થકી તમે બંદગીને જ હથિયાર બનાવો; કાંકે મોતના સાગરના મોજામાં તમે એકાએક ને અણુચિંત્યા જ ધસડાઈ જશો. જે કાંઈ કરો, ભક્તિ કરો કે સેવા કરો તો તે પણ સંપૂર્ણ મન લગાડીને, દિલ ચોંટાડીને કરો; તમારી સઘળી શક્તિઓને કામે લગાડીને તેને ભજો. તેના ઉપર આંધળો વિશ્વાસ રાખીને તમે માણસ બન્યો તો ડરશે જ ના. રોમમાં એવી વાત ચાલતી સીઝરને કાને જ્યારે આવી હતી, કે રસ્તે જતાં મારાઓ તેને મારી નાંખનાર છે, ત્યારે સુલેહના વખતમાં પણ જે રક્ષકો પોતાની પાશબાની સાડ રહેતા હતા તેઓને પણ તેણે પોતાની સાથે નહીં રાખતાં, વગર હથિયારે તે એકલો ઇશ્વરની યાદ ચાલતાં હાલતાં કરતો જતો ને એકલો જ ફરવા લાગ્યો હતો ! આથી તો મારાઓ ઉલટા ખીંધા, કે એ કોઈ દૈત્ય છે, અને દેવદૂતોને એણે મંત્રો લાણીને સાધ્યા છે ! ભાઈ ! તું પણ તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને ઘેઘડક ત્હાડું જીવન તેની જ યાદમાં ગાળતો રહે; તે ત્હને જરૂર ફળ આપશે. તું એટલું જ કહે કે; હે ખાલેકે મજ્બુક ! તમામ વસ્તુના પેદા કરનાર; હે અલ્લેઝક રોઝી-દેહદેહ ! રજક રોજી ને રોટીના આપનાર; હે કુદ્રતવાળા કાદેર ! હે જોરાવર કવી ! હે આરંભ કે અંત વિનાના કરીમ ! ઓ ન્યામતોના બક્ષનારા બક્ષાયદેહ ! ગુ-હાની માફી આપનારા બક્ષાએશગર, મેહેરબાન, જોરવાન, ઓ દાના ! ઓ દાદાર ! ઓ પાક પરવરદેગાર ! ન્યાયી, ઇનશાફ કરનાર ! ત્હારી અદલ બાદશાહી કાયમ હાયમ રહે ! આદેલ પાદશાહી બીજવાલ બાશહ ! આવી ખુદલાં દિલની ભક્તિથી જ તે સાહેબની મહેરબાની જીતી શકાશે; કેમકે સત્યથી જેમ ધર્મની રક્ષા થાય છે, યોગથી જેમ વિદ્યાનું રક્ષણ થાય છે, અષોઘ તથા સાફસુફ કર્યોથી સઘળી વસ્તુ જેમ તેજસ્વી બને છે, પાક દામન (શીલતા) રાખવાથી કુળનું જેમ રક્ષણ થાય છે, તેમ ભક્તિ કરવાથી તો આ અને પેલી બેઉ જગત સાચવીને જીતી શકાય છે. એક દિવસે સુલતાન સંઝરમાઝી રસ્તેથી જતા હતા, એવામાં એક દૂરવેશ જે તે જ રસ્તેથી જતો હતો તેણે સુલતાનને “ સલામ ” કરીને કહ્યું; “ અલ્લાની યાદનું ફળ ત્હને જરૂર મળશે ! સલામ ! ” સુલતાન આ વખતે પરમેશ્વરની નિમાજ કરતા હોવાથી મોઢેથી “ અલેકુમ સલામ ” નહીં કીધી. દૂરવેશ મોઢેથી બોલ્યો:—“ ઓ સુલતાન ! સલામ કરવી એ તો હીનની રહે સુન્નત છે, અને તેનો પાછો જવાબ આપવો

એ તો ફરજ છે.” સુલતાન કહે:—“હું પ્રભુની યાદ કરી પાડ માનવામાં મશગુલ હોવાથી મહારાથી મોઢે બોલાયું નહીં, માફ કરજો દરવીશ!” દરવીશ કહે; “આપને જે પ્રભુએ દીધું છે તેના પ્રમાણસર આપે તેનો પાડ માનવાનો છે, નહીં કે સુલતાન મૂંગો રહે ને ગરીબ રૈયતને જવાબ નહીં આપે! કાંકે ત્હારા આશિષોનું ફળ ત્હારી રૈયતને મળે છે, અને ખુદા તરફની ત્હારી ખંદગીનું ફળ તો ત્હને જ મળે છે!”

અધાઅતયા હયા વંધહેઉરયા મનંધહો, વંધહેઉરયા ક્ષધાત, સ્તઓતાઇશ ચ્વાત અહુરા સ્તઓતોઇખ્યો, અઇળી ઉખ્ધા ચ્વાત ઉખ્ધોઇખ્યો, યરના ચ્વાત યરનો-ઇખ્યો. (હખ્તન યરત.)

ઓ પરમાત્મા! તમારી અશોઇ, તમારી ભલી મનશની, ને તમારી ઉત્તમ પાદ-શાહીને લીધે, બીજાં બધાં કરતાં અમોને તો તમારી જ સ્તુતિ વધારે પસંદ છે. તમારી કીર્તિનાં ગાયનો, બીજાં બધાં સુંદર ગીતો કરતાં વધારે અદિયાતાં લાગે છે. બીજાં કોઇની પશ્ચુ પુજા કે આરાધના કરતાં અમોને તો તમારી જ પુજા ને તમારી જ આરાધનામાં સભુરી, સંતોષ, ને સધિયારો મળે છે. હે ભાઇ! જો આપણા પેગમ્બર સાહેબનાં આવાં ઉત્તમ ફરમાનોને તું માન આપતો થયો તો તું સુખી જ થયો.

ખેલાઈ પયગ્મર કસી રેહ ગુઝીદ;

કે હરગીઝ બ મન્ઝીઝ ન ખાહદ રસીદ.

પોતાના પાક પેગમ્બર સાહેબે જે આજ્ઞા કરી હોય તે આજ્ઞાથી વિમુખ રહીને જે બહો ઉલટી રાહ પકડશે તે પોતાના મનની મુરાદ પાડ પાડી શકશે જ નહીં. તે બંદાને બેહેસ્તની ખુશાલી અને પરવરદેગારના દર્શનનો, દાદારના દીદારનો લ્હાવો કદી પશ્ચુ મળી શકશે નહીં.

સખક રર મો.

“ઓછું પડવાથી” કીનો રાખે એવા અમારા ખુદા નથી.

It is not truth nor philosophy to say that prayer alters nothing, that the laws of nature are fixed, and that entreaty cannot change them. The laws of nature are fixed on purpose to be used for the granting of prayer. Any man can use the laws of nature to grant the requests of his child. Does he say that God, who made those laws, cannot do as much with them as he can?—Beecher.

નસર:—ભાઈ વિરાઈ! ત્યારે શું ખંદગી નહીં કરનારા દોઝખમાં જશે, અને ખંદગી કરનારા જ બેહેસ્તમાં જશે એવું આપણા ધર્મે ફરમાન આપ્યું છે? હું નહીં માનતો. હિંદુઓ કહે છે કે, ગંગામાં ન્હાવાથી સ્વર્ગમાં જવાય છે. મુસ્લિમો

શરીરની હજ કરવાથી છન્નતમાં પહોંચાય છે એમ વળી મુસલમાનો માને છે. ત્યારે ખરું કિયું ?

વિરાઠ્ઠ:—હે ભાઈ, એ તો સૌ સૌ પોતપોતાની ધુન પ્રમાણે સારા રસ્તાનાં ચિહ્નો સમજે છે. ઇશ્વરને મળવાના માર્ગો તો સંખ્યાબંધ છે. એક પંથવાળા જે માર્ગે ઇશ્વરની પ્રાપ્તિ કરવાનું મથન કરતા હોય, તે જ માર્ગે બીજાઓએ પણ ચાલવું બેઠાં એવું કાંઈ છે જ નહીં. જેના તેના ધર્મે કહેલા માર્ગે તેને પહોંચવાની કોશીય કરવી બેઠાં. અહુરા ઉપરના પ્રેમને લઈને જ આપણે તે સાહેબના ફરમાનોનો સ્વીકાર કરીને ધર્મનું આચરણ કરવાનું છે, નહીં કે હોજખની બિંકને લઈને. આપણે બે ફક્ત બેહેસ્ત મળવાની આશાથી કે હોજખની ધાસ્તીને લીધે જ આપણી ખંદગી કરીએ, તો તે એક ભતનો સ્વાર્થ ને મતલબી વેપાર થઈ પડે. એવી ભક્તિ તો નફા ટોટાની ગણત્રિ કરીને કહેલા વેપાર સમાન છે. બેશક, દુષ્ટ કર્મ કરવાં તેના કરતાં આ ભતની માન્યતા પણ લાખ દરબજે સારી છે; મગર તેમાં અહુરમઝદ ઉપરની અખંડ પ્રીતિ નહીં કહેવાશે. એમ તો નાસ્તિક માણસો પણ ઘણાં સારાં કર્મ કરે છે, પરંતુ તેમનો ઇશ્વર ઉપરનો પ્રેમ હોતો નથી, તો તેમની ઇશ્વર વીશે શ્રદ્ધા બેસતી જ નથી. ગંગાને જ માનનારા ગંગાના જ ગીતો ગાય છે. જમનાને માનનારા જમનાનાં ને અર્ધીસૂરને માનનારા અર્ધીસૂરનાં જ ગીતો ગાય છે. હિંદુઓ કહે છે કે;

गयायाः योजनं स्वर्गं प्रयागाचार्य योजनम् ।

શ્રી સ્વલાઙ્કસ્તમાત્રં સ્યાચત્રપ્રાચી સરસ્વતી ॥

ગયાજીથી સ્વર્ગ એક જ યોજન (આઠ માઇલ) જેટલું દૂર છે. પ્રયાગથી સ્વર્ગ માત્ર અરધો જોજન જેટલું જ વેગળું છે. પરંતુ શ્રીસ્થળ કહેતાં સિદ્ધપૂરમાં જે ઠેકાણે સરસ્વતિ નદી ઉગમણી બાબુ વહે છે, ત્યાંથી તો માત્ર એક હાથ જ દૂર સ્વર્ગ આવેલું છે, એમ સિદ્ધપૂરવાસીઓ ગાય છે. એ તો જેની જેવી માન્યતા. ક્રિસ્તીઓનોએ બાઈ બલને લેખ કહ્યો છે. નાનકડાંથીઓ અંથજીને પાક લખાણુ કહે છે. પારસીઓ ગાથાને પવિત્ર ગાથનો કહે છે. મુસલમાનો કુરાનને પવિત્ર વાંચન કહે છે; અને ઘંટના અવાજની મારફતે જીબ્રાયલ ફરેસ્તાએ પેગમ્બર મોહમ્મદને કુરાન વાંચી સંભળાવ્યું હતું, એમ જહાવીને ધર્મ ઉપર મુરીદો શ્રદ્ધા વધરાવે છે. એ તો જેની જેવી માન્યતા. નસર:-“ભાઈ વિરાઠ્ઠ! ગહને ત્યારે સમજાવશો, કે ખંદગી કરતી વેળાએ પ્રત્યેક પંથવાળા અમુક જ દિશા તરફ મોઢું ફેરવીને ભક્તિ ભણતર કરે છે, તે શા થકી ?” વિરાઠ્ઠ:-આપણા અસલ ધરાંનીઓ પૂર્વ તરફ ફેરે છે, કેમકે તે બાબુથી સુયોદય થાય છે. જહુસ લોકો જેડસેલમની દિશા તરફ ફેરે છે; તે એવા વિચારથી કે તે શાહોના શાહ ઇશ્વરનું શહેર છે. અસલી ક્રીસ્ચનો પ્રાર્થના સમયે પૂર્વ તરફ ફેરતા, તે એટલે સૂધી, કે ઇશ્વર સ્મરણની મેજ પશુ પૂર્વ દિશા તરફ જ રાખતા. દુકમાં; ભક્તિભાવને લઈને ધરાંની લોકો પૂર્વે મોઢું કરીને તે સૂર્ય ઉગવાની દિશાને

પોતાનો કેળવેલો હોવાનું માન આપે છે. ચાહુદી લોકો પાદશાહોના પાદશાહનાં શહેર એટલે જેડસેલમ જે દિશાએ આવ્યું હોય તે દિશા તરફ ફરીને કેળલાની દિશા ગણે છે. સુસલમાનો મક્કા જે દિશાએ આવે તે દિશાએ મોઢું કરે છે. ક્રીશ્ચિયનો પૂર્વ દિશા તરફ ફરીને ઉભા રહે છે. કેટલાક સુસલમાનો તો મક્કાની દિશા બતાવનારો “કેબલે-નુમા” નામનો કમ્પાસ પોતાની સાથે હરહમેશ રાખે છે. પારસીઓ દક્ષિણ દિશા તરફ મોઢું કરીને તે દિશાને દાદારનાં સ્થાન લેખે માન આપે છે. વિદ્યાના વિદ્યાસીઓ સરસ્વતીને, અને પૈસાના પુલ્હરીઓ લક્ષ્મીને પણ દેવી માને છે. આવી રીતે ધુન અપની અપની ગતે હય !

રામ નામકી સુમરન કર લે ! ધુન.

પાપી જગતમે, કામ કોધમે,

છળ કપટ જ્ય ખિસત રામ;

જ્ય લીએ ત્ય દામ દામ સય;

સય આખર ડે પછનાતે હય ! ધુન.

ભાઈ ! આપણે માળ ઉપર જ્યારે ચઢવા માંડ્યે છીએ ત્યારે દાદરાના પહેલાં પગથિયાંની સામે જોઈ તે ઉપર ચઢ્યે છીએ, પરંતુ જેમ જેમ પગથિયાં ચઢતા જઈએ છીએ તેમ તેમ નીચે રહી ગએલાં પગથિયાંઓને આપણે ઝાંખીને પણ જોતા નથી, ઉલટા આપણે તો તે નીચલાં પગથિયાંઓને પીઠ બતાવતા જઈએ છીએ. એમ કરતાં છેક માળ ઉપર ચઢ્યા પછી તો આપણે આખા દાદરાને પણ પાછું ફરીને જોવાની દરકાર કરતા નથી. તે જ પ્રમાણે ખુદાને મળવાના માર્ગે ઉપર ચઢતાં ચઢતાં તો મૂર્તિ, કેળલા, દિશા કે એવાં પગથિયાંઓને, ઉપર ચઢીને તો ઝાંખીને પણ જોવાના નથી. તથાપિ ઉંચે ખુદાના માળ ઉપર જઈ ચઢતાં સૂધી તો આપણને આ પગથિયાંઓની જ જરૂર પડે છે. હે નસર ! હવે તું ઇશ્વરના ઘરથી બહુ દૂર નહીં જા ! જે ભ્રમર પુષ્પમાંથી મધ જ ચુસી લે છે તે છતાં કુલોને તે કાંઈપણ નુકશાન કરતો નથી, તેમ ત્હારે પણ કોઈની માન્યતામાં બલલ નાખવી જોઈતી નથી; અને જેમ દૂધ દોહનારો ગાયના વાછરડા માટે થોડું દૂધ રહેવા દેઈને જ ગાયને દોહે છે, તેમ તું પણ જેની તેની માન્યતાને અલગ રાખીને ત્હારું પોતાનું પરમ સાર્થક કરી લે ! વાત કહું.

કાશીના રહેવાસીઓ કુખીરજની અનંત ભક્તિ વિષે સાંભળી સાંભળીને તેમના દેખી થઈ પડ્યા; એટલું જ નહીં, પણ ત્યાંની એક રૂપવંતી રામસગરને લાલે-રવાથી તેણી કુખીરજની આગળ જઈને યોલી; “હે મહાત્મા ! હું નાચ ગીત વિગેરે ખુશકારક પ્રયોગોથી આપને સંતોષ આપી આનંદ આપવાની ઈચ્છા કરું છું ! હરેક શાદી રામસની વેળાએ રામસગરને યોલાવવામાં આવતી હોવાથી સવારના પહોરમાં રામસગરનું મોઢું જોવું શુકનવંતું ગણાય છે, માટે મ્હને ભક્તિનો રંગ લગાડ્યો તો તમારું શુભ થશે !” આવી મનોહર અને સુંદર કંઠની ખુબસુરત

નટણીને જોઇને કબીરજી હસીને બોલ્યા; “હે જહેન ! હું સુખ-લોગ બાણુતો જ નથી. હું સ્ત્રી પણ નથી અને પુરુષ પણ નથી, ત્યારે મહારાથી તમારી મનોકામના કેવી રીતે પૂર્ણ થશે ?” પેલી ખુશનુમા વેશ્યા ઘણી આજ્ઞેજી સાથે કહેવા લાગી; “હું તમારી ઘણી આજ્ઞા રાખીને આવી છું; મહેને નિરાશ થઇને શું પાછું જવું પડશે ? જુઓ, રામના હે મહાત્મન ! રામ એ શબ્દના જ ઉચ્ચારમાં રસ ભરેલો છે. સ્ત્રીતાકાન્ત એટલે સ્ત્રીતાનો ધણી કહેતાં પણ રામ તો આવે ખરો, પરંતુ રામને ઠેકાણે તમે સ્ત્રીતાકાન્તનું ઉચ્ચારણ કરો તો ખરો અર્થ ના સરે; કિંવા રહસ્યવાળો રસે ના મળે. પરંતુ હે મહાત્મન ! હું તો રામસગર છું ! મહારા નામમાં રામ અને સગર જેવા ઇશ્વરી અવતારોના નામ સમાયલાં છે, માટે મહેને પાછી નહીં ફેરવો ! હું સદાની સોહવાસન કહેવાઈ છું, કેમકે મહેને મરતાં સૂધી રંડાપો જેવું કાંઈ હોતું જ નથી !

કબીરજીએ નમ્રતાથી કહ્યું; “જો જહેન ! મહારે ત્યાં તો ખુદ ભગવાન પોતે જ ખીરાજે છે, અને તે અતિ રાગી તથા અતિ લોગી છે; તેનીજ આગળ નાચી ગાઇને તમારી લોગની તરસ છિપાવી લ્યો !” વેશ્યા ઘણી આનંદિત થઇ, કે તેનું કેવું મોટું નસીબ છે, કે ખુદ ઇશ્વરને તેણી નાચી ગાઇને ખુશી કરી શકશે ! તે દિવસથી જ તે વેશ્યા કબીરજીના ઘરમાં રહીને દરરોજ નાચ ગીત કરતી હતી. થોડા દિવસ પછી વેશ્યા મનમાં ને મનમાં કબીરજીને આપ મેળે મ્હાવા લાગી. એક દહાડે રાતે સર્વ સુતા હતા, પરંતુ તે વેશ્યાની આંખમાં ઉંઘ આવી નહીં. તેનું ચિત્ત અસ્થિર થઈ પડ્યું. તે કોઇ રીતે પોતાના જીવને નશ્વિંત કરી શકી નહીં. જે ઓરડામાં કબીરજી સુતા હતા તે ઓરડામાં મનના આવેગથી ગઈ. જુએ છે તો કાળી અંધારી રાતે ત્યાં કબીરજીને બદલે પ્રકાશિત સ્થિતિમાં ભગવાનની જ છબી તેણીની નજરે પડી. કેમકે હવે દહાડો ને રાત તેણી ઇશ્વરનાંજ ભજન કરતી હોવાથી સ્વપ્ના પણ પ્રભુ ભગવાનના જ દેખતી હતી. આવાં અલૌકિક દર્શન થતાં જ તેણીની કામ વાસના કયાં ને કયાં જતી રહી. હૃદયમાંથી ઇશ્વર પ્રેમનાં આંસુ નિકળવા લાગ્યાં. આજે તો તેણીને સંસાર સઘળો અસાર જણાયો; જેથી તે વેશ્યા એકલી અંધારી રાતે જ કબીરજીનું ઘર છોડીને ભયાનક જંગલમાં ચાલી ગઈ ! કબીરજીએ સવારે ઉઠીને જોયું તો વેશ્યા ઘરમાં નથી; તેણીનાં સુંદર ઘરેણાંમાં ને વસ્ત્રો વિગેરે જ્યાં ને ત્યાં પડેલાં દીકાં. કબીરજીને તુર્ત જણાઇ ગયું, કે આટલે દિવસે વેશ્યાની સદ્ગતિ જ થઈ ગઈ હતી. તેણીને ઇશ્વરની લ્હેર લાગી જ ગઈ હતી. માટે હે ભાઈ નસર ! ત્યારા મનમાં વિચાર કયાં વિના, ખુદાના બંદાઓ જે બંદગીખોર અને ભક્તિવાળા છે, તેમના સાથે શા માટે તું વઢવાઢ કરે છે ? તેમની માન્યતામાં શા સાડ માથું મારે છે ? વિચાર કર, કે ભક્તને તો પરમેશ્વર પોતાનાં સ્વરૂપનું જ ઠાન કરે છે, એટલે ભક્તને આધીન ભગવાન રહે છે, અને જ્ઞાનીને તો માત્ર

મુક્તિ જ આપે છે. ત્યારે જે બાંદગી બાંદગી કરીને અહુરના સાક્ષાત દર્શન કરે છે તેમને જ તું મોટા માન, અને બીજા ધર્મોની બધીબધી નહીં કર.

આંનિ ભક્તસોં કયોં ધરત, બિના કિયે અનુમાન ?

મૃણુ આપ ફલ ભક્તિ કે, વાહિ મુક્તદો દાન.

ભાઈ નસર ! જેણે તમને તથા તમારી પહેલાં બીજાં લોકોને પેદા કર્યો, તેની જ તમે બાંદગી કરો. તમે પણ કુબીરજી જેવા ખુદાના લાલ ને ભક્ત થશો તો કાશીના લોકો જેમ તેઓને કાંઈએ કરી શક્યા નથી, તેમ તમને પણ કોઈ હેરાન કરી શકનાર નથી.

તત થવા પેરેસા એરેશ-મોઈ વઓઆ અહુર; કે વેરેશ્રેમ-ભ થના પોઈ સેંગડા ચોઈ હેન્ટી ? (ઉસ્તવદ ગાથા)

ઓ પરવરદેગાર ! હું ત્હને માનપૂર્વક પૂછું છું, કે ત્હારા એજમતી અવસ્થાના કલામો, ત્હારાં પવિત્ર મંત્રો, જે આકૃત ને વિપત્તિની વખતે અમારી પાશબાની કરનારાં તથા અમને દુઃખોમાંથી ઉગારનારાં છે, તે પવિત્ર માત્રોની ખરબ્બતે કરીને કીયો ફુશમન તે બાંદગીખોર ભક્તને મારી શકવાનો છે ? કોઈ એવો નથી, કે જે ત્હારા લાડલા દાસને હેરાન કરી શકશે ! ભાઈ નસર ! બ્યારે પણ કાંઈ કામ કરવામાં આવે છે ત્યારે તે કામનું કાંઈ ને કાંઈ કારણ તો રહેલું હોય જ હોય. ઉદ્દેશ વગરનું કોઈ કામ હોતું જ નથી. ઘટના બન્યાથી ત્હારે સમજવું જોઈએ કે, એનું કંઈપણ કારણ છે. તેમજ બાંદગી કરવામાં પણ માણસનો કંઈક ઉદ્દેશ તો રહેલો છે જ. જેમ એક પાદશાહ કંગાલ લોકો સાથે સંબંધ નહીં રાખે, તેમ શેતાન છે તે સત્યવાદી લોકો સાથે નાતું નથી રાખતો. નાસ્તિકને આસ્તિક મંડળ પસંદ ના જ પડે.

વાંમશ મ દેહ આંકે બીન માજસ્ત ;

વર ખુદ દેહનશ એ ફાકે ખાઝસ્ત.

કે ફરજે ખુદા ન મી ગુઝારદ,

અઝ કરજે તુ નીઝ ગમ ન દારદ.

જે કોઈ બાંદગી નહીં કરતો હોય, ને તેનું મોડું ફાકાથી ઉધાડું હોય, એટલે ભૂખે મરતો હોય, તોએ તું તેને કાંઈ ધીરતો નાં; કાંકે જે કોઈ ખુદાનાં કરજની ફરજ અદા નથી કરતો તે ત્હારાં કરજની કે ત્હારા કીધેલા ઉપકારની પણ કાંઈ દરકાર નહીં જ રાખવાનો. એક નિમાજ ભલું માણસ મોટા ખલીફાની આગળ બેઠેલો હતો, પણ ખલીફા તો કામમાં ગુંથાયા હતા; જેથી નિમાજ પઢવાનું પણ તેઓ બૂલી ગયા હતા. પેલો નિમાજ તો વખત થયો, કે લાગલો નિમાજ કરવા સાડું ઉઠીને ઉભો થયો; એટલે કોઈ ખુશામદિયો દરબારી બોલ્યો :—“ખલીફા પણ હમણા જ નિમાજ પઢવાને ઉઠશે, માટે તમે પણ જરા થોલી જાવ !” નિમાજ કહે :—“પ્રભુનો હુકમ બીજા કોઈના હુકમ માટે રોકી શકાતો નથી !” દરબારી કહે :—“એમ અપ-

માન કરશે તો ખતા ખાશે; એ વાત ખલીફા બાણશે તો કોષ કરી તમને ખડા-ખાસ્તા કરી દેશે!” નિમાણ:-“માત્ર ખુદાની જ પસંદગી થાય તો બસ છે; માણસની પસંદગી કે ખફગીનો બચ રાખવાની શી જરૂર છે?” આ બધી વાત ખલીફાએ સાંભળવાથી તે નિમાણની પદ્વી વધારી ને પેલાની પદ્વી ઉતારી પાડીને કહ્યું:-“ખુદાની ફરજ પહેલી છે, ને ખલીફાની ફરજની તો કંઈ કિંમત જ નથી.” બાઈ નસર! તું એવા ખ્યાલો ના કરતો બેસ, કે હિંદુ એમ કહે છે, ને મુસલમાન તેમ કહે છે. તું તારા જ અહુરમઝદને નમતો રહે, તેમાં જ હિંદુના રામ ને મુસલમાનના રહેમાન સૌ આવી બાય છે. ખુદાએ દરેક જીવને તેની લાયકાત પ્રમાણે નવી નવી લાયકાતો મેળવવાને અમુક તમુક ધર્મમાં જન્મ આપ્યો છે, બાકી તારો ખુદા ને ખીબનો ખુદા કંઈ બૂઠા નથી, માત્ર નામ બૂઠાં બૂઠાં અપાયલાં છે.

હિંદુ કહે સો હમ બડે, ઓર મુસલમાન કહે હમ;
એક મુગડી હો ફાડ હે, કુણુ જાદા કુણુ કમ;
કુણુ જાદા કુણુ કમ, કળી કરનાં નહિ કળિયા;
એક ભગત હો રામ, દૂજે રેહમાનસે રળિયા;
કહે દીનદરવેશ, દોય સરિતા મિલ સિંધુ;
સખકા સાહેબ એક, એક મુસલમાન, ઓર હિંદુ.

સખક ર૩ મો.

એન્દુયને બંદગીથી માર્યો જરાથુસ્તે.

O great eternity!

Our little life is but a gust,

That bends the branches of thy tree,

And trails its blossoms in the dust—*Longfellow.*

નસર:-બાઈ વિરાફ! તમારા કહેવા પ્રમાણે જે માથ વડે જરાથુસ્તે એન્દુય શત્રુને આજેજ કર્યો, તેજ માથ જ્યારે જરાથુસ્ત બાણતા હતા ત્યારે તુરખરાતુટ તે પાકબદને જ્યારે મારી શક્યો, તે વેળાએ તે મંત્રો કામ કેમ ન લાગ્યાં? એમ કરતાં જો મંત્રો બાણનારા મંત્રોના અર્થ કે ભેદ ન બાણે અને શુદ્ધ ઉચ્ચારે તે મંત્રો નહીં બાણે તો તેની અસર કેમ કરી શકે? જોયા વગર, બાણયા વગર, અબાણપણે મુધરેલા કેળવાયલા લોકો બહેસ્ત અને દોજખ, ઇઝહો અને અમશાસ્પંદો વિગેરેની આવી આવી અનુભવ વગરની તમારી વાતો એકદમ સાચી કેમ માને? મરણ પછી માણસની હાલત કેવી થાય છે, તે કોણે દીઠી ને કોણે આવીને કહ્યું? એ બધાં અનુમાનો અને સ્પેક્યુલેશનો જ માત્ર નથી શું?

ચિરાફ:—ભાઈ! હુકમાન કે ધનવંત્રી ગમે એવા કુશળ હતા, ગમે એવા
 દરદીને આરામ આપનારા હતા, પરંતુ પોતે માંદા પડતા તો તેઓ બીજા વૈદોનીજ
 મદદ લેતા; અને જ્યારે તેમની અજલ આવી પહોંચી ત્યારે તેમની ઉત્તમમાં
 ઉત્તમ માત્રા પણ કાર્યસાધક થઈ પડી ન હતી. તમે અમેરિકા ગયા નથી, અમે-
 રિકા ખંડ દીઠો નથી, છતાં આસપાસની હકીકતો ઉપરથી તમે તેની હસ્તી કબુલ
 કરો છો; મહાન મુસાફરોએ તેનાં રસિલાં વર્ણનો જાહેર કીધાથી તમે તેની પચવસ્તી
 માનો છો. જેમ અમેરિકા જવાનું સર્વને જ કાંઈ ફાવતું નથી, પરંતુ બીજા શ્રીમંત ભરો-
 સેદારોના કહેવાથી સઘળાંએ વગર દીઠે માન્ય રાખ્યું, તેજ મુજબ મહાન પેગંબર
 સાહેબો બીજાઓ કરતાં પોતાની અશોધથી વધારે શ્રીમંત હતા, બેહમન અમશાસ્પદે
 મૂકેલી બુદ્ધિથી બીજાઓ કરતાં વધારે બુદ્ધિબળવાળા હતા, જેથી તેઓ બીજા
 જેહાનોની પણ સફર કરી શક્યા, અને બીજાં ભૂવનોની હસ્તી વીશે આપણને વાકેફ
 કર્યા, તો તે સાચું કેમ ન માનવું? બધાંથી જ કાંઈ અમેરિકા જવાતું નથી,
 બધાંથી જ કાંઈ મિનોઈ જેહાનોની મુસાફરીઓ થતી નથી. દરેક દીકરો કાંઈ ભતિ અનુ-
 ભવ લેવા ગયો નથી કે આ જ મ્હારો બાપ અને આ જ મ્હારી માતા, તેમ છતાં તે
 છાતી ઠોકીને પોતાના મા-બાપને જોળખાવે છે, તે શાથી? બીજાઓએ તેને તેવું
 માનવાને સમજાવ્યાથી જ. માટે હે ભાઈ! નિર્જીવ તકરારો છોડી દો. હવે તો
 અજ્ઞાન રૂપી ઉંઘમાંથી ઉઠો, જાગ્રત થાઓ, તમારા પાક પેગમ્બરનાં આપેલાં
 શિક્ષણોથી તમારા પેદા કરનાર અહુરમઝદને જોળખો. સમજીને શુદ્ધ ઉચ્ચારે બંદગી
 કરો તો તો જાણે સોનું ને સુગંધ સાથે મળ્યા બરાબર છે. કુરાન કાંઈ એકલું ભણી
 જવા ઉપરથી જ ભક્તિભાવ કે નેક ખસલત થતી નથી; અવસ્તાની બંદગી એકલી
 ભણી જવાથી જ કાંઈ ફળ નથી, પણ તે પ્રમાણે અમલ કરવાથી જ નેકી ને ખુદાઈ
 પ્યાર ઉતરે છે. જાહેલ ને વગર એલમવાળો આબેદ કે ભક્ત તે તો વહેલો ચાલ-
 નારો પાયદળ જેવો છે; અને કાબેલ શખ્સ એબાદત કરવામાં આગસુ હોય તે
 સુતેલો સુતેલો પણ જેવો જેવો જાણે દોડેસ્વાર છે. એક ગુન્હેગાર જે ખુદાતાલા પાસે
 પોતાના ગુન્હાની માફી માંગવાને ખરાં દીલથી હાથ ઉંચા કરે, તે અશો કહેવાતા
 ભક્ત, એક આબેદ, કે અશો કહેવાતા નરો, જેઓ ગર્વ અને ગરૂરીથી માથું ઉંચું
 રાખે છે, તેમના કરતાં તો તે ગુન્હેગાર જ ભલો છે. એક મોટો ડોક્ટર એક
 દરદીને દવાઓનું પ્રિસ્ક્રીપ્શન લખી આપે છે. દરદી જાણતો નથી કે તેમાં કવીનાઈન
 નાખ્યું છે કે સોમળ, છતાં કંપાઉન્ડર પાસે તે જ પ્રિસ્ક્રીપ્શન લઈ જાય છે, અને
 જે દવા તે ભરી આપે છે તે આંખ મિચીને, સાઈં થવાની શ્રદ્ધા રાખીને ચકીનથી પીએ
 છે તો તેને તેની અસર થાય છે; તે જ પ્રમાણે આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોના કલામો જે મહાન
 ડોક્ટર, આપણા પેગમ્બર સાહેબો આપણા માટે લખી રાખ્યા છે, તે પણ પ્રિસ્ક્રીપ્શન
 જેવાં મંત્રો જ છે, તેના ઉપર ચકીન અને ધિમાન રાખી જો આપણે તેના ઉપયોગ

કર્યેં તો તે માત્રાઓ, તે મંત્રો, અને માત્રોની અસર પહોંચ્યા વગર ન જ રહે ભાઈ. મનુષ્ય શરીર તો જેમ જેમ શુદ્ધ અને ઉંચા પ્રકારનું હોય છે તેમ તેમ તે શરીરમાં પરમાત્મા અધિક અધિક પ્રકાશથી પ્રકાશે છે. આ શરીર રૂપી ઘર; કે તમારાં ઇંટ ચુનાના ઘર રૂપી મીલકતને તો આ દુન્યામાં ઉધાઈ લાગે ને કાટ ચઢી ખવાઈ જાય, પણ પેલી દુન્યામાં તો આપણાં મીનોઈ શરીરોને ઉધઈ કે કાટ લાગતો નથી; માટે તમારી ભક્તિમાં તલબોર રહી તમારું આ ખાકી શરીર છુટયા પછી વાસના શરીર પણ ખાકી ન રહે તેવી રીતે મીનોઈ જોહાનમાં ત્યાંનું શરીર ધારણ કરીને ઘરબાર બાંધવાના વિશ્વાસમાં રહીને તમે કહો ભાઈ કે; “મ્હારો સંપૂર્ણ વિશ્વાસ મેં ઇશ્વરમાં જ રાખ્યો છે, તો પછી મ્હને માણુસ શું કરી શકનાર છે ?” ઈશ્તુ ક્રાઈસ્ટ કહેતા હતા કે; “પ્રભુએ મ્હને જે અનેક અધિકાર આપેલા છે, તેમાં પૃથ્વી ઉપરના લોકોનાં પાપની ક્ષમા આપવાનો અધિકાર સૌથી શ્રેષ્ઠ છે.” ભાઈ ! તમે મહા પાપી હશો તો પણ તમારું શુદ્ધ ખરું સ્વરૂપ તો તદ્દન પાપ વગરનું જ છે; અને અસંખ્ય પાપીઓના પાપને પણ એક ક્ષણમાં ઘોઈ નાંખવાને તે માલીક સમર્થ છે, તો તેની યાચના તમે કાં ન કરો ? મીલ બાંદાંનવાળાઓમાં ન્હાનાં બાળકો પણ હરેક મુશકેલીમાં, “મદદ કર, ઓ ખુદા !” એટલા શબ્દ બોલીને શાંતિ પકડે છે. જેમ કુવામાંથી પાણી વાપર્યેં વાપર્યેં ને વધે છે, તેમ પ્રથમ બે કે બંદગીમાં થેડો રસ પેદા થયા છતાં પણ તે ચાલુ ને ચાલુ કર્યાંથી ફરરાજ ઘટવાને બદલે તે વધતો જ જશે. પહેલાં અડધી ઘડી ભક્તિ કરશે, અરે ! અડધીમાંથી પણ અડધી ઘડી બંદગી કરશે, તો પાછળથી બંદગીને નાદ વધ્યા જ કરશે. ભાઈ નસર ! ખુદા જ ત્હારાં પાપો માફ કરશે. જેટલી તું તેની યાદ ખરાં દિલથી કરશે તેના ત્હને તેટલો જ પૂરેપૂરો બદલો આપવામાં આવશે. ત્હારા ઉપર હુંખનું આવવું એ કાંઈ ત્હારાં પાપોનું જ ફળ નથી, પણ ઇશ્વરના અનુગ્રહનું તથા પુણ્યનું પણ ફળ છે. તું બે ખરા એતેકાદથી અહુરમઝદની આરાધના કરશે તો તે સાહેબ ત્હારી સર્વ આફતો નિવારી દેશે. તું બે તેને હુંદશે તો તે ત્હને જરૂર મળશે. તેના ઉપર અવિચળ શ્રદ્ધા રાખશે તો તેના શીતળ છાયો ત્હારી ઉપર જરૂર જ પડશે. માણુસ માત્ર અતે તો મુક્તિ મેળવશે જ; કોઈને પણ અત્ત સૂધી તો નરક ભોગવવું પડવાનું નથી. બધાં શાસ્ત્ર ભણીને તું મ્હોટો વિદ્વાન કાં ન થાય તો પણ અહુરમઝદનું નામ લેવાનું બે તું ચુકશે તો તું દોજખનો અધિકારી થઈશ. માટે આવી ઉત્તમ તક ગુમાવીશ નહિ; કાંકે મોતી જેવો મનુષ્ય દેહ ફરી ફરીને ત્હને મળવાનો નથી; જે મનુષ્ય દેહ મેળવવાની ફરેસ્તાઓ પણ ઇચ્છા કરે છે એવા અમુલ્ય દેહનાં મોતીઓને તું બુવારની માફક આ સંસાર રૂપી ઘંટીમાં ફળી નહિ નાખ; ખુદાને ષ્હાશે તો ખુદા ત્હને ષ્હાશે.

નામ લિયા તો સખ લિયા, સકલ બેદકા બેદ;
ખિના નામ નકેં પડે, પદ કર ચારો બેદ.

ચિત્રકાર એપેલસે સ્ત્રીકંદરના ઘોડાનું આબેહુબ ચિત્ર કાઢ્યું, પણ ઘોડાને હાંફતો હાંફતો ચિતારવામાં તેના મોંમાથી જે ફીણ નિકળતું હતું તે આ ચિત્રકારથી ચિત્રી ન શકાવાથી નિરાશ થઇને હાથ નાંખી પોતાની પીછી પેલાં પીકચર ઉપર મારી, અને બોલ્યો કે:—“ હું પ્રભુની સહાયતા વડે જ કામ પાર પાડીશ ! ” આટલું પ્રભુનું નામ લેતાંમાં જ શું બુદ્ધાની ક્રૂરતા હતી, કે તે પીછી અનાચસે પેલા રંગ ઉપર એવી તો આબાદ પડી, કે આપો આપ ઘોડાની આગળ બરાબર ફીણ ફીણ ચિત્રાઇ રહ્યું હતું ! અર્થાત્, “ Prayer is not a substitute for appropriate human efforts, but a means of rendering it successful ” ભાઇ આપણે આપણો ઉદ્યોગ ક્રીધા વગર માત્ર બંદગીનું ફળ માંગવાનું હોતું નથી, પરંતુ આપણો ઉદ્યોગ સફળ થવા માટે બંદગીનું સાધન જ ઉત્તમ બાબતું. ગરીબ માણસ અન્ન મેળવવા માટે જે કપટ ખેંચે છે, તે જો ધર્મી થઇને, બંદગી કરીને, તેવો કલેશ ખમી તો પછીથી તેને કપટ ખમવું પડે જ નહીં. માટે એ ભાઇ,

ચુ માઅયુમ શુદ્ધ હસ્તીએ કેરદેગાર;

દીગર ખાતેર ખીશ રંજ ગ દાર !

પરવરદેગાર છે જ, તેની હસતી છે જ, એમ જો તહારી ખાતર જમા એક વાર થાય તો પછી તું બુદ્ધાતાલાનાં તુર્ત દર્શન લેવાની, કે તે અનદીકને દેખવાની, કિંવા તેની દરઘામાં તેની હબુરમાં જઇ ઉભા રહેવાની ફીકર ને અદેશો રાખીશ જ મા ! આપણો પરમાત્મા જે આ આત્મા, તે સર્વ ભૂતમાં છુપો છે, પ્રકાશ આપતો જણાતો નથી, પણ સૂક્ષ્મદર્શી પેગમ્બરો, સંતો, શોશિયંતો, અને સાલેકો તો તેને તીક્ષ્ણ તથા સૂક્ષ્મ બુધ્ધિથી નજરો નજર જૂએ જ છે. આપણ સર્વ પ્રાણી માત્રની બીજો બેકે જુદી જુદી છે, પરંતુ સર્વના ઘટમાં તો પરવરદેગાર અંતર્યામિ રૂપે સઘળે એક જ સમજી લેવો. લીલો, લાલ, ઉજળો, અને કાળો ઇત્યાદિ રંગના પદાર્થો તો જુદા જુદા છે, પણ તે સર્વ વસ્તુઓની છાયા તો એક ને એક જ, કાળી જ પડે છે; રંગવાર લાલ લીલો કે પીળો છાયો થતો નથી, તે જ પ્રમાણે પદાર્થ જુદા પણ માલિક તો એક જ છે.

ભતી બરન બિચિત્ર પેં, સખ ઘટ ઇકે ધનસ્થામ;

હરિત અરૂન સિત પિત અસિન, બેયોં સખ પરિશ્રયોં સ્થામ.

સખક ૨૪ મો.

આસ્તિક અને નાસ્તિક વચ્ચે ફરક = એક લેગું કરે ને બીજો ગુમાવે.

Prayer is the application of want to Him who alone can relieve it, the voice of sin to Him who alone can pardon it. It is the urgency of poverty, the prostration of humility, the fervency of penitence, the confidence of trust. It is not eloquence, but earnestness; not figures of speech, but compunction of soul.”

—H. More.

નરસુ:— ભાઈ વિરાડ! સાડું કે નરસુ જે કાંઈ માણસ ભાત પ્રાસે કરાવે છે તે તો તે પરવરદેગાર જ કરાવે છે, તો પછી પાપોનાં પ્રાયશ્ચિત કરવાની કે ગુન્હાનાં અને દુઃખોના સાગરમાંથી ઉગરવા સાડું તે ગુન્હા અને દુઃખોના ઉત્પન્ન કરનારની બંદગીની જરૂર જ ક્યાં રહી? તેની ઇચ્છા વગર બંદગી કરવાનું પણ માણસને સુઝે જ ક્યાંથી? ધર્મ કે અધર્મ કરવાનું પ્રયોજન જ શું રહ્યું?

વિરાડ:—એમ નથી ભાઈ. આપણે જેમ રરતે ચાલતાં પગ તળે ધુળની રજકણોને અને હઠારો જીવજંતુને કચડતાં ચાલ્યે છીએ, તે વખતે આપણને કાંઈ લાગણી થતી નથી; કેમકે તે રજકણોને લાગણીનું જ્ઞાન થયું નથી એમ આપણે જેમ સમજ્યે છિયે, તેમ જ વળી કરોડો અનદીઠ આત્માઓ, ફરેસ્તાઓ, અને પવિત્ર રૂહો આપણ મનુષ્યો ઉપરથી ચાલુ ને ચાલુ ચાલી ભય છે, તે વેળાએ આપણે પણ તેમના મનથી ધુળની રજકણો ને જીવજંતુઓ જ છિયે. માટે સાધારણ માણસથી ગુન્હા થાય તે તો નરસુ જ છે, પણ જ્ઞાન અને લાગણી ધરાવનારાં એલમદાર મનુષ્યોથી ગુન્હા થાય તો તે ઘણું જ નરસ છે. કેમકે જ્ઞાન અને એલમ જે છે તે શેતાન સાથે લડાઈ કરવાનાં હથિયાર છે, અને જ્યારે હથિયારવાળાને કદાપિ બંધવો કરીને લઈ ભય તો તેને વધારે શરમીદગી પહોંચે છે. પ્રાણી પદાર્થના અણુએ અણુમાં પરમાત્મા તો વ્યાપી રહ્યા જ છે. તે પ્રાણી પદાર્થનું સંરક્ષણ, પોષણ તથા સંહાર તે માલિક જ કરે છે; પરંતુ નાશ કે સંહાર એ આપણી દૃષ્ટિએ જ માત્ર છે. ખરી રીતે નાશ અને સંહાર એ તો પ્રાણી પદાર્થની વધારે ઉંચી સ્થિતિ કરવા અર્થેજ હોય છે. કારણ કે, એક વસ્તુની વધારે ઉંચી સ્થિતિ કરવી હોય તો તેની જે સ્થિતિ હોય તેનો નાશ કર્યો વિના થતી નથી. આથી ખુદાતાલાનો નાશ કરવાનો અધિકાર તું જેમ ધારે છે તેમ કાંઈ નહારો નથી, પણ આપણો નાશ કરવામાં પણ તેની દયા જ સમજવી. પેદા કરીને પછી ઇનશાન કે પ્રાણીનું રક્ષણ કરવું અને પછી તેનો નાશ કરવો, એ કારણાર તો તે માલિક પળે પળ કર્યો જ જવાનો. ત્હારાં શરીરમાં દરેક ઘડીએ ઘડી ત્હારાં શરીરના અસંખ્ય અણુઓનો તે નાશ કરે છે, અસંખ્ય નવાં નવાં અણુઓ તે જ ઉપભવે છે, અને વળી અસંખ્યનું પોષણ પણ તે જ કર્યો ભય છે. આદમીના શરીરનાં અસંખ્ય જુનાં અણુઓનો નાશ થતો રહેતો ના હોય, અને તેમની જગ્યાએ નવાં નવાં શરીરો રચાતાં ન હોય, તો બાળકનાં શરીરની વૃદ્ધિ કદી પણ થાય જ નહીં. દુકંમાં, ખુદાતાલાની સાડું નરસુ કરાવવાની મરજી, નાશ કરવાની સત્તા અને ઇચ્છા એ તો જે તે પદાર્થની વૃદ્ધિ અને ઉચ્ચ હાલત કરવા અર્થે જ છે. જેમ શરીરમાં થતો ચાલુ ને ચાલુ સંહાર એ કાંઈ ત્હારો સમુળો નાશ કરવા અર્થે નથી, પરંતુ ત્હારી ઉન્નતિને મટે છે, તે જ પ્રમાણે મરણ પ્રસંગે થતો મોટો સંહાર પણ ત્હારા છેવટના વિનાશને માટે નથી, મગર ત્હારાં પ્રગતિકરણ, ત્હારી આત્મિક વૃદ્ધિ અને ત્હારી ઉન્નતિને સાડું જ હોય છે. પાપ અને દળિંદ્રતા એ બન્નેવ તો બેડિયા ભાઈઓ

છે, માટે તે કદી છુટા પાડી શકાવાના નથી. પાપની પાછળ કુંગાળિયત તો આવવાની જ. માટે જે સાડું છે તેનો જ વિચાર રાખો ભાઈ. જે ખોટું છે તે તમો ના જ કરશો બહાલો ભાઈ. જે જે વસ્તુઓ સત્ય છે, જે જે વસ્તુઓ શુદ્ધ છે, જે જે વસ્તુઓ સુંદર છે, જે જે વસ્તુઓ સારી જ ગણાય છે, તેનું જ તમે મનન કરો ભાઈ. ઘણીવાર તમને ગુન્હા કે પાપ કરવાનો માત્ર વિચાર થઈને જ રહે છે, પરંતુ તે પાપ કે ગુન્હા તમે અમલમાં મૂકી શકતા પણ નથી. ચાહે દેલ અગર ન બુદ્ધિ એકે જાણની સેહેત્ર અસ્ત. અગર જો ત્હારાથી બુદ્ધાની યાદ ત્હારા દિલથી થઈ શકતી ન હોય તો બુબાનની વાતોથી પણ તેની યાદ કરવી સહેલી છે ભાઈ. જે માણસ અવિનાશી પરમેશ્વરને ન જાણતાં આ દુન્યામાંથી જતો રહે છે, તેને માટે તો અફસોસ કરી તેને દયાને લાયકનો જ સમજવો; અને જે અવિનાશી પરમેશ્વરને જાણીને આ જગતમાંથી ચાલ્યો જાય છે તેજ અદેખાઈ કરવા જેવો છે. કેમકે, આ જગતમાં ભક્તિ, દાન તથા સરળતા શિવાય બીજું એક પણ વરીકરણ ચલિયાતું નથી. ચંદ્રમા વાંકો છે, છતાં પણ વૃદ્ધિની ઇચ્છાથી પોતાના અંગને રાત ને દહાડો બુદ્ધિ આગળ નમાવી નમાવીને તેણે પાતળું તથા ક્ષીણ કીધું છે, માટે જ તે દીપે છે. પણ પક્ષીઓ પણ પ્રેરણાબુદ્ધિને લીધે તે માલેકની પ્રાર્થના હમે દમ હરદમ કરે છે, તો પણ માણસ જ એવો કેમ, કે તે સત્ય વાત માનતો નથી !

ભાઈ નસર ! ત્હારે જાણવું જોઈએ, કે જાનવરોને પણ આત્મા તો હોય જ છે. હાલમાં ત્હારા જેવા કેટલાક લોકો એ વાત માનતા નથી; પરંતુ બુદ્ધ, કૃત્તિસલે, અને વેસ્લી જેવા મહાન તત્ત્વવેત્તાઓ અને મહાત્માઓ પણ માની ગયા છે કે, જાનવરોમાં પણ આત્મા તો છે જ છે; પક્ષીઓ પણ આત્મા ધરાવે છે, અને તેથી તેમની પ્રેરક ભક્તિ પરમેશ્વર સાંભળે છે જ. મહમ્મદ પેગંબર પોતાના અનુયાયીઓ આગળ કુરાન સંભળાવતાં સંભળાવતાં જ્યારે કુરાનનો છેલ્લો ફકરો સંભળાવી રહ્યા, ત્યારે તુર્તજ તેમનું માનીતું ઉંટ કેસ્વા, ગુંટણમંડિયે પડીને પેગમ્બરને નમ્યું હતું, જેથી બેહેસ્તમાં મૂંગાં પ્રાણી તરીકે જો કોઈ પણ રહ્યું હોય તો તેજ ઉંટ છે, એમ સુસલમીનો માને છે. એટલુંજ નહીં, પણ ઝાડપાન અને પથ્થરની મૂર્તિ પણ આત્મા ધરાવે છે, અને તેમને પણ જે જાતની સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ ઇશ્વરે આપી છે તે બુદ્ધિ વડે ઇશ્વરને ઝોળખે છે. પ્રેક્ષક જગદીશચંદ્ર બોલે તો ફરીદપૂરમાં એક ખજુરીને પણ પાંચે વખતની નિમાજ કરતી અનુભવસિદ્ધ પૂરવાર કરી છે. વળી તા. ૧૫ અક્ટોબર ૧૯૨૦નાં બધાં વર્તમાન પત્રોમાં રંગુનથી આવેલા એક સરખા અહેવાલો ઉપરથી માલુમ પડ્યું છે કે; બુદ્ધની પથ્થરની મૂર્તિને માણસની માફક પરસેવો થાય છે ! હેનઝાડા પાસે થારાવાવ ખાતે બુદ્ધની પથ્થરની એક મૂર્તિને માણસની માફક પરસેવો થાય છે, અને તે આમથી તેમ હીલે છે ! સેંકડો લોકો આ સ્થળની મુલાકાતે આવે છે, અને આ મોજેજાની વિગત આપનારાં સચિત્ર ફેન્ડબીલો વહેંચવામાં

આવેલાં હોવાથી લોકોમાં આ બનાવથી ઇશ્વરની ભક્તિ વીશે બહુ ધ્યાન એવાયું છે. શું ત્યારે અમ્મલમંદ ઇનશાન જ દાદાર અહુરમઝદની બંદગીનું બળ નહીં સમજે?

દ્વિજ દ્વિજસે લરિ ભક્તિ બિન, ખગ ખગસે જુત ભક્ત;

સકલ કતાંત કતાંત સમ, કં કં પ્રભુ નાસકત.

પરવરદેગારની બંદગી વગર દ્વિજ યાને પ્રાણીય તે પણ દ્વિજ યાને પક્ષી જેવાં જનાવર ભણવાં; અને ખગ જે પક્ષી છે, તોપણ તે પરવરદેગારની બંદગીવાળાં છે તો તેમને ખગ કહેતાં સૂર્ય ચંદ્ર વિગેરે દેવતા જેવાં ભણવાં. જૂઓ કે, ભુશંડીજી કાગડો, શ્રી ગરૂડજી, અને જટાયુ વિગેરે પક્ષીઓ દેવથી પણ મોટાં કહેવાયાં; તો પછી ઉપલી સરખામણીમાં નવાઇ શી હતી? સઘળાં સિદ્ધાંત જે ભક્તિ રહિત હોય તો તે કાળાં કાળ જેવાં, કહેર ઉપબવનારાં જ સમજવાં. જે પ્રભુ સાથે આસક્તિ ના હોય તો કં એટલે સુખ, તે બધાં કં એટલે અગ્નિ જેવાં થઇ પડે છે. માટે બંદગી વગરનાં સુખ તે સુખ નથી ભાઇ. પરંતુ જેવી રીતે પૂલ કે નાળાંની એક બાજુએથી પેસીને બીજી બાજુએથી પાણી નિકળી જાય છે, તેવી જ રીતે અધર્મી અને થંકા ઘાલ્યા કરતાં સંસારી માણસના અંતઃકરણમાં ભક્તિની ધાર્મિક શિખામણો જરાએ અસર કર્યા વગર, એક કાનેથી દાખલ થઇને બીજે કાનેથી નિકળી જ જવાની.

સિંહણુ કેરં દુધ તે, સિંહણુ સુતને જ જરે;

કનક પાત્ર પાખે સહુ, ધાતુ ફાડીને નિસરે.

સિંહણુનું દૂધ તો સિંહનાં બચ્ચાને જ પચી શકે, અને તે દૂધ સિંહ જેવા ઉત્તમ સોનાના કોટારામાં જ રહી શકે, બીજી કોઇ ધાતુના વાસણમાં જે સિંહણુનું દૂધ રાખ્યે તો તે કોટારાને ફાડી નાંખીને જેમ બહાર નિકળી જાય, તેમ સોનેરી શિખામણ તો સારાં માણસના જ કાનમાં ઠરે, નહારાના તો એક કાનમાં પેસી બીજા કાનમાંથી નિકળી જ જવાની. કુમ અને કાશ્યપ નામનાં ઇરિનનાં બન્ને શહેરોમાં મસજીદો અને રોજા એટલા તો ઉભાઇ જાય છે, કે “જેટલાં ઘર તેટલી મશીદ” : એવું ત્યાં બોલાય છે; કાંકે ત્યાંના લોક “પહીલા પોટોળા, નંતર વિઠોળા” કરનારાં હોઇ પેટની જ પૂજા કરવાનું કામ મોટું ગણતાં હોવાથી, તેઓ રોટી મેળવવાનાં પણ વેવળાં મારે છે. ચાકરી કરે તો ભાકરી મળે; પણ જેઓ પેટની ચાકરી આગળ પ્રભુની ચાકરી કરતાં નથી, તેઓ ઓછી જ ભાખરી મેળવે છે. હે બંધુ !

स्वस्मिन्नेव द्विवर्त्तं ते स्वर्गो नरक एव च ।

સ્વર્ગ અને નરક તમારા પોતાનામાં જ રહેલું છે, તમે ભક્તિ કે અભક્તિ વડે બેમાંથી ગમે તેને ખીલવો. ઇશ્વરનું વચન છે કે, જે સઘળાઓ તમે મહેનત કરો છો, અને જેમને શીર ઘણો બોલો છે, તે સઘળાઓ મ્હારી પાસે આવો; એટલે હું તમને આરામ આપીશ ! તમારાં અંતઃકરણને આકુળ વ્યાકુળ થવા દો નહીં; તમે મ્હારા ઉપર ચક્રીન રાખો તો તમે હુઃખી ન જ થશો !

સખક રપ મો.

બદો કરે બંદગી, ને પાપી ફૂટે પેટ !

Wheresoever the search after truth begins, there life begins.
Wheresoever that search ceases, there life ceases. *Ruskin.*

નસર:—ભાઈ વિરાડ ! જેટલો વખત તમે મ્હને બંદગીનું વાસ્તવિકપણું સમજાવો છો તેટલો વખત તો મ્હારાં દિલમાં કંઈક ઝળઝળિયાં ને ગીળગીળિયાં છૂટે છે, પરંતુ તમારી જ સમજાવેલી વાતો હું જ્યારે મ્હારી “ક્રેડલી યુનિયન”માં કે “પ્રેમ કલ્પ”માં કરું છું ત્યારે ત્યાંની સમજાવટથી મ્હારું મસ્તક પાછું ફરી જાય છે, અને નશીબ ખરું કે કર્મ ખરું ? ઉદ્ધમ સાચો કે ભક્તિ ? એવા એવા પ્રશ્નના ડગમગમાં મન મ્હારું ફરી જાય છે. એનું શું કારણ ? સાડું થાય છે ત્યારે ખુદાને માનું છું, ને વિટંબણા કે ગેરધનસાદ્ થાય છે ત્યારે ખુદાને ત્યાં ન્યાય નથી અને તે કાંઈ કરી શકતા નથી, એવા એવા વિચારો આવે છે તેનું કેમ ?

વિરાડ:—એનું કારણ, સત્સંગ ત્યજીને દુર્સંગ મળે એટલે આમ જ થાય ભાઈ. માટે જ સંત સંઘ કરો. માટે જ સત્સંગ રાખો. આકાશમાં જેમ સૂર્ય ઉઠે ચઢતો જાય છે, તેમ જમીન ઉપર છાંયડો કમી જ થતો જાય છે. તેજ માફક એક નેક માણસ ભક્તિમાં જેમ જેમ ઉઠે દરજ્જે ચઢતો જાય છે, તેમ તેમ આ સંસારી ખટપટોનો શોખ કમતી જ રાખતો જાય છે. જેમ સુકાં લાકડાં ભેગું લીધું લાકડું પણ બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે, તેમ પાપીના સંગથી પુણ્યશાળી પણ પાપીના જેટલી શીક્ષા પામે છે; વાસ્તે પુણ્યવાને પાપીનો સંગ ન જ કરવો. જો દુર્ગમ વિધ્યાચળમાં રહેવું પડે, જો ખાધા પીધા વિના ભૂખે મરવું પડે, જો સાપોથી ઘેરાયલાં વનમાં સુવું પડે, જો ફૂવામાં પડવું પડે, અથવા ઉંડાં પાણીમાં પડવું પડે, તો તે પણ ઉત્તમ છે; પરંતુ જ્યાં નાસ્તિક વિચારો ચાલતા હોય, જ્યાં અધર્મ શિખવાતો હોય, ખુદાની હસતી વીશે જ્યાં નકારો થતો હોય, જ્યાં બંદગીનું મોટપ ઉતારી પાડવામાં આવતું હોય, ત્યાં તો એક ઘડી પણ ઉભાં રહેવું નહીં છે. બાઈબલમાં કહ્યું છે કે, મ્હારીની વાંશલી વળડવાનો અવાજ રખેને પોતાના કાનમાં પેચી જાય, અને તે રાગ ઉપર રખેને પોતાને વશ થવું પડે, એટલા માટે વાંશલીનો અવાજ લગાર પણ સંભળાતાં સાપ પોતાના કાન બંધ કરી દે છે, તે જ પ્રમાણે નાસ્તિક અને અધર્મી વિચારો અને વાતો જ્યાં થતી હોય ત્યાંથી તો ત્હારા કાનમાં રૂના પુમરાં ખોસીને તું નાશી જ જાજે; કેમકે ખુદાની ખુદાવંદી અને તેની હસતી તકથી કે વાદવિવાદથી કે કશાંથી પણ એકાએક સમજાવી શકાતી જ નથી; પણ જેની સેવા ચાકરી, અને જેની ભક્તિ વીશે દાદાર અહુરમજ્દની ખાત્રી થાય છે તેના જ અંતઃકરણમાં તે પોતાનો પ્રકાશ કરે છે. ટુંકમાં કહ્યે તો બંદગી અને પરહેઝગારી વગરનો માણસ હાથમાં મસાલ રાખે છે પણ તે પોતે તો આંધળો જ છે.

બી હાથે હરકે ઉત્તર દરખાખ્ત;
ચીઝી ન ખરીદો ઝર બી અંદાખ્ત.

જેણે બંદગીના લાલ મેળવ્યા વગર ઉચ્ચર પૂરી કરી તેણે તો બાણે કે કોઈ
ધીજ ખરીદ નહીં કીધી, ને નાણું ધૂળમાં નાખી દીધું. ભાઈ નસર ! પાખંડ મત
માનનારા સર્વેંટસતું મોત કાલ્વીને ઈ. સ. ૧૫૫૩માં શા માટે આણ્યું ? ત્હારી માફક
માત્ર ધર્મ સંબંધી તકરારમાં મતબેદ પડ્યો તેથીજ સર્વેંટસે પોતાના નાસ્તિક
પાખંડી વિચારો માત્ર બહોર કીધા, ને પ્રભુ ભક્તિ ના પાડી, અને કાલ્વીનનું મત
એ હતું, કે જે પ્રભુએ નિર્માણ કરેલું છે તે કદિ ફરતું નથી; પ્રભુની ભક્તિ ને મહે-
રબાની અનિવાર્ય છે; પાપ કર્મ એજ સર્વ દુઃખનું મૂળ છે. ચોક્કસ છુટકારો, તારણ,
અને મુક્તિ ભક્તિથી છે જ છે. ભાઈ ! સત્સંગ એજ આખર સૂધીનું તારણ છે.
ભક્તિના આ વિચારોની વિરૂદ્ધ વિચાર જણાવતાં સર્વેંટસે વિના પ્રયોજને પ્રાણ
ખોયો હતો. ત્યારે

હર હાલત મેં લાજમ હવ બંદેકો શુક ગુઝરે;
જો મૌલાકી મરજ હો ઉસમે દમ કબી ન મારે.

બલીકા મામુનના વખતમાં એક શહેરમાં બે ભાઈઓ રહેતા હતા. તેમાંના
એક ભાઈએ કોઈ ગુન્હો કર્યો, ને સિક્ષામાંથી બચી જવા સાડ પરદેશ નાશી ગયો.
મામુને બીજા નિમાણ ભાઈને ફરમાવ્યું કે; “ ત્હારા નાશી ગયેલા ભાઈને હાજર
કર; નહીં તો તેને બદલે તું ફાંસીએ જા ! ” પેલા કહે; “ હે બલીકા ! આપનો
કોઈ અમલદાર મ્હને મારી નાખવા આહે ને આપ મ્હને છોડી મૂકવાની આજ્ઞા કરો
તો તે અમલદાર મ્હને છોડી મૂકે કે નહીં ? ” મામુન કહે:—હા. “ ત્યારે જે બાદ-
શાહોનો બાદશાહ પરવરદેગાર, તેના પાસેથી મ્હને છોડી મૂકવાનો હું અલય પત્ર
લાવ્યો છું; પાકો પરવાનો લાવ્યો છું; માટે મ્હને છોડી મૂકો ! ” મામુન કહે:—
“ પણ તેની ખાત્રી શી ? ” ત્યારે તે બોલ્યો:—“ પ્રભુની આજ્ઞા છે કે, નિમાણને
દુઃખ ના હેવું. હું નિમાજ કીધા શિવાય મ્હોં પર અન્ન પાણી મૂકતો નથી. અને
વળી એકનો કરેલો અપરાધ બીજાને લાગુ પડતો નથી. સાહદત બેઠાંએ તો વાંચો
કુરાન ! ” મામુને પોતાના ધર્મશાસ્ત્રના આધાર ઉપર તેને નિમાણ બાણી છોડી
દીધી, અને તેનો છુટકારો ચાલ્યો.

જેહાંદાર ગર દાદગર બાશદી;
જેદમાને બી કય ગુઝર બાશદી ?

પરવરદેગાર જ જ્યારે સાચા ન્યાયનો કરનારો છે ત્યારે તેના કુદ્રતિ નિયમો
તોડી શકાશે જ કેમ ? ધર્મ અને પુદા તરફની ફરજ, બંદો અને બંદગી, મોત
અને ન્યાય, સ્વર્ગ અને નરક, એનો જે વારંવાર વિચાર કરે છે તેને હાથે આપોઆપ
જરૂર સારાં જ કામ થાય છે. ઓ ભાઈઓ ! અરે દીનદારો ! ઇમાનવાળાઓ ! તમે

ખુદાનો ડર જરૂર રાખો, અને જેઓ ખંદગી કરનારાઓ છે તેમની સાથે ને સાથે રહી, તેમની ખંદગીમાં ખલલ ન કરો; તેમનું ઇમાન નહિ તોડો. દુઃખ છતાં, મનમાં વિકાર થવાનું પ્રત્યક્ષ કારણ હોવા છતાં પણ જેઓ પોતાનાં ચિત્તને ઇશ્વર વીશે શાન્ત રાખી શકે છે, તેજ ખરા ધીર, અને વીર પુરૂષો ગણાય છે. મીશાયેલ, એશીયેલ, હામાયેલ, રાફાયેલ, એચરાયેલ, એનાયેલ અને ઓટીફાયેલ એટલા ૭ સાત ફરેસ્તાઓ ખુદાના તખ્ત આગળ ઉભા રહે છે, તેઓ જન્મથી જ કંઈ ફરેસ્તાઓ ન હતા, પરંતુ આખા ભવના ભવ ખુદાનું ચિંતન ને ખુદાના જ વિચારો કરી ભક્તિને જ પકડી રહ્યાથી માણસાઇ અવતારમાંથી ફરેસ્તાઈ અવતાર તેમણે ધારણ કર્યા છે. કેમકે સ્થુળ દેહ એ આપણે નથી, પરંતુ આપણો વિચાર એ જ આપણે છીએ. દુર્કેનો પાદશાહ સુલતાન સલાહીન જે ખુદાની ભક્તિ કરવામાં સદા રોકાયેલો રહેતો હતો, તે જ્યારે મરણ પામવા લાગ્યો ત્યારે ફરમાવી ગયો હતો કે; “કંઈ પણ ઠાઠમાઠ કે દમામદાર પાયદસ્ત ક્રિયા ન કરતાં એક ધર્મશુદ્ધ એક ભાલા ઉપર મ્હાડું પહેરન લટકાવીને એટલું જ બોલતાં બોલતાં મ્હારાં રૂઆનની આગળ ચાલવું” કે; “પૂર્વ દેશોનો જીતનાર સલાહીન પાદશાહ પોતાના મખલગ ખબનામાંથી, પોતાની બહોજલાલીમાંથી એક પહેરન અને ખુદાના નામ અને નિમાજ શિવાય બીજું કંઈ પણ પોતાની સાથે લઈ જતો નથી. જૂઓ લોકો! જનાબની સાથે સાથે તો એની નિમાજ જ ચાલે છે!”

આપણા પાક સદ્શુદ્ધ જરસ્થોસ્તનાં અમૃત વચનરૂપી ખંદગીની દીવાલમાં જડાયા વિના, હે નસર ! ત્હારાં મનરૂપી રસ્તા ઉપરનું રોડું ઠરીને સ્થિર બેસવા નહીં જ પામે. રસ્તા ઉપરનાં રોડાંને રસ્તે જતાં આવતાં સૌ કોઈ જેમ ઠોક્કર મારીને ગળાડાવી દે છે, તેમ ત્હાડું વગર શ્રદ્ધાનું મન પણ ઘણા ઘણા રાહમારૂઓનાં તરેહવાર વચનો સાંભળી સાંભળીને રોડાંની માફક અહિં તહિં ગબડતું જ રહે છે. માટે આપણા એક સદ્શુદ્ધ પેગંબરનાં વચન રૂપી ભિંતમાં જ ત્હાડું ચક્રીનદાર મનરૂપી રોડું હવે વહેલો વહેલો જડી દે !

સુચર બાંનિ બીંતિ જટે, બિન મન ઘિરત ન પાઈ;

ધન ઉત અતિ રરકત ફિરે, મગરોરાડી નાઈ.

મૃત્યુ આવી ઉભું રહે ત્યારે ગાયન બેડવા ને વળી તે રાગ કાઢીને ગાવા મેન્ટેસ્તેશ્યોને કોણે બેમ ને બેર આપ્યું હશે કે, “મહારા પ્રાણનો મુખત્યાર હું પ્રભુને કરું છું, મ્હારા જીવનો હાથ પ્રભુના હાથમાં આપું છું, અને હે પરમેશ્વર ! ત્હારી દયા મારું છું !” એવું ગીત તેણે મરતી વખતે ગાયું હતું? તેનું કારણ એ જ હતું કે, તેનો ઘણો વખત ખંદગીમાં જ પસાર થયો હતો. તેનું વચન એ જ હતું, કે ઇશ્વરની ભક્તિ કરવામાં રોકેલા વખતને લીધે મ્હારાં કામકાબેમાં તથા ધંધામાં જરાએ ખલલ કે હરકત નોતી આવી. મેન્ટેસ્તેશ્યોની માફક માગદીયશનાનો

પણ સ્પેન્ટોમદ ગાથા લલ્લતી વખતે આમ જ પ્રાર્થના કરે છે કે;
 તમેચા મહદા શ્વહી આદામ નિપાઓંધહે મનો વોહ ઉરનસ્યા અપાઉનામ
 નેમસ્યા યા આમંઈતિશ ઇગાચા માંઝા ક્ષપ્પા વજદંધહા અવેમીરા.

ઓ દાદાર ! નેક મનશનીથી કરેલી બંદગીવાળા લોકો, જેમની મેક ખસ્લત
 અને આબાદીને લીધે તેમના અશો થએલાં રૂવાનને ત્હારા આશ્રયમાં હું સોંપી દઉં
 છું, તેમનું સર્વસ્વ હું તને જ અર્પણ કરી દઉં છું; કારણ કે બદ ખસ્લતવાળાઓ જ
 ગીરફતાર થવાના છે. મ્હારી આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ (Spiritual progress) થયા
 શિવાય મ્હારી આધિભૌતિક ઉન્નતિ (Material progress) નકામી છે, અને
 જે ખુદાવીંદ પાક ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે તે કદિયે પણ નિરાશ થવાનો નથી;
 કારણ કે એક નાની સરખી મીણખત્તી પોતાનો પ્રકાશ બહુ બહુ દૂર સુધી જેમ
 પ્રસારે છે, તેવીજ રીતે મ્હારી એક નાની સરખી પ્રાર્થના અને મ્હારું ન્હાનું જે
 દહું સત્કર્મ આ બાકી જગતમાં સર્વત્ર ફીપી જ રહે છે. માટે હું

બદે ! મત કર પરવા કીસીકી, મત મંગ કીસીકે પાસ;

અપને સાહિબકો યાદ કર; તેરી પુરે પલ્કમેં આસ !

બંદા ! તું કદિયે કોઇની પરવા કરતો ના; બીજા કોઇ સોડેથી યાચના ને
 આબેજી કરીને કાંઇ માંગતો ના; આપણા ઇશ્વરને જ યાદ કર, તેની જ પાસે માંગ,
 એક સપાટામાં તે મ્હોટો બાપ ત્હારી ઉમ્મેદ પાર પાડશે.

સબકે ૨૬ મો.

ભકતના ડોળા આલ ઉપર, અને અભકતના ડોળાંલાલ ઉપર.

“No man can hinder our private addresses to God: every man can build a chapel in his breast, himself the priest, his heart the sacrifice, and the earth he treads on the altar.” J. Taylor.

નસર—ભાઈ વિરાફ ! બંદગી કદાપિ કયે, પણ બંદગીથી કાંઈ પેટ
 ભરાય ? પેટમાં લલ્લકા ઉઠે ત્યારે મનમાં પણ ભક્તિનું લડકું કેમ ઉઠે ? પેટ બ્યારે
 ખાવાનું માંગે ત્યારે મન ભંગવાનને કેમ લગે ? શું ખુદાને અથવા ખુદાના પ્રકાશને
 કે તેના જલવાને તમે એક પણ વાર દીઠાથી તેના ઉપર બંદગીની શ્રીદાગીરિમાં
 ખેંચાયા છો ? આપણુ સંસારી માણસો સંસારની ખટપટોમાં ધ્યાન નહીં આપીને
 ચોવીસે કલાક ખુદાની પ્રાર્થના કરતા કેમ બેસી રહો ? વળી જ્ઞાન કે બજુ થયા
 વગર પેગમ્બરનાં આપેલાં શાસ્ત્રોનાં વચનો દરરોજ એક ને એક “ઓમ ! ઓમ !”
 પટપટિયા કરતાં શું કંટાળો ન આવે ? જે આસમાની ને આકાશી ને અવસ્તાઈ
 જખાંનોમાં આપણી બંદગીઓ છે, તેનો શું સાર છે તે સમજ્યા વગર રોજનું

રાજ એક ને એક “ઝોંગ-ઝોંગ” બડબડા કરવા કોને ગમે ? વગર બંધનું “અહુરા-અહુરા” બકવાથી લાલ શો ? ખુદા ક્યાં છે, કેવોક છે, તેની હસતિની જરૂર શાથી માનવી, એ ગુંથવાડા જ્યાં સુધી મનમાં હોય ત્યાં સુધી ભક્તિ કેમ થાય ? જ્યાં સુધી સંસારથી નિવૃત્તિ ને એકાંતવાસ નહિ મળે ત્યાં સુધી મનન, ચિંતન કે ભક્તિ એક સંસારી માણસથી થાય જ નહિ.

વિરૂદ્ધ:—ભાઈ નંસર ! નાસ્તિક અને અધર્મી આદમીના મનમાં ખુદાની હસતિ, ખુદાનો ડર, અને ખુદાની બંદગી એ ત્રણ વાતો સિવાય બીજું સર્વ કંઈ તો ભરેલું જ હોય છે. વગર આતેશ નેયાબી મગર તીરેહ ફદ્દ=અગ્નિના સોલ્લામાંથી કાળા કુમાડા સિવાય બીજું કંઈ જડવાતું જ નથી. ત્હારાં મનડાં ભુતડાંને જ્યાં સુધી તું આવા વાહિયાત વિચારોથી રોકેલું રાખશે નહીં ત્યાં સુધી ત્હને બંદગીની દહેર લાગશે જ નહીં. માઇકલ રુકેટ સાથે હળી ગંગેલ ભૂતથી રક્ષા પામવાનો માત્ર એક જ રસ્તો એ રુકેટ સમજતો હતો, અને તે એ જ, કે આ બાબત ભૂતને હરંદમ કામમાં રોકાયેલો ને ગુંથાયેલો રાખવો. એ ભૂતડું તે આપણું મન છે. હે ભાઈ ! તું ખુદાને જોવા માંગે છે, પણ ખુદા કંઈ જોવાની વસ્તુ હોય તો હું ત્હને દેખાડું ને.

“ઐર વસ્તુ આહિયેં તૌ દીપક પ્રકાશ કરે;
દીપકકે આહિવેકો દીપક ન આહિયે !
ઐર સખ દેખીવેકો આંખી સુખદેવ કહે;
આંખિનકો દેખીવેકો કાકો અખ ગાહિએ.
સૂર્યકો પ્રકાશ પાય સખકો પ્રગ્ગશ હોત,
સૂર્યકો પ્રકાશ જૈસેં સ્વતઃ સહરાધએ.
અગ્નિમાંય દાહ ર પ્રકાશ જૈસેં આપહિતેં,
તૈસે સ્વ પ્રકાશ એક આતમસોં આહિએ !”

બીજી વસ્તુને દેખાડવાને દીવાની જરૂર પડે છે, પણ દીવાને દેખાડવાને કંઈ દીવો જોઈતો નથી. તેમજ બીજી વસ્તુ જોવાને આંખની જરૂર પડે છે, પરંતુ તે જ આંખોને જોવા સાડે બીજી આંખોની જરૂર પડતી નથી. વળી સૂર્યનો પ્રકાશ પામીને બધી વસ્તુ પ્રકાશે છે, પણ સૂર્યનો પ્રકાશ કરવાને કોઈ બીજા સૂર્યની જરૂર પડતી નથી. અગ્નિમાં જે રીતે બાળવાનો અને પ્રકાશ પાડવાનો શુભ રહેલો છે, તે શુભ મેળવવાને તે અગ્નિને બીજા અગ્નિની જરૂર રહી નથી. એ જ રીતે આત્માને વિષે પ્રકાશ ખુદ આત્માનો પોતાનો જ રહેલો છે. આત્મા પોતે જ સ્વયં પ્રકાશ છે, તો બીજા આત્માની ક્યાં જરૂર રહેલી છે ? જે અદ્વૈત્ય એવા અહુરમઝદ એક જ છે, આ સંસારમાં ભિન્ન ભિન્ન બીજું કંઈ પણ નથી, આ જે સર્વ માયિક છે તે અજ્ઞાનતાથી સત્યરૂપે ભાસે છે, તો પછી પોતાના આત્મા સાથે સંબંધવાળા થવું, એ જ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો ટુંકો માર્ગ કહેવાશે. અને વળી જ્યારે જ્ઞાન અને ભક્તિ એ બેઉ સાથે

હોય ત્યારે તો જાણે સોનું ને વળી સુગંધ સાથે મળ્યાં હોય તેના જેવો આનંદ જ આનંદ થાય. હે બાઈ ! આ ખલકતમાં પહેલાં કાંઈ જ ન હતું. આ આપણી દુન્યાની ઉત્પત્તિની પહેલાં કેવળ એક જ અહુરમઝદ બ્યાપી રહેલા હતા; માટે અજન્મા મહાન આત્મા તે પોતે જ છે. તે સાહેબે આ સૃષ્ટિ અને આ જગત્ રચવાનો વિચાર કરીને, તેની રચના તે એકે જ કલ્પવાથી આ સર્વ ઉત્પન્ન થયું; તે માલિકે ઇચ્છા કરીને એક શુદ્ધ અવાજ કર્યો, જેને પહેલો અવાજ કહે છે, તે “પહેલા અવાજ” ના પહેલા ધ્વનિથી આ જગત્ આપો આપ રચાઈ ગયું છે. ઘણી ખરી બધી પ્રજાઓ અને મહાત્માઓ પ્રજુના તે ધ્વનિમાંથી જગત્ રચના રચાઈ એવું માની ગયા છે. હિંદુઓમાં ઝૌઃ એવો ધ્વનિ પરમેશ્વરે પ્રથમ કાઢેલો માનવામાં આવે છે. ઝૌઃ આપણા ધર્મના અષાઉમ અથવા અહુરમને લગભગ મળતો છે. “કુન ક્ય કુન” એ પણ એ જ અર્થે વપરાયો છે.

અગ્રેણ શબ્દ Amen ને સહેજ મળતો આ ઝૌઃ શબ્દ છે. સાવિત્રી દેવીને ઝૌઃ ઉચ્ચાર વારંવાર ખુશાલીના પ્રસંગે પોકારતી કહી છે, જેનો અર્થ “તેવું થાવ” એવો થાય છે. બ્રાહ્મણ પોતાના પાકો ને ભજનો શરૂ કરતાં અને પૂરાં કરતાં ઝૌઃ અવાજ કાઢે છે. સાધુ સંતો એજ ધ્વનિ નાજી કમળમાંથી પોકારે છે. “ઝૌઃ મમી પદ્મે હુમ” એવું વાક્ય ટીબેટ ને મેંગોલીઆમાં ઝોળીમાંનાં ખચ્ચાને બોલતાં શિખવે છે; ને મરતી વખતે ઘણે ભાગે એ જ ઉચ્ચાર કરીને ત્યાંના રહીસો મરે છે; જેથી તેઓ સ્વર્ગમાં પહોંચતા માને છે. અહુરાના “અષાઉમ” ધ્વનિ બહાર કાઢવાના મહા કાર્યને હસી ન નાખે બાઈ ! ઝૌઃ કે “અષાઉમ અહુરમઝદ” એ બડબડાટના શબ્દો નથી બાઈ. આ અક્ષરો જ સર્વત્ર છે. એ ઝૌકારનો સાદો અર્થ તો એ જ છે કે, ભુતકાળ, વર્તમાન, અને ભવિષ્ય આ બધામાં ઝૌકાર છે, જેથી બંદગી કરનારાઓ માટે મંત્રો કે માત્રવાણી રચી જનારા મહા સાહેબેએ બેડેલાં ભક્તિનાં ભજનોમાં અહિમનો અવાજ વારંવાર અબજુપણે ભક્તોથી થયા જ કરે છે. આ પવિત્ર મંત્ર ઉચ્ચારતાં કંટાળે કે થાક લાગે જ નહીં. એ ખુદાઈ અવાજે શુદ્ધ રીતે ભક્તતાં ભક્તતાં આપણે તે ફીરતારની નકલ કરતા અર્ધ પદ્યે છિયે, ને પછી તેવા થવા માંડયે છિયે. શાહનામામાં ફીરફૂરી કહી ગયા છે કે;

દો ગેતી પદીદ આમદ અઝ કાફે નુન;

મેરા નેહ બ કર્માને ઉદર ન ચૂન ?

કાફે અને નુન એ ઉચ્ચાર ખુદાતાલાએ ઉચ્ચારતાં જ આ અને પેલી બેહાંન ઉત્પન્ન થઈ ચુકી છે; એવા તે નહીં માપ કરી શકાય તેવા મોટા હાકમના હુકમ વિશે ચુનોચેરા કરીને વખત સુમાવવો બ્યર્થ છે બાઈ. કાફે અને નુન એ બે અક્ષરથી અરબી બાણોના કુન શબ્દ થાય છે. કુન એટલે “થઈ બા !” અર્થાત; અહુરમઝદના પવિત્ર સુખ કમળમાંથી “કુન” એટલે આ ! એવા હુકમ નિકળતાં જ તુરંત આ લોક અને પરલોક સર્વ ઉત્પન્ન થયાં. છેવટે વિચાર કરતાં ત્હને જણાયે

કે, “ આ જગત એ તો માત્ર જ્ઞાંતિ છે; માયાનો પસારો છે.” એમ સમજીને તેને સંકોચતો સંકોચતો તું જો તેનાં મૂળ તરફ જાય કરે તો અતે પોતેજ એક ઈશ્વર રહે. દીવામાંથી કે સૂરજમાંથી કિરણો નિકળી ફેલાય છે, અને તેમાં કંઈ કંઈ રંગ ને ઢંગ ભાસે છે, તે બધાંનો વિચાર ન કરતાં એ કિરણો ક્યાંથી નિકળે છે એ જોતાં દીવાનું અને સૂરજનું જેમ જ્ઞાન થાય છે, તેમ એક અહુરા જ સર્વમાં છુપો રહેલો જણાય છે. તે સર્વ વ્યાપી છે. અને સર્વ જીવોનો અંતરઆત્મા તે જ છે. આપણાં કર્મનો મુખી પણ તે જ છે. સર્વ જીવોમાં એનો જ વાસો છે. તે શક્તી છે, ચેતન છે, પણ નિર્ગુણ ને નિરાકાર છે. તેનું ને તેનું ધક ધ્યાન કીધાથી, તેને જ ચાહ્યાથી તું જ્યાં જોશે ત્યાં ત્હને તેનું જ સ્વરૂપ દેખાશે. સરદાર હંચુરેન્ડાર્ટી પોતાના બહાલા બેલેમાંને એટલો તો ચાહતો હતો, તેણે બેલેમાંની સાત સાત વર્ષ વેર એવી તો સેવા ચાકરી કરી હતી કે, જ્યારે રોન્સેસવાલીસની લડાઈમાં તે માર્યો ગયો ત્યારે મરતે મરતે પોતાના પિત્રાઈ મોન્ટેસીનોસને મરતી વખતની એટલી જ ઈચ્છા જણાવેન મરણ પામ્યો હતો કે; “ મ્હાડે જીગર ચીરી કાઢીને બેલેમાંને સ્વાધીન કરવું. તેમાંથી ‘બેલેમાં! બેલેમાં!’ એવાજ અવાજો હમેશાં નિકળશે!” અને બેલેમાંનું ધક ધ્યાન બસ હંચુરેન્ડાર્ટી ઉપર જ સદા કાળ ચોંટેલું હોવાથી તેને પણ “બેલેમાં!—બેલેમાં!” એવાજ અવાજો પોતાના આશકનાં જીગરમાંથી સંભળાયા હતા! એ પ્રમાણે હે ભાઈ! રામ તો તેને જ મળે છે, કે જે કોઈ હનુમાનની પેઠે હીરાના હારોને અને માતીની માળાઓને ફેંકી દઈને કહે કે:—“ જેમાં રામ નથી એવા આ હીરા માતીનાં ઢગલાનાં ઇનામને હું શું કરું?” અને તેનું જીગર પણ એવું કે, જ્યારે હનુમાનનું જીગર ચીરવામાં આવ્યું ત્યારે બધેબધે જેમ રામ શબ્દોજ દીઠામાં આવ્યા હતા તેમ તેના જીગરમાંથી અહુરા-અહુરાના શ્વાસોશ્વાસ સંભળાય.

वेदेन्द्रिय मनोबुद्धि प्रकृतिभ्यो विलक्षणम् ।

तदवृत्ति साक्षिणं विद्यादात्मानं राजवत्सदा ॥

જેમ રાજા પોતાની રાજસભામાં બેઠેલા રાજદારી પુરૂષોનો સાક્ષી તથા પ્રેરક હોવા છતાં તે દરબારીઓથી જુદો જ છે, તેમ આત્મા પણ શરીર, ઇન્દ્રિયો, મન, બુદ્ધિ. અને પ્રકૃતિ, એ સઘળાંથી વિલક્ષણ અને જુદો જ છે; તો હે ભાઈ, તેને આ આંખોએ જોવાની તું આશા જ નહીં રાખ; ભગિત કરવાની તલબ કર; જેથી ત્હારી અંદરની મિથ્યાઈ રહેલી આંખો ઉઘડી જઈ પ્રગટ થશે. હે નસર! હવે એકાંતમાં ત્હારા પોતાના આત્મા સાથે સંબંધવાળો થઈ જા, તું પણ તે સત્યના પ્રકાશને પરખી લેશે.

સખક ૨૭ મો.

ખંદગી રૂપી કીટ, જ્ઞાન રૂપ ભમરી થઈ જાય.

O, speed the moment on

When Wrong shall cease, and Liberty and Love.

And Truth and Right throughout the world be known
As in their home above.—*Whittier*.

નસર:—શું બધા જ બંદગી કરવાવાળા લોકો આમ ખુદા ઉપર દિવાના થઈ શકતા હશે? શું લોકોને દેખાડવા સાડ લક્ષિત કરનારા ઢાંગી લોકોને આમ તે કંઈ ઇશ્વરનો પ્રેમ ને વિશ્વાસ થતો હશે? આવી એરકે હકીકીમાં હું નહિ માનતો લાઈ!

વિરાડ:—લાઈ, ખોટી અને ઢાંગી લક્ષિતમાંથી પણ ઘણાઓ સાચા ને ભેરા-વર લક્ષિતો થઈ શક્યા છે. જે રતના લીલની ખોટી લક્ષિત હતી તે જ રૂપિ થયા, અને તે જ રૂપિ વાદિમકના હાડકાંની માળામાંથી રામનો જ ઉચ્ચાર સંભળાતો હતો. તેમ જ છેવટ દહાડાઓ ઉપર તો અહુરાનો નાદ ત્હારામાંથી પણ નિકળશે, અને તે કદાચ હું જ સાંભળીશ. માટે ઝટ તે દરબજે પહોંચવા સાડ તું હરદમ અશો માણસોની ભેડે ભેસવાનું કર; હમેશાં સાધુ ચરિતના માણસોની જ સંગત કર; વિવાહ અને મિત્રતા પણ સંતો, સદ્ગુણી અશો નરો ભેડે જ કર; નાસ્તિક માણસોની ભેડે ફરવાનું પણ હવે બંધ કર.

न पृथ्वी न जलं नाग्निर्न वायुर्नैर्नवा भवान् ।

एषां साक्षिणमात्मानं चिद्रूपं विद्धि मुक्तये ॥

લાઈ! તું પૃથ્વી નથી, તું જલ નથી, તું પ્રકાશ નથી, તું વાયુ નથી, અને આકાશ પણ તું નથી. મુક્ત થવાને માટે એ સર્વનો સાક્ષી ચેતન રૂપ તું પોતાને જ બાણ. Know thyself. સંસારનો ત્યાગ કરીને એકદમ ગોદૈનરીન થવાથી, કે ધંધા ધાપો છોડી ભેસીને સંસારથી વિરક્ત થવાથી પણ કાંઈ ત્હારાં ચિત્તને નચિંતાઈ કે શાંતિ મળવાની નથી. ત્હારી વૃત્તિ ચંચળ અને અસ્થિર જ છે તો ત્હારી શાંતિમાં જરા જરામાં ખલલ પાડવા માટે ન્હાની ન્હાની વાતો તો આ જગતમાં ઘણી ઘણી પડેલી છે. ત્હારા જેવા માણસના મનમાં ભેચેની ઉત્પન્ન કરવા માટે નજીવી વાતો પણ મહાભારત ચિંતા કરાવનારી થઈ પડે છે. જો ત્હાડું મન શાંત ન હશે તો ગમે એવી શીતળ શાંતિવાળી ટેકરીઓએ ભેસવાથી પણ ત્હને કાંઈ ફાયદો થનાર નથી. કામકાજમાંથી ફારેગ થઈને જ્યારે એકાંત ભેસવાનું પણ તું કરશે, તે વખતે પણ ત્હારો અંતર આત્મા તો ત્હારા મનનો જવાળ લેવાને તત્પર થઈ જશે. તો પણ બંદગી કરતી વેળાએ ત્હારા મનને જો તેમાં જ સંપૂર્ણ ભેડી રાખશે તો તે બંદગી ઘણી જ સહેલી ને સારી થઈ શકશે; એટલું જ નહીં, પણ વધારે ને વધારે ઉત્તમ પ્રકારે પ્રાર્થના કરવાનું ત્હાડું બળ અને ત્હાડું ભેર વધતું જ જશે; અને નિત ઉઠીને ત્હારી વૃદ્ધિ જ થતી રહેશે. હમણાથી જ ઇશ્વર કેણું? કેવો? અને શું છે? એવી એવી ભાંજગડમાં પડવાનું તું માંડી વાળ, અને પાંદિયાળ કુસ્તી કરીને થોડીક ઘડી યથા અધેમ લણવા ભેસી જ બાઈ.

હોર પૂછે દરિયાવ કો, મૂળકુ જલ દરશાવ ?

તુમ તો જલકા જલ ભયા, તેસ હોરી સ્વભાવ મિશ્રવ !

દરિયાના મોબાઓની હોરીએ (છોળે) દરિયાને પ્રશ્ન કર્યો કે, તું મૂળે તારાં પાણીને દેખાડ, અને હું જોઉં કે પાણી તે કેવુંકે છે ! ત્યારે દરિયાએ ઉત્તર દીધો કે; “ હે હોરી ! તું પોતે જ પાણી છે, તું હાલ એટલું જ કર, કે તારી આ છલંગો મારીને તુફાન મચાવવાની ખટપટ છાંડી મેલ, અને તે પછી તું પોતે પાણી છે જ તે આપોઆપ પાણી થઈને જ રહેશે. સમુદ્રમાં જસએ જગા એવી નથી, કે જ્યાં પાણી ન હોય. તેમ જ આખી ખંડકતમાં એવું એકે સ્થાન નથી, કે જ્યાં પરમાત્મા વસતો ન હોય. પરમેશ્વર પોતે પણ કહે છે કે;

अहं ब्रह्मब्रह्मव्यस्तं त्वमेवाहं विबुधबभौ ।

ममौ पश्यति कवचच्छिष्टं जगत् मनागपि ॥

હે જીવ ! હું છું તે જ તું પણ છે. મહારાથી તું કાંઈ જાહે નથી. તું છે તે જ હું છું. એમ મહાર તથા તારાં એકપણું વિચારી જો. હે જીવ ! જે જે જ્ઞાનવાન મહા પુરુષો છે તે તે આપણુ જન્મેમાં કોઈ સમયે જરા પણ એક દેખતા જ નથી. જેઓ અજ્ઞાની છે તેવા જ લોકો આ હકીકત સમજી શકતા નથી. હે અજ્ઞાની ! જો કે મૂળે પોતાને ત્રણે લોકમાં કાંઈ કર્તવ્ય કે કામ કરવાની જરૂર રહેલી નથી, તેમ કાંઈ અપ્રાપ્ત પદાર્થ પ્રાપ્ત કરવાનુંએ રહેલું નથી; છતાં હું જેવો ઇશ્વર પણ ચાલુ કર્મ કર્યો જ જાઉં છું; માટે મહારા જેવી લાયકાત તારામાં નથી એમ માની લઈને તેવી લાયકાત પ્રાપ્ત કરવી હોય તો તું રૂપી હુની, અને હું રૂપી તું તારી જ ભકિતને પકડ.

“મનના ભજ લે હરી; વિચારે ભમના દમતા બંધ કરી !—મનવા.

હરીને ભજ્યાથી ભવ દુઃખ ટળશે, જનમ ન આવે ફરી !—મનવા.

કુહંદ ફંદને અજગા કરીને, ખેલી લેને બાજ ખરી !—મનવા.

પુન્ય દાન ધરા ધર્મ કરીને, જાને તું ત્રિવેણી તરી !

બાપબિયા બહુ નામિ ભજીને, ખેસી જા ટેકાણે હરી !—મનવા.”

નસર:—ભાઈ, આ સંસારના ઉછળતા ભવસાગરના મોબાઓની ગડબડમાં એકચિતે બંદગી તો કેમ જ થઈ શકે ?

વિરાડ:—ભાઈ નસર ! ત્યારે બંદગી માટે બમે તો એકાંતનો ઉપયોગ કર. વળી આજે જે ક્રિયા જે સમયે કરે તે આવતી કાલે પણ તે જ વખતે કર; એક પળનો પણ ફેર પડવા નહીં દે; અને બનતાં સૂધી જે જગોએ ખેસીને આજે બંદગી કીધી તે જ જગોએ કાલે પણ એકાંતે બંદગી કરવા બેસ, પછી તૂને ખરા વિચારો ઉત્પન્ન થશે, કે પાછી ભક્તિ કરું કે નહીં કરું ! ઇબ્લાડના રાજા વિલિયમ મલ્કુ પામતાં જ મહારાણી વિક્ટોરિયાને જ્યારે રાણીપદ પ્રાપ્ત થયાની વધામણી પહોંચાડવામાં

આવી, ત્યારે તેમની પહેલી માંગણી એ હતી કે; “મ્હને બે કલાક એકાંતમાં ગાળવા દો.” અને એકાંતે બેસવાથી જ તેમનામાં શુદ્ધ ને શુભ વિચારોના નિશ્ચયો થયા હતા. તે પશુ હે ભાઈ ! એકાંતવાસ સુખકર નિવડે કિંવા દુઃખકર નિવડે તેનો અંધાર તો તારી પોતાની જાતના ઉપર જ, અને તારી કુદ્દતી પ્રકૃતિ ઉપર જ લટકેલો રહેશે. આંખ, કાન, નાક, જીભ, અને ચામડીનાં કોઈ પણ કામ હવે તારે કરવાનાં જ નથી, અને હોય તો તે ગટપટ આટોપી લઈને નચિંત મન રાખીને બંદગી કરવા બેસ, કેમકે તારાં સંસારિક આલુ કામોની વ્યવસ્થા ક્રીધા શિવાય તારાં ચિંત ચોંટવાનું નથી. વ્યવસ્થા (Order) એ પરમેશ્વરનો સત્ત્વર પહેલો નિમ્મ જ. સંઘિત રચનામાં જે વ્યવસ્થા હોતી જ નથી. સંસાર વહેવારમાં કે જાહેર કામોમાં વ્યવસ્થા બે ન રાખવામાં આવે તો કુદ્દતના કારોબારમાં પણ વિશ્લેષ આવે. માટે બંદગીને માટે પણ જગા, વખત, અને સ્થિતિને સાફ વ્યવસ્થા કરી રાખવી સજ્જવાર છે. તે જગા કે વખત લોકોને ખતાવી શકાય એવાં ન રાખવાં. બંદગી વખતની સ્થિતિ પણ લોકો નહીં જાણે તેવી જ રાખવી. જે ધણી લોકોમાં પોતાને લલો કહેવડાવવા સાફ પોતાની ખાહેસ તથા શેકવતને તજીને ભક્ત થઈ બેસે તેણે તો હલાલની શેકવતને તથા વૈભવને તબચો ને હરામનો વૈભવ પકડયો એમ જ કહેવાય.

આખેદ કે ન અજ બેહેરે ખુદા ગુરે નશીનદ;

ખીચારે દર આગ્નિએ તારીક ચે ખીનદ !

જે આખેદ કે ખુદાને વાસ્તે એકાંતમાં નહીં બેસે, ને લોકોને દેખાડવા સાફ ગોશેનશીન થાય, તે બિચારો અંધારી આરસીમાં તે વળી શું જોઈ શકવાનો હતો ? જેની અંદર ખરેખરા જ્ઞાનનો પ્રકાશ થયો છે તે જ માણસ ખરો ગુફેનશીન કહેવાય, બાકી તો બધા નામના જ સાધુ સંતો સમજવા. જેના કિલમાં અહુરમઝદ વીશે સાચો પ્રેમ પેસી ગયો છે, તેને તો જીવતે કે મરતે તેની જ યદ આવવાની; અને જેનો જેવો પ્રેમ અને વિશ્વાસ તેવી જ તેની લવિષ્યની જીંદગી પણ બંધવાની. પ્રેયરને (ભકિતને) પટપટારો સમજનારા મીરેબોએ મરવાની કટોકટ ધડીએ પોતાની ઇચ્છા જણાવી હતી કે; “મ્હને વધુ પ્રમાણમાં અપ્રીયનો અર્ક પાવ, કે જેથી હું હમેશગીનો એટલે મરણ પછીના અનંત કાળનો જરા પણ ખ્યાલ નહીં કરી શકું, અને હવે પછી શું થશે તેનો વિચાર પણ હું નહીં કરી શકું !” આ દુન્યાની તેની માયાનો સજડ બોધ તેનાં વચનો ઉપરથી થાય છે. તે કાંઈ બહેલો મુક્તિ પામે નહીં. ખુદાઈ ખરકત ઉપર શ્રદ્ધા રાખનારા મહાન વકતા બર્કે ગુજરતી વખતે આગળ ઉલેલાં સર્વને આશીર્વાદ આપતાં કહી દીધું હતું:—
 Good! blees you ! ખુદા ત્હમરું કદ્યાણુ કરો ! ભક્ત ઈર્ષ્યાંગ તો મરતી વખતે આમ બેસ્યા હતા કે; “જીવતે કે મરતે હું તો પ્રભુનો જ છું !” આ વાક્ય તેને પ્રભુનો સાચો સેવક પૂરવાર કરતું હોવાથી તે પાછો જન્મ શા માટે લેશે ? સર

જે. રૈનોદસ મરતી ઘડીએ બોલવા લાગ્યા હતા કે; “હું બાણું છું કે, પૃથ્વી ઉપરની સઘળી વસ્તુનો અંત તો છે જ, અને હવે તે અંત મ્હારો પણ આ રહ્યો, આવે છે!” એમ બોલી ગયકડું કાઢીને પ્રાણ મૂકી દીધો હતો. એ આવતે જન્મે તત્ત્વવેત્તા તરીકે કાં નહીં ઉત્પન્ન થશે? નસર:—પરંતુ મંત્રો કે માથવાણીમાં શું ભરેલું છે, તે તત્ત્વ સમજ્યા સિવાય આવા પ્રકારની ઉસ્તવારી શી રીતે થાય? **વિરાડ:**—હે ભાઈ નસર! ધર્મનાં પવિત્ર મંત્રોના અર્થ બાણુવાની કે શુદ્ધ ઉચ્ચાર કરવાની માથાફાડમાં પણ તું હાલ ના પડ. આપણા પેગમ્બર સાહેબનાં વચનો અને મંત્રો તે તો જેવાં જેવાં ડોકટરોનાં પ્રિસ્ક્રીપ્શન હોય છે તેવાં જ સમજી લેવાં. દરદી બાણુતો નથી કે, ડોકટરે પ્રિસ્ક્રીપ્શનમાં શી શી દવાઈઓ લખી, ને કમ્પાઉન્ડરે શીશીમાં શી શી દવાઈ ભરી આપી, પણ ડોકટર ઉપર એતેકાદ રાખીને સારું થવાની ઉમેદમાં જ દરદી તે ઓસડ પીએ છે; તેમજ આપણા મનોવિકાર દૂર કરનારા ડોકટર જરથોસ્ત સાહેબનાં આપેલાં મંત્રો યકીનદારીથી બાણુવાથી આપણ મનોવિકારવાળાં દરદીઓને આરામ જ થાય છે. અંધારે ખાવ તોએ ગોળ કે શાકર તો ગળ્યાં જ લાગે, ને મરચાં મરી તીખાં જ લાગે. તેમજ, વૈદનાં ઓસડ અને પેગમ્બરોનાં ગોડવી આપેલાં મંત્રો તો અબાણુપણે પણ લાભ જ કરે.

તત અસ્તિ માંદ્રહે સ્પેન્ત અમવસ્તેમેમ, તત વેરેઘવસ્તેમેમ, તત ખરેનંધઉ-હસ્તેમેમ, તત ચારકેરેસ્તેમેમ, તત વારેઘધન્યોતેમેમ, તત ખએષઝયોતેમેમ, તત તખએષે તઉર્વાંયારતેમેમ, દઝ્યેવનામ મખ્યાનારઝ, તત વિસ્પહે અંધહેઉશ અસ્તવતો મન અસ્તિ વીજઘમિસ્તેમ, તત વીસ્પહે અંધહેઉશ અસ્તવતો અંધહવામ અસ્તિ વીમરેઝિસ્તેમ. (હોરમઝદ યસ્ત)

મંત્રો, માથ, અને પવિત્ર વાણીના કલામો દુઃખમાં ઘણાજ હિમ્મત આપનારા, કામકાજમાં ઘણી ફેતેહ આપનારા, ઘણાજ પ્રકાશિત ખોરેહથી હુમલાને મારી હડાવી સૌથી સરસ અસર ઉત્પન્ન કરનારા, શત્રુઓને ફેતેહમંદ રીતે મારનારા, રોગી કે દર્દીને વહેલી તંદોરસ્તી આપનારા, દુષ્ટ શક્તિઓ તથા દુષ્ટ શત્રુઓની ખરાબીઓને ભારે શિકસ્ત આપનારા, જ્યારે આપણું મન આકુળ વ્યાકુળ હોય ત્યારે મનને શાન્ત પાડનારા, આપણામાં વિકાર ઉત્પન્ન થયા હોય તે સર્વને સ્વચ્છ કરી નાખનારા હોય છે. માટે જ્યારે કોઈ પણ જાતનાં દુઃખ દર્દી આવી પડયાં હોય ત્યારે જેના તેના ધર્મના ધાર્મિક મંત્રો અને માથવાણી એક ચિતે બાણુવાથી જરૂર શાન્તિ થયા વિના રહેતી નથી. માણસ એક જ સમયમાં બે વિષય ઉપર મન ઓંટાડી શકતો નથી. માટે જે વેળાએ ખંદગી કર્યું તે વેળાએ સંસારી ખટપટોમાં મનને પરોવવું જ નહીં. નેપોલ્યન એક જ કામ એકડી વેળાએ કરવાના નિયમવાળો નોતો; જેથી તે “અશકય” કાંઈ જ નથી એમ કહેતો. જે કે એકાગ્રતા રાખવાથી જ દરેક માણસ એક કામ હાથમાં લઈ પાર પાડી શકે છે, તો પણ આ નિયમનો નેપોલ્યન એકલો જ અપવાદ હતો. ત્યારે જ તો

ઘણાં કામ એકઠી વેળાએ માથે લેવાથી વોટરલુની લડાઈમાં તે માત થયો હતો.

एक एव चरे धर्म न धर्म ध्वजिको भवेत् ।

ધર્મના ધ્વજિકાએ એક જ ધર્મસુપુમુંજતે ॥

ધર્મ ધ્યાન એકલાએ કરવું; તો પણ ધર્મ કીધાથી પોષણ થાય એવા ઈલાકાથી જ ધર્મ ધ્યાન કરવાનું નથી. જેઓ ફક્ત મેળવવાની જ આશા રાખીને ધર્મ ધ્યાન કરે તેઓ તો ધર્મનો વેપાર ચલાવનારા વેપારી છે. જે માણસો ધર્મને વેપાર ગણીને તેના યોગથી માત્ર ફક્ત પ્રાપ્ત થવાનું જ માગે તેઓ તો હીન અને અધર્મી છે; અને તેમને તેમના એવા સ્વાર્થી ધર્મનું ફક્ત મળતું નથી.

કબીર ! મન નિશ્ચલ કરો, ગોવિંદ કે ગુન ગાય;

નિશ્ચલ બિના ન પામ્યે, કોટિક કરો ઉપાય.

પરમેશ્વરે રચેલી સૃષ્ટિની આ બધી સુંદરતા, અને અબજ સંભોગોની ગુંથ-છીઓના ગુણો ગાંધ, તેના વીશે દહેર લગાડીને સંસારિક ગુંથવણો ઉપરથી મનને ઉઠાડી લેવાની ટેવ પાડો, અને તેને બીજી ત્રીજી ગમ લામતું અટકાવવાની માત્ર તમે ચાલુ ને ચાલુ કોશીશો કર્યા કરો. એ અપ્યાસ પડયા વગર એ ભૂટડું મન શાંત થશે જ નહીં. તમારા મનને ભક્તિનો રંગ ચઢાવ્યા વગર તે ઠેકાણે પડનાર જ નથી.

સખક ૨૮ મો.

બંદગી તો મેળવવાની કોશીશ કરશે; બીબંદગી તો ગુમાવવામાં રોકાશે.

“ Let every man study his progress, and read his duty in his petitions. For the body of our prayer is the sum of our duty; and as we must ask of God whatsoever we need, so we must labour for all that we ask. ”

વિરાડઃ—ભાઈ નસર ! બેચડાં ખાંદાંનના નખીરાઓની માફક તું આમ જ હિંમત રાખ, કે ખુદા અમારી સાથે ને સાથે જ છે, જેથી અમોને કદિ પણ કોઈ માણસ હડકાતી કાઢશે નહીં, કે કોઈ રાબતી દેશનિકાલ પણ કાઢી શકાશે નહીં.

નસરઃ—આવો પરવરદેગર, જેને વીશે કાંઈ જ સમજ પડતી નથી, તેને આપણે કંઈ બંદગીથી આપણો પોતાનો જ કરી શકીએ ?

વિરાડઃ—સગાં બહાલાં કે દોસ્ત આશનાવોના પણ પ્રેમ ન મેળવતાં ઘણાકો ઘણા સુઝાય છે, પરંતુ તેઓ ભણતા નથી, કે પ્રેમ ન આપ્યાથી જ તેમને પ્રેમ મળતો નથી. માટે જુસસે કહ્યું છે તેમ હું ત્હને શિખામણ આપું છું કે, તું તારા દુશ્મનોને પણ ચાહ. જે ત્હને આપ દે તેનું પણ તું કદચાણ કર. જે ત્હને ધિક્કારે તેનું એ ભણું કર. તારા ઉપર દ્રેષ રાખી ત્હને જે હેરાન કરતો હોય

તેનું પશુ બંધું થવા માટે ધન્યની પ્રાર્થના કરે ! એમ કીધાથી જ સ્વર્ગમાં રહેલો ત્હારો અન્નદાતા ત્હને પોતાનું બંધનું બચ્ચું ગુણ્યે; તેમ જ કે ભલ્લ ભુંડા બન્નેને માટે તે માલેક સૂર્ય ઉગાડે છે, અને જેઓ બંદગી કરે છે તેઓ માટે, તેમ જ જેઓ બંદગી નથી કરતા તે બન્ને માટે વરસાદ તો વરસાવ્યો જ જાય છે.

બ યજ્ઞદાન ગેરામદ હમી જાને મન;
કે આન દીદમ અઝ રંબ દર્મીને મન.

ભાઈ ! ત્હારો તેમ જુલ અને જાન તે પાક પરવરદેગાર તરફ જ ગુઝી રહેલો છે, કેમજે મેં તો અનુભવસિદ્ધ ખાતરી કરી છે, કે ત્હારાં સંકટોમાંથી અને ત્હારી મુશ્કેલીઓમાંથી ત્હારું તારણ કરનારો તે માલેકે પાક જ મ્હને તો જણાયો છે. ભાઈ ! તું ત્હારું કામ ધંધો યકીમદારીથી કર, પરંતુ ત્હારું સંપૂર્ણ પહેલું કામ ને ધંધો અહુરમઝદને ખુશનુદ કરવાનો જ સમજ લે. તેની પ્રસાદી જો ત્હને મળશે તો ત્હારાં બધાં કામોમાં ત્હને હાંસલ જ થશે. દરેક કામ કરતી વેળાએ “ બ નામે યજ્ઞદાન બક્ષાએશગર દાદાર ! ” એટલું શરૂઆતમાં બોલજે કે; બેહુદ દયાના સાહેબ અને બખશેશોના કરનારા યજ્ઞદાનના નામથી ! ત્યારે જ તું તમામ હસ્તી પરમાત્મામાં રહેલી જોશે, અને પરમાત્માને તું અનુભવશે. પછી ત્હારી તમામ મુશ્કેલીઓનો ગભરાટ ત્હને લાગશે જ નહીં. એક જ ચિત્તે એક જ કામ એક જ વખતે સાધવાનો તું અવયાસ પાડ. પાસે એક પાઇ પણ ભ્યારે ન હતી ત્યારે ડો. ચાલ્સ ક્લેલીએ બહીના રોગથી દુઃખી થતાંઓને ઉગારવાને સાડ પરવરદેગારની માત્ર બંદગી કર્યા કીધી, અને બોસ્ટનમાં બંદગીના બળથી ક્ષય રોગના હર્દીએ માટે એક મોટી હોસ્પિટલ ચલાવી હતી. જ્યારે પૈસા ખૂટી પડતા ત્યારે તે એકાંતમાં બેઠું બંદગી કરતો, અને ન ધારેલે ઠેકાણેથી નાણાંની ચમત્કારિક મદદો આપે આપ ચાલી આવતી હતી. એટલા માટે બંદાને પેદા કરનાર બંદેનવાજ સાથે જો તું એકતરફ થશે, મનુષ્ય અને ખુદા એ બન્નેમાં દયાળુ ભાવનું બેઠાણુ જો તું બંદગીથી જ મજબુત કરશે, તો ખુદાના આશિર્વાદ ત્હારાં દરેક કાર્યો ઉપર જરૂર જ ઉતરશે.

નેમે વોહુ, નેમે વહિસ્તેમ, ગરયુસ્ ગએથાળ્યો.

ઓ જરાયુસ્ ! દુનિયાના લોકોનાં ભલ્લને માટે, ફાયદાને માટે, બંદગી જ સારી છે. બંદગી એક સૌથી સરસ છે. લાલ અને સલાબ સમજીને સઘળા બંદગી કરનારાઓ સોળે કળાએ પૂર્ણ એવા પરવર બાપને શરણે જાય છે. તેની સેવા કરવામાં નથી દામ ખેસતું કે નથી કાંઈ મહેનત પડતી; પણ જે જુલો પરવરદેગારના જશ ગાયા છે તે જુલ જે કાંઈ બોલે છે તે સિધ્ધ થાય એવી તેનામાં શક્તિ આવે છે. પ્રભુને જે શિદામણિ માને છે તેના જ ભાવને ધન્ય છે. એવા

મુદાપરશ મુદાના લાક્ષણે, દાહરના બંદાને, ગમે એવાં સંકટમાં વિચાર રહે છે, કે તેને આજે વાંસે તે પરવરદેગાર છે જ, અહરમહ જેવા સરદાર ધણીની ડાચા છે જ. માટે હે મુદાના બંદા ! એવા ધણીની ભક્તિનો લાભ ત્હારાં ઘરને આંખણે સદા ધરી રાખ, અને તેના શિવાય કોઇ અકબરના અકબર પાદશાહની પણ તું ઉમેદ ના રાખ. તું તે એકલાની મુશામદ કર, ખીબાની મુશામદની જરૂર નથી.

“એકકું છોડ દુબકું બજે, રસનાહિ કટે વોહી લખખડખી;

કલકે ગુનિયાં દુન્યાંકું બજે, સિર આંખન પોટ અતખખરડી.

શ્રીપતિ એક ગેવિંદ રટે, નહિ માનત શકકું જખખરડી;

જિમકું હરિકી પરલીત નહિ, સો કરો મીલ આસ અખખરડી.”

નસર:—હું છુપાછુપ બંદગી કરવા બહુ છું, પરંતુ તેમાં મુને તો વારંવાર મહારા સંસારની ચિંતા અને ધંધાની ફીકર જ ચાલ આવે છે; મહારા ચિંતા એક પણ વાર પણ તેના ઉપર ચોંટાડેલું ચોંટતું નથી તેને હું શું કરું ? એવો તે કોણ હશે !

વિરાડ:—હે ભાઈ ! બધા લોકો પોતાનાં મનની માસ્કોતે જેમું મનન કરી શકતા નથી, પરંતુ બધાના મનની દરેક વાતો જે બાજે છે તેને જ તમે અહુરે કરીને બાજો. કેટલાક લોકો નાશ બનારી અને હુદથી બાંધી લીધેલી એવી વસ્તુઓ અથવા નાચીજ માણસોની પ્રાર્થના કરે છે, તેઓ તો અહુરમહને બાજતા જ નથી. અહુરના જ વિચારમાં તમારાં જીગરને ગુથી લો, તેની ભક્તિમાં બધું જ વિસરી બવ, તે મહાદાને જ તમારું સર્વ કાંઈ અર્પણ કરવાની ટેવ પડે, અને તેને નમીને ચાલો, પછી તે માલિક તમારો જ થઇને રહેશે. તેને જ આશરે બવ. તેના જ્યામાં શોક કે ગમ નથી જ. તેનો પગ પકડવાથી તમે પાપમાંથી ઉગરશો.

પાપ કરે સો પાપ કર, પાપ કરે પુન હોય;

પાપ કરે સો તીરે, પાપ કરે સો કોય.

એક નાસ્તિક પાપી માણસ હશે તો આ લીટિનો અર્થ એવો જ કરીને હરખાશે કે, પાપ કરતો હોય તો પાપ જ કર્યો બ, પાપ કરશે તો જ પુન્ય લાગશે; પાપો કરશે તો જ ભવસાગર તરી જશે, માટે બધાંઓ પાપ જ કરો ! પરંતુ જે આસ્તિક મુદાનો બંદો હશે તે ઉપલી લીટિનો એવો જ અર્થ કરશે કે, તે માલિકનો “પા પકરે” એટલે પગ પકડે તો પકડી જ રાખજે, તે પ્રભુનો “પા પકરવાથી” એટલે પગ પકડી રાખવાથી જ પુન થશે; જે કોઈ તે મુદા પાકનો પંચ પકડી રાખશે તે જ આ ભવસાગર તરી જશે, માટે સર્વ કોઈ તે સાહેબનો જ પગ પકડી રાખો ! આમાં પાપ શબ્દને છુટો પાડીને વાંચવાથી જ ખરો ભેદ જણાશે. તે બાપને તો દુન્યાનાં બધાં બચ્ચાં બહાલાં છે. તેની મહેરની લહેરીઓના પવન તો ચાલુ પુકાતા જ રહે છે, તમે વખતસર તમારાં ત્રહાણના સઠ ચઢાવી દ્યો. હું નમસ્કાર

કરીને મ્હારા માનીતા મજાદાની સાથે મ્હારા આત્માનું સમાધાન. કડું છું અને બોલું છું કે; હે અનાદિ કાળથી હયાતિ ભોગવતા અહુરા ! તમે જ સર્વમાં વ્યાપી રહેલા છે. તમારાથી જ આ સર્વ જગત્ ઉત્પન્ન થયું છે.

સામેલ બી તેરા, ઝીસ્ત બી તેરા હય.

કાયા બી તેરા, કકુનીસ્ત બી તેરા હય.

હાઝીર યુનેહગાર, જીધર ભેજ દે તું.

દોઝખ બી તેરા અહીસ્ત બી તેરા હય.

ઓ ખુદા ! ભક્ત એ પણ ત્હારો જ બંદો છે, અને અભક્ત એ પણ ત્હારો જ ખાકસાર છે. તું જ મસ્કાનો માલિક અને તું જ દહેરાનો ધણી છે. હું ત્હારો પાપી બંદો હાજર છું, તું જ્યાં ત્હારી મરજીમાં આવે ત્યાં લઈ જા ! કેમ જે દોઝખ ઉત્પન્ન કરનારો તું જ છે, અને જેહેસ્ત બનાવનારો પણ તું જ છે, એટલે જેહ કેશાણે હું તો ત્હને જ દોખીશ.

યે સેવિશ્નો અહુરા મજદાઓરચ્યા આર્મંઈતિશ્યા, અપેશ્યા ફાદત-ગએથેમ મનશ્યા વોહુ ક્ષત્રેશ્યા, સ્વઓતા મોઈ મેરેમહાતા મોઈ કદ્દાઈશીત પઈતી=અમારૂં ભલું કરનારા ઓ પરવરદેગાર ! ફાયદો કરનારી ઓ આર્મંઈતી ! ઓ દુન્યાની આબાદી કરનાર અપ ! ઓ ભલાં મન અને ક્ષય ! તમે બધા એક અને એક જ છો, તો મ્હારી અરજ બંદગી કબુલ કરીને મ્હારાથી જે કંઈ કાર્ય થયાં છે તે દરેકને માટે મ્હને માફ કરો ! આ રીતે તું ત્હારી બંદગીની શરૂવાત કરવા માંડ.

ધર્મોધિકારી હ્યુથર પ્રાણુ છોડતી વખતે પણ કહી ગયો કે; “આપણો પ્રભુ તે જ પરમાત્મા છે, જેની ભક્તિથી જ મુક્તિ મળે છે.” આ તેના શબ્દો તેની છેવટની મુક્તિની જ ઇચ્છા દર્શાવનારા હતા, તો તે તેવું જ પામશે. ખીશપ જ્યુને જીસસ ઉપર આવી જ અવિચળ શ્રદ્ધા બતાવી હતી. તે મરતાં મરતાં પણ બડબડ્યા હતા કે; “કોસ ઉપર આપણા પ્રભુ જીસસ કાઈસ્ટે કરેલાં પાપ નિવારણના પૂર્ણ પ્રાવશ્ચિત વિષે મ્હારી સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા સાથે લઈને જ હું મરું છું !” એનાં પાપો જરૂર જ કપઈ ગયેલાં સમજવાં. એ પ્રમાણે એક જરથોસ્તી મરતી વખતે જો આમ ઓચરવાને શક્તિવાન થયો કે; “મ્હારૂં સંપૂર્ણ ચક્રીન જરથોસ્તમાં જ રહેલું છે,” તો તે જરૂર પેગમ્બર સાહેબની હજુરમાં જ જશે. મરતી વખતે ભક્તિભાવના આવા શબ્દો ઓચરવા માટે ચાહુ ધ્યાન તેના ઉપર જ રહેવું જોઈએ. ખુદાનું ધ્યાન ધરો તો ખુદાની જ ગોહમાં, પેગમ્બરનું ધ્યાન ધરો તો પેગમ્બરના જ ઓળામાં, અશે પ્રેરોહરોમાં ધ્યાન ધરો તો પિત્રુ-ભુવનમાં જ તમારો વાસો થશે. મરતી વખતની છેવટની ઇચ્છા અને છેવટે ઉચ્ચારાએલા શબ્દો એ તે મરનારની આખી જીંદગીના કામો અને વાસનાના પડઘા જ છે.

સખકે ૨૯ મો.

ગુલામીની સાંકળને ભકત કાપે; અને અભકત તેને મજબુત બનાવે.

And, doubtless, unto thee is given
A life that bears immortal fruit,
In those great offices that suit
The full-grown energies of heaven.

Tennyson.

નસર:—ત્યારે તો આખો ભવ અંદગીમાં ન ગુમાવતાં ઉદ્યોગોમાં ખત્રાર કર્મે અને મરતી વેળાએ એક અષ્ટેમ કે એક ચથા ભંરયે તો બસ છે; વખત બરબાદ કરીને આતશબેહરામની કે આવાં અરદ્રીસૂરની ખંદગી કરવાની જરૂર જ ક્યાં રહી?

વિરાડ:—સવારે ઘી ખાઇને સાંજે પહેલવાન બની જવાની તું આશા રાખીશ જ નહીં ભાઈ. હારી ભકિત, કે તેં કરેલી કે કરાવેલી કીયા તૂર્ત તૂર્ત સિદ્ધ ન થાય, અથવા તેમાં હંને તૂર્ત ને તૂર્ત જ બે સુખનું ભાન ન થાય તો આકુળ વ્યાકુળ થઈશ ના. રસોઈ તૈયાર થયા પહેલાં જેમને તે તૈયાર કરવામાં ખૂમાડો ખાવો પડે છે, તેનાથી કંટાળી સળગાવેલા ચૂલાને જેઓ હોલવી નાંખે છે, તેઓ સ્વાદિષ્ટ ભોજન જમી શકતા નથી, અને ભૂખનું દુઃખ પણ ટાળી શકતા નથી. જે ખમશે તે જ ખાશે. કેમકે, તે સાહેબ “સેવિશ્ત નામ અદ્વિ” એટલે જણો જ ફાયદો કરનાર નામવાળો છે. માતના પંજમાં સપડાઈ જઈને આપણુ મધાં જ આદ્યાં જઈશું, મગર આપણામાંના જે ખંધુઓ એકલા અહુરમ-ઝદનો જ આશ્રય લઈશું, તેઓને તો તે જ પાર પાડીને સલામત બચાવી લેશે. કેમકે, જ્યારે કેઈને જ આશરો ખાકી રહેલો જણાતો નથી, ત્યારે તેની જ મદદ મગવાનો છવટનો એકલો આધાર આપણને તેનો જ રહે છે. સવારમાં તમે યક્રીનહારીથી પ્રાર્થના કરો કે; “શરોશ ઇજદ અમારો કલ્યાણકારી ને પાશબાન થાવ ! બેહરામ ઇજદ અમેને ફતેહમંદી આપનારો થાઓ ! આવાં અરદ્રીસૂર અમારી મુસકેલીઓ ફેર કરો, ને મનની મુરાદ પાર પાડો ! આતશબેહરામ સાહેબ ! અમારે ત્યાં સારાં ફરજંદોની વૃદ્ધિ કરો ! મેહેર ઇજદ મેહેર કરીને અમારો ભલું કરી થાઓ ! અહુરાને નમસ્કાર હોજો ! હે ફરેસ્તાઓ ! હે ઇજદો ! હે અમશાસ્પંદો ! તમને નમસ્કાર છે ! તમે જ પ્રત્યક્ષ અહુરાનાં દર્શન લો છો, માટે તમને જ હું પ્રત્યક્ષ તેના પ્રતિનિધિઓ કહું છું. ઉદાર દિવના ગુસ્તાસ્પે અરદ્રીસૂરના ફરજંદાનવં નામના ઝોવારા પાસે તેણીની સોડે એવી ઉમ્મેદ કીધી હતી કે; “ખરાબ દીન ધર્મવાળા તાંધિયવંતને, નાસ્તિક પેશનને, તથા ભુંડાં અરબસ્પને આ દુનિયાંની

લડાઈઓમાં હરાવીને શીકરત આપનારો હું થઉં, એવું કરો ! ” તો તે ભલી મુરાદ તેણીની મારપ્રતે પાર પડી હતી. ટુકમાં, શ્રદ્ધા એ જ આશા અને ભય વચ્ચે રહેલો પકડવા સરખો સુંદર માર્ગ છે. આતશની સેતાયશ કરીને પાદશાહ ગુસ્તાસે અને પાદશાહ લોહરાસે રાજપાટનાં સુખો મેળવ્યાં. આતશ ઉપર કુરખાની કરીને વહાડિયાળ, મોદીળ, ખનાળ, દાદીશેઠ, દીનશાહળ પીટીટ, ખુરશેદળ દેશાઈ વિગેરેએ મધુર ક્ષણ ચાખ્યાં. એવા એવા તો અનેક નરોએ આતશખેહરામ સાહેબની મારફતે કરેલી બંદગીનાં મીઠાં ક્ષણો મેળવ્યાં છે, તે શું તું નથી જાણતો ભાઈ ? એકાંત બેસીને મનના તરંગોથી આપણા કેબલા મારફતે બંદગી કરવાથી જે આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે, અને જે હિમ્મત આવી જાય છે, તે આનંદ તથા હિમ્મતની આગળ બધું સૌ રહી જાય છે. હે ભાઈ ! આ ત્હારો મનુષ્ય દેહ એ આ દુન્યામાં સર્વથી ચઢતા પ્રકારનું સ્થાન છે. મનુષ્ય શરીરમાં તો આપણો અહુરમઝદ પૂર્ણપણે પોતાની સર્વ કળાથી પ્રકાશે છે; અને તેથી જ મનુષ્ય શરીર સર્વ શરીરોમાં શ્રેષ્ઠ શરીર ગણાયું છે.

“ God is never so far off as earth to be near,

He is within, our Spirit is 'The home he holds most dear.”

જ્યાં એક ડગલું પણ આપણે મૂકી શકિયે એવી અહુરા વિનાની જરાએ જગા નથી, તો પછી ત્હને તેના શિવાય બીજો કેનો ભરોસો ને ઇતખાર છે, કે જે ત્હને આફતમાંથી બચાવી લેશે ? જૂઓ, જે સાચા અશો બંદગી ખોરા હોય તેઓને પીડનારા ગમે એવા નાસ્તિકો હોય, તેઓને પણ મ્હોટો લાભ તો એ થાય છે, કે જ્યારે ભકતને પીડવામાં આવે ત્યારે ખુદાતાલાને પોતાનો પ્રતાપ વારંવાર દેખાડવો પડે છે, અને તે પ્રસંગે બંદગીખોરા ભકતનો યશ પ્રકાશી નિકળે છે, અને નાસ્તિક બંદાને પણ બંદેનવાજના દર્શન આપોઆપ થઈ જાય છે. મહાદેવ મળતા સાંઢિયા પૂજાય છે, તો ભકતને કાંઈ જેવો તેવો લાભ નહીં થતો હશે. ભકતને પીડનારા નાસ્તિકો તો યશનો ભંડાર ઉઘાડનારી, અને તેને દર્શન કરાવવા સાડે તેના દરવાજાનું તાળું ઉઘાડનારી એક કુંચી જેવા જ છે. માટે હે ભાઈ !

પસ અએ બંદેહ ગારીલ નિશસ્તન ચેરાસ્ત ?

ગુશાદેહ એ દર સુએ બામે દુઆસ્ત.

શા માટે તું ગાફેલ બેસી રહે છે ? તું જે નેક નીચતથી બંદગી કરશે તો ત્હારી મુરાદ જરૂર પાર પડશે. કેમકે કુવાઓના દરવાજા તો દરેક બાજુથી ખુલ્લા જ હોય છે. બંદગીમાં મશગુલ રહેનારો આપણો ફેરસાસ પહેલવાન, પેશ્યાનસાધના મેદાનમાં કહો, કે દમાવંદ પર્વત આગળ જ્યાં ઝોહાક જુલમગારને સાંકળે બાંધેલો છે ત્યાં કહો, કે પોસ્તે ગુસ્તાસપાનના મથક આગળ કહો, ત્યાં તે ચિરંજીવી આજે પણ સુતેલો કહેવાય છે, તે ઉંઘમાંથી ઉઠીને ઝોહાકને જરૂર જ મારનાર છે. તેની પાશબાની આજે કોણ કરે છે ? આસમાની ખોરેહ તેનું સંરક્ષણ કરે છે, અશો લોકોનાં અગણિત

કરૈહરે તેની પાથાની કરે છે, અને અહુરાની આજ્ઞાથી સવ ખુદાઈ તત્ત્વોએ તેને ખચાવી રાખ્યો છે. દરેક માણસની રાત ને દિવસ દેખરેખ રાખનારી શુષ્ત શક્તિઓ હોય જ છે.

નસર:—આવી રીતે હજારો વર્ષ સુધી એક આદમી બંદગી કીધાથી જ જીવતો જાગતો ચિરજીવી રહી શકે, એ હું નથી માનતો. આત્મજ્ઞાનના વિચારોથી એમ માનવું કે; “હું પણ ઇશ્વર રૂપજ છું;” અને વળી પાછા અહુરમઝદને કહેવું કે; “હે અહુરા! હુંતો દાસ છું, અને તમે તો દાતા દાદાર છો, ત્યારે આ હુઃખી દાસનાં સર્વ હુઃખો હરી લો!” મોઢે એવાં વચનો બોલતાં, અને આપકુશી ચલાવતાં તો બધાંઓને આવડે છે; પણ મન વડે, વાણી વડે, કર્મ વડે અહુરાનું રૂપ થવું ઘણું કઠણ લાગે છે. વિરાડ:—ભાઈ! મઝદ સાથે મઝદા રૂપ થવું તે શું, કે આપણે જાણે બાળક હોઈએ એવા ભાવથી સેવા કરીને અહુરમઝદને રાજી રાજી કરવા, તેમને સુખી કરવા પણ હુઃખી તો કરવા જ નહીં. તેમને રાજી રાખવા પણ નારાજ કરવા નહીં. તેમજ પોતાનું ને પોતાનું જ હુઃખ ખુદાવીંદ આગળ રડયા કરવું નહીં. પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાની બંદગી કરવાની નથી ભાઈ. ખુદા સર્વ સમજે છે. જે કાંઈ થયું, થાય છે, અને થશે તે સર્વ તેની મુનશક્તિથી જ. કેમકે આ સર્વ કાંઈ સાચું નથી, પણ એ તો તેનો જ સ્વપ્નો છે.

“વએથાય તતય કથય, આઈ અપાઉમ જરથુસ્ત્ર; મન ખ્રેયાય ચિસતિય યાઈશ આ અંધહુશ પાઓઉર્યો બવત, યથાય અંધહુત અપેમેમ અંધહુશ.”

“ઓ મહારા પ્યારા જરથોસ્ત!” દાદાર હોરમઝદ કહે છે; “આ સર્વ જગતની ઉત્પત્તિ મેં મહારા સંકલ્પથી ને મહારાં ઉહાપણથી જ કરેલી છે, અને આ દુન્યાની જ્ઞાંતિ આવી ને આવી મેં શરૂઆતથી જ ઉત્પન્ન કરી હતી, અને એ જ ક્રમ પ્રમાણે તે સ્વપ્નો છેવટ સૂધી રહેશે.” ત્યારે હે નસર! હવે તો તું લગાર બંદગીમાં રગડાળા. જરા કળિત લોગવ. કેાઈએ વૈભવો લોગવતાં લોગવતાં જ તે માલિકની હથેલીમાં મુઢાકાત કીધી નથી. જેઓ તેને મળ્યા છે તેઓએ લોહીનું પાણી કરીને, રડી રડીને જ તે સાહેબને મેળવ્યા છે. મરતાં સૂધી ખસ નહારાં કામ કરીને અંત સમયે જેમણે તોળા તોળા કરી છે, તેમની તોળા કળુલ રખાઈ જ નથી. તેમનાથી છેવટ ઘડીએ “યથા અપેમ” લગ્યાતી જ નથી. ધર્મી થઈને બંદગી કરવી હોય તો આજે જ કરવા બેસી જા. વળી આજે પણ સાંજે બંદગી કરવી હોય તો સવારમાં જ બેસી જા. મોત કાંઈ એવું વચન આપતું નથી કે; “તે આટલું કામ કર્યું અને આટલું કામ કરવાનું બાકી છે મારે હું થોભી જાઉં છું!”

જીસસમાં જ ઝંઝુમી રહેલી એન બોલીન મરતી વખતે ધૈર્યતા અને શ્રદ્ધાથી હિંમત રાખીને બોલી શકી હતી કે; “હું મહારા આત્મા જીસસ ક્રીસ્ટને જ ખોળે મૂકું છું.” આ તેની ઇચ્છા તેને ક્રીસ્ટની નજીક જ રાખશે. પ્રભુનો આશક મહાન

રૂસો મરતાં પહેલાં સ્વર્ગનો મહિમા જોઈ લઈને છેલ્લી પળે બોલી ઉઠ્યો હતો કે; “આહા! આકાશ કેવું મનોહર અને ચોખ્ખું શુદ્ધ હવે મને દેખાય છે! મને પૂર્ણ ઉમેદ છે, કે ત્યાં પરમાત્મા મહારો જરૂર જ આદર સન્કાર કરીને મહારો અંગીકાર કરશે!” આ તેની છેવટની શ્રદ્ધા, ઇચ્છા, અને વાસના તેને પ્રભુના ચરણ આગળ જ રાખશે, તે ફરી જન્મ ધારણ નહીં કરે. અશોઈના આશક ડોક્ટર પેસન મરતી વખતે ખાટલે પડ્યાં પડ્યાં પણ બોલી ઉઠ્યા હતા કે; “લડાઈ લડી ચૂકાઈ, અને હમેશની જીત મળી. હું પવિત્રતાના સાગરમાં નહાવા બહુ છું, અને દયા તથા પરોપકારવૃત્તિ, સુખ અને શાંતિના અનંતકાળની હમેશગીના ધામે હું હવે આ ચાલ્યો!” લડાઈ લડીને જય મેળવ્યાનો અર્થ એ છે કે, આ જીવગીમાં લલાં ભુડાં, પાપ પુણ્યના કામોની લડાઈમાં પુણ્યાઈના ભાગે પોતે જીત મેળવ્યાનો સંતોષ લીધેલો હોવાથી, તેમણે પુનઃજન્મ લેવાનું હવે પોતાને માટે રહ્યું જ નથી, એવો આ ઉપરથી ચોખ્ખો એકરાર કરેલો સમજવો.

“તુકાંમે હય જય જહાજ ચક્ર ખાતા,
જય કાફેલા વાદીમેં હય સર તક રાતા;
અસખાખકા આસરા હય જય ઉં જાતા,
જ્હાં તેરે સિવા કોઈ નહીં ચાદ આતા!”

હે ખુદા! જ્યારે વહાણ તુફાનમાં સપડાય છે, જ્યારે મુસાફરોનો કાફેલો વાદી એટલે ખિણમાં રસ્તો ભૂલી જઈ ભટકે છે, અને જ્યારે ખચવાની કાંઈ પણ ખારી રહેતી નથી, ત્યારે તહારા સિવાય ખીલું કાંઈએ તેમને તો ચાદ આવતું જ નથી.

સખક ૩૦ મો.

ભક્તિ અંગ્રેમૈન્યુસ સામે લડવા ઉભી રહે; અને નાસ્તિકતા નાસવા માંડે.

Religious service is to be entirely with rejoicing,—...only brightness of heart can please the Gods.—*Ruskin*.

નસર:—ભાઈ વિરોધ! તમે તો માત્ર એક જ અહુરમઝદની આરાધના કરવાં કહો છો, ત્યારે આપણામાં અશો ફરોહરોની આરાધના કરે છે તે શું કાળી ને ખરબાદ છે? વર્ષો ને વર્ષો સૂઝી દરેન બાજ ને ક્રિયા કરવી શું રવા છે?

વિરોધ:—આ નવી વાત તમે છોડી છે તો સાંભળો. અશો ફરોહરોની ક્રિયા તરફ ઝંઝુમી રહેલાંઓ બાણ છે કે, તે સઘળાંને ખુદાની તરફ પાછું ફરવું છે, અને ત્યાં અશો ફરોહરોની ચારી ઘણી મળે છે. અશો ફરોહરો જીવતાંઓ માટે પોતપોતાનાં ભૂવને ઉપર પણ ત્યાં કરેલા પોતાના ગુરૂ-આત્માની મારફતે આપણ ઉપર આશીર્વાદો ઉતારે છે, અને અફ્રીબિડીના સમા ઉપર તેમનાં પુણ્યો પણ આડાં પડીને

પોતાનાં બહાલાંઓને આકૃતના પ્રસંગે આ જોડાનમાં મદદ કરે છે. જેઓનો એવી રીતનો નિશ્ચય હોય છે કે, અમે અહુરમઝદનાં સ્વરૂપને બાણતાં નથી, તેમણે જ અહુરને બાણ છે, પિછાન્યા છે. અને જેમનો એવો આડમ્બર થયો છે કે, અમે મઝદના સ્વરૂપને બાણું છે, તેમણે તેને બાણો જ નથી, પિછાન્યો જ નથી. ઉત્તમ જ્ઞાનવાનનો વિશ્વાસ એવો હોય છે કે, ખુદાના સ્વરૂપને તે બાણતો નથી, પણ પિત્રો કે અશો ફરોહરોનો દોરેલો તેની આગળ દોરાઈ છું. જે માણસ જેવો જોઈએ તેવો જ્ઞાનવાન નથી તે દગ્ગી પુરૂષ એવું માને છે કે, હું અહુરમઝદના સ્વરૂપને બાણું છું, તેથી મુઆંની ક્રિયા કરવાની જરૂર નથી, તે તો ઘણા હડસેલાં ખાય છે. આપણા ઇસિનના બાદશાહ સાધરસ પોતાની ધર્મક્રિયાને એવી રીતે માન આપત્તા, કે, પોતે તો દરરોજ ક્રિયા બંદગી કરતા, પણ અશો મોખેદો અને નેક નૈયત દશતુરો પાસે મુઆંઓની ક્રિયાઓ કરાવતા હતા. વળી પાદશાહનું જોઈને પ્રજાએ તેની નકલ કીધાથી ધરાવમાં અશો આત્માઓની આરાધના પૂર જોમથી થતી હતી. પ્રજામાં આવી દીનદારી ફેલાયાથી સાધરસ પોતે એટલા થકી જ આનંદ પામતો હતો કે, જે પ્રજા પોતાનાં મુવાંઓ ઉપર ફીદાગીરી બતાવે છે, અને જે પ્રજા ખુદાનો ડર રાખતી થઈ છે, તે પ્રજા પોતાના પાદશાહના હુકમનો પણ ડર રાખતી થશે. અશો લોકોનાં બલાં, ગાલેબ, તથા દુન્યાંની આબાદી કરનારાં ફરોહરો જમીનની પહોળાઈ જેટલા, નદીની લંબાઈ જેટલા અને સૂર્યની ઉંચાઈ જેટલા અશોઈના ઉપાયો પોતાની સાથે લઈને આપણાં મુકામમાં આવે છે. વધારે બલાં માણસોની મુરાદ બર લાવવા થકી, દુષ્ટ માણસોની સામે થવા થકી, દૌલત અને કીર્તિના વધારાને માટે, હે નસર ! તહારાં આ મુકામમાં તહારાં બહાલાંઓનાં -શો ફરોહરો જરૂર જ આવે છે. જમ્યાન ઇચ અપાઉનામ વંધ-ઉહીશ, સૂરાઓ સ્પેન્ટાઓ કૂવપયો, અષોઈશ બએષજ હચિમ્નાઓ. ઝેમ-ફયંધહ દાતુ-ફાજગહ, હુવરે-બરે ઝંધહ; ઇશ્તેએ વંધહઘહામ, પહતિશ્તાતેએ આતરનામ, ફૂષ-વક્ષાઈ રયામ્ચ ખરેનંધહામ્ચ.

બલેકની વંશના ધર્મી લોકો પોતાનાં ન્યાગાનોની આરાધના કરતાં બોલે છે કે, “ આકાશ ઉપરથી હમારાં બહાલાંઓ તરફથી અમારા ઉપર જેબી મદદો ઉતરી આવે છે. ” લાઈ નસર ! દિલ્લીના પાદશાહ અકબરની દરબારમાં બીરબલ જેવા મહા જ્ઞાની પુરૂષથી પણ એકદમ તો કાંઈ જઈ શકાયું નો’તું. પ્રથમ તો તેને પાદશાહના સિપાઈઓ અને જમાદારોને રાજી રાખવા પડયા હતા. પછી મોટા અમલદારોની સ્તુતિ કરવી પડી હતી. બાદ, અરકાને દૌલત જેવા વજીરને સાધવા પડયા હતા. એમ બાદશાહની છેક આગળના સત્તાધિશોને પ્રસન્ન કીધા ત્યાજેજ, તેઓની મારફતે જ, બાદશાહની દરબારમાં તેનાથી જઈ શકાયું હતું. ગામના એક હાકમને કે એક રાબ્તને મળવું હોય તો દરેક માણસે તેના હાથ હેઠળના માણસોને પ્રથમ સાધવા પડે છે. એકદમ કાંઈ મુલાકાત થતી નથી. નિઝામ, સુલતાન, શાહ કે અર અથવા કચસર કે સહેનશાહની મુલાકાત

કાંઈ ઝટ ને પટ બધાંથી જ થઈ શકતી નથી. તેજ માફક દાદારની દરબામાં પહોંચવા માટે અશો આત્માઓ, ઇંડો, અમશાસ્પદો, અને અશો ફરોહરોને પ્રસન્ન કરી તેમની મારફતે રફતે રફતે અહુરમઝદના તખ્ત સૂધી આપણને પહોંચવાનું હોય છે. માટે ગુજર પામેલાં અશો ફરોહરો જેઓ આત્મિક ઉન્નતિમાં આગળ વધેલાં છે, તેમને આરાધીને આવાં અરદ્વીશર ઉપર મવકકલ થએલા આત્મિક ફરેસ્તાને, આતશ ઉપર મુકર કરેલા મવકકલ ફરેસ્તાને, ખોરશેદ ઇબ્દને, મહાખોખતાર વિગેરે નૂરો તથા ફરેસ્તાઓને આરાધીને તેમની મારફત લઈને જ આપણે કમે કમે પરમાત્માના દર્શન કરવાનાં હોય છે.

જો એવું મનમાં લાવો કે, મેં તો અહુરમઝદને સુંદર રૂપથી જાણ્યો છે ત્યારે અશો ફરોહરોની આરાધના શા સાડ કડં? તો ખચિત જ તમે તે માલિકના સ્વરૂપને ઘણું જ થોડું જાણ્યું એમ કહેવાશે. છેલ્લી મહાન જર્મન લડાઈમાં બ્રિટિશ લશ્કરીઓની સામે એક અખળાનો છાયો દેખાયા કરતો હતો. કંઈક હબરો ગોળીઓ તેને લાગી હશે, પણ જે લશ્કરોની વચમાં તેણી આવ્યા કીધેલી જણાઈ હતી. તે વેળાએ એક સોલ્જર બોલ્યો:—“તમે અચરજ શું થાવ છો? એ તો મહારી મંરી ગયલી માતાનું રૂહ છે, જે મહને મરતો બચાવવાને સાડ, મહારી આડે આવીને ઉભી રહ્યા કરે છે!” આ વાત પ્રથમ તો કોઈએ માની નહીં, પણ કર્મ સંજોગે જ્યારે તે જ સોલ્જરને ગોળી લાગવાથી છેવટે તે કાર થયો, ત્યાર પછી પેલી ચોર-તનું રૂહ જ્યારે દેખાતું બંધ પડ્યું, ત્યારે જ પેલા નહીં માનનારા સોલ્જરોની પણ ખાત્રી થઈ. માટે મીનોઈનો વાસો છે જ છે. ચાને આપણાં અશો નેઆગાનો આપણી ઉપર સર્વદા નજર રાખે છે, અને તેમની યાદ ખાલી જતી નથી.

“તે આખ્યો ફેરેતાઓ ફેરેન્વઈન્તિ અષઓનામ વંધઉહિખ્યો સૂરાખ્યો ર્પેન્તાખ્યો ફ્રવષિખ્યો થખ્તયાત્ પરા અંધહુયાત્ ઉઝગેરેવ્યાત્ પરા ખાઝુવે.”
(ફરવરદીન યસ્ત.)

આફતમાં આવેલું કુટુંબ પોતાનાં ગુજરેલાં અશો બહાલાંઓનાં ભલાં, શરાં ફરોહરો, જે હુનિયાની આખાદી કરવામાં ભાગીદાર હોય છે, તે ફરોહરોને ખરાં અંતઃકરણથી તથા આંજોજીથી ઉંચા હાથ કરીને યકીનદારીથી આરાધે તો જરૂર જ તેમની વિપત્તિઓ, આફતો, ને મુશકેલીઓ દૂર થાય.

નસર:—હું તો આમ માતું છું, ને ઘણા અનુભવીઓ પણ માને છે, કે આગલા જન્મમાં એક મનુષ્ય, પોતાનાં તે જન્મનાં દીકરા દીકરી, મા-બાપ, કે સ્ત્રી પુત્રાદિ જેમને મૂકીને જે પ્રમાણે એકવાર તે દેહ છોડી આવ્યો, પછી તેને અને તેઓને આ જન્મમાં કાંઈએ માયા, જોડાણ, કે સંબંધ ખીલકુલ રહ્યો નથી, અને ગયા જન્મનું આ જન્મે તેને કાંઈએ ભાન જ થતું નથી, કાંઈએ યાદ પણ આવતું નથી; તે જ પ્રમાણે આ જગતમાંથી જેઓ મુઆં તેઓને આપણી સાથે કાંઈએ સંબંધ રહેતો

નથી. તેમને જેમ આપણે દેખી શકતાં નથી, તેમ તેઓ આપણને પણ દેખી શકતાં જ નથી.

વિરાડ:—આમ તો છેક જ નથી બાઈ. હજારો પાપ કરનાર મનુષ્ય અશો ઘઈ ગએલાં ફરોહરોની યાદ પણ ન કરે, તો તેની મતિ શુદ્ધ થવાનો શી રીતે સંભવ આવે ? જેણે હજારો પાપો કર્યા છે, તેને તો ક્રમે ક્રમે આરાધના ક્રીધા સિવાય અહુરમઝદને પહોંચવાનો અધિકાર જ નથી; ક્રિયા માર્ગ કરવાનો પણ તે અધિકારી નથી; એમ કહી પાપી મનુષ્યને અશોફરોહરોની આરાધના કરતાં પણ જેઓ ખાળે છે, તેઓ તે પાપી મનુષ્યની મતિને નિર્મળ થવાના સર્વ સંભવો નષ્ટ કરી નાંખે છે. સાચાં સ્વરૂપ પ્રતિ વળવાને સાડ; સ્વ સ્વરૂપનું ચિંતન કરવાને સાડ, અશોઓની આરાધના કરવાના પહેલાં પગથિયાંથી પણ કોઈનાં ચક્રીન ડામાડોળ કરવાં ન જ ભેદ્યો.

અશો ફરોહરોને જીવતાં જીવત જે ચીજો ઉપર વિશેષ ભાવ હોય તે ચીજોનું સતુમ ભણાવી તે મૃત જીવની યાદ ક્રીધાથી તેમના જીવાત્મા ખુશી થઈને પોતાને યાદ કરનારાં વહાલાંઓને ભલી દુવાઓ દે છે. આ માન્યતા કાંઈ એકલી આપણી પારસી કેમમાં જ નથી, પરંતુ To appease his manēs એટલે મરનારની જીવતી જીવંતની વાસનાઓની તૃપ્તિ સાડ ખાણી પીણી વેળાએ સતુમ ભણાવવાનો રિવાજ ખીજ ઘણી ઘણી પ્રજાઓમાં પણ હોતો અને છે. રજપુત રાજાઓ દાડ પીતાં પ્રથમ પોતાના પૂર્વજોની યાદ આજે પણ કરતાં બોલે છે કે; “જયસિંહજી મહારાજના નમ ઉપર ધોળો !—જોરાવરસિંહજીના નામ ઉપર ધોળો !” વિગેરે બોલતા જઈ શરાખની ભમમાં આંગળી બોળી બોળીને જરા જરા દાડ છંટકાવે છે. અને આપણા મોઝેદો પણ પુણિયામાં આંગળું ઘાલી અશો ફરોહરોની યાદમાં દાડના છાંટા બહાર છંટકારે છે. રોમન લોકોમાં મરનારના જીવાત્માને ભૂત Manēs કહેતા, અને તેઓમાં એવી જ માન્યતા હતી, કે જે વસ્તુઓમાં મરનાર માણસની વાસના ભરાઈ રહી હોય તે વસ્તુ જો ઇબ્બવામાં ન આવે તો કબરમાં પડેલાં મુઠદાને બહુ જ આકુળ વ્યાકુળ થાય છે, અને તે મરનાર શાન્ત ઉંઘમાં પડી શકતો નથી !

હુંકમાં કહ્યે તો તમારે એટલું જરૂર ધ્યાનમાં રાખવું, કે દાદાર અહુરમઝદ આ દુનિયાનો કારોબાર ચલાવવામાં જેમ ઇજદો અને અમશાસ્પદોને મારકુતિયા બનાવે છે, તેમ અશો ફરોહરોની પણ મારકુત અને દરમ્યાનગીરી રાખે છે. એટલા સાડ સર્વ જીવંતોની યાદને માટે ભણવામાં આવે છે કે; “મહારી નેક મનશની, નેક ગવશની, તથા નેક કુનરનીથી ક્રીધેલી આ ખરનુમન, એટલે આ ક્રિયાઓની ખુશુદી મહારાં બહાલાં અશોફરોહરોને પહોંચો ! આ ક્રિયાનું કામ સરંભમ પાર પડો ! અશો ફરોહરોની આરાધનાનું કાર્ય ફતેહમંદ થાવ ! ભલી માઝદયરની દીનનો પ્રતાપ હક્કે કેશવર જમીનમાં પણ ભરી થાઓ ! આ શહેરના લોકોને સુખ હાંસલ થાઓ ! તથા

તેમનાં રૂવાન ખુશાલ થાવ ! આ ક્રિયાઓની ખુશાલી મહારાં તે ખ્યાસં અશો ક્રૌંહરોને પહોંચો ! એ ક્રિયાઓ પરવરદેગારની હજુર કબુલ મંજુર રહો ! અમને મનનાં સુખ અને જીવની શાન્તિ પ્રાપ્ત થાવ ! મહારાં માખાંપનું બેહેસ્તી રૂવાન આ જગાએ યાદ હોજો ! સ્પીતમાન જરથોસ્તનું અશો પ્રૌંહર તથા તેનું બેહેસ્તી રૂવાન આ જગાએ યાદ હોજો ! પેગમ્બર જરથોસ્તના દીકરા એસદવારતરનું બેહેસ્તી રૂવાન આ ઠેકાણે યાદ થજો ! લોહરાસ્ય પાદશાહના બેટા પાદશાહ ગુસ્તાસ્પનો આત્મા આ જગો ઉપર યાદ થજો ! જામાસ્ય હુખુમ, અર્દાએવિરાપ્ અર્દાદર્વેશ, આદરબાદ આરેસ્પદ, મોબેદ શાપુર, મોબેદ શેહેરીઆર, મોબેદ હોરમઝદીઆર, એરવદ શમિ-યાર, મોબેદ નેરિયોસંગ ધવલ, એ બધા મહાત્માઓનાં બેહેસ્તી રૂવાનોના નામ આ જગાએ હરદમ યાદ થતાં રહેજો ! સંઘળાં અશો ક્રૌંહરો આ ઠેકાણે યાદ થતાં રહેજો ! આ ક્રિયાનું કામ કરાવનાર દીનશાહ ઇરાનીને સવાળનો હિસ્સો પહોંચો ! મો, ખાંપ, વડાવા, ફરઝદો, સગાંબ્હાલાં ઇત્યાદિનાં રૂવાનો આ જગો પર યાદ થતાં રહેજો ! આ ક્રિયાની ખસ્તુમનનું કામ અશો ક્રૌંહરોને પહોંચો ! ઇરાની મહેરવાનનું બેહેસ્તી રૂવાન આ જગાએ યાદ હોજો ! આ ક્રિયાનું કામ ઇરાની દીનશાહ, તથા એ. શીયા-વક્ષના કહેવાથી ચાત્રુ થયું છે; માટે પુણ્યાઇનો ભાગ તેમને પહોંચો ! તમામ ભૂપનોના સર્વે ભલાંઓમાં સવાળમાં આ ક્રિયાનું કામ કરાવનારા ભાગ્યા થાવ ! આજનો રૂવા-નની ક્રિયાઓનો દહાડો તે ક્રિયા કરાવનારાને જય જયકાર થાવ ! ” આવી ઉત્તમ દુવાઓથી ભરપૂર ક્રિયાઓ શું તે કરાવનારના હૃદયમાં ટાઢક નથી પમાડતી ? શું આવી આરાધનામાં એક દુઃખી માણસ શાંતિ નથી મેળવતું ? નહી કેમ ? હૈયે નેહ, પેટે ટાઢક, ને જીવને શાંતિ મળે, એજ તે ક્રિયાનું ફળ સમજી લો તો બસ છે. ભાઈ નસર ! જો ત્હને ગાંભેના ફાજદાર સાથે સાડું હશે ને તેની ખાંહેધરી ત્હને મળી હશે, તો તેની કુમક ઉપર તું ધરેલો ધરાવાનો નથી. વળી તેના કરતાં ચઢતા દરજ્જાના સુખાંની ત્હને કુમક હશે તો ત્હને ઔર જાતની હિમ્મત રહેશે. પરંતુ જો ત્હારી હિમાયતમાં ખુદ રાજા હશે તો, અથવા જો ત્હને શેહેનશાહતના શહેનશાહની કુમક ને છાયો હશે તો તે મોટાં છત્રની બરકકતથી ત્હને કોઈનો પણ ડર હોવાનો નથી; તેજ પ્રમાણે જો ત્હને ત્હારાં અશો ક્રૌંહરોની હિમાયત હશે, ત્હારે માથે જો ઇજદ અમશાસ્પદોની અને છેવટે પરવરદેગારની કુમક, હિમાયત, અને ખાંહેધરી હશે તો કોઈ ત્હાડુંનામે લેનાર નથી, એવી ત્હારામાં એક જાતની ધીરતા ને હિમ્મત આવી જશે. માટે તું તે મહામ છત્રની છાંયામાં ઝટ આવી જાય તે પહેલાં કમે કમે અશો ક્રૌંહરોની, ફરેસ્તાઓની, ઇઝદો, અને અમશાસ્પદોની આરાધના કરતે કરતે દાદારની દરવાની અપેક્ષા રાખતો થઈ જા ભાઈ.

સખકે ઉવ મો

ગુરુનો સત્સંગ ભક્તિ ઉપર વિશ્વાસ રખાવે. નાસ્તિકનો વિશ્વાસ
સંસારમાં રેળાવે.

A fate rules the words of wisemen which makes their words
truer, and worth more than men themselves know.— *Ruskin.*

નસર:—ખંડગી કરવાથી માણસને પોતાને રાહત મળતી હોય એમ હું હવે
કહી શકું, પરંતુ આજના શાસ્ત્ર વિદ્યાના અને સાહિત્યના સુધરેલા આગળ વધેલા જમા-
નામાં હવે કશતુર, મોખેદ, અથવા કોઈ પણ ધર્મગુરુની જરૂર રહી છે ભાઈ? અવસ્તા
શાસ્ત્રો આજે તો બેહદીને જવાનો બેટલું સાફ સમજે છે તેટલું અલભ્ય ધર્મગુરુ વર્ગ
બીલકુલ સમજી પણ શકતો નથી. માટે હવે બેહદીનોએ અધ્યાસોના ખંધાયલા
શા સારૂ રહેલું એમજે બાઈ? ધર્મગુરુઓએ પેટને ખાતર આપણને વહેમી કીધા છે.

વિરોધ:—ખંડગીની અસર હવે ત્હને ખચિત લાગી ગયાથી મ્હને ખડુ
આનંદ થાય છે. હવે ત્હારી બીજી શંકાઓનું પણ હું નિવારણ કરીશ. જૂઓ ભાઈ!
છુપાયેલી સ્પષ્ટિકર્તાની મહાન શક્તિ, જેણે પ્રલય પછી પોતાની લીલા પાછી ઉત્પત્તિ
કરવાની ઇચ્છા માત્ર કરી, અને કમે કમે તે ઇચ્છાનું પરિણામ વધતું જઈ આલોક
અને પરલોક સર્વ ઉત્પત્તિ થયાં છે, અને તે એક જ મહાન જ્ઞાનને આપણુ આદમીઓ
પરમાત્મા, પરમેશ્વર, ઇશ્વર, પ્રભુ, અલ્લાતાલા વિગેરે સંજ્ઞાઓથી ઓળખીએ છીએ.
જીવની ઉત્પત્તિના, પૂર્વ જન્મ, પુનઃજન્મ, અને મનુષ્યના કર્મ ઉત્પત્તિ થવાના,
અથવા નહીં પહોંચી શકાય એવો જે “જરવાન અકર્મ” નો વખત કહેવાય છે
તેને સમજવાના પ્રયત્ન, એ “અભિપ્રય” ના વર્ગમાં આવતા હોવાથી, પરમાત્માએ
મનુષ્ય પ્રાણી પેદા કરીને આ જખતમાં તેને કસોટી ઉપર શા માટે ચઢાવ્યું છે,
તેનો જ આપણે વિચાર કરવાનો છે. પરમાત્માના અતિ આનંદ તત્વમાંથી અતિ ચોર
દુઃખમય સ્થિતિમાં મનુષ્ય જન્મારથી ઉત્પત્તિ થયો છે ત્યારથી પાછો તે મોક્ષની ઇચ્છા
સમતો થઈ ગયો છે. આનંદના ઝરામાંથી છુટો પડવા પછી પાછો તે ઝરામાં
તનમય થઈ સાફજ સેણે સુખની શોધમાં ફરવા માંડ્યું છે. તે આ જડ જગતનું
સંપૂર્ણ સુખ જ્યારે લોભથી રહે છે, ત્યારે તે સુખ પણ તેને તુચ્છ લાગવા માંડે છે, અને
જે એમ તેને નિરંતર જોઈએ છે, તેની શોધમાં તે રાત ને દિવસ જીસાસુ રહીને
જાટકે છે, અને નવો નવો આત્મિક ખોરાક તે માંગતો થાય છે. જે કિરણ આનંદના
જ્યોત્સ્નામાંથી છુટું પડી એકદમ અધઃગતના સમુદ્રમાં મનુષ્ય રૂપે આવી ગયું છે, તેને
પોતાના પ્રયત્નના મહા પ્રકાસમાં પાછાં જઈ મળવાની લીલ ઇચ્છા થતી હોવાથી તે
“મનંચ” અથવા “શુષ્કિ” જ્યોતિ વડે માર્ગ શોધવા લાગે છે; પરંતુ અનેક
સજ્જાઓ, પેદા ખાંચો, બધી કુંચીઓ તેની આંખ આગળ એટલી જખી તો રેખાવી

થાય છે, કે ક્રીચે માર્ગે મૂળ સ્થાને પહોંચવું તેને માટે સહેલું અને સવડભયું થઈ પડે, તેની ચુંટણીમાં જ તે શુચિવાતો રહેતો હોવાથી તેને

ગુરૂ કરવાની જરૂર જણાય છે.

ગુરુ=કહેતાં અખંડ અધિકાર; અને હ=કહેતાં અનંત અધારાનો નાશ કરી પ્રકાશ પાથરનાર બોલેલો. સાધારણ વહેવારમાં અજ્ઞાનતાનું અધારું દૂર કરનાર શિક્ષકને ગુરૂ કહેવામાં આવે છે ખરો, પરંતુ શુદ્ધ-જ્ઞાન, આત્મિક જ્ઞાન, અને મીનોર્ધ-જ્ઞાન આપનારા ઉસ્તાદો (Spiritual Guides) ને “સદ્ગુરૂ” ની સંજ્ઞા લાગુ પાડવી અવશ્યની છે. આ જગતમાં અનેક ધર્મો થયા, અનેક પંથો થયા, અનેક શાસ્ત્રોના માર્ગો પડ્યા, અને તે માર્ગો-દર્શક અનેક પીરો, પેગમ્બરો, પ્રોફેસરો અને પ્રવર્તકો પેદા થયા. એ બધી ધૂમધામ શા થકી થઈ તેનો વિચાર ચલાવવો જોઈએ. નસરઃ—“આ ૨૦ મી સદીમાં શું મનુષ્ય બલિને ધર્મગુરૂની જરૂર છે?” વિરૂદ્ધઃ—આ પ્રશ્ન ૧૮ મી સદી સૂધી કદાપિ જરૂરનો જણાયો નહીં હોય, પરંતુ ૧૯ મી અને ૨૦ મી સદીમાં મનુષ્યના પ્રગતિકરણના ઉછાળામાં તો આ પ્રશ્ન વારંવાર ઉભો થાય છે. ગુરૂ કહેતાં સહના સહબરની જરૂર ભૂલાં પડેલાં માણસો માટે કેમ ના પાડી શકાય? પશુ પક્ષી કે પ્રાણી ધરાવનારાં પ્રત્યેક પ્રાણી માત્રને રોજ અન્વલક્ષી રસ્તો દેખાડનારા સરદાર, ઉપરી, ગુરૂ કે ઉસ્તાદની જરૂર જણાય છે. કેમકે ખુદાને મળવાનો કાંઈ એક જ માર્ગ નથી, સંખ્યાબંધ માર્ગોએ પ્રભુને પહોંચાયા છે; જેમાંનો એક લાયક પડતો માર્ગ દેખાડવા સારૂ દરેક માણસને સહ બતાવનારા સહબરની જરૂર પડે છે. ક્રીડીનાં એક જુડને કે વાઘાના એક ટોળાંને, બકરાં મેઢાંના ગોવાળાં ને શું, કે સિંહના સમુહને શું, સર્વને એક અનુકૂળ અગ્રેસરની કિંવા લાયક સરદારની આવશ્યકતા જણાય છે. તેજ પ્રમાણે દરેક કેમ કે ધર્મની પ્રબળે એક ગુરૂ, એક માસ્તર, અથવા એક અધ્યક્ષની જરૂર છે જ છે. ગુરૂ શબ્દને સામાન્ય વહેવારમાં આપણે વાપરતા આવ્યા છિયે. ચિત્ર વિદ્યા શિખાડનારને ચિત્ર-ગુરૂ, સંગીતજ્ઞ જ્ઞાન આપનારને સંગીત-ગુરૂ, ભાષા જ્ઞાન આપનારને ભાષા-ગુરૂ ત્રિગેરે ગુરૂ કરવા પડે છે. જે કળામાં, જે હુસ્તરમાં, જે જ્ઞાનમાં જે પ્રવીણ પ્રોફેસર હોઈ, સર્વથી સહેલો માર્ગ બતાવી આપણા સંશયો દૂર કરી, જે ધ્યેયે આપણે પહોંચવા ઇચ્છતાં હોઈએ, તે ધ્યેય સંપાદન કરાવવામાં આપણો માર્ગદર્શી થાય, અને ધારેલો મથકે સહેલાઈથી પહોંચાડે, તેને જ આપણે ગુરૂ કરવાને લલચાઈએ. શુદ્ધ જ્ઞાન, મીનોર્ધ માર્ગ, અર્થાત; આત્મજ્ઞાન આપી આપણું ખુદાઈ જ્ઞાન જે ગુરૂ તૃપ્ત કરે તેને આપણે ધર્મગુરૂ કહ્યે, તો તે સંજ્ઞા વાજળી છે. દત્તાત્રય દત્તગુરૂ જેવા ગુરૂએ પણ સાપ, હોલો, અજગર, બમર, હાથી, હરિણ, માછલું, કરોળીઓ વિગેરે ૨૪ વ્યક્તિઓને યોતાના ગુરૂ કીધા હતા; કાંકે એ યોવીશે તે ત્રિમૂર્તી મહાગુરૂને કાંઈ ને કાંઈ ઉત્તમ માર્ગો સુચાવ્યા હતા. ધર્મગુરૂની

આવશ્યકતા વિષે કહીએ તો જરૂરોસ્તીઓના અવસ્તા, કિસ્કી બાઇબલ, અન્જલે
 ઇસા અને તન્જલે મોહમ્મદ, કુરાન-ગીતા-વેદ સર્વનાં સમજાતી ભાષાઓમાં ભાષા-
 તર અર્થ ચુકયાં છે, અને આજે દશતુરો, પાદરીઓ, મોલવી કે કાઝીઓ, અથવા
 હિંદુ ગોર મહારાજો કરતાં ઇતર સંસારી લોકો (Laymen) જ્ઞાન અને વિદ્યા સંપાદન
 કરીને, અલગ રહી ગયેલા ધર્માધિકારીઓના કાન પકડે એવા થયા છે ખસ, તોપણ
 ધર્મગુરૂની જરૂર કાળે કાળે જણાતી જ રહી છે. તેનું રહસ્ય જૂઠું જ છે. એકલી
 પડિતાઈથી તો અપચો થઈ પડે છે, પરંતુ પાંડિત્યની સાથે પવિત્રતા, જેને આપણા
 પારસીઓ “અપોઈ” કહે છે, તે તન અને મનની અપોઈ વિના ધર્માધિકારી થવું
 અશક્ય થઈ પડે છે.

માણસને શું ધર્મગુરૂની જરૂર જ છે ?

નસર:-હું તો માનું છું કે, આજે પુસ્તકો દ્વારા અને લાખણો તથા
 વ્યાખ્યાનો દ્વારા સૌને જે જાતનાં જોઈએ તે જાતનાં જ્ઞાન મળી શકે છે. તેમ છતાં,
 હું ફરીથી પૂછું છું કે; માણસને શું ધર્મગુરૂની જરૂર જ છે ?

વિરોધ:-આવા પ્રશ્નોના ઉત્તર દષ્ટાંતથી જ ત્હને સમજાવી શકાશે.

હુગલી નદીના તીરે પશ્ચિમીમાં રહેતા એક મહા ભક્ત સ્વામીજીને તેમના
 એક હિંદુ શિષ્યે પ્રશ્ન કર્યો હતો કે; “શું મનુષ્યને ધર્મગુરૂની આવશ્યકતા હજીએ
 રહેલી છે ?” સ્વામીજીએ સ્મિત-હાસ્ય કરી થોડોક વાર વિચાર કરીને, નદીમાં ઉભેલી
 એક આગબોટ બતાવી પૂછ્યું કે; “આ આગબોટ કયાં જવાની તૈયારીમાં છે ?”
 શિષ્ય કહે; “આ તૈયાર થઈ ઉભેલી આગબોટ રંગુન તરફ જશે.” સ્વામીજી પૂછે:-
 “કેટલે દિવસે એ રંગુન પહોંચશે ?” શિષ્ય કહે:-“ત્રણેક દિવસ લાગશે મહારાજ.”
 સ્વામીજી:-“એ આગબોટની પાછળ દોરડાં વડે શું બાંધ્યું છે ?” શિષ્ય:-“એ
 તો બીજું એક ન્હાનું હોડકું છે, અને તેમાં પણ માલ ભરેલો હોવાથી તે પણ
 રંગુન ત્રણેક દિવસમાં પહોંચશે.” સ્વામીજી પૂછે:-“એ પેલું બીજું એકલવાયું
 શું પડ્યું છે ?” શિષ્ય કહે:-“એ વળી બીજું ન્હાનું હોડકું જ છે, તે પણ માલ
 ભરીને રંગુન તરફ જ ઉપડવાનું સમજાય છે.” સ્વામીજી કહે:-“ઠીક. પરંતુ એ
 એકલવાયું કેટલેક દિવસે રંગુન પહોંચશે ?” શિષ્ય કહે:-“આઠ દસ દહાડા પણ
 લાગે ખરા.” સ્વામીજી બોલ્યા:-“એમ કેમ બને ? આ બંને ન્હાની હોડીઓ
 એક સરખી જ છે છતાં પ્રથમની નાની હોડી ૩ દિવસમાં રંગુન પહોંચશે, ને બીજી
 તેજ પ્રકારની નાની હોડીને તે જ મથકે પહોંચતાં ૮-૧૦ દિવસ કેમ લાગશે વાડ ?”
 શિષ્ય બોલી ઉઠ્યો:-“જી મહારાજ ! પ્રથમની હોડીને તો મહોટી આગબોટ સાથે
 પાગરે બાંધેલી હોવાથી, અને તે મહોટી બોટની સાથે સાથે જ જતી હોવાથી તે તો
 વખતસર જ પહોંચવાને શક્તિવાન થશે, અને બીજી હોડી કોઈ મહોટી સ્ટીમરની
 પૃઠે બેસાવેલી નહીં હોવાથી, તે તો બાપડી એકલી અડુલી ધીમે ધીમે અપ્રજાતી ફટાતી

ઘણે દહાડે જ પહોંચશે સ્વામીજી !” “ધ્યાન લગાવ બેટા !” સ્વામીજી બોલ્યા:-
 “પહેલીકુ ગુરૂ મીલા હય, ઔર દુસરી હોડી ગુરૂ બિના ચલ રહી હય !”
 ભાઈ નસર ! આ દષ્ટાંત ઉપરથી તમે સમજી શકશો, કે પરમાત્માના મૂળ સ્થાને,
 ખુદાઈ દરઘાએ પહોંચવાનું સ્થાન તો ભક્તિ અને આત્મજ્ઞાન છે, પરંતુ લાયક, બળ-
 વાન, શક્તિવાન, અને માર્ગના પૂરા ભણનારા સહુબરની સહુબરી અને બાંહેગિરી બે પકડી
 હોય છે, બે બળવાન કે મહોટાની ઓથ ધરેલી હોય છે, તે માર્ગ સરખા, ટુંકો,
 અને ભય રહિત મળશે. તમારે સ્મરણમાં રાખવું કે, જે આગબોટને તેનો આશ્રિત
 વળગેલો છે તે આગબોટ જ બે ખડખડ પાંચમ, ભાંગી તુટી, નબળી અને અવ્યવ-
 સ્થિત હોય, અને સાથે વળી તેનો માલમ કહો કે સુકાની કેન્ટન કહો, તેજ બે
 બેપરવા, માર્ગથી અબજો, નાવાકેફ, અને આડે માર્ગે ઉતરી પડનારો હોય, તો તે
 આગબોટ અને તેનો માલમ ડુબશે તો ડુબશે, પણ તેને જે હોડકું ગુરૂ લેખીને
 તેની પનાહ તથા રક્ષણમાં રહ્યું હશે, તે પણ સાથે સાથે જ ડુબી જશે. ત્યારે જે
 ધર્મગુરૂઓ પ્રભુના દ્વારે પહોંચાડવાનો, અર્થાત્, ઇશ્વર જ્ઞાન આપવાનો કાર્ય કરતા
 હોય, તેઓ જ બે એવમે એલાહીની બાબતથી અબજ હોય, મીનેઈ માર્ગની બે
 તેમને જ ખબર ના હોય, ભક્તિમાર્ગ કે જ્ઞાનમાર્ગના વાકેફગાર બે તેઓ જ ન
 હોય, તો પછી તે ગુપ્ત ગુપ્ત માર્ગ પોતાના અનુયાયીઓને તેઓ શી રીતે
 બતાવી શકે ? આંધળો આંધળાને શી રીતે દોરી લઈ જશે ?

વતન મુકામે પહોંચવાના પાંચ માર્ગો.

મુંબઈથી કલકત્તા જવું હોય તો ખુશકીના બૂદા બૂદા પાંચ માર્ગો બતાવી
 શકાશે, અને તેનાં બુદાં બુદાં પાંચ વાહનો કહી શકાશે. ગધેડાં કે ખચ્ચરો પણ
 મુંબઈથી કલકત્તા જઈ પહોંચવાને શક્તિવાન થશે. તેઓ ડુંગરા, ટેકરા ટેકરી,
 નદી નાળાં બોળંગીને કિંવા વટાવીને લાંબે લાંબે રસ્તે, જેમ તેમ અજાણતાં જિંકાતાં
 કલકત્તા જઈ પહોંચશે ખરાં, પરંતુ તેમને પહોંચતાં ૨૫-૩૦ દહાડા બેઠશે. બેલની ગાડી
 ૧૮-૨૦ દહાડામાં કલકત્તા પહોંચશે ખરી, પરંતુ તેને ડુંગરા ટેકરા નહીં પરવડતાં બરાડ
 પૂરેલો કાચો રસ્તો પણ બેઠશે. વળી ઘોડાની ગાડી કે મોટર ગાડી તો બેલની ગાડી કરતાં
 વહેલી કલકત્તા પહોંચશે. ૮-૧૦ દિવસમાં કે તેથી પણ ઓછા દિવસમાં પહોંચી
 શકશે, પરંતુ તેની શરત એ છે, કે તેને માટે તો પાકી સડક બેઈએ. હવે રહી
 આગગાડી. આગગાડી તો માત્ર ૨૫-૩૦ દહાડામાં તમને મુંબઈથી કલકત્તા
 પહોંચાડશે, પરંતુ તેની પ્રતિજ્ઞા બહુ કડક હોય છે. તેને
 તો સમાંતર સરળ (parallel) ને સરખી રેલ્વે લાઇનો જ બેઈએ.
 એને તો લોઢાંના સમતોલ બેક સરખા પાટા નાખેલી સડક જ બેઈએ. વળી જે
 મહોટા ચીફ એન્જિન્યર જે રસ્તો ઠરાવી આપેલો, અને જે લાઇનો નાખી આપેલી હોય,

તેના પાઠા ઉપર ડાહવરે એ આગગાડી ચલાવવી જોઈએ. લગાર એક ઈશ જેટલી પણ પાઠાથી બહાર ગાડી ચલાવવાનો ડાહવરને અધિકાર નથી. આસ છતાં વળી ડાહવરની આસ ફરજ તો એ છે કે, રસ્તામાં કાંઈ વડતર હરકત કે તુકચાત છે કે કેમ? માર્ગમાં નડ કરે એવી વસ્તુ આડી પડી છે કે કેમ? સાથેથી કિંવા પાછા જાયથી બીજી કોઈ ગાડી આવે છે કે કેમ? બીજી ગાડી સાથે અથડામણ થઈ પડશે કે કેમ? એ સર્વ વાતોની સંભાળ ભરેલી સમય સૂચકતા જે તે વખતે ચોક્કસપણે તેણે રાખવાની હોય છે. ડાહવર એ કે આગળ ને આગળ જ આદ્યમાં જવાની પ્રવૃદ્ધિવાળી (progressive) સ્થિતિમાં મૂકાયેલો છે ખરો, તોપણ જો તે બેરકાર, સાર્ગથી અભણ, છાકટ, અને ખરી સ્થિતિ સમજી જનારો ના હોય તો ગાડી ઉંધી વાળે, પાઠા ઉપરથી ખસેડી પાડે, સામેની બીજી ગાડી જોડે અથડાવી પાડે, અને પોતે તે બખડી પડે અથવા પટકાર્થ પડે ને વખતે કચડાઈ પણ બચે તો બચ, પણ સાથે વળી તેના આધારે, તેના વિશ્વાસે, તેને બરોસે, અને તેને પડખે રહેલા ઉતાડુ બુસાફરો પણ ચગદાઈ મરે. હવે રહ્યાં હવાઈ માર્ગે સુખધર્મી કલકત્તે બહુ જ થોડાક વખતમાં પહોંચાડનારાં હવાઈ વિમાનો (એરોપ્લેન), પરંતુ તેની બુસાફરી કરાવનારો સહબર તથા તેમાં બેઠેલાં માણસો જોખમો પણ તેડલા જ ભારે ખેડે છે. એટલા સાડુ સુરે કરવાની જરૂર વિષે રસ્કીન કહે છે કે;

The first duty of every man in the world is to find his true master and for his own good submit to him, and to find his true inferior, and for that inferior's good conquer him.

સફરહુ દ્રષ્ટાંતનો સાર.

ઉપલાં દ્રષ્ટાંતનો સાર એ છે કે, ખચ્ચરો રૂપી શુદ્ધો, જેને આપણ જરથોસ્તીઓ “હુતોક્ષાનો” કહે છે, તેવા આત્મજ્ઞાનમાં છેક પાશ્ચાત રહેલા હલકા લોકો ડુંગરા ટેકરા ઓળંગીને અથડાતા ફટાતા, અનેક જગ્યા ધારણ કરીને પણ પરમાત્માના સુકામે પહોંચશે તો ખરા; પરંતુ ભયંકર અને બિકટ બુસાફરી કરીને ઘણે લાંબે માર્ગે અને ઘણે લાંબે કાળે ધારણે મથકે પહોંચશે; બ્યારે બેલગાડી રૂપી વૈરથો, જેને આપણ પારસીઓ “વાસિયોશો” કહે છે, જેઓ ઈશ્વરને ઝોળખવાને લગાર જિજ્ઞાસુ થએલા હોય છે, તેઓ કાચી ગરાડે ગરાડે, આંત્રકા હિલા ખાતા ખાતા, જરાકે ઓછા થમે, લગાર હુકે માર્ગે, અને લગરીક વહેલા પહોંચશે. વળી ઘોડાગાડી કે મોટરકાર રૂપી સુમિયો, જેમને આપણ જરથોસ્તીઓ “રથેસ્તારો” કહે છે, તેઓ લગાર આગળ વધેલા વર્ગના હોવાથી બેલગાડી કરતાં ઓછી અથડામણે, વધુ હુકા માર્ગે, અને વધારે જલદી પહોંચશે. પરંતુ આગગાડી રૂપી બ્રાહ્મણ તથા પ્રમથુરો, જેમને આપણે “આમવનો” કહીએ છિયે, તેઓ સૌથી ઓછ માર્ગે, સાંતિથી, સર્વથી હુકે મરે અને સર્વથી પહેલ વહેલા પરમાત્માના ચરણે જઈ નમસ્કાર કરશે અને

કરાવશે; પરન્તુ શરત એવી છે કે, તેઓએ એવું તો પવિત્ર જીવન ગાળવું જોઈશે, એવાં તો કડક વૃત્તો અને પ્રતિજ્ઞાઓ પાળવી જોઈશે, કે નીતિ-ધર્મ-સદાચરણ-સત-પંથ અને પ્રજ્ઞતાથી કેવળ ઓતપ્રોત તૃપ્ત થઈ પોતાને માનનારા અનુયાયીઓને સતમાર્ગ બતાવી શકે. ઇશ્વરી જ્ઞાન સંપાદન કરીને સમાંતર સરખા પાટા ઉપર જ તેમણે પોતાનું વાહન હંકારવું જોઈએ, અને તેમના ચીફ એન્જિન્યરો, અર્થાત્, પેગમ્બરોએ નિશ્ચિત ઠરાવી આપેલા માર્ગે જ રથ હોડાવવો જોઈએ; અને સામે ઉભેલા ખીન્ન ધર્મ રૂપી રથો સાથે અથડી ના પડાય તેની સંભાળ લેતા રહેવું જોઈએ. પોતપોતાના ચીફ એન્જિન્યરોએ-પેગમ્બરોએ-નાંખી આપેલી સીધી લીટીએ પોતાની ગાડી હંકારવી જોઈએ. ધર્મગુરુઓની આ એક જ ફરજ હું ભાર દઈને કહું છું, કે પોતાનાં સાધારણ યુદ્ધિનાં યજમાનોને ઇશ્વર વિષેનાં ગુઢ જ્ઞાનની પ્રથમથી જ સમજીત કરવા જતાં અર્થનું અનર્થ થવાના ઘણા સંભવો હોવાથી, પગથિયે પગથિયે જ બોધ આપવો. જેમકે, કર્મનાં સિદ્ધાંત કૃતિયા ક્રીધાથી જો શિષ્યો પરમાત્માનું ગૌણત્વ ગણતા થાય, અને કર્મનું પ્રાધાન્ય સમજે, જો પુરુષાર્થનું પ્રાધાન્ય ને પ્રારબ્ધનું ગૌણત્વ સમજી નાસ્તિક બિચારો કરીને આડે માર્ગે ઉતરી પડતા જણાય, તો પરમાત્માના અસાધારણ અધિકાર વિષે, પરમાત્મા પોતાની ઇચ્છાનો માલિક હોવા વિષે, તેમની શ્રદ્ધા, તેમની ચકીનદારી, કે દીનદારીમાં અંતરાય પડવા દેવો ન જ જોઈએ. હવે હવાઈ વિમાનોના કેમાન્ડર રૂપ મહાત્માઓ, સદ્ગુરુઓ, અને પેગમ્બરો આત્મિક બળના એરોપ્લેન વડે મિનોઈ મથકે તમને વહેલાં પહોંચાડશે ખરા, પરન્તુ તેમની કડકમાં કડક કેસો-ડીમાંથી પસાર થવું મહા કઠણ છે ભાઈ.

સખકે ૩૨ મો.

અહુરમઝદી સ્વર્નુ જૂએ રાત્રે, એહરેમન્દી જૂએ દિવે.

I found Him in the shining of the stars,

I mark'd Him in the flowering of His fields.—*Tennyson.*

વસર:—ભાઈ વિરાજ! તમે કહો છો તેમ ઇશ્વર પોતાની જ મરજીનો માલિક હોય, તો કર્મનો કાયદો ટકી રહે જ કેમ? શું દાદાર અહુરમઝદ એવા અસાધારણ અધિકાર ને સર્વોપરિ સત્તા ચલાવનારા છે, કે ગમે ત્યારે દયા કરે, ને ગમે ત્યારે ઇનસાફ કરે? દયા અને સજા બન્ને એકઠી વેળાએ કેમ થઈ શકે? ત્યારે કર્મનું બંધારણ રહે જ ક્યાંથી?

વિરાજ:—પરમાત્માએ સૃષ્ટિ રચના વેળાએ સઘળું નિયમાનુસાર નિશ્ચિતપણે ઠરાવી જ રાખેલું હોવાથી, તેના કાર્યમાં ખુદ તે પોતે પણ કાંઈ ફેરફાર કરી શકતા નથી, બધું નિર્માણ કરી જ રાખેલું હોવાથી ગમે તે પ્રસંગે અને ગમે તે સ્થિતિમાં,

તેનાથી ન્યાય સિવાય ક્યાભાવ બતાવી શકાતો જ નથી, માત્ર કર્મોનુસાર જગતનો વહેંચાર આવે છે, એવાં એવાં સિધ્ધાંતોને જ વળગી રહી સાધારણ સમજશક્તિના લોકોને યોગ્ય આપવાથી લાભ કરતાં હાનિ વિશેષ થવાનો સંભવ રહે છે, અને દુઃખનું ભયાનક પ્રસંગોએ સામાન્ય જનલોક પોતાની ખીરજ યોઈ દઈ નિરાશા અને નાસિં પાસીમાં નાસ્તિક બનતા બચે છે. એટલા માટે પરમાત્માના અસાધારણ અધિકારો વિષે પણ ખ્યાલ કરવાની આવશ્યકતા જણાય છે. તે માલિક પેલાના ખંદાઓ ઉપર પ્રસંગોપાત કૃપાદષ્ટિ કરીને ક્યાભાવ દેખાડવાની વેળાએ દયા જો ન બતાવે તો તેની અપરંપાર મોટાઈ અને મરણના ઘોરપણા વીશે મનુષ્યના મનમાં કનિષ્ઠ વિચારો ઉત્પન્ન થવા પામે.

બ્રિટિશ શહેનશાહનો જ હાખલો લઈએ તો જણાશે કે, ન્યાય અને ઇનશાફ કેવી રીતે કરવો તેના કાયદા કાનુનો ન્યાયાધિશે માટે મુકરર કરી દીધેલા હોય છે. ખુનીને ફાંસીની જ સજા, અને ચોરને કેદની જ શિક્ષા. આવી રીતે કરાવી આપેલા કાયદાની બહાર એક ઇચ પણ ન્યાયાધિશેથી ખીલકુલ જવાતું નથી; પરંતુ એક ખુનીને ફાંસીએ લટકતો બચાવવા સારૂ રાજ જ્યોર્જને તો અસાધારણ અધિકાર હોય જ છે. આપણાં રાજ્યના સઘળા નિયમો અને નિર્ણયોમાં પણ મહારાજા શ્રી સયાજીરાવના હુકમના અસાધારણ અધિકારની અપવાદ રૂપ કલમો તો હોય જ છે. એવા અસાધારણ અધિકાર રાજા જ્યોર્જ કે સયાજીરાવ મહારાજે પોતાના નિમેલા ન્યાયાધિશેને આપેલા હોતા નથી; તો જોકે તેમને માટે પણ દરેક કાયદાના અપવાદો તો કરાવી આપેલા હોય છે. જે રીતે Imperial Government—સાર્વભૌમિક અધિરાજ્યની મરજી, એ પણ એક કાયદો હોવાથી ચક્રવર્તિત્વ કહેવાય છે, જેવી રીતે ધર્મોદ્યક્ષનું ધાર્મિક ક્રિસ્ટી ફરમાન છેવટનું ગણાય છે, તેવી જ રીતે બધાં ધર્મોમાં એક મહામંત્ર હોય છે. આપણાં જરથોસ્તી ધર્મનું મહામંત્ર આ છે કે;

“યથા અંહુ વધયો અથા રતુશ, અર્ષાત, ચિત હયા વંધહેઉશ
દઝદા મનંધહો પયઓયનનામ અંધહેઉશ મઝદાઈ, ક્ષમેમયા

અહુરાઈ આ ઇમ દ્રેગુયો દદત વાસ્તારેમ.”

એટલે, જે પ્રમાણે એક પાદશાહને પોતાની ઇચ્છામાં આવે તે પ્રમાણે કરવાનો અસાધારણ અધિકાર છે, તથા જે પ્રમાણે ધર્મના સર્વથી એક ધર્મોદ્યક્ષ પોતાની મરજી પ્રમાણે ધાર્મિક કાર્યોમાં આચ અખત્યાર છે, તે જ પ્રમાણે જેહમન કહેતાં ઉચ્ચ મનની બક્ષીશે કરીને પરમાત્માનાં ઇચ્છિત કામો આપ અખત્યારીથી એવા કાળે પરમાત્માનો સ્વેચ્છા મુજબનો અસાધારણ અધિકાર સર્વ સૃષ્ટિ ઉપર ચાલે છે. શાયર ફિરદુસી પુસીનો પણ કેલ છે,

કે અખ્સદેહ ઉ અસ્તો દાર-દેહ ઉય; ખુશદ આતમાનરા નેમાર-દેહ ઉય.

સેતમ દીદેહરા ઉસ્ત ફર્હોરસ; મનાઝીદ આ નાઝેશે બે બે કસ.

તે માલિકે પાકે ગુપ્ત બક્ષીયો ઉતારનારો, અને સુષ્ટિની સાંભળ રાખનારો છે. ઉંઘા આકાશને અંદર ઉંચું રાખીને તેને શલ્યગારનારો પણ તે જ છે. જેમના ઉપર અન્યાય, ગેર ઇનસાફ, અને બુઝમ પડે છે તેમની ફરિયાદો સાંભળનારો સર્વથી છેલ્લો સર ન્યાયાધિશ પણ તે જ છે. તે માલિકના અસાધારણ અધિકાર વિશે કેઈએ પણ શંકા લાવવાનું કશું કારણ નથી. જેમ વેકાંતમાં, કુશન કે બાઇબલમાં વર્ણનો કર્યાં છે તેમ આખલા ધર્મમાં પણ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું છે કે;

“સ્પર્શ નામ અહિ, વીત નામ અહિ; દાત નામ અહિ,
પાત નામ અહિ, ગ્રાત નામ અહિ; જનાત નામ અહિ,
જનોષ્ઠ નામ અહિ; કુપ્રમાઓ નામ અહિ, કુપ્રમા-માત્ર
નામ અહિ; હસે-ક્ષો નામ અહિ, હસે ક્ષયર્થેતિમ
નામ અહિ; નામો-ક્ષો નામ અહિ, નામો-ક્ષયર્થેતિમો નામ અહિ.”

અહુરમઝદ કહે છે કે; “હું સંરક્ષણ કરવાવાળો છું. હું સર્વનો ખેરખાહ સર્વ વ્યાપક અધિકારી છું. ગુપ્ત બક્ષીયો ઉતારવાનો હું અધિકાર ધરાઉં છું. હું બધાનું પોષણ કરવાનો અધિકાર રાખું છું. સર્વમાં હું ખુબ સુખ સમજનારો છું સર્વજ્ઞ છું. હું મહારા આ બધા અધિકારોને પિછાનનારો છું. હું સર્વની વૃદ્ધિ કરવાનો સુખત્યાર છું. સૌનું કલ્યાણ કેમ કરવું તેના મંત્રોને હું જાણનારો છું. હું મહારી મરણ સુજળ મહારૂં પ્રભુત્વ, મહારી ખુદાવંદી ચલાવનારો છું; એટલું જ નહીં, પણ અસાધારણ અધિકાર વાપરીને હું મહારી ઇચ્છા પ્રમાણે મહારી હકુમત ચલાવી શકું છું.” ટુંકમાં, પોતાનું દિલ ચાહે તે રીતે સ્વેચ્છાથી પરમેશ્વરપણું ચલાવનારો જે પોતાને કહેવાડે છે, તે અસાધારણ અધિકાર ધરાવનારો જ હોવો જોઈએ. એટલા માટે હે ભાઈ, તેની અનદીક ગુપ્ત કયા માટે નિશંક નિસંદેહ રહી તેનું જ સ્મરણ ત્યારે નિત્ય કરતાં રહેવું જોઈએ.

ભાઈ વસર ! આજે દુનિયામાં સુદ્ધિબળ, કુનેહ, અને મનની શક્તિમાં તું મી. લોઇડ જ્યોજીથી ચઢિયાતો કોઈને પણ જોતો ન હશે. તે જેવા વિદ્વાન, મોટાં ભોજના મહાન પુરૂષે જરમન મહા સુદ્ધની છત થતાંને વાર પહેલું જ કામ શું કર્યું ? કાંઈ પણ કામ પાર્લામેન્ટ પાસે પ્રથમ ન કરાવતાં આખી પાર્લામેન્ટને સે વૂર્ જ દેવળમાં લઈ ગયો, અને સર્વ પાસે પરસ્પરદેગારની પ્રથમ બંદગી કરાવી, તે સંકેતોને ઉપકાર મનાવ્યો હતો. એટલે આવું બળવાન ભેજું જ્યારે ખુદાની હસ્તી, તેની મરણ, અને શક્તિ કમુલ રાખી તેની બંદગીનું કળ સમજે છે, ત્યારે આપણે પણ કમુલ કરવું જ પડે કે, જેને લોઇડ જ્યોજી માન્યો તેને આપણા જેવા અલ્પ મતિનાં માણસોએ કેમ નહીં માનવો ? જ્યારે ઇશ્વરની મહેરબાનીનો તેણે કાંઈ પણ સાર જોયો હશે ત્યારે જ તેને આવું સુઝ પડ્યું હશે ને !

યક રામ કહત કલમા, ન હુઆ કોઈ રે;
અર્ધ નામ પાપાન, મરા નીર લોઈ રે !
કર્મકી કેતીક આન, બીલગ વલઈ જાયેગે,
હાથીકે અસવાર, કુતે કયોં ખાયેગે ?

પરમાત્માએ સુકર કરેલી ગુપ્ત શક્તિઓ.

જે પ્રમાણે એક રાજા કે પાદશાહે નિમેલા ન્યાયાધિશે! અને અધિકારીઓ રાજાના બાંધીને સંપૂર્ણ કરી આપેલા કાયદાઓને પકડીને જ ન્યાય કરી શકે છે, અને જે પ્રમાણે તેમને કશા અસાધારણ અધિકાર નિયમ નિબંધની બહાર જઈને વાપરવાની સત્તા હોતી નથી, તે જ પ્રમાણે પરમાત્માએ નિમેલા અધિકારીઓ જેમને હોતો, ક્રિસ્તાઓ, ઇઝદો, અમશાસ્પંદો વિગેરે કહેવામાં આવે છે, તે સર્વને સાર્વભોમ પ્રભુ-સરકારે જે અલૌકિક કાયદા ઠરાવી આપેલા હોય છે, તે કાયદાની બહાર જઈને, પોત પોતાના અધિકાર વિરુદ્ધ, તે ગુપ્ત અનદીઠ શક્તિઓથી પણ અસાધારણ અધિકાર વાપરી શકાતા નથી; તે તો માત્ર પરમ તત્ત્વની સત્તાની વાત છે. “તુલસી રેખા કરમકી, મીટ શકે ના રામ” એવું જે સિદ્ધાંત તુલસીદાસે કર્મને વિષે કહ્યું છે, તે એવું કે નિર્માણ કરેલું તો રામ પણ ફેરવી શકતા નથી, પરન્વ તૂર્તજ તેમણે પાછું કહી દીધું છે કે; “મીટે તો અચરજ નહીં, પર સુમજ કિયો હય કામ.” ધર્મશાસ્ત્રોનાં ઘણાંક સૂત્રો ને મંત્રો ગહન અને ગુપ્ત છે, જેનું તત્ત્વ સત્ત્વ બધાં જ કાંઈ સમજી શકતાં નથી. માટે સર્વ ધર્મો જેના અધિકાર, અને જેની સત્તા વિષે ઓકમત હોય તેને મનુષ્ય માત્રે માન્ય રાખવાં જોઈએ. વળી ઘણાં લોકો જે તત્ત્વ કે સિદ્ધાંતની નિંદા કરતાં હોય તે જ અધર્મ ગણાવો જોઈએ. “પરમાત્માની ઇચ્છા ગમે એ પ્રસંગે ગમે એવી થાય”--એ સૂત્ર જો નહીં ગ્રાહ્ય કરવામાં આવે તો સૃષ્ટિ રચના એક ગુલામી બંધન થઈ પડી નાસ્તિકપણું વધી જાય. જો તે માલિક પાક પોતાના કોષની તસવાર બહાર કાઢે તો પેગમ્બરો, પીરો અને વલીઓ પણ પોતાનું મોહું છુપાવશે; અને જો તે સાહેબ કૃપાદ્રષ્ટિ કરશે તો કુપ્ટ જનોને પણ સજ્જનોમાં હડસેલી દેશે. “સર્વ ધર્મને મૂકીને કર આશ્રય સુજ એક; શોચ મા કર હું છોડાવીશ, સર્વ પાપથી છેક.” આ ભગવત ગીતાનું વાક્ય છે. મીંઠ આડલો અને તેનો સાથી નાસ્તિક મતના હતા. પ્રભુના અસાધારણ અધિકારને તે માનતા ન હતા. પરમાત્મા જેવી કોઈ અનદીઠ શક્તિ હોય તો તે હવે નિઃસત્ત્વ અથવા અણુધિકારવળી અને અશક્ત થઈ પડેલી શક્તિ હોય એમ તેનો મત હતો. જ્યારે તે એક પ્રસંગે રેદ્દેની મુસાફરી કરતો હતો ત્યારે તે જ રેદ્દેને એક અતિ બચકર અકસ્માત નડયાથી સઘળા આસ્તિક ઉતાડ્યો કચડાઈને માર્યા

ગયા, અને એકલો પેલો નાસ્તિક સાથી જ બચી જવા પામ્યો. વળી તેને જરાએ ઘસારો કે ઘોકો પણ લાગ્યો નહીં ! તેને હવે લાગ્યું કે, શાસ્ત્રિય રીતે જોતાં પણ આ અકસ્માતમાં એક પણ જીવડો બચવો જોઈતો જ ન હતો, છતાં તેને એકલાને જ કોણે બચાવ્યો ! આ અસાધારણ બનાવમાં કોઈ પણ એક અદ્ભુત અલૌકિક શક્તિનો અણીદંડ હાથ હોવો જ જોઈએ, એમ તેને લાસવા લાગ્યું.

નસર:—કેટલાક વખતથી મહુને એવી ને એવી જ કલ્પના થયાં કીધી, કે જ્યારે સર્વ કાંઈ કર્મ પ્રમાણે જ બને છે, જ્યારે સઘળું કર્મને જ અવલંબીને ચાલે છે, ત્યારે ભક્તિ, પવિત્રાઈ, સત્ય, આસ્તિક ભાવ કિંવા નાસ્તિક ભાવ એ સર્વ શું કરી શકે ? પરમાત્માની સત્તા જ જો એકવાર નિશ્ચિત થઈને પ્રભુતા જ જો મર્યાદાવાળી હદ બાંધેલી જ બનેલી છે, તો પરમાત્માને શું કાંઈ જ અધિકાર રહ્યો નથી ? એટલામાં તા. ૬ઠી જુલાઈ ૧૯૨૧ ના દિવસે આપણે ત્યાં જ એક એવો ભારે અકસ્માત બનાવ બન્યો. માળ તૂટી પડ્યો, પરંતુ આખું માળ્યું આપણા ઘરમાં વસનારાંના માથા સૂધી આવીને અદ્ધર હવામાં જાણે અટકી જ પડ્યું !

વિરાડ:—ત્યારે આ ચમત્કાર તે વેળાએ કોણે કીધો હતો ? શુદ્ધવાકર્ષણ અને શક્તિનું ગૌરવ (Force) કોણે અટકાવ્યું ? એક સર્વ વ્યાપક અને સર્વ શક્તિમાન મહાન શક્તિ, જેને અસાધારણ સત્તા હતી, તેનો જ એ મોજેજો હતો લાઇ. મુ'બઇમાં ત્રણ માળની એક ઉંચી હવેલીની બારીમાંથી ૪-૫ વર્ષનું બાળક જમીન ઉપર નીચે પટકાઈ પડ્યું છતાં, મુ'બઇની જ ભૂમિના શુદ્ધવાકર્ષણ (Attraction of Gravity) નો કાયદો કોણે તોડ્યો, કે તે બાળકને સલામત હસતું રમતું, જીવતું જાગતું ઉંચકી લેવામાં આવ્યું ? મહી નદી ઉપરના ઉંચામાં ઉંચા રેલ્વે-પુલ ઉપર ડબામાંથી એક પારસી છોડી ઉથલાઈ પડી, પુલની વચ્ચેમાં થઈને નદીમાં સરકી પડી, ત્યાં તે ટ્રેનનો ગાર્ડ તેણીનો બાપ મૂકાયો હતો, સાચે માતા બેઠી હતી, તેણીએ એલામની સાંકળ ખેંચવાથી બાપે ગાડી ઉભી રખાવી, અને નદીમાં ઉતરીને તે છોડીને જરા પણ ઇજા વિના તેણીનો ગાર્ડ-બાપ સાજી સમી ઉપર ઉંચકી લાવ્યો, ને ગાડી સડસડાટ પાછી ચાલી. ત્યારે હાં પણ Force નો કાયદો બાજુએ મૂકનાર અસાધારણ સત્તા ધરાવનાર કોણ હશે ? પરમાત્મા.

Mercy is an attribute to God Himself, and earthly power doth show then likest God's when mercy seasons justice. —Shakespeare.

કમનો કર્તા કોણ ? ચૈતન્ય શું કર્મમાં છે કે કર્તામાં ?

મનુષ્યના મનમાં જ્યાં સૂધી એવા જ પ્રકારના નિશ્ચયો દ્રઢપણે જડ થાલી રહ્યા હોય છે, કે આગલાં પાછલાં કર્મોનુસાર જે તે નિર્મોણ થઈ ચૂકેલું જ હોય છે, જેમાં પરમાત્માથી પણ ફેરફાર કરી શકાતો નથી, ત્યાં સૂધી એક જ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થયાં

કરે છે કે; “જ્યારે કર્મ ન હતું ત્યારે કર્મને કોણે અને શા કારણે ઉત્પન્ન કર્યું?” એવા વિચારથી નવા નવા નિશ્ચયો માનવીની કલ્પનામાં પ્રવેશ કરી શકતા નથી, અને ખુદાતાલાની અસાધારણ સત્તાના ખ્યાલાતો મૂળ ઘાલી શકતા નથી. આગલા વખત ઉપર બોળા ક્રિસ્ટી લોકો માનતા હતા કે, ઇસ્ટરના તહેવારો ઉપર સૂર્ય-નારાયણ નાચે છે ! જેઓ પ્રભુની અદ્ભુત સત્તા અને કળાને માનતા હતા, તેમને ઇસ્ટરના દહાડાઓ ઉપર સૂરજ નાચતો પણ દેખાતો હતો ! દરેક ન્હાનાં જીવજંતુની બનાવટને પણ માણસ જો સમજી શકતો નથી, તો જે અનંત છે તેને તે કેમ સમજી શકે ? જે મહાન બાને, જે મહા અદ્રશ્ય શક્તિએ લાખો પૃથ્વીઓ અને લાખો આકાશો ઉત્પન્ન કર્યાં છે, અને જે ઇચ્છા કરે છે કે; “આમ આમ થાવ !” તો તે પ્રમાણે થઈ જાય છે; “કુન ક્ય કુન !” એવો જેનો હુકમ નિકળતાં જ બધી સૃષ્ટિ રચના થઈ જાય છે; પ્રલય પછી જેનો ધ્વનિ “ઝૈંકાર” નિકળતાં જ બ્રહ્માંડ બને છે, તેની અસાધારણ સત્તા કર્મના કાયદાને પણ બાળી ભસ્મ કેમ ન કરે ? જે કર્તાએ સર્વ કંઈ ઉત્પન્ન કર્યું છે, અને જે બધી વાતો દરેક પળે જાણનારો સર્વજ્ઞ છે, અને જે સર્વ શક્તિમાન કહેવાયો છે, તે આપણો અહુરા, જળ હોય ત્યાં સ્થળ, અને સ્થળ હોય ત્યાં જળ પલકવારમાં કરી શકે છે; રજની પર્વત ને પર્વતની રજ ધડીવારમાં કરી શકે છે; ઘાસનાં તણખાંને પત્થર અને પત્થરને તૂણ બનાવી શકે છે; અગ્નિનો કાયદો ઉજ્યુતાને લઈને વસ્તુઓને બાળી નાખવાનો છતાં તેને ઠંડો ગાર કરી દઈ તે ઉપરથી માણસોને ચલાવી શકે છે; હીમ અગ્નિ થાય અને રાયનો રંક કે રંકનો રાય પલકારામાં થઈ શકે છે, એ તેની અસાધારણ સત્તાનું પરિણામ સમજવાથી ઇનશાનને શાણુ આવી શાન્તિ જ થાય છે. He changes a fly into an elephant. તે સાહેબ એક માખીને હાથી પણ બનાવવાની સત્તા ધરાવતો ગ્રીક પ્રિલસુફો માની ગયા છે; કેમકે

જુઝ અઝ રાયો ફરમાને ઉ રાહ નીસ્ત;

ખુરો માહ અઝીન દાનેશ આગાહ નીસ્ત.

તે પરવરદેગારના હુકમ અને ઇચ્છા વગર બીજી કોઈ રીતિ જ નથી. સૂર્યને અને ચંદ્રમાને પણ તેની સત્તાની ખબર હોતી નથી. રંકના રાય કરવાનો તેનો જે અસાધારણ અધિકાર તે થકી જ તો ડેલીમ જીલ્લામાં, અયુ મુબ્તલિ બોહિયા નામનો ઇરાની માછી, જે લાચાર સ્થિતિમાં તેની દયા માગતો હતો, તેના ત્રણ દીકરાઓ ઇમાદ, રૂકન અને મોયઝને રાજપાટ આપીને એકદમ તેણે રાજાઓ બનાવ્યા હતા ! એવો સૃષ્ટિનો કારભાર ચલાવવામાં પરમેશ્વર જે સંપૂર્ણ સત્તા પોતાના જ હાથમાં રાખી રહ્યા છે, તેથી જ સૃષ્ટિમાં સઘળે સુંદરતા લાગે છે, ને બધે આનંદ પણ પ્રસરી રહ્યો છે, અને તારાઓ પણ એવાં ગીતો ગાય છે કે, “આપણુ સઘળાઓને બનાવનારા હાથોમાં અલૌકિક સત્તા છે.” પણ પંખીમાં કે

સૌ જીવજંતુમાં તેમ જ સૌ મનુષ્ય માત્રમાં કે દેવતાઓમાં ઓતપ્રોત બસ તે પરમાત્માની જ સત્તા વ્યાપી રહેલી હોવાથી, જ્યાં જ્યાં જ્યાં ને કલ્પનાઓ કર્યે ત્યાં ત્યાં, પરમાત્માની જ હીલા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તેના બિંબેના વિચારે દ્રઢ કરવાથી જ આપણને આપતો કે અકસ્માતોનાં દુઃખોનો પડછાયો પણ જણાશે નહીં. જે થવાનું તે જ થશે, એવી માન્યતા રાખી રહેનાર ઇનશાન, જે સર્વ કાંઈ પરમાત્માની અખંડ શક્તિમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેની અપાર શક્તિ, અસાધારણ સત્તા, અખુટ ઈચ્છા, અને અનંત રહ્યાપણમાંથી સર્વ કાંઈ જે તે વખતે નિપજે છે એવું માનતો નથી, એટલું જ નહીં, પણ જેમ કવિ પોષ કહે છે તેમ, બેહુક વિસ્તારવાળા અને અખંડ સત્તાવાળા જે સાહેબના આપણ સઘળા ભાગે છિયે, તથા તેની ઈચ્છા અને અધિકાર એ જ જેનું શરીર છે, એવું પણ માન્ય રાખતો નથી, તે બંદો ઇશ્વરની ભક્તિ, અહ્માતાલાની નિમાજ, અને ખુદાવીંદની બંદગી કરવામાં બેદિલ થઈને દુઃખી જ થયાં કરે છે. આવું વગર સમજનું પ્રલ કાંઈ સંઘરવા ભેગ થઈ પડતું જ નથી. ઇશ્વરની ઈચ્છા વિષે મનમાં જેવી ભાવના સ્ફુરતીને પ્રગટી નિકળે છે, તેવીજ ભાવના બહાર પ્રગટી નિકળે છે. પ્રભુની અસાધારણ ઈચ્છા અને અખંડ સત્તાનું સ્મરણ કરનાર તો પ્રભુનાં સાક્ષાત્ દર્શન લઈ તેને પ્રત્યક્ષ દેખે છે. માત્ર એક જ માણસની બંદગીના પ્રવાહો આકાશ વેર ઉડીને વિશ્વના આખા વાતાવરણને (Atmosphere) શુદ્ધ કરી મેલે છે, ત્યારે તમામ જગતની બંદગીના વાતાવરણનો તો ખજનો ને ખજનો દાદારની દરઘામાં ભેગો થયો છે, અને તે ખજનામાંથી જ ખાસો આમને બળ ને ફળ મળે છે. બંદગીથી ભેગો થયેલો લાખો વરસનો ખજનો ખુટતાં ખુટતો નથી, અને તેથી જ આ જગત ટકી રહ્યું છે.

સેવકન મરરા ચુનાં ચુન તવાં;

શખો રૂઝ ખુદન બ પીશશ નવાં.

ખુદાવદે ગરદનદેહ ખૂરશીદો રાહ;

રવાંરા બ નેકી નુમાયનદેહ રાહ.

ભાઈ ! તહારાથી ખની આવે એટલી પાક દાદારની બંદગી કર. અહોનિશ તે મહાન આપના ચરણે નમતો રહે. સૂર્ય અને ચંદ્રને તે સાહેબની આગળ તું નમતા ને નમતા જ બેતો રહીને તહારા આત્માને શુદ્ધ માર્ગ દેખાડનારા તે રાહબર સાહેબના નમસ્કાર હરદમ અહર્નિશ કરતો જ રહે.

આત્મિક બળ.

આપણો આત્મા ઉચ્ચ શુભેથી ઓતપ્રોત ભરપૂર છે. આત્મા કે પરમાત્માની સંપૂર્ણ સત્તા આગળ કર્મના દોષની બિસાદ શી હોઈ શકે ? આપણા પરવરદેગારની વખતો વખત આપણા ઉપર ઉતરી આવતી દયાની કુદ્રતનું ચિંતન

કરવાનું છોડી બેસીને, આપણામાં જે દોષ નથી તેનું ખ્યાલી ને ખાલી વિભાસણ કરવું એ ભગવત-સત્તા વિષે શંકાશીલ રહેવા જેવું થાય છે. પ્રભુ જે છે તે જ માફી આપનારો છે, રહેમિયત અને દયાનો ભંડાર છે, એ સત્ય વાતને નહીં માનતાં ભક્તિને પણ વિસારી દઇને એકલાં કર્મને કૂટ્યા કરવાથી અનર્થ પણ થાય છે ભાઈ. જે ભકતો પરમાત્માની સ્વતંત્ર સત્તા ને ઇચ્છા વિષે સંપૂર્ણ છે, તેઓ તો તેલની કડકડતી ગરમ કઢામાં પડતાં પણ ડરતા નથી; કરવત વડે વહેરાતાં પણ ડગભગતા નથી; ગળાં ઉપર છુરી ફરતાં પણ ધુજતા નથી; એવી કૃતિને ચમત્કાર કહેવામાં આવે, અને તેવા ચમત્કારને નમસ્કાર થાય એમાં નવાઈ શી છે? જેઓ યકીન કે હિમાન વગરના હોય તેમને જ ઇશ્વરિ અસાધારણ સત્તા ઉપર વિશ્વાસ હોતો નથી. માણસ પોતાના આત્માનું મહત્વ ને ઉચ્ચપણું ભૂલી ગયાથી જ જરા જરામાં ભય પામી શંકાયુક્ત બને છે.

“The human Will, that force unseen,
The offspring of a deathless soul,
Can hew a way to any goal,
Though walls of granite intervene.”

કર્મ ઉપર પ્રભુની અદ્ભુત સત્તા.

ગોવીંદ સ્વામી સ્નાન કરીને પવિત્ર થયા ત્યારે કુકર પાપી તેમના સરીર ઉપર મૂતર્યો, તોયે તે પાપીને શિક્ષા ન કરતાં તેને ભક્તિને માર્ગે પ્રભુએ કાં લગાડ્યો? ફરી ફરીને જુથ્યકે નંદરાસને ડાંખેા માર્યા છતાં તેના કર્મ તરફ ન ભેતાં પ્રભુએ તેના ઉપર કર્ણા કરીને જળની શીતળતામાં શા સાફ રાખ્યો? હરિનો જે પૂર્ણ ભકત અંબરિષ, તેને દુર્વાસાએ ઘણોએ દુઃખી કર્યો તો પણ દુર્વાસા મૂનિનાં આ કુકર્મ તરફ નજર ન કરતાં તેનું રક્ષણ જ કર્યા કીધું; એમ કાં? ઠગ લોકે જયદેવના હાથે કાપી નાખી તેને કૂવામાં નાખ્યો તેવા ઠગોને તે જ રાજા પાસે પુનઃવીને સુખ કાં અપાવ્યું? વાઘની ખીકથી પારધીને વશ થયેલ લાનરી પારધીના ભરોસા ઉપર સ્ત્રી, અને તે પારધીએ જ દગો કરવા છતાં તે પારધીને પ્રભુએ સ્વર્ગમાં કાં મોકલ્યો? હરિજનને લુટારાએ લુટીને તેને કાપી નાખ્યો છતાં તેનાં દુષ્ટ કર્મ તરફ ન ભેતાં ઉલટો અમુલ્ય હીરો તે જ લુટારાને આપી સંતોષવાનું શું પ્રયોજન? ઠગ વાણિયાનો વેશ લઇને નારાયણે પોતાના સેવકની જ સ્ત્રીને કાં મારી નાખી? એ સર્વમાં ઇશ્વરની ઇચ્છા, સત્તા, ભેદ, અને અસાધારણ અધિકાર શું આપણે અનુભવતાં નથી? જ્ઞાની કિવા ભકત જે તેની ઇચ્છાને વગગી રહ્યો છે એ બંને પ્રભુના જ પુત્રો છે, પરન્તુ જ્ઞાની છે તે સમજણો છે, માટે જ મોટો દીકરો કહેવાય છે, અને ઇશ્વરની જ એકલી સન્તાને માનનારો ભકત તો ન્હાના બાળક જેવો હોવાથી ઇશ્વરને

પોતાના ન્હાના દીકરા ઉપર તો વડા દીકરા કરતાં પણ વિશેષ વહાલ હોય છે. અર્થાત્, જ્ઞાની કરતાં પણ અજ્ઞાની હોય ને ભક્ત હોય, તથા ઇશ્વરના અસાધારણ અધિકાર પ્રત્યે અવલંબીને રહેલો બંદો (ભક્ત) હોય તો ઇશ્વરની દયા પ્રાપ્ત કરવા ઉપર જ તે બેઠેલો હોવાથી તેને પ્રભુ તરફથી દયા જ મળે છે.

ભક્ત બાલ બડ આંની સુત, જુગમ જની જદુરાધ;

પેં ન ખ્યાર બાછત્ય વહાં, સીસુ પેં અતિ અધિકાધ.

શ્રવણાવમાં જ ધાસ્તી રહે છે, ઇશ્વરભાવમાં બિવાનું હોતું જ નથી. પ્રભુની ઇચ્છાના ભાવ ઉપર આનંદે રહેવાય. પરમાત્મા સર્વદા આપણા રક્ષક છે, દયા રાખનારા છે, એવું માનનારા શ્રવણે કર્મનો ભય ક્ષુદ્ધક જણાય છે. જે ઘડીએ પ્રભુના અધિકારમાં શ્રવણ અવિશ્વાસ કરે છે તે ઘડીએ જ તેને ભય લાગવા માંડે છે. આવી તેવી સાવધગિરી નહીં રાખીશ તો અમુક તમુક વિપત્તિ આવી પડશે, એવું અભિમાન રાખવા માંડતાં જ અંતઃકરણ ધુજવા માંડે છે; કેમકે ભગવાનની અમર્યાદ ને અનંત સત્તા મર્યાદિત અને અંતવાળી ભાસતાં જ આપણે અવિશ્વાસ થાય છે. ગમે એવડી સાવધાનગિરી કરતાં ઇશ્વર ઉપરની ગમે એવી શ્રદ્ધા જ બળવાન થઈ પડે છે. અહુનવદ ગાથામાં એક કહેવત કહી છે કે; “અથાનો અંબહત યથા હવો વસત.” એટલે કે, “જેવી પરમાત્મા ઇચ્છા કરે તેવું અમને થશે!” ટુંકમાં, ઘણીવાર કર્મનું ગૌણત્વ અને ઇશ્વરની ઇચ્છાનું પ્રાધાન્ય કહેવામાં આવ્યું છે. કેમકે, જ્યારે કર્મની હસ્તી નોતી ત્યારે પણ કર્મને ઉત્પન્ન કરનારો પરમાત્મા તો હતો જ હતો. કર્મનો જે ઘડનાર તેની સત્તા બહાર તે હોય જ નહીં. કાયદો ઘડનાર અને કાયદાની અમલ બજાવણી કરાવનાર જે મહાન રાજ્ય-સત્તા તે સત્તાના અધિકારમાં જ તે કાયદો ગમે તે પ્રસંગે રદ કરવાનો, તે કાયદામાં સુધારો વધારો કે ઘટાડો કરી ફેરફાર કરવાનો, કિંવા અમુક મુદત સૂધી મુલતવી રાખવાનો અસાધારણ અધિકાર હોય જ છે. જો કર્મના કાયદા ઉપર ભૂતકાળની સત્તા ખુદાની જ ગણાય, તો વર્તમાન કાળ કે ભવિષ્ય કાળમાં, તે શહેનશાહોના શહેનશાહ અને બ્રહ્માઓના બ્રહ્માની સત્તા નિર્મુળ થએલી માનવાને આપણી સાધારણ બુદ્ધિ પણ ના પાડે છે. જે પ્રસંગે અમુક કામ થવું જોઈએ અને અમુક કામ થવાનું હતું તે ન જ થવું જોઈએ, એવો પરમાત્માને સંકલ્પ થાય, અને તેની ઇચ્છા મુજબનો હુકમ થાય ત્યારે માણસ ભતનું સઘળું ડહાપણ અને બધી અક્કલ એક કોરે જ રહી જાય છે.

ચુ બાયસ્તેહ કારી બુવદ ઇઝદી;

બ યક સુ રવદ દાનેશો ખેરદી.

દ્રષ્ટાંતથી સિદ્ધાંતની સમજૂત.

જેઓને પરમાત્માની સંપૂર્ણ સત્તા વિષે સંપૂર્ણ ભરોસો છે તેઓને તો

કોઈ કાલ્પનિકે માની લીધેલા કાચદાથી અંતરાય આવે જ નહીં. એકવાર એક વહાણ ઉપર સ્વામી કરી, પરસ્પર અત્યંત પ્રેમ રાખનાર ધણી ધણિયાણીનું એક બેડું, સમુદ્રની સફર કરતું હતું; એવામાં ભારે તોફાન ચઢી આવ્યું, અને વહાણે ડાળા ખાવા માંડ્યા. બધા મુસાફરો નિરાશ અને નાઉમેદ થઈ ગભરાટથી કોલાહોલ કરવા લાગ્યા. પરંતુ પેલી સ્ત્રીનો ધણી, જેટલી પણ બચવાની યુક્તિ સુઝી એટલી કરવા લાગ્યો. કેટલીક વારે તેણે પોતાની સ્ત્રીને એક ખુણે દિલગીરીથી બેસીને આંસુ પાડતી દીડી. એટલે તે તેણી પાસે ગયો, અને ખુદાઈ શક્તિ તથા કુદ્રતની અપરંપાર સત્તા વિષે તેણીને બહુ બહુ સમજાવતાં બોલ્યો કે;

અગર મેહેર બા કીન ન ચામીઝદી;

સેતારેહ કે ખેશમશ ફેર રીઝદી.

પરવરહેગારે જો કહેરની સાથે મહેર ભેગી નહીં હોત, કીના બેડે કયા બેડી ના હોત, તો આકાશ ઉપરના એકે એક તારાઓ જમીન ઉપર ખરી પડ્યા સિવય રહેત નહીં. એટલામાં તો તુફાન બેહદ વધી પડ્યું. તે વહાણ હવે ખડક ઉપર અથડી પડવાની તૈયારીમાં હતું; જેથી તે સ્ત્રી બોલી:—“મહારા વહાલા ખાવીંદ ! હવે ગભરાટનો પાર રહ્યો નથી. કંઈ પ્રાણ આવ્યો છે. જે વખત ભય છે તેટલામાં વહાણ દરિયાની તળે જઈને અથવા ખડકને લાગીને આપણ બન્નેને મૃત્યુના મુખમાં થોડી જ પળમાં મૂકી દેશે; આમ છતાં તમે ડાહી ડાહી વાતો કરીને શાયરી ચલવવા જેટલું ઠંડું કાળજી કેમ રાખો છો ?” આ સાંભળીને તેનો ધણી વહાણના બીજા ભાગ તરફ દોડ્યો, અને એક તલવાર લાવી મ્યાન બહાર ખેંચી કાઢી સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યો:—“ખ્યારી ! હું હવે ત્હારું ખૂન કરું છું; કેમકે આમ પણ તો તું મોતનાં જ ડાચામાં છે, તો વહેલી મરશે તો શું મુબયકો છે ?” બાયડી મૂગી બેઠી; એટલે પુરૂષે પૂછ્યું:—“કેમ છે ? તું પણ હવે ઠંડે કાળજે કેમ બેઠી છું ? શું ત્હને આ શમશેરના ફટકાનો ડર નથી લાગતો શું ?” સ્ત્રી કહે:—“વહાલા સ્વામી ! આ તમે જે તલવાર ઉગામી છે તેનો કિંચિતે ભય કે ધાસ્કો મ્હને તો લાગતો જ નથી, કાંકે મ્હને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે કે, આ તલવારની મૂઠ મહારા ને મહારા જીવભાન, દિલભાન, જીગરના દોસ્તના હાથમાં છે, જે મહારા જાનને તો શું, પણ મહારા એક બાલને પણ અળવળ આવવા દેનાર નથી, એવો મ્હને ભરોસો છે. આ મહારી ધીરજ કુદ્રતી હોવાથી મ્હને જરાએ બીક કે ગભરાટ લાગતો જ નથી.” આ વચન સાંભળી પુરૂષે તલવાર પાછી મ્યાન કરી કહ્યું:—“મહારી ખ્યારી ! તું ખાતરીથી માનજે કે, ત્હારા શુભેચ્છક ખેરખાહ ખાવીંદના હાથમાંની તલવારથી જેમ ત્હને ત્હારો બાલ પણ લગાર વાંકો થવાની ચિંતા લાગતી નથી, કેમકે હું ત્હારો ખાવીંદ જે ત્હારો રક્ષક કહેવાઉં, તે ત્હારું સંરક્ષણ કરનારના હાથમાં રહેલી તલવારની મૂઠ જ્યાં સૂધી તેના જ હાથમાં રહેલી છે ત્યાં સૂધી. ત્હારે

કશે ગભરાટ કરવાનું કારણ નથી, તે જ પ્રમાણે આપણા સંસારનું કે આપણા વહા-
ણનું સુકાન તે પરવરદેગાર ખાવીંદના હાથમાં રહેલું છે, એમ જ્યારે તું ખાત્રીથી
માનશે, ત્યારે ત્હને સમુદ્રના આ ભયાનક તુફાનથી પણ જરાએ ધાસ્તી કે ગભરામણ
લાગશે નહીં ! ભલેને તુફાન ચોવડું વધે, છોને ગમે એ બધા કાં નહીં આવે, તોપણ
તે માલિકની મરજી આપણને બચાવવાની જ હશે તો આવા ભયાનક તુફાનથી
પણ આપણને કશુંએ થનાર નથી ! ” આખરે તુફાન નરમ પડ્યું, ને વહાણ
બંદરે પહોંચ્યું.

કસ અઝ ખાસ્ત યઝદાં ન યાખદ રહા;

અગરચે છુઅદ દર દમે અઝદહા.

એક માણસ કદાપિ અઝદાનાં ડાચાંમાં કાં જઇ પડ્યો ન હોય, તોપણ ઇયાળુ
પ્રભુના હુકમ અને ઇચ્છા વિરૂધ્ધ કાંઈએ થઇ શકનાર નથી. પ્રભુની અચાનક સહા-
યનું, ગુપ્ત બક્ષીશનું અને ગેળી બસારતનું કામ એવું છે, કે જેમ આંખનાં પોપચાં
આંખમાં અચાનક કે ઓચિંતો ધૂમાડો જવા દેતાં જ નથી, અથવા કાંઈ લાગી વાગી
જતી વખતે જેમ એ પોપચાં આપોઆપ બિડાઈ જઈને બહારની તુચ્છ સત્તાને
પોતાનામાં પ્રવેશ થવા દેતાં નથી; પરંતુ ખ્યારી આંખના પ્રેમનો જ વિચાર કરે છે,
તે જ પ્રમાણે પ્રેમના ને ભાવના ભૂખ્યા લગવાન તો પોતાના બંદાઓની લાગણી
ભરેલી ભક્તિનો જ વિચાર કરે છે.

The quality of mercy is not strain'd,

It droppeth as the gentle rain from heaven

Upon the place beneath.—*Shakespeare.*

નસર:—“ શું ત્યારે કર્મનો કાયદો પણ નાંખી જ દેવાનો છે ? ”

વિશ્વાર:—કર્મનો કાયદો કાંઈ ખોટો નથી, પરંતુ એકલા એ કાયદાથી જ
ખુદાઈ સત્ય શોધી કઢાએલું છેવટનું માનવાને તમારી મનોવૃત્તિ ના જ પાડશે. આસે-
સીલ્લોસ હમેશાં સ્ટોઈક પંથવાળાઓની સામે થઈને કહેતો હતો કે; “ કર્મ વિષે
છેવટનું સત્ય શોધી કાઢવાને માટે મનુષ્ય માત્ર લાયક નથી.” કાર્નિડાસે આ વાદ-
વિવાદ સંબંધે છેલ્લા શબ્દો આ કહ્યા હતા કે; “ કુદ્રતમાં તત્વની સત્યતા શી છે તે
પિછાનવાને માણસની શક્તિ કાંઈ જ નથી.” મનુષ્ય જ્યારે પરમાત્મા ઉપર શ્રદ્ધા ને
ચક્રીનદારી વધારતો જ જાય છે, અને ખીબાં ત્રીમં બંધોને તુચ્છ સ્વીકારતો જાય
છે, ત્યારે જ તે વધારે ને વધારે દૃઢતાથી ઇશ્વરની ઇચ્છા અને તેની સર્વોપરિ
સત્તામાં માન્યતા રાખતો થઈ તે પરમ આનંદ મેળવતો જાય છે. કર્મના કાયદાની,
જાળ મનુષ્યને માથે હોય, પરંતુ પ્રભુને તે બંધન કતાં નથી જ.

અલૌકિક બનાવો ઉપર મન લગાડો.

અગમ્ય રૂપિ નામના જતિએ ઇં ૦ સં ૧૯૦૪ ના બનેવારીમાં પોતાની વિલાયતની મુસાફરી વેળાએ માત્ર સંકલ્પ વડે કેટલોક વખત સૂષી પોતાના હૃદયના અને નાડીના ધબકારા બીજકુલ બંધ પાડી રાખી થોડાવાર મરણ પામીને મોટમોટા કર્મવાદીઓને સ્તબ્ધ કરી મેલ્યા હતા, એ વાત પ્રસિદ્ધ છે. તે વેળાએ વૈદકિય શાસ્ત્રનો કાયદો પણ કયાં ગયો હતો ? એજ શુરૂ પરમહંસે ઇં ૦ સં ૧૯૦૨ માં પ્રોં મેક્મથુલરને તથા પ્રોં કાર્પેન્ટરને પણ પોતાનો સંકલ્પ કરીને ઉપર પ્રમાણે મુએલા જેવું પોતાનું પ્રેત બતાવી માણસ બને કહેલો વૈદકિય કાયદો ખોટો પાડ્યો હતો. હોલ્ટ વંશના પત્રો આ વાદવિવાદમાં પૂરવાર કરી આપ્યું હતું કે; “ માણસની કલ્પનાએ ઉપસ્થિત કરેલા કાયદાથી કરીને નહીં, પણ પ્રભુની સત્તા જ ચાહે તો રંકને રાય અને રાયને રંક બનાવી શકે.” શાયર ફિરદુશીનું વચન પણ એજ છે કે;

યું યજ્ઞં કસીરા કુનદ નેક બપ્ત;

બી કાશીશ ઉરા રસાંદ બ તપ્ત.

પરમેશ્વર જ્યારે કોઈ એકના ઉપર નવાજુશ કરવાની ઇચ્છા કરે છે ત્યારે વગર કર્મ કરે તેને તત્ત્વ ઉપર લાવી બેસાડે છે. બંદાની મુરદ પાર પાડવાની સત્તા તે સાહેબ ગમે ત્યારે પણ વાપરવાને સ્વતંત્ર જ છે.

સખક ૩૩ મો.

દીનદારને પ્યાર સત્યનો-દીન દૂખાડેને પ્રેમ હગાનો.

Thou wilt not leave us in the dust:

Thou madest man, he knows not why,

He thinks he was not made to die;

And thou hast made him; Thou art just.

Tennyson.

ઇ. સ. ૧૮૬૪ ના એપ્રિલ માસમાં જ્યારે ભરૂચમાં કોલેરા પ્રાટી નિકળ્યો, ટપોટપ માણસો મરવા લાગ્યાં, અને કાંઈ ઉપાય રહ્યો જ નહીં, ત્યારે ત્યાંના એક ધર્મી જરથોસ્તીએ એક દરેહમેહેરમાં બસાઇને છ દહાડા વેર રાત ને દહાડો બેસીને અહુરમઝદની આરાધના ને આભેજી કર્યા કીધી. આટલા દહાડા તે સવારે એક પાન ને એક એલચી ખાતો, અને રાતે માત્ર એક દૂધ અને એક બેડાંની ચાશની કયાં સિવાય બીજાં બધાં ખોરાક ત્યાગ કરીને કોલેરા એકદમ દફે કરવા સાડુ ખુદાને આભેજી કર્યો કરતો. છેલ્લે દહાડે તેણે હસ્તુર મોબેદોને દરેહમેહેરમાં બોલાવીને મોટું જશન

કીધું. નીરંગદીનથી પોતાને શુદ્ધ કીધો, સઘળાં કપડાં સુફેદ પહેયાં, અને જશનમાં જઈ બેઠો. છેવટે ઇશ્વરની બહુજ આબેજી કરીને સર્વ મોબેદોને આશોકાદતુ' દાન કર્યું. ગરીબ બેહુદીનોને પણ દાન આપ્યું. અહુરમઝદે પોતાના અસાધારણ બળ વડે તેને તે જ દિવસથી આ દુષ્ટ રોગનો એકાએક ને એકદમ અટકાવ કર્યો હતો ! શું બાઈ, આવા બનેલા બનાવોને પણ તમે ખંદગીના બળ અને ફળ તરીકે ગણવાની ના પાડી શકશો ? નહીં જ.

To bless God for mercies, is the way to increase them.

बन्धुरात्मात्मनस्तस्य यैने वास्तात्मनाजितः ।

सयव नियतो बंधुः सयव नियतो रिपुः ॥

પરમ આત્માથી જે આત્મા વશીભૂત થયેલો છે તે પરમ આત્મા જ આત્માનો બંધુ છે. તે આત્મા જ હમેશનો શત્રુ અને હમેશનો મિત્ર થઈ રહેલો છે. ફીગવાસા છે તો ધનુષનું કામ જ શું છે ? શસ્ત્ર છે તો ભયમનું શું કામ છે ? ભયમ હોય તો અંગનાનું શું કામ ? અંગના છે તો કામનો દ્વેષ શા સારૂ કરે છે ? ઇશ્વરની ઇચ્છા જ બળવાન છે તો કર્મનું શું પ્રયોજન છે ? અહુરમઝદને અસાધારણ અધિકાર છે તો ખીજો અધિકાર કે સત્તા ચલાવનાર ખીજું છે જ કેણું ? બાઈ, ખુદાની સત્તાની ધરાબર કોઈને ગણ્યો જ મા. કરાર તોડવા પહેલાં તેની ઇચ્છાનો ખોદ મનમાં રાખજો. જેની સત્તા સત્ય છે તેની સાથે અસત્ય વાતોને લેખી દેશો ના. તમારી ભિડાટી ને સુરકેલી તે જ સમજી શકે છે, જેમ મૂગાની બોલી મૂગાની માય જ સમજે છે. અહુરમઝદની સત્તા, અધિકાર, અને ઇચ્છાને સમજ્યો તો તમારી શ્રદ્ધા વધશે, અને તમને દુઃખ લાગવાને બદલે સુખનો જ અનુભવ થશે.

ધરાબર વિચાર ચલાવી, જગતમાં દરરોજ બનતા સંભોગોનો અભ્યાસ કીધાથી એવું માલુમ પડશે, કે જ્યારે વ્યક્તિવાચક કર્મ જેવું કાંઈ જ હતું નહીં ત્યારે પરમાત્માની ઇચ્છાથી, કહો કે તેના પ્રથમ ધ્વનિથી કર્મ પણ બંધાયું. પરમેશ્વરે સૃષ્ટિ રચનાના સંકલ્પ વેળાએ જ ગુરૂત્વાકર્ષણના કાયદા, ભેર કે શક્તિના કાયદા, વિચાર, પ્રકાશ કે અવાજની ધ્રૂજનીના કાયદા, કરણીના, પુનઃજન્મના, ઇત્યાદિ અનેક કાયદા સ્થાપિત કર્યા તેની સાથે જ તેના અપવાદો (exceptions) પણ પેદા કરેલા હોવા જોઈએ, એવાં અનુમાનને શું તમે મંજૂર નહીં રાખશો ? પરમાત્માની ઇચ્છા, મરજી, સર્વોપરિ સત્તા, અને અસાધારણ અધિકાર લોગવવાના અપવાદ દરેક કાયદાને લાગુ સમજવા જ જોઈએ. ૪ વર્ષ ઉપર રહેવાના બજારમાં એક ગરેજદાર ખાખેએ ચાલતી ટ્રેને એક બાળકને જન્મ આપતાંની સાથે જ બાકેરામાંથી તે ગર્ભને લેવા કપડી પાથરેલી સડક ઉપર ભેરથી અપ્રજાઈ પડ્યો, અને ઘણી વારે જ્યારે બાળકી દોડતી ટ્રેનને ચેલાવી તે બાળકનો પત્તા પાડવામાં આવ્યો, ત્યારે જરા પણ હુક-શાન થયા સિવાય તે બાળક જીવતું મળી આવ્યું હતું ! એ શું “દેસ” કહેવા

ઝેર અને “ એવિટી ” કહેતાં ગુરૂત્વાકર્ષણના કાયદાનો અપવાદ નથી ? માત્ર એ અઢી વર્ષ ઉપર કલાકના ઉપે માઇલની ઝડપે દોડતી પંખગ મેલમાંથી પાલધર સ્ટેશન તરફ પાંચ વર્ષની બાળકી દૂરના એતરમાં ઉથલાઇ પડી, અને તેના શરીરને કે પ્રાણને કંશી પણ હાનિ થઈ નહીં, તે વેળાએ પરમાત્માના અમત્કારિક સંભોગો સિવાય આપણે શું હીકું હતું ? એટલા માટે અહુરમઝદનાં આવા અસાધારણ અધિકાર વીસે આપણે ભેશક ભેગુમાન રહીને ઉશ્તવહ ગાથામાં ગાઈએ છીએ કે:—

“ અંત યા મેગહાઈ તખ્મિન્યા સ્પેન્તેમ મઝદા

હોત તા જસ્તા યા તૂ હકષી અવાઓ યાઓ દાઓ અપીશ દેગવાઈ તે
અધાઉનએચા. ”

ઓ અહુરમઝદ ! હું ત્હનેજ સર્વ શક્તિમાન અને આબાદી કરનારો માનતો રહીશ. કેમકે ત્હારી જ ઈચ્છાથી પાપી શું કે પુન્યવાન શું, સર્વને તું ત્હારી દસ્તગિરી કરીને સહાય થાય છે, અને જે તે પ્રસંગે ત્હારો જ અણુદીક હાથ એ સર્વ ઉપર આશિર્વાદ પાથરી દઇ ઉગારે છે. “હે મહાન અધિકાર ધરાવનારા અહુરમઝદ ! એટલા માટે હું તો ત્હને જ નમતો રહીશ ! ”

નસર:—ભાઈ તમે બીજા જ પંથનાં તથા ધર્મોનાં સિદ્ધાંતો ઘણાં ઘણાં સમજાવ્યાં, પણ એ સિદ્ધાંતો આપણા જરથોસ્તી ધર્મના ના કહેવાય !

વિરાફ:—બુદ્ધાઈ વાતોમાં, અને ધર્મની બારીક બાબતો સમજવા સમજાવવામાં ધર્મ, કોમ, પંથ કે શાસ્ત્રોનું જુદાપણું ગણવું એ જ મહોટી ભૂલ થાય છે ભાઈ.

ધર્મ અને પંથમાં થતો ગુન્યવાડો.

સંસ્કૃત પચ્ચન, અવસ્તા પર્શી અંગ્રેજી Path એટલે માર્ગ, એ શબ્દોને મળતો, તેના ધાતુ ઉપરથી થએલો પંથ શબ્દ છે. પંથ એટલે સાધારણ રસ્તો. ધર્મ અને પંથ શબ્દને લેણી નાખવાથી ઘણા ગુન્યવાડો ઉભા થવા પામ્યા છે. ધર્મ-મઝહબ-રીલિજિઅન-દીન એ શબ્દો વડે વિષયનો હેતુ સમજવાને “ ધારી રાજ-માર્ગ ” સમજવાથી, અને પંથ શબ્દ વડે “ પેટા માર્ગ ” સમજવાથી ઘણીક ભાંજગડો કમી થયે. પરમાત્માને પહોંચવાના મહાન મૂખ્ય માર્ગો ગૌતમ બુદ્ધ, જીસસ ક્રીસ્ટ, ઇસાએ, સ્પીતમાન જરથોસ્તે, પેગંબર મોહમ્મદે, વેદ વ્યાસે, મહાવીર સ્વામીએ, ક્રોનુસ્થસ વિગેરે મહા ધર્મ પરવત્કેએ સ્થાપેલા રાજમાર્ગો છે; અને તે માર્ગોમાંથી જે ન્હાનાં ન્હાનાં કાંટાઓ નિકળ્યા, જે પેટા માર્ગો કહેવાય, તે “ પંથ ”નાં નામે નિકળ્યા છે. સેંકડો રસ્તાઓ પૈકી કોઇ એક રસ્તે મનુષ્ય પોતાના મૂળ વતને પહોંચવા સાફ બીજા બીજા રસ્તાઓ પાંચ શોધતો જ રહે છે, અને ટુંકો રસ્તો કરતો જ રહે છે. પરંતુ આપણામાં એવો એક ખોટો પ્રચાર પડી ગયો છે, કે જે ધર્મમાં જન્મ લીધો તે ધર્મ સિવાય બીજા ધર્મને રસ્તે જવું તો નહીં

જ, પરંતુ તે પર-ધર્મના શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ ન કરવો. ધર્મ જેનો તેનો એક જ છે, અને જે તે જીવની યોગ્યતા પ્રમાણે ઇશ્વરે જેને તેને ચોક્કસ ધર્મમાં જન્મ આપ્યો છે. હું જરથોસ્તી ધર્મમાં જન્મ્યો છું, માટે શું હું અનેક જૂઠા જૂઠા પ્રકારની લાલકારી “સોસાયટીઓ”-“કલબો”-“મંડળો” કે “પંથો”નો સભાસદ પણ થઈ ના શકું કે કેમ ? શ્રીઓસોફિકલ સોસાયટીમાં બેઠાવાથી કાંઈ હું જરથોસ્તી ધર્મમાંથી દૂર જતો નથી. એ સોસાયટીમાં દાખલ થએલા સભાસદોમાં હિંદુઓ, ક્રિસ્ચિયનો, બુધિસ્ટો, પારસીઓ, મુસલમાનો વિગેરે દરેક મુખ્ય ધર્મવાળા છે, તેથી શું ? જે સિદ્ધ વાતો મુખ્ય ધર્મમાં કહી છે તેજ વાતો એમાંએ કહી છે. ઉલટું, મુકાબલો કરવા લાયક ધર્મોના (Comparative Religions) અભ્યાસ કરવા થકી સ્વધર્મના સિદ્ધાંતો ઉપર ઠીક અજવાળું પાડી શકાય છે. કબુલ કરું છું કે, જે ધર્મમાં પરમેશ્વરે જન્મ આપ્યો તે ધર્મ છોડીને, પરધર્મ ગમે એવો સુંદર પણ દેખાતો હોય તોપણ તેમાં વટલવાના કામને હું અનુમોદન આપું નહીં; કેમકે પર સ્ત્રી ગમે એવી સુંદર દેખાતી હોય તો પણ તે આપણી નથી, અને પોતાના ધર્મમાં ખોજ્યા વગર પરધર્મમાં શોધવા દોડવું એ હાનિકારક છે, પરંતુ પોતાના ધર્મનો ઠીક ઠીક અભ્યાસ કીધા પછી પર-શાસ્ત્રો તપાસવાં એ કાંઈ ગુન્હો નથી; અને એ જ્યારે ગુન્હો નથી, ત્યારે તો તે સંબંધે થતી નિંદાને પણ વશ થવાનું નથી. શેખ સાઆદી સાહેબની ઉત્તમ નસિયત ગોખી રાખવાથી ધાર્મિક કલહ અને પંથ પથો વચ્ચેના ઝગડા દૂર કરી શકાયો.

સાદીયા ગર વસ્ત્ર ખાહી, સુલેહ કુન બા ખાસો આમ;

બા મુસલમાં અલ્લા અલ્લા, બા હીન્દુ રામ રામ.

સૌ ભાઈબંધોની પ્રીતિ સંપાદન કરવી હોય તો સર્વને ભાઈબંધ લેખી સૌ સાથે સુલેહ શાન્તિથી વર્તવું. મુસલમાન મળે તો “અલ્લા ! અલ્લા !” અને હિંદુ મળે તો “રામ-રામ” કરવામાં કાંઈ ખોવાનું નથી.

અકબરનો એલાહી મઝહબ.

દિલ્લીના મોગલ બાદશાહ અકબરે ઇ. સ. ૧૫૮૦-૮૧ માં બધા ધર્મોનું સંશોધન કરી, તેમાંથી સાત્ત્વિક તત્ત્વ ખેંચી કાઢી, તેનો એકત્ર સંગ્રહ કરી, એક “અકબરી પંથ” અથવા “એલાહી મઝહબ” સ્થાપવાના હેતુ થકી, દેશ પરદેશના જૂઠા જૂઠા ધર્મોના પ્રવીણ મોલવીઓ અને ધર્મશુરોઓની મેહફીલ દિલ્લીમાં ભેળી કરી હતી. ક્રિસ્તી, મુસલમાન, હિંદુ, જરથોસ્તિ, બુધિસ્ટ વિગેરે સર્વ ધર્મના પેશવાઓને ત્યાં બોલાવ્યા હતા. આઈને અકબરી પ્રમાણે અને બદાઉનીના ઇતિહાસ મુજબ નવસારીથી પણ ધર્માધ્યક્ષો ગયાનું જણાવવામાં આવે છે. જેમાં જરથોસ્તી ધર્માધ્યક્ષ દશતુર મેહેરજી રાણા પણ સામેલ ગયાનું જણાય છે. તે જમાનાના હિન્દુ

ધર્મના અધ્યક્ષ શંકરાચાર્ય જે “જગત ગુરુ”ના ઉપનામથી ઓળખાતા હતા તે પણ ત્યાં ગયા હતા, અને તેમણે યોગામલથી આકાશ ઉપર બીજે એક સૂર્ય બતાવ્યો હતો. આ ચમત્કારને ખુલ્લો પાડવા સાડે દશતુર મેહેરજી રાણાએ અવસ્તા વાણીની ઘરજીતથી તે સૂર્યને જમીન ઉપર ખાડતાં તે માત્ર એક થાળી જણાઈ હતી! અકબર મહમ્મદી મજહબ તર્ક કરીને પરધર્મનો સ્વીકાર કરે છે, એવી વાતો દિલ્લી શહેરમાં પ્રસરી રહ્યાથી મુસલમાનીન કોમ ઉશ્કેરાઈ ગઈ હતી, અને અકબર ઉપર હલ્લો કરી તેને તખ્ત ઉપરથી ઉઠાડી મૂકવાનો પણ સાબેશ એક જ રાતમાં કરવામાં આવ્યાથી, બીજી જ સવારમાં અકબરે એક બહેરનામું બહાર પાડી પર-ધર્મ અપત્યાર કયોની વાત ખોટી પાડી, તે બહેરનામા ઉપર જે મુદ્રાલેખ લખવામાં આવ્યો હતો તે આ રીતનો હતો કે:—

કીલ ધન્નલ અથા ઝુ વલદીન ?

કીલ ધન્નલ રસુલો કલ કહેના ?

માનજ અલ્લાહો અલ રસુલે માન;

મીન લેસાંન અલ વરા ફકે અફ અના.”

ભાવાર્થ:—અલ્લાતાલા પાકને પણ સી સાથે સંબંધમાં આવેલો, (મરિયમને પેટે ઇસુને કુદ્રતી જન્મ આપવા ઉપરથી) અર્થાત્, બેટાનો બાપ હોવા બદલની નિન્દામાંથી પ્રભુને પણ કેણે છોડ્યો છે ? કેણે પેગમ્બર મોહમ્મદને પણ બાદુગર હોવાનાં આળમાંથી મુક્ત કર્યો છે ? જ્યારે આ દોરંગી દુનિયાએ પાક પરવરદેગારને અને તેના મોકલેલા હુકમત મોહમ્મદને એવી એવી નિન્દામાંથી છોડ્યા નથી, તો પછી અકબર જેવા એક બંદને પર-ધર્મમાં વટલી ગયાનાં આળમાંથી લોકો કેમ છોડે ?

સખક ૩૪ મો.

ધર્મી ગુલામ ખુદાનો; અધર્મી ગુલામ શેતાનનો.

“ Our prayers should be for blessings in general, for God knows best what is good for us.”

નસર:—ભાઈ વિરાફ, મેં તો ઉલટું એ દીકું છે, કે ધર્મીને ત્યાં ધાડ, ને કસાઈને કુશળ. ધણા ભણનાર ગણનાર બંદગી કરનારાઓ ઉપર જ ધણું દુઃખ પડે છે, અને થાકેલાના ગાઉ ગણવાની પેઠે નહીં છુટકે તેઓ “ખુદાની મરજી !—ખુદાની મરજી !” એમ બોલીને હારી ખાઈને જ બંદગીથી અશાંત મનનું વિસ્મરણ કરે છે.

વિરાફ:—હા ભાઈ; તું કહે છે તે સાચું જ છે. જ્યારે દુઃખ કે ચિંતા માણુ-સોને વળગે છે ત્યારે નહારા, જુઠા ભૂરપારા વિચારો મનમાંથી ખિસતા જ નથી,

અને ખીંચું કાંઈ કામ સુઝ પડતું જ નથી. બ્યારે માણસના દિલમાં ખુદાની જગા થતી નથી, ત્યારે કામ, કોષ, અને એવા એવા બધા દુષ્ટ વિચારો જ તે ખાલી પડેલી જગાએ જઈને ભરાઈ બેસે છે; પરંતુ બ્યારે માણસ પ્રભુની ભક્તિ કરવા મંડી ભાય છે, કે ભાગલા દાદાર હોસ્મજદ પેલા ચોર લૂટારાઓને તે ઘરમાંથી બહાર કાઢીને તેમની જગા પોતે લઈ લે છે. અર્થાત્, ભક્તિ કીધાથી એ ફળ તો મળે છે જ, કે બંધગી કર્યે તેટલો વાર તો નહાસ વિચારો, કામ કે કોષ સૌ દૂર થઈ જઈ તેમનું વિમાન સજી પંજી કરાવતા નથી.

બિખમ પીમારી પ્રીતડી, જગ હરી અંતર નાહી;

જગ હરી અંતરમે બસે, તે બિખસે ચિત નાહિં.

હુખનો મારેલો ચિંતાતુર આદમી બ્યારે ખુદાને સંબોધીને બોલે છે કે; “હે મહારા ખુદા ! શું મહારી તોજેશ હજી પૂરો થઈ નથી ! હવે મહારાં પાપોની માફી બક્ષ ! મહને નેક બુદ્ધિ આપ, ને નહારી મતિ દૂર કર ! અને અશો આત્માઓના સંગમાં મહને રટણ રમણ કરતો રમતો મેલ !” ત્યારે પરવરદેગાર તેને આમ કહે છે કે; “શું સ્ત્રી કે શું પુરૂષ, કોઈએ પણ જરાક જેટલું સાફ નરતું કર્યું હોય છે, તેનું કાંઈએ કામ હું વ્યર્થ કરતો જ નથી ! પાપીને માટે પંજી મુક્તિનો એક કિવસ તો મેં રાખેલો જ છે !”

જેમ રૂચિઓએ પોતાની ભક્તિ હિમાલય પર્વતની ગુફાઓમાં, નર્મદા નદી કે અરબી સમુદ્રને કિનારે સુકી રેતીવાળી જગાઓની એકાંત સુપડીદી અને સ્થિર શાંતતા વચ્ચે કરી ઇશ્વરનાં દર્શન કર્યાં હતાં, તેજેમ મહાન જશ્વોસ્તી પારસી રૂચિઓએ અલંબૂજ પહાડને શીખરે, કે વેહદાયતિ નદીને તીરે, અથવા ઝેહુન કે ઝેરેવરકષ સમુદ્રોને કિનારે ભક્તિ કરીને અહુરમઝદને તેઓ મળ્યા હતા. આવી સચોટ ભક્તિમાં રસ્તાખેઝ અથવા કિયામત સુધી ચયચસ્તે નામના ગુફામાં મહાન પારસી ભકતો દશતુર પેશોતન, પાદશાહ મુસ્તાર્ષ, અને શીયાવક્ષ નર અશો આજે પણ શાંતિથી બેઠેલા છે; તેમ જ નાપાક બુહાક તાઝીનો જીવાત્મા દેમાવંદ પહાડ ઉપર પોતાના પાપોનો પસ્તાવો કરતો રહ્યો છે. ભાઈ નસર ! બંદગીનું બળ અપાર છે. દુબટ તુરખરાતુરેતે આતશબહેરામમાં જરથોસ્ત સાહેબની બંદગીમાં બલલ કર્યાથી પોતે બંદગીથી તળબોર થએલી તસળી માયાથી તે નાપાક બળીને ભખ્મ થઈ ગયો હતો એવું કહેવાય છે. શાહબહા શીયાવક્ષની સાવકી માતા સોદાબેએ આકાશ સુધી ઉડતા આતશના ભબૂકાઓની ચેહમાં તેને નંખાવ્યો છતાં તેમાંથી આસાની સાથે એ શાહબહો પાછો બહાર નિકળ્યો હતો, તે પણ બંદગીના જ પ્રતાપે. એવા ભક્તને નિર્દયપણે ઠારે કરનારાઓ, તેણે હીધેલા શ્રાપથી આખી જીંદગી સુધી રખડતા ફજળતા થઈ, કમકમાટ ભરેલાં મોતે મૂવા હતા. બંદગીના જોરથી જ દસ્તુર ઓદરબાદ મારેસ્પંદ સાત સાત ધાતુથી તપાવેલી બળબળી રહેલી ડોંગ પોતાના શરીર ઉપર

જોડે રેડાવી હતી, તેઓ તેને કશી પણ માદ્રી અસર નોતી પહોંચી, પોતાની જાંઘીના જ જળે કરીને પાદશાહ જમશેદે પોતાની રૈયતને લાંબી છાંદગીનાં અને તનફરજી કરાવ્યાં હતાં. તે જાંઘીના જ પ્રતાપ હતો, જેના વડે પાદશાહ કેદાખાદ ધરિન જેવી મહોટી શહેનશાહતને શહેનશાહ થવા પામ્યો હતો. આગલા ધરાની પાદશાહો કયપુશર, કૈકોખાદ ઇત્યાદિ, તથા પહેલવાનો બાલ, સામ, રૂક્તમ ઇત્યાદિ લડાઇ ઉપર નિકળતા ત્યારે ઘણો વખત અહુરમઝદની પરસ્તેશ કરીને જ બહાર પડતા હતા, અને ફતેહ પામતા હતા. ફરેક જરથોસ્તી દશતુરો, આબેદો, મોબેદો, એરવદો, અને બેહદીનો પોતાના નેક કામો આરંભતાં મેહેર ઇજ્દની જાંઘી કરીને જ કામ શરૂ કરતા હતા. તેઓ બાણી લેતા કે; “નેમંઘહ અધર-દાત આજસાનિ ઉપર દાત. યથ અવત હવરે-શએતેમ તરસ્થ હરામ બેરેઝધતીમ ફય આધતિ અધવિય વઝધતે, અવથ અઝેચિયત સ્પિતમ નેમંઘહ અધર-દાત આજસાનિ ઉપર-દાત, તરસ્થ અંધરહે મઝન્યેઉથ દ્રવતો ઝઓપાન.” આ દુનિયાં માટે કરાવેલી ભક્તિ અને પૈલી દુનિયાં માટે મુકરર કરેલી જાંઘી મારફતે, હે અહુરા ! હું ત્હને પહોંચું, ને ત્હારી નજીક આઉં. જે પ્રમાણે આ ખોરશેદ ઇજ્દ અલખુજ પહાડની પેલે પારથી આવીને ખુલ્-દીથી આગળ વધે છે, તે પ્રમાણે આ જરથોસ્ત ! આ દુનિયાંને માટે મુકરર કરેલી ભક્તિ તથા પૈલી દુનિયાંને માટે કરાવી રાખેલી જાંઘીની મારફતે બુઝા ફુટ અગ્રીમીનાની મરણની સામે ઉસ્તવારીથી થઇને ખુદાતાલા રાજ રહે એવાં જ કામો હું કરું !

બાઇ નસર ! આતશ કે પાણી, સૂર્ય કે ચંદ્ર, એ સર્વ નૂરી કેબલાઓ ખુદાની ખુદાવંદીનો ખ્યાલ આપતા હોવાથી, તેમને જોઇ જોઇને તેમની અદ્ભુત કળાથી છક્ક બક્ક થઇને તેમની મારફતે, તેમના કર્તાની આપણે સ્તુતિ કરવાની છે. તેથી જ નોહરના વંશના ગુરતેફમે પણ એ અરદ્રીસૂર મારફતે જિતિંઘઉહધતિ નામના ઘાટ ઉપર જાંઘી કરીને એવી ભલી મુરાદ ચાહી હતી કે; “મહારાં મસ્તક ઉપર હું જેટલા બાલ ધરાઉં છું એટલા બધા નાસ્તિકોને મેં મારેલા છે, માટે મ્હારે ખાતર હે અરદ્રીસૂર ! ત્હારા જિતંઘઉહધતિ ઘાટની આરપાર જવાને સારૂ મ્હને સુકો જમીનનો માર્ગ તું કરી આપ !” ત્યારે અરદ્રીસૂરે સુંદર અપહરાના રૂપમાં ફરીને કેખાવ-દીધો, પાણીના કોકે ભાગને અટકાવ્યો, ખીબા ભાગને આગળ વહેતો કીધો, અને આગળ આગળ ચાલીને ગુસ્તેફમને સુકો ખુસ્કીનો માર્ગ ભતાવી રસ્તે મૂક્યો હતો. તે પણ દાદારનું જ સ્વરૂપ હતું. આ રીતે પોતાના વિચારો છોડી દેઇને આવા અશો નરો અહુરામાં બચારે સ્મિર મતા, ત્યારે બમત છતાં પણ મનની સુખસિ જેવી અમરશ્યા બોગવત્ત અને અહુરાના નૂરમાંથી તેઓને જે કાંઈ જોઈએ તે મળતું. શ્રદ્ધા, સુખ, સંતિ, રમન, માણસ બત તપસ્સ ભાઇબાપી, વિગેરે સર્વ કાંઈ શુભ તેમને પ્રાપ્ત થતું. નાસ્તિક અને દીન-ડુબાઉ વિચારો સરીવના રસ કે રૂધિર વિગેરે ધાતુ-

એને વિષમય કરે છે, એમ તેઓ ભણતા; અને અહુરા વિષેના જ વિચારો શરીરના રસ રૂધિર ઇત્યાદિ ધાતુઓને નિર્દોષ કરે છે, અને તેમની સમાન સ્થિતિ બનાવે છે, એમ તેઓ ચક્રીનથી માનતા.

રામકો આધાર, સીયા રામકો આધાર રે.—રામકો.

મેરી મેરી કરત શીરત, દેખ જગત સારા રે;

રામ નામ જપે નાહી, ભરે પાપ ભારા રે.—રામકો.

શિવને માનનારાને જીવ એ શિવ જ છે.

નસર:—પણ બધા ધર્મોમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ ધર્મ તો આપણો જરથોસ્તી ધર્મ કહેવાય છે, તો તેનો કાંઈ ભેદ સમજાવશો ?

વિરાડ:—શિવમાર્ગીને જ્યાં ત્યાં શિવ જ દેખાશે ને તેનું જ નામ સંભળાશે. વિષ્ણુને દ્રવતાથી માનનારાને સ્વપ્નાં પણ વિષ્ણુનાં જ આવશે. એક મુસલમાનને વનના પડધા પણ “અલ્લા” અને “મોહમ્મદના” જ સંભળાશે. જેની તેની માન્યતા જેને તેને મુબારક. સૌ પેલાં એક જ પરમ તત્વને ઇચ્છિ રહ્યાં છે. સૌ ઉચ્ચ મુખની જ શોધમાં ભટકતાં રહ્યાં છે. સર્વનો ધ્યેય એક જ છે. ઇચ્છિત વસ્તુ સર્વને ખીલાં કરતાં ઉત્તમ ને ઉચ્ચ લાગે છે. મૂળ દરવામાં પહોંચવા માટે સૌ કોઈ મથન કરી દોડાદોડીમાં ટુંકા માર્ગો શોધે છે. માર્ગો જુદા જુદા છે પરંતુ પહોંચવાનું મથક તો એક જ છે. ટાઉન હોલના મધ્યમાં જઈ બેસવા સારૂ અનેક દ્વારોમાંથી ગમે તે ટુંકે રસ્તેના દ્વારથી ગમે તે મનુષ્ય દાખલ થાય તેમાં ખોટું શું છે ? સૌને જ પોતાના પેગમ્બર, પોતાના ધર્મ, પોતાના ધર્મગુરૂ, અને પોતાનાં જ ધર્મશાસ્ત્રો પ્રિય હોય, માટે ધર્મ સંબંધી ઝગડાઓમાં પડવાની જરૂર જ ક્યાં રહી ? આપણે આપણા માઝહિયશની જરથોસ્તી ધર્મને જ સૌથી ચઢતો માન્યે છીએ, તેમ સૌ પોત પોતાના ધર્મને શ્રેષ્ઠ માને છે. વાત કહું તે સાંભળો.

આકાશ ઉપર એક પક્ષી ઉડતું હતું, તે “ટક-ટક-ટક” જેવું કાંઈ બોલતું હતું. ત્યાં થઈને રામનો એક ભકત રસતે ચાલ્યો જતો હતો, તે આનંદમાં આવીને બોલી ઉઠ્યો:—આહ ! રામ નામની લીલા કેવી આશ્ચર્યકારક છે, કે આ પંખેડું પણ બોલે છે કે:—

“સી-તા રામ દશરથ ! સી-તા રામ દશરથ !”

એવામાં એક મુસલમાન દીનદાર ત્યાં આવીને પંખીનો અવાજ સાંભળીને પેલા રામ-ભકતને કહેવા લાગ્યો; હે અધા ! તું કહે છે તેવું કાંઈ એ પક્ષી બોલતું જ નથી, તે તો એવું બોલે છે કે;

“ યા અદ્વિહો હઝરત ! યા અદ્વિહો હઝરત ! ”

આ પ્રમાણે બેઉ વચ્ચે ઝઘડો ચાલતો હતો એવામાં એક બક્ષાલ (પસ્તાગિયો) માથે આદુ-હળધ-લસણ-પ્યાજ (કાંઠા)-વિગેરે બક્ષાલું ભરેલો ટોપલો ઉંચકીને ત્યાં આવી ઉભો. તે ઉપલા બંનેને કહે; ભાઈઓ, શીદને લડો છો ? તમે બેઉ ખોટા છો, એ પાખી તો આવું બોલતું મૂને સંભળાય છે કે:—

“ આદુ પ્યાજ ઐર હલદત ! આદુ પ્યાજ ઐર હલદત ! ”

વળી આ ત્રણનો ઝઘડો ચૂકવવા રસ્તે જતો એક તાલીમખાજ અલમરત મલ્લ આવી ઉભો. તે તો હમમાં જ એ ત્રણેયને કહેવા લાગ્યો કે; સખ બૂઠા ! આ પાખી શું બોલે છે તે મૂને આખાહ સંભળાય છે; તે એમ કે:—

“ ખા ઘી ઐર કર કસરત ! ખા ઘી ઐર કર કસરત ! ”

આટલું બોલી થડાયડ લપડાડો લગાવી ત્રણેને પોતાનું બાહુબળ બતાવવા મંડી ગયો, અને કહેતો ગયો કે, તમારી જુડી વાતો તો મોઢથી કહી બતાવો છો, ને મહારી સત્ય વાત તો પ્રત્યક્ષ હું તમને કરી બતાવું છું, માટે મહારો મત ખરો માનો ! ટુંકમાં, જેવી જેની માન્યતા તેવું જ તેને સુઝે, તેવું જ તેને દેખાય, ને તેવું જ તેને સંભળાય.

આ રીતના ધાર્મિક અને મતાંધ ઝઘડાઓ આપણુ સર્વ જનોએ ભેગા મળી મટાડવાના પ્રયત્નો ચાલુ કરવાની આવશ્યકતા દિન પ્રતિ દિન જણાતી જાય છે.

અધર્મી વિચારોથી આપણા અંતરમાં રહેલી આત્મારૂપ જોતના પ્રકાશને સર્વત્ર પ્રકાશ નાંખતાં અટકાવ કે ખલલ કરનાર આ મટીનું શરીર જ છે, એમ અસલના લોકો માનતા; અહુરમઝદમાં જ મનને વાળીને મનની શાંત સ્થિતિ કરતા; જેથી તેમની આત્મારૂપ જોતના પ્રકાશને ખલલ કરનારાં આ મટીનાં હાંદલાંને ફેડીને પ્રકાશને બધે બધે ફેલાવવાની તેઓ કોશીશ કરતા. ચિંતા કે લયને છૂટવાના ઉપાય એવા તો યોજતા, કે ચિંતા અને લયના વિચારો ન સેવતાં અહુરમઝદમાં જ મનને શેકી રાખતા; જેથી તેમનું ધાર્યું કામ અહુરમઝદ પાર પાડતા. તું પણ હે ભાઈ, તેમની માફક,

પરસ્તેશ એ ખુદ હીય કમ તર મ કન;

તો નવ બાશ અગર હસ્ત ફર્માન કોહુન.

એશ આરામ સારૂ ખાઈ પીને બસ તેમાં જ મચ્યો પચ્યો રહીને અહુરમઝદની આરાધનાને કમી ના કરતો. આ આપણી બંદગીની ફરજજીભરીનો હુકમ તો ઘણો જ જીનો પુરાણો છે; અને હે ભાઈ, તું તો આ રમતમાં નવો સવો ઉમેદવાર છે, માટે ખાધા પીધાની ભૂખ કરતાં બંદગીની ભૂખ ઘણી રાખજે. જેમ મરચાંમાં તીખાશ રહેલો છે, ફુલમાં વાસ રહેલો છે, લાકડાંમાં અગ્નિ છુપાયેલો છે, દીવામાં તેજ છુપાયેલું છે, ફૂલમાં ઘી સમાયેલું છે, અને તલમાં તેલ ભરાયેલું છે, તેમ આ

સર્વ જગત્માં, આખી સૃષ્ટિમાં પરમાત્મા છુપાયેલો છે; તે આપણી આંખે દેખાતો નથી તેથી જ આપણે વમળમાં પડી શકે! અને વહેમ લાગ્યા કર્યે છીએ.

પડેતુમેં યાર હય મુજે, ઉસપી ખખર નહીં;

એપ્રા છુપા વો પરદેમેં, આતા નઝર નહીં.

તેને શોધવા માટે જ્ઞાનની જરૂર છે, અને આ અગાધ જ્ઞાન મેળવવા સાડે બંદગીના બળથી જીવાત્માને શુદ્ધ કીધાથી આપણો આત્મા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તે બંદે પરમ-આત્માને શોધી શકશે. જે પરમ-આત્મા કહ્યો છે તે જ આપણો અહુર-મઝ્દા સમજવો, જેને જન્મ નથી, મરણ પણ નથી; તે સર્વજ્ઞ અને સર્વ વ્યાપી રહેલો છે. તે કાંઈ ઉત્પન્ન પણ થયો નથી, અને જે પ્રથમ હતો તે આજે પણ છે, ને હવે પછી પણ કાયમ દાયમ રહેવાનો છે. તે બીજાનો હાજતમંદ નથી પણ બીજાની હાજત પૂરી પાડનારો હોવાથી તેની પાસેજ માંગણી કરવી. તેની પ્રાર્થના આદમીની હાજત પૂરી જ કરે છે, તોપણ સ્વાર્થી ભક્તિ ન કરતાં આપણે તો નિસ્વાર્થ ભક્તિ જ કરવાની છે.

બસ આજેઝદ બધક, બ કસ એસ્તેઝ મ કુન;

હર આરજુ કે મી તલબી, અઝ ખુદા તલબ.

જગત્માં આપણ સર્વ લોકો તો હાજતમંદ છીએ; માટે આદમી પાસે જઇને તું ત્હારી માંગણી સાડે પ્રાર્થના ના કર, જે કાંઈ પણ તું માંગતો હોય તે એકલા એકે પરવરદેઝાર પાસેથી જ માંગ, તેજ ત્હારી મુસાદ પાર પાડશે. શરેશ્ચ યસ્તમાં અશો જરથોસ્તને એમ જ કહેવામાં આવ્યું કે;—

યસ્ચ, જરથુચ, ઇમિત્ ઉખ્ધેમ વચો ફવઓચાત્, ના વા નાઈરિ વા, અષ-સર મનંધહ, અષ-સર વચંધહ, અષ-સર ખેઓજન; મસે વા આપો, મસો વા ષ્વએપો.

હે ભલા જરથુચ ! જે કોઈ સ્ત્રી કિંવા પુરૂષ અહુનવરની બંદગીના, એટલે સથા અહુ વૈર્યોના બરછેતી ને એજમતી કલામ અતિશય સ્વચ્છ અને અશો મનથી ભણે, અતિશય પવિત્રાઈવાળાં વચનથી બોલે, અને પુષ્કળ ભલાં કૃત્યો કરીને પડે, તો ઉંડાંમાં ઉંડાં પાણીમાં તેઓ પડ્યાં હોય, મ્હોટામાં મ્હોટી ધાસ્તીમાં આવી પડ્યાં હોય, ભયંકર ગભરાટમાં તેઓ સપડ્યાં હોય, તોપણ તેઓને વાંકો બાલ પણ થઈ શકનાર નથી.

“બહેરા ભક્ત” અને “ભાણુ ભટ્ટ” વિષે એક કથા છે, કે બેઉને ઘાડી મિત્રા-ચારી હતી. ભક્ત બહેરા હોવાથી ભટ્ટ તેની સાથે ઘણું ભાગે ઇશ્વારતથી જ વાતો કરતો. બહેરા હુમેશાં ચાલતાં ને હાલતાં “રામ બોલો ભાઈ રામ !—રામ કહો ભાઈ રામ !” એટલાં વચનો બોલતો. આ વચનો સુડઠાં પાછળ બોલાતા હોવાથી મુશ્કેલ પ્રસંગે બહેરા ભક્તને આવતો બોધ વહેમી લોકો સુગાવાં. ભાણુ ભટ્ટને અળામાં કોયલીની કોથળી પાકવાથી તે મરવા પડ્યો. છેક ઘડી તાલ હતો. ચેતાનો મિત્ર મરવા પડેલો છે એ વાતની મોડેથી બહેરા મિત્રને ખબર પડતાં જ ભાણુ ભટ્ટની

ખેરિયત પૂછવા જવા લાગ્યા. બાપડી કહેવા લાગી:—“તમે રામનું નામ લેતા જશો નહીં, ભટ્ટને ધરમાં મુગારો. તમે વળી બહેરા હોવાથી તેઓ કહેશે શું ને તમે સાંભળશો શું?” ભક્ત કહે:—“પહેલો સવાલ તેઓ એવો જ કરશે કે; આવો ભટ્ટ!” ત્યારે હું કહીશ કે; “હા મા આઓ.” બીજું તેઓ કહેશે કે; “એસો ભટ્ટ” ત્યારે હું કહીશ કે; “હા મા બેઠો.” પછી હું પૂછીશ કે; “ભાણુ ભાઈને આરામ છે કે?” તેઓ કહેશે; “સારી પેઠે છે;” ને હું કહીશ કે; “શુકાના તે પ્રભુના, પ્રભુનો પાડ માનો!” પછી હું પૂછીશ કે, “વેદ કોણ છે?” તેઓ જે વેદનું નામ લેશે તેને માટે હું કહીશ કે, “એ વેદ ઘણો જ સારો છે, એ છેવટ સૂધી પાર ઉતારશે. અને રામ નમના પ્રતિપથી હું મ્હાસ મિત્રને મરતો પણ બચાવીશ, પ્રભુ મ્હોટો છે!” ખોસકને માટે હું કહીશ કે; “ઘણો સારો ને હલકો છે.” બહેરા ભક્ત જેવા મિત્રના ધરમાં ગયા તેવા તો ધરમાં રડારોળ ચાલતો હતી, તોપણ પોતે ને પોતે બોલ્યા:—“હા મા આઓ!” ધરનાં તો મૂંગાં બેઠાં, પછી પોતે જ બોલ્યા:—“હા મા બેઠો!” ધરનાં તો તેનું ધડી ધડી “રામ બોલો ભાઈ રામ!” સાંભળી કંદુબા લાગ્યાં. બહેરે પૂછ્યું; “ભટ્ટ સારી પેઠે આરામમાં છે?” તેની બાપડી બોલી; “આ શું, ભટ્ટને લોંચે નાખ્યા છે, ને છેવટનો આરામ લેતા સૂતેલા છે!” ભક્ત કહે:—“ઘણું સારું!” “વેદ કોણ છે? ખોસક શું આપો છે?” ભટ્ટની બાપડી ચિચવાઈને બોલી:—“વેદ તો જમડો છે! ને ખોસક તો પતથરા ને પડાણુકા!” ભક્ત બોલ્યા ઘણું જ સારું, છેવટે એ જ વેદ પાર ઉતારશે! રામ કહો ભાઈ રામ! ખોસક બી ઘણો સારો ને હલકો છે!”

આ સવાલ જવાબ સાંભળતાં જ ભાણુ ભટ્ટને શું‘ઉં‘ઉં’ કરીને હસવું આવી જતાંની સાથે જ ગળાંમાંની પાકી રહેલી કોચલી ફાટી ગઈ. મોંમાંથી બધું પડે નિકળી જતાં જ ભટ્ટ તો હુશિયાર થતાંને વાર બોલી ઉઠ્યા:—“મ્હારો પ્રાણ આ મ્હારા ભોળા ભક્તની ભક્તિથી જ બચી ગયો છે. એની ભોળાં દિલની પ્રાર્થના પ્રભુએ કપુલ રાખી મ્હારો જીવ જતો બચાવ્યો છે, માટે બધાં મ્હોટેથી બોલો કે; રામ કહો ભાઈ રામ!—રામ બોલો ભાઈ રામ! પ્રભુનું નામ રટવાનાં પ્રજા મળ્યા વિના રહેતાં જ નથી.”

નસર:—પણ આદમી માત્ર ખુદાનું નામ લેવાથી જ ને મોતમાંથી બચી શકતું હોય તો પછી દુનિયામાં કોઈ મરે જ નહીં, અને જે માંગે છે તે મળતું જ હોય તો આપણા દુશ્મનનો નાશ કરવાની આપણે ખાહેશ કર્યે છિયે તે કેમ પાર પડતી નથી?

વિરાઠ:—હે ભાઈ! આદમીઓ પોતાના અજ્ઞાનપણથી પોતાનું જ નબળું થાય એવી માગણીઓ ઘણીએ કરે છે, મગર તે બહુકાર માલિક, જે તે આદમીનાં ભલાંને જ સારૂં દરેક માંગણી સ્વીકારતા નથી. તેમ જ તેવી નબળી માગણી પણ મંજૂર રાખતા નથી. દરેક ઈનશાને દરેક પ્રસંગે ધૈર્ય રાખવી જોઈએ. સહવારે ધી

ખાઇને સાંજે ચોપરા બનવાની તલબ ના રાખવી જોઇએ. કેમકે, જે કાંઈ અહુરમઝદોનાં હુકમથી બને છે તે સાડ જ બને છે. અહુરમઝદે ધારેલું જે કાંઈ થાય છે તે આદમીના મનથી ગમે એવું ગેરલાભનું કે નુકશાનકારક લાગતું હોય, તે પશુ તેમાં અહુરાનું કાંઈ પણ શુભ ઠહાપણ સમાયેલું હોતું જ જોઇએ. એમ જો દરેક પ્રસંગે આદમી શુભ અને સાડ જ વિચારતાં શિખશે તો કદી પણ તે ખુદાની બંદગીનો ખાર ખાલી ગયેલો જોશે નહીં. આ જગતમાં જે જે વસ્તુઓ દેખાય છે તેમાં તે છે જ છે, પરંતુ તે વસ્તુઓમાં પણ તેનું રૂપ જણાતું નથી, આંખથી કોઈ તેને જોઈ શકતો નથી. હૃદયની તદરૂપ ભક્તિથી, બુદ્ધિથી, અને મનના સચોટ સંયોગથી જે કોઈ ભક્ત તેને જાણી લે છે, તે જ તેને પિછાનીને અમર થાય છે. સચોટ સંયોગ ને તદરૂપ ભક્તિ તે એવી; કે જેમ કોઈ ગરોદર સ્ત્રી પોતાના પેટમાં રહેલા ગર્ભનું અને ખુદ પોતાનું રક્ષણ કરવા થકી સાવચેતીથી સંભાળી સંભાળીને ધીમે ધીમે ડગલું ભરે છે, તેમ ખુદાના બંદગીખોરા ભક્ત લોકો ખૂબ સંભાળી સંભાળીને તેની બંદગી પૂર્ણ જતનથી જ કરે છે. અહુરમઝદે યસ્તમાં પરમેશ્વરે પેગમ્બર જરાથુસ્તને કહ્યું છે કે;

યઝ્મેશ મામ જરથુસ્ત, પધતિ અસ્તિ પધતિ ક્ષુદ્રને યસો બેરેતાખ્યો જઓ-
થ્રાખ્યો જસાની તે અવંધહ્યોય રક્ષનંધહ્યોય અઝેમ યો અહુરે મઝદાઓ; જસાધતિ
તે અવંધહ્યોય રક્ષનંધહ્યોય યો વંધહ્યો સઓબો અખ્યો જસાઓન્તિ તે અવંધહ્યોય
રક્ષનંધહ્યોય યાઓ આપો, યાઓસ્ય ઉર્વરાઓ, યાઓસ્ય અપાઉનામ દ્રવથયો.

“ઓ જરથુસ્ત !” પરવરદેખાર કહે છે; “ઇજશને કરવાને સાડ લાવેલી લેટોથી રાત ને દહાડો હરહમ ત્હારે મ્હારી આરાધના કરવી જોઇએ. હું જે પરમાત્મા છું, તે ત્હારી મુશકેલીના વખતમાં ત્હને મદદ કરવાને, ત્હને આફતોમાંથી ઉગારીને આનંદમાં રાખવાને તુર્ત જ આવી ચઢીશ. મ્હારો જે ભલો ર રોશ ઇજદ છે, તેને ત્હારું રક્ષણ કરવાને તુર્ત મોકલી દઇશ, અને શરોશ ઇજદ ત્હને સહાય થવાને ખુશીથી આવશે, એટલું જ નહીં, પણ તું મ્હારી ઉપર જ બેસશે તો પાણીઓના, ઝાડપાનના, એટલું જ નહીં પણ અશો પવિત્ર મહાત્માઓનાં સઘળાં ફરોહરો વટીક તુંને મદદ કરી ત્હને હસતો રમતો રાખવાને આવી પહોંચશે.” માટે હે ભાઈ! તું પણ ગમે એવા સંકટના પ્રસંગે ત્હારા ઇશ્વરને જ યાદ કર. અને તે સાહેબે ત્હારું સાડ કરેલું કે માડું કરેલું ત્હને ત્હારી બુદ્ધિ પ્રમાણે જે કાંઈ જણાય તેના ઉપર આધાર ન રાખતાં તું એટલું જ વિચારી લેજે, કે તે મહાન બુદ્ધિ અને જ્ઞાનવાળો માલિક ત્હારું નહારું કરવામાં પણ ત્હારું ભડું જ કરે છે.

સખકે ૩૫ મો.

પ્રુદાની બંદગીની ભાષા.

“ Had I been a nightingale, I should have sung the songs of a nightingale, or had I been a swan the songs of a swan; but, being a reasonable being, it is my duty to hymn God.”

નસારા:—ભાઈ તમે વારંવાર રામ-રામ બોલો છો, અને ઘણી વાર પ્રુદા-પ્રુદા કહેો છો, ત્યારે મામવાણીની માતેબરી ક્યાં રહી ? અવસ્તા ભાષાની બુલંદીનું શું પ્રયોજન ?

વિરાડ:—ભાષાનો કાંઈ મેળ નથી. કોઈ પણ મનુષ્ય કોઈ પણ માર્ગે અને કોઈ પણ ભાષામાં ઇશ્વરની યાદ કરે, પ્રભુને સંભારે, તેની સ્તુતિ કરે, તેની લીલાનાં ગીતો ગાય, તો તે કાંઈ પણ ગુન્હાભરેલું નથી; બદકે પુન્ય ને સવાળનું જ કામ છે; પરંતુ બંદગી તો સર્વ બંદાઓએ પોતપોતાના પેગમ્બરે રચેલી અસલ પવિત્ર ભાષામાં જ કરવી અર્થસૂચક છે. એક જરબોસ્તીએ બંદગીનું ભણતર, ફરજ ગુબરીનું પઢવું, તે તો પવિત્ર પાક અવસ્તા કલામોમાં જ કરવું સાફ છે. એવી સુકર ચએલી ભાષામાં જેણે તેણે બંદગી કીધા બાદ ઇશ્વરનાં ભજનો, પ્રુદાઈ મોનાબતો, અને પ્રુદાઈ ગાયનો બીજી ભાષામાં કરવાથી કાંઈ પાપ લાગતું નથી. ધર્મ ક્રિયાનાં ભણતણે ગમે એ ભાષામાં કરવાં અસરકારક કે રવા થાય નહીં. આત્મ જ્ઞાનનો અભ્યાસ કીધા પછી બ્રહ્મરસ લઈને જો આપણે કોઈ પણ છેવટ ઉપર આવ્યે તો તે એજ છે:—

જેમ માણસનાં મગજમાં કશામત છે, તેમ ભાષાઓમાં પણ વિવિધ કરામતો તો છે. ભાષાશાસ્ત્રીઓએ તેના પણ વર્ગો પાડ્યા છે. જેમકે ઇટાલિયન ભાષા પ્રુથનુમા છે. ખરી, પરંતુ ગુપચુપ શાંતપણે ઠોડી જતાં પાણીની માફક વગર સામર્થ્યની બોલી ગણાય છે. ફ્રેંચ ભાષા કેમળ છે ખરી, પરંતુ જે પ્રમાણે એક ઝોરત પોતાનો ચહેરો છુપાવવાની ધાસ્તીથી પોતાના હોઠ ઉઘાડવાની કહાચ જ હિંમત કરે છે, તે પ્રમાણેની નાંબુકાઈવાળી ગણાય છે. રુષેનીશ ભાષા બાદશાહી તોરવાળી અને રાજ તેજ વાળી છે ખરી, પરંતુ કંટાળો ઉપજાવે એવી શેતાનના જેવી ભયાનક ગણેલી છે. હચ ભાષા મરહાનગીવાળી, પરંતુ ઘણી કઠોર ગણાયેલી છે. એટલે કે, હચ બોલનારો ભણે લડતો હોય અથવા કબ્યો કરતો હોય તેવી લાગતી ભાષા ગણવામાં આવે છે. એરબીક એક અસ્ત—ફારશી શીરો શકર અસ્ત—ગુજરાતી ગુજે ખર અસ્ત. સંસ્કૃત, જંદ, લેટીન વિગેરે ભાષા ધર્મના લેલી ગુણપણા માટે વખણાયેલી છે. જંદ ભાષા કેવી લેલવાળી છે તેને વીશે એક શાખર કહે છે કે:—

“અગર કમશર ગુણાદઃ રાગે જરથોસ્ત.
કુનમ ઝીન્દે ઝમાને ઝંદો વસ્તા.”

અર્થ કે, પાદશાહ જે જરથોસ્તનો લેહ ખોલવા માંગે, તો હું ઝંદ અવસ્તાની ભાષાના લેહનો ખુલાસો કરું. અર્થાત, કેઈ ભાષા લેહવાળી, કેઈ કઠોર, કેઈ શીરીન, એવી એવી જૂદી જૂદી ખાસ્યતો અને ખુબીઓવાળી હોય છે. હરેક ભાષાને જ ધર્મના લેહો માટે મુકર કરવામાં આવતી નથી.

ધર્મક્રિયાનાં ભણતણો, ખુદાની ખુબીની બંદગી, અને ખુદા પાસે માનવીએ માગવાની મુરદ, એ ત્રણે જુદી જુદી ચીજ છે. એ ત્રણેવને પ્રકત બંદગીની સંજ્ઞા લાગુ પાડી, બંદગીના જ વિષયમાં દાખલ કરવી, એ ચાલતી આવેલી સમજદાર છે. ક્રિયાનાં ભણતણો અને ખુદાની ખુબીની બંદગી, એ બે પ્રકરણો અસલ જુની, એજમતી, ચકીનવાળી, અને જે ધર્મનો જે ધર્મોપદેશક હોય તેની જ ભાષામાં થવી જરૂરની છે. હિંદુઓએ જેમ પોતાના ક્રિયાનાં ભણતણો અને ખુદાની બંદગીના મત્રો ફક્ત સંસ્કૃત ભાષામાં જ રાખ્યાં છે, તેમ અંગ્રેજ લોકોએ પોતાના ધર્મક્રિયાનાં ભણતણો અસલ ભાષામાં જાળવી રાખ્યાં છે. ત્યારે જરથોસ્તીઓએ જંદ અવસ્તાને ઉપલાં બે પ્રકરણોમાં જાળવી રાખવાની અવરજ કરજ છે. તથાપિ છેલ્લે લાગ, જે “ખુદા પાસે માનવીએ માંગવાની મુરદ” નો છે; તે તો સમજતી કેઈ પણ ભાષામાં રજુ કરવામાં આવે તે સામે વાંધો હોય જ નહિ. દાખલા લેએ; આતશની ન્યાએશમાં સજવારોપણ અલંકારમાં આતશ બોલે છે કે:—

“વીરપનામ પર- ચરેન્તામ આતશ જસ્ત આદિધમ.

ચીમ હખ હખે યરઘતી ફરેથવાઓ અર્મંએપાઘધે ?”

અર્થ:—તમામ આવનારાઓના હાથ તરફ આતશ નજર કરે છે, અને કહે છે કે; “ચાલતો દોસ્ત બેઠેલા દોસ્તને માટે શું લાવે છે ?” ખારા ભાઈ ! જે શબ્દો આતશે બોલવાના, તે આપણે ખુદાની ખુબીની બંદગી કરતાં અવસ્તા ભાષામાં જ બોલ્યો, તો આંધળાં ચકીને કહો કે બેતાં ચકીને કહો, પણ ભણુનર ઉપર કંઈ પણ તે ભરમમાં ને ભરમમાં અસર કરે છે; મગર તેનો તરજુમો કેઈ ખીલ ભાષામાં કરી ભણવા કહેશે, તો લાગશે સખલ ઉકરે, કે આતશે બોલવાનું તે આદરે શા માટે બોલવું બેઠાં ? મારે એ વાકય કાઢી નાંખો. તેમ જ હોરમજદ યરતમાં તો જરથોસ્ત અને અહુરમજદ, એ બેની વચ્ચે પુરશેરો પાશુખ ચાલી છે, તે આપણે શા માટે ભણવી બેઠાં ? તે પણ રહ કરો. એવી રીતે કરતાં તો અવસ્તામાંને એકપણ ફકરો સલામત રહી શકશે નહીં, અને તેનો તરજુમો ભણવાની એક પણ જરથોસ્તીને લગણી થાય નહીં ! કારણ કે, ચકીન એ જ ધર્મ છે. ધર્મના ભણતણમાં ચકીન સિવાય વળી ખીલું હોય શું ? ભૂમિતિમાં પડિત ચુકલીદે સ્વિકૃત પક્ષ (Postulates) નામનાં ૩ ચકીનો Let

It is granted કહીને આંધળાં ચક્રીનો માગી લીધાં, ત્યારે જ તે તેનાથી ભૂમિતિનાં ૨૪ પુસ્તકો લખાયાં, નહિ તે ચક્રીનની સામે સખખ લાવી મૂકયો હોત, તે આજે ભૂમિતિ જેવું કશું હોત જ નહીં. ચુકલોડે કહ્યું કે; “ મહને એટલું તમારી પાસે માંગી લેવા હે; હું ત્રણ વીજ માંચું છું તે તમે આપો, તો હું મ્હારી ભૂમિતિને પાસે બાંધી ચક્રું, નહીં તો નહીં.” તે ઉપર જરા દરયાપૂતી કરી આગળ આલો, અને “ અતિ—પ્રશ્નો ” નહીં પૂછો.

આપણી ગાથાવાણી અને અવસ્થાવાણી એટલી તો ગુઢ ભાષામાં છે, કે તેનો ખરો અને સહી તરજુમો કે અર્થ સર્વાનુમતે કહી પસાર થતો જ નથી; તો પછી જુની વીજને છોડવા આગમચ તેની જગે લેનારી કોઈ સાચક વીજ ખંધ ખેસ્તી તૈયાર હોવી જોઈએ, જે હજી સંપૂર્ણપણે તૈયાર થયેલી નથી; તો પછી છે તેને છોડી દધને બીજાને વગગવામાં શો લાભ ? જુનાંને છાંડયે નહીં ને નવાંને માંડયે નહીં.

ખુદા પાસે માંગવાની મુરદ, તે અંચે તો ગુજસતીમાં, મસકીમાં, કે અંત્રેલમાં માંગે, તે સાચે વાંધો હોય જ નહીં; કારણ કે, તે કંઈ બંદગીનું મૂળ નથી. એટલું જ નહીં, પણ બન્યન જેવો લેખક કહે છે તેમ:—“ In prayer, it is better to have a heart without words than words without a heart.” ભક્તિમાં તો શબ્દો વચ્ચેનું અંતઃકરણ વધારે સાફ છે, નહીં કે અંતઃકરણ વગરના બડબડાટ. એ પ્રમાણે ખુદા પાસે માંગવાની મુરદ તે તો કોઈ પણ ભાષામાં માંગે, અથવા ફક્ત વગર બોલવે પઢવે અંતઃકરણમાં ઇચ્છા, તો તે પણ મંજુર છે. પણ કિયાના ભણતણે અને ખુદાની બંદગી તો એજમતી ભાષામાં—જુની પુરાણી ખખ થઈ ગયેલી ભાષામાં—ખપેદાદેની ભાષામાં—ચક્રીનવાળી ભાષામાં—અને ફરેસ્તા જેવા જે અરો પેગમ્બરસાહેબ તરફ આપણે મોટાં માનની નજરથી જોઈ, તેમનો ધર્મ પાળતાં હોઈએ, તેમની ભાષામાં થાય, તે જ ચક્રીન સાચુત રહે. નહીં સમજાતી જરૂરોસ્તની અવસ્થા ભાષામાં ધર્મ કિયાનાં ભણતણે અને ખુદાની બંદગી કરવા કરતાં, સમજી શકાય એવી ભાષામાં જોડેલી અને હાલ જમાનાની જોડાતી ખુદાઈ બંદગી અથવા કિયાના ભણતણે શું વધારે ચક્રીનવાળાં તમને લાગશે બાઈ ? ધર્મની લાગણીવાળો એકપણ જરૂરોસ્તી તેમ કરવા તૈયાર થશે બાઈ ? એનો જવાબ નકારમાં જ આવશે. હોડી હીટનના કાળા ધારા વખતના, અને મોં ગેરજોડાના મરણના આટીકલો અસલ ભાષામાં જે લેગત આવે છે, તે બીજી ભાષામાં તરજુમો કરી વાંચે તો તે હુખા જ લાગશે. હાથલા તરીકે—

“ એશ ગમ ખુદ શું એશગમ તુંઈ ?

એશગમ શું બાશી એશ ગમ ખુદ ? ”

એમાં એશગમ શબ્દ ઉપર પ્રલેશાલકાર વાપરેલો છે, એશગ શબ્દમાં એશ

ગમ; એટલે શોનો ગમ? એમ પણ થાય, અને ચેરાગમ એટલે મહારો ચેરાગ
એમ પણ થાય; પણ એ લેખત ફારશી ભાષામાં જ માત્ર મળી શકે, બીજી કોઈ
પણ ભાષામાં એજ ફારશીન સાચવતાં તરજુમો થઈ શકે જ નહીં. તાત્પર્ય એ છે કે;
એક ભાષાની ખાસ ગમક, બીજી ભાષામાં તરજુમો કરવાથી કદિ પણ અસર કરી શકે
નહીં, અને તેથી જ સદ્દર કેતાબના એક બાબમાં લખેલું છે કે, અવસ્તાની ભાષા
સિવાય બીજી ભાષામાં બંદગી કરવી એક જરૂરોસ્તીને માટે ના રવા
છે. નસર:—“પણ જે ભાષા સમજાતી ન હોય તે બડબડવાથી શું લાભ
થાય? મોખેદોને ઠેકાણે હિંડોળા ઉપર ઇજશનેના ઉર “હા”ની પ્લેટો સાથેના ફેનોગ્રાફ
મૂક્યો હોય તો શું નહીં ચાલે? આમોફેન વડે જ વંદીદાદ ને વિસ્પરદ કરાવો તો
શું નહીં ચાલે?”

વિરાટ:—ભાઈ! માણસમાં બુદ્ધિ, જ્ઞાન, અક્રલ, મનષ. વિગેરે જે મહાશક્તિ
ખુદાએ મૂકેલી છે તે મેગનેટ ઉતારનારી શક્તિઓ સાથે નિર્જીવ ફેનોગ્રાફની
અસરની સરખામણી કરી તું ગંભીર વાકમાં હાસ્યજનક વિવાદો નહીં કર. આપણી
અરદીબેક્સત ચરતમાં વાક્ય રચના એવી કરેલી છે કે, જે એક કંટાળેલાં માણસને
તેની લેખત સાથે તે સંભળાવવામાં આવે તો તેનું હુ:ખદ્દં દૃઢ થાય. કારણ કે
એકયોગ્યારણ્ય અલંકાર તથા નિર્જીવ જીવિકા અલંકાર એવી રીતે તેમાં વાપરેલા
છે, કે તેનો અવાજ જ જે કાન ઉપર પડે તો તે મધુર લાગે, અને તેથી જ
અહુનવર—અષેમ—અને યંગહેહાતામ, એ બંદગીઓને એજમતી કલામવાળી
કહેલી છે. એ એજમતી ભાષા, અવસ્તા ભાષામાં જ તે એજમતી કહી શકાય. જે
તે ભાષાનાં મંત્ર હોય, તેની અસર તેજ ભાષામાં લણે તો જ થાય. આપણા મંત્ર તે
માયવાણી અથવા અવસ્તાવાણી કહેલી છે, તે અવસ્તા ભાષામાં જ બચાવી બેઠાંએ. ઔરખીક
ભાષાનાં મંત્રો જે ગૂજરાતી ભાષામાં તરજુમો કરીને લણે, તો તે મંત્ર કારગત કે કાર્ય
સાધક થઈ પડવાના નથી. મંત્રની મદદથી વિંછુનો અને સર્પનો ડંખ ઉતારનારાઓનું
એવું મત છે કે, જે ભાષામાં તે મંત્રની બનાવટ છે, તે ભાષાના તે જ શબ્દોને
બદલે તેનો તરજુમો કરી મંત્ર લણે, તો વિંછુ કે સાપનો ડંખ ઉતરતો જ નથી.
ખરૂં છે કે, ખુદા તો દરેક ભાષાનો સાંભળનારો છે, તેથી દરેક આદમી અવસ્તાનો
અર્થ સમજ્યા વગર પણ ચક્રીનથી એક ચિત્તે એખાદત કરે તો ખસ છે. કેમકે, તે
સાહેબ તો તમારાં અંતઃકરણને જુએ છે, પછી તમે અર્થ સમજો કે ન સમજો, શુદ્ધ લણે
કે અશુદ્ધ લણે. વળી દરેક મનુષ્યે ધર્મની ભાષાના અર્થ જાણવા, અને ધર્મના લેહો
સમજવા જ બેઠાંએ એમ બનવું પણ મુશ્કેલ છે. કાંઈસ્ટે પોતે પોતાના ચેલાઓને
કહેલું મેચુ ઉપરથી જણાય છે કે; સાધારણ બુદ્ધિનાઓને તો દ્રષ્ટાંતમાં જ
ધર્મ સમજાવવો પડે છે. ફલાણું વેણુ જરૂરોસ્ત સાહેબનું કહેલું છે, અથવા
બોલું વાક્ય તો કાંઈસ્ટ સાહેબનું ફરમાવેલું છે, એમ તેઓ તરફના માન

અને ચક્રીનથી જ તેમના પંથીઓ અને સેવકો મારે છે. આપણે જરથોસ્તીઓ સુતાં બેસતાં, ખાતાં પીતાં, ચાલતાં હાલતાં “યથા અહુ વધયો અથા રતુથ અષાત ચીત હયા” ભણ્યે છિયે, તેને બદલે તેનો તરજુમો “જે પ્રમાણે પાદશાહ પોતાની ધર્મશાસનસાર ચાલનાર, તે પ્રમાણે દશતુરાંન દશતુર અશોઈ વિગેરેને લીધે,” એમ બોલેલા શુભં તો કદી પણ ચક્રીન આવવાનું નહીં. તેમ જ “અણેમ વોહુ વહિરેતેમ અસ્તી” ભણવાને બદલે “અસોઈ સૌથી શ્રેષ્ઠ ન્યામત છે” એમ વારંવાર કહિ પણ ભણવા ગમવાનું નથી. અસંલ કલામો આપણને એટલા થકી જ ભણવા ગમે છે, કે અશો જરથોસ્તનાં સંકટો પણ એ જ એજમતી કલામો ભણવાથી દૂર થયાં હતાં; અને તે ચક્રીનથી જ. કોઈ પણ ચીજ ચક્રીન (Faith) અથવા સમજ (Reason) થી જ સાબિત થાય છે. મહાન પુરૂષ તરફના ને જુની ચીજનાં ચક્રીનથી જ ન્યુટનને પડી ગયેલો દાંત ૭૩૦૦૦ ની કિંમતે એક લોડે ખરીદી પોતાની વિંટીમાં જડાવ્યો છે, તે પણ તે મહાત્મા પ્રત્યેની શ્રદ્ધાને જ લીધે; અને એનું કારણ પૂછ્યો તો કાંઈ જ નહીં, પણ જુની ચીજ તરફનો ખ્યાર અને મહાન પુરૂષ તરફનું માન છે. જરથોસ્તનું એક ખુટ બે કોઈ લાવી આપે તો જરૂર એક પારસી શેઠિયો મોંઘી કિંમતે પણ તે ખરીદ કરશે; તે પછી જરથોસ્તની કલમથી લખાયેલા કલામો કેટલા બધા ખ્યારથી આપણે સાચવીશું? જુની ચીજને સાચવીને સંગ્રહ કરવાનો બ્યારે આ જમાનો શરૂ થયો છે, ત્યારે આપણે જુની જંદ અવસ્તા માવતરને આપણી નજીવી અગવડને લીધે વિખુટી કેમ કરીશું? આપણાં ખાનદાનના પુબ્ય પુરૂષની એક ખાસ ગાળ દેવાની રીત હતી, તે ગાળ વટીક તે મહાન પુરૂષની છે એમ બાણી, ત્યાર પછી થયેલા આપણા ખુઝો તો ગાળ વટીક પવિત્ર ગણીને બોલતા! ભાષાના અર્થ, અલંકાર, અને રસ ઉપરાંત, તેના અવાજ અને તેના બર વખત ઉપર પણ આધાર રાખે છે. “રામ બોલો ભાઈ રામ!” એમ બોલવામાં ખુદાનું નામ ભણવામાં આવે છે, છતાં પારસી ઘરોમાં એ શબ્દો બોલાય, તો કંઈ કંઈ બાઈઓ સુગાઈને ફફડી ચટકી પડશે! “મરૂરે મરૂરે!” એ શબ્દોમાં મરી જવાનો અર્થ સમાયેલો છે, તથાપિ ખુશીના વખતે એવારણું લેતી વેળાએ આ શબ્દો બોલાતા હોવાથી અપશુકનને બદલે શુકનભર્યા જ લાગે છે, એ બધાં લાગણીનાં કારણો છે.

ધર્મ ક્રિયાની ખાબતો સમજાવવાની ભાષા જૂદી હોય; રાજદારિ ભાષા જૂદી; નોવેલ, નાટક અને વાર્તાની જૂદી; કાવ્ય અને ભાષણની ભાષા જૂદી જ હોય. માટે ક્રિયા કર્યો, જેવાં કે વંદીદાહ, વિસ્પરહ, ઇજરને, સતુમ, આર્શીગાન, એ સૌ અવસ્તા ભાષામાં જ થવાં બેઠાં. એક જરથોસ્તી માટે ખુદાની ખુબીની બંદગી જરથોસ્તે વાપરેલી ભાષામાં જ રહેવી બેઠાં, અને માથુસે ખુદા પાસે માંગવાની સુરાહ, તે તો કોઈ પણ ભાષામાં બંદગીને છેડે થઈ શકે; કેમકે સુરાહ તે કંઈ બંદગીના જેટલી પ્રરજાત હોતી નથી. “ખુદા મહેને સુખ આપ!” એટલા શબ્દોમાં જ

સુરતે તો ચાલી શકાય, પણ બંદગી તો ઘણી લાંબી હોય છે. જરૂરોસ્તના ગાથા ભજ્જતાં જેટલી ગંભીરાર્થ અને પુરી લાગે છે, તેટલી આદરખાદ આરેસ્પંદની પટેટ ભજ્જતાં લાગણી ઉપર અસર કરતી નથી. અને આદરખાદની પટેટ કરતાં વળી ફીરોઝની “ ખુદા ત્હારી કરમ બક્ષેશ ” વાળી ગરબી ગાતાં ઓછું ચકીન થતું ભય છે. દુકંમાં, ખુદાદ વિચારોને લીધે જ નહીં, પણ ભાષાની ખુદાદી ઉપર પણ બંદગી અને ચકીનનો આધાર છે. હિંદુઓમાં જેમ સંસ્કૃત દેવવાણી છે, તેમ પારસીઓમાં ઝંદ અવસ્તા દેવવાણી છે. ફારસી ભાષાનો ફેકીર શબ્દ, ફે=પ્રાકે; કાફ=કનાયત; ધં=ધંઆદે એલાહી; અને રે=રીઆઝત એ ચાર શબ્દોના વૈલ: હરફે ઉપરથી બનાવેલો છે. સંસ્કૃત ભાષાનો સાધુ શબ્દ, સાહ=છ; ધુ=ધોનાર (ક.મ-કોધ-લોભ-મોહ-મદ-મત્સર એટલા છ દુર્ગુણો ધોઈ નાખનાર). અંગ્રેજી ભાષાનો NEWS શબ્દ N=nOrth ઉત્તર; E=east પૂર્વ; W=west પાશ્ચિમ; S=south દક્ષિણ, એટલે ચારે દિશાની બબરો. એ સર્વ એ પોતાની જ ભાષામાં રહે, તો જ ઝમક અને રમ આપે છે; કેમકે તે જ ભાષામાં તે શબ્દોની તવારીખ છે, ખીજી ભાષામાં ભાષાંતર કરતાં તે જ તવારીખ કાયમ રહેતી નથી, અને તે તવારીખ કાયમ ન રહે, તો રસ પણ ન રહે. ત્યારે ભાષાની ખુદાદી ઉપર તો વિચારની ખુદાદીના જેટલો જ આધાર રહે છે, અને હુખ્ત=સારી ભાષા વાપરવાનું જરૂરોસ્તી પ્રમાણ પણ સહી હોવાનું પણ સિદ્ધ થાય છે.

નસર:—સમજીને શુદ્ધ ભાષામાં બંદગી કરવાનું કાંઈ પણ પ્રજા હોય, આંધળાં ચકીને વગર સમજનું બડબડવાનું ફળ શું હોય ?

વિરાદ:—બનેલી એક ન્હાની વાત જણાવી ચકીન વીશે ત્હારી પતીજ ફરીશ. એકવાર સુરતથી ઝુંબઈ તરફ જતું એક વહાણ, કહે છે કે, અર્ધવચ્ચમાં ડૂબવા લાગ્યું, જેમાં એક મોએદ બેઠેલા હતા. તેઓએ આ આપ્તના વખતમાં “ અથાઉવેરીઓ, અથાઉવેરીઓ; ” કરીને યથા અહુ વધ્યોના એજમતી કલામો અશુદ્ધ ઉચ્ચારે વગર સમજે ભણ્યા કીધા. ઇશ્વરેચ્છાએ વહાણ ડાળતું બંધ પડ્યું, અને સર્વ સફરીઓ સહીસલામત ધારેલે બંદરે પહોંચ્યા. ખારવા ખલાસીઓ આ એજમતી કલામોને “ ગુપ્ત મંત્ર ” જાણી અજબ થયા. એક સ્ત્રી લાંબી મુઠતે તે જ ખલાસી ખારવાઓનું વડાણ ખીજી વાર ડાળવા ડૂબવા લાગ્યું, ત્યારે પેલા ખારવાઓ પેટું મંત્ર ભણવા લાગ્યા કે; “ પારસી ત્હારો થાખરીઓ ! પારસી ત્હારો થાખરીઓ ! ” (યથા અહુ વધ્યોનું અપખંશ). આમ ભજ્જતાં ભજ્જતાં ઇશ્વર કૃપાએ વહાણ ડૂબતું બંધ્યું, અને આજ સૂધી “ પારસી ત્હારો થાખરીઓ ” કરવાનું ચકીન સુરતી ખલાસીઓમાં રહી ગયું છે.

બંદગીના સવાલમાં ભાષાની વાત પહેલી હાથ ધર્યા વિના આપણાથી આગળ ચલાતું નથી. બહુધા પ્રત્યેક ધર્મની અંદર ઇશ્વર ભક્તિ પ્રાકૃતમાં થતી નથી. બેકે

હિંદુઓમાં વેદોક્ત અથવા સંસ્કૃત ભાષામાં પ્રાક્ષણ વર્ગે ભક્તિ કરવાનું, અને શુદ્ધ વર્ગે પુરાણોક્ત અથવા પ્રાકૃતમાં ભક્તિ કરવાનું ઠરાવેલું છે, તોપણ અસલ ભાષા સંસ્કૃતને બદલે તેમાંથી જન્મ પામેલી કોઈ પણ પ્રાકૃત ભાષા, જેવી કે ગુજરાતી, મરાઠી વગેરેમાં ભક્તિ કરવાનું મહત્વ ધણું જ ઓછું ગણેલું છે. હિંદુઓ પોતાની અસલ સંસ્કૃતમાં ભક્તિ કરવાને બદલે ગુજરાતી પ્રાકૃતમાં ભક્તિ કરતા નથી. રોમન કેઠલીક પંથમાં પણ અંગ્રેજી ભાષામાં ભાષાંતર કરેલાં ભણતરનું મોટું ધણું ઓછું ગણેલું છે. મુસલમાનો પોતાના કોરાને શરીફને અસલ એરખીક ભાષામાં ભણવાને બદલે પ્રાકૃત ફારસી યા ઉરદુમાં કદી પણ નિમાજ કરતા નથી. તો જો કે આવી કઠણ ભાષાઓના ભેદી કલામોનો ભેદ યા અર્થ કોઈ પણ આખો ટોળો સમજતો નથી, તેમ તે ભાષાઓ તેઓથી શુદ્ધ ઉચ્ચારે ભણાતી પણ નથી. તેઓ તો માત્ર ચક્રીન રાખીને ભણે છે, અને તેની કેવી ઉચ્ચ પ્રાપ્તિ તેઓને થાય છે, તેનું એક અચ્છું દ્રષ્ટાંત આજથી સુડતાલીસ વરસની વાતપર બનેલા બનાવ ઉપરથી તા. ૨ જી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૭ ના રાસ્ત ગોફતારના અંકમાંથી મળે છે, તે નીચે પ્રમાણે છે:—

“આપણા મુસલમાન ભાઈબંધોની જાહેર નિમાજ પછી તુરત જ જે ભારી વરસાદ થયો છે, તેથી તેઓની નિમાજ સરવે પ્રજાની નજર તથા નુકતેચીની તળે આવી ગઈ છે. ખોદા વરસાદ યા ખીજી કોઈ પણ બહેસની માણસના માંગવાથી જ યા એખાદતથી જ રહેમ કરે છે એવું કાંઈ નથી, તોપણ એખાદતમાં આદમીને એક ધીરજ રહે છે, અને તે ધીરજનો સઉથી સંતોષકારક બદલો આ વખતે આપણા મુસલમાન શહેરી ભાઈઓને સરજેલો છે. તેઓની બંદગી વિશે આટલું તો સરવે કોઈ કબુલ કરશે કે તેઓ પોતાના ખોદાપરસ્ત ધરમ પર બેટલા ચુસ્ત છે તેટલી જ તેઓની નીમાજ નીખાલેસ છે. પોતાની સાદી એખાદત તેઓ ખરાં દીલથી કરે છે, અને તેમાં ઢોંગ સરીખું કશું નથી.”

અર્થ સમજ્યા વગરની અને અશુદ્ધ ઉચ્ચારની, તોપણ ચક્રીન સાથની બંદગી એકવાર ખુદ કુદ્રતને પણ પોતાની બનાવી દે છે, તો પછી-નસર:—“શુદ્ધ ભાષા વગર, અને વગર સમજવે કરેલી બંદગીની અસર થાય જ શી રીતે?”

વિરાદ:—ફરેક આદમીએ ધર્મની ભાષાના ભેદ સમજવા જ બેઠ્યો, અથવા શુદ્ધ ઉચ્ચારે ભણે તો જ બંદગી કારગત લાગે; એવું આપણુ આદમ ભાતથી કદી કહી શકાશે નહીં. કવીનાઇનથી વાપ આવતી દૂર થાય છે ખરી, પરંતુ તેનું પૃથક્કરણ કેવું છે? તેની અસર અને ગુણદોષ કેવાં છે? અથવા શરીરમાં ફાખલ થઇ તે શું ક્રિયા ચલાવે છે? એ કીયાં ગાડમાંથી થાય છે? એ વિગેરેની સમજણ થાય નહીં, ત્યાં સુધી એ દવા કારગત લાગે નહીં, અને તેથી તે ઉપયોગમાં લેવાય નહીં, એવું કહેવાને આજે કોણ છાતી ઠોકશે? કવીનાઇન ખાવાનું છે, તે સાધારણ આદમીએ તો ચક્રીનથી, સાફ થવાની આશ:થી ગળવાનું છે, બાકી તેની અસલ નસલ અને ગુણ અવગુણ,

તો જે ધણી ડાકટર થઇને શિખે તેને સોંપેલું છે. તેમ જ બંદગી રૂપી કવીનાઇન, તેનું પૃથક્કરણ કયાં વગર આપણે યકીનથી જ ખાવાનું છે, અને તેના લેદાલેદ સર્વ આમ લોક જાણે તો જાણે, પણ નહીં જાણે તેથી તેટલો વાર શું ખુદાતાલાને ભૂતી જવાનો છે ? કવીનાઇનનું પૃથક્કરણ નહીં જાણે ત્યાં સુધી શરીરને બોખારથી ભુંજીને શું કવાળ થવા દેવાનું છે ? ધર્મના લેદ જાણવા શીખવાનું અને ઉડાણ ઉતરવાનું ખાસ કામ તો અભ્યાસી ધર્મશુદ્ધિઓનું છે, અને સદશુદ્ધિઓએ પોતાના શિષ્યોને આત્માનું જ્ઞાન કરાવવાનું છે.

સખક ૩૬ મો.

હગમગ યકીન કરનારા, ખુદાના શત્રુ અને આદમીના ચોર છે.

The woman with the bloody issue who pressed through the throng to touch the robe of Jesus, was told that her "faith" had made her whole.—(H. P. Blavatski)

નસર:—“સમજ્યા વગર બંદગી કરવાથી ભણનારનું ચિત્ત ચોરાય છે; તેથી સમજીને બંદગી કરે તો જ ઇશ્વરમાં લક્ષ રહે !” વિરાડ:—ભાઈ, ત્યારે જાણવું જોઈએ કે, આ દુન્યામાં સૌથી ઝડપમાં ભગ્યા કરનાર લેખે આપણા વિચારને ગણેલો છે. સમાધિ ચઢાવી ચોગી થઈ ચૂકેલા સાધુસંતનું ચિત્ત, આ દુન્યાની મિથ્યા મોહ માત્રાથી ચોરાય છે, તો પછી સમજીને ગુજરાતી ભાષામાં બંદગી કરનારનું ચિત્ત નહીં ચોરાવાની કશી પણ ખાસ જામીનગીરી છે જ નહીં. ધારણા ઉપર જ માત્ર યકીન ટકી રહેલું છે. બંદગી કરવા બેસનાર એવું ધારીને તો કદી જાણવા બેસતો નથી, કે ખુદાની બંદશુઈ કરવા અથવા તે સાહેબને ગાળ દેવાને તે જોઈ છે. તેની ધારણા તો, તે જે કાંઈ અશુદ્ધ ઉચ્ચારે વગર સમજવે બડબડે છે, તે ઇશ્વર ભક્તિ છે એમ મનમાં, દિલમાં, અને ચિત્તમાં ચોંટાડવાની અને ઠસાવવાની છે, અને તેથી જ ધારણાની શ્રેષ્ઠાઈ એક શ્લોકમાં કહી છે કે:—

यत्र यत्र मनोयाति ब्रह्मणस्तत्र दर्शनात्।

मनसो धारण चैव धारणा सापरामता॥

એટલે કે; જે જે ચીજમાં ચિત્ત જાય છે, તે તે ચીજની સત્તા, સ્ફુર્તા (આવેશ) અને પ્રિયતારૂપ જે બ્રહ્મ, તેજ દેખાય છે, અને નામરૂપ તે મિથ્યા છે. આ મિથ્યામાં સતરૂપ જે આત્મા, તેના સ્વરૂપને સાધવું તેનું નામ ધારણા. દુકમાં, ધારણાથી જ ઇશ્વર મળે છે. એક દેશી મહારાજા સંબંધે આ એક ખરો બનેલો બનાવ છે. તેમના રાજનગરમાં કોઈ પણ ઉતાડ નવાં કપડાં કે નવી જીનસો લઈને આવતો તેની પેટીઓ ખોલાવી તેના ઉપર જકાત લેવામાં આવતી હતી. મોટા સર-

કારી અમલદારો અને લાગવગવાળા ઇસમો જકાત નહીં આપતાં ચાલ્યા જતા હોવાથી, એક વૃદ્ધ નાકેદાર શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને વારંવાર ફરિયાદ અરજી કયો જતો હતો. તેની ચાલુ અરજીઓથી કંટાળીને એક દિવસે મહારાજે પોતાના પારસી એડીકાંને ફરમાવ્યું કે, અરજદારને આવતી કાલે સવારે ૯ કલાકે હાજર થવા હુકમ કરવો. નાકેદારને આ હુકમ મળતાં તે ખાપડો ગભરાવા લાગ્યો કે, મહારાજને હું કેવી રીતે જવાબ દઈશ. સવારે તે રાજમહેલમાં હાજર થયો, પરંતુ મહારાજ બહાર ફરવા ગયેલા હોવાથી બહુ વાર થોભ્યો. મહારાજે આવતાં બરાબર તેને અનેક શંકાના પ્રશ્નો કરતાં છેવટે ગભરાઈને નાકેદાર બોલ્યો:—“મહારાજ ! હું સાચે સાચું જ કહું છું; જોકે કહેતો હોઉં તો મહારાજ આસડું ને તમારું માથું ! મહારાજ, હમે તો તમારાં માથાપ છીએ ને તમે તો હમારાં બચ્યાં છો, જોકે કેમ બોલાય ?” નાકેદારની બોલવાની ધારણા અને મતલબ તો એ હતી કે, જોકે કહું તો તમારું આસડું ને મહારાજ માથું; આપ તો હમારાં મા-આપ છો અને હમે તો આપના બચ્યાં છીએ.” પરંતુ ગભરાટમાં શબ્દો તો ઉલટ મુલટ બોલાઈ ગયા. અરજદારની ધારણા તો જૂઠું જ કહેવાની હતી, એમ મહારાજ સમજી ગયાથી સ્મિત હાસ્ય વદન કરીને ચાલ્યા ગયા. આ ઉપરથી ભાઈ તું સમજી શકશે, કે ખુદા તો બંદાની ધારણા તરફ જુએ છે, શબ્દ તરફ ભેતા નથી. ઘણીવાર ગભરાટ પામેલા માણસની જીભ લપસી જતી હોવાથી શું બોલવાનું ને શું બોલાઈ બચ છે. મોટાં માણસને “તમે હમારા સરદાર, ને હમે તો તમારા ગુલામ” બોલવાને બદલે “હમે તમારા સરદાર, ને તમે તો હમારા ગુલામ !” એવુંએ બોલાઈ બચ છે, તેનો શો મુબકો !

નસર:—પરંતુ શુદ્ધ ઉચ્ચાર વગર લખવાથી ખરી અસર થતી નથી; જેથી ઇશ્વર લખનારની માંગણી કબુલ રાખતા નથી. હું તો આમ જ સમજું છું. વિચાર:—નહાનું બાળક અશુદ્ધ ઉચ્ચારે બોલશે, અથવા એક દુબળો અશુદ્ધ ગૂજરાતીમાં બોલશે, અથવા એક તોતડો બોળડો માણસ તોતડું બોળડું બોલશે, તે બ્યારે આપણ બાકી માણસો સમજીશું, ત્યારે શું ખુદા જ નહીં સમજશે ? કેમના મઝહાને બદલે કેનદા મઝહા લખનારો જરથોસ્તી એમ તો કદી નહીં સમજવાનો, કે ખુદાની ચાહને બદલે તે ખુદાને ગાળ દે છે ! જો અશુદ્ધ અને અર્થ ભર્યા વિનાની બંદગી નાં-રવા હોય, તો હિંદુસ્થાનમાં આવ્યા પછી આપણા જે બાપદાદાઓ તેવી રીતની બંદગી કરીને ગુજરી ગયા, તે સર્વની મુરાદ બર ન આવતાં, ધધેધાપે અને પૈસે ટકે દુઃખી જ રહેલા હોવા બેઠાં (!) અને આજના આપણ પારસીઓ સમજીને શુદ્ધ લખ્યે છિયે, તેથી જ ધંધાધાપામાં ધીકતા જતા હોવા બેઠાં (!) ખુદ ગૂજરાતી ભાષાનું ખુન કરીને તેને અશુદ્ધ ઉચ્ચારે બોલવાને આપણે હદથી બહાર ગયા છીએ, તો પછી ગૂજરાતીમાં બોલવામાં આવનારી બંદગી પણ આપણે તો પાછા અશુદ્ધ ઉચ્ચારે જ લખીશું, ત્યારે વળી તે પણ ના રવા જશેને ? અને ગૂજરાતી

ભાષાના ભારી શબ્દોનાં ગુચ્ચવણુભયો વાક્યોનો અર્થ સમજવા વગર જો આપણી ભવિષ્યની પારસણો ખંડગી કરશે, તો તે પણ ના-રવા થવાનીને ? એક નામાંકિત શાયરે એવી કવેત બોલી કે:—

“ લા વ લા લમ લા વ લા લા શશ મેઢ અસ્ત;
લલ કત ઓ કત લલ શોહરે કોનેહ અસ્ત. ”

આ બોડણી માટે તેને હસી-કંઠવામાં આવ્યો, પણ પાછળથી મુદત બાદ જણાયું કે, મુસલમાની દહાડાની ગણતરી લોકોને વારંવાર યાદ રહેતી નથી, તે ઉપલું કવેત ભણવથી પ્રારસી ભાષાના અખજહના કાયદા પ્રમાણે પહેલા છ મહિના ૩૧-૩૧-૩૨-૩૧-૩૧-૩૧ દિવસના તથા છેલ્લા છ મહિના ૩૦-૩૦-૨૬-૨૬-૩૦-૩૦ દિવસના છે, એમ ઝટ પરખાઈ આવવા સારૂ આવી ઉમઠા બનાવટ કરેલી છે. તે જ પ્રમાણે આપણા “ યથા અહુ વૈયોનુ ” ભણતણ આપણે આંધળે ચકીને ચાલુ રાખ્યું, ત્યારે જ તો આપણને આ જમાનામાં જણાયું, કે જે પદ-પદારે (!) આપણે કયેં છિયે, તે પવિત્ર ભણતર તો એક ખુદાઈ સુત્ર (Formula) હોવા ઉપરાંત તેમાંના કદરેક શબ્દ છુટા છુટા લેતાં વળી ૨૧ નુસકોના નામો પણ તેમાં જ આવી ભય છે ! આ દ્વીઅર્થિ અલંકારની બેવડી બનાવટ પછી આપણે તે ૨૧ નુસકોની શોધમાં પડયા છીએ. ભાષા ગઈ તો આશા પણ ગઈ. આપણી અવસ્તા ભાષા વિષે શાયર કહે છે કે:—

“કેતામશ આપને રૌશન જેહાર; કસાંમસ ફુજજતે યૈને બયાંરા.
ઝેનરશ આફતામે આલમ અફરજ; કુદન ધખજે છુઆ તા મી શવદ રઝ.”

આને કે:—તે પેગંબરની જંઠ અવસ્તાની જે કિતાબ છે, તે બાણે કે તમામ આલમને રૌશની બક્ષનારી એક નિશાન છે; અને તે કિતાબની અંકરના કલામો હરેક હકીકતને બહોરમાં લાવવાની દલીલ છે; અને તે પાકે કલામોની ખરકતથી આલમને રૌશન કરનાર આપ્તાબ મુનવર થાય છે; જેથી રાતની અંધારીમાંથી દિવસનું અજવાળું પ્રકાશે છે. આવી જે ઉત્તમ, એજમતી, ઉમઠા ભેદી ભાષા તેનો અસલ ખ્યાલ ગૂંજરાતી કે ઇંગ્લેશ તરજુમાથી કેમ આવે ?

એકવાર એક મકતબમાં એક મુનશી નામીયા પ્રારસી શાયરશેખ સાદીના બનાવેલા. ભેદી બેતનો તરજુમો પોતાના ચેલાઓ પાસે કરાવતો હતો, ત્યારે ભીતની પાછળ શેખ સાદી પોતે છુપાયેલા હતા. જુદા જુદા ૬-૭ ચેલાઓએ તે બેતના જુદા જુદા ૬-૭ અર્થ કયા. તે તમામ અર્થ ખરા નથી, એમ જણાવી મુનશીએ ૮ મો અને નવો જ અર્થ બ્યારે ચેલાઓને સમજાવ્યો ત્યારે શેખ સાદી નીચે મુજબ બોલીને ચાલી ગયા કે; “ માઆનીએ સાદી દીગર અસ્ત ! ” અર્થાત; સાદીની મતલબ જુદી જ છે ! તેમ આપણા અવસ્તાના અથો હાલે કે હાઉગ, બોપ કે સ્પીગલ, હાર્મેસ્ટેટર, ગેલ્લનર, કે મીલ્સ જેવા ચેલાઓ ૬-૭ જુદા જુદા સમજાવશે, તો પણ આપણી

પીઠ પાછળ સંતાયલા શિક્ષાગુરૂ પાકે જરાથોસ્ત, કાં નહીં એમ કહેશે કે, “આઆનીએ જરાથોસ્ત દીગર અસ્ત !” માટે આપણા હાલના અર્થો બરાબર સંપૂર્ણ થએલા બાણીને દોરવાઈ જવાની ભૂલ આપણે ઉતાવળે કરીશું નહીં. બદલે આકાશશીરા અન્વેષકમાં કહેણું જોખી રાખો કે:—

“Too many of our thinkers do not consider that the numerous changes in language, the allegorical phraseology and evident secretiveness of old Mystic writers, who are generally under an obligation never to divulge the solemn secrets of the sanctuary, might have sadly misled translators and commentators.”

નસર:—પારસીઓ દેવને ધિક્કારે છે, ને હિંદુઓ દેવને પુજે છે, ત્યારે ઇશ્વરનિંદા ક્રિયા લોકો કરતા કહેવાય ? હિંદુ ધર્મ પુસ્તકોમાં ખુદાતાલાને માટે દેવ શબ્દ આવેલો છે; અને પારસી ધર્મ પુસ્તકોમાં ચેતાન, અહેરેમનને માટે દેવ શબ્દ આવેલો છે. પારસીઓ દેવનું નામ સાંભળતાં જ હઝર વાર ધિક્કાર કરશે; હિંદુઓ દેવનું નામ સાંભળતાં જ આક્રીન પોકારશે. પારસીમાં કોઈને દેવ કહીશું તો લાગલો લાઈબલ માંડવા દોડશે; હિંદુને દેવ કરીને બોલાવીશું તો ચેર સાકર ખાશે. ત્યારે શું હિંદુઓના અને પારસીઓના પરમેશ્વર કાંઈ જુદા છે ? હિંદુઓના દેવને પારસી ગાળ દે છે, તેથી શું તે શબ્દને બીધે પાપી ઠરશે કે ? તે શું ખુદાને ગાળ દીધેલી કહેવાશે કે ?

વિરાઈ:—ના, એમ નથી. બાપાના શુદ્ધ અશુદ્ધ શબ્દો ઉપર, કે જુદા જુદા અર્થો થાય તે ઉપર કાંઈ બંદગીનો એકલો મદાર નથી. માત્ર ધારણા સારી, અને ચકીન પાક હશે, તો પછી અબાણની બલા ફર છે. અંતઃકરણ શુદ્ધ રાખો, પછી આપોઆપ જણાશે, કે અવસ્તામાં બંદગી કરવી પારસીઓ માટે વધારે સહામતી ભર્યું છે; અને તેથી જ આપણી એ પાક બાપા સરસ્વતી મંદિર (યુનિવરસિટી) નો ઉંબર ઓલંગી, યુનિવરસિટીના બારણાં આજે ભાંગી નાંખીને તેમાં ઢાખલ થઈ, ત્યારે બીજી ગમથી આપણે જ તે એજમતી બાપાઓનો પગ ભારી શા માટે કરવો ?

બાપા એ જ કાંઈ બક્ષિતનું હથિયાર નથી; અંતઃકરણ એ જ અખ્ય હથિયાર છે બાઈ. હઝરત એક દિવસે જંગલમાંથી પસાર થતા હતા તે વેળાએ એક જંગલી માણસને પોતાની ઝાંપડીમાં માંસ મદીરા કરી બેઠાન પડેલો તેમણે દીઠો. હઝરતે તેના મોં ઉપર પાણી છાંટી તેને હુશિયાર કીધો. તે જંગલવાસીએ આમ જ માન્યું હતું કે, હું તો મરી ગયેલો હતો, પણ આ કોઈ મંત્ર બાણનાર ખુદાનો લાલ હશે, જેથી તેણે મને મૂએલાને પાણી છાંટી જીવતો કર્યો છે. અચરજ પામીને તે હઝરત સાહેબને પૂછવા લાગ્યો:—

“હે બંદે નવાજ ! આપે ખુદાવીંદ પાકને તો દીઠા જ હશે, તેઓશ્રો કયાં

રહે છે ? હું તેમને ક્યાં અને શાથી શોધું ? ગરીબ પરવર મહને કાંઈ મત્ર આપો, કે તે જપવાથી હું અદ્વાતાલા આગળ જઈ શકું ! ” હઝરત કહે: “ તું મધ્યમ અને માંસનો ખોરાક ત્યજ દે, અને આટલો જ મંત્ર દરરોજ પઢયા કર:—

“ મેં હું બંદા તેરા, તું હય ખુદા મેરા ! ” — “ મેં હું બંદા તેરા, તું હય ખુદા મેરા ! ”

હઝરત એટલું મંત્ર આપી ચાલી ગયા, અને પેલો જંગલવાસી આસ્થા રાખીને ઉપલો મંત્ર જપવા લાગ્યો. થોડા વખતમાં કેઈ વટેમાર્ગ આવીને તેની સાથે થોડીક વાતે વળગ્યો. કલાક બે કલાક વાતોમાં પસાર થતાંમાં તો તેના ગયા કેડે આ જંગલવાસી પેલું મંત્ર ભૂલી ગયો, પણ શખ્તો તેને યાદ હોવાથી ગોઠવી ગોઠવીને પેલું મંત્ર આખું પાછું ઉભું કરી શક્યો; પરંતુ શખ્તો હેરફેર થઈ ગયાથી હવે તે જપ કરવા લાગ્યો કે ;

“ મેં હું ખુદા તેરા, તું હય બંદા મેરા ! ” — “ મેં હું ખુદા તેરા, તું હય બંદા મેરા ! ”

લાંબે વખતે તે જંગલમાંથી હઝરત પાછા ફરતાં પેલાની ઝોંપડી આગળ આવીને સાંભળે છે તો તે જંગલી માણસ ઉલટો મંત્ર જપતો જણાયો. હઝરતે તેને ઠપકો આપી કહ્યું:—“તેં અદ્વાતાલાનું ભારે અપમાન કીધાથી ત્હારે શીર આ તો મહા પાપ ચઢ્યું ! ” જંગલવાસી તો આ સાંભળીને પોકેપોક મૂંઝીને રાવા લાગ્યો:—“ હાય હાય, હવે કેમ થશે ! અદ્વા પાક ફરશે તો હું શું કરીશ ! હું તો પાપી ઠર્યો ! ”

એવામાં અદ્વા પાકે આકાશવાણી કરી હઝરતને ઠપકો આપતાં કહ્યું:—“ હે લાલ ! તેં આ તો બહુ જ ખોટું કર્યું. મ્હારો આ બંદો પોતાની અદ્વ ખુદીથી જે ઉલટી બંદગી કરતો હતો તે જ મહને બહુ પસંદ હતી. બંદાના શખ્તો તરફ હું ધ્યાન આપતો નથી, પરંતુ તેના ભ.વ, તેની મતદબ, અને તેની ધારણા તરફ જ હું તો જોતો રહું છું. આ બંદાની ઉલટ ભક્તિ તરફ હું પ્રસન્ન છું ! ”

નસર:—ત્યારે જઈ લાખા છોડીને પાજઈમાં તમે કાં ભણો છો ? ખુદાની મહદ રહેમ અને બહેશ ગૂજરાતીમાં કાં માંગો છો ? લાખાનો જ્યારે કાંઈ અર્થ જ નથી ત્યારે સમજતી લાખામાં પણ ભાકત કર્યે તો ખોટું શું છે ?”

વિરાફ:—મ્હારે એકરાર કરવો જોઈએ છે, કે ગૂજરાતી યા બીજી કોઈપણ સમજતી લાખામાં ખુદાતાલાને યાદ કરવાથી પાપ લાગે છે, ડિંવા તે કામ ગુન્હાનું છે, એમ કહેવાની મ્હારી મકસદ છે જ નહીં; પરંતુ જે કાંઈ મ્હારે ત્હારી પાસે માનવું મનાવવું અને કરવું કરાવવું છે, તે એ જ છે કે, ખસુસ કરીને જરથેસ્તીઓ માટે કોઈ પણ બીજી લાખા કરતાં, પુરાણી જઈ અવરતા લાખામાં, અથવા બીજા બોલોમાં બોલ્યે તો, માથવાણીની જીવાનમાં જ ઇશ્વર સ્તુતિ કરવી વધારે સહ:મતીભયું છે.

ભાઈ, તું જ્યારે પર લાખામાં બંદગી કરવામાં હરહત જોતો નથી ત્યારે પોતાની અસલ લાખામાં બંદગી કરવામાં વાંધો શા માટે લે છે ? આપણા મૂળ પાયો તો

અવસ્તાવાણીની બંદગી ઉપર લાવીને બાંધ્યો છે. એ જ પ્રમાણે હિંદુઓમાં સંધ્યા વગરની ભક્તિ ફેકટ ગણેલી છે. હિંદુઓની અવસ્તા ભ.પા. યાને સંધ્યા કરવાની શુભ દેવવાણી શુભ સંસ્કૃત ભાષાના અર્થથી, કિંવા તેના શુદ્ધ ઉચ્ચારથી સમજીને ભક્તિ કરનાર ૧૦૦૦ હિંદુએ એકની પચ્ચ રાસ આવવી કઠણ છે, તોપણ વગર સમજાવે પ્રથમ સંધ્યા કરીને, પ્રાકૃતમાં ઇશ્વરની યાદ કરવાની તેઓમાં પચ્ચ છુટ મૂકેલી છે. હિંદુઓમાં સંસ્કૃત ભાષાની ભક્તિ અથવા સંધ્યા કર્યા સિવાય ગાયનને કે પ્રાકૃત બંદગીને ઇશ્વર ભક્તિના મુખ્ય ભાગ લેખે ગણવામાં આવતાં જ નથી; અને ઇશ્વરના ખ્યાલમાં અંતઃકરણના ચક્રીનથી તક્લીન થયલા, નહીં સમજાતી સંસ્કૃત ભાષા બડબડવાવાળાં મનને, તેના અર્થ સમજવાની, અથવા ગાયનના જેવા કોઈ પણ રસિક વિષયની કંક્ષા કે તમા રહેતી જ નથી. તેને માટે એક શ્લોકમાં કહેલું છે કે:—

મકરંદં પિવન્ મંગો ગંધનાપેક્ષતે યથા ।

નાદાસક્તં તથા ચિત્તં વિષયાન્નહિ કાંક્ષતે ॥

એટલે કે:—જેમ ભમરો ફુલનો રસ પીવા થકી સુગંધની ખાહેશ રાખતો નથી, તેમ ઇશ્વર નાદમાં આશક બની ગયલું ચિત્ત સુગંધરૂપી વિષય વાસનાની જરાએ ખાહેશ રાખતું નથી. હિંદુઓ ચક્રીનથી માને છે કે, ઇશ્વરે પહેલ વહેલાં સંસ્કૃત ભાષા પેદા કરી છે, અને તે સાહેબ તે જ ભાષા બોલે છે! માટે સંસ્કૃત યાને દેવવાણીમાં જ સંધ્યા કરવી એ હિંદુઓ માટે વધારે સલામતીભર્યું ગણાય છે; અને તેઓના દેવતાઓ પણ તેથી જ ખુશી રહેતા માનવામાં આવે છે. આપણામાં પણ ઇજ્જનેના ૫૦ મા “હા”માં કહેલું છે કે:—“ઇએ માંઝા વાયેમ મઝદા બરખતી ઉવરથો અશા નેમંધહા જરથુઓ.” એટલે કે:—જે કોઈ માઝ બુબાનથી યાને અવસ્તાવાણીથી ભણે છે તે અશોઇની નિયાએશ કરવાથી જરથોસ્તનો દોસ્ત થાય છે.

સૌ સૌના ધર્મની ભાષા જૂદી છે, ત્યારે જ તો સઉ સઉ પોતપોતાના ધર્મો જૂદા જૂદા લેખાવે છે. હજારો વરસ થવા છતાં સઘળા ધર્મી પોતપોતાના ખરા કે અસલ આકારમાં થોડે ઘણે દરજ્જે જળવાઈ રહ્યા છે, તે ભાષાના લિખલિખપણાને લીધે મુખ્યત્વે છે; ખાકી કોઈ પણ ધર્મ ચોરી કે ખુન કરવા કહેતો જ નથી. કોઈ પણ ધર્મ નિંદાલું કે ભુઠાલું કરવા કહેતો જ નથી. કોઈ પચ્ચ ધર્મ હુટફાટ કે મોરપ્રાંડ કરવા કહેતો જ નથી. હિંદુ, મુસલમાન, ખ્રીસ્તી કે પારસી બધાનો ખુદા તો તે જ છે. ધર્મ યાને પ્રરજ પણ એકસરખી જ છે; પરંતુ એ જરથોસ્તી ધર્મના અને જ’દ અવસ્તાના મૂળ સિદ્ધાંતોને આપણે અંગ્રેજી તરજુમો કરીને બંદગી લેખે ભણ્યે તો, એક બે સૈકામાં એ ધર્મ કેવી રીતે નાણુદ થઈ બચે તે તપાસવું પણ સહેલું છે.

સબક ૩૭ મો.

કુદ્રતની સોદી માટે ભક્તિ છે, કે રોટી માટે ભક્તિ છે ?

“ The God's prayer contains the sum total of religion and morals.”

—Willington.

ખુદ આપણા ધર્મ પુસ્તકમાં વીંક અવસ્તા ભાષામાં જ બંદગી કરવાનો હુકમ થયેલો છે. ઇબ્રાને “હા” ૪૧ માં કહેલું છે કે:—“થવો સતઓ તશસ્થા માંથનસ્થા અહુરમઝદા !” એ ખુદાતલા! તહારી બંદગી હું અવસ્તા ભાષામાં જ કરું. ખુશી થાવ ભાઈ! કે આપણે આજ લગી તો અવસ્તાના ઉપલાં ફરમાન મુજબ કર્યું છે, કર્યું છિયે, અને કરીશું કે નહીં તે તો ભવિષ્યની વાત રહી. જુની ચીજને છોડવા પહેલાં પુખ્ત વિચાર કરવો જોઈએ. આ એક ઉત્તમ ધડો છે. આપણા અવસ્તામાં પણ જુની ચીજ વિષેનું પ્રમાણ છે કે:—“ કેહરપેમ દરેઘયાઓ ઉપયનયાઓ યઝમદદે.”—ચાને કે, લાંબા વખતના જુના રિવાજની મુખ્ય બાબતને હમો વખાણીએ છીએ. એ પ્રમાણે જ્યારે જુની ચીજની મુખ્ય બાબત ટકાવી રાખવા આપણો ધર્મ શિખવે છે, ત્યારે આપણી જુની પ્રાયદાકારક માવતરને અને અવસ્તા માતૃશ્રીને શા માટે નિવારવી જોઈએ ?

નસર:—ત્યારે તો આખી દુનિયાએ અવસ્તા ભાષા સિવાય બીજી કંઈ પણ ભાષામાં બંદગી કરતી જ નહીં જોઈએ કે ?

વિરાઈ:—આપણે કેબુલ કરીશું કે, અવસ્તા ભાષામાં બંદગી કરવી એટલા જરૂરથીઓ માટે જ વધારે સલામતીભર્યું છે; નહીં કે હિંદુ—મુસલમાન—ક્રિસ્તી વગેરે જુદીદીનો માટે પણ અવસ્તામાં બંદગી કરવી રવા ગણાય. તેઓએ પોતાની જ સ્વધર્મ—ભાષા સંસ્કૃત, એરેબીક, અને હીબ્રુમાં, ભક્તિ—નિમાજ—પ્રેયર કરવાની છે. તેઓ માટે તે જ ભાષા એજમતી છે. ધર્મ સંબંધી બાબતોમાં વિચારશીથીલ અથવા મનમુખત્યારી (*Latitudinarianism*) ની વાત હોય જ નહીં. ધર્મની બાબતમાં સૌ સૌથી ઘરે ઘરના રાજ થવાય જ નહીં. તમારા ધર્મનું બાપદાદેનું પ્રમાણ ન માનો તો ખેર! ત્યારે તો તમે સ્વૈચ્છિક બની તમારો નવો ધર્મ અને નવો ખુદા અને નવો પેગંબર પણ મુકર કરો! આપણા જરૂરથી ધર્મની અને પાક લેદી અવસ્તાની જો સુગ લાગતી હોય, તો “ જરૂરથી ” એલકાએ ના બોળખાવ ! કહેલું છે કે:—*Profit by thy own wisdom, but learn to respect the wisdom of thy fathers likewise.* અવસ્તાના અર્થ સમજીને શુદ્ધ ઉચ્ચારે કરેલી બંદગી સારી છે, અને અર્થ ન આવડે કિંવા ઉચ્ચાર શુદ્ધ ન થાય, તેમાં કંઈ ભાષાનો વાંક નથી. આપણે તે નહીં શિખ્યે તો આપણો જ વાંક છે. ઇબ્રાનેના ૨૮ મા “હા”માં ફરમાવેલું છે કે:—“ યઉઅદ એસાએ તઉઆયા અઉઅદ. ક્ષાએ અએસે અશહીયા.”

યાને કે; “ જેટલું મ્હારાથી બની શકશે, મ્હારામાં શંકિત હશે તેટલું, બંદગી અથવા સ્વામના કામની ખાહેશ પ્રમાણે હું શિખીશ.” પરમકૃપાળુ દાતારે ગરીબ કે તવં-ગરને, મ્હાંના કે મ્હોટાને, બેવકુફ કે વકુફવાળાને, કેંઈ પણ માણસ ભાતને કે હેવાનને, કેંઈ પણ બક્ષીશ એક સરખી જ ભે કરી હોય, તો તે ભાષા જેવી ઉત્તમ બક્ષીશ છે. દુન્યાના વહેવાર સાડ અઘરામાં અઘરી ભાષા ફરજને લીધે શિખી શકાય છે. જે ભાષા નામદાર જ્યોર્જ રાબ બોલે છે, તે જ ભાષા તેમને ત્યાંનો ગાડુ કાઢનાર બોલે છે. જે ભાષા પેગંબર મોહમ્મદ બોલતા હતા, તે જ ભાષા ઉંટનો આરબ સારવાન બોલતો હતો. ગમે એવો દુબળો નરડો, તેને પણ ભાષા શિખવાની ફરજ હોવાથી તે શિખે છે. ભાષાની જે બક્ષીશ ઠેડ અમારને ખુદાએ કરેલી છે, તે જ પાદશાહ કે પીર પેગંબરને કરેલી છે. પાંચ વરસનાં બાળકનાં મોંમાં જે ભાષા મૂકવામાં આવી છે, તે જ ભાષા પોણોસો વર્ષના ડોસાના મોંમાં મૂકેલી છે. રશ્યન, ઇટાલ્યન, લેટીન, અરબીક, કે અંગ્રેજી જેવી ઘણી કઠણ ભાષા, જે એક અબાણુ દેશનો વિદ્વાન શિખતાં કંટાળી જાય છે, અથવા હારી ખાય છે, તે જ અઘરી ભાષા રશ્યાના ભરવાડો રશ્યન ભાષા બોલે છે, ઇટાલીનો હબમ ઇટાલ્યન કાવ્યો ઉકેલે છે, અને ગાયનો ગાય છે. અરબસ્તાનનો ફરજી અરબી ભાષામાં એવું તો ખુશ ખત લખશે, કે જેવું લખવાને આપણા મોલવી મુનશીઓ અશક્ત થાય. ઇંગ્લેંડનો ગધેવાન જે ઝડપ અને સફાઈથી અંગ્રેજી બોલશે, તેના જવાબ આપવાને આપણો બી. એ. શરફી પડશે. જે સંસ્કૃત શુદ્ધ ઉચ્ચારે શિખવાને આપણો એમ. એ. પટકાઈ જાય છે, તે જ ભાષા બનારસનો બિશુક બ્રાહ્મણ સહેલથી વાપરી શકશે. એ સૌ શા થકી? ફરજ થકી. ફરજને લીધે વ્યવહાર રાખવો પડે છે. આજે એક પારસી છોકરો અભ્યાસની ફરજીઆતને લીધે ઇતિહાસ-ભૂગોળ-અંકગણિત-ઈંગ્લીશ-વગેરે વગેરે પોતાની ૮-૬ વરસની વયમાં પરાંપરાં શિખે છે, તો પછી બંદગીની ફરજીઆત માટે ફરજીજનું માત્ર અડધા કલાકનું બહુતણ શિખી લેવું શું નહીં બની શકે? શરોશઆજને ઇતિહાસ ગણી, ગેહને ભૂગોળ ગણી, ખુરશેહ મેહર ન્યાએશોને અંકગણિત ગણી, દોઆ વીસ્પહુમત અને દોઆ નામશેતાયશને ઇંગ્લીશ ગણી, બે અરધા કલાકની બંદગી અર્થ સાથે શુદ્ધ ઉચ્ચારે શિખવા માંગે, તો અરધું જ વરસ બસ છે. તો પછી ધર્મ, ફરજ, ફરજીઆત ગુબરવા સાડ એક બુઝાની અરધાં વરસની મહેનત બચાવવા, જંદ અવસ્તાના મૂળ પાયાને જ ઘેસવી પાડવાનું બેમાલુમ મંડાણ થાય તે ઘણું ગેર કહેવાય. એના ગુપ્ત લેહ જાણવાથી, એક ફારશી શાયર કહે છે તેમ

“ બ વસ્તા કાલમે દીવાં નેહાં કર્દ;

રઆરા દર રહે યઝદાં રવાં કર્દ.”

પાક અવસ્તાના એજમતી કલામોની બરકકતથી દેવોને (હુદ શકિતઓને) દુન્યામાંથી તોડી પાડી શકાય, અને તેની (પેગંબર જરથોસ્તની) શહે આલનારાઓને

પ્રુદાતાલાની રાહ ઉપર બરી રાખવાનું અને રવાના કરવાનું બની શકે છે. એ પ્રમાણે જ'હ અવસ્તા લાખાના ભેદી પણ પાક કલામેની ખુબી પહેલેથી જ કબુલ રખાતી આવેલી છે.

નસર:—આજે બધા પારસીઓએ ઘણે ભાગે અંગ્રેજી ભાષાને ચોતાની ભાષા કરી છે તો તે ભાષામાં બ'દગી કાં ન કરીએ વાડ? ?

વિરાડ:—આજે અંગ્રેજી ભાષા મિઠી લાગે છે, અલંકાર રસથી રવાદિષ્ટ દિસે છે, તેથી તે ભાષામાં અવસ્તાનો તરબુમે કરવા માંગો તે પહેલાં અવસ્તાના અકેકા અચ્છા અલંકારોના અકેક પછી નમુના તપાસો. તેમાં પણ બનાવટ કરનારાએ ઔરજ મળ ભરેલી છે “આચનો જમ્યાત હવંઘહે—આચનો જમ્યાત રવંઘહે.....આચનો જમ્યાત હવંઘહાઈ—આચનો જમ્યાત અશવસ્તાઈ” એમ ગોઠવ્યું છે તેને બદલે “આચનો જમ્યાત હવંઘહે—રવંઘહે—હવંઘહાઈ—અશવસ્તાઈ” એમ ટુંકમાં ગોઠવતે તો શું નહીં ચાલતે? નહીં; ભાષાની લેઝત અને ઝમક વધારવા અને શબ્દોના ધ્વનિ-ઓથી ચોક્કસ આકારો ઉત્પન્ન કરી શુદ્ધ વાતાવરણ થવા માટેજ “આચનો જમ્યાત” નો અર્થ તો એકનો એક હોવા છતાં એ શબ્દ વારંવાર વાપરેલો છે. એવી એવી ઉત્તમ ફાશીનોથી તો એ ભાષા ભરપૂર છે. અવસ્તા ભાષાની એવી તૌસીફ માટે જ શાયરે તેની વખાણ કરી છે કે:—

“ એ અંદર મદહે ઉ ગુયદ ચુ મન કરા;
સેતાયશ દર અવસ્તા મર ઉરા બસ. ”

મહારા જેવા નાચીજ માનવીથી તે અશોષ ભરેલા પેગંબર જરાચોસ્તની તારીફ તો શું જ થઈ શકે! તોપણ હું એટલું તો કહીશ, કે અવસ્તાથી જ તેની જે તારીફો જાણાય છે તે જ ખસ છે. ઘણા વરસથી એક એવી વાત ચાલે છે કે, સુરત ખાતેની એક બુની યુરોપ્યન પેઢીમાં બેઠાયેલો એક યુરોપ્યન ગ્રહસ્થ, અસ્પંદાદ મહિનો ને અસ્પંદાદ રોજના પરવને દિને, જેને ૨૧ મહીનું અથવા રેકડીનું પરવ સાધારણ રીતે પારસીઓ બોલે છે, તે દિવસે પારસી ઘરોમાં રેકડી છંટાતી બેઠ, તથા એક વિચિત્ર લીપિમાં લખાયેલાં પત્રો પારસી ઘરોના દર-વાબા ઉપર ચોંટાડેલાં બેઈ અજબ થઈને ત્યાંના એક દશતુર પાસેથી ખુલાસો માંગવા ગયો. ધર્મચુસ્ત દશતુરે તેના ખુલાસામાં લખાણથી તેની સમજુત કરી, કે અમારા જ'હ અવસ્તા એવા તો એજમતી અસરવાળા છે કે, ગૌમુત યાને નીરંગ (એટલે ક્રિયા) ઉપર નજર ખાંધીને એક ચિત્તે તેના ઉપર નીરગદીનની ક્રિયા બે જ'હ અવસ્તામાં કરી હોય, તો તે ગૌમુત યાને “તરો” વરસો સુધી કદિપણ બગડતો નથી; જેવો ન તેવો જ રહે છે. એટલું જ નહિં, પણ એક મુઠાં ઉપર એ અવસ્તાનું ગેહસારણું લખ્યા પછી તે મુઠાં કોઈ ઠેકાણે જમીનમાં દાટશે, અને ગમે એટલે વરસે તે કાઢશે, તો જેવાં ને તેવાં રહેશે; કીડા કે ખીબાં જીવજંતુથી તેને કદિ પણ અળવળ

આવશે નહીં! તે જ પ્રમાણે આ રેતી અવસ્તા લાણાયલી રેતી છે, તે હમારાં ઘરોમાં છાંટવામાં આવે, તો રોજ રજક અને ખરકતની બઢતી થાય. અને તે જ પ્રમાણે પવિત્રાઈથી લખાયલું આ અવસ્તાનું કાગળ ઘરના દરવાજા ઉપર ચોંટાડવામાં આવે તો આખાદી વધે અને કબજો કંકાશે તથા દુષ્ટ શક્તિઓ દૂર રહે! આ અભયજી જેવી વાતો સાંભળી પેલા યુરોપિયન ગ્રહસ્થે જઈ અવસ્તાની કોઈ જુની કેતાબના તૂટી ગયેલાં અસલ પાના મોંઘી કિંમતે ખરીદ કર્યાં અને યુરોપ લઈ ગયો. અલબત્ત, ઉપલી એજમતી અસરો, અલંકારવાળી અને ઉંડાણ ફીલસુફી ધરાવનારી છે, તોપણ આ વાત ઘણાઓ છેક ઇ. સ. ૧૮૮૭ સુધી કથા જેવી માનતા હતા, પરંતુ એ કહેવાતી કથા ઉપરથી જ આપણે ધર્મ આજે અજવાળામાં આવ્યો છે, દેશે દેશ આશકારા થયો છે, અને આપણા ધર્મની ઉંડાણ ફીલસુફી આપણે એ કથા ઉપરથી જ શીખ્યા એમ કહી શકાયો.

સબકે ૩૮ મો.

ભાષા કાંઈ ભક્તિનો મુખ્ય ભાગ નથી.

"A gentleman connected with one of the earliest European factories established at Surat became possessed of some Zend manuscripts which he took to England. Anquetil happened to see one of the pages hung as a curiosity at a shop window, and then and there determined to go out to India to investigate the Parsi religion. After a stay of four years in this country he carried back with him a number of manuscripts which excited the curiosity of those who saw them, and many learned men sought to unravel their contents."

મરહુમ પ્રોફેસર દારમેસ્ટેટરે ઇ. સ. ૧૮૮૭ના વરસમાં Parseeism (પારસી-ઇઝમ) ઉપર મુબઇ ખાતે ભાષણ આપતાં ઉપર મુજબ ખુદેયું કહ્યું છે.

એકવીટલ હુ પેરોનું હિંદુસ્થાન આવી પારસી ધર્મનો અભ્યાસ કરવાનું કારણ આપણું "રેકડીનું પરલા" હતું. જો પેલા ધર્મોષ દસ્તુરજીની વાત ઉપરથી જઈ અવસ્તાના લેખો પેલા ગ્રહસ્થ ઇંગ્લંડ લઈ ગયો ન હોત, અને દુકાનના બારણા ઉપર જઈ અવસ્તાનું કાગળ ચોઢવામાં ન આવ્યું હોત, તો એકવીટલ હુ પેરોની લાગણી ઉશ્કેરાત નહીં, અને કેટલાક જમાનાઓ સુધી આપણે જ આપણા ધર્મની ફીલસુફી-ઓથી કદાચ બેનસીબ રહેત. દુકામાં, જઈ અવસ્તામાં કાંઈ પણ ગેખી એજમતી અસર છે, જેથી અજબ જેવો બનાવ ઉપર મુજબ બનવા પામ્યો છે, અવસ્તાની અસર તન ઉપર કેવી થાય છે, અને આખાદી કેમ વધે છે, તેનું ખુદ પ્રહતાલાઓ અવ-

સ્તામાં બંદગી કરવાનું ફરમાન આપ્યા વિષે ખોરદાદ યસ્તમાં કહ્યું છે કે:—

“આમત અઓત અહુરો મઝદાઓ, યેઝી મે માથ્રેમ દ્રઞવ, મરાઓ વા, દ્રેનજ્યાઓ વા, ફા વા અવ કષાઈમ કારયેઈતી, હઞોમ તનૂમ ગઓઝઈતી.” અર્થ; ત્યારે ખુદાતાલા બોલ્યા કે; અગર જો મહારી માથ્રવાણી ચાને અવસ્તાવાણી ખુદાંદ આવાળે બોલવામાં આવે, યાદ કરવામાં આવે, લખવામાં આવે, અથવા લખતાં લખતાં કષ ખેંચવામાં આવે તો તે સખ્શના શરીરનો જરૂર જ બચાવ થાય છે. એ પ્રમાણે અવસ્તાની એજમતી અસર, ખુદ અવસ્તા પોતે જ શિખવે છે.

નસર:—જેમ એક પાદશાહને કે એક કલેક્ટરને તેની સમજતી ભાષામાં અરજી કરશે તો જ તે અરજી બહાલ રહેશે, તેમ જ બંદગી કરનારની અરજી સમજતી ભાષામાં હોવી જોઈએ કે નહીં વાડ? વિરાફ:—માનવીની સમજ શક્તિને ઇશ્વરની સમજ શક્તિ સાથે અંગિક મીસાલ આપવી એ ગેરહાપણ કહેવાય; તોપણ “અરજદાર” કરતાં “અરજ લેનાર” ને તેની સમજતી ભાષામાં અરજી કરવાનું અંગ્રેજ જેવાં સુધરેલાં રાજ્યમાં ચાલુ હતું. કલેક્ટર કિંવા કમિશનરને અંગ્રેજીમાં અરજી આપવી પડતી, તો જો કે અરજી આપનાર મકલો ખેડુત કે ભૂલ્યો મજુર, માધ્યો દરજી કે દુલસો મોચી, નહીં સમજતી અંગ્રેજી ભાષામાં અરજી કરે છે, તોપણ તે બાપડાઓ કાંઈ અંગ્રેજી ભાષા જાણતા નથી. ત્યારે આપણે હાસ્ય કરીશું કે મકલો, ભૂલ્યો, માધીઓ, અને દુલસો જો સમજતી ભાષામાં કલેક્ટરની બંદગી કરે (અરજી કરે) તો તે બંધખેસ્તું થઈ પડતું નથી. બલકે તે અલણ લોકો જો નહીં સમજતી અંગ્રેજી ભાષામાં બંદગી (અરજ) કરે છે, તો તે ઉપર વિશેષ ધ્યાન અપાય છે! ભાઈ, ત્હારી ઉપલી તકરાર ઉપરથી તો હું એવાં જ છેવટ ઉપર આવું, કે અરજી આપનાર (બંદગી કરનાર) પોતે ભલે અવસ્તા ભાષા નહીં સમજતો હોય તોપણ કલેક્ટર સાહેબ (દાદગર દાદાર) તો તેની અરજી જો સાચી ને સારી નિષ્ટાની હોય છે, તો તે જરૂર સાંભળે છે; પછી અરજદાર, અરજીની ભાષા સમજતો હોય ન હોય; પણ જો જૂઠી ને ખોટી નિષ્ટાથી અરજ કરી હોય, તો તે કદિ સાંભળતો નથી. સારી જાતની લાગણીથી અરજી (બંદગી) કરવાનો નિયમ ધણો ઉત્તમ છે; અને એ તકરારનો પૂરેપૂરો નિર્ણય નિચલા મ્લોક ઉપરથી આવી જાય છે કે:

સંજાતીય પ્રવાહમ્ વિજાતિય તિરસ્કૃતિઃ ।

નિયમોહિ પરાનંદો નિયમા ક્રિયતે બુધૈઃ ॥

સજાત્ય અને વિજાત્ય (સજાત અને કજાત) એવી બે રીતની અંતઃકરણની ઇચ્છાઓ થાય છે. તેના પ્રપંચી પ્રવાહમાં તણાવાથી દર રહી ધિકકાર બતાવવો, એ ખુદાતાલાને નમવાના નિયમમાં સૌથી વધારે ખુશાલ કરનારો કાયદો છે.

નસર:—સહવારે જેઓ ગાયનું મુત્ર આખાં શરીરે ચોળવામાં સવાબ સમજીને જો કાંઈ લણે છે તે અવસ્તાવાણી નથી; હિંમતથી કહું છું કે એ નીરંગ એટલી

બધી અશુદ્ધ છે, કે અવસ્તાબાણીમાં અમશારપદોની સંખ્યા છની ગણાવી છે, ત્યારે એમાં ઉત્તરી સંખ્યા ઠોકી બેસાડી છે.

વિરાટ:—અવસ્તા ભાષામાંથી ખીજી ભાષા એટલે ફારસી જેવી સમજાતી ભાષામાં બંદગી ભેડતાં, અને તે પણ ઘણા આગલા જમાનામાં દાનાવેએ જે ભેડેલું તેમાં ભે ૬ નો આંકડો ૩૩ નો થઈ જવાની ભૂલ થયેલી આજે આપણે કહીશું, તો તેનો ભાવાર્થ એટલો જ કે, અવસ્તામાં જે બાબત જણાવી છે તેનો કોઈ પણ ખીજી ભાષામાં અસલ જેવો અર્થ જળવાતો નથી. અવસ્તા ભાષાને બદલે સમજાતી ભાષાની બંદગીની તરફેણવાળા સાહેબો જ્યારે આમ કહશે, કે અસલ અવસ્તાના ફારસીમાં તરજુમો કરનારે ૬ ના ૩૩ ઠેકી બેસાડયા, ત્યારે પછી તે જ અવસ્તાનો ગૂજરાતી તરજુમો કરનાર ૩૩ના ૬૬ કરી નહીં મેલશે તેની સલામતી ખીલકુલ રહેતી નથી. લાંબા વખતની આવી નીરંગમાં જ ભે ભૂલ કરવામાં આવી હોય તો આજના વખતમાં તો કેવું કેવું ઠોકી બેસાડવામાં આવશે, તેનો કાંઈ ખ્યાલ પણ થઈ શકતો નથી. અર્થાત, અસલ તે અસલ, અને નકલ તે નકલ જ રહેશે. આજે કોઈ પણ ન્હાનામાં ન્હાનો ટોળો પોતાના પ્રમાણમાં દુન્યાના લગલગ બધા ભાગ ઉપર, જૂઠા જૂઠા દેશોમાં અને જૂઠી જૂઠી ભાષા બોલનારી પ્રજાઓમાં એમર વધારે ફેલાઈ ગયો હોય તો તે પારસી ટોળો છે. જ્યારે ચીનમાં વસનારાં પારસી કુટુંબો ચીનાઈ ભાષાને, ઈંગ્લંડમાં વસનારાં પારસી કુટુંબો ઈંગ્રેજી ભાષાને, ઈરાનમાં વસનારાં પારસી કુટુંબો ફારસી ભાષા ને, પોતપોતાની સમજાતી ભાષા લેખે ગણવા ગણાવવા લાગ્યાં છે; તેવા વખતમાં ભે જરથોસ્તીઓની બંદગી કોઈ પણ “સમજાતી ભાષા” માં ભેડાવવી હોય, તો લગલગ ૫૦-૬૦ સમજાતી ભાષામાં ગાથા ભેડાવવા ભેઈએ, વંદીદાદ બનાવવા ભેઈએ, ન્યાએશ યશ્તો ઉપબલવવી ભેઈએ, અને આફગાન, સતુમ કે ગેહસારણાનાં ભાષાંતર ગોઠવવાં ભેઈએ છે. પોતાનો ધર્મ પાળનારા લોકો, વ્યપાર ધંધા અથવા ખીજા હાદેશાઓને લીધે જૂઠા જૂઠા દેશોમાં ફેલાયા સિવાય રહેવાના નથી, અને જૂઠી જૂઠી ભાષાઓમાં ભેગાઈ જવાનો સંભવ ભાણીને જ દરેક ધર્મોપદેશકોએ ધર્મ ક્રિયાને લગતી તથા ધર્મર ભક્તિને લગતી ભાષા સૌ સૌએ અમુક જ ઠરાવી આપેલી છે.

નસર:—પરંતુ અશુદ્ધ ભાષાથી અને મનપતિજ ખુલાસા થયા સિવાય કાંઈ પણ લાભ થાય એવું હું તો માનતો નથી.

વિરાટ:—તમારાં બધાં પારસી પેપરો અને ઘણી ખરી ચોપડીઓ ને ચોપાનિયાં અશુદ્ધ ગૂજરાતીમાં છપાય છે, તેની પણ ત્યારે અસર નહીં થવી ભેઈએ. ભાષા અશુદ્ધ હોય, પરંતુ ભે અંતઃકરણ શુદ્ધ હોય તો તે બંદગી અશુદ્ધ છતાં રવા ગણેલી છે. રામાયણ જેવાં મહાકાવ્ય પુસ્તકના કર્તા વાલ્મીકિ રૂપિને માટે કહે છે કે, તેઓ એક લીલના પુત્ર હતા, જે વેળાએ તેમનું નામ રતનો હતું. એનો

ધંધા વટેમાર્ગીઓને લૂંટી લઈને પોતાનું તથા પોતાનાં માળાપ આદિનું મોંઘણ કરવાનો હતો. એક દિવસે એવું થયું કે, એ છુટારાના માર્ગે થઈને નારદમુનિ જતા હતા. રતના બીલે ઝાડ ઉપરથી નીચે ઉતરી આવી નારદજીને કહ્યું કે; “તમારું સર્વસ્વ હું હમણા લૂંટી લઈશ, ને નહીં તો હું તમને મારી નાખીશ!” નારદજીએ કહે પેટે તેને પૂછ્યું કે; “આ બધાં ત્હારાં અસંખ્ય પાપો છે, તે બધાં પાપો ત્હારી બાયડી છોકરાં અને માળાપ માટે તું કરે છે, પણ તે બધાં પાપોમાં તેઓ ત્હારાં ભાગીદાર છે કે નહીં?” રતનાએ કહ્યું; “એ સર્વસ્વનું હું પૂરું કરું છું માટે તેઓ ત્હારાં પાપોનાં ભાગીઆં હોવાં જ જોઈએ.” નારદજીએ કહ્યું કે; “હું છાં જ બેસું છું, નાસી જઈશ નહીં; તું ઘરે જા અને ત્હારાં માળાપ, સ્ત્રી, તથા પૂત્રોને પૂછી આવ!” તે પ્રમાણે સર્વ વ્હાલાંઓને પૂછતાં, તેઓએ તેનાં પાપોના ભાગદાર હોવાનો ઇનકાર કર્યો. આવા નકારથી નિરાશ થઈને તે નારદજી પાસે આવ્યો, અને બોલ્યો કે; “મહારાજ! હું આપને શરણે આવ્યો છું, મ્હને આ બધાં પાપોથી મુક્ત કરો!” રતના બીલને પાપથી મુક્ત થવા માટે એટલો બધો અધીરો બનેલો જોઈને, તેનું કલ્યાણ કરવાનો નારદજીએ ઇરાવ કર્યો. પછી તેના માથા ઉપર કમંડલુમાંથી પાણી છાંટ્યું, અને રામ નામના મહામંત્રનો ઉપદેશ આપીને નારદજી ચાલતા થયા. રૂપિણના ગયા પછી આ પાપી રતનો બીલ પૂરેપૂરું ધ્યાન ધરીને, હર હમેશ રામ નામનો જપ કરવા લાગ્યો; પરંતુ જાતે યુદ્ધિહીન બીલનો કબુલ છોકરો હોવાથી, રામ નામનો પથ ઉચ્ચાર કરતાં તેને આવડ્યું નહીં. તેથી તે રૂપિણના કહેલાં “રામરામ-રામરામ” એ મંત્રને ઉલટી રીતે “મરામરા-મરામરા” એવા ઉચ્ચારે જપ કરવા લાગ્યો. આ જપ કરતે કરતે બહુ વર્ષ વિતી ગયા બાદ ઇશ્વર ભક્તિની અંદર તે એટલો તો ચકચૂર થઈ ગયો, કે તેના શરીર ઉપર ઉધઈવે મટોડાંના મોટાં ઘરો (રાફડા) પણ બાંધ્યાં હતાં, તેનું પણ તેને જ્ઞાન રહ્યું ન હતું! ઘણે વરસે એ જ માર્ગે નારદજી આવી પહોંચ્યા. તેઓએ રતનાને “રામરામ”ને બદલે “મરામરા”નો ઉલટો જપ કરતાં દીઠો. તેની પછવાડેથી આવીને તેના શરીર ઉપરનો માટીનો રાફડો ઉખેડી નાંખી તેને શુદ્ધિમાં આણ્યો. નારદજીને જાતાં જ રતનો પગે પડ્યો, અને બોલ્યો; “રૂપિણ! આપે મ્હને મરામરાનો જપ આપી પાપમાંથી છોડાવ્યો છે.” રતનો વાદમીકે (ઉધઈ)ના સફેડામાંથી નિકળ્યો, તે દિવસથી તેનું નામ વાદમીકે પાડ્યું. નારદજીએ એ દિવસથી તેને રૂપિણી ઉપમા આપી. એ ઉપરથી સાર એ જ એવવાને છે કે, રામ નામ જપો, કૃષ્ણ નામ જપો, ખુદા નામ જપો, અલ્લા નામ જપો, ગોડ નામ જપો, કિંવા ઇશ્વરનું કોઈ પણ એક પવિત્ર નામ જપો, પરંતુ એટલું તો નક્કિ છે કે, ખુદાતાલાની બંદગીના મંત્રના જપમાં માત્ર ચકીન જોઈ એ છે. જ્યાં સૂધી માણસના અંતઃકરણમાં ચકીને જડ ઘાટી ન હોય, ત્યાં સૂધી ગમે એવાં મોટાં મોટાં મંત્ર હશે તો પણ કાંઈ ફળ થવાનું નથી. શ્રદ્ધા, ચકીન, અને વિશ્વાસથી જ માણસનું

ધારેલું કામ પાર પડે છે. જો ચક્રીનનું કૃળ નહીં થતું હોત તો રામ રામને બંદલે મરા મરાનો જપ કરનાર રત્નો બીલ મહારૂપિ વાલ્મીકિ કેમ થઈ શકત ? એટલા જ વારતે શુદ્ધ ભણે કે અશુદ્ધ ભણે, પરંતુ બંદગી કરના પહેલાં ખુદાતાલા ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ, મન્યુત દ્રઢતા, અને બુદ્ધિપૂર્વક શ્રદ્ધા થવી જોઈએ છે, અને રક્તે રક્તે શુભવણ્ણભર્યા ખુલાસા આપમેળે થતા રહેશે; કેમકે અજ્ઞાન રત્ના બીલે શ્રદ્ધાપૂર્વક રામ નામનો જપ કરવાથી રામના જન્મ પહેલાંથી જ તેના આરિત્રનુ રામાયણ આગમચથી તેણે ખનાવી રાખ્યું હતું !

સખક ૩૯ મો.

માશુકના તંબુના દરવાજા ઉપર—

“Do you wish to find out the really sublime ?
Repeat the God's Prayer.”—*Napoleon.*

બંદગી ગમે એવી અશુદ્ધ હોય તોપણ ચક્રીન જો શુદ્ધ હશે, અને બંદગીના શુદ્ધોનો અર્થ પણ ખબર ન હશે તો તે બંદગી કરનારની બંદગી ખુદાતાલાને ત્યાં રવા રહે છે. એક વાર એક નગરમાં કોઈ મ્હોટો ધર્મશુરૂ આવી ચઢ્યો. નગરમાં હો હા થઈ રહી, કે આ મ્હોટા શુરૂણ બધાં સરસ મંત્રો પોતાના સેવકોને આપે છે, જેથી ધારેલું કામ પાર પડે છે. આ વાતની ખબર એક ખેડુતની શ્રદ્ધાળુ ઓરતને પડવાથી તેણી નદી પાર ઉતરીને શુરૂના મઠમાં મંત્ર લેવાને ગઈ. શુરૂને મ્હોટો મહાત્મા માંની ચરણ સ્પર્શ કરીને તેણીએ મંત્ર માંગ્યો; અને તે મંત્ર મેળવવાના બદલામાં પોતાના ખેતરમાંનાં બે તાબાં વેંગણાં ભેટ લેખે શુરૂની આગળ મૂક્યાં. શુરૂણ કેહનેકા કાળ જેવા હોવાથી, હસીને આ નજીવી ભેટ ઉપર એવી મતલબને! એક દુહો બોલ્યા કે; “જોગન બનવા આવી, ને લાવી ત્યારે તો બે વેંગણાં! આ આખો દુહો તે સ્ત્રીને ચાહ ન રહેવાથી તેના છેલ્લા શુદ્ધો તેણીના ધ્યાનમાં ઘણાં જ ઉત્તમ મંત્ર લેખે ઠસી ગયા. કારણ કે, શુરૂ ઉપર તેણીનું પૂરેપૂરું ચક્રીન હતું. તેણીને આમ જ લાગ્યું, કે બસ આ મંત્ર ભણવાથી કોઈ પણ આકૃત ટળી જાય છે, અને હૃદય આપોઆપ મળી જાય છે! એ ઉપરથી તે મંત્રના ઉત્તમપણાના ધખારામાં ને ધખારામાં પૂરા વિશ્વાસથી નીચે પ્રમાણે બઝબઝતી બઝબઝતી ચાલવા લાગી;

“બનને આખ જોગન, ઓર લાખ દો બેગન !

બનને આખ જોગન, ઓર લાખ દો બેગન !”

ચાલતાં ચાલતાં, બેહુક વરસાદ પડવાથી નદિ નાળાં તમામ પાણીથી ભરપૂર થઈ ગયલાં તેણીને જણાયાં; પણ તેણીના મનમાં પેલાં મંત્ર વિષે એટલું તો મન્યુત ચક્રીન બેસી ગયું હતું કે, તે મંત્રો ભણતાં ભણતાં પાણી ઉપરથી પણ હું ચાલી

જાઉં તોએ મ્હને કરી હરકત થવાની નથી ! એવા સાચા વિશ્વાસથી એ મંત્ર લખતી લખતી તે પાણી ઉપરથી ચાલી ગઇ, અને ખરેખર તેણીની ઇચ્છા પ્રમાણે ખીજે કિનારે પાર ઉતરી આવી ! ઘેરે આવીને પેલો ખુદાઇ મંત્ર ખડખડતી જાય, ઇશ્વરનું નામ હરેક શ્વાસોશ્વાસે યાદ કરતી જાય, અને પોતાના માની લીધેલા મહાગુરૂને માટે સારાં સારાં પકવાનો રાંધતી જાય. ખાવાનું તૈયાર કરીને તે પાછી મંત્ર ખડખડતી ખડખડતી ગુરૂના મઠમાં આવી, અને ઘણીજ આજીજીથી ગુરૂને વિનંતિ કરવા લાગી કે; “આપ મ્હારે મકાને પધારો; અને ત્યાં આજનો દિવસ ભોજન લેયો; જેથી મ્હારું ઘર પાવન થાય !” ગુરૂએ આનાકાની કરી જણાવ્યું કે; “વરસાદ પુષ્કળ પડે છે, અને મ્હારાથી આવી શકાશે નહીં !” આખરે પેલી લકતાણીના બેહદ કાલાવાલાને લીધે ગુરૂ તેણીને ત્યાં જમવા જવાને ઉડ્યા. રસ્તે ચાલતાં પાણીથી પૂર ભરાયલી નદીને કિનારે આવી ગુરૂરાજ અટકી પડ્યા, અને સેવકીને કહેવા લાગ્યા; “સામગ્રી સખ તયાર હે, પર નાવ કહાં હય ?” લકતાણી બોલી; “ગુરૂજી, આપકુ નાવકી કયા જરૂર ! ચલોજી ! એકે ધોકેમેં અપન ઓ પાર નીકલ જાયેંગે !”

ગુરૂજી બોલ્યા; “ખીના નાવ મેં ફૂળ બહંગા !” સેવકી બોલી; “ફૂળ કયું જાઓંગે; પકડ લો હમારા છેરા !” એમ કહી તેણીએ પોતાની સાડીનો એક છેડો ગુરૂના હાથમાં પકડાવ્યો, અને “ખનને આઇ ભેગન ઔર લાઇ દો ભેગન” વાળું પવિત્ર માની લીધેલું મંત્ર લખતી લખતી નદી ઉપરથી ગુરૂને પેલે પાર દોરવી લઇ ગઇ ! ગુરૂજી કિનારે ઉતરતાં જ પેલીને પગે પડ્યા અને કહ્યું કે; “આજથી તું મ્હારો ગુરૂ, અને હું ત્હારો ચેલો ! સેવકી જેટલી આસ્થા ને શ્રદ્ધા ગુરૂ કહેવાતામાં તો નથી જ !”

કહેવાનો સાર એ, કે પેલો પવિત્ર માનેલો મંત્ર જો કે અશુદ્ધ હતો; જો કે ઇશ્વર વિષેનો તે મંત્ર હતો જ નહીં, અને જોકે એ મંત્રનો તેણી કાંઇ અર્થ કે હેતુ સમજતી હોય તો તે એટલું જ સમજતી હતી, કે ખુદાતાલા વિષેનું આ કાંઇ ઉત્તમ લખતલુ છે; તોપણ તેની એ જ બંદગી ખરેખરી ગણાઇ છે. પ્રોફેસર હાર્મેસ્ટ્રેટર અવસ્તાને એજમતી કલામ લેખે ગણી તેની એટલી બધી તો શ્રેષ્ઠ ગણાવે છે, કે તે ઉપર આપણા તરફથી કાંઇ પત્ર શરેહ વગર, માત્ર તેમના શબ્દો જ ટાંકી ખતાવ્યે:— The Avesta was the magic word that opened that past so closely sealed, and when, all its pages are fully understood, with that One Book, we shall know more of the social and mental evolution of the old Iranians than we are ever likely to know of old India, with her four Vedas and her magnificent array of Brahmanas and Upanishads.” એમાં હીંદુઓના વેદ કરતાં પણ વિશેષ મહત્વ અવસ્તાને,

પ્રાદેસર મરહુમે આપેલું છે, ત્યારે તે અવસ્તા કેટલા બધા એજમતી હોવા બોધ્યો ?

નસરઃ—આપણાં શાસ્ત્રમાં કયાં કહ્યું છે, કે અવસ્તાવાણીમાં જ લખ્યું રવા છે ?

વિરાઃ—અવસ્તાની જૂદી જૂદી જાતની અનેક બંદગીઓમાંથી અવસ્તા ભાષામાં જ બંદગી કરવાનાં ઘણી ગમ કરમાનો આવેલાં છે, તેમાંના ચોડાંકના દાખલા હું ત્હને આપીશ. ઇજરને હા. ૪૪ ઉપરથી—“ કે વેરેથ્રેમ—અથવા પોઈ સેન્ડા ચોઈ હેન્તી ?” યાને કે, ઓ ખુદા ! ત્હારા અવસ્તાના કલામ જે કે પાસખાની કરનારા છે, તે કલામથી કિયો શખ્સ દુરમનને મારશે ! હોશખાંમ ઉપરથી—“અથ ઇમાં વચો દ્રેનજ્યોઈશિ, ચોઈ અંધહેન વારેથ્રધન્યો તેમચ બચેપજ્યો તેમચ.” એ પ્રમાણે આ અવસ્તાના કલામો જે ઘણા જ ફતેહમંદ તથા ઘણા જ તંદરેસ્તી આપનારા છે તે તુંએ લખવા બોધ્યો. હોવા નામશેતાયરને ઉપરથી—“કેશ ફેસ્તીદ....દાનાએથ ઓ રાએનીદારેથ, વીરપ હસ્તાંન, ઓ ખુદાંન, ઓ બેદાંન, ફરહંગાન ફરહંગ માંથ્રે રપેન્ત, કુ બેદ રવાંન હુ-પુલ બોખતારેથ અજ હોજબ વદારદાર ઓએ આંને પેહેલુમ અખાંન અશોઆંન રોશન હંદ હુ-બોએ હમા-નેકશ.” યાને કે, તમામ લોકો જે કે હમણા છે, આગળ હતાં, અને હવે પછી થશે, તેઓની વાકેખગારી તથા રહનુમાઈને માટે સર્વોત્તમ વિદ્યા, જે કે વૃદ્ધિ કરનાર અવસ્તાવાણી છે તે મોકલી; જે અવસ્તાવાણી રવાંનને આસાંનીથી ચીન્વત પૂલ પસાર કરાવનાર, હોજબથી છૂટકારો આપનાર છે; તથા અશો લોકોનું રોશનીવાળું, ખુશબોદાર, અને તમામ ખુશીદાર જે ઉત્તમ મકાન બેહેશ્ત છે, તે તરફ રસ્તો આપે છે. હોરમજદ ચરત ઉપરથી—તત અસ્તિ માથહે રપેન્તહે અમવસ્તેમેમ, તત વેરેથ્રવસ્તેમેમ, તત ખરેનંધઉહસ્તેમેમ, તત ચારકેરેશ્તેમેમ.” યાને કે; પવિત્ર અવસ્તાવાણીનો તે ભાગ ઘણો જ હિંમત આપનારો, તે ભાગ ઘણો જ ફતેહ આપનારો, તે ભાગ ઘણો જ ખેરેહમંદ તથા તે ભાગ સાથી વધારે અસરકારક છે. એકવીતલ હુ પેરાં કહે છે કે:—“ પારસી-ઓના પેગંબરે એવું તો ચોક્કસ જ બણ્યું હતું, કે સાધારણ લોકો ખુદાઈ જ્ઞાનની બાબતમાં ઓછી ખુદ્દિ ધરાવી શકે છે, અને તે લોકોને ગુપ્ત આત્મા વિષેના ધર્મના પ્રમાણ કરતાં બહારનાં કિયા લખતણો ઉપર ઘણો મજબૂત એતેકાદ હોય છે; અને તેથી કરીને તે પેગંબર પોતાની જાંદ અવસ્તાની ચોપડીઓને અહુરમઝદના પોતાના સખુનોની બનેલી બહર કહે છે.” એકવીતલના આ મતને પ્રથમથી જ એકે દેવાએતમાં ટેકો આપેલો છે કે:—“ અવસ્તા, જખાંને અહુરમઝદ અસ્ત, વ જાંદ જખાંને મા. ” એટલે કે, અવસ્તા એ ખુદાતાલાની જુખાન છે, અને જાંદ એ આપણી જુખાન છે.

ખુદાતાલાની બંદગી કરવા બેસનાર દરેક ભક્ત બંદો એટલું તો સમજે છે કે, તાડીખાનામાં તે તાડી તો પીતો નથી, પરંતુ ખુદાઈ દરવામાં ખુદાની બંદગી

કરે છે. જેઓ ખરેખરા ધર્મચુસ્ત બંદગી કરનારા છે, તેઓ તો શુદ્ધ કે અશુદ્ધ, સમન્નતી કે નહીં સમન્નતી અવસ્તા ભાષામાં જ બંદગી કર્યા જવાના અને તે ચક્રીનદારો તો પાછળથી જોડાયલી ફારસી મોનાબતો પણ જ્યારે બંદગીને છેડે ભણે છે, ત્યારે તો કદાપિ ગૂજરાતી બંદગી જોડી આપવામાં આવે, તો તે પણ વધારામાં કદાચ ભણશે, પણ જેઓ “અમોને તો આવી તેવી સગવડ કરી આપો,” અને “ફલાણી ફલાણી હરકતો ફર કરી આપો, તો જ બંદગી કરીએ !” એમ કહેનારાઓ છે, તેમને તો તેઓના માગ્યા પ્રમાણે કદાપિ બંદગીઓ જોડી આપવામાં આવશે, તોએ તેઓ કાંઈ બંદગી કરવા જેટલી તસ્દી લેવાના નથી, કિંવા પોતાનો અમૂલ્ય કહેવાતો વખત ખોવાના નથી. જેઓ જ્ઞાનતાનમાં ગાયનરૂપી બંદગી કરવાને માટે આપણી આગળ લાડકાઈ કરે છે, તેઓ ભણતા નથી કે, તેઓ તો તાન શૂરને અને મિઠા રાગને જ વશ થવા માગે છે; નહીં કે તેમાં સમાયલી ખુદાઈ સ્તુતિને માટે તેઓ ખેંચાતાં હોય. નવસારીના દીનદાર પારસી પસ્તાગિયાઓને ૩૬૫ દહાડા બંદગી કરવાનું નહીં ફાવતું, તો પણ સુકતાદના ૧૮ દહાડા કામ ધંધાથી પરવારીને, ખીબું કાંઈ ભણતણ નહીં આવડતું હોવાથી, સાંજને છેડે ડોસલાં આગળ ખેસીને દીદાર ઉપર હાથો ઉંચા નીચા કરતા જઈને ખરાં ચક્રીનથી અહુનવરો ભણતા હતા કે;

“ થાકુ વેરીઓ ચારે તોસ, અશાદે ચીતે ધને ધને
વાસ્તારેમ ! ધને ધને વાસ્તારેમ ! ધને ધને વાસ્તારેમ ! ”

તેઓની ખરાં જીગરની ધન-ધન-ને ધન મેળવવાની અશુભ, અર્થ વગરની આવી બંદગી આસ્થાપૂર્વક થતી હોવાથી તે બંદગી જરૂર જ દાદારને ત્યાં અશોકરો હરોની મારફતે પહોંચતી જ માનવી જોઈએ. વગર આસ્થાવાળા કેળવાયલા પારસીઓ કરતાં આસ્થાવાળી આ બંદગી હજાર દરજ્જે લઘુ છે. આગલા જરથોસ્તીઓથી એવો સિવાજ પડેલો છે કે, જઈ અવસ્તાના પાકે કલામે ગુમ ન થાય તેટલા માટે ધર્મચુર વર્ગે મરાતખ થતાં સુધીમાં, ન્યાએશો, ચસ્તો વગેરે તમામ ખોરદેહ અવસ્તા, અને ગાથા, ઇજશને, વંદીદાદ વગેરે તમામ ખુઝર્ગ અવસ્તા પરાં-પરાં મોઢે ગોખી રાખવા જોઈએ; અને તે પ્રમાણે મોઢે ગોખી રાખેલા અવસ્તાના આધારથી, હિંદુસ્થાનમાં આવ્યા પછી તે અવસ્તા કેતાબોમાં જળવાઈ રહેવાથી આપણા ઉપર મોટી બક્ષેશ ઉતરી છે. હિંદુઓમાં પણ પવિત્ર વેદના કલામે પ્રથમ અણલેખિત હતા, જેથી કરીને સર્વ ગ્રાહણ વર્ગને તે વેદો મોઢે રાખવાનું પૂરમાન હતું; પણ પાછળથી જ્યારે ગ્રાહણ વર્ગ ખગડવા લાગ્યો, અને તેઓની ચંદ્રાસ્ત શક્તિ કમ થવા લાગી, ત્યારે વ્યાસે અને ખીજાઓએ સ્મરણ ઉપરથી વેદ લખી કાઢ્યા હતા; જેને આજે સ્મૃતિના નામે ઓળખે છે. પછી પાછળથી જેમ જેમ સાંભળેલા વેદો કોઈ કોઈ ગ્રાહણને મોઢે રહી ગયલા, તે ઉપરથી શ્રુતિ થઈ સ્મૃતિ-એટલે સ્મરણમાં આવેથી લખી નાખેલા વેદો; અને શ્રુતિ-એટલે

સાંભળવા ઉપરથી લખી નાખેલા વેદો. એ જ પ્રમાણે આપણે પેહેલવી તથા પાનંદ ભાષાઓને અવસ્તા અને જંદની પુત્રીઓ ગણી, અવસ્તાઈ ભણતણા ચાકુ રાખ્યાં નહીં હોત, બદકે હિંદુસ્થાન આવી સમજાતી કોઈપણ ભાષા, જેવી કે; ગૂજરાતી, મરાઠી, હિંદુસ્થાની કે અંગ્રેજી જેવી, અવસ્તા સાથે કાંઈ પણ તાકુકો નહીં ધરાવનારી ભાષાઓમાં જો બંદગી કરવા માંડી હોત, તો જંદ અવસ્તા ઉપર તો કે' દહાડનુંએ ઢાંકણું વળ્યું હોત. તરજુમા કરવા અને ધર્મની ભેદી ભાષાઓના અર્થ કરવા, એ કાંઈ ખાવાનું કામ નથી. અવસ્તાના એજમતી અને ભેદી કલામોના તરેહવાર અર્થો કરી બંદગી કરવા જતાં લેહણાના દેવા થઇ જવાનો સંભવ સોએ સો વસા રહેવાનો જ છે. યાદે દિલ અગર ન ખુવદ ઝીકો ઝખાની સેહલ અસ્ત=કદાપિ અંતઃકરણપૂર્વક પરમાત્માની ભક્તિ ના થઈ શકે, તો મોઢેની વાનો કરી કરીને તેની યાદ કર્યો કરવી એ વાત તો ઘણી સહેલી છે

સખક ૪૦ મો.

અવલ પુરાવો અંતઃકરણનો-રાજદનો પુરાવો દુથમ.

“The theological dogmas, on which the religion of the Parsis is founded, are so dispersed in their ancient books, and appear in such a form that even those who are most familiar with the works of the Orientals will find them undoubtedly strange.”

(એકવિટલ ડુ પેરે.)

માઘવાણી અથવા અવસ્તાવાણીથી દુઃખ દરદો ઉપર કેવા પ્રકારની અસરો થાય છે, તે વિષે સમજાવવા પહેલાં રૂપીશ્વરન ગોહના ભણતણમાં જે ઇસારો કરેલો છે, તે પૂરી તાજો કર્યો;—“મઝીશ્ત માંઘ, મઝીશ્ત વેરેઝય, મઝીશ્ત ઉર્વંઘથ...યઝમધદે”—એટલે કે, સૌથી ચઢતી માઘવાણી યાને જંદ અવસ્તાવાણી કે જે અસર કરવામાં સર્વથી ચઢતી, અને કાર્ય પાર પાડવામાં સર્વોત્તમ છે, તેને હમો યાદ કર્યો છીએ.

જે માણસ ચાકુ ખિમારીથી પીડાયા કરતો હોય, તેની આગળ અરદીખેહેસ્ત ચસ્તના પાક કલામો ભણાવવાનો આપણામાં હજી પણ રિવાજ છે; તેનો હેતુ એ જ છે કે, જેમ ખીજાં મત્રોથી વીંછુ કે સર્પના ઝેર ઉતરે છે, તેમ આ એજમતી અવસ્તાઈ કલામોથી મનનાં દુઃખો તો ખાસ કરીને દફે થાય છે, જેથી તંદોરસ્તી ઉપર સારી અસર થાય છે. આ વિચારને જેઓ માનતા ન હોય, તેઓને મેડમ એચ. પી. ખલાવાત્સકી ખાત્રી આપે છે કે:—“જ્ઞાનતાંતુ સંખધીનાં દહો ઉપર, ધર્મના પવિત્ર તથા ભેદી કલામોની અને ગાયનની અસર જરૂર જ થાય છે. ફેફસાંનો

રાગ, ના-મરદી, દિવાનાપાણું, જલંદર, અને ઘણી જ હડીલી બોખારો ધર્મના પાક કલામો લણવાથી તથા ખુદાઈ ગાયનોથી દૂર થાય છે. ” કહેવાય છે કે, આગલા સતયુગમાં મક્કાહાર રાગ ગાવાથી વરસાદ તૂટી પડતો હતો; અને દીપક રાગ ગાવાથી આગ લાગી ઉઠતી હતી. જ્યારે વરસાદ નહીં આવે ત્યારે જશન કરીને પાક અવસ્તા લણવામાં આવતાં જ વરસાદ તૂટી પડતો. જ્યારે આવા એજ-મતી કલામો અને ખુદાઈ ગાયનો, તેની બરાબર સાધના, યકીન, ઇમાનદારી, અને બર વખતે લણવા અથવા ગાવામાં આવ્યોથી ખુદ કુદ્રતને એકવાર અસર કરી શકે, તો પછી આદમ ભત ઉપર તેની શું અસર ઓછી થાય ? અવસ્તાના માત્ર એક મંત્રની આગળ, હાલના ખીખ સડીક અથોના અથો કમી કહી શકાય. એ લાપાના બેકે સડી તરબુમા તો કોઈથી થતા નથી, તો પણ એમ પણ માન્યે કે, જેમ કહેવામાં આવે છે તેમ ગૂજરાતી આદિ કોઈ સમજતી લાપામાં ખરેખરા સડી તરબુમા કરવામાં પણ આવે, તોએ તેની અસર તો ખીલકૂત તૂટી જ જવાની. કેમકે આજની વિદ્યાએ આપણને શિખવ્યું છે કે, આપણા ગળામાંથી નિકળતા શબ્દોના અવાજના સ્પુરણ થકી હવામાં અમુક ભતના સારા કે નહારા આકારો અને આકૃતિઓનાં વાતાવરણ બંધાય છે ; અને તે સારી કે માઠી આકૃતિઓની અસર તમામ દુનિયાને પહોંચે છે. વળી આગળ વધેલી વિદ્યા પ્રમાણે, આપણા મગજમાં જે વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે, તે સારા માઠા વિચારોની પણ સારી માઠી આકૃતિઓનું હવામાં વાતાવરણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેની અસર તમામ જગતને પહોંચે છે. જેમકે; નેપોલ્યન બોનાપાર્ટે કેન્દ્ર લાપાની અંદર “ કુન્સ-સૈન્ય-જય ! ” એટલા ત્રણ જ શબ્દો ઉચ્ચાર્યાથી લાખો અમૂલ્ય જીવડાઓનો આ પૃથિવમાંથી ઘાણ નિકળી ગયો ! ત્યારે નેપોલ્યનના બળવાન શબ્દોની એવી તે કેવી બળવાન આકૃતિઓ હવામાં થઈ હશે, કે જેની બળવાન અસર આખી જગતને ત્રાહે ત્રાહે પોકરાવી ! તે જ પ્રમાણે બ્રિટિશ પ્રધાન મંડળના એક પ્રધાન મી. એમ્બરલેને માત્ર એટલો વિચાર જ કર્યો, કે ગમે એ ભોગે ટ્રાન્સવાલમાં લડાઈ જગાડવી. હવે એ બળવાન મગજમાંના બળવાન વિચારની બળવાન અસર એવી તે શી થઈ હશે, કે જેથી હબરો કિંમતી જીવડાઓનો આ સુધરેલા જમાનામાં કચડ ઘાણ નિકળી જવા પામ્યો ? ત્યારે હવે વિચાર કરો નસર ! કે અમુક જ સારા માઠા શબ્દો તથા વિચારોની અમુક જ સારી માઠી આકૃતિઓ હવામાં ઉત્પન્ન થઈને અમુક જ ભતની સારી માઠી અસરો દુનિયામાં ખુણે ખુણે ફેલાવે છે, તો પછી અમુક જ શબ્દોના લાપાંતરોથી હવામાં તેવી ભતની આકૃતિઓ ઉત્પન્ન કેમ થઈ શકશે ? આબરી માણસનું દુઃખ દર્દ કરવા માટે તેની આગળ અરદીબેહેસ્ત ચશતના અવસ્તા પદવામાં આવે છે, તે ઓછામાં ઓછા ત્રણ દિવસ સુધી લણવામાં આવે છે. શા માટે ?

આ અરદીખેડેશ્ત યશ્તના પવિત્ર કલામો એવા અત્યારિક છે, કે આબરી માણુમનું દુઃખ પણ દર્દે કરી નાંખે છે. પણ તે ક્યારે ? જ્યારે ભણુનારમાં સંપૂર્ણ અશોધ હોય, ભણુનારનું પૂર ચકીન અને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હોય ત્યારે. વળી તે ભણુનારને ખેસવાની જગા પાક અને સફા બનાવેલી હોવી જોઈએ. એ પ્રમાણેની રીતિથી ખચિત અરદીખેડેશ્ત યશ્તના કલામોની અસર સંપૂર્ણપણે થાય છે, અને દર્દીને આરામ થવા પામે છે. જો કદાચ ભણુનાર સંપૂર્ણ અશોધવાળો નહીંએ હોય, તો પણ અવસ્તાના માયમાં એવો ગુણ રહેલો હોય છે કે, સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા અને અને ભક્તિભાવથી તથા પાકી પહુરેઝીથી આબરીની નજદીક અવસ્તાના કલામો પઢવામાં આવે તો કાંઈ નહીં ને કાંઈ સારી અસર થયા સિવાય રહેતી જ નથી. અર્થાત; આબરીનું જો કે દુઃખ સહંતર દૂર નહીંએ થાય તો પણ તેને ઘણીક રાહત મળવા સાથે તેના જીવને એવી ખુશાલી ઉપજે છે, કે જેથી તેને દુઃખ દર્દ નહીં જેવું જ માણુમ પડે છે. આ પ્રમાણે માયવાણી ભણીને દુઃખ દર્દો સાબળ કરનાર દશતુર કિંવા મોખેદને પહેલી પંક્તિના હકીમનો દરબજો મળેલો ગણાય છે. પીબ હકીમોથી જે ઉપાય નહીં બની શકે તે ઉપાય તે દરતુર અથવા મોખેદ માંઘથી બનાવે છે. જ્યારે અરદીખેડેશ્ત યશ્તના અવસ્તા ખાસ દર્દો સફા કરવા માટેના જ છે, ત્યારે તેની રામબાણુ અસર પણ કેમ ન થવા પામે ? અવસ્તાના માય પઢવાથી કેવી કેવી અસરો તથા શું શું ફાયદાઓ થાય છે તે વિષેનું સાધારણ જ્ઞાન મેળવવા માટે હોરમજદ યશ્ત અને અરદીખેડેશ્ત યશ્ત બે જ ખસ છે. અવસ્તાથી દરદીને રાહત મળે છે તેના ઘણાક જાતિ અનુભવના દાખલા મહારા પણ જોવા બાણુવમાં આવ્યા છે. કહે છે કે, હૈદ્રાબાદના નૈઝામના ખાસ કારભારી દાદાભાઈના એક છોકરાને છ મહિના સૂધી એક જાતની હડીલી તાપ લાગુ પડી હતી, જેથી કંઈક ડાકટરોની સેંકડો રૂપિયા ખર્ચીને ઠવા કીધી, પણ કંઈજ ઓસડ કારગત લાગ્યું નહીં. છેવટે નવરોજી હોરમજી નાહનિયા નામના એક મોખેદ, જેમનો વસવાટ પુણામાં હતો, તેમણે મજકુર કારભારીની પરવાનગી મેળવીને ત્રણ દહાડા સૂધી અરદીખેડેશ્ત યશ્તના અવસ્તાના પાક કલામો ચોક્કસ તરતીખથી તે છોકરાની સનમુખ પઢયાથી, અને પીછી કરવાથી તે છોકરાનું દુઃખ દર્દ સદાનું સફા થઈ તેને રાહત મળી હતી, અને તે જ દિવસથી તે ઘણી સારી તનદરોસ્તી સાથે ફરવા લાગ્યો હતો. આ બનાવને આસરે ચાલીશથી વધુ વરસ થયાં હશે. (જ. ધ. ત્રણના અંકની ખુબી.)

નસર:—અશો નખી જરાથોસ્તના જમાના કરતાં ચાલુ જમાનો તો વિશેષ તરખે જ પામેલો છે, આગળ વધેલાં ભાષા શાસ્ત્ર કે વિજ્ઞાન શાસ્ત્રને લઈને હાલ જમાનાના વિદ્વાનોની જોડેલી ખંદગી તો ઘણી ઉત્તમ બની શકે છે, ત્યારે આજના ધર્મ અભ્યાસી કેળવાયેલાં વિદ્વાનો પાસે જો ખાસ ખંદગીઓ રચાવીને ભણે ભણાવે તો ચાલે કે નહીં ?

વિરાટ:—બંદગી જોડનારાઓ પણ ખુદાઈ બક્ષેશને પામેલા અને ઇશ્વરી નૂરનો અનુભવ લીધેલા પેગમ્બરો, સાલેકો, સંતો અને મહાત્માઓ જ હોવા જોઈએ. ઇશ્વરપદ પામેલા ખરેખરા કવેશ્વરોનો આત્મા-જે અમર છે-તે જ્યારે તેઓના લખાણોના દરેક અક્ષરે અક્ષરમાં પણ કાર્ય કરી રહેલો હોય છે, ત્યારે ખીજા સામાન્ય લેખકોના અક્ષરો ખાત્રી ખોખાં અથવા નકલો હોય છે. જે બંદગી ઇશ્વરપદ પામ્યા વગરના માનવીથી જોડાય છે તે થોડીકવર જીવીને તેના ઘટતા ફેર પહોંચે છે. જે બંદગી ઇશ્વરપદ પામેલા માનવીથી જોડાય છે તે અમર રહે છે. ન્યુતનનો દાંત બધા માણસોના જેવો જ હતો; શેકસપિયરની ખુરશી તો સાદી સાધારણ હતી; તે દાંત કાંઈ સોના રૂપનો નહિ હતો; તે ખુરશી કાંઈ હીરા માતી જડેલી ન હતી, છતાં તેના હાથે રૂપેયા કાં ઉપજ્યા! શેકસપિયરનું ઘર મહેલ તો નહિ જ, હવેલી પણ નહિ જ, પરંતુ એક ઝૂંપડું જેવું હોવા છતાં, તેને બચાવી સંભાળીને તેનું સંરક્ષણ કરવાની તથા તેના ફોટોગ્રાફો ચેરેચેર રાખવાની શા માટે મહોટાઈ લેવામાં આવતી હશે? મોહમ્મદ પેગંબરની દાદીના એક વાળનાં જે મોટાં માન અને ભક્તિ ભાવથી મુસલમાન લોકો દર્શન લે છે, તે પણ મહાસના બાલ જેવા બાલ છે, ત્યારે એ બધી ભાવના શા થકી? તે દાંત ન્યુતન જેવા મહાન શોધકનો છે માટે. તે ખુરશી પેગમ્બર જેવા કવિની છે માટે. તે ઝૂંપડું શેકસપિયર જેવા મહાન કવિનું છે માટે. તે બાલ મોહમ્મદ જેવા મહાન પેગંબરનો છે માટે. એ સૌના જુનાપણા અને પૂજ્ય પ્રોઢપણા તથા ભક્તિભાવને લીધે જ છે. તે જ પ્રમાણે ગાથા જેવી ઉંચી બંદગીઓ અશો જરાથોક્ત જેવા મહાન પેગંબરની રચેલી છે માટે જ આપણે અવસ્તા ભાષાનો વપરાસ આડુ રાખવાથી આપણા ચક્રીનમાં અજબ જેવો વધારો થાય છે.

જેનો વપરાસ નહીં તેનો નાશ કુદ્રતના કાયદા પ્રમાણે થતો જ આવે છે. જો તમે એક હાથ કે શરીરના કોઈ ખીજા અવયવને વાપરો નહીં તો ધીમે ધીમે પણ ચોક્કસપણે તે ભાગ મરતો જ જશે, એ કુદ્રતનો બજીતો નિયમ છે. એ જ નિયમ જેમ ચીજોને તેમ ભાષાને પણ લાગુ પડે છે. ખ્રીસ્તિ પ્રજા અને ધર્મનો આજે દોર છતાં તેમની અસલ ધર્મ ભાષાને બાબુએ નાંખવાથી સેંકડે કેટલા લોકો તેનું જ્ઞાન ધરાવે છે? અથવા તે શીખવાની કે સમજવાની કાળજી કેટલા ખ્રીસ્તીઓ રાખે છે? એથી ઉલટું, હીંદુ મુસલમાન વગેરે પ્રજા તરફ જૂઓ. રાજ્ય તરફની ઝાઝી મદદ નહિ છતાં તેઓની ધર્મભાષા, જ્યાં પણ હીંદુ કે મુસલમાન હોય ત્યાં, અસલ જેવી જ વપરાતી, ભણાતી અને સજીવન રહેલી માલુમ પડે છે. ફર શા માટે જવું?

નસર:—ત્યારે અસલ અવસ્તા અને જંદ શિવાય, પાજંદ પેહેલવી વિગેરે ભાષામાં આગલા વખતમાં બંદગીઓ કેમ જોડાઈ? અને જ્યારે તે ભણવામાં આવે

છે, ત્યારે આજે ગૂજરાતી કે અંગ્રેજીમાં બેડેલી બંદગી કાં નહીં લણવામાં આવે ?
 વિરાડે:—તેનું કારણ એક નથી; તેના ઘણાં કારણો છે. ફીલસુફ યુક્લિડની માફક
 આપણે એવી ઇબ્ટકલ્પનાં અથવા પરિગ્રહ લઈએ કે, “યથા અહુ વધયો અથા
 રતુશ અષાત્ ચીત્ હયા,” એ પવિત્ર કલામથી એક સંપૂર્ણ આકૃતિ, ધારો કે
 ચોરસ આકારની બને છે. પરંતુ ઉપલા પવિત્ર કલામોનો આપણે એવો તરજુમો
 સમજાતી ભાષામાં લણીએ કે; “જેવી તે સાહેબની ઇચ્છા તેવું હરેક સવાબને લીધે
 તેના હુકમ પ્રમાણે થાવ !” તો એ ગૂજરાતી તરજુમાના શબ્દો લણતાં હવામાં
 જે આકૃતિ (વાઇઝિયન થકીને) થશે, તે ઉપર જણાવેલી વ્યવસ્થિત ચોરસ
 આકૃતિના જેવી આકૃતિ કદી પણ થવાની નથી, પરંતુ કાંઈ જૂદી જ એપ્યલ આકૃતિ થશે,
 અને તેની અસર પણ એપ્યલ જ થવાની. આપણા અશો સાહેબોના બેડેલા
 માંથ જે એક જરથોસ્તી પોતાની અશોઇ અને પરહેઝગારીથી અવસ્તામાં જ
 લણવા સાથે કષ ખેંચીને બેઠો હોય તો તેમાં કેઇ પર—ધર્મવાળાના મંત્રો
 પણ ખલલ પહોંચાડી શકતાં નથી. ઇતિહાસમાં નોંધાએલી એક વાત
 કહેવામાં આવે છે કે; સુરતના “ શહેરમાંવાળા દસ્તુર ”ના ઉપનામથી ઓળખાતા
 પરહેઝગાર કાઉશ દસ્તુર, જેઓ જરથોસ્તી ધર્મના અવસ્તાનાં પવિત્ર મંત્રોની
 માહિતી ધરાવવામાં પ્રવીણ લેખાતા હતા, તેમને માટે એવું બન્યું હતું, કે એક દહાડો
 તેમના દીઠામાં એક જાણકાર સાધુ પાણીની તરસ છિપાવવા સાડુ એક કુવા આગળ
 આવી પહોંચ્યો, પરંતુ પાણી કાઢવાનું સાધન ન હોવાથી તે પોતાના એલમના
 મંત્રોના બળથી પેલા કુવાના પાણીને કુવાની પલ્લઘટ સૂધી ખેંચી લાવ્યો, અને
 પોતે તે પી લીધું ! તરસ છિપાવ્યા પછી પાછું મંત્ર લણીને પેલાં પાણીને જેમ હતું
 તેમ નીચે લાવી મૂક્યું ! આ ચમત્કાર કાઉશ દસ્તુરે બેઇ પેલા સાધુને બોલાવી તેની
 સાથે વાતચીત કરતાં બન્ને સત પુરૂષો પોતપોતાના મંત્રોનાં પ્રાધાન્ય વિષે તકરાર
 ઉપર ચઢ્યા. સાધુ કહે કે, અમો હિંદુઓનાં મંત્રો ઉત્તમ છે; અને દસ્તુરજી કહે
 કે; “ અમારાં જ મંત્રો સૌથી સરસ છે.” એ ઉપરથી બંને જણે પોતાના એલમને
 અકેક ઉપર અજમાવવાની પેરવી કીધી. મજકુર દસ્તુરજી એક જગોએ પોતાનાં અવ-
 સ્તાનાં મંત્રોથી “ કષનું કુંડાળું ” પાડી તેમાં પોતે બેઠા, અને પેલા સાધુએ
 પોતાના એલમના મંત્રના જોરથી તે કુંડાળાંની અંદર આવવાની તબવીજ કીધી.
 એમ કહે છે કે, ૩ દહાડા અને ૩ રાત સૂધી જાગૃત રહીને પૂર હુશિયારી સાથે
 દસ્તુર કાઉશ પોતાનાં કુંડાળાંમાં બેસી લણતા રહ્યા, અને તે અરસામાં પેલા
 સાધુએ ઘણીએ રીતે પોતાના એલમના જોરથી પેલાં કુંડાળાંમાં પેસવાને આહ્વાનું, પણ
 કુંડાળાં આગળ આવી આવીને તે અટકી જ જતો. આમ ચાલુ ને ચાલુ ત્રણ દહાડા
 સૂધી કીધું, પણ ત્રીજે દિવસે પેલા દસ્તુરજીને કંઈક સહેજ ઉંઘનો ઝોકો
 આવ્યાથી નીચે પડી ગયા. આ તકનો લાભ લઈ પેલા સાધુ તે દસ્તુરજીની પાસે

જઘ કુંડાળાંમાં ઉભો રહ્યો હતો. (જ. ધ. ત્રણ અંકની ખુબી). ભાઈ નસર !
અવસ્તાના મંત્રોની આવી આવી તો ઘણી ઘણી ખૂબીઓ કહી છે. શ્રદ્ધા વીશે હેઠળ
ટાંકેલા દાખલાથી ઠીક રીતે ત્હને સમજ પડશે.

શ્રદ્ધા એજ ભક્તિ અને જ્ઞાન.

શ્રદ્ધા એ જ સાધના છે. શ્રદ્ધા એ જ જ્ઞાન છે. અંધ શ્રદ્ધા પાછળ પ્રકાશિત
જ્ઞાન ચાલે છે. શ્રદ્ધાનું મંત્ર એ જ શ્રેષ્ઠ છે. સાંભળો. કોઈ એક મહોટા સાધુ પોતાના
સેવકો ભોગા એક પર્ણકુટીમાં સ્થાન કરી પડ્યા રહેતા હતા. દર રોજ સેવકોનાં
ટોળે ટોળાં તેમના પાસે ઉભાં રહી ઉપદેશો સાંભળતાં હતાં. કોઈ એક ભોગો
સેવક પ્રતિ રોજ મહારાજ પાસે કાંઈક મંત્ર મેળવવાને ઝુઝમ્યા કરતો, પરંતુ બીજા
સેવકોમાં થઈને શુદ્ધ આગળ જઈ પહોંચવાનો તેને મોકો જ મળતો ન હોવાથી,
લાગ ભેઈને એક દિવસે શુદ્ધ મહારાજ દિશાએ જવાને જેવા જંગલ તરફ ચાલવા
લાગ્યા, તેવોજ તે ભોળ્યો આ તક સાધીને તેમની વાંસે લાગ્યો. પૂઠે પૂઠે ચાલતાં
છેવટે શુદ્ધ જે જગો ઉપર દિશાએ બેઠેલા હતા ત્યાં જ સામે જઈ ઉભો, અને
નવરૂં ભેઈને કરગરીને શુદ્ધ પાસે કાંઈક મંત્ર માંગવા લાગ્યો. તેની આવી ઉદ્ધત
વર્તણૂક ભેઈ શુદ્ધ પૂછે:—“ હ્યાં આ કર કયા મંગતા હય ?” ભોળ્યો કહે:—“મહા-
રાજ કુચ્છ મંત્ર દો !” શુદ્ધ કહે:—

“ અખત એ અખત કુચ્છ દેખતા નહીં હય ?

સ્થાન અસ્થાન કુચ્છ માલુમ નહીં હય ?”

એટલું બોલીને પાસે પડેલા ઇંટરડીનેા ટુકડો શુદ્ધએ બેઠે બેઠે તેના
તરફ ફેંક્યો. પેલો ભોળ્યો એવું સમજ્યો કે; આ કોઈ પવિત્ર મંત્રોથી મંત્રેલો
શાલિગ્રામ હશે, અને ઉચ્ચારેલો ઉપલો મંત્ર લાભકારી તથા કલ્યાણકારી હશે; એવી
અંધ શ્રદ્ધાથી તે ઇંટનો ટુકડો છાતીસે દાબી મંત્ર લણતો લણતો ત્યાંથી પરત રવાના
થયો. આ ભોળો ભગત રાત ને દિવસ ઇંટ-દેવની પુજા કરતો બય અને પૂર્ણ
શ્રદ્ધાથી મંત્રોચ્ચાર કરતો રહે કે;

“ અખત એ અખત કુચ્છ દેખતા નહીં હય ?

સ્થાન અસ્થાન કુચ્છ માલુમ નહીં હય ?”

શુદ્ધ મહારાજની પર્ણકુટીની બહાર તે ભક્ત બેસી રહે, અને મંત્રોપચાર કર્યા
કરે. એક દિવસે પુષ્કળ વર્ષાદ વરસવા લાગ્યો. આ સેવક સેવકીઓ જેમ તેમ
પર્ણકુટીમાં બોસાયાં, પરંતુ આપણા આ ભોળા ભગતનો બહારજ ઉપલા મંત્રો ઉચ્ચારતા
બેસી રહ્યા. ચમત્કાર એવો થયો, કે જે જગો ઉપર આ ભક્ત બેઠા હતા તે જગો
ઉપર, તેમજ તે ભક્તના શરીર ઉપર વર્ષાદનો એક છાંટો પણ પડ્યો નહીં !
આસપાસ સઘળે પાણી પાણી થઈ ગયું, પણ ભગત કાંઈ ભિંભયા કે પળલી
ગયા નહીં. બ્યારે શુદ્ધ મહારાજના સેવકોએ આ ચમત્કાર દીઠો, અને શુદ્ધને કહ્યું,

ત્યારે શિષ્યોને પૂછતાં તેમને જણાયું કે, તે ભક્ત પેલો જ લોગિયો ભટ્ટ હતો, જે તેમની પાસેથી ઝાડે ફરવા જતાં મત્રો માંગવા લાગ્યો હતો. ગુરૂ મહારાજે તેની આવી જખ અને આસ્થા વીશે જ્યારે જાણી લીધું ત્યારે તેઓએ લોળા ભગતને પાસે યોલાવી કહ્યું :—“ પ્રભુ ભગવાન તમારા ભાવથી પ્રસન્ન થયા છે, અને આજથી તમારું નામ દુગડ-સ્વામી રાખવામાં આવે છે. આ અધા શિષ્યો કરતાં તમારી ભક્તિ ચઢી છે, અને તમે આજથી ગહારા સતસંગી થયા છો !” કહેવાનો સાર એ છે કે; ભગવાન તો ભાવના ભૂખ્યા છે. જે પુરૂષ આસ્થાવાળો હોય તેની શ્રદ્ધા તેને બરાબર ઠેક સૂધી ભવ પાર ઉતારે છે.

માણસ માત્ર સંપૂર્ણ સુખી નથી, સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર નથી, અને સંપૂર્ણ જ્ઞાની નથી; પરંતુ અલ્પ જ્ઞાનથી નહીં જણાતી અને ચર્મચક્ષુથી નહીં દેખી શકાતી એવી Unknown અને Unseen એક મહાન શક્તિ છે, જે સંપૂર્ણ સુખી, સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર, અને સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાન છે. જે ગરીબ છે, તેને ગરીબાઇ મટાડવા સારૂ પૈસાદાર પાસે જઈને તેની સેવા ભક્તિ કરવી પડે છે; જે રોગી છે તેને વૈદની મદદ માંગવી પડે છે; જેને અન્યાય મળે છે તેણે કોર્ટનો આશરો લેવો પડે છે; જે સ્વતંત્ર નથી તેને પરતંત્ર રહીને શેઠની સેવા કરવી પડે છે; વિદ્યા જોઈતી હોય તો વિદ્વાનની પાસે જેમ જવું પડે છે, અને તેમની સેવા ભક્તિ કરવી પડે છે, તેમ જ દુઃખી, પરતંત્ર, અને અજ્ઞાન માણસોને સંપૂર્ણ સુખી, સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર, અને સંપૂર્ણ મહા જ્ઞાનીની સેવા ભક્તિ કરે જ છુટકો છે. એ મહા સુખી, મહા સ્વતંત્ર, અને મહા જ્ઞાની તે ઇશ્વર છે, માટે જ આપણે દુઃખી, પરતંત્ર, અને અજ્ઞાનીઓએ તેની પાસે જઈ તેની સોડે જે અમુલ્ય વસ્તુઓ છે, તે મેળવી છેવટે માણસે તેના જેવા જ સુખી, સ્વતંત્ર, અને જ્ઞાની થવું છે. પાણી વિના જેમ તરસથી તરફડિયે, ખોરાક વિના જેમ ભૂખે અધમૂઆ થઈએ, દમમાં હવા લીધા વિના જેમ આપણે ગુંગળાઈએ, તેમ પ્રભુની સેવા ભક્તિ વગર આપણે દુઃખમાં, પરતંત્રતામાં, અજ્ઞાનમાં કેવળ કાયર કાયર થઈ જઈએ. ભક્તિ કરતે કરતે જ સુખ, આનંદ, શાંતિ, સ્વતંત્રતા અને જ્ઞાનનો અનુભવ આપોઆપ થાય. પ્રભુનું સ્મરણ કરવું એટલે જ દુઃખ ટાળીને સુખ મેળવવું એમ છે. નહીં દેખાતી અને નહીં જણાતી તે શક્તિને જોવાને માટે આપણે એક દૂરબીન અને એક સૂક્ષ્મદર્શક ચંત્ર ખરીદ કરવું જોઈએ. પાણીનાં એક ટીપાંમાં ભરાઈ બેઠેલાં જંતુઓ આપણી ખુલ્લી આંખે દેખવામાં આવતાં નથી, પરંતુ સૂક્ષ્મદર્શક ચંત્ર વડે દેખાય છે ત્યારે જોલ્યે છીએ કે; “ આહ ! હજારો હજાર જીવડાં આ ખુંદમાં કેમ સમાયાં હશે ! અરે એ ટીપું તે કાંઈ પાણી નથી, પણ જીવડાંઓનો જથ્થો છે ! ” હવામાં અસંખ્ય રજકણો ભરેલી છતાં આંખે દેખાતી નથી, પરંતુ છાપરાનાં બાકોરાંમાંથી તડકાંને લીટો દેખવામાં આવતાં જ કાંઈક હજારો રજકણો હવામાં ઉડતી જણાય છે, અને હવા તો નરી પરમાણુઓની જ બનેલી જણાય છે. આપણે જ્યારે ભક્તિચંત્ર વડે જોઈએ ત્યારે સારી સૃષ્ટિમાં

છુપાએલી ઇશ્વરી શક્તિ આપણને દૂરથી દેખાય છે, અને જ્ઞાનચક્ષુ-દૂરબીનથી તે શક્તિને જોવા માંડ્યે એટલે જ જે ઘણી જ દૂર દેખાતી હતી તે છેક નજીકમાં આવેલી દેખવામાં આવશે. જેમ આપણાથી એકાણું કરોડ માઇલ દૂર રહેતો સૂર્ય દૂરબીનથી છેક નજીક આવેલો દેખાય છે, તેમ જે પ્રભુને આપણે આપણાથી કરોડો ગાઉ દૂર વસતો ધારી બેઠાં છીએ, તે પ્રભુ તો જ્ઞાનચક્ષુ વડે છેક આપણી પાસે વસતો દેખાય છે. સૂક્ષ્મદર્શક યંત્ર જો સાફ સ્વચ્છ ન હશે તો પાણીમાંનાં જીવજંતુ જેમ દેખાશે નહીં, તેમ સાચી ભક્તિને બદલે જો કાચી ભક્તિ હશે તો સૃષ્ટિમાં છુપાએલો પરમેશ્વર પણ દેખાશે નહીં. અને એકવાર જેમ દૂરબીનના કાચ ઉપર બેઠેલી કીડી એક તત્વવેત્તાને હાથી માલુમ પડી હતી, તેમ આદમીના અંતઃકરણ ઉપર જો ડાઘ પડ્યો રહ્યો હશે તો તેના જ્ઞાનચક્ષુ જેવાં દૂરબીનમાંથી પણ ઇશ્વરનું સ્વરૂપ જુદું જ જણાશે, અથવા બીલકુલ જણાશે નહીં. માટે ભક્તિયંત્ર તેમજ જ્ઞાનચક્ષુનું દૂરબીન હમેશાં સાફ રાખવું; સંશયો, શંકાઓ, અને અવિશ્વાસનો મેલ ધોઈ કાઢવો. ઇશ્વરનો વાસો તો વિશ્વાસમાં જ છે. જ્ઞાનચક્ષુ આપણી પાસે ન હોય તો જેની પાસે તે હોય તેની સોડ માંગવાં; જેની પાસે જે ચીજ ન હોય તે ક્યાંથી આપશે! મેલા ઘેલા ચિથડે હાલ, વાસ મારતા એક નજીક ઝાડુકસથી જેમ ન્હાયા વગર અને સ્વચ્છ વસ્ત્ર પહેર્યા વગર કોઈ રાજા મહારાજા પાસે જઈ શકાય જ નહીં, તેમ મેલાં અને અશુદ્ધ હૃદયવાળાં આદમીથી મહારાજાઓના મહારાજા પાસે તો કેમ જ જઈ શકાશે? ઇશ્વરની દરબારમાં દાખલ થવા માટે તે દરબારને લાયક થવું જોઈએ. આખી સૃષ્ટિને નિયમમાં રાખનાર હોવાથી તે મહાન શક્તિનું નામ “ઇશ્વર” પડ્યું છે; અને જે નિયમોની શક્તિથી આ સૃષ્ટિનો વહેવાર ચાલે છે તેનું નામ “કુદ્રત” પડ્યું છે. માટે ગમે તો કુદ્રતની શક્તિની ભક્તિ કરો, કે ઇશ્વરની શક્તિની ભક્તિ કરો, તે સૌ એકનું એક જ છે; પરંતુ તેના જેવા થવા, તેના જેટલી લાયકાત મેળવવા, અને અંતે તમે પણ તે જ છો એમ સમજીને ઇશ્વર રૂપ થઈ જવા સાફ ભક્તિ કરો, જ્ઞાન મેળવો, અને ઇશ્વરમાં મળી ભળી જાવ. ભાઈ! તમે ઇશ્વરના સાચા ભક્ત ત્યારે જ ઠરશો, જ્યારે તમને ભક્તિ સટે સુખ દુઃખની સારી માઠી લાગણી ન લાગે. કુદ્રતનું દરેક કાર્ય તમને ભણું જ માલુમ પડે. આકાશ કાં નહીં તમારાં કુટુંબ ઉપર તૂટી પડે તોપણ, “એમાં પણ ખુદાનો હાથ છે-એમાં પણ કાંઈ સારું જ સમાયેલું હશે-ઇનશાનની મરજી માફક કાંઈ જ થતું નથી-મરજીનો માલિક તે સિવાય કોઈ નથી-ખુદા મ્હોટો છે!” એટલું ઉચ્ચારવાની મહા દુઃખોના પ્રસંગે પણ તમે અંતઃકરણથી શક્તિ ધરાવો ત્યારે જ તમારી ભક્તિ સાચી અને નહીં ત્યારે તો તમારી ભક્તિ કાચી ને કાચી જ ઠરશે.

ભાઈ નસર! આપણી દીન (ધર્મ) બાલ કરતાં પણ બારીક છે, અર્થાત્, આપણી ક્રિયા વિધિ અને સાધના કેવી બારીકાઈથી પાળવાની છે, તે વીશેનો બનાવ હવે વર્ણવું છું.

જરથોસ્તી દીન—ખાત કરતાં ખારીક.

૬૦૦ વર્ષ ઉપર શ્રી ગઝની શહેરના સુલતાન મહમ્મદ ખાન શુબકતગીન ગઝનવીની પાંદશાહત વખતે, તે સમયના કેટલાક મુસલમાનોને જરથોસ્તી ટોળાની અને દીનની અહેબાઈ થવાથી મહમ્મદ ગઝનીને પ્રિયાઈ કીધી કે; “આપણુ મુસલમાન દીનદારોના ૭૨ ફીરકા (ન્ય તિ) છે; તે ઉપરાંત એક જુદાદીન જરથોસ્તી ટોળો આપણા રાજ્યમાં શા માટે જુદો રહેવો જોઈએ ? કાં તો એ તમામની કતલ કરો, કાં તો સઘળાને મુસલમાન બનાવો !” મહમ્મદ ગઝનીએ ઘણો વિચાર કરીને છેવટે જરથોસ્તીઓના ઓઢાઓને ઓઢાવી તેમની દીનના મોજેબ (અમત્કારો) દીધા; તેનો અહેવાલ જરથોસ્તી દીનના એક આગલા ઉસ્તાદે ખેતખાણમાં રચેલો, તે “નેરગહાએ કલમકશ” કેતાબ ઉપરથી જણાઈ છું.

ફારસી ખેતો.

ગજરાતી તરજુમો.

ફીરસ્તાદો ખાંદશ
હમે દેખ્યાં; ખ
હર ખ કે બુદ્દ
પીરો જવાં.

હમે જુએ હર પીરો
શાહ આમદંદ; પુર
અજ અમ ખ નજીકે
માહ આમદંદ.

નમાજે બેબુદંદ ખર
શેરિયાન; બેકુન
રાત્રે દેલ પીરો મા
આશકાર !

પાંદશાહે પોતાના માણસો મોકલી જ્યાં જ્યાં
હાના મોટા જરથોસ્તીઓ હતા ત્યાં ત્યાંથી
પોતાની હજુરમાં તેમને બોલાવ્યા.

તમામ જરથોસ્તીઓ દિલગીર અને ઉદાસ
ચહેરે પાંદશાહના તખ્ત આગળ હાજર થયા.

તે સઘળાઓએ શાહને મુજરો કરીને અરજ
કીધી કે; ત્હારાં દિલનો જે કાંઈ બેદ હોય તે
અમેને બહેર કર !

શેહેનશાહે મેહમુદ
ચુકત આં જમાં;
કે મા બેરનવેદ ધં
શુખન કેશમાં.
બેખાયદ કે બુચ્છે
મુસલમાં શવીદ;
બુદાએ જોહારા
બ કરમાન શવીદ.

મુસલમાન ન મદદ
અગર ધં જમાં;
કુનમ તા હમે કદ
અઝ ખાંનો મા.

શુમારા તમામી
કુશમ મન વરા;
કે હુકમે પયમ્બર
રમુલે બુદા.

ચું બર ચુકત ધં
ચુકતેરા શેહેરિયાર;
હમે કેશમાં બસ
શુદદ બે કરાર.

તે વેળાએ મેહમુદ શાહે ફરમાવ્યું કે; હે બુઝર્ગો !
તમે મહારી નીચલી હકીકત સાંભળો.

તમ સઘળાઓએ મુસલમાન થવું જોઈએ; જેથી
તમે પણ હુન્ધાના બુદાતાલાના પ્રમાન મુજબ
ચાલવા લાગો.

આ વખતે જો તમે મુસલમાન નહીં થશો તો
તમે સઘળાઓને અને તમારાં ઘરબાર સર્વને
હું પાયમાલ કરી નાંખીશ.

યાદ રાખજો ! બુદાના પેગમ્બરના હુકમની રૂએ
હું તમે સઘળાઓને અમારા પેગમ્બરની દીનને
વાસ્તે જ મારી નાખીશ.

જ્યારે બધા જરથોસ્તીઓએ બાદશાહને મોઢથી
આ શબ્દો સાંભળ્યા ત્યારે તે સઘળાઓ અકળાઈ
ગભરાઈને બેચેનીથી બેકરાર થઈ ગયા.

[આખરે સઘળાઓએ વિચાર કરવા સારું મેહમુદશાહ
પાસે મહેતલ માંગી લીધી. એક હફતા સુધી
વિચાર મસલત ચલાવીને તેઓએ ઠરાવ કીધો
કે, આપણી જરથોસ્તી દીન જેવી મોતેબર દીન
ખીજ નથી; માટે આવી પાક દીન ત્યજીને
ખીજા મઝહબમાં વટળી જવા કરતાં તો બેહતલ
એજ છે કે, આપણુ સર્વ આપણી દીન ઉપર
આપણા પ્યારા જાનની કુરબાની કર્યે ! મગર
એ બાદશાહ જો આપણી દીનના અમતકાર અમે
મોજેબ જોવાની ખાહેશ કરે તો તે કરી બતાવીને
એની ખાત્રી કર્યે.] પછી

યકી મદદ દાનાએ
યજ્ઞમાં પરસ્ત;
એઆમદ ખરે શાહે
ખંજર ખ દસ્ત.

ખ મેહમુદ ચુકતશ
એકુશ મા હમે;

મુસલમાન ન ગરદીમ
અઝીં યક તને.

કે જરથોસ્ત ઈદીને
ગુસ્તાસ્પ શાહ;
ખરીં દીં યકીનીમ
ખ ઈદીનો રાહ.

એ આવોદાં વસ્તા
એા જંદ મા જમાં;

ખસી મોંએઝહાએ
ખીનમુદ અઝાં.

ચુ મોકતાર બેશનીદ
મેહમુદશાહ; પુર
અંદીશે મુદ જન
આં નીક ખાહ.

એક ખુદાને જ માનનારા આ યજ્ઞમાં પરસ્તોમાંથી
એક બુઝર્ગ નર હાથમાં ખંજર લઈને પાદશાહની
આગળ જઈને ઉભો રહ્યો,

અને પાદશાહને કહેવા લાગ્યો કે; પાદશાહ
સલામત! લે આ ખંજર અને હમો એકે એકને
તું સુખે મારી નાંખ;

પરંતુ અમારામાંથી એક પણ પુરૂષ મુસલમાન
તો થનાર જ નથી.

કેમકે, અમારા પેગમ્બર જરથોસ્ત સાહેબે જે
પાક દીન શાહ ગુસ્તાસ્પને આપેલી તે જ દીનના
પવિત્ર માર્ગ ઉપર અમારી પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને
યકીનદારી કાયમ રહેલી છે.

અમારા એ પેગમ્બરે જંદ અવસ્તા લાવીને તેની
ખરક્કતથી ઘણા ઘણા મોજેબ અને ચમત્કારો
દેખડયા છે.

આ મોજેબઓની ખરક્કતથી શાહ ગુસ્તાસ્પને
ખુદાઈ દરઘા દેખાડી, અમારા પેગમ્બર સાહેબે
તે શાહને તેનું બેહેસ્ત પણ જીવતાં જીવત જ
ખતાવ્યું હતું. એ જ ચમત્કારોથી પેશોતનને
વગર મોતનો એટલે અમર્ગ કીધો છે; જામાસ્પ
હકીમને તમામ દુન્યાનું આગલું પાછલું સઘળું
બેનારો ને બાણકાર બનાવ્યો હતો; અસફંદિ
ચારને રોઈનતન એટલે કે ત્રાંખાંની દેહવાળો
કર્યો હતો. એવા ઉમદા જંદ અવસ્તા ધરાવનારો
ધર્મ તજવા કરતાં જાન પ્રાણ જાય તો બેહતર છે.
જ્યારે આવી હકીકત મેહમુદ શાહના બાણવાચ
આવી ત્યારે તે ડાહ્યો જીવડો વિચારમાં પડી ગયો.

બ ઈશાં યુનીન
મેફત મહમુદશાહ;
કે બુરહાં તુમાય'દ
બી' દીનો રાહ.

અબર દીને બરહક
બુઆદ અબ શુમા;

તુમાય'દ મોએબબ
બહી' બાએહા.

પછી મેહમુદશાહ તે બુઝર્ગીને કહેવા લાગ્યા કે; ત્યારે તો તમારી દીનની રાહ રસમથી મહને કાંઈ ચમત્કાર બતાવો.

એ તમારી દીન બરહક જ હશે તો અલબત્ત, આ ઠેકાણે તેના ચત્તમારો બહર થશે.

[આ વાત સંઘળાઓને પસંદ પડવાથી તેઓએ દીનદાર દશતુરે તથા બહુકાર મોએદ સાહેબોને ભેગા કર્યા. બહુકાર સાહેબો બધી રીતે તૈયાર થયા પછી દશતુર સાહેબોએ આદશાહને કહ્યું કે; “અમારી જ્યાં પવિત્ર ક્રિયા માર્ગની જગા છે ત્યાં આપ નામદારે એકાદ બે ખાસ માણસો સાથે પધારવું જોઈએ. ઘણા લોકોથી તે પાક જગોએ આવી શકાશે નહીં. તું નામબર તહારી સાથેના ૨-૩ માણસો સાથે દૂરથી જોસજો. હવે તું તહારો પહેરવાનો પોષાક અમેને આપ, જેને અમે અમારે હાથે ધોઈએ, ત્હને પવિત્ર પાણી આપીએ, તે પવિત્ર પાણીથી તું અંગોળ કરીને તે ધોએલો પોષાક પહેર. પછી અમારા પવિત્ર આતસની કેબ્લેગાહના ખાગમાં, જ્યાં એક એલાહિદી જગો છે, ત્યાં આવીને તું જોસ. આ ખાગને ફરતું તું તહારું લરકર ગોઠવ, જેથી કોઈ ત્રાહિત ચખ્ખસ અમારી પવિત્ર ક્રિયાની જગો ઉપર દાખલ થઈ ન શકે. તે જગોએ અમો ૩ દિવસ સૂધી બુદા પાકની બંદગી કરી તે માલિક પાસે દુવા માગીશું, પછી તું નજરો નજવ જોવાને ભાગ્યશાળી થશે કે, અમારી દીનના બંદ અવસ્તાના કલામોના ચમત્કારો કેવા કેવા છે ત્યારે જ તું અમારા મજહબને પિછાનશે, અમારી દીનની તું જ તારીફ ગાશે, અને એ દીન તરફ તું તહારું શર પણ ત્યારે જ નમાવશે. આ પ્રમાણે

હમે ભરકરે શાહે
પીરે જવાન; દરે
બાગ બુદ્દ હેલ
શાદમાન.

મીયાંને હુમા બાગ
બુદ્દ ગુમ્મદે; દરાન
બા બુદ્દે ચંદ તન
મોખદે.

કુશાદંદ કુશ્તી બ
ખુર અઝ મીઆન;
બુખાદંદ ઝેકે
બુદાએ જેહાન.

બુખાદંદ આતશ
નઈઆયેશ કરા;
બે કદંદ ખાદેશ બ
પીરે બુદા.

ઝે નાન બર ઉગેહ
ઇજ્જશ ખાન્દંદ;
ઝે દરતુરે આં મોખેદે
અર્જમંદ.

નીગેહ કદંદ મેહમુદ
બર આસમાન;
અબ્બયબ ખેલીદશ
બુદ્દ એ હમે ચુનાન.

હમે સખ્ખ પોશ
આમદ અંદર હવા;
હમે ભરકરે શાહે
લીદશ કરા.

કહીને તે દશતુર મોખેદો, હીન દાવરો, તથા
ખેહરીનો પાદશાહ આગળથી બહાર પડ્યા,
દરેકમેહેરમાં ગયા, અહુદમઝની બંદગી કીધી,
અને પોતાની સુરાદ માગી. દશતુરેના કહ્યા
પ્રમાણે ન્હાઇ ઘોઘ પાદશાહ પણ ઠરાવેલી
જગોએ જઈ બેઠો. પછી બધા દશતુર મોખેદોએ
અંદ અવસ્તા લાણી ક્રિયા કામ શરૂ કર્યું.]

પેલી તરફ પાદશાહ, તેનું લશ્કર, ઘરડા શું કે
જીવાન શું, સઘળાઓ બાગમાં લેગા મળ્યા.

તે ખુશનુમા બાગની વચ્ચમાં એક શુંબજ હતો,
અને તે શુંબજના અંદર કેટલાક સાચસ્તા
મોખેદો હાજર હતા.

તે પાક મોખેદોએ પ્રથમ પાદિયાબ કુશ્તો કીધા
પછી ખુરશેદ (સૂર્ય) સનમુખ ઉભા રહી બુદા
પાકની તારીફ અને બંદગી કીધી.

પછી પાદશાહ આતસમેહેરામ સાહેબની ની આયેશ
લાણીને પાક અહુરમઝ પાસે પોતાની ખાદેશ
ગુબરી.

પહેલે દિવસે તે દશતુર મોખેદો “મીનો નાવરની
ઇજ્જને” પડ્યા, એટલે કે, “મહોટી ખુબ” કીધી.

અંદ અવસ્તા લાણીની બરકતથી પાદશાહ
જૂએ છે તો આકાશ ઉપર દક્ષિણ દિશા તરફ
અબ્બયબ જેવો દેખાવ જેવામાં આવ્યો.

શું જૂએ ! તમામ લીલા પોશાક પહેરેલા સૂર્યના
જેવા ચળકાટવાળા ચહેરાના ફિરેસ્તાઓ હવામાં
ઉડતા ફરે છે ! આ દેખાવ શાહે અને તેના
સઘળાં લશ્કરે પણ દીઠો.

હમે અરુપે ધર્શાં
પુરુષ સખ્ય રંગ;
ઝે આવાઝે સાઝો
ઝે આવાઝે અંગ.

ખે માન્દ આં જમાં
શાહ અંદર શેયુક્ત;
નેહાંની હુમા શાહ
ચઢદાં ખેયુક્ત.

દુયમ રૂઝ ખેશનવ
ઝે મન ઈંદીગર;
ખોખીન કુદ્રતે કાદિરે
દાદગર.

ખેકદંદ ઇનહાં
ઇજશને શરૈશ;
નયુદંદ ધર્શાં ખ
આવાઝે ખોશ.

દીગર ખાર અઝ
આસમાં હમયુની;
ફરૈશતે ખેઆમદ હમ
અંદર જમી.

પુર અઝ નૂર પુદંદ
પોશૈશ સુફેદ; ઝે
દીન પાક મોઝેજેઝ
ખર આયદ ઉમેદ.

પુર અઝ શોકે
શાદી બેહીદ આં
હમે; હમે લશકરૈ
પાદશાહો રમે.

તે સઘળા ફિરૈસ્તાઓના ઘોડા પશુ લીલા જ રંગના
હતા, અને તે નૂરમદો તરફથી ઘણા જ પુશનુમા
મધુર અવાજો, શરોદો, તથા ચંગના મિઠા
નાદો નિકળતા હતા.

આ ચમત્કાર દીઠાથી પાદશાહ બહુ જ આશ્ચર્ય
પામ્યો, અને પોતાનાં દિલથી છુપી રીતે ખુદા
પાકને યાદ કર્યો કે; “શું આ સુંદર દેખાવ છે
ઓ પરવર!”

ખીજે દિવસે શું બન્યું તે હવે મહારાથી તમો
સાંભળી લ્યો, અને દાદગર દાદાર દાવરની
એજમતી કુદ્રતને પણ તમે જોઈ લો.

ખીજે દિવસે તે પાક દશતુર મોઝેદોઝે પુશ
સરોશની ઇજશને કીધી.

ખીજી વેળાએ પણ ઉંચે આકાશ ઉપરથી નીચે
જમીન તરફ ફિરૈસ્તાઓ આવવા લાગ્યા.

આ વખતે તે તમામ ફિરૈસ્તાઓ અને તેમના
ઘોડાઓનો પોશાક અને દેખાવ તમામ સફેદ
હતો; અને જેઓ પાક દીનથી મોજેજેઝ જોવા
સ્હાતા હતા તેઓની મુશદ બર આવી.

અને આ પુશનુમા ચમત્કારો પાદશાહ તેમજ
તેણે લશકર સર્વ આનંદ અને હર્ષથી પુશ
પુશ થઈને જોતા હતા.

શહેનશાહે મેહમુદ
પુશહાલ શુદ; જે
ચુરહાં બહીદન નીકો
કાલ શુદ.

બ રૂએ સીયુમ
જેનવ અયનામદાર !
બાબી કુદતે પાક
પરવરદેગાર.

બે શુદ રાસપી
ચસ્તરા સાખત
બુદ;
કે સી રૂએ ખાંદન
હુમા રૂએ બુદ.

બે ઉકેતાહ ચક
મોએ અઝ રીશે
બો;
બ અરવીસે
ખરસમ શની
નીક બો.

ચું ખર ખાન્દ
આં જમા ચસ્તરા;
જે ખારીકે હીન
ખીન અબયખ
કરા.

ન બુદંદ આગાહ
અઝાં મોખદાં;
બસે તા રસાનહ
આં બ ખાંદે જીઆં.

ખાદશાહ મેહમુદ આ દેખાવ બોધને અત્યંત
મઝન થયો, જેથી પાક જરથોસ્તી દીનના
અમતકારોની બોલબાલા થઈ રહી.

હે માહથયો ! ત્રીજે દિવસે શું બન્યું તે તમે
જૂઓ, અને પાક પરવરદેગારની કરામત તરફ
નજર કરો.

તે ત્રીજે દહાડે સઘળા દશતુર મોબેદો શીરો
જાંની ઇજશને પઢવા સાડે બેસનાર હતા. પ્રથ-
મમાં જે રાસ્પી ઇજશનેની ક્રિયા કરવાનું પ્રથમ
પ્રગણું કરે છે તે પ્રગણું કરવાને સાડે તે
રાસ્પી મોબેદ ઉતાવળે ગયો.

તે પ્રગણું કરવાની ઉતાવળમાં પાવ કરેલી
જગાની ખરસમ ઉપર પેલા રાસ્પી મોબેદની
દાદીનો એક બાલ અબજુપણે પડયો; જેથી શો
ખનાવ બન્યો તે હવે બોલવા બાઈ તું સાંભળ !

જેવા પેલા મોબેદો ઇજશને પઢવાને સાડે બેઠા
તેવી જ ખારીકે જરથોસ્તી દીનનો શો અમતકાર
થયો તે તું હવે જો !

પેલો બાલ ખરસમ ઉપર પડ્યાની વાતથી તે
મોબેદો અબજુ રહ્યાથી, માત્ર તે એક બાલના
પડવાને લીધે તે મોબેદોનું ભણેલું, એહેરેમન
શેતાનના મનની ક્રમેદ પ્રમાણે, નુકશાનકારક
થઈ પડ્યું.

નીગેહ કદ આં રૂઝ
આં શાહે રાહ;
બેદીદશ અબયબ
ઝ બેદાદો દાદ.

અલાંમત સેપાહાં
બે દીદ આં જમાં;
હમી પોસ્તે પીલાં
બુદદ આં રવાં.

ખીડન આમદદ
આં ઝે સુયે શમાલ;
શહેનશાહ તરસીદ
અઝાં પૂર મલાલ.

કે અઝ હોલે દીવાંને
ખદ શહેરિયાર;
બેનાલીદ ઉંઝે બરે
કેરદેગાર.

ફિરેસ્તાદ મર્દે ખ
નઝદીક શાં;
કે આગેહ કુનદ
મોખદાં જાં નીશાં.

ઝે ચુકતશ કે ઈ
ચીસ્ત ખરચુએ
રાઝ;
કે ઇમ રૂઝ
ઝશતદ ઈ કોમ ખાઝ

તે દિવસે જ્યારે તે ડાહ્યા પાદશાહે આકાશ
તરફ નજર કીધી ત્યારે તે શું જોવા લાગ્યો !
બેદાદી ભરેલો અજબ જેવો દેખાવ તેને
દેખાવા લાગ્યો .

તે વેળાએ ભુંડા સાજથી સજેલું લશકર
દીકામાં આવ્યું. તે લશકર તમામ હાથીઓની
પીઠ ઉપર બેઠેલું અને ઉતાવળે ધસી આવતું
જણાયું.

તે શેતાનનું લશકર હાથમાં ભારે પથરા લઈને
ઉત્તર દિશા તરફથી ધસી આવી પૃથ્વી ઉપર
જાણે કે હમણા સરખો પથરનો વરસાદ
વરસાવશે એવું જણાયાથી પાદશાહે ખીડને
ધાસ્તી ખાધી.

અને તે ભુંડા લયાનક દેત્યોના લયથી તે
પાદશાહ તેજ વેળાએ પરવરદેગારની મદદને
માટે પોકારો કરવા લાગ્યો .

તુર્તજ તે શાહે એક માણસને પેલા દશતુર
તરફ દોડાવ્યું, કે આ બનાવની તુર્તાતુર્ત
તેઓને તે માણસ ખબર આપી દે;

અને આ શો ભેદ છે તેથી મહેને જલદી
વાકેફ કરે, કે આજ દિને આ ભૂંડો ટોળો
ક્યાંથી બહાર થયો છે !

સીઆહ દો હમ
તીરેહો મદિ
બુયે;
બેઆ હં જમા પીશે
મન હં બ બુયે.

આ નાપાક ટોળો કાળા સીહા રંગનો, ફુટ, અને
અસહ્ય ગંધ મારતો હોવાથી તમે ઉતાવળે
આવીને મહારી સમક્ષ એ વાતનો લેદ ખોલી દો.

[કાસદ જ્યારે આ પ્રમાણેનો શાહી સંદેશો
લાવ્યો ત્યારે તમામ મોખેદો તપાસ કરવા
લાગ્યા, કે કાંઈ પલીદી અથવા નાપાકીની ખલલ
થઈ છે કે કેમ! તપાસ કરતાં માલુમ પડ્યું
કે બરસમ ઉપર એક ઝિણો ખાલ પડેલો હતો.
તેઓ તુર્ત સમજી ગયા કે, આ એક ખાલે
મોકાણ વાળી છે. પછી તે ખાલ સુદાંની બરસમ
લઈ જઈને પાદશાહને તે મોખેદોએ બતાવી
કહ્યું કે;

“અમારી દીન ખાલ કરતાં બારીક કહેવાય
છે, તે તું ત્હારી નજરો નજર બો!”

કે હં દીન બ ચક
મૂયે મદદ
ચુનાન;
બેદાંની તો અય
શાહે રોશન
રવાન.

હે રોશન દિલના પાદશાહ! અમારી દીનની
ક્રિયા આ રીતે એક ન્હાના બારીક ખાલથી
સઘળી અપ્રમાણ થઈ ગઈ, તે ઉપરથી સર્વ
રહસ્ય સમજી લે.

કે હં દીને પાકસ્તો
હુકમે ખુદા;
કુનીમ શુકે ચઝદાં
અલીન દીને મા.

કેમકે ખુદા પાકે ફરમાવેલી આ અમારી દીન
ઘણી પાક ને પવિત્ર છે, જેથી આવી ખુલ્લું દીનને
માટે અમે હમેશાં શુક ગુબારી કર્યો છીએ.

જુમાન્દશ દીગર
ખાર ઝો ખુદ
ઇજશ;
દેહે સાફ હમ
ખા ગવરની
કુનશ.

દીગર ખાર મેહમુદ
ચું ખીગરીદ;
અબયખ દીગર
ખાર ઝો ખુદ
બેદીદ.

હમે શુખ પોશ
આમદંદ આં
જમાન;
શેહેનશાહે મેહમુદ
જુ શાદમાન.

હમે અરુપે શાન
હમચુ ઝુલનાર
ખુદ;
ખુદાએ દો
આલમ વશ
યાર ખુદ.

અબયખ માન્દ

[ત્યાર બાદ તે દશતુર મોખેદોએ પેલી
ઇજશનેના સર્વ આલાતો ફરીથી પાક કરીને
માઝહયશની જરથોસ્તી દીનના ફરમાન મુજબ
ફરીને પ્રગાલું કરાવીને શીરોબની ઇજશનેની
પાછી શરૂઆત કીધી.]

તે ઇજશને પાક દિલથી, મનરની-ગવરની-અને
કુનરનીના સંપૂર્ણ ચક્રીનથી પેલા મોખેદો ફરીથી
ભણ્યા.

ખીજ વારે શાહ મેહમુદ આસમાન તરફ નજર
કીધી તે વારે પાદશાહે ફરીથી અચરતી ભરેલો
ચમત્કાર દીડો.

આ વેળાએ તમામ ફિરેસ્તાઓને લાલ રંગના
પોશાક પહેરીને આવતા બેઇ પાદશાહ મેહમુદને
ઘણો જ ઘણો જ આનંદ થયો.

અને તે સઘળા ફિરેસ્તાઓના ઘોડાઓ પણ
અનારનાં પુલોની માફક શુખ લાલ રંગના
હતા, જેઓનો મદદગાર બન્ને જગતનો ઉત્પન્ન
કરનાર પાક દાદાર પોતે જ હતો.

આ ચમત્કાર જોઇને પાદશાહ બેહદ અચરતી પામ્યો,

આં શાહ દર
આં જમાં;
તલખ કદ આં
મોઝેદાનો રદાં.

અને તેજ વેળાએ દશતુર મોઝેદોને પોતાની
પાસે બોલાવ્યા.

[પાદશાહે ત્રણ રાત જે જે મોઝેદા અને
ચમત્કારો દીકા હતા તે તે વિષે સર્વ હકીકત
તે દશતુર મોઝેદોને બહોર કીધી, અને તેનો
ભેદ બહુવા માગ્યો. તે દશતુર મોઝેદોએ
ઇજશને લખવા બાબતનું સઘળું ખ્યાન કીધું,
તથા એક બાલના પડવાથી જે હુરકત થઈ
હતી તેની પણ વિગત પાદશાહને સમજાવી;
જે સાંભળી પાદશાહ વધારે ખુશી થયો, અને
સર્વ જરથોસ્તીઓને તેમનો પોતાનો જ ધર્મ
પાળવાની રજા આપી રૂખસદ કીધા.]

ચુનીન ગોફત બા
મોઝેદાં ફુરિયાર;
કે બાશદ બર હીને
ખુદ ઉસ્તવાર.

પાદશાહે પેલા દાનાવ દશતુર મોઝેદોને કહ્યું કે;
તમો લોકો સુખેથી તમારી પોતાની જ દીન
ઉપર ઉસ્તવાર રહેજો;

બ હીને શુમા મન
ન સુધયમ ક્યુન;
બ યક સુયે ગર્દક
તબેહ હમ ચુનુન.

અને તમારાં દીનો ધર્માનની બાબતમાં આચરે
હું તમોને કશું પણ કહીશ કે કરીશ નહીં;
કાંકે આવી પણ બારીક તમારી દીન છે, કે એક
બાલને લીધે પણ આ પ્રમાણેની અપવિત્રાઇ
નડે છે !

સખક ૪૧ મો.

ભાઈ ! તારો ખુદા તું જ શોધી લે !

Ringing, singing on its way,
The world revolved from night to day,
A voice, a chime
A chant sublime
Of peace on earth, good-will to men.

Longfellow.

એક નગરમાં એક શ્રદ્ધાળુ ઇશ્વરભક્ત પોતાની ખાયડી તથા પોતાના ચાર છોકરાંઓ સાથે પોતાનો સંસાર ચલાવતો હતો. રાત ને દિવસ હમેશાં તેનું મન અને ચિત્ત ખુદા ઉપરજ લાગી રહેલું હતું. તે સંસાર વ્યવહાર ચલાવતો હતો ખરો, તો પણ તેનું ધક-ધ્યાન સઘળું ઇશ્વરમાં જ પરોવાઈ રહેલું હતું. એક દહાડાંને સમયે તે નગરની નદીને પેલે પાર એક ઝાડના નીચે એકાંતવાસમાં તેને મહારૂપિ દુર્વાસાનો મેળાપ થયો. તેમના દર્શનથી એ ઇશ્વરભક્તને બહુ આનંદ થયો. તેમની સેવા ચાકરી કરવા પછી પાછો ઘરે આવ્યો, અને ખાયડીને કહ્યું કે, સારાં સારાં પકવાનો રાંધી તે મહારૂપિને માટે તેણીએ તૈયાર કરવાં. તે પ્રમાણે પકવાન તૈયાર થયા પછી તેણે પોતાની ખાયડીને ફરમાવ્યું કે, એ તમામ ભોજન નદીને પેલે પાર બેઠેલા મહાત્માને જમાડી આવ. તે ખાયડી આ ભોજન લઈ છેક નદી આગળ આવી પહોંચી. નદીમાં પાણીનું પૂર હોવાથી તેનાથી પેલે પાર જઈ શકાયું નહિ; જેથી પોતાના પતિ આગળ પાછી આવી પૂછવા લાગી કે; નદીમાંથી કેમ જાઉં? ધણીએ કહ્યું; જા, નદીને જઈને કહે કે; “ગંગા મૈયા ! ગંગા મૈયા ! જો મહારા ધણીએ એક પણ વાર મહારી સાથે સંસાર ભોગ કીધો હોય તો તું મ્હને રસ્તો ના આપતી, પરંતુ જો મહારા ધણીએ મહારી સાથે સંસાર ભોગ એક વાર પણ બિલકુલ કીધો નહીં હોય તો મ્હને તું રસ્તો કરી આપા!” ખાખડી સ્ત્રી આવાં ઉલટાં વચનથી વિચારમાં પડી, તોએ ધણીનું ફરમાન બળવવાને નદી પાસે જઈને ઉપકું વાકય બોલી. તેણીના મોંમાંથી એ શબ્દો નિકળતાં જ નદીએ રસ્તો આપ્યો, અને તેણી પેલે પાર ગઈ. ત્યાં મહાત્માને ભોજન જમાડયું. જે પાંચે પકવાનો તૈયાર કરેલાં હતાં તે તમામે તમામ પેલો મહારૂપિ ખાઈ ગયો. ભોજનનાં ખાલી વાસણ લઈને જ્યારે તે પાછી નદી આગળ આવી, ત્યારે નદીમાં પાણી પૂર જણાયાં; જેથી પાછી ફરીને મહાત્માને કહેવા લાગી કે; પેલે પારથી તો મહારા ધણીએ કહેવાડેલું ફલાણું ફલાણું વચન કહેતાં નદીએ માર્ગ કરી આપ્યો હતો, માટે હવે આપ પણ કાંઈ પવિત્ર વચન કહો, કે જેથી મ્હને રસ્તો મળે ! “ઠીક ત્યારે,” મહાત્મા બોલ્યા; હું પણ એવુંજ વચન કહું છું. તે નદીને જઈને કહે

કે; “ગંગા મૈયા ! ગંગા મૈયા ! હું જે રૂપિને હમણા લોજન જમાડી આવી છું, તે રૂપિયે જો તેમાંનું કાંઈ પણ લોજન ખાધું હોય, એક તરણું પણ જમ્યા હોય તો તું રસ્તો નહિ આપીશ, પરંતુ જો રૂપિજીએ તે લોજનમાંનું બિલકુલ કાંઈ પણ, એક તૃણ પણ ખાધું નહિ જ હોય તો રસ્તો આપજે !” આ વચન પેલી સ્ત્રી જેવી નહીં પાસે જઈને બોલી, કે તેણે તુરત રસ્તો કરી આપ્યો ! સ્ત્રી પેલે પાર ઉતરીને ઘરમાં આવી વિસ્મય પામી ધણીને પૂછવા લાગી કે; “શું આ જગત અસત્ય છે ? ઇશ્વર ખોટો છે ? શું આ જમાનો ભુઠો છે ? ત્હારાથી મ્હારે પેટે આ ચાર છોકરાંનો જન્મ થયો છે, તોએ તે સંસાર ભોગ કર્યો નથી એવું ત્હારું કહેવાડેલું વચન ગંગામાતાએ માન્ય રાખ્યું ! વળી મ્હારી રૂબરૂ મહાત્માએ પાંચે પકવાનો ખાધાં છતાં, જરા પણ નહીં ખાધું હોય, એવું ભુઠું વચન ગંગાજીને કહેવાડયું, અને એ બેઉ ખોટાં વચનો ગંગાજીએ માન્ય કર્યાં ! એનો શો ભેદ ?” ત્યારે ધણીએ જવાબ દીધો કે; “હા; આ ચારેવ છોકરાં મ્હારાં છે ખરાં, પરંતુ ત્હારી સાથે જે કાંઈ વિષય ભોગ થયો હશે, તે વિષયની જરા પણ વાસના વિના થયો છે. કેમકે, જેવારે વિષય ભોગ થયો હશે, તેવારે પણ મ્હારું મન, મ્હારું ચિત્ત; અને મ્હારું ધકધ્યાન તો સઘળું પરમાત્માના અંદર જ લાગી રહેલું હતું; જેથી મેં સંસાર ભોગ કર્યો, તે નહિ કર્યાં બરાબર જ છે. તે જ પ્રમાણે પેલા મહાત્માએ પાંચે પકવાનો ખાધાં ખરાં, પરંતુ તેનું મન-ચિત્ત-લક્ષ અને ધકધ્યાન તે વેળાએ પણ એકલા એક ઇશ્વરમાં જ પરોવાયલું હતું; તેથી તેણે જે કાંઈ ખાધું, તે નહિ ખાધા બરાબર જ છે; કેમકે એ પાંચે પકવાનોનો જરા પણ સ્વાદ આખવાની મતલબથી તેણે બિલકુલ એ લોજન ખાધું જ નથી.” ભાઈ, એ ઉપરથી પણ સમજાશે કે, જે ઇશ્વરમાં મન પરોવાયલું હોય, તો પછી શુદ્ધ અશુદ્ધ ભાષાનો પણ ભેદ ગણત્રીમાં આવી શકવાનો નથી. શ્રી કૃષ્ણ પોતાની ૧૬૧૦૮ ગોપીઓ સાથે એ જ પ્રમાણે રંગવિલાસ (!) કરતા હતા છતાં, “ખાળ બ્રહ્મચારી” કહેવાતા હતા, કેમકે તેઓ કાંઈ પણ વાસના સહ લીલા ભોગવતા જ નોતા. તેમજ દુર્વાષા રૂપિ એધીની માફક ખાતા હતા છતાં “સદા ઉપવાસી” કહેવાતા હતા, કેમકે રસ કે સ્વાદને કે પકવાનને રસ-સ્વાદ-કે પકવાનના ધ્યાન તથા વાસનાથી ખાતા ન હતા. તેમની માફક દરેક મનુષ્યનું દરેક વહેવારમાં કે ભક્તિ વેળાએ પ્રભુમાં ધ્યાન ચોંટવું જોઈએ. ત્હારો પ્રભુ તું જ હવે શોધવા માંડ.

આપણુ જરથોસ્તીઓએ વંદીદાદ, ઇજશને, કે ખાજ આક્રિંગાન, કે સતુમ કે ફરજ શુબરીની બંદગી તે સર્વ પવિત્ર અવસ્થા ભાષામાં જ કરવી વ્યાજબી છે. પછી ભલે, પાંચ ભાઈઓ બેઠા હોઈએ ત્યારે ત્હારી મ્હારી કે નિંદા ચર્ચા કરવાને બદલે ફારસી મોનાબતો, કે ગૂજરાતી બેતબાજીઓ ઇશ્વર ભક્તિ માટે ગાઈએ તો હબાર દરબજે તે ભડું જ છે. ક્રિસ્તીઓની લેટીન, મુસલમાનોની એરેબીક, અને હિંદુઓની સંસ્કૃત, જેમ દેવવાણી કે આકાશવાણી ગણાયત્રી છે, તેમ પાર-

સીઓની જ'દ અવસ્તા ભાષા એ દેવવાણી જ છે, અને એ સમજીને ભણવી સારી. સમ-
જાતી ભાષા એટલે શું ? જેવી રીતે જ'દ અવસ્તા તેનો અભ્યાસ નહિ કરનારને કઠણ લાગે
છે, અને તેથી તેને “નહિ સમજાતી ભાષા” લેખે કહેવામાં આવે છે, તેવી જ રીતે સુધરેલા
ઘરનાં પારસીઓનાં બચ્ચાંઓને તો આજ ને કાલ ગૂજરાતી પણ સમજવી કઠણ, અને
“નહિ સમજાતી” જેવી ભાષા થઈ પડી છે. ઘણાં ઘરોમાંથી હવે તો ગૂજરાતી ભાષા
નિકળી જ ગઈ છે, અને તેની જગો અંગ્રેજી ભાષાએ લીધી છે. તેમ વળી ઉત્તર હિંદમાં
વસનારાં પારસી કુટુંબો તો હિંદુસ્તાની ભાષા જ બાણે છે. હાંડનમાં રહેનારાં ઘણાંક પારસી
કુટુંબો ગૂજરાતીની એક પણ ચોપડી બાણતાં નથી. તેમ વળી થાણા કલ્યાણીમાં મરાઠી
સિવાય ઘર ભાષા બીજી કોઈ નથી. ત્યારે સમજાતી ભાષા પારસીઓ માટે કઈ ગણવી ? જે
ભાષાનો તમે અભ્યાસ કરો જ નહિ, અને જે બાણતા હો તે પણ છોડી બેસો,
તો તે પણ “નહિ સમજાતી ભાષા” કહેવાશે. જ'દ અવસ્તા તમે નહિ શીખો તો
નહિ જ સમજો; તેમ ગૂજરાતી કે અંગ્રેજી તમે નહિ શીખો તો નહિ જ સમજો;
સિવાય કે યુરોપમાં બોલાયુક નામની આખી દુનિઆના લોકોને સમજ પડે એવી
ભાષા બનાવવા પ્રયત્ન થયો હતો, તેવી કોઈ ભાષા તમે બનાવી શકો ! બધું
સમજીને જ કરવામાં આવતું હોય, તો પછી પહેલે પ્રથમ તો ભાષા સમજ-
વાના કરતાં ખુદ ખુદાતાલાને, તેની હસ્તીને, અને તેની કુદ્રતને સમજવાની સર્વથી
પહેલી અગત્ય છે, અને આપણે આપણે ખુદા પોતે જ શોધી લેવો જોઈએ.

જરથોસ્તી શાસ્ત્રો ગુહ્ય, ગુપ્ત અને લેદી છે; સામાન્ય લોકોને સહેજે સમ-
જાય એવાં તે નથી. પાક પેગંબર જરાથુસ્તને “પેગંબરે રમઝગો” એટલે કે;
ખુદાઈ લેદો બાણનારા કહેલા છે. ભાષા શાસ્ત્રના લેદો સહેલથી સમજી શકાતા નથી.
તેમાં પણ વળી ખુદાઈ જ્ઞાનના મત્રોના અર્થ કરવા તો બહુ જ કઠણ છે. એ ઉપરથી
એક દાખલો હું તંને આપીશ:—

ભાઈ નસર ! આપણામાં “ગેહસારણા”ની પવિત્ર ક્રિયા કરવામાં આવે છે,
જેથી ગુજરનારની લાસ ઉપર પુરા લોકો (દુષ્ટ શક્તિઓ) કાળી શકતા નથી.
અગર જો કાંઈ ચોક્કસ બનાવથી એક લાસના ભાગો વિખરાઈ ગયા હોય તો પણ
ગેહસારણાની પવિત્ર ક્રિયાની અસરથી તે ભાગો ઉપર બહુગરોને એલમ ચાલી
શકતો નથી; એટલું જ નહીં, પણ જો તે ક્રિયા કરનારા બે મોજેદ સાહેબો
સંપૂર્ણ અશોધ ધરાવતા હોય અને તેવી જ અશોધના જોરે મજકુર ક્રિયા
કીધી હોય તો તે લાસની અંદરથી કદી બહાર કે દુર્ગંધનો વાસ પણ નિકળી
શકતો નથી !

રૂવાન ઉપર “ ગેહ સારવાના ” અવસ્તા (ગાથાના હાની શરૂઆતના સાત
હા) પઢવાથી તે લાસમાંથી બહાર કે ખરાબ વાસ પણ નિકળી શકતા નથી. કહે
છે કે, આગલા વખતમાં અંગ્રેજી જીવનજી રેડીમની નામના ગ્રંથસ્થે (તા. ૬-૬-

૧૭૮૬ માં ગુજરાં.) પોતાને માટે સુંબઝમાં ચોપાટીની વાડીમાં એક ખાસ એલા-
હિડું દોખસું બંધાવ્યું હતું; પરંતુ તે તૈયાર થાય તેટલામાં તો તેમની કબ્જ
બની, જેથી તેમનાં રૂવાનની ગેહ સારીને એક એલાહિદા ચોતરા ઉપર મૂકી રાત
દિન અવસ્તા પડવા સાડ મોઝેદોને રાખ્યા. દોખસું તૈયાર થયા પછી પેલાં રૂવાન
ઉપર ફરીથી ગેહ સારી દોખમામાં મૂક્યું હતું. એ અરસામાં નજદીક દોઢ મહિને
ગુજરી ગયો હતો, તો પણ તે લાસ જેવી ને તેવી, જાણે કે તે એક જ દહાડાની
હોય તેવી તાજ ને તાજ વગર વાસની રહી હતી !

વળી કલકત્તામાં નવરોજી શોરાબજી ઉમરીગર—ખંભાલવાળા તા. ૨૮-૬-
૧૮૨૫ ને દિને ગુજરાં, તેઓનાં દોખમામાં કોઈ જૈપ પારસીની લાસ ચઢાવ્યા
પછી ઘણીક બદળો નિકળવા લાગી હતી; જેથી તેની આસપાસ રહેનારા બાપુ-
ઓએ ઘણી સખ્ત ફરીઆદ ઉઠાવી કે; “કોઈપણ દહાડે આવી દુર્ગંધ નિકળી
નોતી અને હમણાં જ કેમ બદળો આવે છે !” તે ઉપરથી જમસેદજી બહેરામજી
ખંભાતા નામના ગૃહસ્થે તપાસ કરતાં ગેહસારણામાં ગલતી માલુમ પડવાથી મોઝે-
દોને સખ્ત ઠપકો આપ્યો. વળી વધારે તજવીજ કરતાં એમ પણ જણાયું કે, તે
ગુજરનાર સાથે સંબંધમાં આવેલી કોઈ જુદીન સ્ત્રી, જે ઘરમાં તે લાસની ક્રિયા
થઈ તે જ ઘરમાં રહેવા પામી હતી; એટલું જ નહિ, પણ તે ગેહસારણાની
સઘળી ક્રિયા છુપાઈને તેણીએ દીઠી હતી. છેવટે નસેસાલારોને પાછા દોખમામાં
મોકલી પેલી લાસને એવી રીતે ગોઠવાવી, કે જેથી મોઝેદોની તેના ઉપર નજર
પડી શકે. આવી તરતીબથી તેની પ્રીથી ગેહ સારવામાં આવી, જેની ખુબીથી, તામોશ
નહીં થઈ શકે એવી બદળો અજબ જેવી રીતે નાબુદ થઈ, અને પેલા બાપુ લોકને
પ્રચિદ કરવા જેવું કંઈ જ રહ્યું નહીં. એકવાર એક ગુજરનારને સંજોગીને તેને
વગે કીધા પછી, તેની લાસ ઉપર એટલા તો મોટા જથ્થામાં કીડીઓ ઉભાઈ ગઈ
હતી, કે જાણે તે લાસ હોય એવું પણ જણાતું નોતું. પરંતુ ગેહસારણાના પવિત્ર
અવસ્તાના કલામો ભણવામાં આવતાં જ તે તમામ કીડીઓ તુરત પાછી પોતાની
મેળે ઉતરી ગઈ હતી. અવસ્તાની એવી એવી ખુબીઓ હોવાથી જ આવા ચમત્કારો
બને છે. વળી કહે છે કે, દિલ્લીના બાદશાહ અકબરને દસ્તુરજી મેહેરજી રાણાએ
જે વખતે આપણા ધર્મની ખુબી સમજાવી હતી, તે વખતે તેમણે પહેલ વહેલી
ખુબી મજકુર “ગેહસારણાના” અવસ્તાની જ સમજાવી હતી. (જ. ધ. ત્રણના
અંકની ખુબી) આ વાતો ઉપર કલ્પના ચલાવી ત્હારો ખુદા તું જ શોધી લે.

એકવાર એક લાખાશાસ્ત્રી એક મોટા વૈદરાજની આગળ પોતાના દર્દની
પરિક્ષા કરાવવા ગયો. વૈદરાજે ફરમાવ્યું કે, કંટકારિને ઉકાળી તેનો જે રસ થાય
તે ત્હારે પીવો. લાખાશાસ્ત્રી ઘેર આવ્યા, અને કંટકારિનો અર્થ કરવા બેઠા. તેઓએ
પોતાના ફીલસુફી બેબાંમાંથી ફાઇલોસોફીને કાયદે તેનો એવો અર્થ બેસાડ્યો, કે સંસ્કૃત

પ્રમાણે કંટક એટલે કાંટા અને આરી એટલે દુશ્મન. અર્થાત, કાંટાનો દુશ્મન તે ખાસડું. એવો અર્થ પોતાના ફીલસુફી લેખમાંથી કરીને, વૈદશાસ્ત્રને અનુસરીને નહિ, પણ વ્યાકરણશાસ્ત્રને અનુસરીને તેઓએ ઉકરડા ઉપરથી એક ફાટેલું ખાસડું મંગાવી, તેને પાણીમાં ખૂબ ઉકાળીને દરરોજ તે પીવા લાગ્યા ! હર્દ કાંઈ મટયું નહિ; એટલે પાછા વૈદરાજને ઘેરે આવ્યા, અને હકીકત કહી. વૈદરાજે હસીને કહ્યું કે; “ભાઈ! વૈદકશાસ્ત્રમાં પણ તમારું વ્યાકરણશાસ્ત્ર, ફાઈલોલોજી, અને ફીલસુફી ચલાવવાની હોતી નથી. કંટકારી એટલે ખાસડું નહિ, પણ કાંટા કાંટાવાળું એક ફળ જે ઝાડ પર થાય છે, તે ઉકાળી પીવા આપને મેં તો કહ્યું હતું !”

દુકમાં કહેતાં, ગુરૂએ જે ફરમાવ્યું હોય તે તેની આજ્ઞાને અનુસરીને શ્રદ્ધાપૂર્વક જો આપણે પાળીએ તો ચકીનને લીધે તેની અસર સારી થાય છે. નવસારીના મળેસર ફળિયાના લોકોને ઘણે ભાગે શ ને બદલે હ બોલવાની ટેવ પડી ગયલી હોય છે. જેથી એક પરહેઝગાર ખુઝર્ગ પારસી, ખોરશેદ મેહેરની ન્યાયેશ ભણતાં હમેશાં એમ પઢતા હતા કે, “તેહતરીમ દરવો ચહમનેમ એજમેદે.....તેહતરીમ એજમેદે. તેહતરીય નીઓ એજમેદે. તેહતરીઓ રઉવા ખરનેગા એજમેદે, વનતેમ હતારેમ મજદાતેમ એજમેદે. તેહતરીમ હતારેમ રેઉતેમ ખરનેગેતે એજમેદે.” આ અશુદ્ધ બંદગી પણ ખોટી નથી, જો ચકીન સાફ છે તો. જેમ

નવીસન્દે ગુફત ધં નકારે મનસ્ત;

એ હર દાનેશી જંદ યારી મનસ્ત.

પેલા નવીશંદાએ (લેખકે) દુન્યાદારીના કામ માટે નક્કારો કરીને કહ્યું હતું કે, બધા હુન્નર નકામા છે, માત્ર ઝંદ અવસ્તા જ મ્હારો તો હમેશનો સંગાતી છે; તેમ ભાઈ, તું પણ આયંદે જંદ અવસ્તાને ત્હારો સાથી કર, અને ત્હારો ખુદા તું જ શોધી લે !

સબક ૪૨ મો.

ખુદાઈ યાદનું ફૂલ દરેક બગીચામાં નહીં ઉગે !

“ A heathen philosopher once asked a Christian —“ Where is God ?” The Christian answered—“ Let me first ask you—Where is He not ?”—*Francis.*

દાંત પડી ગએલા, બોખા, બોખડા તોતડા માણસોના ઉચ્ચાર અશુદ્ધ નિકળે, તેથી કાંઈ તેમનું ભણવું, ભક્તિ, પ્રાર્થના અને બંદગી ના-રવા ઠરતાં નથી. પોતાની ધર્મ ભાષા (દિવવાણી) લેટીનમાં જ ભેડાયલી બંદગી કાયમ રાખવા થકી, ઇંગ્લાંડના રાજા પાંચમા હેનરીના વખતમાં એક કાયદો પણ ઘડવામાં આવ્યો હતો કે, “ જે કોઈ પોતાની સમજાતી ભાષા (mother tongue) માં જો ખ્રીસ્તી શાસ્ત્ર વાંચશે,

તો તેની જમીન ખાલસા કરવામાં આવશે, તથા તેને પોતાનાં ઢારો, પોતાની છાંદગી, અને પોતાના દેવતાઓથી હુમેશને માટે હાથ ધોવા પડશે; અને એ પ્રમાણે તેને ઇશ્વરના ગુન્હેગાર લેખે ગણી, કાફર તરીકે તુચ્છકારી કાઢવામાં આવશે. તાજના શત્રુ લેખે અને દેશના દુષ્ટમાં દુષ્ટ રાજદોહી લેખે તેનો ધિક્કાર કરવામાં આવશે.”

જો કે આ કાયદાનું હવે તો પૂરેપૂરું જ ઉલ્લંઘન થયું છે, તથાપિ આ ઉપરથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે, કે પોતાની દેવવાણીમાં જ ભક્તિ કરવી સજ્જવાર હોવા વિષે પર-કોમમાં પણ સજ્જતમાં સજ્જત ઉપાયો આગલા વજ્જતમાં લેવાયલા જણાય છે. નીચલો વધારે અસરકારક દાખલો આપણું વિશેષ ધ્યાન ખેંચે છે. એક દિવસે સર જોશુઆ રેનલ્ડસના મકાનમાં યુનંદા ૧૨ વિદ્વાનોનું ખાણું હતું. ત્યાં વાત ઉપરથી વાત નિકળી કે, કવિ ગોલ્ડસ્મીઠની કબર ઉપર કેતરવાનો લેખ જે ડોક્ટર જૉન્સને તૈયાર કરેલો છે, તેમાં સુધારો કરાવવાની જરૂર છે. ઘણી ઘણી સૂચનાઓ થઈ ખરી, પરંતુ એ સુધારાઓ વીથે ડો. જૉન્સનને સૂચવવાની હિંમત કોઈની પણ ચાલી નહીં. લીમીરિકના ખીશપ ડો. ખરનાર્ડ ડો. જૉન્સન જોગી એક યાદી લખી કાઢી, તેમાં અનેક સૂચનાઓ ખર્કના લખાવ્યાથી સર વીલ્યમ ફ્રેન્સે લખી; જેમાં એક સૂચના ડો. જૉન્સનને એવી કરવામાં આવી હતી, કે ગોલ્ડસ્મીઠ જેવા એક મહાન અંગ્રેજ કવિનો કબર-લેખ, જે અંગ્રેજી ભાષાનાં કાવ્યો રચવામાં તે વિખ્યાત પામ્યો હતો, તે ભાષાને બદલે લેટીન ભાષામાં જોડવામાં આવ્યો છે, તે ખરાખર નથી; માટે લેટીનને બદલે અંગ્રેજીમાં તે લેખ લખાવો જોઈએ. એડમંડ ખર્ક-ટોમસ ફ્રેન્કલીન-અંથની શૅમીયર-જી. કોલ્મન-વીલ્યમ વાસ્કેલ-જોશુઆ રેનલ્ડસ-વીલીયમ શ્રોર્થસ-ટી. ખરનાર્ડ-આર. ખી. શેરીડન-ખી. મેટકાફ-ઈ. ગીખબન-અને જોસફ વૉટ્સન, એટલા મહાન વિદ્વાનોના મંડળ વચ્ચે આ યાદી લખાઈ હતી. એ યાદી સર જોશુઆ રેનલ્ડસે ડો. જૉન્સનની આગળ લઈ જવાની હિંમત કીધી. આ સૂચના ડો. જૉન્સનને મળતાં જ તેણે ખુશ તબેથી બધી સૂચનાઓ સાંભળી, અને પેલા વિદ્વાનોને રેનલ્ડસ પાસે જ કહેવાડયું કે; “એ લેખની મતલબમાં જે પણ કાંઈ સુધારાઓ તેઓ કરાવવા ઇચ્છતા હશે તે હું ખુશી સાથે કરીશ, પરંતુ વેસ્ટ મીનસ્ટર ઍબી જેવાં ધર્મનાં પાક અને પવિત્ર મકાનની દેવાલો લેટીન જેવી દેવવાણી અને ધર્મની પાક જુમાનથી પવિત્ર કરવાને બદલે, અંગ્રેજી ભાષાથી બગાડીને અપવિત્ર કરવા, કે અપમાન પહોંચાડવા, હું કદિ પણ કબુલ થઈશ નહીં!” વળી જૉન્સને ધર્મના ઉપાધ્યાય લેખે પેલાં સૂચના પત્ર ઉપર જ્યારે ડો. વારટનનું નામ વાંચ્યું ત્યારે તેણે રેનલ્ડસને કહ્યું; “ ડો. વૉટ્સન જેવા ધર્મના ઉપાધ્યાયને પણ દેવવાણી તરફ આવી લાગણીવાળો બેવકુફ બનેલો જોઈ હું ઘણો અજબ થાઉં છું!” આખરે ખ્રિસ્તિઓની મામવાણી લેટીનમાં જ, કવિ ગોલ્ડસ્મીઠ માટે તૈયાર કરવામાં આવેલો લેખ, કાંઈ પણ સુધારા વધારા વગર, બહાલ રાખવામાં આવ્યો હતો.

ભાઈ નસર ! આ દાખલાઓ ઉપરથી શું સિદ્ધ થાય છે ? એટલું જ, કે વિદ્વાનો પણ પોતાની ચાહુ વપરાતી અને સમજાતી ભાષા કરતાં ધર્મની અસહી ભાષા જે દેવવાણી, તેને જ મહત્વ આપે છે; અને જો કે દેવવાણીની ખીબ લોકો ભલેને અવગણના કરે, તો પણ ધર્મશુરૂઓએ તો તેને માન જ આપવું જોઈએ, એવી ડૉ. જૉનશને ધર્મશુરૂ વાટન વિષે કરેલી ટીકાથી પુષ્ટિ મળે છે. જે ધર્મશુરૂ આપણને જો ખોટે રસ્તે દોરવે અને તેઓ પોતે, તથા પોતાના તાબા હેઠળના મોખેદ સાહેબો પાસે, પોતાને તાબેની અગીઆરીઓમાં જો અવરતા ભાષામાં જ ભણતણા કરાવ્યા બાદ તો શું ધારવું? સાંભળો ભાઈ નસર, ખુદાની બંદગી કરવા માટે પાદશાહ કયમશરે કેવા ઉમદા વિચાર ધરાવી ગયો છે, જે વીશે શ્રીરદોશીના આધારે તે શખ્સો આચરતો એ પાદશાહને ચિતારવામાં આવ્યો છે, તે દરેક જરથોસ્તીએ ગોખી રાખવાજોગ જ છે. રાજ તાજ છોડી એકાંતવાસ તે પસંદ કરે છે, અને ખુદાની ભક્તિમાં મન લગાડે છે. તે એક સાધુની જીંદગી પસંદ કરે છે, અને તાજ તથા તખ્તનો ત્યાગ કરે છે. થોડો વખત રાજકાજમાં અને થોડો વખત ઇશ્વર ભક્તિમાં, એમ બે ભાગમાં પોતાની જીંદગી વહેંચવાની પણ તે ના પાડે છે, અને કહે છે કે; એટલાથી પણ ખુદા પાક મળતા નથી. તખ્ત છોડી ખુદાની આદમાં મશગુલ રહેવાનો સળબ દેખાડવાં તે બોલ્યો હતો કે;—

“ એક દિલ બે ફરજો બજાવવાને શક્તિવાન નથી. આ ક્ષણભંગુર જગત ઉપર મહારૂં દિલ ખીલકુલ નથી. હું તો ભવિષ્યની દુનિયામાં જઈ વસવા માગું છું. આ જીંદગીની જાંબળોથી હું કંટાળી ગયો છું, જેથી ભવિષ્યની જીંદગી માટે જ હું આતુર છું. માણસ જાતની ઠગાઈ અને દગો હું વધારે વાર સાંખી શકતો નથી. ઇશ્વર તરફનો મહારો ચાહ એટલો બધો છે, કે હવે બંદગી અને ભક્તિ વિના એક પણ પણ મહારાથી થોભી શકાતું નથી. ગઈ રાત્રે જ મહારા કાનમાં બસારત થઈ છે કે, મહારો વખત ભરાઈ ચૂક્યો છે, માટે મહારી મંજલની તૈયારી મહારે હવે કરવી જ જોઈએ, નહિ તો એ તક હાથથી ગયલી પાછી આવવાની નથી. હું કાંઈ આ મહેલમાં જ છુપ્યો રહેનાર નથી. મહારે તો એક એવી એકાંત કોટડી શોધી કાઢવી પડશે, કે જ્યાં મહારો આત્મા તે સાહેબને હું અર્પણ કરી શકું ! ”

નસર:—શું ત્યારે ખુદાને જ્ઞાન સાથની અને માનવીની લાયકાત વધારનારી બંદગી પસંદ છે, કે અજ્ઞાનપણાથી વખતની બરબાદી કરનારો બંદગીના નામનો ખાલી લવારો ને પટપટારો ?

વિચાર:—ખુદાને તો પોતાને વિષે એક પુબરી (Devotee)ની સમર્પણ કરેલી એક નિષ્ઠાવાળી ભક્તિ, સેવા અને અતઃકરણના ભાવ (Devotion) માત્ર પસંદ છે. હજરત સુસાના વખતમાં એક ભરવાડે ખુદાતાલાની જે તલલીન ફિદાગીરીવાળી બંદગી કરેલી છે, તે રામનિંદા અલંકારમાં જો કે હસવું આવે એવી છે, તોપણ ખુદાતાલાની પસંદગી પામેલી તે જ ખરેખરી બંદગી છે. તેમાં જ ભાવ-પ્રેમ-ને ભક્તિ સમાયલી

છે, તે વિચિત્ર જેવી બંદગી સાંભળો અને પ્રભુ-પ્રેમ શી ચીજ છે તે બાણી દ્યો.

“ તુ કુળધ તા શવમ મન ચાકરત, ચાકરત દુઝમ કુનમ શાંને સરત.
અએ ખુદાએ મન ફેદાયત જાને મન, જુમ્મે ફરજંદાંનો ખાનો માને મન,
તુ કુળધ તા સરત શાંને કુનમ, ચારકતરા દુઝમો બખીએ ઝનમ.
જામેઅત દુઝમ શપસહાયત કુશમ; શીર પીશત આવરમ અએ મોહતેશમ.
વર તોરા ખીમારી આયદ બ પીશ, મન તોરા ગમખાર બાશમ હમયું ખીશ.
ફરતકત ખુશમ ખેમાલમ પાયકત, વકતે ખાખ આયદ બેરખમ જયકત.
ગર બેખીનમ ખાનેઅતરા મન દવામ, રઓગનો શીરત બેયારમ સુખેહો શામ.
હમ પનીરો નાનહાએ રઓગનીન, ખમરહા જુગરાતહાએ તાજે ધન.
સાઝમો આરમ બપીશત સુખેહો શામ, અઝ મન આવરદન ઝ તુ ખુદને તામ.
અએ ફેદાએ તુ હમે ખુરહાએ મન, અએ બયાદત હએ હએ ઓ હી હાએ મન !”

ભરવાડ કહે:—ઓ ભગવાંનિયા ! તું ક્યાં છે તે મ્હને કહે, કે હું ત્હારે
ચાકર થાઉં, અને ત્હારે માટે રખાડીના જેવા બેડા બનાઉં, ને ત્હારા બાલ હોજું.
ઓ ઇશ્વરા ! હું મ્હારી પોતાની જાંદગી, મ્હારાં બાળગોપાળ, તથા માલ મીલકત સર્વ
ત્હારી ઉપર સદકે કરૂં. ઓ ભલા, તું ક્યાં છે ? તું આવ ! હું ત્હારા બાલ
હોજું; ને વળી ત્હારાં હુગડાં શીવી આહું, અને સાથે વળી ત્હારાં કપડાંને બખિયો
પણુ દઇ આહું ! ત્હારે સાડ ડગહું શીવી આહું, ને ત્હારા માથામાંની જુ બેઇ
કાઢીને તેને મારી લાખું. ઓ મોટા ખોદાયજી ! હું ત્હારે સાડ દુધ ઓ લાઉં. ને
તું ખાટલે પડશે તો હું મ્હારાં પોતાનાં બચ્ચાં છોકરાંની માફક ત્હારી સેવા
ચાકરીઓ કરીશ રે ! હું ત્હારા હાથ ઉપર ચુમીઓ લઉં, ને ત્હારા ટાંટિયાની અમ્પી
કરૂં. વળી તું ઉંઘવાનો થશે ત્યારે ત્હારું બિછાતું ઓ પખોડી ઝાટકીને ચોખ્ખું
ચટ કરી આલીશ ! ત્હારું ઘર ક્યાં છે તે મેં દીડું નથી, બાકી તે પણ બે એકવાર
મ્હારા દીકામાં આવે કેની, તો દરરોજ સવાર સાંજ ત્હારે થકી દુધ ને ઘી લઇ
આવું ! વળી પનીર અને ઘીનો ગડગડતો રોટલો પણ લાઉં, અને ત્હારે વાસ્તે સક્કઇ
તાબાં દહીંનાં માટલાં આણી આહું. ત્હારે સાડ બધું ખાવાતું મ્હારે તાબું જ
ખનાવી લાવવું, તે બસ ત્હારે તો બેસીને માત્ર ખાયા જ કરવું. પણ હે ભલા ! તું
આવીને એકવાર મ્હને મળી જા ! તુંને મ્હારાં સઘળાં મેંઠાં બકરાં ઓ અર્પણુ કરી
દઉં ! મ્હારી આ ખરાં દિલની અરજ બંદગી તુંને કરૂં છું, માટે કે ભગવાંનિયા
તું ક્યાં છે ? આવ મ્હારે ઘરે આવ, નહીં તો ત્હારે ઘર મ્હને લઇ જા !

આવી રામનિંદા સાંભળી મુસા પેગંબરે ભરવાડને ઠપકો આપ્યો કે; “ તું
આવું બેઅદબી ભરેલું કેને કહે છે રે ? તું મુસલમાનીન નહીં પણ કાફર છે. પ્રભુને
એવી ત્હારી સેવા ચાકરીની કાંઇએ આવશ્યકતા નથી. જે જન્મ્યો હોય તેને માટે
દુધ હોય. જે બેડા પહેરતો હોય તેને જ બેડાની જરૂર છે. તે મોટા ઇશ્વરને એવી

ચીજોની કાંઈએ જરૂર નથી.” આ ઠપકાથી ભરવાડને પશ્ચાત્તાપ થયો; તેણે પોતાનો જજો પ્રાડી નાંખ્યો અને જંગલમાં ચાલ્યો ગયો. તે ઉપરથી અદ્વાતાલાએ સુસા પેગંબરને ઠપકો દીધો કે; ત્હને ઇસલામી ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા વધરાવવાને મેં મોકલ્યો, અને તું તો આમ કરીને લોકોનું ઉલટું ચક્રીન તોડે છે. મ્હને પિછાનવાને સારૂ પ્રત્યેક મનુષ્યને તેમને અનુકૂળ આવતી અમુક રીતો મેં બક્ષેલી છે, અને દરેક આદમીને તેને લાયકની ભાષા મેં આપેલી છે. જે તેને મનથી મધ છે, તે ત્હને ઝેર જેવું લાગે છે. તેના અંતઃકરણમાં જે પ્રકાશ છે, તે ત્હારાં દિલમાં દોઝખનો અગ્નિ જેવો છે. જે તેના હૃદયમાં ગુલાબ છે, તે ત્હારી છાતીમાં કાંટા જેવા લાગે છે. જે ત્હેના મન થકી સારૂ તે ત્હારાં મન થકી નકારૂં. જે તેને પસંદ પડતું તે ત્હને અણગમતું, અને જે તેના દીલથી સફાર્થ તે ત્હારાં દિલથી અપવિત્રાર્થ છે. પછી પર-મેસ્તર કહે છે કે;

“ મન ન કર્દમ ખલ્કત તા સુદી કુનમ, બલ્કે તા બર બદેગાન જુદી કુનમ
હીંદીઆરા એસ્તેલાએ હીન્દ મદેહ, સીંધીઆરા એસ્તેલાએ સીંધ મદેહ.
મન ન ગર્દમ પાક અઝ તશખીદે શાન, પાક હમ ઇશાન શવદો દૂર ફેશાન.
મા બીરનરા મ નેગરીમો કાલરા, મા દીરનરા બેનેગરીમો હાલરા.
નાઝરે કલખીમ અગર ખાશે બુઅદ, ગર્યો ગોફત લફઝે ના ખાસે બુઅદ.”

એટલે કે; આ પૃથ્વી કાંઈ મેં મ્હારા લાભાર્થે નથી ઉત્પન્ન કરી, પરંતુ મ્હારા બંદાઓ ઉપર મહેરબાની અને બક્ષેશ કરવાને માટે જ મેં તેમને પેદા કર્યા છે. હિંદુ લોકોની ભાષા હિંદુઓના મનથી આશિષ છે, અને સિંધી લોકોની બોલી સિંધીઓને સારૂ આશિર્વાદ સમાન છે. “અશો પરવરદેગાર પવિત્ર છે” એમ તેઓ બોલે, તેથી કાંઈ હું પવિત્ર થતો નથી; બલ્કે તેમ બોલવાથી તેઓ પોતે જ પાક થાય છે, અને હીરા માણેકનાં ગોહરો વેરી મોતીના દાણા પાથરે છે. હું કાંઈ બંદાના બહારના દેખાવ ઉપર, કે ભક્તના બહારના બોલવા ઉપર નજર રાખતો જ નથી, પરંતુ તેઓનાં ભિતર અને અંતર્યામ તરફ જ હું તો હમેશાં જોઉં છું. હું એટલું જ જોઉં છું, કે તેઓનું અંતઃકરણ તાબેદાર છે કેંવા તેમની બહારની મોંઢેથી બોલવાની બોલી જ તાબેદાર છે.

હે નસર ! હું ત્હને ટુંકમાં, ભાર મૂકી મૂકીને હવે મ્હારી છેલ્લી જ અરજ કરું છું, કે ત્હારે હર હમેશ ખુદાતાલાની બંદગી કરવી જોઈએ; તે અવસ્તા ભાષામાં જ કરવી જોઈએ; અને તે બનતાં સુધી શુદ્ધ ઉચ્ચારે તથા તેના અર્થ સમજીને કરવી જોઈએ. શુદ્ધ ઉચ્ચાર ન જ થાય, અર્થ ન જ સમજાય તો તેની ચિંતા નહીં, પરંતુ તે પૂરતાં ચક્રીનથી એક ચિત્તે ત્હારે કરવી જ જોઈએ. આકેબત તેથી ત્હને હજારો હજાર ફાયદા હાંસલ થશે એ સત્ય જ માનજે ! ખુદાની બંદગી જ બંદાને સુખી કરશે !

ખુદા પરસ્ત ઇબ્રાહીમે ખલીલ જેવા ખુદાના લાલની નિમાજથી અદેખા

પડેલા પાદશાહ નમરૂદે તેને બળતી ચિતામાં હોમાવ્યો હતો, ત્યાં પણ ખુદાએ તે લાલના જાનનો ખચાવ કર્યો હતો. સાંભળ, સુપ્રી હાફેઝ શાયરે શું ગાયું છે ?

એ બાગ તાડે કુન એનો દીને જરતોસ્તી;

કનુન કે લાલ્લે અફરોખ્ત આતીશે નીમરૂદ.

આ દુનિયાની ગુલીસ્તાનમાં હવે જરતોસ્તી મઝહબને ફરીથી બગૃત કરો, કારણ કે, હવે તેજ ગુલીસ્તાનમાં નીમરૂદ પાદશાહે સંજગાવેલી ચિતાને ઠંકાણે ગુલલાલના પુલોનો બહાર ખીલી રહ્યો છે.

ભાઈ નસર ! હવે હું વધારે ટુંકું કરીને ત્હને અને ત્હારા જેવા વિચારના બધા બંદાઓને કહું છું કે; “બંદાને બંદગીની અવશ્ય જરૂર જ છે. બંદગી અને ભક્તિ કરતે કરતે જ્ઞાન થશે જ. બસ રામનું નામ લેવાથી, અહુરનું માત્ર નામ લેવાથી તું તેને પિછાનશે, ત્હને જ્ઞાન થશે ને ત્હારું કલ્યાણ થશે. ભક્તિ પછી આત્મજ્ઞાનમાં ઉંડા ઉતર્યા પાદ ધ્યાન ધરવાનો અભ્યાસ પડ્યાથી સૃષ્ટિ રચનાનું ચિંતન આપ મેળે સુઝશે, અને છેવટે તું એ જ નિશ્ચય ઉપર આવી જશે, કે એ સઘળું પણ કાંઈ જ નથી, માત્ર પરમાત્માના-કહો કે આત્માના સંકેતથી ઉત્પન્ન કરેલી આ બધી ભાંતિબુંદરનું જ છે, માયા જ છે, યોગમાયા જ છે, ઇંદ્રજાલ જ છે. જે કાંઈ છે તે એકલો અહુરમઝદ (પરમાત્મા) છે, અને તે અદ્વૈત એકલો હોવાથી તેણે પોતાના આનંદ સાડે ઉભી કરેલી આ સૃષ્ટિની લીલા એ તો સ્વપ્ન, સ્વપ્ન અને સ્વપ્ન જ છે; અને તે સમજી લેવા માટે પ્રથમ તો બંદાને બંદગીની જ જરૂર છે. બંદગીનું બળ ખુદાની કુદ્રતને બળુવામાં જ વાપરી શકાશે, અને બંદગીનું ફળ પણ એ જ આવશે, કે તે પરમાત્મા, અહુરમઝદ કાંઈ ત્હારાથી જૂદા નથી, અને તું કાંઈ તેનાથી જૂદો નથી. તે તે તું જ અને તું તે તે જ ત્હને જણાશે, અને તેનામાં તું મળી જશે !

વિરાડનો આ છેલ્લો ઉપદેશ જેવો પૂરો થયો, કે તૂર્ત જ આંખમાં આંસુ લાવીને મ્હોટા ભાઈના પગ ઉપર પ્રથમ માથું મૂકીને નસર પાછો ખડો થઈ બે હાથ જોડીને બોલ્યો:—“મ્હારા મુરખી ભાઈ ! તમારા ૪૨ સળકો પૂરા થાય તે પહેલાં જ હું અર્ધવચ્ચેથી બંદગીના બળ અને ફળ વીશે મ્હારી સંપૂર્ણ પતીજ કરી ચૂક્યો હતો, અને મ્હારું બાકી રહેલું અજ્ઞાન અને શંકા તથા કેટલાક વહેમો મટાડવા સાડે જ મેં છેડી છેડીને તમારાથી નવું નવું બળુવાની કોશીશ કરી છે. એક દિવસે તમે કહેતા હતા કે, આપણા અહુનવર મંત્રને બરાબર સમજીને, તથા તે પાકે બળુતણુ બળુતાં વચ્ચમાં બીજો એક હરફ પણ ઉચ્ચાર્યા વગર, શબ્દે શબ્દે આ મંત્ર રાગ કાઢીને બે માત્ર એક જ યથા અર્થવધર્થો આપણે લણ્યે તો એકસો ગાથા ભણ્યા જેટલું પુન્ય લાગે છે, તે વાત મ્હારાં ભેજાંમાં એવી તો ઠસી ગઈ છે, કે પૂરેપૂરી બંદગી મ્હારાથી નહીં થશે તો પણ હું અહુનવર તો ચાલુ બળુતો જ રહીશ. આ દુનિયામાં ગમે એવાં નળવાંમાં નળવાં દરેક કાર્યનો, દરેકે દરેક વચનનો, અને દરેકે

હરેક વિચારનો બદલો, હાં નહીં તો ત્યાં, હમણા નહીં તો હવે પછી, આ જન્મમાં નહીં તો આવતા જન્મમાં ખુદાતાલા આપ્યા વગર રહેતા જ નથી. બંદગી વગરનાં મેં મહારાં ૪૦ વર્ષ ખાળમાં નાખ્યાં. હું હવે તોજેશ કરી પસ્તાવો કરું છું. જો કે પટેટ પશેમાની કરીને પશ્ચાતાપ કરનારને તે પટેટનો સવાળ તો પહોંચે છે, તો પણ જેમ પટેટમાં આવતા ૨૧ અહુનવર અને ૧૨ અષેમનો સવાળ, આપણને પાપ નિવારણની બંદગી જે પટેટ, તે શિખવનાર દશતુર આદરબાદ આરેસ્પંદને પહોંચે છે, તેમ મહારી આયદેની બંદગીનો અરધો અર્ધ સવાળ તમો ભાઈને જરૂર પહોંચશે. હે ખુદા ! હું ત્હારો બંદો, ત્હારાથી અજાણ અને અજ્ઞાન રહ્યો, ત્હારી બંદગી વગર મેં ૪૦ વરસ ગુમાવ્યાં, મહારી તોજેશ કબુલ કર ! અને મ્હને માફી આપ !”

આટલું બોલી નસર ભર ભર રડવા લાગ્યો, વિરાદને પાછો પગે પડ્યો, અને તેજ વખતે તેની નૂરાંની પ્રકાશિત થઈ. પછી

વિરાદે સમાપ્તિ કરતાં કહ્યું:—શુક તે પાક દાદારના, કે બંદગી કરનારા બંદાઓમાં તું એક ખુદાનો બંદો બંદગી કરવામાં આજે વધુ ઉમેરાયો.

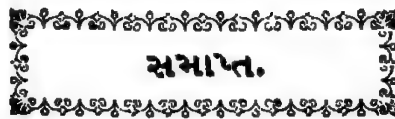
“ દેલા ગર ખેરદમંદી ઓ હુશિયાર;

બેકુન બંદગીએ હકતાલા અખતિયાર.

અગર શુકે હક તા બ રહે શુમાર;

શુમારી ન બાશદ યકી અઝ હઝાર.”

હે દિલદાર ! તું ડાહ્યો શાણો ને ખબરદાર છે, વાસ્તે આયદે તું પાક દાદાર અહુરમઝદની બંદગી કરતો રહેજે. ભાઈ ખ્યારા ! તું ત્હારા આ જન્મની ક્રિયામત સૂધી પણ જો તે માલિકે પાકની ભક્તિ કરશે તો પણ તે સાહેબે જે જે ઉમદા ન્યામતો અને બક્ષીશો ત્હારા ઉપર ઉતારી છે, તેને એક હબાર હિસ્સે પણ તું ત્હેનો પાડ વાળી શકવાનો નથી. મોડેથી પણ ત્હને બુદ્ધિ આવી છે, તો હવેથી ત્હારાથી થાય એટલી વધુ ને વધુ બંદગી એટલાં સૂધી કરજે, કે ૪૦ વર્ષનો ખંગ પણ તું વાળી આપે. છેવટે હું એટલી જ હુવા ગુબરૂં છું કે, ત્હારી બધી બંદગી ખુદા પાક કબુલ રાખે, અને બંદગીનું બળ તથા ફળ ત્હને પ્રાપ્ત થાય ! અથ જન્મ્યાદ યથાક્રિનામિ !

સમાપ્ત.

“ મા—આપની સેવા ”—માટે અભિપ્રાય.

“ મી. દેશાઈનું “ માઆપની-સેવા ” એ નામનું પુસ્તક હાલમાં ચોપડીના આકારમાં બાહર પાડી તેના કામેલ કર્તાને ચોગ્ય ઉત્તેજન આપવા ઉપરાંત ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક આવકા-રદાયક પુસ્તકનો ઉમેરો કીધો છે.”

(જ્ઞાન વર્ધક.)

“ જોઓ સર અવસરે વિલાપ કરે છે, કે પારસી કોમમાં પ્યારના કીરસાનાં હલકાં વાંચનનો શોખ ફેલાય છે અને નીતિ-બોધનાં ઉચ્ચ વાંચનનો શોખ ફેલાતો નથી, તેઓને મારી નમ્ર અર્જ એ છે કે તેવો વિલાપ કરવા પાછળ શ્રમ ખેંચવાની જગાએ મી. દેશાઈનાં પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરી તેવણના નીતિ-બોધની લોકપ્રીયતા શું ખુખીને આભારી છે તે શોધી કાઢી, તેવી ખુખી સાચનાં લખાણો પ્રગટ કરવા પાછળ શ્રમ ખેંચવો. જો નીતિ-બોધનાં ખેંચાણુકારક લખાણો પુરતી સંખ્યામાં પ્રગટ થવા પામે, તો તેવાં લખાણો જગે જગ અને વારંવાર વંચાય અને તેથી કરીને ઉચ્ચ વાંચનનો શોખ ફેલાય.”

(હિંદી ગ્રાફીક)

“ સલુકની માતા ”—માટે અભિપ્રાય.

“ મી. દેશાઈએ રચેલી ઉપકાં નામની કેતાબમાં ૧૬ જાતની ફરજો શીખવવામાં આવી છે, અને તે જાણે વાર્તાની પદ્ધતિ ઉપર રચેલી હોવાથી દુરસદને વખતે વાંચવા અને મનન કરવાને કોઈ પણ પસંદ કરે એમ છે.”

[હોંચ સોંચ.]

“ બાળકો ન્હાનાં હોય ત્યારે તેઓ આગળ નામાંકિત નર નારીઓની વાતો કરવી એ બાબે લેખકે ધણું ઉત્તમ લખ્યું છે.”

[હિંદી ગ્રાફીક]

“ આ પુસ્તકમાં બહુ બહુ જાણવાનું, શીખવાનું, ને અનુભવ લેવાનું પાને પાને છે એમ જો કદાચ અમો ખાસ કરીને જણાવ્યે તો તે અમો અમારા લેખકના વખાણુ કરવા કે સહરાધાત કરવા માટે નથી, પણ દુન્યામાં ખનતા અનેક રોજીદ ખનાવોથી સુખ યા અસુખ, ખુશી ને નિસાસો, સંપ યા કછયો, કેવાં પરિણામો સંસારમાં લાવી શકે છે, તેનો ખુસ્તો ચીતાર દાખલા સહિત આમેજ આ પુસ્તકમાં મળી શકે છે.”

[જ્ઞાન વર્ધક.]

“ વળી ૧૩ મી ફરજમાં બાળકોની કેળવણી એક માતાનેજ શીર રહેલી છે તે, અને એક સલુકની માતાની રોજની ફરજો શી છે તે સમજવવામાં લેખકે ખરેખર કમાલ કરી છે, એમ કહેવું ખીલકુલ ખીન સહરાધાતી લેખાશે.”

[હીન્દુ-આશમ.]

“ વાંચનારને કંટાળો નહોં આપતાં એક પ્રકરણુ પુરું કરીને બીજું વાંચવા ગમે એવી રીતે નાની નાની અલંકારિક વાર્તાઓ, રમુજ દુચકાઓ, નહોં સાંભળેલી કહેવતો, સંગાર ભરેલાં કવેતો, ફારસી બેતો, કવીતાઓ વગેરેથી આ પુસ્તક ભરયક છે.”

(જામે જમશેદ.)

“ આખાં પુસ્તકમાં એક માતા તરીકે બળવવાની સેંકડો ફરજો હાલના જમાનાને બંધ-ખેસતી સમજવી છે. માત્ર ખુખી નસિયતો આપવાથી વાંચનારનો વાંચનનો જુસ્સો ઠંડો પડી જાય છે. પરંતુ આ ચોપડીમાં તો જોટલી નસિયતો આપી છે તેટલી તે નસિયતોને બંધખેસતી રમુજ વાનો, નહોં સાંભળેલી કહેવતો, યુરોપ, અમેરીકા, અને એશીયામાં બનેલા અચમુચ દાખ-

લાઓ ટાંકી ખતાવી પુસ્તકને ખરા બનેલા બનાવેના એક નોવેલ જેવું રસદાર બનાવેલું છે. ”
[પારસી સંસાર]

“ માયની નજર પોતાનાં ખ્યારો બચ્ચાં ઉપર કેમ લાગે છે, અને તે જુજવાટો કેમ કમી કરવાથી બચ્ચાં લોહી લે છે, તેના દાખલા જવાન માતાઓને ગોખાવવા જોઈએ, કે જેથી જુવાનીમાં માતા થએલી સ્ત્રીઓ પોતાના ફરજદોનું સત્યાનાશ વાળની અટકે. ધૌમીય રૂપીની વાતો વાંચવા પછી બચ્ચાંને હુકમ ઉઠાવવાના બોધ આપવાનું માતાઓને સારી રીતે આવડશે. અસહનના લોકો પોતાનાં બચ્ચાં ઉપર કહેરાવાથી જે ગાળો દેતાં, તેમાં કેવા આશીરવાદો સમાએલા હતા તેની રમુજ બાપ્પા આપણે આ પુસ્તકથી જાણવા પામીએ છીએ.”

(સાંજ વર્તમાન.)

“ બચ્ચાંને સુવાડીને કેવાં હાથરડાં માતાઓએ તેમના કુમળાં મગજમાં ઉતારવાં જોઈએ. તેની પણ સમજણ આ પોથીમાં આપેલી છે. તંદોરસ્ત અને સુધડતાવાળાં બાળકો કેમ બનાવવાં ને દુનીયામાં પોતાના બચ્ચાંઓને કેવી તરતીય તથા તરખતથી નામચીન બનાવવાં તેની કુનેહ તથા કળા પણ જગે જગ બતાવવામાં આવી છે. મીઠા દેસાઈના લખાણોનો ચરસ એવો જણાશે કે હુખી બાબતને તરેહવાર રમુજથી રસદાર બનાવવામાં આવેલી છે, જેથી બોધ લેનારને થાક લાગશે નહીં. વીટની અને આરકરાઇટ જેવા હમમના જણુચા બેટાઓ તથા હવકા ખાનદાનના દીકરાઓ પોતાની માતાના ઉપદેશથી કેવા કીર્તિવાન નીવડેલા છે, તેના સંખ્યાબંધ પુરાવાથી વાંચનારનું મગજ તર થઈ જાય છે એમાં કશો શક નથી.”

(પ્રજામિત્ર અને પારસી.)

“ આ પુસ્તકમાં એક સ્ત્રી, માતા થવા પછીની તેણીની ફરજો, તે ફરજોની મોટાઇ વગેરેનો બહુ ઉત્તમ ચીતાર દ્રશ્યોંતો; જુદી જુદી બાપાના પ્રખ્યાત લેખકોના બોધ, વગેરેની મદદથી આપવામાં આવ્યો છે.”
(ચેરાગ.)

“ સંસારનો સુકાની ” માટે અભિપ્રાય.

“ બાપને વારંવાર સમજાવે મળે છે કે “ત્હારા બાળકોની (૧) સંગત (૨) ચાલ ચલણ (૩) વળણ અને (૪) કેળવણી ઉપર તો ત્હારે ચાલુ દેખરેખ રાખવી.” આયા દાયાઓને પોતાના બચ્ચાંઓને સોંપી દેવા, ફેશનની શીશ્યારીમાં મરી, ખોટી નાજુકાઈ દેખાડી પોતાના બચ્ચાંને નહિ ધવડાવતાં આયાને સોંપી આજની ઐરીઓ બહાર નીકળી પડે છે, અને તેમના બચ્ચાંનો કેવો ફેજ એ આયા દાયા કરે છે તેનો ચિતાર મી. દેશાઈએ પોતાના પુસ્તકમાં આપ્યો છે.

બાળકનું ચારિત્ર ધડવા પિતાએ પોતાના ચારિત્રનો પહેલો ખ્યાલ કરવાનો છે. અધર્મો પણે માખાપો વર્તે અને પોતાના દીકરા દીકરીઓને ધર્મનો સમ્બંધ આપે એ એ ચીજ સાથે બનેજ નહિ.

વળી સંગત પર બોલતાં મી. દેશાઈ દીકરા દીકરીઓના “મુગા સાથીઓ” વિષે બાપોને સુંદર સમ્બંધ આપે છે, કે “તેઓ ચીડીપત્રી લખવાનો હંદ રાખે છે તેની ખાસ તકેદારી તું રાખજે. તેઓ કેવી ચોપડીઓ વાંચે છે તેની તું ખાસ તપાસ રાખજે...ત્હારો દીકરો કોઈ નોવેલ ક્રીના કાદબરીને અડકે નહિ તેની સંભાળ રાખજે.”

[પારસી સંસાર.]

“ આજ કાલ અનેક પ્રજા પોતાની સ્થિતી સુધારવાને માટે નવું જીવું કરતી રહી છે, ને પોતાની જીંદગી જુગવવાની રહસીતીમાં સારા ને સાદા ફેરફારો કરવાને હવે ફાંફાં મારી રહી છે, અને કરકસરના નીયમો કુદરતી રીતે જેવા લાગી છે, એવી રીતીઓ આજકાલ બાપ થનાર

અખત્યાર કરે તો સંસારનું સુકાન સેહેલથી ચઢાવીને પોતાના અનુભવે અજાનતાને દૂર કરી પોતે સારી અક્ષથી તમારા ધરનાજ સારા સુકાની થઈ શકે. પણ તમે બહાર સખાવત કરી નામના મેળવો. યા યાંદ કે માન મેળવો, લાખોનો વેપાર કરો, મોટું મીઠમંડળ ધરાવો, પણ બ્યારે તમે તમારા સંસારનું સુકાન ચઢાવી ન શકો તો “ધરના દુખીજ” છો. બહાર સલાહ આપે તે કરતાં ધરમાં સુલેહનો ભંગ ન થાય તે માટે તલાસમાં રહો. બહાર મોભો સાચવો તે કરતાં ધરના વડીલમાં માન મેળવો. દેશને સુધારવાનો ફાંકો રાખો તે કરતાં તમારું કુટુંબ આ સપ્ટીમાં કેમ માર્ગ લે યા ભવિષ્ય સુધારે ને આઅરથી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે એવા જ્ઞાનવાળા કરો, ને જો એવાં જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરારવો હોય તો આ પુસ્તક બાપ થયલાઓને અનેક હુન્નરો શીખવાડશે માટે તે મંગાવી વાંચવાની કોશિશ કરવી એમાં લાભ છે.”

(જમ્મે જમશેદ.)

“બ્યારે તમે બાપ થયા તો તે માટેની ફરજો સમજવી જોઈએ છે. સુખ યા દુઃખ વખતે કેમ ને કેવી રીતે પોતાનો વખત કાઢવો, ક્યા રસ્તે કામ કરવું, ક્યાં કામો કરવાં, ક્યાં પોતાની ફરજ અદા કરવી, એ તો બ્યારે કોઈ ધણયશો ને અનુભવી શીખ આપે નહી ત્યાં સુધી મળે નહી. પણ બ્યારે તમારી આસપાસ એવી અક્ષ આપનાર કોઈ ધણયશો ને દુન્યાનું જ્ઞાન આપનાર અમુક માણસ નહી હોય તો આ બાપ જનવાનો હુન્નર તમોને સારે માર્ગે સહેલથી લઈ જશે, એવા અંદર ઉમદા વીશ પાકો બહુજ સારી રીતે રજુ કરેલા છે. અને એક રૂપીઆમાં મળતું આ સાઈ ને ૧૩૫ સદ્ગાનું જ્ઞાન આપનાર પુસ્તક તમોને હજારો રૂપીઆની શીખ ને છાંદગીમાં ન મળે તેવો અનુભવ આપશે.”

(પ્રજામિત.)

“મી. દેશાઈએ પોતે સંસારી બાપતો ઉપર પુષ્કળ પુસ્તકો પ્રગટ કરેલાં અને તેમાં આ એકનો ઉમેરો આજકાલ બાપ થનારાઓ માટે સાઈ ને બોધદાયક ૨૦ પાંદોથી ભરેલું વાંચવા ને મનન કરવા જેવુંજ છે. આજકાલ જેઓ સંસારમાં પડી બાપ તરીકે ઝોળખાય છે, યા બાપ તરીકેની જોખમદારી પોતે માથે લઈ ચુક્યા છે, તેઓ પોતાનો માર્ગ કેમ સંસારી રીત પ્રમાણે કેવો લેવો, ક્યાં પોતાની બાપ તરીકેની ફરજ અદા કરવી-પોતાની ધણીઆણી અને બાળકો તથા ઉમેરે આવેલાં દીકરા દીકરીઓ માટે પોતે બાપ તરીકે કેમ ચાલવું-કુટુંબમાં યા ધરમાં પોતાનો બાપ તરીકેનો મોભો કેમ ને કેવી રીતે જાળવવો, વગેરે બાપતો ઉપર બહુ સારી રીતે ૨૦ ભાગોમાં જનત જનતની શીખામણો આપેલી છે. તે બાપ થનાર તેમજ બાપ થયલાઓ માટે વાંચીને તે ઉપર અમલ કરવા લાયક છે.”

[કચસરે હિન્દ]

“ચોપડીને દરેક પાને પાને કાંઈને કાંઈ તવારીખી બાપન અને જ્ઞાન આપનાર લખાણ મળે છે, જેથી આ ચોપડી નાનાં બચ્ચાંથી તે મોટા જઈકા માટે એક સરખી ઉપયોગી અને ખેંચાણકારક બની છે. મી. દેશાઈના જણાવ્યા પ્રમાણે “સંસારમાં એક બાપ થવું એ એક જવાબદારી અને જોખમદારીનું બીકટ કામ છે, અને તેઓને માથે જે બયાનક ઝુસરી જોડાય છે તે તો જેઓ બાપ થાય છે તેઓજ જાણે.” આ જુસરીની જોખમદારી, વર્તન, મોજ વગેરે શી છે તે મી. દેશાઈ ઉપલાં અગત્યનાં પુસ્તકોમાં જુદા જુદા પાંદોમાં બહુ અચ્છી અને અસરકારક રીતે સમજાવે છે. આ પુસ્તક વાંચવાની દરેક શોખીનોને મજબૂત લલામણ થઈ શકે. આ પુસ્તક મી. સ્વામી શોરાબજી દસ્તુર કામદીનના આસરા હેઠલ પ્રગટ થયું છે. રા. ૨ ની કીમતે કાલગ્યાદેવી કાંતા બીલડીંગ માહેલી “જ્ઞાનવર્ધક”ની ઓફીસમાંથી તથા રેશન રોડ નવસારી ખાતેથી મી. ખેરામજી મંચેરજી દેશાઈ કનેથી તે મળી શકશે.”

સાંજ વર્તમાન.]

“સાદી જીંદગીની શોક” ફેશનની ફિસિયારી માટે અભિગ્રામ.

“જે જવાન વગ ફેશનમાં તણાયો જાય છે તે વર્ગને સાહિત્ય કે જ્ઞાનનાં પુસ્તકો ઓછાં વાંચવાં મમતાં હોવાથી આ વખતે મી. દેશાઈએ તેઓને ખરનું વાર્તારૂપી પુસ્તક રચેલું છે. બહારના દેખાવ ઉપરથી આ પુસ્તક વાર્તાનું જણાય છે, અને માહે વાર્તાનું અજળ જેવું વર્ણન ગુંથવામાં આવ્યું છે ખરું, પણ સાહિત્યનો ભંડાર, અને નવી નવી જાતનાં જ્ઞાનનો ખોરાક તેમાં ભારોભાર ભરેલો ખરપુર છે.”

(પારસી સંસાર)

“ઉપરું ઉમદા પુસ્તક ખાસ કરીને પારસી કોમના મોટા ભાગને હાલના કટોકટીના કાતેલ મોંઘવારીના વખતમાં એક ઉત્તમ માર્ગદર્શક ભોમીઆરૂપ થઈ પડશે. એ પુસ્તકમાં સમાવેલી સલાહને અનુસરવાથી દરેક કુટુંબ સુખી, સંતોષી, સંપીધું બનશે. કારણ કે પોતાની શક્તિ, સ્થિતિ, સાધન તથા આવક, કમાણી, ઉદ્યોગને અનુસરીને ખરચ કરવાની સંભાળ રાખવાથી, તથા ખીન જરૂરી નકામો ખર્ચ કમી કરવાથી, હાલની કાતેલ મોંઘવારી સામે પોતાનું રક્ષણ કરવા ઈચ્છતા હો, તેઓએ ઉપલા પુસ્તકની એક નકલ જરૂરજ પોતા પાસે રાખવી જોઈએ.”

(સાંજ વર્તમાન)

“છપામણીના વધી પડેલા ભારે ખરચો જોતાં આવાં સુંદર લખાણો પ્રગટ થતાં ચાલુ રહે છે એજ હમારો એક મોટો સંતોષ છે કે, આવું ઉચ્ચ સાહિત્ય ખુણામાં નહીં નાખી રાખતાં જે રીતે બહાર પાડે છે તે માટે ખરેખર એના કર્તાને મોટો ધન્યવાદ ઘટે છે. વળી વાંચનારી આલ-મની ફરજ છે કે એવાં પુસ્તકો ખરીદ કરીને વાંચવાં જોઈએ કે જેથી દુન્યામાં થઈ ગયલાં મહાન માણસોના જ્ઞાનનો ભંડાર જાણીને તે પોતે મેળવવા પામે!”

(દોંઝ-સોંઝ.)

“લખાણની ભાષા તદ્દન સરળ છે, અને તેની અંદરના Plot નું જોડાણ ગોચર મનન કરવા જોગ છે. હાલી વાર્તાનાં અર્થ વગરનાં પીજણ પાટલા વાંચવાનો શોખ આપણી કોમમાં દિન પ્રતિદિન ધણોજ વધ્યો જાય છે, તેવા વખતમાં આ પુસ્તક ખરેજ એક નોવેલરૂપી તેમજ બોધદાયક છે. આ પુસ્તકના ઉપર ધણું લખાય એમ છે, અને અમો ધારીએ છીએ કે આ ચોપાન્યાનાં અધિપતિ એ બાબત અને એ પુસ્તક ઉપર લંબાણથી સરેહ કરનારી આર્ટીકલ જરૂર લખશે.”

(શુલશને એલમ.)

“સાહિત્યના બાગનો સુંદર ખજાનો અને અખુટ નશિયતોનો કિમતી ભંડાર આ પુસ્તકમાં રચીને વાઝ રચનાની એખારતનો એવો મનોહર સજ્જગાર કરવામાં આવ્યો છે, કે બાપાની તે એકાદ જોતાં, અને હાલના કાગળ-છપાઈના દુકાલીયા ભાવ જોતાં મજાનુત બાઈન્ડિંગના આ પુસ્તકની કીંમત રૂ. ૧-૮-૦ અને રૂ. ૨-૦-૦ તો કાંઈજ નથી.”

(હિંદી-ઝાફીક.)

“ ઉપલા નામની ચોપડી તેના રચનાર ને પ્રગટ કરનાર મીં દેશાઈ તરફથી અમારા અભિપ્રાય માટે મળી છે. ગૂઝરાતી ભાષાનો જે કંગાલ ફેલાવો ચાલુ સમયમાં છે, તેમાં આવા અનુપમ પુસ્તકો તો કવચીતજ પ્રગટ થતાં જોઈએ છીએ.”

(જ્ઞાન વર્ધક.)

“ કામદીન-શીરીઝ ” તરીકે આ નવી હારમાળા શરૂ થઈ છે. મીં શીઆવલ્લ શોરાબજી કામદીનનાં ઉત્તેજનથી આ નવી હારમાળા બહાર પડવા લાગી છે, અને મીં કામદીનને તે માટે ધન્યવાદ થતો છે. છપાઈની મોંઘવારી છતાં કપડાંના પુંઠાની કીં. રૂ. ૨-૦-૦ અને કાગળના પુંઠાની રૂ. ૧-૮-૦ કીંમત કાંઈજ નથી એમ કહીએ તો ચાલે. આ પુસ્તક ખરીદીને મીં દેશાઈનાં કામને ઉત્તેજન આપવાની ખાસ ભલામણ કરી શકાશે. દરેક આપ જે રૂપિયા ખરચશે તો તેના ઘરમાં જે હજારનો ફાયદો થશે.”

(પ્રભુમિત્ર અને પારસી)

“ વારતાનું વળું નવીજ કીસમનું છે. શ્રીમંત પારસી કુટુંબનાં લાડકાં બચ્ચાંઓ સદામાં, શરતોમાં અને બીજી અનેક ઇતરાજી ભરેલી ચલ્લકતમાં ફેરવેજી વર્ગમાં ખપવાની ઘેલછાથી બાપની પુંજની કેવી રીતે ખાનાખરાખી કરી બીખારી હાલતમાં આવી જાય છે, અને છેલ્લે સરવાળે તેઓના બાપના ભરખભરેલાં વસીયતના અર્થ કરાવી ઉદ્યોગ અને મહેનતની ખડતળ જીંદગીમાં પાછાં તેઓ પડે છે, તેનો ચીતાર આંખમાં આંસુ સાથેજ વાંચનાર સનમુખ ખડો થાય છે.”

(જામે જમશેદ.)

“ મી. દેશાઈએ પોતાના આ પુસ્તકમાં જાળજી બતાવી આપ્યું છે કે, તેમનાં આગલાં પુસ્તકો મિસાલ આપણી સાદી જીંદગીની શોક, જે આજને કાલ પારસી સંસારમાં ફેશનની ફિસિયારી થઈ લાગી છે, અને જેનાથી આજે પારસી કોમમાં પૈસે ટકે, ઇજત આપડે તથા નીતિ ધર્મે જે જે બેહદ ખરાબીની મોહકાણુ મંડાઈ છે, તેની તરફ હવે વધુ વખત આંખ મિચામણું કરી શકાય એમ નથી.”

(કુરસદ.)

“ દુઃખીને દિલાસો ”—માટે અભિપ્રાય.

“ માત્ર ૪ આનાની નજીવી કીંમતે આખા હિંદના સાહિત્ય માહેલો મેલો મી. દેશાઈ પર-માર્થના કારણે સંતોષ ભરેલી સેવા સહિત પુરો પાડતા રહ્યા છે એમ કહેવામાં આપણે બાજખીજ ગણાશું. ”

(જ્ઞાન વર્ધક.)

“ ઉપસો ૫૧ મો ભાગ પણ એક ખરેખરા દુઃખીને દિલાસો તથા સધ્યારો લેવા લાયક રીતે લખાયો છે, અને તે જો કોઈ ખરેખરા દુઃખી વાંચી જોવાની કદર કરે તો તેના બદલામાં તેને ખરેખરા દિલાસો મળે. દુઃખની આ દુન્યામાં તે પોતાનો રસ્તો આસાનીથી તથા બનતાં મુઠી મુખથી કાપતો થઈ શકે, એમ મને ખચીત ખાત્રી પુર્વક લાગે છે.”

(કુરસદ.)

“ દીલાસામાં સમાયલા સાહિત્યના ભંડાર તરફ તથા તેના વીદ્વાન લેખકની એખલે હાથની અથામ મહેનત તરફ જોતાં દીલાસાની ખુબીઓ કરતાં ખામી વધશે નહીં. આ સાહિત્યના ભંડારમાં સમાયલા તરેહવાર કીમતી રત્નો તથા તરેહવાર ન્વીયયો અને આખતો તથા નામાંકીત વીદ્વાનોના ગોહરોની કમવાર-પ્રકરણવાર-વીપવત્રાર જુદી તારવણી કરી અનુક્રમણિકા સાથે બહાર પડે એવું જોવાને જેમ આ લખનાર ખુશી છે તેમ બીજા ધણાક ઇચ્છે છે. પરંતુ તે કાર્ય કેટલું વધુ મહેનત ભર્યું અને ખર્ચાળુ થઈ પડે તેનો ખ્યાલ કરતાં હાલમાં જેટલું જે સ્થિતિ અને રચનામાં મી. શૌરાબજી તરફથી પુરું પાડવામાં આવ્યું છે, તે માટે દરેક કદરદાન બાલુ તથા ગૃહસ્થ તરફથી સ્વાભાવિક આફરીનના શબ્દો બહાર પડ્યા વીના રહેશે નહીં. છેવટ આપણે એવી દુઆ ગુજારીશું કે, મી. શૌ. મ. દેશાધ તંદુરસ્તી સાથે દીર્ઘાયુ ભોગવે અને દીલાસા જેવું ઉમદા લખાણ વધુ અને વધુ પુરું પાડતા રહે.”

(સાંજ વર્તમાન.)

“ અગ્રેજી તત્વવેત્તાઓના વીચારોની કેટલીક કવીતાની લીટીઓ મથાળે આપવામાં આવી છે, તથા તુલસીદાસ અને કબીરનાં જ્ઞાન અને ભક્તિના દોહરાઓ, ભજનો અને બીજાં ઇતિહાસીક દ્રષ્ટિથી દરેક પત્રોમાં એવી તો સરસ હળથી ગોઠવી દીધાં છે, કે વાંચનારના મનને કંટાળો આવ્યા વગર ઉત્તરોત્તર નવા નીકળતા ભાગે વાંચવાની જગ્યાસા થયા વગર રહેતી નથી.”

(આખખાસે ઇસ્લામ.)

“ દુઃખીને દીલાસોના ૫૧ મા ભાગમાં જે ખુલાસો આપવામાં આવ્યો છે તે વાંચીને દીલાસાની હારમાળાના સંખ્યાબંધ પારસી, હિંદુ તથા મુસલમાન વાંચકોમાં કોણને દીલગીરી ઉપજ્યા વીના નહીં રહે ? હિંદી દેશી મુખ્ય ભાષાઓમાં ગુજરાતી ભાષા સહિતી પછાત ગણાય છે જેનું મુખ્ય કારણ લાયક લેખકોને જરૂરી ધરતું ઉત્તેજન તથા ધરતા આશરાની ખામી છે. “ દુઃખીને દીલાસા ” જેવાં ઉત્તમ પુસ્તકોના લેખકને જરૂરી પ્રમાણમાં ઉત્તેજન નહીં મળવા પામે તો પછી બીજા સાધારણ લેખકો લખવાનું પ્રયત્ન મુકે, અને લાયક ગુર્જર લેખકોની સંખ્યા પુરતા પ્રમાણમાં તૈયાર નહીં અને એમાં શું નવાઈ ? દેશની ઉન્નતિ, પ્રજાની આબાદી અને સુખ સગવડને માટે જે મુખ્ય સાધનો છે, તેમાં જાહેર શૈલ્ય, અકવાડીક, પખવાડીક અને માસીક પત્રો મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. તે ઉપરાંત ચોપડીઓ, પુસ્તકો, ચોપાનીઆઓ પ્રજા મત કેળવવામાં તથા સદુપદેશ ફેલાવવામાં મુખ્ય કામ બજાવે છે. આવી એક સર્વોત્તમ સાધનની ખીલવણીમાં અટકાવ થાય એવા સંજોગો અને સ્થિતિ આવે, જેના પરીણામે સાહિત્ય પ્રગટ થતું અટકી પડે એ જોઈને ખરેખર કોઈને પણ દુઃખ થયા વીના નહીં રહે.”

(સાંજ વર્તમાન.)

“ મી. દેશાધ પોતાના ઉપલા ભાગમાં ૩૪૮ મા દિલાસા પત્ર સુધી આવી પુગ્યા છે, અને હાલમાં કાગળ, શાહી તથા છાપવાની મજુરીના અતિ ઘણા વધી ગયલા દર છતાં આકીના પાંચ ભાગમાંજ ૩૬૫ મા નંબર સુધીના દિલાસા પત્રો આટોપી લેવાનો પોતાનો ઇરાદો જાહેર કરવા સાથે હાલના ટપાલના ભારી દર અને છાપાની મોંઘવારીથી ડરી નહીં જતાં ફક્ત ચાર આનાની અતિ નીજીવ કિંમતમાંજ આકીના ભાગે પણ આહકોને આપવાનો પોતાનો ઇરાદો જાહેર કરે છે. જે

જોધને હું લગાર વિસ્મય પામ્યો છું કે, એમને ચાર આનામાં આવાં સારાં કાગલ પર છાપેલાં પુસ્તકની નકલો વેચાતી આપવાનું કેમ પરવડતું હશે ?”

(કુરસહ.)

“ મહારા દીકરાને ! ” માટે અભિપ્રાય.

મી. દેશાધના દરેક પુસ્તકો પારસી કે હિંદુ, મુસલમાન કે ખોજ દરેક દ્રોમ સમજીને વાંચે એવી રસદાર સાદી ઇઆરતમાં હોય છે, અને એથી દરેકને તેની નકલો પોતાના ઘરની લાયસેરીમાં સાચવવાની આપણે ભલામણ કરીશું.

છેવટે મી. દેશાધને તેમની આવી ઉપયોગી શોખની સેવા બદલ ધન્યવાદ આપતાં આપણે ઇચ્છીશું કે ગુજરાતી સાહિત્ય, જે ઘણું ગરીબ છે, તેના ઉદ્ધાર માટે તેના જે ગણ્યા ગાંઠ્યા વિદ્વાનો બાકી રહ્યા છે, તેઓ સધળા લાંબુ અને સુખી આયુષ્ય ભોગવે. ”

(પારસી સંસાર.)

“ એ પુસ્તક વાંચી મારી પોતાની ખાતરી થવે અનેક કીમતી ઉતારા ટાંકી વાંચક વર્ગને મેં દેખાડી આપ્યું છે, કે એ પુસ્તક ઉત્તેજનને લાયક છે. કર્તાની ઉત્કંઠા અને મી. બરજોરજી નશરવાનજી મેંગુશીની ઉદારતાથી માત્ર ૧) રૂપીઆમાં એ પુસ્તક ધર બેઠાં મળી શકે છે, તે નજીવી કિંમતે ખરીદ કરી એક લાયક લેખકને ઘટતું ઉત્તેજન આપવાને વાંચક વર્ગ ચુકશે નહીં એવું હું ઇચ્છું છું. દિકરા વર્ગ માટે લખવામાં આવેલું આ પુસ્તક બીજા વર્ગને પણ ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે. હું ઇચ્છું છું કે એ પુસ્તક દરેક જરથોસ્તી ચીપીને વાંચે અને તેમાં સમાયણાં અમુલ્ય રત્નો ઉપર મનન કરે. ”

(હિંદી પ્રાફીક—ડો. દાજી.)

“ બંદો અને બંદગી વિષે ” અભિપ્રાય.

ઠેકાણે ઠેકાણે ફારસી બેતો, હિંદુ દોહરા અને અલંકારો દીક્ષામાં આવે છે. પારસીઓ અરદવી-સુરની અને આતશની આરાધના કરે છે તે કેવી રીતે ફળ આપે છે, અને કોણને કોણને તેનાં ફળ મલ્યાં હતાં તે નામ બ નામ આપીને ચકીનદારોના ચકીન મજબુત કરવામાં આવ્યાં છે. કેટલીક દલીલોમાં જે દાખલાઓ આપેલા છે તે ધણા રમુજી હોવાથી આવી ગંભીર આબદમાં બી આપણને રમુજ મલે છે,

(જામે જમશેદ તા. ૨ જુન ૧૯૨૩)

બંદગીનું બળ અને ફળ કેવું છે, અને બંદગી કીધાથી તેનું પ્રતીફળ કેવી રીતે મળે છે તે સેંકડો ઉદાહરણોથી મી. શા. મ. દેશાધએ પોતાના ઉપણાં પુસ્તકમાં ખુલાશામાં સમજાવ્યું છે.

(સાંજ વર્તમાન તા. ૧૬ મે ૧૯૨૩)

આવા દાખલાઓ આપી આંધળાં ચકીનને પણ મજબુતી આપવાની કરતાએ કોશેશો કરી છે. જરથોસ્તી ધર્મના દાખલા આપવા ઉપરાંત હિંદુ ધર્મના અને ક્રીસ્તી તેમજ ચહમદી મજહબના

સતો, સેતો, અને સુશીઓના દ્રષ્ટાંતો ભારોભાર ભરેલાં છે. શીલસુશીની નજરે બંદગી કરવા વીશેના સીદાંતો જગે જગ સમજાવેલાં છે. ખાસ કોઇ કોમને વાસ્તે આ પુસ્તક રચાયેલું નથી. કોઇખી કોમના ધર્મી લોકોની આતમીક જીખ તરપતી કરવાની ધારણા જણાય છે.

(અજ્ઞ મિત્ર. તા. ૨૨ મે ૧૯૨૩)

હાલ જડવાદી યુગમાં શીલસુદે મોટે ભાગે સધળાનું સેવક કર્મ ઉપર લાવી નાંખે છે. કર્તા કહે છે કે કર્મને પણ ઉત્પન્ન કરનાર કીરતાર છે. એટલે કર્મ કાંઈ કર્તાથી ચઢી ગયું નથી. જે પરમાત્માએ કુદરતના કાયદા કર્યા છે તેજ પરમાત્માએ તેના અપવાદો પણ કીધા છે. એટલે દુકંમાં એકલાં કર્મથીજ કાંઈ થતું નથી, પણ પરમાત્માની ઇચ્છાને સધળું સ્વાધીન છે. અદુરમઝદ પોતાની મરજીનો માલેક કેવી રીતે છે, તે અવસ્તામાંથી બતાવી આપવા ઉપરાંત દુન્યાદારીમાં બનતા અજબ જેવા ઉલટા સુલટા બનાવોથી ચરત્વાકર્ષણ વગેરે કાયદાઓમાં જણાએલા અપવાદોથી સમજાવ્યું છે.

(કચ્છરે હીન્દ તા. ૨૭ મે ૧૯૨૩)

“બંદગી શું” “વળી બંદગીથી તે ફાયદો હોય,” વગેરે વિચાર ધરાવનારાઓને આ પુસ્તક એકવાર વાંચી જવાની ખાસ ભલામણ છે. બંદગી એક નિષેધ ગણાય, એટલે ધણાને તે વાંચવા ન ગમે. પણ મી. દેશાઈ પોતાનાં પુસ્તકો યુખમાં સુકાં લખતાજ નથી. નિષેધના પુસ્તકોમાં પણ ઠેર ઠેર દુયકાઓ, વાર્તાઓ, ફકરાઓ, અલંકારો એટલા હોય છે, કે પુસ્તક એકવાર શરૂ કર્યા પછી અધુરું મુકવા ગમતુંજ નથી. સર્વને એક સરખો રસ પડે, તેવી રીતે આ પુસ્તક લખાયું છે.

(પારસી સંસાર તા. ૧૬ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૩)

આવાં એક લખાણ ઉપર મત ઓચરવા માટે “સો મન” તું ભેળું જોઇએ. મારી કલમ વધારે ચાલી શકતી નથી એટલે મેહરબાન વાંચકોને મારી વિનંતી છે કે આ ઉત્તમ પુસ્તક ધરેધર મંગાવવું, વાંચવું અને સંગ્રહી રાખવું. જે આ ચોપડી ઇંગ્લીશમાં લખાઈ હોય તો તેની સેંકડો આવૃત્તીઓ કાઢેલી પણ ઓછી પડે. વગર શકે લાખજો કોપીઓ ખપે અને જગતના ખુણે ખુણામાં વચાય.

(હિંદી ગ્રામીક. મીસીસ જ. મે. કોઠાવાળા)

“સદગુણી સાસુ” વીશે અભિપ્રાય.

મી. દેશાઈએ આ પુસ્તકમાં “દીકરી ગાયમાય” ઉપર ૪૨ પત્રીકાઓ ‘ચાખખા’ રૂપે લખીને સાસુ-વહુના સંસારી કજીઆઓની જીદી જીદી અનેક બાજુઓ બહુ રસીલી એખારતમાં રજુ કરી છે અને સંસારના આવા નખોજ કલેશ કજીઆઓ ટાળવાની કીમતી સલાહ અને શીખામણોથી પોતાના પુસ્તકને બહુ ઉપયોગી બનાવી સંસારની એક વધુ સેવા બજાવી છે. આ પુસ્તક દરેક પારસી ધરમાં રાખવાની અમો ભલામણ કરીએ છીએ. આ પુસ્તકની કીમત રૂ. ૧ રાખી છે અને તે નવાસારી સ્ટેશન રોડ મી. સો. મ. દેશાઈ પાસેથી મળી શકશે.

(જામે જમશેદ તા. ૨૩ મે ૧૯૨૩)

એક વહુને મન ઉતારો તેના ધણીને કરવા સાર એક કપડી સાસુ કેવાં કેવાં ફેલ રચે છે, અને વહુના કામો ખુબજ જેવાં કરાવવા સાર તેમજ તેણીને કાંઈ આવડ નથી એવું જણાવવા સાર

એક જુલમખાર સાસુ કેવી કેવી જુકતીઓ કરે છે, તેની રસીલી વાર્તાઓ વાંચવાથીજ સધળો સાર સમજી શકાય એવી દરેક આખખાની રચના કરેલી છે. દરેક આખખાને બર પડતી મથાળે અકેકી રમુજી કહેવતો આપેલી છે.

(પ્રભામિત્ર તા. ૬ જુન ૧૯૨૩)

સદગુણી સાસુઓના દાખલા, અથવા નકારી વહુના દાખલા ધણા ધણા તો ચાર પાંચ આપી શકાય, પણ આ પુસ્તકમાં તો નહીં જાણવામાં આવેલા સંખ્યાબંધ દાખલા, દરેક નરીજીત સમજવતાં આપેલા જોવામાં આવે છે.

(કચસર હીન્દ. તા. ૨૪ જુન ૧૯૨૩)

મી. દેશાઈએ આ પુસ્તકમાં સાસુનું પક્ષ લઈને વહુને હીણવાનો કે વહુનો પક્ષ લઈ સાસુને વગોવવાનો પ્રયત્ન કર્યો નથી; પણ એક નિષ્પક્ષપાત અને અનુભવી ગૃહસ્થ તરીકે તેમણે બનેના ગુણદોષોનું બારીક અવલોકન કર્યું છે. અમારા વાંચકોને આ ઉમદા પુસ્તકથી પોતાની લાયબેરી શોભાવવાની અમે બેઘડક ભલામણ કરીએ છીએ. આ પુસ્તકની કિંમત રૂ. ૨ છે.

(નવરંગ)

હું સધળાં પુસ્તકો પ્રથમ બરાબર વાંચી જઈને પછીજ તે ઉપરનું માફ મત આપવા મારી કલમ હાથમાં પકડું છું, અને તેમજ આ પુસ્તકના સંબંધમાં કરતાં મને લાગ્યું છે કે “ સદગુણી સાસુ ” તથા “ સહુકની વહુઓ ” થવાને જે સારા ગુણો સાથે યુક્તિની જરૂર છે, તે જરૂરિયાતોની સુચનાઓ મી. દેશાઈએ પોતાનાં ઉપલાં પુસ્તકમાં કેવળ સાદી, સરલ અને ખેંચાણકારક ભાષામાં વર્ણવી છે.

(કુરસદ.)

મી. શા. મ. દેશાઈએ આ પુસ્તક લખવામાં જે ખુબી કરી છે તે આજ કે સાસુ કે વહુનો એક ખીજી તરફ પક્ષ લીધો નથી. પોતાની દીકરી ગાયમાયને સમજવતાં તેમણે બને બાજુ બતાવી છે. સાસુઓ કેમ વહુને સતાવે છે અને વહુઓ કેમ મીઠો મસકદી થઈ સાસુને સંતાપે છે. કોઈ કમજોર સાસુઓના પણ દાખલા છે, કોઈ વંકેલ વહુઓના પણ એમાં દાખલાઓ છે, એ દાખલાઓ સાથે ઉમદા નસીહતો શીખામણના શબ્દો જુદા જુદા લેખકોના તેવાજ સોનેરી સખુનોથી મી. દેશાઈ આગળ ને આગળ વધે છે.

(પારસી સંસાર તા. ૨૫ આગષ્ટ ૧૯૨૩)

કર્તાનાં પુસ્તકો.

૧. પારસી અટકો અને નામો...(ઈ. સ. ૧૮૬૧)
૨. આતસ બેહરામે દેશાઈ ખોરોદ " ૧૮૬૩
૩. ઐયામે નૌસાલો હિંઆમે નૌરાઝ " ૧૮૬૬
૪. સીહા સંસાર... " ૧૮૬૭ કિં. રૂ. ૭-૪-૦
૫. તવારીખે નવસારી " ૧૮૬૭
૬. હિંદુસ્થાનના આતસબેહરામો " ૧૮૬૬
૭. નવસારીની પારસી પ્રજાને અપીલ " ૧૮૬૬
૮. ગાયકવાડ અને બ્રિટાનિયા... " ૧૮૬૬
૯. ગંજે શાયરાન... " ૧૯૦૧ કિં. રૂ. ૩-૦-૦
૧૦. પારસીઓમાં ભજનનું બોડું... " ૧૯૦૧
૧૧. મહારાષ્ટ્રી વિકટોરિયાનું જીવન ચરિત્ર " ૧૯૦૨
૧૨. બંદગી અને માથવાણીની માતેબરી " ૧૯૦૨
૧૩. પારસી મુતકો... " ૧૯૦૪
૧૪. જમશેદની ઇતિહાસિક નિંદા " ૧૯૦૫
૧૫. નૂરજોહાન " ૧૯૦૬ કિં. રૂ. ૦-૪-૦
૧૬. પ્રાણી મંડળ " ૧૯૦૭
૧૭. સરસ્વતી વિલાસ " ૧૯૦૮
૧૮. એડવર્ડ નાથુ " ૧૯૧૦
૧૯. હાહારજીની દરબાર " ૧૯૧૧ કિં. રૂ. ૦-૪-૦
૨૦. પારસી વિષયો... " ૧૯૧૪ કિં. રૂ. ૧-૦-૦
૨૧. બેટી તું સાસરે કેમ સમાશે ? " ૧૯૧૬ કિં. રૂ. ૧-૦-૦
૨૨. રહારા દિકરાને ! " ૧૯૧૬ કિં. રૂ. ૧-૦-૦
૨૩. Omens for Auspicious and Inauspicious Horses	૧૮૧૯	
૨૪. મા-બાપની સેવા... " ૧૯૨૦ કિં. રૂ. ૧-૦-૦
૨૫. સાદી જીંદગીની શોધ ફેશનની ફિસિયારી " ૧૯૨૧
સાદી બાંધડીઝ " કિં. રૂ. ૧-૮-૦
કાપડી પુઠાંની " કિં. રૂ. ૨-૦-૦
૨૬. સજીવની માતા... " ૧૯૨૨
સાદી બાંધડીઝ " કિં. રૂ. ૧-૮-૦
કાપડી પુઠાંની " કિં. રૂ. ૨-૦-૦
૨૭. સંસારનો મુકાબી [ખાપ બનવાનો કુન્નર] " ૧૯૨૨ કિં. રૂ. ૨-૦-૦
૨૮. દુઃખીને દિલાસો [૫૧ ભાગ]...[ઈ. સ. ૧૯૧૪ થી ૧૯૨૨ દરેક ભાગની " કિં. રૂ. ૦-૪-૦
૨૯. સફરુણી સાથુ... " ૧૯૨૩ કિં. રૂ. ૨-૦-૦
૩૦. બંદો અને બંદગી " ૧૯૨૩ કિં. રૂ. ૨-૦-૦

મી. શે. મ. દેશાઈનાં રચેલાં હપલાં પુસ્તકો વૈધી જેની કિંમત માંડી છે તેજ મળી શકશે. "દુઃખીને દિલાસો" ના કેટલાક ભાગ મળી શકશે નહીં; ખૂટી પડ્યા છે. નંબર. ૨૫-૨૬-૨૭-૨૮ એ પુસ્તકોની કિંમત સરેરાશ રૂ. ૧-૦-૦ લઈને આપવામાં આવશે. વી. પી. તથા પોસ્ટલનો ચાર્જ બહો લેવામાં આવશે. નીચેના સરનામે લખીને મંગાવજો.

બેરામજી મનચેરજી દેશાઈ.

રોશન રોડ—નવસારી.

